

sabrana
djela

ivan franjo
jukić

BIBLIOTEKA KULTURNO NASLJEĐE

Urednik

RISTO TRIFKOVIĆ

Nacrt za korice

DRAGAN DIMITRIJEVIĆ

SABRANA DJELA IVANA FRANJE JUKIĆA — Knjiga II

Priređeno u Institutu za izučavanje jugoslovenskih književnosti u Sarajevu

Izbor i redakcija:

BORIS ĆORIĆ

IVAN FRANJO JUKIĆ

SABRANA DJELA

Knjiga II

»SVJETLOST« IZDAVAČKO PREDUZEĆE, SARAJEVO
1973.



BOSANSKI PRIJATELJ
Knjiga I—III

POZIV NA PRETPLATU ZA ČASOPIS BOSANSKI PRIJATELJ

Poziv na predbrojenje knjige
BOSANSKI PRIJATELJ

Od više godinah nas njekoliko bosanskih domorodacah želili smo i nastojali jedno povremeno djelo izdavati, po komu bi probudili Bošnjake, da teže za napredkom duševnim i vriemenitim, nepriatne okolnosti ovo nas sve dosad smetaše. Drugi narodi turskog carstva, osobito braća naša Bugari, koje iste nezgode, koje i nas tište, znadoše prokrčiti sebi put. Narodne učionice, i ljubav prama knjigama među njima sve to većma razprostire se. Turska vlada, ne samo, da ova narodna poduzeća ne smeta, već što više po mogućnosti i podpomaže. Ali nam Bošnjacima, nitko dotlen pomoći ne može, dok mi sami sebi ne podpomognemo. Zarad šta naumio sam u družtvu mojih prijateljah, početi izdavati knjige: »Bosanski prijatelj«, u komu će članci biti izabrani i koristni koliko za umjetne, toliko za neumjetne ljude: iz ovog djela, nadam se, da će koliko Bošnjaci, toliko i druga braća Slaveni crpiti koju koristnu i nasladnu zabavu. Zato ju preporučujem svoj slavenskoj braći, jer o njihovoj podpori i darežljivosti zavisit će život ovog djela. Ja znam, da svaki pravi Slavenski sin želi podpomoći svoga brata, jer ako jedan udo boluje, sve tijelo trpi, zato i opet svesrdno ovo narodno poduzeće preporučujem vašoj ljubavi.

Sadržaj svezka I.

cu 1461. — b) Pismo Matije Korvina — latinski — Zagrabiae 1481.

V. Književnost bosanska. A) Pisaoci azbuke bosanske.
VI. Narodne pjesme.
VII. Narodne pripovijedke.
VIII. Narodne poslovice.
IX. Narodne zagonetke.
X. Domaći ljekar.
XI. Narodne učionice u Bosni.
XII. Ljetopis katoličke crkve u Bosni.

Cijena ovog svezka jest: 40 krajcarah srebra. Štampat će se svi svezci u 8-ni na lijepoj artiji i veoma ukusnim slovima u narodnoj tiskarnici troškom g. Dra. Ljudevita Gaja u Zagrebu.

Predbrojenje primati će za Bosnu:

U Travniku O. F. Ilija Katavić, kapelan i gosp. Petar Šarkić učitelj.
U Sarajevu g. Đorđe Margitić učitelj.
„ Banjaluki g. Tomo Radulović.
„ Varcaru: Ja isti.
„ Livnu O. F. Stipo Glavadanović učitelj.
„ Fojnici O. Fr. Bono Perišić učitelj.
„ Kreševu O. Fr. Miho Škorić učitelj.
„ Sutiskoj O. F. Bartul Krajinović učitelj.
„ Mostaru g. Joan. Pamučina Efimerić.

Za serbsku kneževinu:

U Biogradu gg. Miloš Popović učrednik, Jovan Gavrilović načelnik kod financije.

Za serbsku vojvodinu:

Gosp. Dr. Medaković.

Za Slavoniju:

U Osijeku samostan OO. Franciskanah.
„ Požegi O. Kajo Agjić.

„ Đakovu g. Đorđe Tordinac tajnik bisk.
„ Brodu g. J. A. Brlić.
„ Novoj Gradiškoj g. Jakov Petek, kapelan.

Za Hervatsku cijelu: odpravničtvo Narodnih Novinah, knjigarna braće Županah, i odpravničtvo »Katoličkog lista«.

U Varašdinu O. Fortunat Pintarić prof.

U Ljubljani učredničtvo »Kmetijskih Novicah«.

U Beču g. Dr. Božidar Petranović, i g. Svetozar Kušević činovnici kod ministerija, g. Dr. Stevan Pejaković.

U Zlatnomu Pragu: knjigarna gosp. Pospišila.

U Brnu učredničtvo Moravskih Novinah.
„ Lavovu Rusinska Matica.

Umoljavaju se sva Slavenskih novinah učredništva, da ovo objave u svojim novinama, i podpisnike kupe. Imena svijuh predbrojnikah — osim Bosne — neka pošalju na odpravničtvo Narodnih Novinah u Zagreb, odaklen će knjige primiti, a kad za ove novce prime, neka ih pošalju na spomenuto odpravničtvo u Zagreb. Bosanski pak nek se na me u Varcar obrate.

U Varcaru u Bosni 12. svibnja 1850.

I. F. Jukić,
svećenik R. S. O. Frane,
Kapelan i učitelj.



BOSANSKI PRIJATELJ
Knjiga I (1850)

BOSANSKI PRIJATELJ.

ČASOPIS

SADERŽAVAJUĆI

POTRIEBITE KORISTNE I ZABAVNE STVARI.

UČREDNIK:

I. F. JUKIĆ BANJALUČANIN.

SVEZAK I.



Troškom Dra. Ljudevita Gaja.

U ZAGREBU,

Bèrzotiskom narodne tiskarnice dra. Ljudevita Gaja.

1850.

Hoc opus, hoc studium parvi properemus et ampli,
Si Patriae volumus, si nobis vivere cari.

Horatius.

Presvietlomu i prepoštovanomu

GOSPODINU GOSPODINU

JOSIPU JURJU STROSSMAYERU

BISKUPU

BOSANSKOMU ILITI DJAKOVAČKOMU I SRIEM-SKOMU, SLOBODNIH UMIETNOSTIH I MUDROLJUBJA

KAO TAKODJER I BOGOSLOVJA NAUČITELJU, CÈRKVE I NARODNOSTI SLAVJANSKE VÈRLOMU ZASTUPNIKU.

U ZNAK ZAHVALNOSTI

POSVETJUJE

UČREDNIK BOSANSKOGA PRIJATELJA.

Kad je god svemogući Bog narod koi hotio pomilovati, uviek mu je davao za glavare ljude pobožne i kriepostne, koji zaboravivši na se i na svoju vriemenitu i osobnu korist, sasvim posvetili su se za svoj narod: samo su za njega živili, njegovu srieću pred očima imali! — Tako presvietli gospodine! Cèrkva bosanska i narod slavjanski osieća, da je od Boga pomilovan, što je Vas stekao, koi ćete narod ne samo moći i znati, već što je najviše, i htieti svakom prigodom pomoći, a cèrkvu biskupat-bosanskú na *predjašnje cvatuće stanje* dovesti. Dosadašnja Vaša kriepostna diela, i osobita Vama prirodjena, odvažnost za to nam jamče. Nahodeći se Vi pri jasnomu Austrianskomu dvoru u osobitoj milosti, nikad niste propustili, kad je bilo potriebito, rodu svomu koristiti, a niti sada propustjate. *»Za vieru i domovinu«* poslovica Vaša, nije samo u ustima, već na sèrcu i u dielima uresno cvate. Vaše krieposti veće su nego bi ja mogao izkazati, a to mi i netrieba: one su dosta jasno svakomu poznate, radi kojih nadareni biste, i obćenitu ljubav i uvaženje uživate i kod jasnog dvora i kod slavnog naroda.

Prisvietli gospodine! Vi ćete oprostiti móme smionstvu, što sam se usudio, bez Vašeg dopuštenja, a ne pitajući, trud ovi moj malahni Vama prikazati? Negledajte na moju mlohavost, koja nije vriedna za Vaše *trude i nastojanja* dovoljno zahvaliti, već samo pogledajte na moju želju i hotienje! ako sam dakle Vašu čednost uvriedio, nadam se od Vašeg bistroum-

ja biti pomilovan. — Primite dakle ovi moj malahni trud pod vaše okrilje, da se možemo ponositi imajući u Vama »Bosanskoga Prijatelja« zaštitnika i obranitelja, a mi ćemo moliti predobrog nebeskog otca, da nam Vas za dugo vriemena u dobromu zdravlju uzdèrži na diku i korist *viere* i *domovine!*

Ponizni sluga *I. F. Jukić*,
Svetjenik deržave bosanske.

Pod blagim i mudrim upravljanjem našeg čestitoga cara i gospodara sultana Abdul-Medžida, komu Bog svaku srieću dao! i njegovim razboritim popečiteljstvom Rešid-Alipašinim kèrštjani počeše slobodnie dihati i uživati one carske milosti, koje je car podielio bez razlike vierozakona svima svojim podložnicim. — Da druge narode mimoidjem, dosta je napomenuti bratju našu Bugare, koji ovim carskim milostima znali su se služiti, te u malo vriemena preko 50 učionicah pučkih utemeljiše, knjige i naklonost k štivenju razprostraniše, dapače već od dvie godine politične novine »Bugarski Viestnik« u glavnomu gradu Carigradu izdaju, a sad i cèrkvu bugarsku grade u Carigradu. Vlada turska, ne samo da ova narodna poduzetja neprieči, već svakom prigodom podpomaže i brani od nasilja niekih pokrajinskih bašah, koji su još predsudama zaslijepljeni. Sve gotovo dèržave prostranog turskog carstva u Europi prenule su se iz dubokoga sna neznanja i nemarnost, sama Bosna još sladko spava! Okó nas srodni narodi nasladjuju se ugodnim mirisom cvietja narodnog knjižestva, a mi ni primirišit nehtiedosmo? već jednako pievamo: Dolce far niente. O nama se može reći, da lienost za mudrost deržimo: Quod segnities est sapientia vocatur. Titus Livius.

Istina, da su nam neprilične okolnosti, politički dogadjaji neprijateljah domaćih, nasèrtanja i potvaranja dosta smetala; al uzdamo se najpred u Boga, pak onda u čestitog našeg cara, da će jednoč već skèršiti silu i nepravdu bosanskih jenjičarah? Nadamo se od hrabrog Omerpaše, koi je znao svladati ubojite Arnaute i kèrvoločne Kurde, da će i neposlušne bosanske Turke naučiti štovati carske naredbe i nas biedne od njihovog samosilja zaštiti? Bog mu bio na pomoći! Sri-

eća ga pratila! — Nas niekoliko rodoljubah od deset godinah nastojalo je zavesti jedno čitateljno družtvo, koje bi okó književnog i umnog napredovanja bosanskog puka brinulo se, i koje bi jedno povriemeno dielo za naš puk izdavalo, al domaći neslog za mlogo godinah priečio je; kasnie kad i ovi prestade, i htiedosmo družtvo sklopiti, to nam se nedopusti; jedni su u tomu družtvu već zapadnu propagandu — talianske karbonare opazili u svomu dubokomu mozgu, drugi su vidieli, kako je Rus s Kozacima Zec i Vranicu obsieo, a ostali su Engleza doveli, ovi je, prosiekavši kanal kroz Vlašić, blokirao Travnik — i to rad našeg ubogog družtva! — Diete se plaši bauka, kriv se boji svoje osiene, a razborit čoviek neda se uplašiti šušnjatom granom, ni s puta kriepostnoga svèrnuti. — Što dakle pria deset godinah nemogoh učiniti, evo sad slobodno stupam pred učeni i mili moj rod, pozivajući u kolo bratimsko, sve domorodce Bošnjake, da mi u ovomu poslu narodnomu budu na pomoći! ostalu pak svu bratju slavjansku uljudno pozivam, da ovo moje narodno poduzetje podpomognu, »kud će suza te na svoje oko?« »Bosanski Prijatelj« ako steče dovoljne pomoći, izlazit će svake godine u više svezakah? dakle o ljubavi i podpori bratje Slavjanah njegov obstanak zavisit će; ja bo koristi druge za me netražim, osim narodne; želja: Bošnjake od sna nemarnosti probuditi, da se osvieste, potaknuti, ako se izpuni, ja sam cilj i svèrhu dostigó. — Vlada turska naumila je Bosnu u tanzimat dotierati i kèrštjane dionicim učiniti svih carskih milostih, sve dakle nove carske uredbe priobćivati ćemo u ovoj knjizi, a budu se ticati naše otačbine. — Ako bi tkogod želio vidieti niekoje članke u ovoj knjizi bolje uradjene, nek mi oprosti, pèrvo što svaki početak i meni je težak, a drugo što vriemena nisam imao više putah prepisivati i popravljati; drago će mi biti, ako me tkogod, što sam ukrivio, popravi i što nisam znao, nauči? Svako pak rešetanje i ciepanje dlake na devetero, ako neuzmarim, neka mi oproste Zolje! — U Varcaru 12. svibnja 1850.

I. F. JUKIĆ, Banjalučanin,
Svetjenik reda S. O. F. učitelj i kapelan.

I.

PRIHODNICA.

Kao poziv u kolo bratinsko

od

Ljubomira Hercegovca.

Procvilile gusle javorove
U sried zime, kad jim nije vrime;
Pa dozivlju gospodara svoga,
Gospodaru koji su ti jadi?
Ili ti je ponestalo piva,
Il' te boli glava od sevdaha,
Ter ti s nama zapievati nećeš;
Od krajine kèrvave haljine,
Jal' Cetine turske desetine,
Jal' spomenut Smiljanić Iliu,
Jal' junaka Kraljevića Marka? . . .
Moje gusle moja babovino!
Pievali smo kad se je mililo,
I pievasmo i veselismo se,
Sve junake redom izbrojismo;
Ni sad piva ponestalo nije,
Nit' me boli glava od sevdaha;
Već je mene tuga obhèrvala,
Sve je meni mračno i oblačno,
A sve mi je tužno i čemerno, . . .
Sinje móre prisušiti more,
Moje oko od suzah nemore, . . .
Volio bi neg' što očim' vidim,
I što morem prihodi gjemiah,
Tèrgovačkog' gotovine blaga,
Da se komu imam potužiti,
Svoga sèrca iztomačit' jade,
Al' neimam nikoga do Boga,
Od svojega roda i plemena.
Otvorena sèrca i njedarah,

Da posluša kao što valjade,
Da me niešto razgovorit znade . . .
Ja prihodih visoke planine,
I penjah se gradu na bedene,
Da pogledam po svietu bielu,
Odkle ću se jadah nagledati,
Odkle li se sunca ogrijati,
Sve prigledah zemlje i gradove,
I široka polja i doline,
Do sinjega valovitog móra,
I Mlietakah na vodi čudesah,
I onoga stojna Biograda,
Sve to cèrna magla pritisnula,
U toj magli do trista gradovah,
Starinskoga roda slovinskoga,
Gdieno bani i kralji vladaše,
A i cari svieta gospodari,
Tu su kule i bieli dvori,
Sve plemićah i gospodičićah,
Što u rodu čudesa činiše,
Britkom sabljom i desnicom rukom,
I stekoše pleme plemenito,
Slavno ime uviek glasovito,
Zlatne perle svione barjake,
I kolajne na moru kovane, —
Sve to cèrna tama pritisnula,
Nit' se znade kada sunce stane,
Niti kada rujna zora svane,
Svud porastla zelena rudina,
I izniklo dèrvlje i kamenje,
Vite jele i bori zeleni,
Pa ih lomi bura i kitina,
Razvalile rieke i jaruge,
Tu neimade glasa pitomoga,
Već se leže sova i kukviža,
Vuci viju a medviedi riču,
Vijaju se orli i gavrani,
Privlače se stravni vukodlaci,
Kèrše stare kosti od junakah,
Iz grobovah od trista godinah, —
Bože mili na svemu ti hvala!

Kad pogledam sunca u zapade,
Od zapada oštra munja sieva,
Udaraju nebeski gromovi,
Strah zadaju i u gori vuku,
Kamo l' neće samotnu junaku, —
Kad pogledam k jugu oblačnomu,
Jugovina za šalu neznade,
Već potapa polja i doline,
Neda maknut' konju ni junaku.
Kad pogledam k studenu sieveru,
Od sievera vietar udario,
Pa obara kule i gradove,
I pometa krila i kormila,
Ja kad glednu u istočne strane,
U istoku jako zora najde,
Hoće svietu sunce da izdaje,
Do Balkana zràkom dopiraše,
Na Balkanu oblaci se svili,
Biela se sniega napunili,
Striele kroz njeg' prodrieti nemogu,
A ni sunce zràke prometnuti.
Tada stadoh misli primišljati,
Moja majko što si me rodila,
I bielim zadojila mliekom,
Ako si me i rodila neno,
Jer me nisi u goru odniela,
Kukavici peškeš učinila,
Nek me nosi na suhe ogranke,
Svom privikne glasu i havazu,
Pa da kukam po gori zelenoj,
Od Jurjeva do Ilina dana,
I to svake u Boga godine,
Tako bi se jedva naplakao,
I groznieh suzah naronio,
Tako svomu odolio jadu;
Gledajući sudbu i griehotu,
Svèrhu moga roda i plemena,
Od toliko pustieh viekovah,
I godinah nezaboravnieh,
A da zašto nebi ni žalio,
Već rad svoje viere i poštenja,

Dobre duše i prava življenja,
Tolikog je rugla dopanuo,
Sto griehotah hiljadu sramotah. —
Eto gusle! moje dobro pèrvo,
Rad' šta tako dugo dangubismo,
Izgubismo dane i godine,
Od mladosti vakta najliepšega,
Nit' pievasmo nit' se veselismo,
Nit' idjosmo u družinu često,
Cèrveniku pivo da pijemo,
I od sèrca brigu odbijemo —
Nitko mi se ni rugati neće,
Svak imade u sèrcu verema,
Niekog boli glava od sevdaha,
Nieko plače izgubljeno blago,
Nieko ljubu i mila brajena,
Svak se s' svojom tugom razgovara,
A mene će i ukopat moja . . . .
Dok ja tako bijah u veremu,
I s guslam se razgovarah svojim,
Istor kliče prigorkinja vila,
Sa Vlašića visoke planine,
Posestrima moga pobratima,
Što mi nosi glase i habere,
Ona kliče što joj gèrlo daje,
I priletje bèrda i dolove,
Do sèrčali mojega pendžera,
Nosi meni knjigu šarovitu,
Nu što veli knjiga šarovita,
Od mojega vierna pobratima;
»Ustaj pobro od Boga ti težko,
Zar ćeš jošter sanak boraviti,
Zlo ti spanje a gore sanjanje,
Zar nevidiš po svietu bielu,
Zora svanu a sunce ogranu,
Sitne pčele sunce zaštitiše,
Biele ovce polje pritisnuše,
Sve se miče štogod živa ima,
Svatko bdije i poznaje gdi je,
Svomu danu nalazi zabavu,
A ti neznaš i nehaješ pobro, —

Davor pobro moje pèrvo dobro,
Deder uzmi gusle javorove,
Razbi tamu na čelu junačku,
Pa zapievaj tanko glasovito,
Nek se čuje do sinjega móra,
Što zaklapa Sava i Neretva,
Do biele kule Vlad'mirove,
Búdi bratju iz sna dubokoga, —
Ta dosta je četir' vieka bilo,
Valja i nam jednoč ustanuti,
Ter izaći danu na vidielo,
Barem želju sèrca ukazati.
I znamenje narodne ljubavi.
Ah! moj pobro pravi razgovoru,
Jer me koriš i pristaješ tuzi,
Ta ti znadeš milom Bogu hvala,
Da je lasno pjanu zapievati,
I žalostnoj zaplakati majci,
Jadno mi je spanje i sanjanje,
Preko sèrca još gore pievanje,
Kunem ti se pa ti vieru dajem,
Da sam sóko ja da imam krila,
Ja moj šarac da je vila biela,
Letio bi s mora na Dunavo,
Svakom bi se bratu uvratio,
Svoga sèrca brigu kazivao,
Junačko mu čelo poljubio,
Tvèrdom bi ga vierom zaklinjao,
U bratinsko družtvo pozivao,
Al zaludu u pauna perje,
Kad se njime ponosit neumie,
I u gori od pitoma vuka,
Kad mu nitko vierovati neće.
Šta je fajda dragi pobratime,
Od mojieh gusál i havaza,
Da pucaju na Zadru topovi,
Neima jeke u našoj pustinji,
Neima momu odgovora glasu,
Ali evo hoću zapievati,
Udariti pèrstom i gudalom,
Baš rad tvoje rieči i poštenja,

Sve u strahu Boga velikoga,
A u zdravlju cara čestitoga,
I vuk vije, jer ga hèrdja bije,
Kad nevije ni tako ga nije.
Moja bratjo sivi sokolovi!
Jedne viere i jednog plemena,
Jednog roda i jednog združenja,
A u Bosni zemlji ponositoj,
Vama pozdrav i piesmica mala,
Svakom svoje časti i poštenja,
Poslušajte moje dvie rieči,
Želio bi da vam k sèrcu dodju, —
Mene vruće polievaju suze,
Kad se stanem i u sebi ganem,
Pa promišljam u sèrdašcu svomu,
Od našega stanja i vladanja,
Svi rekosmo skladno obećasmo,
I svoj život Bogu zaviećasmo,
Radi svoje duše i spasenja,
I rad svoga brata iskèrnjega,
Ostavismo sviet i družinu,
Na domaku ostarielu majku,
Svoju milu bratju i rodbinu,
I odosmo po svietu bielu,
Uviežbati ćudi i nauke,
A i dobra naučiti diela,
Iskušati sladko i otrovno,
Procienit dobro i nemilo,
Pak se k svomu povratiti domu,
Pripoviedat staru i nejaku,
Što smo dobra čuli i vidieli,
Od dobrieh naučili ljudi,
U čemu je za ljude spasenje,
A u čemu viečno izgubljenje. —
U Bogu je velika griehota,
A kod ljudih sramno i neharno,
Gdieno majka tuži i cvieli,
A dieca joj ni viešta nijesu,
Pogledajte od Boga vam bilo,
Još od trista i više godinah,
Naša majka mila otačbina,

U kakvu je stanju nevoljnomu,
Bez nauka i bez prosvietljenja,
Bez umstvenog duše uživanja,
Naša bratja naši roditelji,
Vas puk slavni narod glasoviti,
Kó na svietu drugoga nebiše,
Sve to leži u tamnosti ljutoj,
Kó živine što je Bog stvorio,
Po planinam i po dubravama,
Da gèrm bèrste i travicu pasu.
Čudno će nas kleti i ružiti
Dieca, što će iza nas ustati,
Pa im Bog da i srieća od Boga,
Ter očima svojim progledaju,
I srietnie dobi dočekaju,
Upute se stazom od ljubavi,
Roda svoga i plemena svoga, —
Čudno će ti velim proklinjati,
Što mi štogod učinili niesmo,
Čieme bi nas oni spominjali,
Našem duhu pokoj pridavali,
A imenu slavu do vieka, ...
Već što ćemo moja bratjo draga,
Da mislimo i da promislimo,
Da nemilu lienost ostavimo,
I mi jedno kolo uhvatimo,
Sklada pèrvog i ljubavi prave,
Gdie ćemo se moći sastajati,
Jedan drugom dobro jutro zvati,
Ruke širit u lice se ljubit,
Evo jesmo, a i nestat će nas,
Danas ljudi sutra zemlja cèrna,
Trista brigah na glavi nosimo,
I ta jedna još neka nam bude,
Svakako smo za muke rođeni,
Na ovome licu od svieta,
A sveta nam rieč obećaje,
Na drugome diku i uzdarje. —
Nut imade četiri vieka,
Težki jaram kako upravljamo,
Slavno dično stvoritelju hvala,

Uzdèržeći ime Isusovo,
Svoje stado u dobru poštenju,
Daj da mu sad ime naviestimo,
Medju bratju staroga plemena,
Što je Slava izrodila majka,
Nek i oni znadu i vieruju,
Da smo i mi na svietu živi, . . .
Liepa je dika i pohvala,
Pred ljudima što svietom prave,
Kada smo se i mi pobrinuli,
U ovakom kobnu zavičaju,
I ovakom tiesnu zemanu,
Svomu rodu oči otvoriti,
Iza sna ga smèrtna probuditi. —
Dobra diela smèrti neimadu.
Da trudimo koliko možemo,
Nitko nam se narugati neće,
Početci su tvèrdi i odurni,
Mnoga pakost na putu imade,
Al sve stalnost pridobiti znade,
Ptić skakuće dok nesteče perja,
I kap drobna prodube kamenje,
Kad u jedno često miesto zgadja.
A što nietko nazire i strepi,
Kad na suncu strašila nejmade.
Pravo ori a dobro govori,
Pa se neboj ni u gori vuka.
Na nebesih Bogu se klanjamo,
A na zemlji stariega znamo.
Sve pomozi sa visinah Bože,
A ti sriećo veseli junake!

II.

ZEMLJO-DÈRŽAVOPISNI PREGLED TURSKOG CARSTVA U EVROPI.

Medje od istoka: cèrno more, uzko more kod Carigrada t. j. Bosfor, mramorno more t. j. Propontis i dardanelski sklop t. j. Helespont; od juga: Nadotočje — Archipelag — i Gèrčka; od zapada: jonsko i jadransko more; od sievera: austrianske i ruske dèržave. Sve ove dèržave stoje medj 55°—48° 18′ dužine i 33° 30′ — 47° 20′ sieverne širine. Ima dakle podnebje prijatno i toplo, tako da svako južno voće i bilje, gotovo po svemu carstvu dobro napreduje, izvadivši nieka sieverna i planinska miesta.

Planine: 1. *Ilirske.,* ove dolaze od julskih planinah, i po Bosni pružaju svoje grane i ogranke, visina najveća jest od 7000 stopah. 2. *Šara,* pruža se od istoka medju Macedoniom, starom Sèrbiom i Bosnom, te po ovim dèržavama širi se. 3. *Balkanske,* diele Tračku od Bugarske, protežući se do cèrnog mora. 4. *Despotske,* protežu se pram jugo-istoku. 5. *Bernuske,* počimlju od Šare prama jugu, diele Macedoniu od Epira. 6. *Mezovske,* diele Macedoniu od Tesalie, najveća visina Olimp 6000′. 7. *Kimerske,* diele Arbanasku od Epira, i t. d. od kojih ponase govorit ćemo kasnie opisujući kraljevine.

Móra, rieke i jezera: Cèrno more, u nj' utiče Dunav, rieka u Turskoj najveća, a i u svoj Europi poslie Volge, u njega utiču 120 manjih riekah, od ovih 60 ih je ladjonosnih. *Egejsko more,* u njega se salieva: *Marica, Struma, Vardar* i *Salambria. Jadarsko more,* u njega utiču: *Neretva, Bojana, Vojuša* i *Drin. Jonsko more,* u njega ulaze: *Aspropotamos* i *Arta.* Od jezerah najveće je *Skadarsko* i *Plavsko* u Arbanaskoj; *Ohridsko* u Macedonii.

Plodnost. Turska ima najplodnie zemlje u Europi, al najgore obradjene i većom stranom zapuštjene; ra-

dja ovdie dobro svako žito osobito pšenica, ječam i kukuruz; pirinač, duhan, grozdje, masline, pamuk, lan konoplje, broć i drugo korenje i trave za liek i maštjenje. Goveda različita: volovi, krave, bivoli, dobri konji, mule i mazge; množtvo svinjah, ovacah i kozah. Planine pune su divjačine: medviedah, vukovah, risah, jehenah, sèrnah, divokozah, lisicah i t. d. Zemlja obilata je različnim rudama: zlata, srebra, bakra, tuča, soli itd. rudnim vodama: toplicama i kiseljacim; al kako rude tako i slatine malu korist dèržavi donose, jer su zanemarene!

Obèrtnost. Fabrike, majdani i rukodielje u Turskoj je još na nizkom stupnju! istina ima prostih rukodieljah po svoj Turskoj, tako na priliku prosto sukno, platno, čitovi, nieke vunene, pamučne, svilene, gvozdene, bakrene stvari načinjaju stanovnici, al izvèrstnie što je, to se sve iz drugih dèržavah donosi, osobito iz Austrie. Fabrike od niekog vremena u Turskoj podignute jesu: Tophana, gdie se topovi salijevaju, podignuta g. 1839. u Carigradu. Barutane dvie u Sv. Stiepanu i Azatlii, gdie se barut — tučenik — — napravlja; osim toga po svoj dèržavi na mnogo miestah posebni ljudi načinjaju barut, jedna tufekhana u Dolma-Bakčeu, gdie se vojničke puške napravljaju; zatim fabrika od sabaljah i škver (kantir), gdie se brodovi načinjaju u Carigradu. Feshana, u Ejubu kod Carigrada godišta 1834. podignuta, u njoj vojničke, a i gradjanske cèrvene kape načinjaju se; fabrike, dvie za bielo zemljeno posudje u Ušćudaru i Čibuklii; jedna staklana, podignuta od Ali-paše carevog zeta; tri fabrike od prostog sukna za vojnike u Tèrnovu, Carigradu i Izmitu; jedna mala svilana u Jereku, jedna kožarnica kod Unćarskelesa; jedna gvozdjarnica kod Sedamkulah; osim ovoga ima dosta majdanah od gvozdja u Bosni i kod Samokova u Bugarskoj; jedna topionica bakra u Tokatu, jedna tarafana u Carigradu, gdie se novci kuju; majdani srebèrni u Novombèrdu i Kratovu od davna su zapuštjeni. Kameno ugljevje kopa se u Jerekle-Amazii kod cèrnoga mora. U novie vrieme podignute fabrike okó Carigrada nimalo ne-

napreduju, buduć da inostranci u njima rade, koji traže skupu nadnicu, a pri tom Englezi jevtino svoju robu daju, koja je bolja od turske robe.

Tèrgovina: vodi se po moru i po kopnu, jest dosta znatna, al gledajući na položaj turskog carstva, ni iz daleka nije onaka, kakva bi mogla biti? Móra carstvo okružuju, velike rieke zemlju presiecaju, graniči se s preobilnom Aziom, kad bi dakle Turci znali, kó što neznadu, sva bi tèrgovina istočna za zapad imala biti u njihovim rukama! al je to sve drugčie: tèrgovina po kopnu mèrtva je, jer putevah neima valjanih, tèrgovina po riekama gotovo nikakva, jer rieke, koje su po sriedi zemlje nisu očištjene za velike brodove kao n. p. Marica, Vardar, Bojana i t. d. pogranične rieke: Dunav, Sava i Una služe Austriancim; pomorska tèrgovina, buduć da neima vieštih mornarah, gotovo sva je u rukama englezkim, gèrčkim, ruskim i austrianskim! Ono niešto tèrgovine u Carigradu, Jedreni, Filibi, Selaniku i t. d. vode Jermeni, Gèrci, Bugari i Čifuti. Unosi se u Tursku iz Austrie, Rusie, Englezke, Holandie i t. d. sve rukotvorne stvari: svilene, pamučne, suknene, čelične, gvozdene, bakrene, miedene, srebèrne i zlatne. Iznosi se u druge zemlje, osobito u Austriu i Gèrčku: žito svake vèrsti, goveda, konji, sitna vunena i kostretna marva, kèrmci, kože ovčje, kozje urađene i neurađene, kože zečje i kunske; loj, salo i vosak, dèrva, svila neurađena, duhan i poniešto soli grušca.

Prosvietjenje u Turskoj najgore zaostalo je! Turci dèržeći se svoje svete knjige Alkorana, koi nesavietuje na učenje, nisu dalje dotierali od čitanja, pisanja, računanja, poznanja svog vierozakona povèršno: tko zna niekoliko surah iz Alkorana na izust, njega zovu odmah: mulom, ćamilom i hafisom! to su stupnji od doktoratstva — naučiteljah. — Ostali stanovnici hristjani još manje znadu od Turakah, buduć da do skoro rad velikog tlačenja nisu mogli imati svojih učionicah. Noviег vremena i Turci opaziše, da su im nauci potrebni, zato niekoliko učenikah slaše u inostrane dèržave na nauke; u Carigradu podigoše učionicu za miernike (Ingineure) i liečnike; tiskarnicu za-

vedoše, u kojoj se tiskaju turske novine i druge knjige. Velikaši uče inostrane jezike osobito francezki; al ovo je samo u Carigradu: po drugim dèržavama vlada ništa još za učionice neodredjuje! vrieme je već, da se pobrine. Turci po svim većim miestima imaju medrese i mejtefe, i ovi su dobro providjeni s troškom i obilate dohodke imadu, samo bi ih trebalo bolje urediti. Kèrštjani od vlade za svoje učionice dosad ništa neprimaju, dapače i nebrine se s njima, što kao za sriećom svojih podložnikah nadamo se, da će se početi brinuti i za njihove učionice, da se iz obćinske blagajne plaća odredi. Učeni i prosvietjeni podložnici nikad vladi nisu bili pogibljivi.

Moć i sila. Niekad Turska brojila se je medju pèrve sile europejske, al izgubivši mnoge dèržave, danas spada u drugi red. Janjičari posilivši se, nisu carstvo kao u pèrva vriemena čvèrstili, već upropaštjali, zato god. 1826. ukine ih, a miesto njih uvede na način europejski uredne vojnike, prozvane *nizame,* kasnie pak uvede i drugu vèrstu vojnikah, koji kod svojih kućah stoje, a u izviestno vrieme viežbaju se u oružju, i ovi se zovu *Redifa.* Osim ovih vojnikah, koji po kopnu vojuju, imade drugih pomorskih. Broj vojske po najnoviim izviestjama jest sliedeći: Nizamah: 240,000 od kojih je 25,000 konjanikah i 2000 topnikah. Redifa broji u Europi 82,000, osim ove redife u vrieme rata može ustati na vojsku do 100,000 računajući u ovi broj Bošnjake, koji još nizama nisu dali, a na boj ići gotovi su. Pomorstvo broji 31 malih i velikih ratnih brodovah, a u njima 6000 vojnikah s 2000 topovah. Osim toga ima 8 tèrgovačkih parobrodah, koji u vrieme rata mogu se lasno naoružati.

Dohodci. Ovi su neuredjeni i nestalni, i većom stranom dolaze od zakupljivanja službe, monopolia — samotèržtva, palte-poreza, rajinskog harača i džumrukah na godinu iznose: 30,275,000 for. sr. Dug pako 100,000,000 for. sr.

Vladanje. Neomedjašena nasliedna monarhia u mužkomu porodu. Car se zove sultan ili padišah, ovi danas jest Abdul-Medžid, sin Mahmuda II. rodjen 19. travnja 1823, nastupio po otcu 1. lipnja g. 1839. Do

njega u vladanju jest vieće ministarsko, u ministeriu glava je veliki vezir, koi je zajedno i muhur-sahibia, za njim ministar dielah unutarnjih i izvanjskih Reis--Efendia i Sadriazan narečeni. Ministar pomorstva Kapudanpaša, upravitelj nad vojskom na kopnu zove se Seraskierpaša. U Carigradu stoji sriedotočno upravljanje, kako redarstveno tako i sudbeno. Ostale dèržave upravljaju se po vezirim, koje car imenuje, promienjuje i sbacuje. Svaka pako dèržava podieljena je u nahie, u kojim muselimi redarstvenu, a kadie sudbenu oblast izvèršuju.

Razdieljenje: Carstvo tursko u Europi dieli se na 15 glavnih upraviteljstvah iliti ejaletah. Upravitelji ovi zovu se *veziri,* valie oli mutesarifi; jesu sliedeća: 1. Carigradsko. 2. Drinopoljsko. 3. Galipoljsko. 4. Ruščuksko. 5. Vidinsko. 6. Solunsko. 7. Jenišersko. 8. Kiridsko. 9. Samosko. 10. Janjinsko. 11. Skadarsko. 12. Travanjsko. 13. Sèrbska. 14. Vlaška. 15. Moldavska. Ovo 15 ejaletah dieli se na 50 kajmekatah n. p. Hercegovinu i Cèrnugoru broje kajmekate bosanskog ejaleta. Mi pako sliedit ćemo običajno europejsko dielenje na dèržave, al pria vidimo, koji narodi i kakvi su vierozakoni u Turskoj.

Narod: 1. *Slavjani — Iliri* — 6,240,000, koji se diele: *a)* Bugari, ovi stanuju u Bugarskoj, u Tračkoj sve do Carigrada, dapače i u Carigradu i niekoliko naselbinah u Azii, zatim u Macedonii okó Kostura, Indžikarasua, Florine, Kajlana, Skatista, Ostrova, Verje, Vodene Niausta, Seresa sve do Soluna, broj dušah iznosi preko 4,000,000 (Bue: 4,500,000). *b)* Sèrblji stanuju u kneževini sèrbskoj, staroj Sèrbii, Maćedonii pašalucim prištinskom, prizrenskom, okó Guilana, Kratova, Novog-bèrda, Kuršumlie, Prekoplja i Kačanika; u Bugarskoj okó Niša i Lieskovca; u Arbanaskoj okó Dečanah i Peća, Podgorice, Spuža i Žabljaka do 1,160,000. — Bošnjaci živu među jadarskim morem i riekama: Unom, Savom, Drinom i Ibrom broje do 1,080.000. 2. *Rumunji,* turski Vulak i Eflak, slavenski Vlasi i Karavlasi 2,800,000 (Bue i Colson do 4,000,000 meću, a Šafarik: 4,324,000) živu u Vlaškoj, Moldovii, u Macedonii pod imenom Cincarah i Epiru.

— 3. *Gèrci* u Tesalii, Epiru, Otocim, Tračkoj i niešto po Macedonii svega: 900,000. — 4. *Arbanasi:* 800,000 stanuju po Arbanaskoj, Macedonii, Epiru i niešto malo po Bugarskoj; sebe sami zovu Skipetarim i Albanit, diele se u Tosku i Gege. 5. *Turci:* 700,000 stanuju u Carigradu i Drinopolju i obližnjim selima: Islivnu, Janbolu, u tračkim i bugarskim varošima s Gèrcim i Bugarim pomiešani. Oni se drugčie zovu Osmanlie i jesu plemena tatarskog. 6. *Jermeni,* 170,000, ima ih najviše u Carigradu, Drinopolju, i još gdiekojim gradovim tèrgovačkim, oni su gotovo svi tèrgovci i zanatlie. — 7. *Čifuti* iliti Jahudie: 180,000, ovo su protierani iz Španjolske, stanuju po varošim. 8. *Cigani,* sami sebe zovu Romničel, turski: Gurbeti i Firauni, arbanaski: Gift i Madiip, gèrčki Gifthos ima ih preko 150,000, vucaju se po svemu carstvu, najviše po Vlaškoj. Oni su god. 1408—9 iz Indostana od Timurlena protierani u Europu došli. — 9. *Inostranci:* Taliani, Francezi, Englezi, Poljaci i t. d., koje Turci sve Frenkima nazivaju, živu po varošim, osobito u Carigradu, ima ih preko 60,000. Ukupno: 12,000,000 dušah*.

* Od sviuh dèržavah u Europi Turska nam je najgore i najmanje poznata! slavni zemljopisci Balbi, Berghaus, Stein, Galleti i Kanabich sami neznadoše šta upravo napisati. God. 1840. A. Bue slavni francezki zemljoslovac izdao je opisanje turskog carstva u Parizu »La Turquie d'Europe &c. &c. Paris 1840 Tom. IV.« kasnie pako Robert, i budući da su obojica po Turskoj više godištah putovali, to su oni dosad najbolje ga opisali. — God. 1849. izišla je znatna knjiga u Carigradu: »Almanach de l'Empire Ottoman pour l'annè 1849, avec une statistique, politique et religieuse, du gouvernement, de la population & Constantinople Galata 1849,« koja nas o mnogim stvarma ubavieštjuje, al kako g. Bue-a tako ni ovoga nismo mogli sliedit u broju stanovnikah, koi metju 14——15,000,000! tako na primier ovi almanach metje, da u cieloj Bosni t. j. s Hercegovinom i Krajinom 2,000,000 dušah imade! tko bi to vierovao? da druge velike pogrieške i nenavodim, koje se u ovom almanachu nahode, samo to nek je dosta, što on metje u jedan red Hèrvate, koi u Carigradu nadničare i vèrtlove obradjuju, i koji su se doselili od Kotora dalmat. i Bara, sa stanovnicim bosanske krajine, koju on za tursku Hèrvatsku dèrži! Ovi almanach izišao je i za godinu 1850., po njemu u cielom turskomu carstvu ima stanovnikah 36,211,000. U Rumelii i Tesalii: 2,000,000; u Tračkoj: 1,000,000; u Arbanaskoj: 2,200,000; u Bugarskoj: 2,000,000; u Bosni s

Vierozakon, kao i narod mnogostručan je. 1. *Mahumedanci,* koje mi krivo zovemo Turcim; a oni sebe muslomanim t. j. pravoviernim nazivlju, ima ih 1,950,000, od ovih je: *a) Osmanliah:* 700,000. — *b)* Bošnjakah i Sèrbah: 400,000. *c)* Arnautah: 350,000. — *č)* Bugarah: 150,000. — *ć)* Ciganah: 100,000. — *d)* Gèrkah: 50,000. Svega dakle: Poturčenikah: 1,250,000! Glavar muhamedanskog vierozakona poslie cara jest veliki mufti-hodža, kog zovu Šeh-ul-islam, koi siedi u Carigradu, poslie njega pèrvi su u dostojanstvu: *Muftie* — kao kod nas biskupi — i *kadie,* koi imaju upliv ne samo u vierozakon, već i u sudbene poslove, za ovim sliede *imami,* t. j. župnici, njihove obćine zovu se džemati, a miesta, gdie Boga mole, džamie. *Vaizi* propoviednici, *mujezini* vikači, koji pet vaktovah: sabah, pódne, ikindiu, akšam i jaciu viču s munare. Muderizi i hodže jesu učitelji, pèrvi su veći, oni uče u medrezi — preparandii — softe t. j. koji će biti učitelji, posliednji uče u mejtefima, t. j. početnim učionicima. — Ovi je vierozakon gospodujući u svemu carstvu, samo njegovi sliedbenici mogu biti častnici i činovnici u dèržavnim poslovima. Ostale sliedbe samo se tèrpe i zovu se *raja.* — *Gèrčki,* najviše razprostranjen, broji bo 8,328,000. Ovog vierozakona jesu svi gotovo Gèrci, Bugari; Sèrbi, Rumunji, većom stranom Bošnjaci, i manjom Arbanasi. Glavar ovog vierozakona jest patriarha carigradski, komu su podložni patriarhe: antiokenski, aleksandrinski i jerusalimski i 157 arhiepiskopah i episkopah. Patriarhatstvo zakupljuje se od cara, a arkiepiskopatstva i episkopatstva od patriarhe; niži svetjenici jesu popovi, redovnici sv. Vasilie zovu se kaludjeri, kojih množtvo ima osobito u svetoj gori (Athosu). 3. *Rimo-katolički* broji do 400,000, od ovih: *a)* Bošnjakah: 150,000, imaju tri namiestnika apostolska; njihovi svetjenici jesu redovnici sv. Franje dèržave bosanske. *b)* Arbanasah 80,000

Hercegovinom: 1,600,000; u Kandii — Kiridu, Kreti: — 220,000; u Cipru: 90,000; u drugm otocim: 390,000. — U Moldavii: 1,400,000; u Vlaškoj: 2.600,000; u Sèrbskoj: 1,011,000. Svega u Europi: 15,511,000; u Azii: 20,700,000; među kojim u Azii kèrštjanah 3,000,000.

imaju 5 biskupah, a svetjenici jesu Taliani od propagande poslani na 5 godištah. *c) Bugarah* 10,000, imaju jednog biskupa u Nikopolju, a namiestnika apostolskog u Filipopolju. *č)* U Vlaškoj i Moldavii 80,000 raznog naroda magjarskog, vlaškog, niemačkog, imaju jednog namiestnika apost. u Jašu. Redovnici su Franciskani Minorite i dèržave bugarske, koji imaju samostane u Bukureštu i Rimniku. *ć)* Inostranacah 50,000, imaju jednog namiestnika apostol. u Carigradu, redovnici su im Franciskani i Lazariste itd. *d)* Jermenah: 30,000 većinom u Carigradu, imadu patriarhu u Carigradu, oni su sjedinjeni. 4. *Protestantski* 12,000 jesu svi inostranci u Carigradu i okó cèrnog mora. — — 5. *Jermenskogrigorianski* broji preko 140,000, imadu patriarhu u Carigradu, svoje svetjenike, kaludjere i episkope, 6. *Čifutski* broji 180,000 imadu glavne svoje hahambaše u Carigradu i Solunu.

Pria napomenuli smo, kako Turci diele svoje carstvo, sad ćemo mi u kratko navesti sve dèržave, koje sastavljaju carstvo, a njihovo obširnie opisanje ostavivši za drugi put. Dèržave ove jesu dvostruke, jedne neposriedno podložene, a druge podhračene, koje samo godišnji danak platjaju, a unutra po sebi se upravljaju.

A) Dèržave neposriedno podložne.

Imena dèržavah.	Prostor □ m	Broj stan.	Glavni gradovi	i stan.
1. Tračka .	1,400	2,500,000	Carigrad:	900,000
2. Bugarska .	1,600	2,000,000	Vidin:	20,000
3. Macedonia	1,200	1,300,000	Solun:	60,000
4. Tesalia .	200	300,000	Larisa:	20.000
5. Otoci . .	216	200,000	Kandia:	15,000
6. Epir . .	525	600,000	Janjina:	30,000
7. Arbanaska	375	400,000	Skadar:	18,000
8. Bosna . .	1,063	1,100,000	Travnik:	12,000
Ukupno: *A)*	6,579	8,400,000		

B) Dèržave podharačene.

1. Moldavia .	800	900,000	Jaš:	60,000
2. Vlaška . .	1,350	1,800,000	Bukarešt:	80,000
3. Sèrbia . .	1,000	900,000	Biograd:	19,000
Ukupno: *B)*	3,150	3,600,000		
Svega ukupno:	9,729	12,000,000		

III.

ŽIVOTOPIS FR. MATE BENLIČA,

biskupa biogradskog (rodjen 1609 † 1674).

Dèržava bosanska redovnikah sv. O. Franje, od 600 godištah po svojim sinovima vinograd gospodnji obradjuje neumorno: porodila je mnoge sinove, koji su ju proslavili, ali nepovoljne okolnosti, oli neprepustiše sve popisati, ali ako bi popisano, neučuvaše do nas! mnogih slavnih redovnikah samo imenice znamo, a drugo ništa! niešto samo malo ostavio nam je fr. Stiepo Margitić i fr. Mato Lašvanin u cirilskom pismu, koje sve s vriemenom priobćivat ćemo, za sad naumili smo priobćit životopis ovi gotovo od rieči do rieči iz spomenutog rukopisa fr. Stiepana. *Mato Benlić* rodi se g. 1609. u Banjaluci od otca Jure Benlića koliena Brajkovića i matere Katarine iz koliena Kulenovića, s obe strane koliena plemenitoga, a bi kèrštjen od otca fr. Tome Glavočevića. U Banjaluci još od mala učio je knjigu od ot. fr. Tome Ivkovića, tadašnjeg kapelana banj., a poslie biskupa skradinskoga, koi od dana do dana gledajući u dietetu svake dobre prilike, reče: Ovo diete imade izaći veliki čoviek! Ovi isti fra Tomo poče nagovarati njegove dobre roditelje; da ga dadu u sv. red. I to poslie malo vriemena roditelji obslužiše; odvedoše ga u monastir fojnički, gdie uči i poslie obuče se; iza toga zaviet redovnički učiniv, ode u Italiu, svèršiv svoje škole, redi se, propovieda i vrati se u provinciu, i bi učinjen štioc — učitelj — i pripoviedalac i malo kasnie veliki propoviednik izadje. Zašto koliko ga nauk kitiaše, toliko ga glas i ostala, koja se iziskivahu, dobro služahu. Bi strašan u karanju, a ljubak u ponukovanju, a osobiti za smiriti nesklade. Bi u Sarajevu kapelanom pet godinah, a u Fojnici gvardianom, u provincii difinito-

rom i ministrom, u svakomu officiu veliko ime nosiaše. Pèrvog godišta svog provincialstva bi učinjen biskupom biogradskim g. 1651. od pape Aleksandra X., a bi posvetjen od biskupah fr. Marina i fra Pave Mošunjanina. (Tog vriemena bilo je u Biogradu sèrbskomu niekoliko stotinah katoličkih kućah iz Banjaluke i Dubrovnika ovdie rad tèrgovine naseljeni.) Na većemu prestolju siedeći, dalje se njegove zrake pružiše: propoviedanja dielom i riečju, oćutiše u veliku ustèrpljenu i progonstvu; u bolestima nikada se nepotuži, ni na jedan sud nepodje, nikoga nikad nepisa — netuži — u Rim. Red i provinciu čudnim načinom ljubi, gdie god mogadiaše svakomu manastiru dobro učini, u progonstvu koliko imade ustèrpljenje! eno Temišvar i Sriem neka sviedoče! u Temišvaru u kuli najtvèrdjoj tavnicu je podnosio gvozdenim singjirim stegnut; u Sriemu bukagiam i singjirima je bio sputjen — i to sve podnese poradi svoga officia — dužnosti, koga je dužan bio činiti t. j. krizme. Turci su ga dèržali kao da je papin čoviek iznova došo zemlju uhodit i izdavat; premda oba puta sviedočbam oproštjen, da nije čoviek iz druge zemlje, nego je ovdašnji, ali s velikim troškom; pèrvi je put štetovao 60,000, a drugi put 40,000 jasprih*. U tu globu niti šta uze od monastirah ni od kèrštjanah, niti prosi, niti poreziva, nego mu isti Bog davaše! krizma u vrieme svog biskupatstva šestdeset i pet hiljadah; redi misnikah: 145. Grobnicu sebi izkopa pèrvih godištah, u koju se ogledaše. Za života što imadiaše cèrkvam i ubogim sve razdieli. Živući još na svietu velike bolesti podnese dragovoljno, a nigda svoje dužnosti neostavljaše. Umri od 65 godinah; bi biskupom 22 godine; podje s ovog svieta g. 1674. na bolji; primivši svete sakramente, zazivajući presveto ime Isusovo, u Velikoj — u Slavonii — na 30. siečnja i bi ukopan u cèrkvi sv. Augustina, od monastira fratarskog, u komu je običajno

---

* Jaspra bila je malušna vèrsta novca srebèrnoga, 6 jasprih činilo je 1 paru. 40 parah čini 1 groš. 240 jasp. čini 1 groš. Danas 5 kr. sr.

stajao. Pisao je latinski na propagandu rimsku: »Status Belgradiensis Episcopatus,« koje Colleti u Illyrici sacri t. VIII. izdao je.

Slika ovog biskupa u velikom kvadru nalazi se u samostanu fojničkomu, al tako je već od dima začadila, da se jedva što može razabrati! vidi se toliko, da je bio čoviek krupan i pristó, pogleda ozbiljnoga a blaga; tko ga je slikovao? nezna se. —

IV.

STARINE BOSANSKE.

Pod ovim imenom ja sam g. 1842. niekoliko pria nepoznatih starinah u sèrb. narodn. listu priobćio, koje su i u Danici ilirskoj iste godine preštampane bile; ja ću ih opet i u ovoj knjizi obširnie priobćivati drugi put, za sad izdajem povelje ove kralja Tomaševića i Matie Korvina:

1. Povelja kralja Tomaševića darovana stricu svomu Radivoju, pisana u Bobovcu g. 1461.

Gdie se izvornik — original — ove povelje nahodi, dosad nisam mogo znati? lasno da je izginuo? ja sam ju prepisao iz rukopisne cirilicom pisane kronike fojničke pokojnoga fr. Stipe Margitića, a glasi od rieči do rieči ovako:

»Va ime otca i sina i duha gospodina Amen.

Sluga božij, ja gospodin kralj Stipan Tomašević, Sèrbljem kralj u Bosni i Primoriu, u zemlji Sèrbskoj, Dalmacii, Hàrvatom doljnim u Usori i stranam zapadnim i u Podrinju. Sada rečeni kralj Stipan Tomašević slavu dajem nepristanomu gospodinu našemu vladici Kristušu, koi pridje s nebeskah čovikom ljubljeno izkupi od griha i privede k domu izraelskomu i uzide na nebesa gospodinu Bogu uzdèržitelju.

Takodjer Ja Stipan Tomašević rob božij kralj ozgor rečeni, spodobljen bi vaš u rečenih zemljah roditelja i praroditelja moije, stvoritelj pravde i milosti, i dari i zapisanja našim virnim slugama, svakomu po viri i dostojanstvu njegovu, po volji kraljevstva, po običaju gospodstva, svaki blagi i dobri obraz skazivati i tvoriti našim virnim slugama, za nji virna poslužјenja; našemu mlogopoštovanom virnomu slugi

stricu knezu Radivoju. Za njegovu virna i prava poslužen ja, koja posluži kruni kraljestva našega: najprid gospodinu i roditelju našemu, dobroga spomenutja, gospodinu kralju Tomašu, i meni gospodinu kralju Stipanu, zato mu stvorismo milost našu gospodsku, dadosmo mu i darovasmo našim dobrim i dobrovoljnim darom, a zapisasmo tim našim otvorenim pismom pod naše velike visuće obi strane zakonite pečate. — Dajemo mu u Luci[1] grad Komotin, i pokraj njega goru Bočac i pokraj njega goru Čurničku i Daljevac do Seocah, Cvitoviće i Podmilačje selo[2] s obi strane Vèrbasa, sva ta sela s njihovim pravim medjama i kotarim, i u Jajcu i u Jezeru[3] kuće njegove, mline, vèrtle i vinograde s njim visušići, sa svim priodnicim, što se njemu pristoji. I na Usori grad Tešanj, štogod mu je služilo do smèrti kralja Tomaša. I grad Gračac[4] sa svim selim, koja mu je dao gospodin kralj Tomaš i jošter štogod je posli Sreberničke i Ovarčke župe, sva ta sela s pravim mejašim i kotari. I još selo Radgonju[5] gornju i dónju, što je kupio od Jurja Lovrenčića i od njegove bratje. I selo Jablanicu i Timnjenac[6] što je kupio od Vlatka Vilušića. I na Kuprisu selo Prosik, s ostalim selim, koja se njemu pristoje s pravim mejašim i kotari. I u Buljini[7] šest kmetah i vinograde, Rast i Katun Vlahah[8], koji su mu sad u dèržavi i koje bi posli prinašao, što nebi izpod naše službe bilo. I župu Mlit u moru polak — kraj — Sto-

---

[1] Danas zove se Dnoluka, jest plodno predielje u jajačkoj nahii, sastojeće iz 28 selah kèrštjanskih i većom stranom turskih. Grad Komotin jest danas pust.

[2] Sva ova sela i danas tako se zovu u jajačkoj nahii.

[3] Jezero, varoš u otoku, kog Pliva načinja 2. s. daleko od Jajca; Turci zovu Gjol-hisar.

[4] Gračac, bit će Gradačac oli Gračanica.

[5] Radgonja d. i g. i danas tako se zove u tuzlanskoj nahii.

[6] Za Timnjevac ništa nisam čuo! Jablanica selo imade u Neretvi.

[7] Buljina selo ima u Neretvi.

[8] Katun i danas zovu po Bosni planinske sgrade, gdie Vlasi t. j. seljaci stoku dèrže; al šta mu je »*Rast*« i malo gori više spomenuta rieč »*Visušići*« neznam? — Ako bi koi domorodac još za kakva pisma starinska saznao, u komu drago jeziku bila, molimo ga, da nam ih priobći!

na. To sve gori pisano dadosmo i darovasmo našega sèrca dobrovoljnim darom, našemu i nama virnomu i dragomu slugi stricu Radivoju i njegovim poslidnjim nakon njega za uvike. I s tizim ga pisanjem sasvim pridajemo mlogopoštovanomu u Isukèrstu fratru Filipu, vikaru od vikarie bosanske u ruke cèrkvene, da mu se to nigda nejma poreći, ni potvoriti, ni na manje doći ni za jednu neviru, ni za jedno izdajstvo, kojega nebi ogledao vikar bosanski i njegova bratja sinovi sv. Frane i vlastelami kraljestva našega po zakonu kraljevskomu. I ako bi imao kojgod list ili zapisanje u komu gradu, da taj List umira i da se neprima, koga smo mi dali stricu našemu knezu Radivoju. — I ako bi priminuo s ovoga svita pria gospoje Katarine, neimadući poroda od nje, sasvim tizim njoj ostavljamo to sve, što smo i njemu imenovali. A tomu su svidoci vlasteli kraljestva našega: Gospodin Stipan Erceg sa sinovima svojim i s bratjom svojom. Vojvoda Petar Pavlović s bratjom svojom. I vojvoda Pavo Klešić s bratjom svojom. I vojvoda Ivaniš Vlatković s bratjom svojom. I vojvoda Vukšić s bratjom svojom. Vojvoda Mičinović s bratjom svojom. Vojvoda Pavo Čubretić s bratjom svojom. I vojvoda Ivaniš s bratjom svojom i vojvoda Vladislav s bratjom svojom. A tomu pristav od dvora našega Dvornik knez Radivoj Vlašić s bratjom svojom. I vićnik knez Stipan Vlatković s bratjom svojom. Pisano u našemu stoinomu mistu gradu Bobovcu godišta Kristušovih 1461.«

2. *Povelja iliti pismo kralja Matie Korvina, na grad Skradin u Dalmacii pisano, u Zagrebu g. 1481.*

Pismo ovo premda je latinski pisano, ništa nemanje mi ga zato priobćujemo, što dosad nigdie nije bilo uštampano. Ja sam ga prepisao iz izvornika, koi se je odpria čuvao u samostanu fratarskom u Tèrsatu nad Riekom, a sad u Sutiskoj; pisan je dosta liepim starim načinom. Pečat se je dosta oštetio, razabrat se nemože pis. na artii debeloj. Zapovieda Matiaš, da se

dva samostana imadu dati fratrima, koje su Mletčani iz otoka Kèrka protierali. Glasi ovako:

Mathias, dei gracia Rex Hungariae, Bohemiae &c.

Fidelibus nostris Magnificis Banis, vel vice-banis Regnorum meorum Dalmaciae et Croatiae, item Capitaneis castri et civitatis nostrae Scardonensis, presentibus et futuris, presentium notitiam habituris salutem et graciam. Quia nos sicuti superioribus diebus dum in Jaytza agebamus, duo illa loca seu monasteria quae per fratrem Alexandrum atque Abatem Goto in provincia Dalmaciae tenebantur Religiosis Fratribus Ordinis S. Francisci, quos Veneti de insula Veglae, eoquod nostri essent subditi, de quibusdam claustris exclusissent, eis adhinitare dederamus et deputaveramus. Ita eciam modo eisdem damus, deputamus et asignamus per presentes. Mandamus igitur fidelitali vestrae firmiter q. nnis. amodo imposterum annotatos fratres in praefatis Monasteriis per nos eis modo premisso datis, contra quoslibet impetitores, molestatores et turbatores omni studio et diligencia, tueri defendere, et manutenere debeatis. Secus non facturi presentibus perlec. exibnti retitnt. Datum Zagrabiae feria tercia psc. post festum beati Vincencii martiris. Anno domini millesimo quadringnetesimo octuagesimo primo. Regnorum nostrorum anno Hung. vigesimo tercio, Bohemiae vero duodecimo.

(L. S.) *Mathias,* rex &c.

V.

KNJIŽEVNOST BOSANSKA.

Za vrieme gospodstva bosanskoga, je li tko o domaćim dogadjajima pisao, kao na priliku u Sèrbii Daniel i Carostavnik i t. d., danas se ništa nezna! — Bošnjaci od najstariih vriemenah pak gotovo sve do godine 1813. služili su se pismom i slovima od sv. Cirila iznašastim; najstarii spomen bosanske pismenosti jesu povelje banah i kraljah počmavši od Kulina g. 1189—1463. Povelje ove stranom su štampane[1] stranom pak još stoje po arkivim inostranim i kod begah bosanskih. Za ovim sliedi Rodoslovje popa Rupčića pisano god. 1340. a posvetjeno caru Stiepanu Dušanu, u komu se gèrbovi ilirskih plemićah naslikani, i koje se čuva u samostanu Fojn. snimak po jednom domorodcu O. P. P. u Biogradu kod Janka Šafarika vidi sèrb. nar. list i Danicu Ilirsku g. 1842. gdie sam obširnie o njemu govorio. Kod g. *Dra. Ljudevita Gaja,* imade jedna osobita rukopisna knjiga: »*Život Aleksandra Velikoga*« u 8. listovah 94, kupljena po g. *Dru. Lj. Gaju* u Berlinu g. 1840. Rukopis ovaj spadajući po svoj prilici u drugu polovicu XIII. stolietja, izdati će gosp. vlastnik u sbirci riedkih dragocienih spomenikah ilirskih, koji se u njegovoj knjižnici nalaze. Napominje Dobrowsky[2] rukopisnu knjigu pisanu g. 1406., koja sadèržaje poslanja i dielovanja apostolska, posvetjena Hervoji duki spliets. i starostu bosanskomu. Knjigu ovu Facciolati poklonio je papi Benediktu XIV. Poznat je nadgrobni nadpis kraljice Katarine u Rimu u cèrkvi Aracoeli god. 1478. postavljen, o komu poslie

---

[1] U knjizi: »Srbski Spomenici u Biogradu 1840« u drugim povriemenim knjigama, latinskim jezikom prevedene u historiama različitim; ja ću ih sve po redu ovdie izdavati.

[2] Institutiones Linguae Slavicae Dialecti vet. Vindobonae 1825. Praefac. XIII.

mnogih Katančić najobširnie je pisao[3]. Petar Ohmućević pisao je g. 1482. »Rodoslovje kraljah bosanskih i sèrbskih«, koje je prilieplјeno o tragu slike kralja Tomaša, a nalazi se u samostanu Sutiski, o komu sam govorio g. 1842. u S. N. listu i Danici Ilirskoj.

Od stolietja XVI.—XIX. ima više rukopisah po bosans. franciskanskim samostanima i parokialskim kućama, buduć da su sve matrikule i protokoli s ćirilicom bosanskom pisani sve do početka ovog stolietja. Ova bosansko-katolička azbuka — ćirilica — po niešto je različna od one, kojom Sèrbi pisaše svoje cèrkvene knjige, a ta je razlika pèrvo u liepoti i ravnosti slovah, nisu gèrbava, kó što se u drugim preoslavnim knjigama vide, i ovo je dalo povod g. D. Tirolu misliti, da je Petar Veliki ruski car, vidivši ove bosanske knjige, zapoviedio po njima novu građansko-rusku, t. j. s kojom se danas služe Rusi i Sèrbi — saliti[4]; drugo što ovdie neima suvišnih pismenah, samo u najstarijoj knjizi Divkovića i Matijevića na svèrsi rieči, koja okončaje na pisme suglasno, metje se (ь) jer tanko, naprotiv pako imadu glasovi ilirski (ć, lj, nj) označeni s (ћ, ћл i ћн), koje drugi rukopisi cèrkveno-slavjanski neimaju; tretje: oni bezbrojnih titlah iliti siglah neima, osim na svèrsi suglasnikah miesto (ь) tan. jer sigla (—) i (ѿ) ot. — Osim toga bosanski rukopisi i kasnie štampane knjige, pisane su čistim ilirskim jezikom. Ćirilica ova bila je upotrebljavana, nesamo od bosanskih katolikah, već i po Dalmacii, Slavonii i Sèrbii[5]. Tko je i kad je pèrvi ovom azbukom počeo

---

[3] Specimen Philolog. et Geogr. Pannoniorum Zagrabiae 1795. Libr. III. Cap. 1. pag. 61. — i Commentatio de Istro Budae 1798. pag. 278.

[4] Sèrbs. Letopis čast. I. g. 1841. i izvanredni dodatak k biogradskim Nov. 1842.

[5] Tako Margitić u knjigama »Izpovied kèrštjanska« sl. 6. veli: »Zašto u ova slova umiju učiti i pastiri po Bosni, po Hercegovini, po Dalmacii, po Ungarii i ostalih mnogih mistih.« Bivši ja god. 1840. u Dalmacii, vidio sam u Imockomu, Makarskoj, a osobito u Zaostrogu od stariih vriemenah mnoga pisma, zapisnike i t. d. sve gotovo ovom azbukom pisane u knjižnicama francis. samo-

tiskati — štampati — knjige? još je neizviestno! O njoj pisali su dosad: Dobrowsky, Kopitar i najnovie Stojačković[6]. Tiskalo se je najviše u Mletcima, u Rimu i Tèrnavi, poznate su mi samo dvie knjige! Zato scienim, što je bilo u malo tiskarnicah ovih pismenah, bili su mnogi fratri bos. usilovani knjige i latinskimi pismeni u isto doba tiskati dati. Bosanska književnost od nauka kèrštjanskoga i stvarih duhovnih nije se dalje pružala, i kako napomenuh, jedni štampali su latinskim pismenim, a drugi ćirilskim. Za sad navesti ćemo pisaoce, koji su ćirilskom azbukom pisali: a ovi su: Divković, Matijević, Posilović i Margitić.

---

stanah. Nad cèrkvenim vratima zaostrožke cèrkve čita se ovi nadpis: »Ovu cèrkvu posveti gospodin Francesko Balićević, biskup Bosne, Požege i Biograda. Na počtenje svete gospoje, Prosinca 8. godištah gospodnjih: 1589.« — Nijedan od fratarah nije znao tog vriemena pročitati ovo: »poslie vojnikah ruskih, vele oni, ti nam pèrvi prošti!« zamoliše me, te im ono pismo latinskim slovima snimi. Ovo je meni i danas za čudo tim više, što popovi gljagoljaši i sad se ovom azbukom služe! — Poznato je, da je Andria Zmajević barski biskup u Arbanaskoj pisao ovim slovima »Lietopis,« koi u rukopisu nalazi se u knjižnici propag. rimske. Kèrsto Peikić, rodom iz Čiprovca u Bugarskoj, pitomac rimske prop. poslie kanonik pečujski izdao je: »Zàrcalo istine med cèrkvom istočne i zapadne u Mnecie 1716« u 12. str. 106 nalazi se kod mene. — Rukopisna knjiga: »Raj duše, pisana u Biogradu g. 1567.« o kojoj sam g. 1842. u sèrb narodn. listu i Danici Ilirskoj govorio. »Svetci« kalendar s različitim kanonima i molitvama u Mletcima g. 1571.« štampane knjige, nahode se u pridvornoj knjižnici u Beču i vatikanskoj u Rimu, koju Dobrowsky i Šafarik dèrže za najstariu bosansku. »Kratka Azbučica i kratak kèrstajnsko-katoličanski nauk P. O. Petra Kanizia i t. d. u Rimu 1583. drugo izdanje u Tèrnavi 1696. Mnogi po Karamanu pišu, da je pop Šimun Budienić Zadranin ovu knjigu izdao, a Stojačković suviše veli i »Ispravnik za Jerei« izdao azbukom ovom, al ja to nemogu vierovati; budući je Budienić svoje knjige: »Summa nauka christianskoga i t. d. u Rimu 1583« i »Ispravnik za Jerei« latinskim a ne ćirilskim slovim štampo, i ovu posliednju Levaković u Rimu g. 1635. glagolskim slovima izdao — Ovo sam sve naveo za potvérditi: da azbuka ova nije bila u običaju samo u Bosni kod katolikah, već i po ostalim ilirskim dèržavama.

[6] Istoriia vostočno-slavenskog bogosluženija i kirilskog knjižestva kod Slavenah zapadne cérkve u Novom-Sadu 1847. Oddielenije III. §. 20. str. 102—131.

A) Pisaoci, koji su azbukom pisali:

1. *Matia Divković,* rodom iz sela Jelašakah, koje je u nahii kladanjskoj, danas većinom od Turakah naseljeno, ono malo kèrstjanah spada na župu vijačku, Redovnik S. O. Franje obuko se je po svoj prilici u samostanu Olovu, a nauke svèršio u Italii, bivo je kapelanom u Sarajevu, štiocem i pripoviedaocem u samostanu Kreševu i Olovu; od njegovog života drugo ništa nisam mogo dosad razabrati, nego iz mèrtvoslovnih knjigah — nekrologa — samostana Sutiskoga, da je umro god. 1631. dakle spada u XVII. stolietje[7]. Diela njegova su sliedeća: *a)* »Nauk kàrstianski i t. d. u Mnecie 1611« u 8. listovah 308. Knjiga ova nalazi se ciela kod mene. U njoj se nalazi najprije kalendar od svetacah, zatim odobrenje talianske censure, a ovo isto na drugoj strani bosanski, druga odobrenja Nikole Jurjevića, fra Ivana Božićka i fra Arkangjela Gjenerala. Prikazano: »Plemenitomu i visokomu gospodinu Antunu Gàrgureviću Bošnjaninu iz Sarajeva i Pavi sinu njegovu, gdie medju ostalim veli: »Takojer

---

[7] Stojačković str. 113. br. 29. kaže da je Divkovića »Nauk« u Ml. g. 1565. 8. str. 305. štampan vidio kod Joanna Čokrljana paroka Taraškog u Banatu, koju je on uzeo na dar od patriarke mletač. zato on sva diela Divkovićeva metje u stolietje XVI. al ja za sad to još vierovati nemogu: 1. što knjige mertač. metju, da je on god. 1631. umro; 2. što osim tiuh knjigah paroka Tarašk. drugih nikakvih i nigdie do danas, da ima, neznademo? 3. što isti Divković sviedoči, na istomu »Nauku« pišući: . . . po porodjenju Isukàrstovu na hiljadu i šesat i jedinonaest godište mieseca travnja na 23. jurjevdan,« na listu pak 42. strani obratnoj čita se iznova naslov knjige: »Nauk kàrstjanski i t. d. koje knjige rečeni Fra Matie izpisa budući kapelanom u Sarajevu na iliadu, i šesat i deveto godište po porodjeniu Isukàrstovu.« Tako isto čita se na listu 186, 210, 288 i na najposliednjemu 308. strani obratnoj: »Ovo se svàrši pàrvi dan sàrpna. U Mnecie na ilidu i šesat i jedinonaest godište.« U knjizi pak »Beside« i u pèrvomu i u drugomu izdanju, na svèršetku čita se: »Poče se pisati na iliadu i šesat i drugonaest studenoga 28. u subotu u Kreševu; i svàrši se na iliadu i šasat i četirnaest u Olovu sàrpna 28. a štampa se na iliadu i šesat i šesnaest.« Ova zadosta sviedoče, kad je Divković živio i koje godine svoje knjige štampo u Mlet.

nebudući štampe ni slovah ot našega jezika, ja mojiem rukama učini sve iznova, iz temelja svakolika slova!« Ja iz ovih besiedah razumiem, da u Mlecie pria god. 1611. nije bilo tiskarnice ovake, već da ju je isti Divković činio uvesti i knjigotiskara Bertana nagovorio, da ova slova nova salije. *b)* »Sto čudesaa aliti zlameniaa blažene i slavne bogorodice divice Marie« i t. d. u Mietcie 1611 kod Petra Marie Bertana u 8. listovah 72. Poslie dopuštjenjah kó i u predjašnjoj sliedi prikazanje: »Plemenitomu i visokomu gospodinu Ivanu Nikole Matiaševića, Bošnjaninu iz Sarajeva, dostoinomu konjiku svetoga grada Jerusolima i prokuratoru općenomu male bratie svetoga Franceška.« Obadvie ove knjige zajedno su svezane i mnoge tiskarske pogrieške nalaze se, zato na svèrsi ove knjige moli, da mu se oprosti, budući da se je namierio na nevиešta slagara, i ako bi, veli, bilo uzmožno, da se ove knjige preštampaju: »išlo bi mi od ruke učiniti, kako se ima učiniti.« Jesu li pak ove dvie spomenute knjige još koi put tiskane? dosad je neizviestno. — *c)* »Beside svèrhu evangjelia nediljnie priko svega godišta, koe besiede iz razlikieh diačkih knjiga privede i izpisa, i složi bogoljubni bogoslovac fra Matie Divković iz Jelašak, reda sv, Franceska iz provincie priimenkom Bosne Argjentine i t. d. u Mietcie 1616 po Petru Marii Bertanu u 8. prikazana: »Prisvitlomu i pripočtovanomu gospodinu fra Bartlou Kadčiću, dostojnomu biskupu makarskomu.« Kod mene se nalazi drugo izdanje, na komu se čita poslie spomenutog naslova; »Ja dom Ivan Filipović ili Gàrčić, misnik i kavalir sv. Marka izpod Sinja u Cetini arkibiskupie splicke, čini ponovit štampu, budući pomanjkala i malo i se nahodeći, knjige imenovane svèrhu evangjelia fra Matie Divkovića, u koi nemanjka ništa, veće sve onako, kako je i pèrvlje štampano i t. d. u Mleci 1704 po Nikoli Peccanu« u 8. str. 1008. Prikazana Stipanu Kuzmi arkibiskupu splitskomu i pèrvomu sve Hàrvatske zemlje.

d) »Plač blažene divice, Marie, koi plač izpisavši sàrpski i izpravivši mnoge stvari bogoslovac fra Matie Divković iz Jelašak, provincie Bosne Argjentine,

prikaza svetomu oficiu inkvižicioni, aliti iziskovania. Sveto oficie vidivši, da je stvar vele bogoljubna, zato dopusti, da se može štampati. I štampa u Mnecie ахлα (1631). Po Francisku Broćoliu, libraru Marcari od insegnie šperance,« u 16. str. do 400, još niekoliko listovah od ove moje knjige fali: »Molitva sv. trojstvu« na ovomu posliednjemu listu ol pravnie obrazu. Pria nadslova nalazi se kalendar od svetieh al poderan, — od str. 1—47. nalazi se spomenuti Plač u piesmama, str. 48—61. »Molitve na verše složene na poštenie gospodina Isukàrsta spasitelja našega,« str. 62. Na novo počimlje: »Verši kako Abram po zapoviedi božioj hoti prikazati na posvetilište jedinoga sina svoga Ižaka, koje verše ispisavši sàrpski itd. itd. u Mnecie ахлα, sve do str. 188. Str. 189. nadslov opet iznova metje: »Počinaju razlike molitve, vele liepe, vriedne i koristne, koliko za redovnike, toliko za svitovne ljude; koje molitve skupi, iztomači iz diačkoga jezika u bosanski jezik sàrpskiemi slovi Boni bogoslovac i t. d. u Mnecie ахлв (1632).« Ove molitve u prostom govoru sliede do str. 320. — Str. 321. opet na novo počimlje nadslov: »Nauk kàrstjanski s mnoziemi stvari duhovniemi, i vele bogoljubniemi, koi nauk od Ledezmova i Belarminova nauka u jedno stisnu i složi bogoljubni i t. d. u Mnecie ахлα," te sve do kraja sliedi. Imam i drugo izdanje Plač Ml. 1723, 16. st. 402.

e) »Nauk kàrstjanski s mnoziemi stvari duhovniemi i vele bogoljubniemi; koi nauk od Ledezmova i Balarminova nauka u jedno stisnu i složi bog. bogos. i t. d. u Miecie po Nikoli Pecanu 1698,« u 16. str. 384. Ovo je kod mene izdanje; gos. Stojačković navodi još izdanje g. 1668, 1683, 1707. u 16. str. 415 i 1738. — Ova je knjiga istog sadèržaja pod *d)* samo što je nadslov knjige kasnie od izdavateljah prometnut. Spomenuti Plač, koi je u ovomu izdanju kó i u knjizi pod *d)* latinskim slovim više putah preštampan je u Dubrovniku, a »Verši od sy. Kate« preštampo je Anto Gladalić u Ml. 1709 u 16. str. 65. lat. sl.

2. *Stiepan Matijević, rodom* iz Soli, drugčie Tuzla, osim da je bio pripoviedaoc, drugo o njemu ništa ni-

sam mogo razabrati, dapače ni njegove knjige nisam se mogo dočepati, već u Dubrovniku prepisao sam naslov od niekog otca fra Onoria, koi ni po jedan način od sebe je nedade, izdao je »Ispoviedaonik sabran iz pravoslavnie naučiteljah P. P. O. meštru Jeronimu Panormitanu reda pripoviedalacah sv. Dominika; prinešena u jezik bosanski trudom P. O. fra Stiepana Matijevića Solinjanina reda sv. Frane male bratje dèržave bosanske. In Roma nella stampa della Sac. Congr. de Propaganda fide 1630.« u 8. str. 82. — Ova rimska štampa po niešto je na oči ružnia od one mletačke.

3. *Pavo Posilović,* rodom iz Glamoča, franciškan dèržave bos. god. 1642. postane biskupom u Skradinu u Dalmacii.

a) »Nasladjenje duhovno, koi želi dobro živiti po tom toga dobro umriti itd. itd. Sastavljene i istomačene po fra Pavlu Posiloviću iz Glamoča reda S. O. Frane provincie Bosne u Miecie na 1639 (   ) po Bartolu Ćinamu« u 8. str. 206. Ovo se kod mene nalazi izdanje. Stojačković spominje drugo u Mlecie 1682 po Nikoli Peccanu i Marcarii pod inšenjom ljiljana. Posvećena je: Mnogopoštovanomu otcu fra Mihi Bogetiću iz Hàrvata.«

b) »Cviet ot kriposti duhovni i tilesnie prikoristan svakomu virnomu kàrstianinu, koi ga šti često, izvadien iz jezika latinskoga u jezik ilirički aliti slovinski i t. d. po fra Pavlu Posiloviću iz Glamoča, biskupu skradinskomu reda S. O. Frane u Mnecie 1701 po Nikoli Peccanu« u 16. st. 230. Ovo je moje izdanje drugo. Pèrvo izašlo je u Mn. na 1647 po Nik. Peccanu. Stojač. napominje i tretje: 1756. Prikazana — jezikom latinskim — Ferdinandu IV, českom i ugars. kralju. — Ovi »Cviet« preštampao je Kèrsto Mažarović vlastelin Perastski u Mlecie. lat. sl.

4. *Stiepan Markovac,* aliti Margitić, rodom iz Jajca, franciskan dèrž. bos. Na više miestah bio je župnikom, a najviše u Jajcu. Poslie Divkovića najviše pisao je i posliednji azbukom.

a) »Izpovied kàrstianska i nauk znati se pravo izpoviditi i t. d. složeno u jezik bosanski aliti ilirički, po fra Stipanu Jajčaninu od Markovac i t. d. u Mlecie 1701. kod Nikole Peccana« u 16. str. 285. — Ovo je moje izdanje. G. Stojačković spominje još od g. 1704, 1707. i 1788. kao najposliednje azbukom bosanskom štampano. Ova »Ispovied« više je putah u Mlet. i Splitu lat. slov. preštampana.

b) »Fala ot Sveti. Aliti govorenja ot svetkovinah zabiliženi priko godišta. Takojer govorenja svèrhu evangjelja u sve nedilje priko godišta; istomačeno iz razlikih knjigah latinski, a složeno u jezik ilirički po bogoljubnomu bogoslovcu fra Stipanu Jajčaninu ot Markovac alliti Margitiću iz kraljestva bosanskoga u Mnecie 1708 kod Nik. Peccana« u 4. str. 296.

Osim ovih tiskanih knjigah imadu još njegovi rukopisi. *a) »Homilie«* priko sve godine, za jednu nedilju ima ji po dvi — tri. — *b)* »Likaruše« u kojim su domaće likarie i liečenja napisana. Obadva rukopisa su kod mene. *c)* »Kronika« u kojoj je pisao dogadjaje svog vriemena po Bosni, koji su se sbili. Ovi rukopis svezan je zajedno s drugom kronikom fra Nikole Lašvanina, vlastitost samostana fojnič. sad je u Sutiskoj, i buduć da je u vlažnu miestu bio, to je dosta utàrt i jedva se čitati može; i jednu i drugu kroniku prepiso je pokojni fra Mato Kristićević latins. slov. a kod mene se nalazi.

Ovo su dosad meni poznati Bošnjaci, koji su pisali i štampali azbukom bosanskom, koju »sàrpskom« i »sàrmskom« nazivlju. Moguće je, da je i više bilo, al poginulo, osobito bilo je rukopisah u fojničkoj bibl., a bibliotekari neznajući ih štiti i cieniti, sažgaše ih. Za čudo je, da štampanih knjigah ilirskih u bibliotekama francisk. samostanah od lieka, tako rekavši, neima, a talianskih, latinskih, niemačkih, francuskih i t. d. preko reda! Ja sam ove knjige sebi odkupio, sve od prostih ljudih, a još ih se i poderanih nalazi, koje oni čitaju; knjige ove ne samo da su čistim bosanskim

jezikom pisane, već i potrebite stvari duhovne liepo uče; ja ću s vriemenom u ovim knjigama nieke članke preštampavati za ugled i gramaticima i redovnicima današnjim: pèrvi da nauče čisti jezik, a drugi, da se okane mlitavosti, već da sliede svoje stare otce, prihvate za pero, te narod svoj izdavanjem koristnih knjigah na pravu stazu krieposti izvedu!

VI.

NARODNE PIESME.

Neka čoviek uči, nikad neće znati,
Što njega nauči pievat narav mati.
Kanižlić.

Blago najveće kod našega naroda jesu njegove piesme, koje su najstarii spomenik slavjanskog veselog značaja, visokog uobraženja i tankoumja! — Svi narodi slavjanski imadu narodne piesme, al ove ni iz daleka neimaju onih izvèrstitostih, s kojim se diče *ilirske piesme;* zato su ove bile premetjane u jezike: niemački, francezki, englezki, talianski, latinski, i magjarski, i svèrhu načina pohvaljene. Mnogo je dosad narodnih ilirskih piesamah sabrano i tiskano; najviše u tom poslu učinio je g. Dor. Vuk Stefanović Karadžić, rodom iz Tèršića u Sèrbii, a starinom Hercegovac iz Drobnjakah; on je pèrvi put izdao u Lipsku i Beču 4 knjige nar. pies. kasnie ovu sbirku umnoženu, preštampà u Beču. Od god. 1841. dosad su izišla tri velika svezka, a još će izaći dva. G. Simo Milutinović, rodom iz Sarajeva, izdao je jednu knjigu najprije u Budimu potlam u Lipsku g. 1837. »Pievanija cèrnogorska i hercegovačka« u 8. str. 335, piesamah: 175. Kako u ovoj tako i u g. Karadžića sbirci jesu većinom piesme, koje se po Bosni pievaju, ta najobilnii Kar. pievač bio je Bošnjak Pilip Višnjić! Ništa nemanje po Bosni još imade sila nesabranih nar. piesamah. Ja sam g. 1840. počeo ove sabirati što po meni što po prijateljim; to isto činili su domorodci M. Š. i Ljubomir Martić, i svoje sbirke obojica meni predali, da ih štampam, al to učiniti nedopustiše dosadašnje okolnosti, koje sad su već uklonjene, i nadam se, ako Bog

da! na skoro izdati: zato molim sve znance, prijatelje i domorodce u Bosni, da me u ovome podpomognu, te počmu sabirati i prepisivati iz ustah naroda njegove piesme ženske i junačke, meni ih poslati, da ih ol ovdie ol u sbirci s ostalim štampam, dok nisu propale, da služe, našemu narodu na diku!

Piesme našeg naroda diele se po svomu slogu i slaganju na *a)* Ženske. *b)* Junačke. *c)* Junačko-ženske. *Ženske* od različitih prigodah, različito se diele u piesme ljubezne, svatovske, kolske, žeteličke i t. d. Ova svaka imade svoj napiev — ariu, kajdu — pievaju se uz — i bez — karaduzen, bugariu, šargiu i ćemaneta. *Junačke* pievaju se uz gusle, a često i bez gusalah u putu. *Junačko-ženske* jesu one, u kojim je slaganje na način junačkih a sadèržaj jest ženski; još bi mogli imenovati *žensko-junačke*, u kojim je slaganje — ritmus — ženski, a stvar iliti sadèržaj junački. Obširnie o ovom govoriti ćemo drugi put, a sad ću niekoliko priobćiti piesamah iz sva četiri razreda.

A) PIESME ŽENSKE.

1. TERDŽUMAN DIEVOJKA.

Sinoć pašin konakčia dojde,
U Danojle ljube Manojlove;
Turski Turčin hladne vode išće:
»Gẹder sui, ljubo Manojlova?«
Ona nezna, šta Turčin govori.
Al njoj veli kćerca sa pendžera:
Ah borati, mila majko moja!
Zar ti neznaš, šta Turčin govori?
Turski Turčin hladne vode išće.
Onda veli pašin konakčia;
»O Danojlo, ljubo Manojlova!
Pokloni mi terdžumana svoga!
Tko je njojzi kosu odgojio?
Tko li je nju turski naučio?«

Njemu veli ljuba Manojlova:
U babe je kćerca jedinica,
Na krilu je turski naučio,
A ja sam joj kose odgojila.

2. BRIGA ZA ŠARGIOM.

Boljan Ivo pod borom ležaše,
Viš mu glave šargia visaše.
Boljan Ivo šargii govori,
Ej šargio, tri žalosti moje!
Dosta si me putah nahranila,
I žedjana vode napojila,
Dievojakah na mrak izmamila,
Udovicah na demir pendžera,
Puštjenicah na avlinska vrata.
A sad me je bolest obhèrvala,
Od koje ti priboliti neću.
Pa sad neznam što ću učiniti,
Komu l' mome tebe ostaviti?
A da bi te bratu ostavio,
Ludo diete potèrgat će žice;
A da bi te seki ostavio,
Vrag šargia, a vrag seka moja,
To se dvoje udarit nemore.
A sad znadem, što ću učiniti,
Jaranu ću tebe pokloniti,
I molit ću prijatelja moga,
Nek te sa mnom u zemlju ukopa,
Da mi ondi kosti razgovaraš,
Koja si mi sèrdce veselila.

3. GOLEMA PÈRĆIA.

U gori je jela nesiečena,
Pod jelom je voda netočena,
K njoj dolazi Mare neprošena,
Toči vodu Mare neprošena,
Gledala je liepog Ive majka,

Gledala je, pa je besiedila:
Nečin' činah Maruša dievojko,
Nečin' činah, nemami mi sina?
U mog Ive puno roda ima,
Puno roda, a sve je gospoda;
A u tebe tanka ruha neima?
Besiedi joj Maruša dievojka;
Nebrini se liepog Ive majko!
Imaš li ti stotinu svatovah,
Ja imadem stotinu mahramah;
Starom svatu i vienčanom kumu
Njim dvojici potanku košulju;
Tebi nosim, svekèrvice moja!
Liepu pamet i biele ruke.
Ivi nosim, svekèrvice moja!
Cèrne oči i bielo lišce.
Zavi tunju od stotinu listah,
Od sto listah od četiri cvieta.
Čudila se Ivanova majka,
Odkud Mari tunja od sto listah?
Nečudi se Ivanova majko!
Moj je bratac na moru tèrgovac,
Dobavi mi tunju od sto listah,
Od sto listah od četiri cvieta.

4. KLETVA DIEVOJAČKA.

Dva pribiga, dva pribiga goru pribigoše,
  Feldum popo, felda la la, goru pribigoše*.
Vlašić junak s Turkinjom dievojkom.
Kad su bili na sried gore cèrne,
Razboli se Turkinja dievojka.
Zabrinu se Vlašić momče mlado:
Da kod moje, il kod tvoje majke,
Nebi sada tužan ni žalio!
Šta ću s konjem, šta li ću s dievojkom;
Ni dievojci studene vodice,
Ni konjicu zelene travice!
Al govori Turkinja dievojka:
Nebrini se Vlašić momče mlado!

Nisam ti se boljom razbolila,
Već te kušam, jesam li ti draga.
Odgovara Vlašić momče mlado:
Ti si meni dosad bila draga;
Sad te kude troji kudioci:
Jedni kude, da si roda huda,
Drugi kude, da si posanljiva,
Tretji kude, da si ljuta guja!
Al govori Turkinja dievojka:
Tko mi veli, da sam roda huda,
Hudo mu se u rodu rodilo!
Tko mi veli, da sam posanljiva,
U nevolji neimao sanka!
Tko mi veli, da sam ljuta guja,
Guja mu se okó sèrdca vila,
Gušćerice okó džigerice,
I u njemu zimu zimovale,
Na prolitje izvele mladiće.

5. LUTKA.

Dvie su seke bratca neimale,
Već ga grade od biele svile,
Ruke, noge, dèrvo šimširovo,
Glavu metju od zlata jabuku,
Dva obraza, dva gjula rumena,
Vedro čelo, zlatnu amajliu,
Dvie oči, dva draga kamena,
Dvie obèrvi, do dvie pijavice,
Trepavice, svilu-kudiljice,
Sitne zube suru od bisera,
Medna usta kutiu šećera;
Usta riežu parom carevicom,
Pa su onda tiho besiedile:
Daj nam Bože, da nam brat govori!

---

* Ovako se svaki redak pripieva.

B. ŽENSKO-JUNAČKE.

6. SMÈRT KULIN-KAPETANA.

(G. 1806.)

Ali-beže ikindiu klanja,
Siv mu sokó na ramena pạda.
Beg Ali-beg siv-sokola pita:
Siv sokole, sivo perje moje!
Jesi l' skoro pod Loznicom bio?
Fet Loznica je li učinjena,
Je l' nam zdravo bosanski vezire,
I seraskier od vojske bosanske,
Je l' nam zdravo sva ordia naša?
Zveče l' toke Muje Aračića?
Vodaju l' se konji Fidaića?
Pije l' vino Maglaj kapetane?
Buba l' bubanj Tuzle kapetana?
Je l' nam zdravo Kulin kapetane,
I ostali mladi kapetani?
Siv sokole begu progovara:
Ja sam sinoć pod Loznicom bio,
I Loznica fet je učinjena;
Zdravo mi je bosanski vezire,
I seraskier od vojske bosanske;
I zvekeću toke Aračića,
Vodaju se konji Fidaića,
Pije vino Maglaj kapetane,
Buba bubanj Tuzle kapetana.
Al evo ti tužne glase dajem.
Pogibe nam Kulin kapetane!
Pogubi ga Čupiću Stojane
Na Mišaru polju širokomu.

7. AVDURAHMAN-PAŠA UKIDA BAŠALUKE I AGALUKE.

(G. 1827.)

Sinoć meni sitan ferman dojde,
Sitni ferman iz Stambola grada,
Dojde ferman šehru Sarajevu:
Da skidaju bašam bašaluke

A agama tvèrde agaluke.
Sarajlie ferman proučili,
Proučili, nogam pogazili,
Pogazili, u vodu bacili;
Sarajlie haju i nehaju.
Ide njima Avdurahman-paša,
I on dodje bielu Zvorniku,
Vas je Zvornik tembilj počinio,
Pa se fati šehra Sarajeva,
I domami sedam poglavicah:
On domami Pinju barjaktara,
Do dva brata do dvie Tamiščie,
I onoga starog Bakariu,
I njegova sina jedinoga,
I Fejzagu starog Turnadžiu,
I mladoga agu Jenjičarah.
Kad je njiha paša domamio,
Liepo ih je paša dočekao:
Na selamu i na oždželdii,
Oždželdia: savezane ruke,
Selam jim je pogubljene glave. —
Ja pogubih Pinju barjaktara,
Do dva brata do dvie Tamiščie,
I onoga starog Bakariu,
I njegova sina jedinoga,
I Fejzagu starog Turnadžiu,
I mladoga agu jenjičarskog.
Kad je njiha paša pogubio,
Onda pušća vojsku silovitu,
Ter je šalje šehru Sarajevu.
Sarajevo tembilj počinio,
Mloge paša Turke pogubio,
Svaku noćcu po cielu stotinu.
Pa se fati kamena Mostara,
Pofataše trista Mostaranah,
Pofataše ter jih povezaše.
Povedoše mlade Mostarane.
Mostarani piesmu izpievaše:
Ostaj s Bogom naše stare majke,
Dovalite naše vierne ljube;
Vi se mlade ljube preudajte:

Mi idemo šehru Sarajevu.
Ondi ćemo s' mladi oženiti,
Cèrnom zemljom i zelenom travom,
I pašinom brietkinjom ćordom! —
Odvedoše mlade Mostarane,
Odvedoše šehru Sarajevu,
Ondi jih je paša pogubio,
Pogubio trista Mostaranah.
Pa se fati biela Travnika,
Travničane mlade pofataše,
Pofataše dvista Travničanah,
Pofataše, ter jih povezaše.
Procvilile ostariele majke:
Bog ubio! triest kapetanah,
Kapetanah bosanskih glavarah,
Koj' nejmaju dina ni imana,
Jer pustiše jednog zulumćara,
Koi sieče po izbor junake,
Ter ostaju ostariele majke:
Kukajući kano kukavice,
A prevèrtjuć kano lastavice,
I ostaju dieca ponejaka,
Jer nejmaju ni otca ni majke,
Kud će sada kukavice sinje? —
Avdurahman-paša, mać'ha naša!
Koi nejma dina ni imana,
Nit on posti turskog ramazana,
Već on sieče mladjane junake.
Avdurahman-paša, mać'ha naša!
Ali-paša, dobra majko naša*!
Jer neskida bašam bašaluke,
Barjaktarim zelenog barjaka,
Ni agama tvèrde agaluke,
Ni s ramenah cèrvenih binjišah,
'Zpod binjišah zelenieh šišah**.

---

* Ali-paša bio je vezirom na Bosni pria Avd. al su ga baše protierali.

** Šiša t. j. staklo, u kojim su rakiu dèržali i svakud uza se nosili pune. Kad je Avd. p. unišo u Sarajevo, baše se u jednoj kući odapru, koju jedva osvoji, kad vezir unutra zaviri, al kod njih pune miešine pitja. Zarad toga sve kèrčme

Ali-paša, dobra majko naša,
Bog ti dao na obadva svieta!
Jerbo si nam dobar otac bio,
Jere si nas od zla izbavio,
Al smo ti se opet upèrtili,
Na zlo gore, na gorega pašu! —

C. JUNAČKE PIESME.

8. ŽENITBA SINJANIN GAVRANA.

Šetala se budimska kraljica,
Pošetala gradu o bedemu,
Za njom kćerca rumena Ružica,
Al govori budimska kraljica:
»Kćeri moja, jer se neudaješ?
Koga čekaš, neizčekala ga,
A kog gleadš, neizgledala ga:
Meni tvoji prosci dodijaše,
A ječam mi konji pozobaše:
Tebe prose prosci sa sve strane,
Sedam kraljah, od sedam zemaljah,
Sedmi kralje, od Beča cesare,
I od mora triest gjeneralah,
Udaji se za koga ti drago?«
Onda veli rumena Ružica:
»Majko moja, budimska kraljice!
Nejma meni već dvanaest godinah.
Kako ću se majko udavati?
Njoj govori budimska kraljica:
»Šuti kćeri, ujila te guja,
Od davno si stekla mušteriu,
Kaži kćeri, majčine ti hrane?«
»Mati moja, budimska kraljice!
Čula jesam, a vidila nisam,
Amo doli Sinju kamenomu,
Za niekakva Sinjanin Gavrana;

---

zabrani i po svoj Bosni nitko za živu glavu dèržati pitja nije smijo — mnogi protivno čineći smionstvo glavom platili su; Bošnjaci Turci i ovoga vezira protierali su.

Da je dobar junak na mejdanu.
Sedamnest je putah izhodio;
Izhodio na ešći Kladušu,
I sedamnest glavah donosio;
Ja bi bila za njega junaka.
Još sam čula moja mila majko!
Na Kladuši Kladuškoga Muju:
Petnest putah Mujo izhodio,
I petnest glavah donosio.
Volila bi stara majko moja,
Volila bi od Kladuše Muju,
Neg deliju Sinjanin Gavrana.«
A kad čula budimska kraljica;
Udari joj silne uz obraze,
Obori je gradu po bedemu.
Pa poteže od zlata nalunu,
Pa udara rumenu Ružicu.
Sgrabi curi sedam pletenicah,
Omota ih okó desne ruke,
Pa je svuče s grada sa bedema,
Pa je vuče niz bijelu kulu,
Pa je svuče niz ćemerli kulu.
Uvuče je u mermer avliu,
Pa je vuče ka tavnici tavnoj,
Od tavnice kapak otvorila,
Pa je baci u tavnu tavnicu,
Gdino mi je endek do koliena,
I zelena šaša do pojasa,
Po njoj ti se džilitaju guje,
Guje kolju, a akrapi pale! —
Pa da vidiš budimske kraljice:
Poletila na bijelu kulu,
Dobavila divit i kalema,
Pa nakiti knjigu na kolienu,
Ter je šalje Sinju kamenomu,
A na ruke Sinjanin Gavrane!
»O moj zete Sinjanin Gagrane!
Kupi meni hiljadu svatovah,
Ja ću tebi kćercu pokloniti;
Od hiljade manje ni jednoga?
Od hiljade, zete dobro moje,

Od hiljade više koliko ti drago.
Ima dosti ruha u dievojke,
Svate tvoje može darovati.«
Pa pod knjigu nadje knjigonošu.
Ode knjiga Sinju kamenomu,
Na kolieno Sinjanin Gavrana.
Kad Gavranu taka knjiga dodje,
Knjigu štije od Sinja Gavrane,
Knjigu štije, a na nju se smije,
Onu štije, drugu rukom piše,
Ter je šalje Senju kamenome,
A na ruke od Senja Ivanu:
»Pobratime od Senja Ivane!
Ajde meni na pir i u svate,
Evo ti se ženim u dobri čas;
Daleko sam curu izprosio,
U Budimu gradu bielomu,
Kćercu liepu budimske kraljice;
Već mi podji na pir i u svate,
Bit ćeš meni diever uz dievojku,
A kupi mi hiljadu svatovah,
Od hiljade manje ni jednoga:
Pod oklopom konji i junaci,
A o bedri kriva ćemerlia,
Na ramenu žide ubojito,
Što se žida po bojnu ramenu,
Kano guja kroz zelenu travu,
A vodi ih u pèrvu nedielju,
Vodi mi ih Sinju kamenomu.«
Onu šalje, drugu rukom piše,
Ter je šalje popu Ridjaninu:
»Moj daidža, pope Ridjanine!
Ajde meni na pir i u svate,
Evo ti se ženim u dobri čas;
Daleko sam curu izprosio,
U Budimu gradu bijelomu,
Kćercu liepu budimske kraljice;
Već mi podji na pir i u svate,
Bit ćeš meni svatski starešina,
A kupi mi hiljadu svatovah,

Od hiljade manje ni jednoga;
Pod oklopom konji i junaci,
A o bedri kriva ćemerlia,
Na ramenu žide ubojito,
Što se žida po bojnu ramenu,
Kano guja kroz zelenu travu;
I vodi ih u pèrvu nedielju,
Vodi mi ih Sinju bielomu.«
Onu šalje, tretju napisuje.
Ter je šalje Cèrnojgori slavnoj,
A na ruke Cèrnogorcu Ivi:
»Pobratime Cèrnogorac Ivo!
Ajde meni na pir i u svate,
Evo ti se ženim u dobri čas;
Daleko sam curu izprosio,
U Budimu gradu bijelomu,
Kćercu liepu budimske kraljice,
Već mi podji na pir i u svate,
Barjaktar ćeš biti pred svatovim,
I kupi mi hiljadu svatovah,
Od hiljade manje ni jednoga,
Sve piešacah ljuta Cèrnogorca,
Koi može stići i poteći,
Na strašivu miestu postajati,
Na zapetu pušku udariti,
Kojimno je kuća kabanica,
Nož i puška i otac i majka,
Kruščić kruha nedielju danakah,
Koi nejma ni otca ni majke,
A za viernu ljubu i neznade;
Kojim nije žao poginuti.«
Kada Gavran knjige razturio,
Jedva čeka od Sinja Gavrane,
Dokle došla sveta nedieljica,
Pa se popè kuli na čardake,
Na demir je glavu naslonio,
Na bojali čibuk zapalio,
A poteže sèrčali durbina,
Pa uz sinjsko polje pogledao,
Dok se jedan alaj pomolio,

Dok eto ti Senjanin Ivana,
A za njime hiljadu svatovah;
Pod oklopom konji i junaci,
A na bedri kriva ćemerlia,
Na ramenu žide ubojito.
Dobro ih je Gavran dočekao:
Konje vode na rosne livade,
A junake pod čadore biele.
A Ivana uz ćemerli kulu.
Pa počeše hladno piti vino.
Stade prasak pušák po planini,
Dok eto ti popu Ridjanina,
A za njime hiljadu svatovah:
Pod oklopom konji i junaci,
A o bedri kriva ćemerlia,
Na ramenu žide ubojito.
Dobro ih je Gavran dočekao:
Konje vodi na rosne livade,
A junake pod biele čadore.
Vodi popa uz visoku kulu,
Pa počeše piti hladno vino.
Stade prasak pušak po planini,
Dok eto ti ljuta Cérnogorca,
Pred njima je Cèrnogorac Ivo.
Dobro ih je Gavran dočekao:
Sve svatove pod čadore biele,
A Ivana uz ćemerli kulu.
Pak počeše piti lozovinu.
Tud jih tavna noćca ufatila,
A izašla gospodska večera.
Kad svatovi liepo večerali,
I rujna se vina ponapili,
Kad svanulo a granulo sunce,
Dok viknuše ognjeni čauši,
Razviše se kèrstaši barjaci:
»Hazurala kita i svatovi!
Dugo nam je, a daleko nam je,
Kratki danci, a drugi konaci,
Tudja zemlja kalauza neima,
Tudji ljudi, neznamo jim ćudi,

Znadete li moja bratjo mila!
Od Sinja bo, od grada našega,
Do Budima grada širokoga,
Ima dvaest i četiri dana;
Jur znate li, moja bratjo mila!
Pred nam ima Golia planina,
A preko nje, moja bratjo mila,
Ima triest i četiri sata.
Nemilo je kroz nju prohoditi:
Vuci viju, gavranovi gèrču.«
Odtolen se svati podigoše,
Mišajući bérda i doline,
A čineći mloge mi konake.
Zdravo došli pod Goliu pustu,
Pod Goliom konak učiniše.
I u jutru rano uraniše,
Uz Goliu visoku planinu,
Na Golii konak učiniše.
Kad su došli na polje budimsko,
Popucaju lahki dževehrdani,
Al jih gleda rumena Ružica,
Iz tavnice sa demir-pendžera.
Dok poznade svate Gavranove:
Cura cvili kako ljuta guja.
Dok eto ti kite i svatovah.
Kraljica je pred njih izhodila,
A sa svojim slugam i viećnicim;
Sve svatove ona razredila,
Gdi dvojicu, a gdi četvericu,
A pèrvence u visoku kulu.
Kada li je pod večerom bilo,
Govorila budimska kraljica:
»Stari svate, pope Ridjanine!
Nu pričakaj do dva do tri dana,
Dok se dobri konji neodmore,
I junaci, mati te rodila!
Doklem sbijem u sepete ruho.
Dok opremim gizdavu dievojku?«
Kail bio pope Ridjanine.
Ja da vidiš rumene Ružice?

Ona cvili u tavnici tavnoj,
Doklem curi oči utekoše,
Dok podpazi oštra Magjarina.
Pa mu veli rumena Ružica:
»Bogom brate, oštar Magjarine!
Primakni se demir i pendžeru,
Da ti reknem do dvie do tri rieči;«
Magjar biše, za Boga hajaše:
Primače se demir i pendžeru.
Ružica je njemu besiedila:
»Bogom brate, oštar Magjarine,
Hoćeš li me brate poslušati,
Da odneseš listak knjige biele,
Na Kladušu, ognjem izgoriela!
Mom dragomu buljugbaši Muji,
Evo tebi hiljadu duhatah;«
»Piši knjigu rumena Ružica.«
Ružica je njemu besiedila:
»Bogom brate, oštar Magjarine,
Donesi mi listak knjige biele,
I donesi pero od kokoši,
Da nakitim knjigu na kolienu.«
»O gospojo, rumena Ružico!
Čaršia je naša zatvorena,
Nemogu ti knjige donositi,
Nit ja mogu pero od kokoši?«
Sve mislila na jednu smislila;
Od košulje rukav odadèrla,
Iz obraza kèrvi ufatila,
A od šaše pero načinila,
Po rukavu sitno nakitila,
U knjizi je vako besiedila:
»Moj dragane, buljubaša Mujo!
Oli sada, oli već nikada;
Tvoja cura ode za drugoga,
Da j' za koga nebi ni žalila,
Već za cèrnog Sinanin Gavrana?
Ima u njeg tri hiljade svatah;
Ti sakupi tri hiljade Turák,
Ama više koliko ti drago.

Pa ih vodi u Ogorelicu,
Pa dočekaj svate Gavranove,
Razbij svate, a otmi ti mene,
Eto Mujo, ćara i šićara.«
Kada liepo rukav nakitila,
Pa ga daje oštru Magjarinu;
Ona tèrga ogru okó vrata,
Pa mu dade hiljadu dukata',
Bogom brate, oštar Magjarine,
Neće l' bogda i srieća donieti,
Za dva dana i dvie noći tavne,
Nećeš l' doći na Kladušu ravnu,
Drugi danak oštar Magjarine,
Dokle svane i ogrije sunce,
Kladuši će vrata otvorit se,
Iz Kladuše age izlazit će,
Pred Kladušom londžu zaturit će.
Age pit će vino i rakiu.
A sèrmali čibuk pripaliti,
A mèrku će kavu izpijati;
A kad dodješ oštar Magjarine,
Ti agama božju pomoć viči,
Age će ti zdravjem prifatiti:
(Ej Magjare, odklen te imamo?)
Pa ti pitaj agah Kladušanah,
Koje jim je sve Kladuše glava.
Age će ti pravo kazivati.
Nosi rukav Kladušanin Muji.
Pred njime se ti pokloni smirno,
Ostavi mu rukav na kolienu,
Pa se 'zmakni, podviv svoje ruke,
Dok prouči knjigu šarovitu.
Ako Bog dá i srieća od Boga,
Te me otme Kladušanin Mujo,
Dat ću tebi zlatna boščaluka.« —
Kad se Magjar knjige dobavio,
Eto njega širokim sokakom,
Kada dodje gradu i kapii,
Al kapia pusta zatvorena!
Mislio se oštar Magjarine,

Mislio se, što će i kako će?
Sve mislio na jednu smislio:
Pa on skoči gradu na bedene,
A s bedena na cèrnu zemljicu.
Momak ode zemljom po ćenaru.
Drugi danak dok ogrija sunce,
On ti dodje na Kladušu ravnu,
Kladuši se vrata otvoriše,
Iz Kladuše age izlaziše,
Triest agah jedan za drugime,
Pred Kladušom londža zaturiše;
Age piju vino i rakiu,
A sèrmali čibuk pripalili,
A mèrku su kavu izpijali.
U to doba oštar Magjarine,
Ter agama »dobro jutro« viče.
Age su mu zdravljem prifatili.
Ej Magjaru, odaklen te imamo?
Onda veli oštar Magjarine:
»Koje vam je sve Kladuše glava?«
Uzanj staše od Orašca Tale,
Plešće Muju rukam po ramenim:
»Ovo nam je sve Kladuše glava,
Sve Krajine buljugbaša Mujo.«
Do njega je Magjar dohodio,
Pred njime se smirno poklonio,
Poljubi ga u skut i u ruku,
Na kolienu rukav ostavio,
Pa se 'zmače, podviv svoje ruke.
A kad Mujo rukav ugledao,
Har ga bilo triest agah mladih,
Na Magjara oči izkolači,
Pa sa zemlje na noge skočio,
Pa pod čizmu bacio rukava,
Hoti Mujo čizmom pogaziti.
Ote rukav od Orašca Tale,
Pa ga daje od Kovačah Rami.
Kad je Ramo rukav proučio,
Ode rukav od ruke do ruke,
Dodje rukav Kladušanin Muji.

A kad Mujo rukav proučio,
On niz obraz suze oborio,
Pak dozivlje od Kovačah Ramu:
»Moj daidža, od Kovačah Ramo!
Leti Ramo na svoje Kovače,
Pa opali gvozdenu prangiu,
Pa ti kupi hiljadu Turakah,
Sve po izbor konjah i junakah,
Do dva sata da si na Kladuši,
Da idjemo na Ogorelicu,
Dočekati svate Gavranove,
Razbit svate, a otet dievojku,
Eto dajo, ćara i šićara.«
Još dozivlje ličkog Mustaj-geba:
»Prijatelju, lički Mustaj-beže!
I ti leti ka Lici bijeloj,
I ti kupi hiljadu Turakah,
Sve po izbor konjah i junakah,
Do tri sata da si na Kladušu,
Da idjemo u Ogorelicu,
Dočekati svate Gavranove. —
I ti Tale, moj po Bogu brate!
Da si bèrže na Orašac bieli,
I ti kupi hiljadu bešliah,
Sve po izbor konjah i junakah.
Do pet satah da si na Kladušu.«
A kad oni rieči razumili,
Svi se Turci na noge skočili,
Svaki leti dvoru bijelomu,
Svaki pali gvozdenu prangiu,
Svaki kupi hiljadu Turakah,
Pa eto ih kuli Mujaginoj:
Najpèrvi je od Kovačah Ramo,
A za njime hiljadu Turakah,
A za njime lički Mustaj-beže,
A za njime hiljadu Turakah;
A za njime od Orašca Tale,
A za njime hiljadu Turakah.
Ja kakav je od Orašca Tale:
Na njemu su čohane čakšire,

A kroz njiha propala koliena;
A na njemu ćurak od medvieda,
A kroz njega izpanuli lakti,
A na njemu kapa od jazavca,
Okó kape trista praporacah;
Zavèrgó se čavlenom batinom,
U njojzi je pet stotin čavalah,
(Odnielo ga pet stotin djavolah!)
Na kulašu konju bagavomu. —
Pet stotinah Mujo sakupio;
Pa odoše u Ogorelicu,
Po planini zalomiše Turci,
A tabor im na poljani ravnoj,
Tri busie u Ogorelici,
U svakoj je po trideset drugah. —
Zatim malo za dugo nebilo,
Kada tretje jutro osvanulo,
Uranila budimska kraljica,
Pèrvo zore i bijela danka,
Od tavnice kapak otvorila,
Pa izvadi rumenu Ružicu,
Pa je vodi u bijelu kulu,
Pa je vodi u kavaz hodaju,
Ter je svuče pa je preobuče;
Kraljica je liepo opremila:
Da j' dvije oči da se nagledaju!
Nanj obuče svilenu košulju,
Više zlata nego biela platna,
Podkitjena sićernim biserom,
Pod nju metje gaće ćiftiane,
Do koliena vuci i bauci,
Od koliena orli i gavrani,
Na učkuru do dva kujundžie,
Podkrojene kunom i lisicom,
Kuda steže, da se nepriteže,
Da joj učkur pupa nenažulja;
A svèrh toga bejaz anteria,
Više zlata nego biela platna;
Pa j' opasa pasom mukademom,
Dva joj kraja do zemljice pala,

A na svakom petdeset dukatah,
A na noge svilene čorape,
Po čorapam mestve pozlatjene;
A obuče ćurka velikoga,
Sam joj ćurak stotinu dukatah;
Na glavi joj fesa fino-fesa,
A za fes je cvietak udarila,
Sam je cvietak stotinu dukatah.
Na vèrh cvieta alem kamen dragi,
Kud se goder cura okretaše,
Na sve strane svietlost udaraše;
A niz ledja sedam pletenicah,
Na svakoj je petdeset dukatah,
Pa se prikri stambolskom čatiom,
Podkitjena sićanim biserom,
Nakitjena magjariom žutom.
Dvie su ruke, četvere narukve,
Sve u sèrmi i u suhu zlatu;
Jedna glava, tri su istifana;
Jedno gèrlo, a četir gjerdana:
Jedan biše od kèrčmi merdžana,
A drugi je cèrnoga findžana,
A tretji je sićana bisera,
A četvèrti žute magjarie.
Koi biše od kèrčmi merdžana,
Oni curi izpod vrata staše
Kano kèrvca po sniegu bielome,
Tere curi liepo ujisaše;
A koi je cèrnoga findžana,
Oni curi po pèrsima staše,
Kó murećef po knjizi bieloj,
I to curi liepo ujisaše.
A koi je sićana bisera,
Oni curi izpod dojak staše,
I to curi liepo ujisaše;
A koi je od žutih đukatah,
Po nizoko gjerdan je spustila,
Po nizoko curi kucukaše,
Ter joj kaže, kuda gaće veže. —
Sgrabi curu za bijelu ruku,

Pa je svede niz ćemerli kulu,
Do dievera Ivan Senjanina;
Pa Ivanu besiedi kraljica:
»O dievere Ivan Senjanine!
Eto tebi rumena Ružica,
Čuvaj Ruže kako svoje glave.«
Pa otlem se podiže kraljica,
Pa eto je u drugu avliu,
Opremi mu od zlata kočiu,
Pod kočiom osam bedeviah,
Na pracipu tanano sodašce,
Štono pravi osam bedeviah,
A za njima četvere kočie,
U svakima četir bedevie,
Sve čeiza ruha dievojačkog,
A za njima do devet seksanah.
Sve čeiza dievojačkog ruha.
Pa iztiera od zlata kočie,
Te dozivlje Ivan Senjanina:
»Oj dievere, Ivan Senjanine!
Metni Ružu u zlatne kočie.«
Pa da vidiš budimske kraljice,
Sve dariva kitu i svatove,
Komu jagluk, a komu boščaluk,
Sve u sèrmi i u suhu zlatu;
Čaušima od zlata nadžake,
Barjaktarim od zlata barjake;
Starom svatu popa Ridjaninu,
Njemu dade sve krilo od zlata;
A dieveru Ivan Senjaninu,
Njemu dade sablju demeškinju,
Koja valja sto žutih dukatah. —
Kad kraljica svate darovala,
Dok viknuše ognjeni čauši,
Razviše se kèrstaši barjaci,
Udariše žile i borie,
Razvi barjak Cèrnogorac Ivo,
Pred svatovim podje nazorice,
A za njime pope od Ridjana,
A za njime od Sinja Gavrane,

Za Gavranom od Senja Ivane,
A za njime od zlata kočie,
A za njima ruho dievojačko,
A za njima kita i svatovi.
Pratila ih budimska kraljica,
A sa svojim slugam i viećnicim;
U pó polja svate izpratila,
Kraljica se natrag povratila,
Na Budimu šenluk učinila.
Dokle sdèrma do trista topovah,
A izprati kitu i svatove. —
Otolem se svati podigoše.
Kudgod išla kita i svatovi,
Zdravo došli pod Ogorelicu,
Pod njom tavnu noćcu prenoćili,
A u jutru rano uranili.
Pèrvo zore i bijela dana,
Uz planinu, uz Ogorelicu,
A ostade pope Ridjanine,
Uredjujuć kitu i svatove.
Kada bili bèrdu uz planinu,
Dok eto ti Vlaha gologlava,
Gologlava, na goloj kobili,
Kako tèrče, izza glasa viče:
»Zlo ti jutro od Sinja Gavrane,
Nekreć svate uz Ogorelicu,
Planinu su Turci zalomili,
Tabor im je na planini ravnoj,
Na planini, na Ogorelici,
Tri busie na Ogorelici,
A u svakoj po triest Turakah.
Da imadeš krila sokolova,
I bijela krila labudova,
Nebi perje iznijelo mesa,
Kamo li bi proveo dievojku,
I proveo kitu i svatove!« —
Zato svati čuju i nehaju,
Nego idu bèrzo uz planinu,
Dokle drugo momče doletilo,
Kako tèrče, izza glasa viče:

»Zlo ti jutro Sinjanin Gavrane!
Nekreć svate uz Ogorelicu,
Planinu su zalomili Turci,
Tri busie u Ogorelici,
U svakoj po trideset Turakah,
Da imadeš krila sokolova,
I bijela krila labudova,
Nebi perje iznijelo mesa,
Kamo li bi proveo dievojku,
I preveo kitu i svatove!«
Zato svati čuju al nehaju,
Nego idu bèrdu uz planinu.
Al to ćuti pope Ridjanine,
Kako viče Vlaše gologlavo,
Pak protiera svog dobra gjogina,
A poteže od bedrice ćordu,
A zastavi kitu i svatove;
Pa dozivlje Ivan Senjanina:
»Oj dievere Ivan Senjanine!
Nu zastavi kitu i svatove,
Dobre vaše konje odmorite,
Dobrim konjma zobce nataknite,
A vi pijte vino i rakiu,
Ja ću uzet do četiri druga,
A četiri dobra oklopnika,
Ja ću otić bèrdu uz planinu,
Ja ću vidit, dragi pobratime,
Je l' imade vuka il hajdukah,
Je li brate, Turák Kladušanah!« —
Ivan odamh konje zaustavi;
Dobrin konjma zobce nataknuše.
Oni piju vino i rakiu.
Pope uze do četiri druga,
Pa on ode bèrdu uz planinu.
Dok na pèrvu udrio busiu,
Na njeg puče trideset pušakah,
Bog mu dade, rane nedopade;
Halaknuše Boga spomenuše,
A za britke ćorde prifatiše,
Posiekoše trideset Turakah.

Kad na drugu udrio busiu,
Opet puče trideset pušakah,
Al ni jedna nikog nepogodi,
Ter i ovu izsiekli busiu.
Pa na tretju udrili busiu,
I tud puče trideset pušakah;
Bog mu dade, rane nedopade.
Izsiekoše Kladušane Turke,
Sad uteče od Orašca Tale,
I odvuče klinčavu batinu,
Nehtiede ga pope ni goniti.
Pop izadje bèrdu na planinu,
Pa on vidi tabora turskoga,
Pa se popo natrag povratio.
U to doba od Orašca Tale,
Dolazio k Mujinu čadoru,
Pred njim Mujo na noge skočio:
Gela, gela, od Orašca Tale!
Siedi Tale, da pijemo vino.
Jesi l' Tale proučio fàle?
Bolan Tale, što ti fàle kažu?
Štono gèrču cèrni gavranovi?
Što svijaju orli mèrcinjaši?
A što kliču žuti jastrebovi?
Al mu veli od Orašca Tale:
Ja sam skoro fàle proučio,
Meni Mujo, jadno fale kažu:
Tri busie naše izgiboše,
A u svakoj po triest Turakah;
S toga gèrču cèrni gavranovi,
A svijaju orli mèrcinjaši,
A poklikću žuti jastrebovi.
U to doba pope od Ridjanah
Dolazio kiti i svatovim,
Pred njim Ivan na noge skočio,
Ruke šire u lišce se ljube,
Pa govori popu Ridjaninu:
»Jesi l' pobro staze uhodio,
Uhodio staze i bogaze?
Jesi l' dobra gjogu izvodio

Na planinu, na Ogorelicu?
Jes' vidio tabora turskoga,
Smidemo li na njeg udariti?«
Al mu veli pope od Ridjana:
Dobro sam ti staze uhodio,
Uhodio staze i bogaze,
Bogaze sam liepo izkèrčio,
A staze sam liepše namiestio,
Moreš gonit od zlata kočie;
Dobroga sam gjogu izgonio
Na planinu, na Ogorelicu,
Vidio sam tabora turskoga,
Mi smidemo na njeg udariti.«
Odmah zovnu Cèrnogorca Ivu:
»Pobratime Cèrnogorac Ivo!
Nu izberi hiljadu družine,
Ma hiljadu svojih Cèrnogorác,
Odmah ajde na pojane ravne,
Pa obkoli svu vojsku Mujinu.
Ja ću uzet, mati te rodila!
Petnajst stotin ljutih oklopnikah.
Gjuvegiu Sinjanin Gavrana
Iztierat ću bèrdu na planinu.
Ja ću udrit, mati te rodila!
Na vas tabor Kladušanin Muje.
Slušaj dobro, Cèrnogorac Ivo!
Tko pobiegne u jelove grane,
Oli od nas, oli od Turakah,
Sve ti sieci, Cèrnogorac Ivo.
Nikom nedaj u grane jelove.«
Još dozivlje Senjanin Ivana:
»Ej dievere, Ivan Senjanine!
Eto tebi od zlata kočie,
I pet stotin ljuta oklopnika,
A i čeiz ruho dievojačko.«
To rekoše, tud se razstadoše.
Ode Ivan uz Ogorelicu,
Pa obkoli svu vojsku Mujinu.
Odtalem se pope podignuo,
Kad izadje bèrdu na planinu,

Blizu vojske Kladušanin Muje,
Svoje družtvo liepo svietovao:
»Kad se blizu vojske sastanemo,
A vi vaše puške izpalite,
Kuburliam o tle udarite,
A za oštro gvozdje prifatite,
A spomente ime Isusovo.«
To rekoše, tako učiniše.
Kad se blizu vojske sastadoše,
Oni na njih puške izpališe,
Kuburliam o tle udariše.
A za oštro gvozdje prifatiše;
Spomenuše ime Isusovo:
Gèrmi, sieva, kèrvca se prolieva;
Ni brat brata poznati nemože,
Kamo li će Turčin kaurina!
Nečuje se piesme ni popievke,
Nit se čuje gusál ni tamburah,
Nego jauk i plač od junakah,
Gèrmljavina šibah i pušakah ,
Zveketanje mačah i kadarah,
Nebi reko, nebesa se ore?
A planine u dubine mora!
A iz boja konji izlićaju,
A na njemu binjadžie nejma.
A tko bieži u jelovo granje,
Sve dočika Cèrnogorac Ivo,
Nikom neda u granje jelovo.
Dženjak bio tri cijela sata.
U to doba od Senja Ivane,
S pet stotinah ljuta oklopnika,
I sa svojim od zlata kočiam,
I s Ružicom gizdavom dievojkom.
Kad izašli bérdu na planinu,
Ja da vidiš gizdave dievojke:
Od kočie pendžer otvorila,
A na pendžer glavu izmolila;
Pala tama od neba do talah.
Boga moli gizdava dievojka:
Daj mi Bože od Drine vedrine!

Jugovine od Hercegovine,
Da iztiera tamu iz poljane,
Da ja vidim, žalostna mi majka!
Čiji svati ginu, čij' l' ostaju;
Sieva li mi sablja Mujagina,
Igra li mi debela gjogina?
Kod Boga joj haer dova bila;
Popuhnu joj vihar sa planine,
Istiera joj tamu sa poljane.
Kad pogleda gizdava dievojka,
Al se bjéle biêle saručine,
A vide se kape kaukčine.
Al ugleda Kladušanin Muju:
Mujo igra debela gjogina,
Al što igra, jer mu je nevolja,
Jer ga gonja pope Ridjanine;
Bèrz je gjogo, izjeli ga vuci!
Pa nemore pope dostignuti.
A kad vidi pope Ridjanine,
Da nemore Muju dostignuti;
Dobro svoje kopje užidao
Svom gjoginu izmedju ušiuh,
Gleda Muju po svilenu pasu.
A nu popa, srieće loše ti je!
Neudri ga po svilenu pasu,
Već ga sgodi medju lopatice.
On uteče niz Ogorelicu,
I odnese kopje u ledjima.
A kad Mujo na Udbinju sadje,
Tud se s dobrim gjogom razstavio,
Niz Muju se kèrvca odtisnula.
A kad gjogo na Kladušu dodje,
Ka bijelu dvoru Mujaginu:
Od avlie vrata otvorena,
U avliu gjogo uhodio,
Na avlii šadarvan vodica,
Na vodici Ajkuna dievojka,
Ona bielo umivala tielo.
Kad ugleda bratova gjogina,
Pa se gjogi fata okó vrata:

»Gdi si gjogo, moje dobro staro!
Gdi si moga brata ostavio?«
Ona ciknu kako guja ljuta,
Pa dozivlje ostarielu majku:
»Ja starice, moja mila majko!
Evo gjogo mog brata Mujage,
A na njemu neima Mujage,
A baš nam je Mujo poginuo?
Na gjogi su tri ružna nišana:
Vas u kèrvi gjogo ogreznuo,
Izpražnjene puške Mujagine,
Izpražnjene, nisu napunjene.
Zakukaše do dvie kukavice,
Pred bijelim dvorom Mujaginim,
Kukale su do akšama cèrnog.
U to doba Kladušanin Mujo.
Majka s' sinu fata okó vrata:
»Gdi si Mujo, moje dobro drago!
Jesi l' zdravo, jesi l' zadobio?
A gdi ti je ostàla družina?«
Sinak majci tiho besiedio:
»Prodji me se ostariela majko!
Ostála je ostàla družina
Na planini na Ogorelici,
A ja sam ti dobro zadobio:
Donio sam kopje u ledjima;
Vadi majko, obadva ti svieta! —
Odtolem se svati podignuli,
Zdravo došli Sinju kamenome,
I kod Sinja pirbu učinili,
Pirovaše tri nedielje danah;
Bog mu š njome liepi porod dao:
Do dvie kćeri i sina četiri,
Pèrve kćeri posliednje sinove,
Da nevieste nezatiču zavah,
Da im nije na ognjišta kavga.
Davno bilo, sad se spominjalo.
A mi da smo zdravo i veselo!

9. MEJDAN I ŽENITBA MLADOG MATIANA.

(Iz sbirke M. Š.)

Vino pile dvie age careve,
Jednom ime od Ploče Alaga,
A drugome od Stiene Dizdare.
Kad se age obkitile pivom,
Rieč prifati od Stiene Dizdare:
»Hej moj pobro od Ploče Alaga!
Ti si išó zemljom po ćenaru,
Gdi s' vidio najbolje junake?«
Odgovara od Ploče Alaga:
»Kudgod hodah zemljom po ćenaru,
Gdi ja vidih najbolje junake
Na Kladuši Muju i Halila,
U Kotarim kotarske sèrdare.«
Onda zače od Ploče Alaga:
»Pobro dragi od Stiene Dizdare!
Ti junaka nisi ni vidio,
Ja sam skoro bio na Kladuši,
Vino pio s Mujom i s Halilom,
O svačemu Turci besiediše,
O junacim i o dobrim konjma.
Ponajviše Ledjaninu banu,
Od njeg neima boljega junaka,
Dvanest putah na mejdan izišo,
Pogubio dvanest kapetanah,
Trinestoga Zdrinić Osmanagu,
Jaši bane Zdrinića dorata,
Djavoluku doru naučio
Ponajviše toj muštri latinskoj.«
Onda kliče od Ploče Alaga:
»Ja ću bana na mejdan pozvati,
Da bi svoje nevidio kuće.«
Pak prifati divit i kalema,
Piše knjigu ledjanskomu banu:
»Hej delio, Ledjanine bane!
Tebe fale, da si dobar junak,
Tebe fale četiri krajine,
A ni mene nekudi družina;

Izajdi mi na mejdan junački,
Na granicu tursku i kaursku,
Na Jabuku zelenu livadu,
Ka onomu dèrvenu čardaku,
Šedervanu ka vodi studenoj,
Gdino leži dvanest šeitovah,
A trinesti Zdrinić Osmanaga,
Jašiš bane Zdrinića dorata,
Djavoluku Doru s' naučio,
A i vašoj toj muštri latinskoj.«
Knjigu dade momku knjigonoši,
Nabaci mu četiri dukata,
Zafaljuje hitri knjigonoša,
Fala tebi od Ploče Alaga,
Dušmani ti pod nogama bili,
Kó tvom gjogi klinci pod kopitom.
Ode moamk i knjigu odnese,
Pravo zdravo ka Ledjanu gradu,
Kad je došo do banove kule,
Eto momka na čemerli kulu,
Kad unidje banu u hodaju,
Ali siedi trideset sèrdarah,
I dvadeset mladih kapetanah,
Medju njima Ledjanine bane.
Siedi bane u čelu hodaje,
Kad ih smotri momak knjigonoša,
Kapu snima turi pod pazuhe,
Savija se do zemljice cèrne,
Pak im ljubi svima redom ruke,
A kad dodje Ledjaninu banu,
Na kolienu knjigu ostavio.
Kad je bane knjigu otvorio,
U nju gleda, a suze proliva;
Svu jaziu suzam potopio,
U njeg gledi sine Matiane,
Svome babi rieči besiedio:
»Mili babo Ledjanine bane!
Kakva knjiga ter ju suzam topiš.
Ti s' učio careve fermane,
A učio kraljeve mandate,

I vezirske sitne burjuntie,
A suzam ih nisi oblivao,
Nije l' babo knjiga od junaštva,
Da ja za te na mejdan izajdem.«
Odgovara ostario babo:
»Matiane drago diete moje,
Ti još boja ni vidio nisi,
Kamo li ćeš na mejdan izaći,
A Alaga junak na mejdanu,
Sedam putah na mejdan izašó,
Sve na njemu mejdan ostanuo,
A ja jesam sine ostario,
O dva štapa po sunašcu hodam,
Kada podjem cèrkvi manastiru,
I pojašim Zdrinića dorata,
Ja se dore dèržati nemogu.
Kad preda me izadju soldati,
Pak Dorata razigraju moga,
Baca mene u kaldèrme stiene.
Veće ajde sinko na kapiu,
Ter po gradu razpusti telale,
Daji sine doru i gadoru,
Daji sine kopje ubojicu,
Na komu je od medvieda glava,
Sama zieva, kao da je živa,
Daji sine sestru Angjeliu,
A i moju dimiškiu ćordu,
Tko će izać Turčinu na mejdan.«
Odkoliknu diete Matiane:
»Volim babo viera ti je tvèrda,
Da Alaga tvog jaši dorata,
I o bedri ćemerliu nosi,
A u ruci kopje ubojicu,
Da mi ljubi sestru jedinicu,
Neg ledjanski cèrni Lacmanine.«
Pak od zemlje na noge skočio,
Iz dolafa divit prifatio,
I artie knjige brez jazie,
Knjigu kiti u Pločn kamenu,
A na ruke Pločanin Alagi:

»Teb' Alaga mejdandžiu kažu,
I fališ se, da si dobar junak,
Jer s' neprodješ starca babe moga,
Jer nezoveš vučića od vuka,
Koi će ti starca izminuti,
Men' izadji na mejdan junački.
Ja s' Alaga oženio nisam,
U tebe mi čudnu falu kažu,
Sestru mladu Fatiu zlatiu,
A u mene Dilber Angjeliu,
Rok nedielja mejdan ponedieljak.«
Knjizi nadje momka knjigonošu,
Uhitri ga dvaest magjariah,
Zafaljuje opran Latinine,
Fala tebi, diete Matiane,
Dušmani ti pod nogama bili,
Ko tvom dori i ploče i čavli.
Pak se diete poče opremati,
Kad se babi na ino nemože,
Matianu side svite dielit,
»Spani sinko dori u podrume,
Izmet čini pritila dorata,
Hladnom vodom primorskim safunom,
Pak mu podaj tri leginja vina,
I četvèrti žežene rakie,
Tom sam sine doru naučio,
Odmah će se dorat osietiti,
Da će ići na mejdan junački.«
To razumiv skoči Matiane,
Tere spade dori u podrume,
Doru goji i s pivom ga poji,
Izpira ga s rakili safunom,
Istira ga pamukli čaršafom,
U sundjer mu vodu pokupio,
Pak izlazi kuli na hodaju,
Primiče se sèrgu i haljinam,
Ter oblači junačko odielo,
I na noge kopče i čakšire,
Više mu je zlata pod kolienom,
Neg skèrleta čohe nad kolienom,

Pak oblači svilenu košulju,
Svèrh košulje gjuvez anteriu,
Po njoj meće toke i gjebeta,
Svake toke od pódruge oke,
A uza njih kite od tri litre,
Dvoje nove a jedne polovne,
Pak po tokam cèrvenu dolamu,
Na dolami stotinu dugmetah,
Svako dugme deset magjariah,
A koje mu pod gèrhocem biše,
Ono tegli punu litru zlata,
I ono se na burmu odvia,
Pune fata tri litre rakie,
U planini kad je od potriebe,
Što pri jutru mamurluk razbija.
A na glavu kalpak i čelenke,
Redom zadi devet čelenakah,
I deseto na direku krilo,
Ono mu se na čekèrk okretje,
Š njime tihi zaigraju vietri,
Za pás zadi dva čifta pušakah,
Dva ingleza i dva venedika,
Vazda žderu litru tučenika,
I medju njih palu okovanu,
Pak na bedru ćordu nabacio,
Ter prifati kopje ubojicu,
Hitro spade u podrum doratu,
Oba konja opravna izvodi,
Privodi ih binjeku kamenu,
Uzbaci se na tovna dorata,
A sestricu diže na gadoru,
Iz avlie konje izturiše,
Pred avliom svietuje ga babo:
»Matiane drago diete moje,
Pred tobom je Vratnika planina,
Tri je sata sine uzbèrdita,
Kad pod Vratnik unidješ planinu,
Dobre vaše odjašite konje,
Pieše ajte vodte uz planinu,
Kad izadješ k Raminu bunaru,

Konje 'stavte, ter ih nazobite.
Ti se hladne napij cèrvenike.
Pak odmorni stèrmo oborite,
Kad sadjete lugu Popovića,
Popet turski podpazit ćeš čador.
Od dorata ti nežali piva,
Pak poklopiv goni do čadora,
Turčin će te s pivom ponuditi,
A ti njega sabljom i s mejdanom,
Izniet će ti dva mača zelena,
Od jednoga skovana kovača,
Ti mu nemoj mača nijednoga,
Kad na bojni mejdan izadjete,
Jesam doru boju naučio,
On na tèrku klica na koliena,
Kad oćuti huku od mizdraka,
Dèrž se dobro i stoj na oprezu,
Da t' nelahne vietar sa dorata.«
Diete ludo al primaše mudro,
Od avlie konje odtieraše,
Pak natiera kroz Ledjan sokakom,
Pak zapieva tanko glasovito:
»Ostaj s Bogom moj Ledjane bieli,
I u tebi Ledjanke dievojke,
Udajte se mene nečekajte,
Ja se mislim s Turske oženiti,
S glasovitom Fatiom Zlatiom,
Il ću moju usijati glavu.«
Iz Ledjana konje izturiše,
Natieraše poljem zeleniem,
Dotieraše konje pod planinu,
Razjašivši pieše uzvedoše,
Izadjoše Raminu bunaru,
Doru zobi, sebe pivom poji,
Pak otišće stèrmo niz planinu,
Zdravo sajde k lugu Popovića,
Turski čador biše opazio,
Doru poji s vinom i rakiom,
Vitežki se na njeg uzbacio,
Oštro praši ka bielu čadoru,

Ondie nadje Pločanin Alagu,
Pod čadorom hladno pije vino,
Služi mu ga Fatia Zlatia.
Matian mu božju pomoć viče,
A Turčin mu zdravljem prifatio.
»Sjaš s dorata, da se napijemo,
Pak ćeš meni doru pokloniti.«
Na njeg diete oči napopriči,
»Jaš balio, da mejdan dielimo,
Na siedeću odsieć ću ti glavu,
Nemogu ti gledati Fatie.«
Kad Alaga razumio rieči,
Iznese mu dva mača zelena,
»Oba jesu od jednog kovača,
Ober' Mato, koga tebi drago.«
»Ja ti neću mača nijednoga,
Dok je mača starog babe moga.«
S tim Alaga na noge skočio,
Do gjogata konja dohodio,
Od harluka i od ćopekluka,
Od holosti i od uzgornosti,
Sa zemlje je u sedlo fèrcio,
Iztieraše na polje zeleno,
Matiana Turčin dozivaše,
»Matiane šćene materino,
Il ćeš biežat il ću pobiegnuti?«
Matian mu odgovara rieči,
»Tvoje zvanje, a moje biežanje.«
Tu su oba mejdan utvèrdila,
Od čadora do Kunar biljež ke.
Pobieže mu diete Matiane,
Za njim Turčin na dobru gjogatu,
Pak ga viknu glasovito:
»Čuj kaurče mali Matiane,
Nemoj reći, da sam prevario,
Eto tebi moje kopje bojno.«
Kopje žida, po pasu ga gleda,
Pak izpusti iz desnice ruke,
Stoji zvizga kopja ubojice,
Iz daleka dorat zaćutio,

Tèrkom kleče na pèrva koliena,
Po njemu se Matian povija,
Visoko ga kopje nadfatilo,
Desnicom ga rukom ugrabio,
Prilomi ga u travu ga baci.
Podvikuje Pločanin Alaga:
»Nelom' kopja kurvino kopile!
Poveo si slomljenu kljusinu,
Pa ti meni krivdu učinio,
Već mi bieži kopju na poprieko.«
Matian mu sèrdno odgovara:
»Stan balio nek ti reda dodje,
Biežat ću ti kopju na poprieko.«
Kad Alaga razabra besiede,
Vèrnuv gjogu nehti ka čadoru,
Već pobieže k Stieni gradu bielom.
U dieteta bèrži dorat biše,
Mal' odmače, odmah ga sustiže,
Kopje tárže, iza glasa viče:
»Čuj Turčine, nek je brez prevare.«
Položivši kopje izpustio,
Kopje težko, a nejaka ruka,
Nemože ga kopje primetnuti,
Već baliu u miesto pogodi,
Po vèrh sedla po svilenu pasu,
Bojno kroz njeg kopje proletilo,
I zadi se u zelenu travu.
Mèrtav pade niz gjogu Alaga,
On upade, Matian dopade,
Da ufati gjogu od mejdana,
Uteče mu, šteta ga odniela,
I ubieže u stienu kamenu.
On Alagi odsiječe glavu,
Pak natišće do biela čadora,
Al dèrmnuše na Stieni topovi,
Za njime se otišće potiera,
Pet stotinah hatah i paripah,
I ostalih peik bedeviah.
Diete plieno digav iz čadora,
Za se baci Fatiu Zlatiu,

Na gadora sestru Angjeliu,
Pak pobieže uz Vratnik planinu,
Ter okretje s puta stranputice,
Kroz niekakve stiene Orlovića,
Ka vedromu vrielu Ždribovića,
Da ga traže za tri puna dana,
Dangubno bi Turci se morili.
Tu Matian razjaha dorata,
Sestri Angji rieči besiedio:
»Čuvaj Fate, kó i svoje glave.«
Njemu vrazi mirovat nedadu.
»Idem izać na Vratnik planinu,
Da s Vratnika u Ledjan pogledam,
Kad će Turci u Ledjan spadnuti,
Čije li će zaplatit palanke.«
Ode diete uz Vratnik zeleni,
Zaskačući od jele do jele,
A priskačuć od stiene do stiene,
Kao jelen plahovito zviere.
Kad na Vratnik k putu izlazio,
Ali gori trideset vatarah,
Momak misleć okó vatre hoda,
Sam je sebi besiedio rieči:
»Mili Bože na svemu ti fala,
Gdi li pria Turci izhodiše,
Gdi li pria vatre naložiše,
Odkad pria glavnje prigoriše,
Koji su ih iznosili vrazi?«
Al ga nieko iza jele viknu:
»Odtlen diete, nosi svoju glavu.«
Kad se diete natrag obazrilo,
Al to striče ćoravi Tadia,
Po hajduci koi davno hoda,
Suprot volji svoga brata bana.
Kad dijete strica podpazilo,
K njem za jelu hitro pobiegnulo,
Uz Tadiu žestoki s' hajduci,
Koliko je u Vratniku jelah,
Za svaku se hajduk zaslonio,
I na luntu glavu naslonio,

U to doba turski konjanici,
Pred njim grabi od Stiene Dizdare,
Jaši Dizdar peik bedeviu;
Ja kakva je, sam ju jad ubio,
Kako škrima iz ramenah vratom,
Kano guja iz ljutice stiene,
Klapaju joj noge na baglame,
Silan Dizdar često podvikuje:
»Zaludu se mučiš kaurine!
Stignut ću te u Ledjanu bielu,
U kuli ti odvèrnuti glavu.«
Al ga diete iza jele viče,
»Nemuč'te se do Ledjana Turci,
Ja vas čekam za jelom zelenom,
S mojim stricom ćoravim Tadiom.«
Na busiu Turci nasèrnuše,
Hajduci ih spravno dočekaše,
Sve na ognju i na vatri živoj,
Doka vlaški oganj iztušio,
Pet stotinah Turák oboriše,
Iz busie fèrciše hajduci,
Turske dobre pofataše konje,
Pokupiše ćurke i jarake,
Eto Mati gotovi svatovi.
Povedoše glavitu dievojku.
I odoše ka Ledjanu bielom,
Pievajući i puškarajući.
Zdravo došli do banove kule.
Pred svatove izhodio bane,
Pod dietetom doru prifatio,
Matianu svome besiedio:
»Kako sine biše na mejdanu?«
Diete 'zvadiv Alaginu glavu,
Podkuči ju staru babi svome.
»Bre aferim junačko kolieno,
Tako ti je i babo radio.«
Odvedoše cèrkvi manastira,
Fati liepše ime postaviše,
Prozvaše je Dilber Angjeliom,
I vienčaše s malim Matianom,

Š njom junački porod izrodio.
Koga nije, da kruha nejede,
A mi bratjo zdravo i veselo!

10. NIKOLICA JANKOVIČ.

(Iz sbirke M. Š.)

Vino pije Janković Stojane,
U Kotarim na ćemerli kuli,
Viš njeg stoji ljuba Angjelia,
Ona roni suze niz obraze,
Na nju Stojan očim pogledaše:
»Ljubo moja što suze prolievaš?«
Al mu veli ljuba Angjelia:
»Jankoviću mili gospodare,
Ti se kažeš junak nad junacim,
Ti nehtiede u sedam godinah,
Dovest meni roba ja robinje,
Ja donieti glave odsiečene,
Zar nečuješ Nukića junaštva?«
Mučno bilo Janku od Kotarah,
Od talah je na noge skočio,
U zidu je škrinju otvorio,
I poteže divit i hartiu,
Siede Janko sitnu knjigu pisat,
Na Udbinu, na tursku krajinu,
Na Nukića turskog barjaktara:
»Čuj Nukiću sa Udbine biele,
Ja te zovem na mejdan junački,
Pod Kunaru na rosnu poljanu,
Ti povedi ljubu Ismianu,
Ja ću povest svoju Angjeliu.
Tko dobije nek vodi obedvie,
Nek robinja dvori gospojicu.«
Stojan sitnu knjigu nakitio,
I dade ju Magjaru soldatu,
I dade mu dvanaest magjariah.
Zafaljuje opran Magjarine,
»Fala tebi Janko od Kotarah,

Dušmani ti pod nogama bili.
Kó tvom dori klinci pod kopitom.«
Zdravo momak na Udbinu dodje,
Ka Nukića okrečenoj kuli,
Nut Magjara dobre srieće biše,
On pod kulom zateče Nukića,
U samur se ćurak zagèrnuo,
Na bojali čibuk zapalio,
Siedi Nukić u zlatnoj skemlii.
Kada vidi momak knjigonoša,
On se klanja do zemljice cèrne,
Pak Nukiću ruku poljubio,
Na kolienu knjigu ostavio,
Izmače se podviv stade ruke.
Nukić bielu knjigu prifatio,
Knjigu gleda, a na nju se smije.
A kad vidi ljuba Jankovića,
Da je Janko knjigu opremio,
I ona je knjigu nakitila,
I u knjigi rieči besiedila:
»O Nukiću, turski barjaktare,
Slobodno mu na mejdan izajdi,
I ja ću ti biti u pomoći,
Ja ću Janku učinit nevieru,
Ukrast ću mu moći od pomoći,
Ti ćeš Janka lahko pogubiti,
Pak ću biti tvoja zaručnica.«
Taku knjigu na Udbinu spremi.
Kad je vrieme od mejdana bilo,
Oprema se silen Jankoviću,
I sigura pritila dorata,
Sve oružje bojno prifatio.
Oh da vidiš ljube neviernice,
Jankoviću ruci poletila,
»Jankoviću mili gospodare,
Da ponesem svog Nikolu sina.«
Na nju Janko oči napopriči:
»Odmakni se vierna ljubo moja,
Neću nosit svog Nikole sina.
Ako meni sudjen danak dodje,

Neka meni kolieno ostane.«
Janko tovna uzjaši dorata,
Za se metnu ljubu Angjeliu,
Iz avlie doru izturio,
Pa natiera kroz Kotar sokakom,
Iz Kotarah polju u širine,
I često se Janko obazire,
Sve na svoju ponositu kulu,
Pak se Janko s kulom halaljuje:
»Ostaj s Bogom moja kulo biela,
Što od vieka do bijelih kikah
Biah stekó, sve m' osta u tebi.«
Polje pridje, udje u planine,
Pred njim jesu tri kèršne planine,
Oštrovica i Ogorilica,
I visoka gora Plišević,
Svaka dèrži tri debela sata.
Tri planine Janko prehodio,
Zdravo došó na rosnu poljanu,
U subotu u oči nedielje,
Tude mèrklu noćcu prenoćio,
Kada njemu vidjen dan osvanu,
Janko tovna uzjaši dorata,
Pak u ruke težku topuzinu,
Na čarku je doru izgonio,
Na najvišem zoru doratovu,
Baca topuz nebu pod oblake,
U ruke ga dočekuje Janko,
Svog dorata umorio biše,
Sve ga bielom pienom občinio,
Odsiede ga kod čadora biela,
Uzbaci mu svilenu kajasu,
Sam se doro po mejdanu voda.
Pod čador je Janko ulazio,
Nasloni se ljubi na krioce,
Siede junak sanak boraviti.
Kada vidi ljuba Angjelia,
Da joj zaspa Janko od Kotarah,
Ukrade mu moći od pomoći,
Jeka stade Kunare planine,

Al eto ti Nukić barjaktara,
Na gjogatu konju ponositu,
I za njime ljuba Ismiana,
Pravo goni Jankovu čadoru,
Kad opazi ljuba Jankovića
Sa Udbine Nukić barjaktara,
Ona budi silna Jankovića:
»Ustan gori Janko gospodare,
Eto idje Nukić barjaktare.«
Kad se Janko oda sna prenuo,
Al ga rusa glava zabolila,
Janko ljubi rieči govorio:
»Angjelio vieru ti zadajem,
Bog će dati, da će dobro biti;
Rusa me je glava zabolila,
Baš kó da sam ljubo izgubio
Iz pèrčina moći od pomoći.«
Njemu ljuba baca bacanie,
»Nebudali gospodare Janko,
U glavi su moći od pomoći.«
U tom stiže Nukić barjaktare,
Jankoviću božju pomoć viče,
A Janko mu zdravljem prifatio,
Pak Nukiću besiedio rieči:
»Sjaš' gjogata, da se odmorimo,
I rumenog vina napijemo.«
Sèrdito mu Turčin odgovara:
»Jankoviću cèrni kaurine!
Nisam došó, da pijemo vino,
Jaš dorata, da mejdan dielimo!«
Kad mu Janko rieči razumio,
On se baci na tovna dorata,
I prifati kopje ubojicu,
Potieraše polju u širine,
Janko mu je rieči besiedio:
»Al ćeš biežat, al ću pobiegnuti?«
Al mu veli Nukić sa gjogata:
»Jankoviću cèrni Kaurine!
Tvoje zvanje,a moje biežanje.«
Pobieže mu Nukić na gjogatu,

Od čadora do stiene studene.
Kad su bili na sried polja ravna,
Nuku Janko sa dorata viče:
»Čuj Turčine Nukić barjaktare,
Nemoj reći, da sam prevario,
Eto tebi moje kopje bojno!«
Svoje bojno kopje zažidao,
Svom doratu izmedju ušiuh,
A Turčinu u pleće junačko.
Kad je bojno kopje izpustio,
Nuh Turčina dobra binjedžie,
A gjogata boljeg mejdandžie,
Gjogat kleče na pèrva koliena,
Po njemu se Nukiću povija,
Bojno ga je kopje primetnulo,
Nit pogodi njega ni gjogata.
Turčin vérnu gjogu za doratom,
Jankovića krupno dovikuje:
»Jankoviću cèrni Kaurine!
Nemoj reći da sam prevario,
Eto tebi moje kopje bojno.«
Kad je bojno kopje izpustio,
Nuto Janka dobra binjedžie,
A dorata boljeg mejdandžie,
Doro kleče na pèrva koliena,
Po njemu se Janković povija,
Visoko ga kopje nadfatilo,
Nit pogodi njega ni dorata.
Potegoše perne buzdovane,
Buzdovanim pera oblomiše,
Sve komade u travu baciše,
Jedan drugom rane nezadaje.
Potegoše čelikli nadžake,
Miluju se i s desna i s lieva,
I nadžacim dèržke izlomiše,
Sve komade u travu baciše,
Jedna drugom rane nezadaje.
Potegoše oštre dimiškie,
Zamahuje kako koi znade,
Al je Turčin Janku pritužio,

Jer ga glava rusa zabolila,
Svog se dore dèržati nemore.
Kad je Janku muka dodijala,
Obazri se na pećinu stienu,
Dovikuje posestrimu vilu:
»Posestrimo moja biela vilo,
Nadji mi se danas u potriebi,
Danas sam ti glavu izgubio.«
Ljuto cvili posestrima vila:
»Jesam li ti govorila pobro,
Da se prodješ boja u nedielju,
Ja ti ništa pomoći nemogu,
Već pritužì svom dobru doratu,
Da utečeš pria ka čadoru.
Bor ubio viernu ljubu tvoju,
Ona ti je krivdu učinila,
Ukrala ti moći od pomoći,
Da ti moreš moći osvojiti,
Turčina bi lahko pogubio.«
Kad te Janko rieči razumio,
On poteže iz čizme kandžiu,
Na kojoj je devet šibalicah,
Na svakoj je zèrno od olova,
I doratu rieči govorio:
»Znaš li dore pèrvo dobro moje,
Kad je vojska pod Osiekom bila,
Jedna zobca četiri dukata,
Zob s' osiekli bani, gjenerali,
Ja je tebi odsijekó nisam,
I tad sam ti zobcu primicao.«
Udari ga pletenom kandžiom.
Bieži dorat polju u širinu,
Bèrž je dorat, sam ga jad ubio,
Nebi njega sustignule vile,
Kamo li bi Turčin na gjogatu.
Ma Nukiću dobra srieća biše,
Janka rusa glava osvojila,
Svog dorata uztezat nemore,
Nosa Janka, kud je njemu drago.
Sustiže ga Turčin kod čadora,

I fati ga svojom britkom ćordom,
Janku rusu odsiječe glavu,
Tu pogibe Janko od Kotarah.
Razžali se i gori i travi,
Pak i vili u pećini stieni,
Svoga pobre prigorit nemore,
Ona kliknu ka Kotarim ravnim,
Jankovića okrečenoj kuli,
Odnese mu Nikolicu sina,
Čedo malo od godine danah,
Odnese ga u pećinu vila,
Hrani Niku dvanest godin danah,
Pak mu dobra doru nabavila,
Vila tovi doru u podrumu.
Bielim mliekom i ječmom jarnikom.
Kad Nikoli ruku nagojila,
A dorata konja natovila,
Ona šalje svoje drugarice,
Da oblaze na glasu gradove,
Gdigod štogod ponajliepše nadju,
Da donesu Niki za odielo.
Pak je vila Niki besiedila:
»Moj Nikola radostna ti majka!
Znaš li sine čije si kolieno?
Ti s' jedinjak Janka od Kotarah,
Dok je Janko u životu bio,
Nad njeg većeg nebiše junaka,
A ja sam mu Bogom posestrima,
Evo ima dvanaest godinah,
Kako ti je babo poginuo,
Pogubi ga Nukić barjaktare,
Eto doli na poljani ravnoj,
Ja sam oni mezhar uzdignula,
Izdade ga kučka mater tvoja,
Ukrala mu moći od pomoći,
I ona se vierom privierila,
I eno je za njim na Udbini.
Jesi l' sine za boja odrasto?
Je l' mišica zapregla od snage?
Igra l' sèrdce od osvete svete?



Smieš Turčinu na mejdan izići?
Eto doli na rosnu poljanu,
Gdi je mezhar tvoga babe dragog,
Gdino sam te boju priviežbala?«
Kad Nikola razabrao rieči,
Sve s' u njemu sile pokupile,
A rodom je junačko kolieno,
Pak je toga jedva dočekao:
»Hoću Neno okajati babu.«
Kada vidi vila prigorkinja,
Ljubi Niku u čelo junačko,
»Aferim ti drago diete moje.«
Nanj odielo svietlo udarila,
Ko junaci nose na junačku,
Na bedru mu ćordu nabacila,
Na njoj jesu dva zlatna gajtana,
Vile stoje šest stotin dukatah,
Izvede mu doru od mejdana,
I na doru sedlo nabacila,
Sve je sedlo od suhoga zlata,
I iz sedla rešma izpletena,
I iz rešme na toku sindžiri,
Iz sindžirah latinski cekini.
Zauzda ga rešmaliom uzdom,
Priteže mu četiri kolana,
I peta je ibrišim tkanica,
I dade mu do dva venedika
U svietloj su sèrmi zavijeni,
I Nikoli vila besiedila:
»Moj Nikola radostna ti nana,
Kada sadješ na rosnu poljanu,
Svoga babe bielu mezharu,
Ti potegni puške venedike,
Pa doratu popusti dizgine.
Na najvišem zoru doratovu,
Ak ispališ tri put venedike,
Ispališ jih, i opet napuniš,
Već si sine za boja dozrio,
Nevraćaj se k meni u pećinu,
Pravo zdravo goni ka Kotarim,

Tvoga babe okrečenoj kuli.«
Sve mu kaže kud će, i kako će.
Diete ludo a primaše mudro,
Vilu ljubi u bielu ruku,
Pak povèrši doru vilenjaka.
Mila bratjo čuda velikoga,
Ko se nije kod njeg prigodio,
Konjske sile nije ni vidio,
Ni na konju biesnieg junaka.
Kuda Niko progoni dorata,
Jeka stoji gore i planine.
Kada sajde na rosnu poljanu,
Svoga Otca bielu mezharu,
On poteže puške iza pasa,
Na najvišem zoru doratovu
Sedamnest ih putah napunio,
A sedamnest pušak izbacio,
Polje pridje, udje u planine,
Prida njim su tri kèršne planine,
Oštrovica, i Ogorilica,
I visoka gora Pliševića,
Svaka dèrži po tri puna sahta,
Za tri sahta sve tri prihodio,
Zdravo sajde u polje kotarsko,
Polje prijde u Kotar unidje.
Kad je bio na londžu zelenu,
Al' na londži trideset serdarah,
I dvadeset mladih kapetanah,
I pried njima Džakula serdare,
Ima njemu stotinu godinah,
On se lati za bielu bradu;
»Bratjo moja trideset serdarah,
U hiljadu i trista gradovah,
Jesam bratjo niekad ulazio,
Ja g' onakog još ni čuo nisam.«
Pak pried njega starac izhodio,
Ufati mu plemića dorata,
I Nikoli rieči besidio:
»Odklen jesi momak na konjicu?
Odklen jesi od grada kojega?«

Al' ga pita mali Nikolica:
»Koje kula Janka od Kotarah?«
Veli njemu Džakula serdare:
»Nebudali momak na doratu,
Što će tebi kula Jankovića?
Kad u kuli nigdi nikog nejma,
Vanda baka Jankovića majka,
Ona kuka kano kukavica,
A privèrće kako lastavica,
Ciči, ječi kao izranjena,
Ima punih dvanaest godinah,
Kako joj je poginuo Janko,
Veće ajde mojoj kuli sine,
Dèržat ću te tri pune godine,
Tri godine ko tri biela danka,
Jer te takog ja ni čuo nisam,
Kamo l' sam te očima vidio.«
Na njeg' Niko oči naoblači,
»Koje kula Janka od Kotarah?«
Kad se starcu na ino nemože:
»Ajde sine kroz Kotar sokakom,
Redom broji po Kotaru kule,
Sedamdeset nabrojit ćeš kulah,
Kada najdeš kulu ponajvišu,
A uza nju dva dèrva jablana,
Viša kula neg' oba jablana,
Ono kula Janka od Kotarah.«
Kad Nikola razabra besiede,
Bakračliom doru dobavio,
Pak natira kroz Kotar sokakom.
Vilen dorat pod njim se pomami,
Iz kaldèrme stiene izvaljuje,
A izbija dime na svèrdlove,
Zagoni ih nebu u oblake,
Bazèrdjani bieže u dućane,
Pritvoraju dèrvene čefenke,
Razbiže se malo i golemo.
Goni doru kroz Kotar sokakom,
Redom broji kule po Kotarim,
Sedamdeset kulah nabrojio,

Kada nadje kulu po najvišu,
Uza nju su dva dèrva jablana,
Kula viša od oba jablana,
Kad utira doru u pridvorje,
Ali siedi ostarila baka,
Stara baka Jankovića majka,
Kod binjeka ter suze proliva,
Na kamenu lokve načinila,
Nie šala ni dvanest nedieljah,
Kamol' brate dvanaest godinah.
Kad Nikolu baka opazila,
Obe ruke k nebu upravila,
»Fala Bogu na daru njegovu,
Kad ugleda konja, i junaka,
Gdie utira u moju avliu,
U punieh dvanaest godinah,
Kako mi 'e poginuo Janko,
Ostade mu Niko diete malo,
U njeg biah sve rane zavila,
Pak i njega od godinu danah,
Ukrade mi prokleta vieštica,
Iz bešike u sried noći tavne.«
Na to joj se Niko nasmijaho,
Pak odsiede plemića dorata,
I otvori kamene podrume,
Gdi je Janko svog dorata vezo.
Al su pusti varakli podrumi,
Sve se sjahu kako ogledalo,
Pune jasle siena položene,
Izpod jasal' voda navratjena.
Tu za halku priveza dorata,
Pak se vrati na meremr avliu,
Uze svoju u naručak baku,
Iznese ju na svedenu kulu.
Kad unidje kuli u odaju,
Sva je pusta varakli odaja,
Izviešane vezane šešane,
Izviešani bistri džehverdani,
Izviešane okovane ćorde,
Sve je u svietloj sèrmi zavijeno;

I opazi sedefli tamburu,
Odmah za nju prionula ruka,
Siede momak u mehku dušeku,
Zamače se do malih pušakah,
Pa s tamburom u razgovor ujde,
Ja kako je kleta ugodjena,
Sitno kuca, a tanko popieva:
»Vila gnizdo ptica lastavica,
U dvorima od Kotarah Janka,
Jedva jednog ptića podhranila,
Podpazi ga guja šarovita,
Ter se penje gnizdu prieko pantre,
Gnizdo obori, ptičić se izvali,
K njem dopade siva sokolica,
Izmače ga zmiji iz čeljusti
U kljunu ga diže na visine,
U gnizdo ga svoje premiestila,
I svojim ga kljunom odgojila,
Dok se ptičić s perjem zaodio,
Dok mu krila snagu zapasala,
Vila hrani u pećini Niku,
Hranila ga dvanaest godinah,
Dok mu desnu ruku nagojila,
A dorata konja natovila,
Priekomorsko sabrala odielo,
Pak ga spremi ka ravnim Kotarim,
Ka babinoj opuštjenoj kuli,
Da on svoju razgovori baku.«
Kad mu baka razumila rieči,
Nestade joj glasa i avaza,
Od radosti zanimila biše,
A kad je se malo osviestila,
Obiesi se Niki oko vrata:
»Ah! moj Niko radostna ti baka.«
Tude bio tri puna mieseca,
I dovede trideset majstorah,
Pak ponavlja opuštenu kulu,
Sve se čude kotarska gospoda,
Tko popravlja kulu Jankovića.
Kad je kulu iznova umio,

Od talah je na noge skočio,
A u zidu kovčeg otvorio,
Izvadio divit, i hartiu,
Nikolica bielu knjigu piše,
Na Nukića turskog barjaktara:
»Čuj Nukiću sa udbine biele,
Koi si mi otca pogubio,
Moju Nanu odveo za ljubu,
Izadji mi na mejdan junački,
Pod Kunaru na rosnu poljanu,
Moga babe bielu mezharu,
I povedi ljubu Umianu,
Tako si mi mater poturčio,
Ja ću povest staru baku svoju.«
Taku knjigu na Udbinu spremi,
Odnese je momak knjigonoša,
Pravo zdravo na Udbinu sidje.
Kad Nukića kuli dohodio,
Knjigonoša dobre srieće biše,
Jer Nukiću na kuli biaše,
Nukić pije cèrveniku vino,
K njem upade momak knjigonoša,
Njemu se je momak poklonio,
I desnicu poljubio ruku,
Na kolienu knjigu ostavio,
Pak s' izmače podviv stade ruke,
Knjigu gleda Nukić barjaktare,
Gleda knjigu a na nju se smije,
A motri ga ljuba Umiana,
Nevirnica Nikolina nana,
Nukiću je poletila ruci:
»Kakva knjiga ter se na nju smiješ?«
A Aga joj po istini kaže,
»Ovo knjiga tvog Nikole sina,
Mene zove na mejdan junački.«
Kad mu ljuba razumila rieči,
Opet mu je poletila ruci:
»Ej Nukiću njezin gospodare,
Piši knjigu mom Nikoli sinu,
Moj je Niko roda gospodskoga,

Od starinah junačko kolieno.
Zovi njega na našu Udbinu,
Pak mi bielu ti načini kulu,
Pokraj sebe kano i u sebe,
I podaj mu Begu jedinicu,
Kakve cure u Turćii nejma.«
Toga Nukić jedva dočekao!
I taku mu knjigu nakitio:
»Čuj Nikola štene materino
Eto tebi biela knjiga moja,
Sadji meni na Udbinu sine,
Bielu ću ti načiniti kulu,
Pokraj sebe kano i u sebe,
I dat ću ti skelu na Dunavu,
Koja baca za godinu danah,
Trista kesa sve gotova mala.
Čojluk selo kraj vode Dunava,
U njem ima trista dimah kmetah,
I u njima ogradjena kula,
Moja kula od devet tavanah;
Pod njom ima za trista guvanah,
Eh tako mi dina i amana,
Sve ću tebi pokloniti sine,
I daću ti Begu jedinicu.«
Taku knjigu ka Kotaru spremi.
Kad Nikoli sitna knjiga dodje,
Knjigu gleda, a jedom se puni,
Pak od jeda na noge skočio:
»Hej kopile Nukič barjaktare,
Za me li 'e tvoja Bega kćerca?
Na blago me privariti nećeš,
Jer imadem dosta blaga pusta,
Koje mi e babo ostavio,
Da ga zobljem, pozobat nemogu,
Već povedi ljubu Umianu,
Ja ću povest svoju staru baku,
I povedi jedinicu Begu,
Pod Kunaru na rosnu poljanu,
Onde ćemo ugovore tvèrdit.«
Kad Nukiću biela knjiga dodje,

On dozivlje Begu jedinicu
»Opremaj se draga kćeri moja,
Na s' obuci barjamske haljine,
Nebismo li vlašče prievarili.«
Kad to čula glavita dievojka,
Na s' udrili gjuzel gjeisiu,
Pripela je tri kèršna djerdana,
Jedan joj je od kèrzli merdžana,
A drugi je od sitna bisera,
A treći je od žutih dukatah,
Koji biše od kèrzli merdžana,
Pripela je po bijelu vratu,
Vrat joj biju cèrveni merdžani,
Pak s' udrilo jedan po drugomu,
Kao kèrvca po bielu sniegu.
Koi gjerdan od sitna bisera,
Kuca curu po bielim dojkam.
Koi biše od žutih dukatah,
Smiera curu po vitkomu pasu.
Na nogam joj gaće od sandalja,
Morskim ih je postavila zecom,
Da dievojci nenagèrdi tiela,
Na svitnjaku trista mariašah,
Stó srebrenih, dvista pozlatjenih,
Gaće breče, mariaši zveče.
Prikrila se stambolskom čatiom,
Tri joj roglja pala na zemljicu,
A četvèrtim lice zamotala,
Što joj čuva lice od sunašca.
Kad se liepo bili opremili,
Odjašiše na rosnu poljanu,
Na poljani čador popinjali.
Oprema se mali Nikolica.
Seb' i doru sa svietlim odielom,
Sve što mu je vila nabavila.
Iz podruma izvede dorata,
Privede ga babinu binjeku,
U sedlo se baci od biljura,
Za se vèrže svoju staru baku.
Biesan dorat povilenio je,

On negleda vratah od avlie,
Već pridvorju na poprieko skače.
Niko baki besiedio rieči:
»Dèrž' se bako, ako ti je drago.«
Iz avlie doru izturio,
Pak natiera kroz Kotar sokakom,
Kraju bieži staro i nejako,
Ulice se pred njim raztriebiše,
Kroz prozore pomiljaju glave,
Svakom oči na njeg uticahu,
»Ajde Niko u stó dobrih časah,
Nekasni nam s robjem iz Turćie.«
Kad iztiera u polje široko,
Zatekoše tri kèršne planine,
Za tri sata sve tri prihodio,
Sahodio na rosnu poljanu,
I turski je čador opazio,
K njemu Niko na dorinu praši.
Kad ga Nukić uočio biše,
Od zemlje je na noge skočio,
Pak se plenu rukom po kolienu:
»Ajme ljubo ako Boga znadeš,
Vid Nikole kuja ga rodila,
U četerest carevih vezirah,
Odiela mu i oprave nejma,
Gdi l' onakog nabavi dorata?
Tko m' onake pokroji haljine,
Eh tako mi dina i amana,
Hoće proždèrt mene i gjogata.«
Kad s' čadoru blizu prikučio,
Pram njime je majka izhodila,
Na sina se grohtom nasmijala,
»Gdi si sine, radosna ti mama?«
Na nju diete oči naoblači:
»Odtle bulo, nosi tebe vrazi,
Dobar mi se dorat razsèrdio,
Britka mi se ćorda razklapala,
Biesan će te dorat očepiti,
Razklapana obriezati ćorda.«
Munja Niki bije iz očiuh,

Kad mu majka čehru podpazila,
Saviv skute pod čador pobieže.
Kad dotiera Nukića čadoru,
Al to Nuko rujno pije vino,
Služi mu ga jedinica Bega,
Zlatnom čašom i bijelom rukom.
Nikola mu božju pomoć viče,
Pram njim Nukić na noge skočio:
»Da si zdravo junačko kolieno,
Sjaš' dorata, da se napijemo.«
Al mu veli mali Nikolica:
»Nisam došó runja piti vina,
Jaš' gjogata, da mejdan dielimo.«
Odgovara Nukić barjaktare:
»Nikolica junačko kolieno,
Je li sine viera na tamamu?
Doveo sam jedinicu Begu,
Izvedi je, da joj vidim lice.«
Diže Nukić tenef od čadora,
Kada banu glavita dievojka,
Sinu lice kako žarko sunce,
Kad ju spazi mali Nikolica,
On podviknu kó da jelen riknu,
Sve s gorice liest poletio,
»Jaš' Nukiću, kurvino kopile,
Jaš' gjogata babinu mezharu,
Ako tebi opet srieća puhne,
Vodi s nanom i staricu baku,
A kako mi desna ruka kaže,
Ti ćeš čuvat babina mezhara.«
Kad s' Nukiću na ino nemože,
On se baci na tovna gjogata,
Iztieraše polju na širinu,
Podviknu ga Niko sa dorata:
»O Turčine sa Udbine biele,
Al ćeš biežat, al ćeš potierati?«
Odgovara Nukić barjaktare:
»Il mi biežat, il ću potierati,
Nikad ću ti kuće neviditi.«
Pobieže mu Nikolica mali,

Na doratu konju vilenomu,
Vila gleda iz pećine stiene,
Doka Nukić do sried polja ravna,
A Nikola ka stieni pećini,
Nemože ga ni okom vidieti,
A kamo li za njim kopjem bacit.
Za njim Niko obèrnu dorata,
A podviknu tanko glasovito:
»Biež Nukiću, kurvino kopile,
Da imadeš sokolova krila,
Nebi t' perje odnijelo mesa,
Nit ćeš danas izbaviti glavu.«
Sustiže ga na polju širokom,
Na najvišem zoru doratovu,
Sve priskače Nuku i gjogata,
Dotiera ga uprav do čadora,
I britkom ga ćordom dofatio,
Po perčinu i po deverčinu,
Do bojnog ga sedla razstavio,
Od jednoga načini dvojicu,
I pod njime gjoge zakučio,
Sve od kuka do stražnjega šljuka
Nikolina razciepila ćorda.
Milo bilo i gori i travi,
I Jankovim u grobu kostima,
Za sve vili u pećini stieni,
Pak ga viknu iz pećine vila:
»Ha moj Niko, radosna ti nana,
Uteče ti bula Umiana,
I odvede babina dorata.«
Kad Nikola očim opazio,
Umiana mlogo odmaknula,
Niko dori popusti kajasu,
Za bulom se hitro nastavio,
U Kunari bulu dostignuo,
Biše Niko sèrdca milostiva,
Hotiaše oprostiti majci,
Na njeg vila oči izopači:
»Ako buli sad oprostiš Niko,
Haram tebi, što sam te hranila,

Tko će moga osvetiti pobru?
Ja od tebe već otresam ruke,
Ona tvoju usijat će glavu,
Već svedi ju babinu mezharu,
Pak joj vadi oba oka vrana,
I obe joj ti prelomi ruke,
Prorieži joj obe biele dojke,
Kroz dojke ćeš prometnuti ruke.«
Kad se Niki na ino nemože,
Sve učini, što naredi vila,
»Čuvaj bulo Kunare planine,
I mog babe bijela mezhara,
Brez promiene doklen je krajine.«
Povrati se ka bielu čadoru,
Pod čadorom plieno pokupio.
Dok Nikola šićar sabiraše,
Siedi Bega, te se podnimila,
Cura žali svoga Nuke babe,
Iz očiuh vedar biser truni,
Otèrguje niz rumeno lice,
Zasipa se Begi u krioce,
Pa i suze curu nakitile,
Niko sprema, ni biele ni cèrne.
Strielja njega s oba oka vrana,
Kada ga je dobro promotrila,
U njeg joj se oči zanijele,
Za očima sèrdce poletilo,
Pak je berzo babu prigoriela,
A na maću i bila je žedna,
Tu se Niko hitro opremio,
Za se metnu jedinicu Begu,
Tri je puta opasao pásom,
I od sablje zlatjenim gajtanom,
Nabaci joj ruse pletenice
Nabaci ih sebi okó vrata,
Sve Nikola pletenice grize,
Pak nabaci svoju milu baku,
Na pritila babina dorata,
Hode sokó ka Kotarim ravnim,
I odnese glavitu dievojku,

Dovede je ka Ružici cèrki,
I ondie je kèrstom prekèrstio,
I liepo joj ime postavio,
Liepo ime Dilber-Angjelia,
Š njom junačko izrodi kolieno,
Pokojna im obadvoma duša,
Liepo ti je babu osvetio.

11. SAMOSTAN RAMSKI I STOJAN JANKOVIĆ.

(G. 1689. od Lj. Martića.)

Procvilio Matić gvardiane,
A u Rami u bijeloj cèrkvi,
Pa od zemlje na noge skočio,
Pa dofati divit i kalema,
I ćageta knjige nekitjene,
Pa on kiti sitnu knjigu bielu,
U knjizi je fratre besiedio:
»Eto knjiga sinjski providure,
Po imenu Mato kapetane!
Ali neznaš al nehaješ za nas?
Što durasmo, više nemožemo,
Od prokletih Turák Prozoranah,
I onoga bega Hadžalića:
Kad nam beže bieloj cèrkvi sidje,
Dobre konje u cerkvu uvodi,
Za otare dobre konje veže,
Paramentam konje pokrivaju,
Iz kaležah rujno piju vino,
Kaležnjacim bèrke iztiraju!
Kad nam beže baš iz cèrkve poje,
Valja bega dobro darivati,
Uz bega je dvanajest momakah,
Svakom valja po žut dukat dati,
Alibegu trideset cekinah.
Kad nam beže cèrkvi nedolazi,
Onda šalje dvie sluge svoje,
Dvie sluge, četiri čuture,
Valja njiha brate nalievati,
Dvie vina, a dvie rakie,

Ni na jednoj zatke neimade,
Nebi tkalja natkala mahramah,
Ni primorje vina nanijelo,
Ni Makarska žežene rakie,
Ni Venedik nakovó cekinah!
Pa kad fratre knjigu nakitio,
On pod knjigu knjigonošu nadje,
Pa je šalje k Sinju bijelomu.
A kad knjiga bielu Sinju sidje,
A na ruke Mati providuru,
A kad Mato knjigu razgledao,
Pa vidio, što mu knjiga kaže;
Tad se Mato vèrlo okario,
Te prolieva suze niz obraze.
Pa nakiti jednu knjigu bielu
Na Kotare Janković Stojanu:
»Bèrže Stojo! k Sinju bijelomu.«
Pa nakiti drugu knjigu bielu
Ka primorju Daničiću Mati:
»Bèrže Mato! k Sinju bijelomu.«
Još nakiti tretju knjigu bielu
Ka otoci Mandušiću Pavlu:
»Bèrže Pavle! k Sinju bijelomu.«
Pa doziva slugu Tratomira:
»Ajde slugo! pojaši vrančića.«
Dodade mu do tri knjige biele:
»Nosi knjigu ka Kotaru bielu,
A dok dodješ do Kotara biela,
A do kule Janković Stojana,
Odmah Stoju izpod kule vikni;
Nemoj dobra odjašit vrančića,
Već mu podaj sitnu knjigu bielu;
Pa odatle odvrati vrančića,
Goni vranca ka Primorju bielu,
A do kule Mate Daničića,
»Mate brate!« izpod kule vikni,
I tu njemu sitnu knjigu podaj,
Ni tud nemoj vranca odjašiti,
Već ga goni ka Otoci bieloj,
A do kule Mandušića Pavla,

Pavla, sine, izpod kule vikni,
Pa mu podaj sitnu knjigu bielu,
Ni tud nemoj odjašit vrančića,
Veće ajde k Sinju bijelomu.«
Istom sluga Sinju bijelomu,
Al eto ti Janković Stojana,
Na putalju dobru konju svomu,
A za njime sluga na malinu.
Dokle Stojo odjaši putalja,
Sluga voda do dva dobra konja,
U ta doba Daničiću Mate,
A za njime sluga na vrančiću,
Mato pade u mermer avliu,
Dobra konja odjaši halata,
Sluga voda oba dobra konja.
Ode Mato na bielu kulu;
U ta doba Mandušiću Pavle,
Na gjogatu dobru konju svomu,
A za njime sluga na doratu.
Sjaši Pavle dobra gjogu svoga,
Sluga voda oba dobra konja,
Ode Pavle na bojali kulu.
Trojica se sastala serdarah,
Pa siedavši hladno piju vino,
Medju njima providure Mato:
Providur je njima besiedio:
Tri serdara, tri sokola siva!
Pa im dade sitnu knjigu bielu,
Najprid dade Janković Stojanu;
Pa je Stojan knjigu razgledao,
I vidio, što mu knjiga kaže,
Pa je dade Daničiću Mati,
I Mato je knjigu razgledao,
Pa je dade Mandušiću Pavlu,
I Pavle je knjigu razvidio,
Pa je dade sinjskom providuru.
Providur je njima besiedio:
»Tri serdara, tri sokola siva!
Ja, što ćemo mi od ramske cèrkve?«
Onda reče Janković Stojane:

»Štogod rečeš, da te poslušamo.«
Njemu veli senjski providure:
»Ajde Stojko ka Kotaru bielu,
Skupi sine, trista Kotaranah,
Povedi ih k Sinju bijelomu.
A ti brate, Daničiću Mato!
Ajde brate, ka Primorju bielu,
Povedi mi trista Primoracah.
A ti brate Mandušiću Pavle!
Ajde brate, ka Otoci bieloj,
Skupi brate, trista Otočanah.
Povedi ih k Sinju bijelomu.
Pa odtale odoše serdari,
Svaki ode svom bijelom dvoru,
Svaki skupi po trista junakah,
Svedoše ih k Sinju bijelomu.
Providur je do trista skupio,
To je brate dvanajest stotinah:
Sve momakah dietce neženjene,
Komu nije žao poginuti,
I komu je kuća kabanica,
Duga šara i otac i majka,
Dvije breše bratac i sestrica,
Sva rodbina u čanti fišeci!
Onda veli Mato providure:
»Ej Stojane, sve moje uzdanje!
Što ćemo mi od života svoga?
Tko će sada biti četobaša?
Onda reče Janković Stojane:
»Štogod rečeš, da te poslušamo.«
Njemu veli Mato providure:
»Ej Stojane, moja vierna slugo!
Ajde sine! k Rami plemenitoj,
Uzmi sine, četu silovitu,
Ti upravljaj, a pred mojom vojskom,
Eto sine, možeš i brez mene,
Eto brate, ja ni ići neću.
A kad Stojan rieči razumio,
Providura u ruke poljubi;
I on uze vojsku silóvitu,

I on pojde na Ramu bijelu,
Uze vojsku i ode pred njima.
I dojdoše na Prolog planinu,
Na Prologu konak učinili,
A u jutru dobro uranili.
Uranili i Boga molili.
Onda reče Janković Stojane:
»Dva serdara, do dva pobratima!
Sramota je nama k Rami sići,
Jal brez rane jal brez mèrtve glave?
Već čuješ li Daničiću Mato!
Ajde sine uz vodu Neretvu,
Robi sine sela okó vode,
Robi sine s obadvije strane,
Ajde sine u Rakitno ravno,
I Rakitno radi porobiti,
Sve do biela Blata mostarskoga,
Pa i Blato radi porobiti,
Sve do kule Idris kapetana;
Pa neidji ka Mostaru bielu,
Već ti ajde k Rami plemenitoj,
Odmah ajde k cèrkvi manastiru.
A ti brate Mandušiću Pavle!
Ajde brate uz malu Neretvu,
Robi sela s obadvije strane,
Do Konjica malene kasabe;
Radi sine Konjic porobiti,
Pa s' odtale natrag povratiti,
Do bijele kule Repovačke;
Radi sine kulu porobiti.
Odtlen dodji k cèrkvi manastiru.
A ja idjem ka kèršnu Kupresu,
Radit hoću Kupres porobiti,
Roblje svesti, plijeno stierati,
Sići hoću Skoplju širokomu,
Radit hoću Skoplje porobiti,
Ako Bog da i gornje i dónje,
I Bugojno i Veselu-stražu;
Sve hodžake kraj vode Vèrbasa,
Do proklete kule Ždralovića!

Dva put jesam do nje dohodio,
I nisam je mogó porobiti,
A sad ću je radit porobiti.
Pa eto me uz Vèrbas studeni,
Na Mejnik ću četu izvoditi,
Eto mene bielu manastiru.«
Tu se sada družtvo razstanulo.
Ode Stojan bijelu Kupresu,
Te je ravan Kupres porobio;
Roblje vodi, a plijeno goni.
I on sidje k Skoplju širokomu:
Pa je ravno Skoplje porobio,
Ravno Skoplje i dónje i gornje,
I Bugojno i Veselu-stražu,
Sve hodžake kraj vode Vèrbasa,
Do proklete kule Ždralovića.
Biele kule porobit nemože!
Već se vrati uz Vèrbas vodicu,
Roblje vodi, a plijeno goni.
Na Mejnik je četu izvodio,
I on dodje k bielu manastiru.
Dočeka ga Matić gvardiane,
Poljubi ga u čelo junačko:
»Ej aferim, slugo principova!«
U ta doba Daničiću Mato,
A za njime Mandušiću Pavle,
Srietno stigli bielu manastiru:
Roblje vode, a plijeno gone.
Pak su tude noćcu prenoćili,
I sutra su rano uranili,
I lijepu cèrkvu iztriebili.
Povedoše fratre i popove,
Ponesoše gospinu priliku,
Uz nju idje dvanajest fratarah,
Podjoše k Sinju bijelomu.
Od bijele odmakoše cèrkve,
Žao bilo Matić gvardianu,
Žao bilo prebijele cèrkve,
Na cèrkvu se često obziraše:
Prevari se, ujede ga guja!

Natrag se je odmah povratio,
Pa zapali prebijelu cèrkvu.
Kako ju je fratre zapalio,
Odmah se je mamom pomamio.
Sinjani ga mladi ufatiše,
Svezaše mu ruke naopako,
Svezana ga k Sinju dovedoše.
To se čudo podaleko čulo.
Stojan prošó i četu proveo,
To začuo livanski dizdare,
Pa on kupi Turke Lievnjane,
Sakupio pet stotin Turakah,
Lievnjanah dietce neženjene.
Izvede ih na tu gredu vitu,
Da dočeka četu i Stojana.
To začuo Janković Stojane,
Da j' izišó i četu izveo:
Pa iztiera debela putalja,
Iz čete je njega izgonio,
I pred četom konja poigrava:
Razapeo krila na pèrsima,
Sve mu trepti krilo pozlatjeno.
Ugleda ga livanjski dizdare,
Pa govori Turcim Lievnjanim:
»Bratjo moja, Turci Lievnjani!
Nije četa, već je vojska steća!
Na Stojana udrit nesmijemo.«
Pa zavika gèrlom i havazom:
»Ej Stojane, pred četom serdare!
Pokloni mi Hajku Hadžalića,
Evo teb' dvie hiljade dukatah?«
Javi mu se Stojan sa putalja:
»Nebudali livanjski dizdare!
Volim Hajku poklonit principu,
Neg tvojieh i više dukatah!«
Opet viknu livanjski dizdare:
»Jankoviću, pred četom serdare!
Ostav' Turkom za večere mesa,
Neka mogu Turci večerati.«
A kad čuo Janković serdare,

Što govori livanjski dizdare:
On povèrnu bijesna putalja,
A odvèrnu dvanajest volovah,
A poteže sablju brietkinju.
Pak svim dvanest izosieca glave,
I odvèrnu stotinu ovacah.
Pa zavika gèrlom i havazom:
»O Turčine, livanjski dizdare!
Eno Turcim za večere mesa.
Mogu Turci ručat i večerat.«
Pa odoše k Sinju bijelomu,
Pievajući, konje igrajući,
Pripucujuć svietle vedenike.
Donesoše gospinu priliku,
Ostaviše je u bielu Sinju,
I prebiva u bijelu Sinju,
Kako tada tako i danaske.

12. MOSTARSKI MOST.

(Iz sbirke M. Š.)

Mila bratjo, čuda golemoga!
Kad se gradi kamena ćupria,
U Mostaru na vodi Neretvi:
U cara je ni u kralja nejma;
Majstor joj je neimare Rade.
Gradio je za nuždu veliku,
A za svoju glavu odkupiti,
Jer j' u Turak bio osužnjio.
Pa je gradi četiri godine.
On načini kamenu ćupriu,
A nanidje usov niz Neretvu,
Obori mu stine i kalute,
Ljuto cvili neimare Rade:
Što ću junak od života svoga?
Al' ga viče prigorkinja vila:
Nebudali neimare Rade!
Tako nećeš načinit ćuprie?
Već pohodaj po svemu Mostaru,

Pa ti nadji Stoju i Stojana,
Pa uzidaj u most u Mostaru.
Kad to čuo neimare Rade:
Podje Rade po svemu Mostaru,
Nadje majstor Stojku i Stojana,
Uzida jih u most u Mostaru,
Od Cèrnice pa i od Carine,
I načini kamenu ćupriu.
Kad vidiše prokletice vile,
Rade one gledat nemogoše,
Gdi načini kamenu ćupriu?
Naoriše jele iz Porima,
Natiskoše na vodu Neretvu,
Sva se voda pusta zamutila:
Zastaviše jele i omare,
Ćupriu, a do ćemera pasa,
Sva se pusta iz temelja trese.
Ljuto cvili neimare Rade:
Jadan ti je sada do vieka!
Gdi ću rusu izgubiti glavu.
A na pravdi Boga velikoga?
Al ga vila iz Veleža viče,
Iznad onog kamena Mostara:
Ti necvili neimare Rade!
Već poleti po svemu Mostaru,
Hitro traži norce i plivače.
Uklopi jim bradve i sjekire,
Neka jelam odsieku grane,
Tako će ti ostati ćupria.
Kada vidi neimare Rade:
On pošeta po svemu Mostaru,
Sve pokupi norce i plivače,
Uklopi jim bradve i sjekire.
Kud god jelam odsieče grane,
Onda cèrna polivaše kèrvca.
Ljuto cvile prokletice vile:
Nemoj Rade, ako Boga znadeš!
Ostat će ti do vieka ćupria,
I kako je tada načinjena,
Sve jednako stoji u Mostaru.
Jesti mlogo potratilo blago:

Jedan kamen, sto žutih dukatah! —
Sam se misli neimare Rade;
Nesmi junak odsieći kalufah:
Od dèrveta načinio krila,
Pak se diže nebu pod oblake,
Pak odleti od šehra Mostara,
Do na Masnuluku doletio,
Pokraj Bune, kraj vode studene,
Kraj odžaka biela Ljubovića,
Tude Rade sviet promienuo.

13. SMÈRT ČENGIĆA.

(G. 1840. od Lj. Martića.)

Knjigu piše Paša Stočeviću,
U Mostaru gradu bielomu,
Desnom rukom na livom kolinu,
Pak je šalje Gadskom kapetanu,
Po imenu Čengić Smahil-hagi,
U knjizi je njemu besiedio:
»O gazio, Čengić Smahil-hago!
U nedielju koja pèrva dodje,
Poslat ću ti Mir-alaja sina,
I snjim vojske petdeset spahiah,
Da ih pratiš doli u Grahovo,
U Grahovo i u Drobnjak tvèrdi,
Pa pokupiš porez i harače,
Sve harače od devet godinah,
A poreze ni broja se nezna.
Knjigu štije Čengić Smahil-haga,
Knjigu štije, bèrdu poskakuje,
Od velika zohra i veselja.
Malo vrieme u vriemenu bilo,
Al eto ti Mir-alaja sina,
I s-njim vojske petdeset spahiah,
Lipo ga je Čengić dočekao:
Častio ga nediljicu danah;
Kad nedilja puna izhodila,
Digoše se silene spahie,

I prid njima Čengić Smahil-haga,
S' Mir-alajom Stočevićom mladim.
Pravo, zdravo ka Drobnjaku malu,
Baš pod kulu Kèršikape kneza.
Pod kulom mu čador razapeli,
Pod čadorom turski poravnili,
Duhan suču, mèrku kahvu sèrču.
Spazila ih mlada popadia,
Posestrima Čengić Smahil-hage.
Pa zavika s' sèrčali pendžera:
Zlo ga sio, Smajo pobratime!
Zlo ga sio i kahvu popio:
Ti ćeš noćas izgubiti glavu,
Eto na te Kèršikape kneza,
Sa svojiem silnim Drobnjačanim,
Sve junaci, po desnici ruci.
Nego odi u tančicu kulu.«
Al besiedi silan kapetane:
»Bre, neluduj moja posestrimo!
Nebojim se Kèršikape kneza,
Ni njegovih silnih Drobnjačanah,
Ni njegova Cetinjskog Vladike?
Malo vrieme postanulo bilo,
Kada bilo noći po ponoći:
Udariše mladi Drobnjačani,
Sa svojiem Kèršikapom knezom;
Sve pobiše Turke Mostarane,
Posjekoše Čengić Smahil-hagu,
Posječe ga Kèršikapa kneže;
Odvede mu hata vilenoga,
Odnese mu na Cetinje glavu,
Pak dariva Cetinjskom Vladiki,
A on njemu stotinu dukatah.
Sam uteče Mir-alaje mladi,
A nebi ga ni on utekao,
Da ga nije dobar konj odnio?
Za njim viču mladi Drobnjačani:
»Ajde kaži Paši Ali-paši,
Kaži tamo, što je bilo amo,
Kaži pravo tako bio zdravo!« —

D) JUNAČKO-ŽENSKE.

14. MATIA I JELUŠA.

Banjaluko, moj golemi šehru!
Kroza te se proći ne mogaše,
Od piesamah i od tamburanja,
I od liepa gèrla Matieva.
Gledala ga Jeluša dievojka,
Pak je svojoj neni govorila:
Vidi neno! liepa junaka,
U našoj ga kraljevini nejma?
Muči kćeri, mûkom zamuknula!
Ti si kćeri, roda urokljiva,
Ti ćeš ureć' liepoga Matu? —
Odma Matu zabolila glava.
Kad je došo k dvoru bielomu,
Svojoj majci tiho govorio:
Gori neno, na gornje čardake,
Onde jesu sedafli sanduci,
U sanducim zelena dolama,
U dolami pèrsten i jabuka,
Podaj mi ga Jeluši dievojki.
To izusti, a dušicu pusti.
To začuje Senjanine Ivo:
Pèrsten daje, svatbu ugovara,
Ova svatba do petnajest danah,
Dok pokupim kićene svatove,
I porežem čohu na dievojku.
Još neprodje ni petnaest danah,
Al eto ti Senjanina Ive;
Sakupio kićene svatove,
I porezo čohu na dievojku.
Povedoše Jelušu dievojku,
Kad su pošli niz to polje ravno,
Kad su došli k greblju Matievu.
Bubnji bubnje a svirale svire,

Govorila sa konja dievojka:
Ah! borati kume i dievere,
Zastavite bubnje i svirale,
Dok prodjemo greblje Matievo?
Kad to čuo Senjanine Ivo,
To je Ivi vèrlo mučno bilo:
On izvadi nože okovane,
Ter on Jeli odsieče glavu.
Leteći je glava govorila:
Volim s' Matom u zelenoj travi,
Nego s Ivom na mehku dušeku? — -
Jelušu su s Matom ukopali,
Kroz greblje jim ruke prometali,
Mati sade vinovu lozicu,
A Jeluši rumenu ružicu;
Kroz greblje jim vodu navratili:
Ko je mladjan nek se ružom kiti,
Nek govori: Pokoj njima duši!
Ko je staro, neka grozdje zoblje,
Pak govori: pokoj njima duši!
Ko je žedan neka vodu pije,
Ter govori: pokoj njima duši.

15. NEVIERNA LJUBA.

Oprema se Domkoviću Jure,
Oprema se ka Stambolu gradu,
Da podvori Cara čestitoga:
Govorio ljubi Vidosavi:
Bora tebi moja virna ljubo!
Ja ću poći ka Stambolu gradu,
Podvoriti Cara čestitoga,
Moja ljubo, jednu godinicu:
Čuvaj meni dva sina jedina,
I udaj mi Jelicu sestricu;
Čuvaj ljubo hèrza i obraza! —
Opremi se Domkoviću Jure,
I otide ka Stambolu gradu,
Pa podvori Cara čestitoga.
Dvori Cara devet godinicah.

Al neprojde puna ni godina,
Udala se mlada Vidosava,
Za njekakva Duku Senkovića,
Pušća Duku, u gotovu muku.
Često s Dukom idje u mehanu,
Po bile se ufativši ruke,
A kada se vraća iz mehane,
Nagovara svoga gospodara,
Udri Duka, dva Jurina sina,
Od zla roda, nek nije poroda?
Za gotovu sofru zasidahu.
Sestri mu je kose odrizala,
Da se ona udavat nemore,
Nek jim služi, da druge netraži,
Malo vrieme za vriemenom bilo,
Kad deseta godina nastala,
Oprema se Domkoviću Jure,
Da on idje dvoru bielome.
Skroji dietci po mor dolamicu,
Svojoj ljubi beaz anteriu.
A kada se lipo opremio,
Podje Jure dvoru bielome.
Kad je došo u timar u kmete,
U svog kmeta na konake pao,
O svačem su eglen otvorili.
Njima Juro tiho govorio:
Čij' ste kmeti, na čijoj li zemlji?
Oni njemu tiho besiedili:
Prodji se nas, mladjahan putniče!
Imali smo dobra gospodara,
Po imenu Domkovića Jurja;
Pak on ode ka Stambolu gradu,
Da podvori Cara čestitoga.
Al neprojde puna ni godina,
Udade se Jurina ljubovca
Za njekakva Jura Senkovića,
Pušća Duku u gotovu muku,
Gotov nas je Duka raztirati.
Kad je Jure glase razumio,
Pria zore biše uranio,
Pa on idje dvoru bielome,

Kad je došo svom bielome dvoru:
Kuca Juro na svojoj avlii;
Iz avlie Jelka proviruje,
Mèrzko njojzi izaći na oči;
Ona viče iz mermer avlie,
Tko to kuca, na našim vratima!
Nije doma našeg gospodara.
Juro joj je tiho besiedio:
Ja sam putnik od Stambola grada,
Juri sam se na smèrti trefio,
Pa je mene Jure zaklinjao,
Da se svratim dvoru bielomu,
Da mu vidim dva sina jedina,
Jel' se sestra Jelica udala,
Jel' mu zdravo ljuba Vidosava.
Kad je Jele glase razumila:
Ona ciknu kano guja ljuta,
A za njome dvoje diece male.
Da je komu stati pa gledati,
Pogledati dva Jurina sina;
Propali jim lakti kroz rukave,
I kolina, pobro, kroz čakšire,
Perčin jim se niše kroz kapicu!
Istom vrieme malo postajalo,
Al eto ti Duke iz mehane,
I njegove mlade Vidosave:
Po bile se ufatili ruke.
Kad dojdoše u svoju avliu,
Nagovara mlada Vidosava:
Udri Duka dva Jurina sina,
Od zla roda nek nije poroda!
Al zacvili Jelica sestrica:
Projte mi se dvoje diece moje,
Dosta nam je i našega jada:
Evo putnik iz Stambola grada,
Od našega Jure gospodara,
Donese nam glase i habere,
Da je nama Jure poginuo.
Kad su oni glase razumili,
Oni curi jesu besiedili:
Zovite nam tog putnika mlada,

Da nam kaže za vašega Juru.
On unidje, podviv ruke, stade,
Oni njemu tiho besiedili:
A borati, mladjani putniče!
Kakve si nam ti glase donio?
Kaži nama za Juru njihova!
Kapu skida, do zemlje se sliga:
Rad bi vama bolji glas doniti,
Al nemogu, već kako je pravo.
Juri sam se na smèrti trefio,
Pa je mene Jurue zaklinjao,
Da mu s' svratim dvoru bielomu,
Da mu vidim dva jedina sina,
Jel' se udala sestrica Jelica,
Jel' mu zdravo ljuba Vidosava.
Kad s oni njega razumieli,
Mašio se Duka Senkoviću,
Mašio se rukom u džepove,
Izvadi mu dva žuta dukata;
Mašila se mlada Vidosava,
Mašila se u džepove rukom,
I ona mu dva dukata daje:
Uzmi putnik, ter se napij vina,
Kad si take glase donosio.
Uze Jure četiri dukata,
Spustio jih u džep od dolame;
Pa za ćordu britku prifatio,
Pa je Jure Duki besiedio:
Ja sam glavom Domkoviću Jure.
Manu ćordom, odsieče mu glavu.
Kad vidila mlada Vidosava,
Skoči ona, da bi kud utekla,
Al j' ufati Domkoviću Jure,
Pa je Jure njojzi besidio:
Nećeš uteć mlada Vidosava!
Al mi voliš poljubiti ćordu,
Koja ti je pogubila Duku,
Ali noćas svietlit do sabaha,
Dok ja spavnem na mehka dušeka?
Privari se mlada Vidosava:
Volim noćas svietlit do sabaha,

Dok ti spavaš na mehku dušeku.
Nego tvoju poljubiti ćordu.
Kada li je po večeri bilo.
Lipo ju je Jure opremio:
Namaza je paklom i sumporom,
Priveza je gvozdenu direku,
Pa je odzgor zapalio biše.
Ali viče mlada Vidosava:
Brani Jure, izgoriše kose?
Al to Jure ni mukaet nije.
Opet viče mlada Vidosava:
Brani Jure izgoriše oči!
Dosta su te putah pogledale.
Neka gore, da bi izgorile!
Te su oči i Duku gledale.
Brani Juro izgoriše ruke,
Dosta su te putah zagèrlile?
Neka gore, da bi izgorile!
Te su ruke i Duku gèrlile.
Brani Juro izgoriše usta,
Dosta su te putah poljubila?
Neka gore, da bi izgorila!
Ta su usta i Duku ljubila.
Kada vidi mlada Vidosava,
Da se Juro umoliti neda,
Ona sama jeste besiedila:
»Ovako se svakoj dogodilo,
Koja drugu o nevieri radi!« —
Sva izgori, žalostna joj majka! —

VII.

NARODNE PRIPOVIEDKE.

Kako piesme tako i pripoviedke, koje naš narod kazuje, od velike su koristi za štioce. Osim što se iz njih jezik narodni, kano u ogledalu vidi, najviše poznaje se puka našeg način mišljenja, kako lasno zna se domisliti i izmisliti, da često najučnia glava znoji se, dok šta podobnoga smisli. Pripoviedke naše jesu mnoge mithologičke: od divah, vilah, i t. d. koje se sad istina samo rad zabave pripoviedaju, al u stara vriemena to se je sve vierovalo. Važnost njihovu poznavši naši književnici mnoge su priobćili; g. V. Karadžić njekoliko jih je izdao, a obećaje još izdati. G. Atanasie Nikolić izdaje u dvie svezke »Narodne Sèrbske Pripovedke« Biograd 1842. i 1843., koje su gotovo sve i po Bosni poznate kod naroda. — U Bosni još jih mnogo ima nesabranih, premda jih ja još od 1840. sabiram, zato molim domorodce bosanske, da mi nastoje prepisati i poslat mi jih. Ovde na pérvo miesto metnuta nalazi se i u Nikolića sbirki.

1. KOKOŠIJA VOJSKA
ili
Patnja čovieka sa ženom.

Jedan čoviek imo je zlu ženu, ali ona je više bila luda, nego zla; nije sastavila oko lieske, bila je ćaknuta; čoviek njezin bio je rad nje na velikomu belaju: sad bi je bijo, sad svietovo, sad opet prietio, al to je sve bilo uzalud; ona je što koi dan više, to ona ludja! najposlije čovieku se dosadi, uzme toljagu, te ju izprebija do zla boga. Kukavna žena sva namecana izadje na avliu, da se lašne isplače. Krava na avlii ležaše i preživljaše, obziraše se na ženu, da joj što-

god dade jesti. Opazivši to žena, da se krava na nju obazire i gubicama kreće, skoči ko biesna: »Ha! kučko cèrna šta mi se rugaš?« poviče i odleti u kuću, te popane sikiru, te kravu sikirom po glavi: »Još mi se ti rugaš, nije mi moje muke i žalosti dosta što me ljudesina tuče?« dotlen je kravu mlatila po glavi, dok je nije na miestu ubila. Kad čoviek dođe, ima siromah šta i vidieti: krava, ubijena ležaše. »Udri zlo, da je gore« rekne čoviek; kravu sadre, meso nasoli, te obiesi na tavan, da se na dimu suši; stražni but odreže, i ženi rekne, da po malo meće pod kupus za jela. Čoviek ode u čaršiu, a žena uzme ono meso, izreže ga, ode u vèrto, te meso oko kupusnih glavicah ispomeće. To paščad spazivši, dodju i sve proždru. Medju psima bila je i njezina kučka, ovu ufati, i da joj meso na nos istiera, odvede je u podrum, sveže za slavinu — pipu — i niekoliko putah ispravi je čomagom, sérdito vičući: »A kujo jedna! uviek paščad za sobom vodiš, da tvoje nije kucanie, nebi psi moje meso pojeli?« Kad kuji dotuži, ona se počme tèrzati i tako tèrzajući se izvali pipu, te na vrata pobiegne — a vino naočep térgne. Kad se žena obazre, al to lokva velika, vino sve isteklo; bojeći se muža, da lokve neopazi, nanese brašna što je god imala, te zaspe lokvu. Kad čoviek dodje iz čaršie, al to večere nejma, meso psi pojeli, vino proliveno, a mlivo prosuto: tri ga groznice od jada i jeda ufate! — Sve misli na jednu smisli: popane toljagu, te ovda hoću, ovda neću — ženu izprebija do žalosti. Žena kad joj dosadi, a umoliti se nemože, pojuri na vrata, i uteče pod mrak u jednu šumu, i tude kod njekakvih zidinah starinskih prenoći. Kad svane dan i ograne sunce, ko brezposlena, stane čepèrkati po zidinama, te namieri se na ćup novacah. Tko veselii, tko radostnii od nje? zavèrgne se ćupom, te ode kući. Od radosti zaboravila je na boj i na kim, pofali se mužu, šta je iskopala i doniela. Čoviek znadući, kako je ona luda, i da će se drugomu odati i pofaliti, da je novce našla, uzme ćup te ga pod sobni pod zakopa i ode u čaršiu. Kad on zamakne, a ona na sve strane počme tražiti svoj ćup, i nadje ga, izvadi iz njega njekoliko novacah, ode na

lončarnicu te kupi podosta lonacah; kad jih donese kući, poreda jih sve po plotu, nataknuvši na svaki kolac po jedan lonac. Njekako joj jedan lonac preteče, da nije mogao stati na plot, zato uzme šprulju — motku — počme mlaviti i mlatiti po loncima, derući se: »Potamote, potamote, pomaknite se, učinite miesto i ovomu loncu!« Lupaući polupa sve lonce, samo joj ostane oni jedan u ruci, i ovoga natakne na kolac. Malo poslie stigne čoviek iz dućana, spazi, da je žena natavérljala na novce, da je nješto i odvadila, zabrine se, da Turci i kadia nezačuju, jer bi mogo i glavom i málom platiti! Čega se bojo, to se je i dogodilo! gdie bi žena mogla štogod tajno odèržati? Ona se njegdie pred ženama pofali, da je blago izkopala. Ćuk poćuk, razglasi se. Čoviek prepane se. Najposlie domisli se, da bi je kakvom prevarom prestrašio, i tako stvar zabašurio, kaže joj: »More ženo! znaš li ti, šta je danas telal viko po čaršii? »tembilj svima! danas će biti kokošija vojska, nek se svak pazi, i za sebe brine. Što će biti od nas?« Žena se prepane i zamoli ga, da ju što može bolje sakrie od te strašne kokošije vojske. To čoviek jedva dočeka, pa ju odvede u rov — trap — te ju sakrie; po vèrh rova razastre suhu volujsku kožu, i pospe po koži kukuruzah; kako to opaze kokoši, navale iz sveg komšiluka — i počmu zobati. Ona se od straha ukočila bila, čujući kako tutnji nad njom vojska, i mislila, da je protiva njoj sva se sila kokošija slegla. — Čoviek, kad je vidio, da joj je dosta straha zadao, raztiera kokoši, kožu digne, i izvede ju iz rova; od straha pobliedila ko kèrpa, i jedva progovori i zafali mu, što ju je čuvao. On joj poče kazivati, kako je i on sam jedva se obranio kako su po putu mlogi lešovi pali; i tko se god nije na vrieme sakrio, jao po njega: mlogi su ranjeni, i mlogima su kokoši oči iskopale. — Njekoliko danah poslie toga prodje, žena se je od straha bila dobro oporavila, kad eto ti kadinca u kuću. Kadia začuo da je žena blago iskopala — na mešćemu zove obadvoje. Kad su došli na sud, pita kadia: »E more! Ženo, jeli istina«, meni je došla tužba, da si ti iskopala blago?« »Jesam«. Odgovori ona. »Nije istina« preuzme čoviek

ta ona je luda, ona nezna šta govori; dragi Efendia! tko je još upamtio, da je žena blago iskopala, a kamo li još moja luda?« Kadia opet pita: »I ti si ženo, baš iskopala novce?« — »Jesam« odgovori žena, »i eno jih kod kuće.« Čoviek, videći da se od budale istina nemore sakriti, dosjeti se i poviče: »Tvog ti ćitaba! Kadia, ta zar nevidiš da je budalasta? kako ćeš moći takoj što vierovati? ako misliš, da ja lažem, upitaj ti nju kad se je to dogodilo.« Kadia, da se bolje ubaviesti, upita ženu, kad je blago iskopala, a ona odgovori: »Ja sam iskopala, kad je bila kokošija vojska, onda, kad no i tebi kokoši iskopale oko.« Kadia, koi je bio u jedno oko sliep, razljuti se pa poviče: »Gonite tu budalu.« Kadinci ženu s mešćeme zatjeraju, i tako čoviek po svojoj dosetljivosti izbavi se od kadinske napasti i blago njemu ostane. —

2. PTIČAR POSTAO CAR.

Blizu Careva grada živio je jedan čoviek, koi drugoga zanata nije znao, već samo ptice loviti i fatati: njega su susjedi ptičarom zvali. Jedne je prodavao, druge bile su mu za hranu, i tako se je promećo. — Jednoč ufati vranu, htieo ju je pustiti, al sčim nije imo kući doći. »Kad danas ništa nemogoh uloviti, nosim dietci vranu, nek se zabavljaju i druge ptice po rukama ne meljaju.« Tako naumi, i tako učini. Žena njegova videći vranu poviče: »Kog si mi belaja donio? zadavi trica.« Čuvši vrana ovu odsudu zamoli ptičara, da ju pusti, a obeća mu, da će mu uviek biti na ruci. »Ja ću ti navoditi ptice, i po meni ćeš sriećan postati.« »Ako i slažeš nije velike štete« reče u sebi ptičar, i pusti slobodnu vranu. Sutra dan po običaju izadje ptičar u lov i vrana svoju besiedu biaše odèržala: navela mu dva bumbulja: oba ufati i kući ponese. Bumbulji su malo vriemena bili kod ptičara, jer je za njih bio veliki Vezir začuo, on zovne ptičara, uzme mu bumbulje, i metne jih u novu džamiu. Bumbulji su znali liepo i ugodno pievati, sviet se je pred džamiom kupio i slušao njihovo krasno pjevanje; to

se čudo i do cara čulo. Car zovne velikog vezira, uzme mu ptice i razpita, odkuda mu? Kad razabere car, pošalje svoje kavaze, i ovi ga zovnu. »Nije šala izaći pred cara! da znam što me zove, ni pola mi muke nebi bilo? kriv ništa nisam, dužan nisam; al careva volja, eto moja krivica!« govoraše ptičar, i dojde pred cara, od straha sav pobliedio. »More! ptičaru, jesi li ti ufatio one bumbulje, što su bili u novoj džamii?« »Padišahu, i otac i majka! gdie tvoja papuča, ondi moj obraz — jesam.« »E more! »opet rekne car« hoću, da jim mater nadje?; bez beli tvoja nadnica neće propasti, al čuješ tvèrda ti je viera! drugčie na tebi glave nejma, nešali se! — »Kako je žalostnik iz pred cara otišo, i kako je kući došo, ni je znao; lipô poslie dva sata razabere se i počme tugovati: »Ja sam lud; ja sam scienio, da moj zanat nikom nije na putu, a ni meni na štetu, pa ti sada vidi! ptićiu mater naći, to samo budala može pomisliti, a ufatiti ja?« Tomu jadovanju ni kraja ni konca nebiaše; smèrkne se i žena zovnu ga na večeru, u to doba i vrana na pendžer: »Šta je to? kakve su to suze, koja je nevolja?« pita ga vrana. »Prodji me se, nemoj mi na muku pristajati; ja sam stebe propo«, rekne ptičar, i kaže joj sve što je i kako je. »To je lasno, »odgovori ona«, sutra ajde k caru i išći od njega hiljadu tovarah pšenice, pa to žito saspi na jednu hèrpu, a ja ću pticama navjestiti, da jim car daje čast, one će se skupiti sve, bezbeli doći će i njihova mati, na koju ti zlamenje dadem, ono je, ponesi kafaz, u njega metni ona dva bumbulja; mati, vidivši svoje ptiće doletit će, nek su ošice naperene, i tako ćemo ju naći i ufatiti.« Kako ga vrana svietovala, onako on i učinio: Car mu dao žito, on ptice počastio, i bumbuljsku majku ufatio i caru je donieo. Liepu nadnicu uzeo je, al bi se od drage volje take nadnice prošo, kad mu pane na pamet, šta je suzah prolio. I vrana je uzela nadnicu: a to je osveta njezina nad ženom, jer ptičaru dobro je prikričala, da ženu svoju dobro prolupa. Što je on na volju vrani na njezine oči učinio. — Vrieme za vriemenom, eto ti carskih kavazah: »Ajde zove te car« s vratah povikaše. Nova napast nova žalost, pomisli u

sebi ptičar i ode pred cara. »Čuješ more! skoro sam ti dobru izplatio nadnicu, još te bolja čeka... ja hoću, da tražiš gospodaricu ovih pticah, drugčie valah! bilah! umetat će se s tvojom glavom, jesili me razumio?« Na ove carske besiede ptičar ol neznade, ol nesmiede ništa progovoriti, snuživši ramena ode izpred njega. Idjući kući sam se sobom plačući razgovaraše: »Ja vidim, da je on naumio mene smaknuti, pa što mu šejtani na pamet neće donieti da me pria namuči.« Došavši kući zateče na prozoru svoju vranu: »Nije li te opet koja bjeda snašla?« »Nepitaj« Odgovori ptičar, »još gora, cèrnja i žalostnia!« kaže joj sve potanko, što je i kako je.« Ti se za to mlogo netari glave, reče vrana: leti, od cara išći džemiu punu svake robe, pak ćemo se otisnuti moru po pučini; kad sviet razčuje, da carski tèrgovac robu nosi, sviet će se iskupiti, degmede doći će i ta gospodarica, na koju panem ja, ono je, digni sidra — lendžir — i bježi s ladjom.« To je ptičar dobro zapamtio. Što je od cara isko, to mu je dao, i otisko ladju preko mora; tèrgovina njegova otišla od ustah do ustah, sviet dolazio, robu kupovo, najposlie dodje i ptičia gospodarica, počme robu premetati, na rame joj vrana pane, sidra se dignu, i da malo vriemena ptičar ustavi brod pod carevim ćoškom. Kad je ptičar dovede pred cara, car se izbeuti! nije znao čemu bi se više čudio, ol vieštini ptičarevoj, ol njezinoj liepoti? liepota preuzme misli careve; ptičara liepo nadari, a sultaniu kod sebe ostavi. »Ti si mi od sviuh najdraža, reče joj više putah car, da bi sve sultanie protjero, ti iz mog saraja nećeš nikud.« Za ptičara opet zlo. Nova sultania sveudamiu cvilila je, što je hude srieće, što mora ljubiti ostariela bradaša. Car ju je tiešio i pito što joj fali, kad u njega svega izobila imade. Ženska osveta gora je od mačie: nesmijući caru pravo kazati, hoti se osvetit nad žalostnim ptičarom. Dragi padišahu! Ja sam dragocienjeni pèrsten imala na ruci, kad oni ptičar umami me u lađu, odmaknu brod od obale; od nevolje ruke lomit počeh, slomi se pèrsten i pade u more, kamo srieća, da sam ja! već dragi sultanu! ako sam ti i malo draga, šalji

onoga ptičara, nek mi onu polovinu traži, da ju s ovom prileumim.« »Sve će biti« reče car; i kavazi bèrzo dovedoše ptičara. »Sinak moj! progovori car! ako nemisliš moju ljubav i milost pogaziti, poslušaj me i opet: gdieno ti onoga ženskića ufati, onde je razčenula ona pèrsten, pao joj u more, ja znam, da ti možeš, najdi joj onu polovinu, tvoja jabuka neće faliti, drugčie znaš...« — Došavši kući žalostnik od nevolje smieh ga obuzme: »Ja sam znao, da ga šejtani uče, kako će me mučiti i naučiti pria, nego me umori? ta, da se džehenem otvori, svi džini nebi ga našli!« »Šta je to priatelju?« poviče vrana, »dosad si plako i sèrdio se, a sad ljutit smieješ se?« Sve joj kaže, što je i kako je. »Nebrini se, nastavi vrana, jesi li ti ženu dobro iztuko? hoću, opet je dobro prognjavi, kad podjemo na more; a sad ajde išći od cara hiljadu barilah zejtina.« U cara zejtina i pusta ima, koliko je zaisko, toliko mu je dao. Svak scienio, da sa zejtinom idje tèrgovati; kad dodje na ono miesto, gdie je momu onu ufatio, zapoviedi vrana, te sav zejtin saliju u more: more se razbistri, skoči vrana, te okèrnjak pèrstena nadje. Odtalen ptičar na trag vèrno brod pod carev dvor; pèrsten dade caru, ovi pruži momi, ona ga prinese k onoj polovini — i ona i car začude se vieštini ptičarevoj; pofale ga i nadarena kući pusti. — Car po svaki način momu hoće za se nićah da učini, ona se je zadugo nećkala, najposlie rekne: kad je tvoja volja, hoću, samo pria našeg vjenčanja, ako onoga ptičara pogubiš?« — Car se je sad našao medju dvi vatre: muka pogubiti svog dobrotvora, još gora, svomu sèrdcu neodoliti, mladu momu neljubiti! — Ljubav je uviek, a često i od pravde jača. Zovnu ptičara, zafali mu, da mu je dosta putah volju izpunio, i da je vriedan, da sjedne na paju velikog vezira... »Al nije druga, već idji kući, halali se sa ženom, djecom i s prijateljim, a ja ću se šnjima brinuti, o podne dođi: valja ti u vatru skočiti.« Podje kući i vrana mu na susrit dodje. On joj sve kaže, što danas o podne ima šnjime biti, i rekne joj: ako me ti sad nepomogneš po običaju, ja sam propo, ne po mojoj krivici, ne po carevoj, već po tebi.« Vrana ga nasvietuje, što ima radi-

ti; al pria nego je pošo, moro je ženu svoju dobro izmlatiti. Žena od tolikih udaracah prestavi se. Pred velikom džamiom vatra je buktila, Turci iz džamie izašli su, car sjeo, sviet se vèrti oko vatre. Ptičar veseo pred cara dodje. Svak ga je dèržo, za evliu. »E čestiti padišahu! tvoja je volja mene sažeći, to je meni drago, da ti mogu kurban biti; palo mi je na pamet, željan sam, na dobromu konju protèrkat se, dopusti mi pria nego u vatru skočim!« Car se osmine i zapoviedi, te mu najboljeg gjogata izvedu. Baci se na njega, konja dobro protèrče, kad se konj oznoji, sjaši, namaže se konjskom pjenom, uzjaši doleti do vatre, dok razjaši uleti u vatru. Sviet je gledo: pet šest putah pripliva preko plamena, i kao momak od dvadeset godinah: zdrav, mlad liep i pristao, skoči iz vatre i pred cara stade. Sviet gèrknu: »Aman care! On je svoju pokoru izvèršio.« I car ga pomilova. Caru se pošmiga: htijaše i on mlad i liep biti. Ptičara učini velikim vezirom, samo, da mu tu tajnu kaže. On mu je kaza: »To je lasno gospodaru, uzmi dobra konja protèrči se na njemu ko i ja, odjaši, kad se konj pomokri, namaži se njegovom mokračom, skoči u vatru, i ovaki ćeš izaći ko sad ja.« Petak je osvanuo; caru je najbolji konj osedlan, svak je scienio car će u džamiu. Vatra je biesnila pred džamiom. Opet će njeko skakati, ljudi su govorili; i nisu se prevarili. Car doleti do vatre sam samcat, svietina je gledala, šta će biti. Car s velikom bèrzinom konja odjaši, te u vatru skoči... Sviet nagèrnu, da cara izbavi; svę bi zaludu... Car izgori. »I bio je smeten« povikaše prednjaci i vojnici. Ptičara uvedoše u džamiu, pripasaše mu sablju carevu. Tako ptičar postade car. Moma njegova sultania. Bumbulji njegovi, a vrana u dvoru pèrva gazdarica. —

VIII.

NARODNE POSLOVICE.

»Poslovice su najveće blago ilirskog jezika, s kojim se dičiti moremo; samo, da bi jih svaki htieo suditi, i po njihovoj vriednosti cieniti.« Dobro je reko J. Ferić. I doisto, tako je: milinje je slušati koga, kad govor svoj često s poslovicama kiti i začinja. One su ostanak naše stare prirodne filosofie, mudroljubja — koje se istina, i kod drugih narodah nahode, al ne u tolikomu izobilju, i tolike vriednosti! — Iz ovog uzroka raši književnici, davno su već počeli poslovice sabirati, i na sviet izdavati. Pèrvi je Jovan Muškatirović u Beču 1768. drugi put u Budimu 1807. sèrbskim slovima izdao. Ove iste umložane latinskim slovima izdao je Ivan Ambrozović pod naslovom »Proricsja i narecsenja u Pešti 1808.« 8. str. 189. Kako ostale narodne stvari, tako i poslovice, najbrižljivie skupio je g. Dr. V. St. Karadžić i tisko jih u Cèrnojgori: »Narodne sèrpske poslovice i t. d. na Cetinju 1836.« 8. str. L. 362. koje podobro umnožane drugi put izdo je u Beču 1849. Luka Ilić kapelan u Slavonii u knjigama: »Narodni slavonski običaji u Zagrebu 1847.« njekoliko jih je priobćio. Po isti način J. Pamučina Efiimeri Mostarski u sèrbsko-dalmat. Magazinu od g. 1847., 1848. i 1849. priobćio. Ja sam od g. 1840. počeo poslovice Bosanske bilježiti, pria nego sam spomenute sbirke štio. Kako piesme, tako i poslovice, pripoviedke, zagonetke i t. d. kod našega ilirskog naroda od Temišvara pa do Bara obćenite su — sve jednako poznate. Ja samo ovdie one bilježim, koje sam čuo u Bosni, al jih zaisto još više imade, koje ja ol čuo još nisam, ol jih zaboravio popisati, zato molim bosanske rodoljube, da kad spaze koju poslovicu, da pod ovo slovo spada, a ovdie je nejma, neka je zabilježe i s prigodom jave, da jih ovdie uvèrstim.

Ja sam rad kratkoće, ovih poslovicah tumačenje za sad izostavio, al s vriemenom i to neću propustiti. Još napomenuti imam, da ova rieč »Poslovica« neznači uprav što Latini kažu »Proverbium«, al zasad neka tako ostane do drugi put.

A.

1. Ako Bog da!
2. Ako Bog da i srieća junačka?
3. Ako bi krivo nesmijem od Boga, ako bi pravo, nedadu mi Turci. (Jedni govore: »nesmijem od bega.«)
4. Ako budeš dobar, nećeš biti modar.
5. Ako budeš ljuta, a ti ćeš biti žuta.
6. Ako budeš valjahan, nećeš biti karan.
7. Ako dodje prav nezidje zdrav,
   Ako bi kriv neosta živ.
8. Ako ćeš se osvetiti Turčinu, moli boga, da se propije, a Vlahu, da ode u hajduke.
9. Ako čanak neizda, kašika neće.
10. Ako čoviek nemože biti liep i bogat, kako bi htieo, može biti dobar i pošten.
11. Ako ga Bog zna, koliko ja, zlo po njega.
12. Ako ga je udario, nije ga ubio.
13. Ako gdie znaš za bolje, zovi i mene.
14. Ako gosti nebudu biesni, neće jim kuća biti tiesna.
15. Ako je biela brada, ciela je snaga.
16. Ako je Bog dao, nije zapisao.
17. Ako je Bog uzeo konju noge, nije njisak.
18. Ako je daleko Bagdat, blizu je aršin.
19. Ako je dimnjak nakrivo, uprav dim izlazi.
20. Ako je hitnja kopati, nije mèrti.
21. Ako je i car, nije ciganski haračia.
22. Ako je cèrna krava, bielo mlieko daje.
23. Ako je i cèrn, nije djavo.
24. Ako je i gó, al je soko.
25. Ako je hèrdjavo vrieme, putnici putuju.
26. Ako je kratak dan duga je godina.
27. Ako je malo mlieka, blizu je rieka.

28. Ako je nietko lud, ti mu nebudi drug.
29. Ako je pas pitu izjeo, ostala je tepsia.
30. Ako laže, brada mu nesmeta.
31. Ako laže koza, nelaže joj rog.
32. Ako laže, laž mu na čast.
33. Ako mi nemožeš pomoći, nemojmi ni odmagati.
34. Ako mi na silu možeš što uzeti, nemožeš mi dati.
35. Ako nedočeka, nedostiže.
36. Ako nećeš, a ti poljubi pa ostavi.
37. Ako nemiriši, a ono barem i nesmèrdi.
38. Ako neće zlo od tebe, a ti bieži od njega.
39. Ako nije liepo, nije ni skupo.
40. Ako nije vrač, a ono je pogadjač.
41. Ako nemožemo kako hoćemo, a mi hoćemo, kako možemo.
42. Ako nisam kumovo, a ja sam kroz plot gledo.
43. Ako pravda nepomože, krivda neće ni po gotovu.
44. Ako rekoh, neposjekoh.
45. Ako sam se najmio, nisam se pomamio.
46. Ako sam se načučala, a ono sam ručala.
47. Ako se neosveti, neposveti.
48. Ako se nenakusa, nenaliza.
49. Ako si gladan, gladi muhu po tèrbuhu nek ti pitu skuva.
50. Ako si i mati, pokri se.
51. Ako smo dietca od stara smo otca.
52. Ako smo dvoje vire, jedne smo gnjile.
53. Ako smo mi bratja, nisu nam kese sestre.
54. Ako su bèrzi volovi, zemlja je podieljena.
55. Ako u goru vuci, ako u polje Turci.
56. Ako vrag nije razbio bešike, razbit će grob.
57. Ako zima ustima neujide, a ona repom ošine.
58. Ako zlotvora nejmaš, majka ti ga je rodila.
59. Alaman. (znači čovieka privarljiva — astutus —).
60. Ala se je nakitio, (t. j. opio se.)
61. Alia i Balia dva su brata.
62. A zašto šiče na svetca.

B.

63. Baba babi grebla lan, da joj pria prodje dan.
64. Bacio kost medju njih.
65. Bacio ko u mutnu vodu.
66. Baci niz vodu, susriet ćeš uz vodu.
67. Badava se ni Božji grob nečuva.
68. Batina ima dva kraja.
69. Beri zelje oko sebe.
70. Besieda besiedu otvora.
71. Biber je maleno zèrno, al pred gospodu se iznosi.
72. Bio na situ i na rešetu.
73. Bieli se ko snieg.
74. Bieli se ko tava na miesecu.
75. Bit će mišja rupa za dukat.
76. Bit će Saći gaće, al neznam kad će?
77. Biežo od vaške, pak pao medviedu u šake.
78. Bieži ko vrag od kèrsta.
79. Bjezi su sramni, al su probitačni.
80. Bježac se dèrži jednog puta, a poitiera stó.
81. Bježanova majka pieva, a Stojanova plače.
82. Blagoviest, pripoviest.
83. Blagoviest, goveda u obiest.
84. Blaženi, koji izmiču, jer će oni uteći.
85. Blažene su mloge ručice,
Al su proklete mloge g . . . ce.
86. Blago meni evo moga kuma: A.) samliet će mi brez ujma. B.) dat će mi dva ujma.
87. Bliža je košulja od haljine.
88. Bliža je smèrt od košulje.
89. Bog dao, Bog uzeo.
90. Bog mu dao, a nesrieća — vrag — mu nedade.
91. Bog boguje, car caruje.
92. Bog nije mačka (t. j. da se odma osveti već čeka na pokoru griešnika).
92. Bog srieću dieli, a baba dietci jaja.
93. Bogat jede kad hoće, a siromah kad može.
94. Bog ti, a duša ti.
95. Bolestna pitaju — nude — a zdravu daju.
96. Boli ga sèrdce.

97. Bolje je da selo propane, nego u selu hadet.
98. Bolje je popa vezat, nego se snjime pritezat.
99. Bolje je umiti nego imati.
100. Bolje je uzalud raditi, nego u zaludu bezposlen stajati.
101. Bolje se je na dnu njive dogovarat, nego na vèrh njive prigovarat.
102. Bolje se je čovieku pod svojom ranom naspavati.
103. Bolji je dobar glas, nego zlatan pás.
104. Bolji je mir, nego babin pir.
105. Bostandžii krastavice prodavati.
106. Brat brata nad jamu vodi, al ga i odvodi.
107. Brat bratu, najdublje oči kopa.
108. Brat mi je mio, koje god viere bio.
109. Brez nevolje neima bogomolje.
110. Brezposlen pop i jariće kèrsti.
111. Brez halata nejma zanata.
112. Brez muke nejma nauke.
113. Brez starca nejma udarca.
114. Brez traga otišo.
115. Brez treće — čaše — nije sreće.
116. Brez zdravlja neima bogatstva.
117. Budala kad šuti, dèrže ga da je pametan.
118. Budali neima zahvala.
119. Budali, ženi i dietci, kadia je za plotom.
120. Bunar ukraj rieke kopati.

IX.

NARODNE ZAGONETKE.

Jest jedna zabava kod Bošnjakah zagonetanje, osobito u zimne duge noći, kad se sastanu na prelu; ima dobrih i dosietljivih gonetalah, koji više stotinah zagonetkah znadu; ove jedan od drugoga prima i pamti, i jesu od starine medju našim južnim narodom razprostranjene. Pèrvi koliko je meni poznato, zagonetke na sviet izdao je g. Dr. V. Stefan Karadžić, koje iznova umnožene, obeća je štampati. G. J. A. Berlić u budimskomu »Novouredjenomu ilirsk. kol.«, za više godinah priobćivo je G. Luka Ilić, u pria spomenutoj knjigi »Običaji«, oko 211. izdao je. G. Joaniki Pamučina ef. Most. u »sèrb.-dal. Magazinu« g. 1848. po isti način priobćio je. — Ja sam zagonetke počeo kupiti kad i druge narodne stvari, i premda sam jih njekoliko stotinah napisao, još jih je sila u narodu nepobilježenih! Zato kako druge narodne stvari, tako i zagonetke preporučujem rodoljubom bosanskim, da nastoje bilježiti i meni jih priobćiti, da jih ovde u redu izdajemo na svietlo i vidilo? Neka nitko nemisli, da su ovo brezposlice; jer kako iz drugih narodnih stvarih, tako i iz njih poznaje se našeg naroda bistroumnost. Komu nije poznato, koliko se jedan književnik pati dok jedan Logogrif sastavi? pa mu i opet tako dosietljiv nije, ko našeg prostog seljaka? — Obično zagonetaju s ovim pitanjem: »Zašto mi zašto?«

A.

1. Ako sam mlad ostat ću mlad; ako sam star biti ću star; imam oči, a nevidim, imam uši a nečujem, imam usta a nejedem?
2. Am ti kažem, am nekažem, samo ti se kaže?

B.

3. Baci ploču u more, a ploča će tragove, a tragovi će batove, a batovi će cvitove?
4. Bakren sjedi u lugu, u zelenu klobuku, suze mu kaplju u zelenu kapu?
5. Ban, ban, ciciban, do rebarah oglodjan?
6. Bèrdom idje glavèrdaš i reko mi, da mi daš, ili bježi kudgod znaš?
7. Biela njiva, cèrno sieme, star bio tko ga sio?
8. Biele koke iz pod striehe vire, nit jim kisne, ni potiče, a vaviek jim je mokro?
9. Bieli golubić izpod zemlje leti?
10. Bielo pašče izpod striehe laje?
11. Bjela bjelu zove; daj mi bjelo biela hljeba izpod biela skuta.
12. Bog pomozi, ko vuk kozi, kad ju po lozi vozi, za gèrbavi rozi?
13. Brez čega nemore vrieća biti?
14. Brez kože unidje, s kožom izadje?

C.

15. Cèrkva puna djakah, a nezna jim se za vrata?
16. Cèrljena jama, bio klin, digni nogu, zabij klin?
17. Cèrn galonja u nebo zja?
18. Cèrno pašče, kroz goru promače?
19. Cèrn vižó, u bukaru pišo?
20. Cèrno mače u selo umače, gdie kleče pravo reče?
21. Cèrno maleno cara varalo?
22. Cèrno maleno na putu stajalo, mesa čekalo?
23. Cèrno mače pred Bogom plače?
24. Cèrvena te žila po tèrbuhu bila?
25. Cèrljen jarac u pećini vreči?
26. Cèrven tèrči po putiću, u cèrvenu klobučiću, Cèrven viče: ta! ta! otvori mi vrata?
27. Car carici iza ledjah čep vadi?
28. Cèrno maleno kuće pazilo?

Č.

29. Čakara gara, izvadila cara, iz Gèrgura grada?
30. Čega troga na svietu nejma?
31. Četiri brata poljem lete jedan drugog dostignuti nemože?
32. Četiri četirice, peta šesta klapavice, sedma osma bodavice?
33. Četiri tèrču, a dva se okreću?
34. Često ti medju noge upada?
35. Čija je kèrv najsladja?
36. Čitavo bielo, od pèrnjah postalo, najviše zna, a neće nikomu da kaže?
37. Čuješ ga, a nevidiš ga?

Ć.

38. Ćelebia na šibici?
39. Ćoravi vidi zeca, kljasti ga ufati, a goli ga sakri, i kući donese?
40. Ćućur more na moru, na zelenu javoru, što god ljudi imaše sve ćućuru izdaše?

D.

41. Danom klanja, a noćom zviezde broji?
42. Danom sluga, noćom gospoja?
43. Danom škripa, noćom šuti?
44. Devet babah po ledu se plaza?
45. Died babi na vratih zabi?
46. Died babu tišti, izpod babe biela piena pišti?
47. Dojde ćosa duga nosa, pa pozoba sedam vriećah prosa?
48. Dojde Toma, doniele ga žene, pravan nemore, gèrbav idje na tavan?
49. Druga drugu prieko plota viče: daj mi drugo šengalo pengalo, da se ošengam opengam.
50. Dug dugonja, dug do neba, a žena mu do koliena?
51. Dugo ka vó, široko kao vó, miesto mu je kó jaje?

52. Dva lončića, četiri zaklopčića?

53. Dvanaest bravacah leži, nijedan se nijednog nedodieva, a nijedan nije od kraja?

54. Dva se bora zavadiše, sve se grane protresoše, a četiri nemogoše?

55. Dva se starca tèrbuhom tuku, izmeđ njih bila pina klade?

56. Dva se starca zavadiše, jedan drugom bielu bradu čupa?

57. Dva uštipka pri strani?

58. Dvie glave, dvie ruke, šest noguh, a samo deset pèrstah?

59. Dvie koze jedan vrat?

60. Dvie su gore uzporedu rasle; jedna cvate, a nerodi: druga rodi, al necvate?

61. Dvie šibe u nebo zjaju?

ODGONETKE.

1. Slika (figura). 2. Ham na konjima. 3. Tikva. 4. Kotó rakinski. 5. Očupan plast. 6. San. 7. Knjiga. 8. Zubi. 9. Lemeš. 10. Pratljača. 11. Ovca i janje. 12. Saone. 13. Bez uzice. 14. Kruh, kad se u peć metne. 15. Šipak. 16. Čizma i noga. 17. Dimnjak. 18. Puščano zèrno. 19. Žban. 20. Kantar. 21. Buha. 22. Tèrn. 23. Svietionica (kandilj, lampada). 24. Pâs. 25. Jezik u ustima. 26. Pietao (pievac, oroz). 27. Čep iz bačve. 28. Brava. 29. Verige. 30. Na moru mosta, u kamenu mozga, na gavranu biljega. 31. Kola. 32. Krava. 33. Kola. 34. Prag od kuće oli sobe. 35. Buhe. 36. Čage (artia, karta). 37. Vietar. 38. Orah, liešnjak. 39. Laž. 40. Mlin. 41. Gjerma. 42. Metla. 43. Vrata. 44. Kolačići (ustipci) na tavi. 45. Kukac i kopča. 46. Žèrvanj. 47. Korizma, post od sedam nedieljah. 48. Dim. 49. Češalj. 50. Vatra i dim. 51. Vatra. 52. Oči. 53. Palcevi u kolah. 54. Kad se dva ovna potuku vuna se trese, a rogovi ne. 55. Žèrvnjevi. 56. Grebeni. 57. Uši pri glavi. 58. Konjanik. 59. Bisage. 60. Konoplja. 61. Oči.

X.

DOMAĆI LIEKAR.

Kod nas u Bosni, gdie neima liečnikah i liekarah, vèrlo bi bila koristna kakva pučka knjiga, po kojoj bi oni, koji znaju štiti, mogli pomoći i sebe i drugoga. U Bosni kad se tko razboli, kèrštjani idju fratrima, da im što kažu; nieki više nieki manje imaju svoje rukopisne liekaruše, te iz njih kazuju i daju štokakve trave. Rištjani pak i Turci, kad im čaratarie i zapisi njihovih samoukah nemogu pomoći, eto ih k fratrima po zapis. Fratri, istina dadu i zapis, al im još kažu i dadu koju liekariu, zato fratarski zapisi najbolje pomažu. U mene ima više starih rukopisnih liekarušah, al ja ću iz njih ovdie samo one priobćivati, od kojih sam osviedočen po meni ol po drugomu, da su koristile. Molim pako sve domorodce i prijatelje svojih iskèrnjih, da mi priobće one liekarie, koje su oni davali, ol kazivali, pak su prokušane za dobre i probitačne, koje ćemo ovdi priobćiti; ovim bo načinom ne samo bit ćemo koristni našemu bližnjemu, već izkorenit ćemo iz naroda našega predsude, koje dèrže o zapisima, hamajliama i drugim čarobiama. Svaki svetjenik, osobito župnici imaju ne samo štogod iz ovog nauka znati, već u svomu vèrtlu dèržati trave sliedeće: Avdisalatina, metvice, kadulje, ovnaka, rute, komorača, pelina, pčelie ljubice itd. jer zalud ćeš mu kazati ovu i onu travu, kad je on neima.

1. KAD ZMIJA UJEDE.

a) Ranu nabocaj iglom, pa maži često uljem (zejtinom) od štipavca; ovo je prika liekaria i mnogim isti sam davó, i svi su ozdravili; ova liekaria valja i za životinju, napravlja se ovako: kad su najveće lieti

sunčane žestine, uhvati se što više štipavacah (akrapah, škorpionah) i metne se u bočicu punu ulja maslinskog, na primier ovako mierom: 10 štipavacah na 5 drahmah ulja; ova liekaria pomaže, i kad isti štipavac ujede.

b) Trave dubčaca (camedrion) na kamenu kamenom stuci i metni na ranu, a dva tri zalogaja progutaj od iste stučene trave. A da bi čoviek ol živinče počelo oticati, neka razmuti meda i ono šerbe pije, ol jamožu od koze ol ovce.

2. FRENJAK (SCORBUTUM).

Ova bolest pria 50 godinah donešena je u Bosnu po Osmanliama i Arnautima, zato je najviše ima izmedju Sarajeva i Travnika, kud su ovi prolazili; jest otrovna, otruje se, bolestnoga uzimajući kamiš, kašiku itd. Oni, na kojim se nalazi neka se čuvaju od graha i kukuruzova kruha. Ima dosta po Bosni samoukah, koji od frenjka lieče, daju ape (pilule), ali budući da u ape miešaju žive, to gore biva, te udari u noge. Evo kako se ova bolest lieči: Uzmi karanfila (dianthus Carophillus, Linn.), modrog kamena, biele paščetine, svakog pojednako, stuci sve u prah i sve smiešaj; uzmi malo više, nego može stati na paru sitnicu, metni u ciev i puhni u gèrlo i odmah se napij vode studene, to čini 3—4 dana, a kad na dvor frenjak izajde, onda rečeni prah umiešaj u kiselo mlieko, metni u bakren sud i neka na dvoru stoji dan i noć jednu osobito vedru, pa s onim neka maže, kud se je ukazó frenjak stojeći u vruću.

3. CÈRNI PRIŠT (CARBUNCULUS).

Osobito po Posavini, svake godine mnogu čeljad pošalje na oni sviet. *a)* Uzmi baruta, luga od jasena ol od cerove kore sažežena, sapuna mletačkoga, nišadora sitno iztučena, smole borove ol smriekove, svega po jednako, u čistu sudu umiešaj kó melem, od

ovoga melema meći na mavi ćage, pospi nišadorom, malo ugrijavši metni na prišt; ako prione, ozdravit će. Ovu je liekariu pok. fra Ilia Starčević župnik Toliški težko od babe jedne razabró plativši joj, a premnogim pomogla je. *b)* Pritisni na prišt kokošju g . . . . u golu, iztezat će otrov i krepat će, tako prosliedi, doklegod kokoš neostane živa. *c)* Nišadora dobro nastrugat i s medom umiešat, razmazati po dobru starom duhanu, ter privit, a nišador u vodi piti. *d)* Dobro je grijati gazetu ol drugi bakreni novac, te dèržati na prištu.

4. SVRAB.

a) Uzmi soka od trave rosopasti, soli i pišake, smiešaj i maži. *b)* Nišadora, biele soli, sumpora po 6 drahmah, malo luga, i malo čadjah, sve smiešaj u dobroj rakii i zejtinu, ter po prigibilim svaku drugu večer maži. *c)* Sumpora, ulja, soli velike, i soka od limuna po jednako i malo baruta smiešaj i u večer dobro ugrijavši, po damarim izpod ruke i koliena maži svaku drugu večer, pak poslie kako si se tretji put natró, u jutro operi sve tielo lušiom, i promieni druge čiste haljine.

5. ZUBOBOLJA.

a) Uzmi pijavicu, metni u ciev, i pripni je kraj zuba, koi te boli, neka oteče kèrv, proći će; sám sam na meni kušó; a dobro je i na dvoru prama zubu pripeti dvie ol tri pijavice. *b)* Trave kunice zajedno s korienom, drienovine i jasikovine, skinuvši koru, nadieljaj, zatim od cérnoga tèrna one druge kore i koprivnih žilah, svega po jednako svari u loncu novu pokrivši busom, nek se dobro svari, nek prenoć na dvoru, poslie pogrij, ter 2—4 kašike meći u usta, mućkaj po ustima, dok neurasoli; to čini 8 danah, i ako svake godine tako uzradiš, ne samo da će ti zubi biti čisti i čvèrsti, već neće te nikad boliti.

XI.

NARODNE UČIONICE U BOSNI.

Korist duhovnu i vriemenitu, dapače i potrieboću narodnih učionicah dokazivati suvišno je, svak je pametan o tomu uvieren, a za ono niekoliko nadrimudrašah, koji s naukom hoće, da monopoliraju — paltadžie — neću govoriti, jerbo oni svašta neštiju, pak neće htiti ni ovo? Nama Turci ni njihovo upraviteljstvo nesmeta slobodu učenja, nas smeta: *nemarnost i siromaštvo!* al kad bi mi marljivii bili nego što smo do sad, te našeg puka veći prijatelji bili, mi bi siromaštvo nadvladali, evo ovako: zamolivši turski Devlet u Carigradu, dopustili bi nam barem štogod iz hazne, u koju mi najviše dajemo, za naše pučke učionice? drugi način jesu dobrovoljni darovi: u Bosni imade do 160,000 kèrstjanah, a Ristjanah preko 500,000. Sad svaka duša na godinu da dade najmanje po dvadeset parah, (nietko istina neće dati ništa, al opet bit će ih koji će za ovi sveti poso dati i deset putah više.) Sad kad bi svake godine što se sabere davato na korist, koja je slobodna na priliku 6 do 100, za deset godinah mi bi imali veliku glavnicu, iz koje bi: učitelje plaćali, učenike siromašnie s knjigama podpomagali, a učenike oštroumnie u inostrane zemlje za veće nauke slali. — O ovomu narodnomu poduzetju, moglo bi se mlogo šire govoriti, al za domorodce dèržim, da je dosta? bolje manje mudrovati, a više raditi, usta spèrdaju a kesa govori, kazali su pametni: zato pozivam ovim pismom svekolike Bošnjake, koji rod svoj ljube, obojeg zakona, da pruže svoju ruku i počmu na ovu svèrhu davati: U svakomu varošu župi, i manastiru, nek se nadje niekoliko poštenih ljudih, ter neka kupe novce, koji nek dotlen kod njih ostanu, dok se nedogovorimo, koga ćemo odabrati, da se brine za tim; imena darovnikah i koliko su dali, neka meni

pošalju: ja ću sva imena koliko je tko dao, ovdie štampati, i od ostalih računah i kontah podpuno svagda izviestje davati. Ja pako, od vriemena kad se ovo spomoćju Božjom započme, računajući, obećajem »za glavnicu narodnih učionicah u Bosni;« svake godine 1 talir davati. Ja bi želio, da zajedno i Ristjani i Kèrstjani imaju jednu glavnicu; al ako po našoj nesrieći, nemožemo u dobru obćemu biti ujedinjeni, možemo i nabaška Ristjani za svoje, a Kèrstjani za svoje učionice kupiti: »ako nemožemo kako hoćemo , a mi radimo kako možemo!« — Ja priedvidjam, da već mlogi govore: »ovi naš novi književnik po oblacima kule zida.« »Ufatit će se zubima za vietar!« Nemojte bratjo tako! Za izgled nek nam služe Bugari, naša bratja i po udesu i po plemenu, njih tište iste nezgode okolnosti, koje i nas Bošnjake,* pak po nastojanju neumèrlog Neofita, sabrali su za svoje učionice liepu glavnicu, oni su utemieljili više od 50 učionicah mužkih, sad o tom rade, da zavedu i ženske; a više mladih Bugarah uče se po višim učionicam. Zar je nama Bošnjacim sudjeno, da od svega Turskog Carstva posliednji budemo? nije, nedao Bog! samo započmimo, pak će Bog biti na pomoći! —

Ristjani** od više godinah, po većim varošim: Sarajevu, Travniku, Banjaluki, Mostaru, Foči, Taslidži, Novompazaru, Zvorniku, Tešnju, Pridoru i Lievnu, imaju nieku sliku narodnih učionicah, gdie tèrgovačka, zanatlinska, i gdie koje selsko diete, uče čitati staroslavenski bukvar, časlovac, a koji zaviri učenik u Katikisis, i Psaltir, taj je sve dovèršio nauke, a po

---

* Ja pod ovim imenom razumiem sve Bošnjake u svoj Bosni, Hercegovini, Krajini, Posavini, Podrinju i Prekodrinju; mi smo svi Bošnjaci ova ciepanja nas i jesu do ništa dotierala!

** Pod ovim imenom razume se kod nas u Bosni kèrštjani gèrčkog vierozakona. Rištjani i kèrštjani to je svak vidi sve jednog koriena, samo što se drugčie izgovara; što se sad zasad ovakim nazivanjem služimo, nek nam nitko nezamieri, jer pèrvo kod nas u Bosni tako se zovemo među sobom i nitko nezamieri, jer pèrvo kod nas u Bosni tako se zovemo medju sobom i nitko se nesèrdi; drugo što sve najednoč nemožemo preinačit?

nješto znadu i pisati, ako će biti i jeroglifima! U ovi broj neulazi učionica Travanjska, i Lievanjska, u pèrvoj je vriedni učitelj *Petar Šarkić,* rodom iz Sriema, bivši više godinah Učiteljem u Loznici, u drugoj je vèrstni mladić Gjorgje Margetić, rodom iz Verljike, svèršivši pet godinah Bogoslovja u Zadru,* oba ova učitelja, svoje učionice, na europejski način uredili su, i svoje učenike i u drugim naucim prilježno uče. Ristjanske učitelje većinom plaćaju dietca na miesec po 1. Cvancigu, a niegdie i obćine iz cèrkvene kase. Ove učionice trebalo bi providieti s' dobrim učiteljim, i s potriebitim knjigama, ondak bi cvale, i narodu koristile, osobito kad bi se i po drugim obćinama otvorile još toliko, a jedna u Sarajevu, ol Travniku, gdie bi se veći nauci predavali, za one one naučiti, koje bi htieli biti a i podobni bil za učtelje i svetjenike. Narod nijedan nemože napriedovati, ni duhovno ni tielesno, ako nejma učene i dobre učitelje i svetjenike: »ako sliepac sliepca vodi, obadva će u jamu propasti.« Uči nas Duh sveti. Sadašnji preosvešteni g. Ignatia Arhi-episkop Sarajevski, za ovim se je pria dvie godine počeo brinuti i liepih novacah što on položio, što drugi Sarajevski kèrstjani po njegovom nastojanju, želeći zaviesti jedno učilište odlično, al kako sam razumio, ovo će samo za Sarajevo biti, a ja bi želio, da bude za sve bosanske hristjane siemenište, u kojem bi se mladići za svetjenike odhranjivali! Zato molimo ne samo spomenutog g. Mitropolitu, već i ostale istočne Episkope, da razpišu po svima župama — parokiama — da se od bogoljubnih hristjanah, popovah, i častnih obćinah za ovu svetu svèrhu kupe dobrovoljni darovi. To je moja i sviuh pravih hristjanah obćenita želja! —

Kèrstjani, narodnih učionicah, do skoro nisu imali. Prie dvie godine, bogoljubni Franciskanski stariešine, nisu propustili vrieme zgodno, te su utemeljili narodne učionice u *Fojnici, Kreševu, Travniku, Liev-*

---

* Pria niekoliko vriemena po nastojanju niekih sarajevskih domorodacah zavedena je nova učionica u *Sarajevu,* gdie će dieca niešto više od časlovca i psaltira moći naučiti, a za učitelja došo je spomenuti g. Gjorgje Margetić.

*nu i Varcaru*** u njima uče Kapelani u čitanju i pisanju latinskomu i sèrbskomu, računu, nauku kèrstjanskom, i to sve brezplatno, izvan ako tkogod dragovoljno dade štogod. Najgore se učitelji pate s knjigama, kad diete proštie abecedar, i pročita bukvar, nejma drugih knjigah, osobito dietca siromašnia; i ovomu nedostatku, tko će drugi pomoći, ako nezavedemo pria spomenutu glavnicu? drugčie bit će nam trud našeg učenja uzaludan. — Koliko su dostojni Franciskanski stariešine pohvale, zarad spomenutih učionicah utemeljenih, toliko jih opet molimo od strane svega našeg puka, da još utemelje i otvore učionice u *Jajcu, Skoplju gornjemu, Sutiskoj, Varešu, i Tolisi.* Ovdi svagdi kapelani stoje, samo trebalo bi, da kapelane, koji na to prignutje imaju, metnu na miesta ova i za učitelje odrede. Još to dodati imam, da ne samo dietca idju u učionicu iz onog miesta, već iz sve župe; zato valjalo bi prignuti osobito imućnie seljake, da svoju dietcu namieste kod svog znanca, u onomu miestu, gdie je učionica: niekoliko okah žita i tovarah dèrvah, nije velikog troška, što bi dali za uzderžanje svog dieteta, a korist od nauka koliko duševna toliko i tielesna jest neizkazana! Samo ovako dostignut ćemo namire naše duhovne i vriemenite. —

** Žao mi je, što svih učionicah izviestja neimam. Moja *Varcarska* ovako stoji: 18 kèrštjanske mužke i 12 ženske; rištjanske 17 dietce broji; medju ovim poslidnjim imaju tri oženjena djakona, koji će se zapopiti, dva sata pria podne, a dva poslie podne, stoje dietca pod mojim nadziranjem; podučavanje biva načinom Lankasterovim, t. j. dietca jedna drugu uče.

XII.

LIETOPIS KATOLIČKE CERKVE U BOSNI.

Pod ovim imenom priobćivat ćemo, sve što se tiče zapadne cèrkve: početak, napredak, promiene, njegdašnje i sadašnje njezino stanje; zato molim sve bosanske domoljubne svetjenike, da mi izpišu svojih župah postanak i sadašnje stanje statistično: po imenice u svakomu varošu i selu broj kèrstjanskih kućah i dušah, zatim u istomu selu i varošu broj od prilike kućah ristjanskih i gdie pop stoji; broj kućah turskih, gdie i koliko ima džamiah, po isti način ovako treba pobielježiti i ona sela gdie nejma katolikah.

Ja za sad samo povèršno napomenuti ću stanje katol. cèrkve u Bosni, ostavljajući za drugi put o svemu napose govoriti.

Katolikah u Bosni ima prieko: 150,000. Sami nemal Franciskani od 500 godinah jesu njihovi duhovni pastiri, iz medju kojih i Biskupe, kao »Namiestnike Apostolske« odabiraju. Sada imaju tri »Namistničtva Apostolska« 1. *Bosansko* od godine 1701. U njemu imadu tri samostana s cèrkvama, u Fojnici posvetjen sv. Duhu, u Kreševu sv. Kati, i u Sutiskoj sv. Ivi Kèrstitelju, i dvie cérkve u Varešu sv. Mihovilu Arkan. i Podmilačju 1 sahat od Jajca sv. Ivi Kèrstitelju. U sve dakle pet cèrkvih na 150,000! — Župah imade 49. Za namiestnik Apost. jest sada prepoštovani otac Fra Andria Karačić, stanuje u samostanu Fojničkomu. Broj dušah: 11200. 2. *Hercegovačko,* oddieljeno od Bosanskoga g. 1845, imade 1 samostan još nedovèršen na Širokomu briegu u nahii Mostarskoj, župah 14. Broj dušah godine 1844, iznosio je: 33,060. Namiestnik Apostolski sada je presvietli gospodin Fra Rafo Barišić. Biskup Azotski stoluje u župničkoj kući u selu *Seonici* u nahii Duvanjskoj. U oba spomenuta namiestničtva sami redovnici sv. Frane duhov-

nu službu kao paroki i kapelani čine. — 3. *Trebinsko* ima samo 5 župah, a dušah do 8,000, ovde služe popovi i Jesuite, koji god. 1843, protjerani iz Skadra, u selu Trebinji nastaniše se. Platju primaju od Guverna Zadarskoga. Ovo namiestničtvo podloženo je biskupu Dubrovačkomu.

Ž U P E

I. U VIKARIATU BOSANSKOMU, KOJE SPADAJU:

a.) na samostan Fojnički:

U nahii *Fojničkoj:* 1. Fojnica. 2. Busovača. u — *Skopaljskoj:* 3. Gornjivakuf. 4. Maloselo. 5. Kupres — Otinovci; u — *Ramskoj:* 6. Proslap. 7. Triešćani. u — *Lievanjskoj:* 7. Gorica. 9. Vidoši. 10. Čuklic. 11. Ljubunčić. u — *Travanjskoj:* 12. Dolac. 13. Orašje. 14. Gučiagora. u — *Zeničkoj:* 15. Cèrkvica — *Jajačkoj:* 16. Jajce. 17. Varcar. 18. Dobretići. 19. Kotor-Sokoline. u — *Banjalučkoj:* 20. Banjaluka-Rakovac. 21. Ivanjska. 22. Gradiška. u — *Staromajdanskoj:* 23. Sasina. 24. Stararieka. u — *Priedorskoj:* 25. Volar. u — *Bihačkoj:* 26. Vedropolje.

b.) na samostan Kreševski:

U nahii *Fojničkoj:* 1. Kreševo. u — *Sarajskoj:* 2. Sarajevo. u — *Tešanjskoj:* 3. Žepče-Osova. u — *Neretavskoj:* 4. Podhum.

c.) na samostan Sutiski:

U nahii *Visočkoj:* 1. Sutiska. 2. Vareš. 3. Vijaka. u — *Tuzlanskoj:* 4. Usina. 5. Breške. 6. Zovik. 7. Ulice. 8. Dubrave. u — *Gradačkoj:* 9. Tramošnjica. 10. Tolisa. 11. Garevo. 12. Tišina. u — *Derventskoj:* 13. Zelenike. 14. Foča. 15. Koratje. 16. Dubica. u — *Tešanskoj:* 17. Šivša. 18. Komušina. 19. Popović.

II. U VIKARIATU HERCEGOVAČKOMU.

koje spadaju na samostan Široki brieg.

U nahii *mostarskoj:* 1. Mostar. 2. Široki brieg. 3. Gradac. 4. Ružići. 5. Broćno. 6. Rakitno. — U *ljubuškoj:* 7. Ljubuški. 8. Roškopolje. 9. Posušje. 10. Grabovica. 11. Gorica. — U *duvanjskoj:* 12. Seonica. 13 Mokronoge. — U *Konjičkoj:* 14. Zaslivlje.

III. U VIKARIATU TREBINJSKOMU.

U nahii *trebinjskoj:* 1. Trebinja. 2. Gradac. 3. Rasno. 4. Ravno. — U *stolačkoj:* 5. Dubrave.

SADÈRŽAJ CIELE KNJIGE.

MOLBA I.

Poznato je svima kod nas, kako se u Bosni starinske stvari: novci, kamenje, pečati i t. d. nalaze, i pohlepnim inostrancim u malu cienu prodaju! samo jedan primier napomenut ću: na Kupresu bivši župnikom pokojni Fra Andria Sunarić, kupi za dva groša jedan pèrstenski kamenčić, kog pokloni bivšemu konsulu Franceskomu Davidu, a on ga za pó miliona Frankah prodade! Ovaki se je dogadjaj i lani dogodio: i naši Bošnjaci štogod najdu inostrancim rado poklanjaju, a Slavjanskim Muzejima u Pragu; Biogradu i Zagrebu nikad ni mangure! — Pokojni Fra Aug. Miletić biskup, više stotinah zlatnih, srebrenih i tučenih novacah gèrčkih, rimskih i slavenskih, dragog kamenja i t. d. bio je sakupio, koje je više od miliona vriedilo, pa u dvaput poslo magjarskomu Consiliu. Pa šta mu je ovo dalo? »Zahvaljujemo!« A sad jih Košut po Kiutahii troši! Ja sam od niekoliko godinah počeo, ovake stvari sabirati i odkupljivati, zato molim sve Bošnjake, koji takog šta imade, te misli inostrancim prodavati, nek se javi meni, ja ću mu toliko platiti gotovinom, koliko svaki drugi inostranac, ako ne još bolje; a sve domorodce molim, da za ovakim stvarima budu, te gdie štogod opaze, da odkupe na moje ime. Ako Bogda! smojom sbirkom, želim metnuti početak »Bosanskomu Muzeu« akoli to nemogne biti, toću nastojati, da moje ovo starinsko blago dodje u slavjanske ruke, koje neće s njime tèrgovati, već ga dobru obćenomu odrediti.

MOLBA II.

U ovoj knjigi ima niekoliko turskih riečih, koje premda scinim, da će štioci razumiti, to opet molim

jih da mi oproste, što jih nisam ilirski istomačio! Ja sam nakanio, u drugoj kojoj knjigi sve turske besiede, koje se po Bosni govore, u narodnim pjesmama i pripoviedkama nalaze, po abecedi izdati i ilirski istomačiti, pa mi nije milo istu stvar više putah bilježiti. Oprosti i da si mi zdravo moj štioče! —

KNJIGE, KOJE SE NAHODE NA PRODAJU KOD I. F. JUKIĆA U BOSNI.

Barišića F. Rafe: Pasha Duhovna iliti naçin vjesht slishati sv Missu itd. Rim 1842, u 12, str. 440. Ciena 40 kr. sr. t. j. 8 grošah turskih.

Čuića F. Mihovila: Život Isusa Kèrsta po Kalmetu, iz talianskoga priokrenuto itd. Split 1848. u 8. str. 172, stoji 40 kr. sr. t. j. 8 grošah. Kupiti se može u Zagrebu kod Franje Župana i u Zadru kod g. Andrie Stazića i bratje Battara.

Kneževića F. Petra: Plač Gospin itd. Split 1845, u 8. 15 kr. sr. t. j. 3 groša.

Matića F. Ambrože: Račun za pèrvu i drugu godinu, Osiek 1827 u 8. str. 116, 15 kr. sr. t. j. 3 groša.

Miletića F. Augustina: Istomačenje stvarih potrebitih nauka kàrstjanskoga. Rim 1828, u 8. str. 288, ciena 30 kr. sr. t. j. 6 grošah.

— Naredbe i uprave biskupske. Rim. 1828, ciena 10 kr. sr.

Vicića F. Vice: Pisme Razlike itd. Split 1844, u 8. str. 96, 20 kr. sr.

Opazka: sve novie ilirske knjige mogu se kod istoga u pristojnu cienu naći.

BOSANSKI PRIJATELJ
Knjiga II (1851)

BOSANSKI PRIJATELJ.

ČASOPIS

SADÉRŽAVAJUĆI

POTREBITE, KORISTNE I ZABAVNE STVARI.

UČREDNIK:

I. F. JUKIĆ BANJALUČANIN.

SVEZAK II.



U ZAGREBU.

Bèrzotiskom dra. Ljudevita Gaja.

1851.

SVIETLOMU GOSPODARU

OMER - PAŠI

CARSKO-TURSKOMU MUŠIRU, SERASKERU OD CIELE RUMELINSKO-BOSANSKE VOJSKE, VITEZU RAZNIH TURSKIH REDOVAH I CARSKO-RUSKOG SV. ANE PÈRVE KLASE.

U ZNAK DUBOKOGA ŠTOVANJA

OVO DIELO PONIZNO PRIKAZUJE

PISAOC.

SVIETLI GOSPODARU!

Prie godinu danah u pèrvoj knjigi *»Bosanskog Prijatelja«*, kadno Vi još ni u Bosnu nebiaste došli, ja sam gojio nadu, da će te Vi znati svladati bosansku bunu, kao što ste po prostranome carstvu druge svladali; s pèrvom knjigom, koju ste dragovoljno od mene dostojali primiti, došo sam u poznanje s Vašim svietlim gospodstvom, koje ja, koliko cienim, izkazati nemogu. Ove okolnosti, svietli gospodaru, prinudiše me, da ovu moju malo vriednu knjižicu, Vašoj svietlosti, usudih se posvetiti i prikazati; i budući da Vam je moja čista odluka poznata, to se ufam, da mi nećete zamieriti i moje smionstvo osuditi. — Namiera i odluka moja nije druga, nego da se vitežka vaša diela, prirodjena hrabrost i kriepost obielodane i poznata budu izobraženomu svietu. Jeda li bi tko mogao prigoriti, da tolika Vaša slavna diela, koja slavnomu narodu na ponos a prostranomu turskomu carstvu na čast služe, ostanu u tminama; da se s njima unuci nemogu dičiti, i nje za izgled imavši, sliediti? doista, to bi za naše potomstvo nepregorljiva šteta i kvar bio? Zar nije vriedno diela Vaša vitežka znati, koi rodjen od porodice junačke, samim junačtvom i kriepostju znadoste svladati i carske i svoje nepriatelje; to dobro znadu carski odpadnici Sirianci, Drusi, Arnauti, Kurdi i najnovie oholi Bošnjaci, što će reći Vaša hrabrena desnica i visoki um. Za dvanaest godinah, što uviek caru služite vierno, sva Vaša junačka diela tko bi izbrojio, tko sve potanko izpiso? Vašu mudrost, s kojom bosansku bunu svladaste, dosta je samo napomenuti; doista to je jedno osobito dielo, koje će u poviestnici uviek znatno biti i ostati. Sva su ova velika i prevelika vaša poduzetja bila, al je još mnogo veće naše ufanje, koje u Vas polažemo,

mnogo veća su ona diela, koja još nadamo se, da ćete učiniti turskomu carstvu na korist, ne sabljom toliko, koliko dobrim i mudrim zastupanjem kod visokoga devleta, komu Vi najlašnje naše biede možete prikazati, i liek, koi će nam dati, naznačiti. To se mi od Vas nadamo, da će te Vaše slavodobitne pobiede nakititi s novim dielima reformacie turskog carstva, da ćete Vi institucie od cara svojim podložnicim date u život dovesti, i da će Vašim mudrim nastojanjem tursko carstvo u predjašnje cvatuće stanje opet doći; — samo vas Bog svemogući na mnogo godinah poživio!

Ponizni sluga **I. F. Jukić,**
Franciskan bosanski.

SADÈRŽAJ CIELE KNJIGE.

Strana.

I.

SLAVODOBITNICA

SVIETLOMU GOSPODARU

OMER - PAŠI

CARSKO-TURSKOMU MUŠIRU, SERASKERU OD CIELE RUMELISKO-BOSANSKE VOJSKE, VITEZU RAZNIH TURSKIH REDOVAH I CARSKO-RUSKOG SV. ANE PÈRVE KLASE.

PRIKAZANA

MIESTO SVIUH KRISTJANAH U BOSNI,

PRIGODOM

SRIETNO NADVLADANE BUNE BOSANSKE

OD

I. F. Jukića i Ljub. Martića
Franciskanah Bosanskih.

Bože mili čuda golemoga!
Ali gèrmi al se zemlja trese,
Il' udara more o briegove?
Niti gèrmi, nit se zemlja trese,
Nit udara more o briegove,
Jeka stoji od istoka sunca:
Car oprema vojsku silovitu,
A pred vojskom Seraskera svoga
Omer-pašu na glasu viteza.
Nakiti mu biela fermana,
Pa je Paši Sultan govorio:
»Omer-pašo, lalo moja prava!
Eto znadeš, da ti nekazujem:
Sva se zemlja meni pokorila,
I zapovied moju prifatila,
Nizam-dietcu meni poklonila;
A nuh! sama Bosnu na krajini,
Ona nezna za me gospodara,
Gospodara, Padišaha svoga.
Sve mi gazi biele fermane —
Bošnjaci se asi učinili,
Zulum čine, nemore se gore,
Jadnu raju kraju pritjeraše,
Sva mi ode u prosjake raja. —
Pa kol'ko je u Bosni begovah,
Toliko je pašah i vezirah,
Svaki svojoj zapovieda glavi,
Pa sve rade, što je njima drago,
Ja sve tèrpim, Bogu dovu dajem,
Evo ima i puno godinah,
Nebi li se pameti dozvali,
Pa i mene stariega znali?
Al' sve gore rade lude glave:

Sad su na me sablju podignuli,
Nekabule Tanzimata moga,
Nedadu mi dietcu u nizame.
Već čuješ li lalo moja draga!
Eto tebi vojska ubojita,
I džebana i topovi bojni,
Pa ti hajde na Bosnu ponosnu,
Ti ćeš mojom Bosnom upraviti.
Liepu njima ti besiedu kaži,
Baš od mene Cara gospodara:
Nek se prodju jogunluka svoga,
Nek slušaju mene gospodara,
Koji sam im i otac i majka.
Nut neće li harno poslušati:
Razvi barjak, okreni topove,
Brani moga šana i devleta,
A nežali ti askera moga
Pa ni svoje na ramenu glave,
Pofataj mi zulumćare ljute,
Uzmi nizam od te Bosne klete.«
Tako care paši govorio,
A u Paše pogovora nejma.
Mahom diže silnu vojsku svoju,
Okrenu je uz Urumeliu,
Rumeliu ravnu prihodio,
I svu kàršnu zemlju Arbaniu,
Pa na Drinu vodu dolazio,
Vodu Drinu zdravo prehodio;
Omer-paša pod Saraj'vo dojde,
Na Gorici pope čadorove,
Sve Saraj'vo vojskom oklopio,
Bujruldiu sitnu načinio,
Pa saziva bosanske glavare.
Najpred zove paše sve četiri:
Šerifiu i pašu Babića,
Tuzlu pašu i Zvornika mlada,
A petoga mostarskog vezira,
Ali-pašu od Stoca biela;
Pa zatiem svu ulemu redom,
Svu ulemu Bosne ejaleta,
I spahie carske beratlie. —

Sva se sila u Saraj'vo zbila.
Omer-paša divan otvorio,
Pa na divan skupio Bošnjake,
Ter polaže turali fermana,
Ferman uči, naustmice kaže:
»Čujete li Bosanska gospodo!
Što vam kaže care gospodare,
I bieli ferman iz devleta:
Sve vam prašta jade jadovite,
I nevieru, koju učiniste,
Caru svomu i devletu sjajnu?
Sada hoće da ga poslušate,
Da u nizam svoju dietcu date,
Pa da dvore cara gospodara
Kano dvore ostale krajine,
Sve krajine od Bagdata grada,
Od Bagdata i Ćabenskih vratah,
Pa do Drine vaše vode hladne.
A vi ste se asi učinili,
I svoega cara odmetnuli
Odmetnuli, jazuk vama bilo! . . .
Već čujete l' paše i muftie,
I sve redom beratli spahie!
Jeste l' muti Bogu velikomu?
I carevu bielu fermanu,
A i meni carskomu većilu?«
Poklon čine bosanski glavari
Poklon čine, cèrnu zemlju ljube:
»Svi smo muti Bogu velikomu,
I carevu bielu fermanu,
A i tebi paša gospodare,
I dat ćemo sve, što ferman kaže
Što je meram Caru čestitomu . .«
Omer-paši vèrlo milo bilo
Što rekoše bosanski glavari,
Šemluk čini pucaju topovi,
Reko bi se s'hori Sarajevo! . —
Plaču jadne bule po čardacih
I starice bike po budžacih,
Gdie odoše dietca u nizame?
Kune svaka gospodara svoga,

Jer rekoše i obećaše se,
Jadnu dietcu caru pokloniti,
Težak nizam na se navaliti,
I bez rane i bez mèrtve glave. —
Od tale se Paša podigao,
S' sobom uze vojske niekoliko
Pa okrenu niz Krajinu tvèrdu.
Kada Paša u Krajinu sajde,
Krajišnici dojdoše mu k ruci:
Pèrvi nizam njemu pokloniše.
Pa se Paša u Saraj'vo vrati.
A kad bielu Saraj'vu dojde,
Tu Bošnjaka nijednoga nejma!
Svi su oni vieće učinili,
Jedan drugom vieru založili,
Da nedaju, što su obećali;
Pa utekli na svoje krajine,
Barut tući, olovo lievati,
I oružje opravljati bojno,
Pa na carsku udariti vojsku.
Malo vrieme, u dugo nebilo
Istom kliknu s Trebevića vila,
Omer-pašu ona dovikuje:
»Seraskere od vojske careve!
Zloga sio i kahvu popio,
Zar nečuješ tutanj sa tri strane?
Eto na te tri silovne vojske:
Dvie vojske od Posavlja ravna,
A pred njom je paša Mahmud paša
Od šehera Tuzle bogatoga.
Treća vojska kamena Mostara
A pred njome pašin Kavazbaša;
Der na noge i na dobre konje,
Pa ujagmi tri bogaza ljuta:
Jedan bogaz na Vranduku tvèrdu,
Drugi bogaz na kèršnu Konjicu,
Treći bogaz na Kladnju bielu,
Tude ćeš ti dočekat Bošnjake,
Pa ćeš njima zadat rane ljute.«
Paša bielu poslušao vilu,
Na tri strane razredio vojsku:

Jednu sprema ka kèršnu Konjicu,
I pred njome bega Skenderbega
Da čuvaju skele i ćuprie,
Hercegovce da uzbija ljute.
Drugu sprema Kladnju bielomu
I pred njome pašu Ibrahima
Da on čuva druma k Sarajevu,
I uzbija Posavljake turke,
Avdi paša, da Sarajevo čuva.
A on uzjah' hata vilenoga,
I podiže svoje sokolove,
Pa okrenu niz Bosnu široku
Da ujagmi Vranduk bogaz tvèrdi,
Pa gdie sretne pašu Tuzlanskoga,
I zenigile hole Posavljake
Da junački mejdan podiele
Pa što komu donese krajina.
Dobra srieća u junaka bila,
Na Vranduku bogaz ujagmio
Karaule hitre namiestio.
Najpred posla svog Čaušlaragu.
Da ih miri Posavljake klete,
Da ih miri i sual učini,
Nek se projdu hala i belaja. —
Malo no je vrieme povriemilo,
Dragi Bože! čuda nevidjena,
Nevidjena ni pripovidjena!
Kad naleže od Posavlja ćosa,
Što je Bog dô na dubravi lista
I biela oko mora žala,
Toliko je podiglo se ćosah:
Vèrvi kleto i staro i mlado,
Kano da će sudjen danak biti.
Asi bezim nečudi se nitko,
Jer su bezi raju oglobili,
Pa imadu s' čim na cara poći,
Već potriebnu baliluku kletu,
Pošla tuga zar što ima druga?
Nek je više u vojsci plašila . . .
Boso, tužno, a i golotèrbo:
Na plećima torbu upèrtilo

Brašljenice komad prosenice
Pripasalo nože i kusture,
Obiesilo o ramenu šare,
Nješto malo u tikvi baruta,
Čini mu se dosta muhimata,
S čiem može gonit Seraskera,
Do Stambola, do careva grada.
Gdie padaju na konake ćose,
Zulum čine, vlaške biju bake,
Hoće meda, halvu i pekmeza,
Po buništu fataju kokoši,
A po njivam bibe i kozliće,
Ali ćose, naopako pose . . .
Kako su se gèrdo ponieli
Dok sretoše Čaušlar-agu,
Neslušaju svita ni govora
Ni poruke carskog Seraskera,
Već udriše kako na hajduka,
Na puške ga težke raznesoše
Jataganim izsjekoše tielo,
Kad pod kamen Vranduk izidjoše
Zavlače se po planini gustoj,
Po jarugam i po potocima,
Iz busiah vatru oboriše,
Na stražane cara čestitoga;
Ala-banda zavèrže se kavga,
Arnauti hitra piešadia,
Zagrabiše kèršu u planini,
Pa po gori razgone balie;
Konjanici i topovi bojni,
Naložiše vatru na busie:
Sablja sieva, a kèrv se prolieva;
Bošnjak viče jao moja majko!
A od majke tu pomoći nejma
Niti ga je tuda slala majka.
Netko viče prifatime druže,
A prifatja zao za gorega.
Okrenuše Posavljaci ledja,
Ostavljaju ćurke i kauke,
Dobre konje i bojno oružje,
Istor da je iznieti glavu.

Tuzla pije u Žepču rakiu,
A kad taki dopadoše glasi
Od jada ga zabolila glava
Od čemera i sèrdce i glava.
Pa pogleda niz polje široko,
Al sve polje vojska pritisnula,
Silna vojska od Posavlja ravna,
Vojska bježi i neobzira se,
Konj do konja, piešac do piešaka,
Kako koji bolje skočit znade.
Kad ugleda paša sa pendžera,
Mahom spade do konja debela,
Pa pobieže i družinu stiže,
Pa okrenu na skelu Maglajsku.
Na Maglaju Bosnu prehodio,
Fatio se Ozrena planine,
Svu noć bieži kroz planinu pustu.
Sve bieža, neimade mira,
Jere krivac utočišća nejma.
Bog pomaže Paši Seraskeru,
Tu Bošnjake srete i pomete.
Pa odatle podiže ordiu,
Prodje Žepče, Maglaj, i Dobuja,
U Dèrventu zdravo dohodio,
I tu družtvo svoje odmorio,
Istor njemu glasi dohodili,
Posavljaci Bosnu prebrodili,
U Vučjaku zasiekli planinu,
I meteriz tvardi načinili.
Odmah paša na noge skočio
Silnu svoju vojsku razdvojio
Jednu šalje izpod Vučijaka,
Drugu vodi iznad Vučijaka.
Ugledaše Posavljaci Turci,
Oni misle, da paša pobieže,
Pa mamom se pomamiše kleti,
Meteriza tvèrda ostaviše,
Na Podnovlje polje isturiše.
A kad bili na to polje ravno,
Svoju vojsku paša zastavio.
Dvie silne sastaše se vojske.

Dragi brate! nemila sastanka:
Sazivlju se bèrda i doline,
Od pušakah i bojnih topovah,
Cika stoji konjah i junakah,
Zveka ljuta mačah i gargiah,
Puca puška kako smriekovina,
Maždji magla kako jugovina,
Kèrv junačka teče do koliena.
Težko onom tko je u Podnovlju!
Ni brat brata poznati nemože,
Kako li će Nizam Posavljaka:
Izgiboše Posavljaci gèrdno.
Ljudi kažu i više hiljadah,
Sve Podnovlje kèrvju natopiše,
Gavranove mesa nahraniše;
Bosna valja konje i junake,
I lešove ni broja se nezna.
Nek se čudi Sava i Dunavo,
I bieli grade Biograde,
Što je Bosna doniela dara,
Nek spominje Posavljačka majka.
Odkada je Posavina ravna,
Ni je više ljubah ucviljeno.
Ni junačke kèrvi proliveno. —
Tu se dženjak saćin učinio,
Ali sinu munja kroz planine,
Zemlja ječi, nebu odgovara,
Jek dohodi od Kladnja biela,
Sve pucaju šibe i topovi,
A brane se carski vitezovi,
Punu, pobro, nediljicu danah;
A kad prodje danah nediljica,
Težkoj pustoj sili odoliše
I junački mejdan odèržaše,
Mlogo pustih kapah ostaviše,
Kladanj bieli vatrom sažegoše,
Mloge baše žive pofataše. —
Omer-paša hladnu Bosnu predje,
Sve obadje Pasavske gradove,
Tuzlu-pašu ufatio živa,
I ostale carske protivnike,

Odvede ih k šehru Sarajevu
U Saraj'vu poveza prednjake,
I Babića Mustajpašu mlada,
Ter ih spremi Caru čestitomu.
Malo stali, pak odpočinuli
U Saraj'vu gradu bielomu,
Istor puče puška u planini
Na Borcima, poviše Konjica,
Udariše Hercegovci ljuti,
Na junaka bega Skenderbega,
Ali po se u sto zlieh časah!
Beg Skenderbeg dobro dočekao,
Sve na oganj i na vatru živu,
Pa raztiera Hercegovce biesne,
I ufati živih niekoliko,
Biele im savezuje ruke,
Pa ih spremi Seraskeru svomu,
A odatle podiže družinu,
Okrenu je stèrmo niz planninu
Kamenomu šeheru Mostaru;
Na Mostaru pukoše topovi,
Pripukoše na Stocu bielu,
Što mu s' grada Ali-paša daje,
Hožgeldiu i dobro došlicu,
Al to junak haje i nehaje,
Već s družinom dobro napreduje,
Oštrom sabljom i desnicom rukom.
Bog mu dade, koi sreću dava,
Pa u Mostar kameni unidje,
U Mostaru talum udario,
Dobro dèrži na okupu vojsku.
A za njime i Serasker dodje,
Pa fataju baše po Mostaru,
Najpèrvoga Ali-pašu silna,
I njegova svetrojicu sina,
Pa ostale Mostarske balie,
Štono piju po mehani pivo,
Neslušaju Cara gospodara,
Ni carskieh bielih fermanah.
Hej! aferim beže Skender beže!
Od starinah vitežko kolieno,

Bog ti dao na obadva svieta,
Kad ułovi pašu Stočevića,
Ljutu guju, vraga golemoga.
Evo ima dvadeset godinah,
Pa i više, kako ljudi kažu,
Od kad mori raju sirotinju,
Težak porez na nju namećući,
I harače, štono pravo nije,
Što nemože jadna podniet raja:
Ostaviše rala bez volovah,
I torove bez stada ovacah.
Kiridžie konje posmakoše,
Zatvoriše térgovci dućane,
Pobiegoše prieko svieta biela,
Naseliše Posavinu ravnu,
Dalmaciu i zemlju Sèrbiu,
Cèrnugoru a i Slavoniu,
Od njegova zuluma težkoga:
Od Boga mu, i od Cara težko!
Jer ucvili hiljade sirotah,
A učini i više griehotah,
I ostavi carsku zemlju pustu,
Pa da u njoj kuka kukavica,
A nabraja tužna sirotica,
Sirotica bez kućišta svoga,
I bez kruha i bez odjela,
Torbu noseć po svietu proseći,
Od nemila pa i u nedraga,
Što no nije liepo nikoliko,
Nit je drago Bogu gospodaru,
Ni našemu caru čestitomu.
Bog mu dao, što je zaslužio;
Nemilomu oko vrata bilo,
A nedrago u dvoru ljubio,
Dvor mu bio izza sinja mora,
Gdi no nejma sunca ni mieseca,
Mile majke ni ljubovce vierne,
Da mu tuga, neimade druga! —
Boga fali paša Seraskeru,
I njegova vojska svakolika,
U Mostaru gradu kamenomu,

Što su Bosnu tèrdib učinili,
Bosnu ravnu i Hercegovinu,
I junački mejdan zadobili,
Pojagmili paše zulumćare
I muftie, što no krivo sude,
I kadie, što no mita traže —
I ostale carske protivnike,
Pa da dobre odmore konjice,
I desnicu u mišici ruku.
Ali nuto jada iz nenada!
Ciknu biela u oblaku vila,
Od Bihaća sa Krajine grada:
Hej! Krajino kérvava haljino,
Neznalo se za tvoje dahie,
Ni za tvoje kule ni gradove,
Tebe kune Lika i Kèrbava
I ja biela u oblaku vila,
Puno ti si caru dodijala,
Jadnoj raji zuluma zadala,
S' tebe vazda započima kavga,
U tebi su ognjeni zmajevi,
Asi bezi, biesni kapetani,
Hole glave, neće stariega,
Da su sebi paše i veziri,
To bi njima istor pravo bilo. —
Nejma paše, da na Bosni biše,
S kojim nisu sefer zametnuli,
Carski barjak kèrvlju okaljali
Ime gèrdno sebi zadobili.
Čujete li Turci Krajišnici.
Eto ljetos vieru zadadoste,
Tvérdu vieru, junačku besiedu,
Sve da ćete posluh učiniti,
Štogod carski zaištu većili,
Nizam dati, Tanzimat primiti.
Pa nu sada saberi krajinu!?
Al' Boga vam, pa vieru zadajem,
Sve vas Car je nalet učinio:
Zaludu vam sila i ordia,
Zaludu vam čete i busie
Kad ste pušku na Cara ponieli,

A na Cara svoga gospodara,
Bog je njemu sablju poklonio,
I na zemlji vladu i upravu,
Bit ne može više glave uho,
Van u sama magareta kleta,
Pa i njega sva kori družina,
Samar nosi dovieka svoga ...
Krajišnici, na zlo udarili!
Jer od mira kavgu sagradiste?
Ured će vam i Serasker doći,
Sve hajdučke raztierat busie,
Sve pofatat vaše poglavice,
Na vama će vatra izgoriti,
I vàs carski hèršum izkoliti, ...
A vi čin'te, kako vama drago ...« —
Tako vila nabraja krajini
Nebi li je od zla odvratila
Na bolju je stazu navratila. —
Mili Bože! na daru ti fala.
Dobra jesu tvoja odredjenja:
Koga hoćeš težko pokarati,
Njega pria ti zasliepiš liepo ...
Krajišnici vazda lude glave,
Dobra vieća nikad neslušaju,
Svi se oni listom podigoše:
Digoše se bezi, alajbezi,
I spahie carske beratlie,
Hole age, bogati tèrgovci,
Svi težaci, ćose odabrane.
Svaka kuća po vojnika daje.
Vieće čine u Bihaću gradu,
Pa ordiu na troje dijele:
Jednu vodi Kedić Aliaga,
Od težaka učinio se aga!
Da uzima šeher Banjaluku,
Da podiže Banjalučke Turke.
Drugu vodi Kapić efendia,
Da uzima Jajce tvèrda grada
Tretju vodi Regjić buljukbaša
Prama Lievnu bielomu gradu,
Da podiže Lievnjane turke,

Da se dižu, da Hercega brane.
Malo vrieme, za dugo nebilo,
Razviše se pérteni barjaci,
Zakucaše okorieli dulbasi,
Zapucaše puške čadjavice;
Podiže se malo i golemo.
Bèrzo došlo k šeher Banjaluci,
A još bèrže tvèrdi grad uzeše,
I brez puške i brez kérvi cèrne,
I još Jajce na vodi Vèrbasu,
Cieli prostor do vode Vèrbasa.
Svi se Turci s njima sjediniše,
Porobiše kuće i dućane,
Sve kristjansko opleniše imanje,
Jadna raja po šumama bieža,
Ter umire od žedje i glada.
Koi nije pobjegnuti mogo,
Te je njima šakah dopadnuo,
Sad mu kuka sinja kukavica,
Spominjega sirotica ljuba.
Postaviše nove muselime,
I kadie, da im pravo sude
Po koranu, njihovom čitabu. —
Glas dopade paši Mustaj-paši,
U Travniku gradu bielomu:
Krajišnici, da su pobiesnili
Silovitu dovodili vojsku,
Tvèrdo Jajce osvojili pria —
I brez boja i brez kérvi cèrne
Na prevari Jajačkih Turakah
Poći kane u pohode k njemu,
Da pobiju dina dušmanine,
Dušmanine nizam Osmanlie,
Da podižu Travniklie mlade.
Kasno paša k Jajcu dohodio;
Kada bio kamenome mostu,
Dvie se silne sastadoše vojske,
Tukoše se tri ciela sahta.
Pobjegoše krajišnici Turci,
U grad tvèrdi, te se zatvoriše,
Haber daše ostaloj družini,

Da pohite gradu na pomoći. —
Pala magla od neba do talah,
A kroz maglu niešto promoljuje,
Bože mio! tko bi ono bio?
To je glavom na glasu viteže,
Omer-paša, glava od askera,
Bèrzo stigo pod Jajce bielo,
Svoju vojsku razredjuje liepo:
Jednu šalje Gjölhisaru ravnu
A pred njome pašu Derviš-pašu,
Da uzbije ljute krajišnike,
Koji lete na pomoć družini.
Drugu vojsku pod Jajcom ustavlja,
Tretju vodi beže Skender beže
Pram Glamoču za prodrit k Bijaću.
Orugla je povisoko bérdo,
Kod Varcara, malenoga šehra
Tu se penju odže i imami,
Dovu čine krajišnici Turci,
Odže uče, mujezini viču,
Da jim Bog da sreću na mejdanu,
Pa se kunu dinu i imanu,
Ruke dižu, tvèrdu vieru daju,
Da će svoga cara razcariti,
Sereskera na kolac nabiti,
Mèrki nizam pod mač obrenuti,
Stari kanum na taht postaviti,
Sve spahiam potvèrdit berate,
Uzdignuti age jenjičare,
Da čuvaju svetčeva koliena,
I da brane carstvo od Kaurah,
Stambol bieli, ćabu i Medinu:
Da je serbes Turcim turkovati,
Sablju pasat, dobre konje jahat,
A suditi sa mehka šilteta,
Nek vlah daje porez i vergie,
I harače i gjumruke težke,
Dimarine i još serbestie, —
Da se vlasi, neučine asi,
Pa gjaurin da neuzme maha, —
Neka dvore kano i dosada,

Cérnu zemlju i kaldèrmu ljube
Kuda turski konji prohadjaju.
Sve je ovo gjaur-raja kriva
I njihovi papazi, fratrovi,
Oni cara na zlo nametnuše,
Da obuče Moskovske haljine
Da nas sieče Musulmane Turke
I oblači u odielo cèrno . . .
Valah! bilah! tako biti neće,
Dok nas teče jedan u Krajini,
Svi ćemo se kurbam učiniti,
A nećemo tomu teslim biti . . .
Skladno bratjo na din dušmanina,
Tko je Turčin, pa je viere tvèrde,
Svaki će nas udrit na stotinu,
Bog će dati, pak će dobro biti.
Tako Turci viču i alhaču.
Hitra pade pod Gjölhisar vojska,
Nizam vojska cara čestitoga:
Krajišnici jedva dočekaše,
Udariše ko mameni vuci,
Al ih živa vatra posipaše
Od nizamah i topovah bojnih,
Kako koi napred primicaše,
Onako se s glavom razstajaše.
Tutnji zemlja, hore se planine
Ognjem gori bijelo Jezero,
Od cèrnoga praha i olova,
Sve na konjma grive pogoriše,
Na junacim dobro odielo;
Boj biaše tri ciela sahta,
Krajišnici mejdan izgubiše
Ravno polje leših naložiše
Plivu vodu lešim zaširiše
Pobiegoše glavom bez obzira. —
Carska vojska Jajce zauzela
Pofatali Jajačke dahie,
Pokupili momke u nizame.
Omer-paša otvara hambare
Dieli žito poharanoj raji,
Novce daje, štetu izpravljuje

Što su raji učinili Turci. —
Od talen se paša podigao,
Bérzo došo ravnoj Banjaluci,
Prepalo se malo i golemo,
Omer-paše i njegove vojske.
Pofatao biesne poglavice,
Pokupio momke u nizame,
Nametnuo tri hiljade kesah,
Da plaćaju učinjena kvara,
Pa se krenu dolje ka Priedoru.
Krajišnici mirovati neće:
Kod Kozarca pašu dočekaše
S cèrnim prahom i težkim olovom,
Ali oni izginuše ludo,
Glavom bježe na četiri strane.
Carska vojska sad se razljutila,
Popalila kuće i dvorove,
Po Kozarcu i okolo njega;
Neka, brate, da im prosto bilo!
Kozarac je od hajdukah leglo.
Sretno paša do Pridora stiže,
Pofatao Pridorske glavare,
Pa im veže ruke naopako.
Tude paša vojsku odmorio,
Pa se dalje biše uputio,
K Uni hladnoj bèrzo dohodio,
Popalio Krupu kèršovitu,
Pa namače razumne majstore
Da mu grade na Uni ćupriu.
Krajišnici tud se sakupili
Zakopali tvérde meterize
Z pušak biju, a topovim pale, —
Pa nedadu blizu pristupiti.
Da su bile iz gorice vile
Ti bi reko i zakleo bi se,
Da tud nebi mosta sagradile!
Draga bratjo i mila družino!
Velika je sreća u junaka
Omer-paše, vesela mu majka!
A još veća vojnička vieština:
Tvèrda mosta bèrzo sagradio,

Preko mosta Unu prelazio,
Potjerao kraišnike klete.
U ta doba beže Skenderbeže
Tvèrdi Bihać zauzeo biše,
Pa potiero i staro i mlado,
Nagonio jedan na drugoga.
Bili su se tri biela danka,
Carskoj sili tko će odolieti!?
Pobjegoše krajiške gazie
Preko medje, u zemlju kraljevu.
Dok je svieta i junačka vieka,
Spominjat će nemirna krajina,
Gdie s nizamom mejdan dieliše,
Svoje ruse pogubiše glave.
Omer-paša vojsku razredio,
Po gradovim i tvérdim palankam,
Pa se zdravo ka Travniku vrati
Da uredi Bosnu na krajini
Pravdu dieli i Turcim i raji.
Sokolovi i gospodo draga!
Nije lazum dugo besiediti,
Leže Bosna i Hercegovina,
I Krajina podloži se tvèrda,
U njoj siede carska sudit pravda
A na bolje, u sto dobrih časah!
Neka idju u nizame momci
Neka služe cara i pravo je,
Nek šeriat primi tanzimata,
Bog će dati, pak će dobro biti!
A što gusle najposlie kažu:
Probudi se ucviljena Rajo!
Grozne suze tari od očiuh,
Slavu podaj Bogu velikomu
A na zemlji caru čestitomu. —
Siv sokole! pievaj plemenito
Na visoku dèrvu jablanovu,
Nek te čuje sviet i Krajina,
Dokle žarko okružuje sunce,
I ti podaj slavu i poštenje,
Omer-paši carsku Seraskeru
Da mu Bog da, što želi od njega,

Duga vieka i ugodna zdravlja,
Dobru srieću i mejdan junački,
Britkoj sablji i desnici ruci . . .
Mio bio u devletu sjajnu,
Pa siedio za vieka svoga,
Uz kolieno cara čestitoga! . . .
Njegovo će ime spominjati
Kud god projde, puci i narodi,
Dok je žarka na nebu sunašca.
Zdrav nam bio i dugo živio! ! !

IZTOMAČENJE

niekih riečih turskih, koje se u ovoj piesni nalaze.

Aferim, pravo, (bravo).
Aga, gospodar.
Alahkati, Boga zazivati.
Alaj-beg, vodja na bezim.
Asi, biesan translate.
Asiluk, biesnoća.
Balia, prosti turčin.
Baliluk, colec.
Barjak, zastava.
Barjaktar, zastavnik.
Barut, puščeni prah, tučenik.
Baša, jenjičar.
Beg, plemić vlastel.
Berat, carsko pismo kojim se daju zemlje.
Beratlia, koi ima taka pisma
Bika, baba.
Bilah, bogami.
Bogaz, klanjac, tiesnac.
Buljuk, četa.
Buljuk baša, četnik.
Busia, zasieda.
Dahia, v. baša.
Daulbas, mali bubanj.
Devlet, carski dvor, porta.
Din, vierozakon.
Dova, molitva.
Drum, cesta.
Dućan, štacun.
Dušmanin, neprijatelj.
Džebana, strielivo.
Dženjak, boj.
Džumruk, carina.
Čardak, gornji boj od kuće
Čaba, sv. grad Meka.

Čoso, turčin sa sela.
Čupria, most
Čurak, kožuh.
Efendia, naučitelj pravah.
Ejalet, pokrajina.
Ferman, carski ukaz.
Gargia, koplje.
Gazia, junak.
Gjaur, neviernik.
Haber, glas.
Halva, jestbina od meda i brašna.
Hat, misirski konj.
Hozdželdia, dobro došlica.
Jagmiti, grabiti.
Jatagan, dugi nož, Handžar.
Jazuk, šteta.
Imam, turski župnik.
Kabuliti, pristati na što.
Kadia, Sudac.
Kaldèrma, kamenitarac.
Kanun, zakon, uredba.
Karaula, straža, stražbenica,
Kauk, šal oko glave.
Kavazbaša, glava nad pašinskim momcim kavazima.
Kavga, razpra.
Kiridžia, što tovare goni za plaću.
Konak, prenoćaj.
Koran, tursko sveto pismo.
Kurban, kérvavo posvetelište.
Lala, dvoranin carski.
Mehana, pivnica.
Mejdan, razboj.
Meram, po volji.
Meteriz, šanac.
Muftia, naučitelj, doctor sententiarum juris.
Muhimat, što je potrebito, provision.
Mujezin, koi viče na munari.
Muselim, sudac od policie.
Muti, podložan.
Nalet, proklet, prokunje.

Nizam, vojnik uredni soldat.
Odža, učitelj.
Ordia, vojska.
Padišah, car.
Paša, carski namiestnik.
Pendžer, prozor.
Raja, turski podložnik, kristjanin.
Rajet, slobodno.
Rakia, žganica.
Saćin, umiereno.
Serbes, slobodno.
Spahia, desetinar.
Sul, suditi koga.
Sultan, turski car.
Šan, poštenje.
Šemluk, veselje.
Šeriat, sud, procedura.
Taht, stolica, prestolje.
Talum, vojničko viežbanje.
Tanzimat, nova sudbena procedura, Ustav.
Terdib, pokorno, podložno.
Teslim, pridato.
Torba, strunjica.
Turali ferman, carski podpis, iliti naslov.

II.

ČESTITKA.

Napriedku
od
LJUBOMIRA.

Sa visinah kroz guste oblake
Božja puška kad udara naglo,
Brez olova i bez tučenika
Dèrma zemljom brieg odvaljuje,
Lomi dèrvlje a mèrvi kamenje...
Ništa nejma na svietu živo,
Da se sebi poplašiti neće, —
Jadni putnik kad s' u putu desi, —
Jal' kamenu i pećini stieni,
Dèrhtje, strepi, sihol pèrčin guli,
U njemu se džigerice tresu,
Kom' se godir primakne dèrvetu,
Jal' kaemnu i pećini stieni,
Čini mu se, sve se listom hori...
Boga moli, u pèrsa se bije,
Al' u sèrcu nade neimade,
Da će doći svèrha ikadare
Toj strahoti i sèrdžbi Božijoj,
Da će igda svojoj kući doći.
Trista sèrcah da u njemu leži:
Sve zaludu viera ti je moja;
Al kad malko vietar sažme krila,
Oblak pukne, nebo se ugleda,
Na sve strane razgolica sine,
Teška magla spane u doline,
Sva se narav ponovljena vidi,
Baš bi reko; jako Bog sviet stvori, —
Mèrki kamen bielji od mermera,
A travica ko more zeleno,
O gèrmu se sitna rosa truni,
Kano vedar biser o gjerdanu,
Svaka ptice pieva i cvèrkuće
Kuša može l' ko štoj' pria mogla;

Evo čoban čudan i veseo,
I on k' ustma primiče sviralu,
Mogul' persti, jesul pisci zdravo,
Al' sve bolje negoje pria bilo,
Sladko pieva, Bogu blagodari,
Glas mu gluši bèrda i doline,
Radostan je, gdi će k kući doći. —
Nut promotri umu neumèrli!
Kako vrieme okreće sudbina,
Ko gjemiu mamena pučina,
Nejma kleta časa stanovita
U sto godin' ljudskoga vieka....
Blažan čoviek temeljan i stalan,
Koga jedna vazda misao vlada;
Vaskoliki sviet da se sruši,
Neće njeg'voj straha zadat duši.
O! Čovieče negubi ufanja,
Ni ukakvoj tuzi ni pečali,
Sve će stalnost pridobiti zlatna,
Uzterplivost a i nastojanje...
Kamo naših deset godinicah,
Sladak pobro! mojih i tvojie',
I ostalih, koji za rod znadu; —
Šta radismo i kud tumarasmo,
Nevidiesmo dana napriednoga,
Da glas damo rodu ubogomu
I našemu tužnom zaviečaju;
Al' nu danas, milom Bogu fala!
Kad mieseca dan osvanu Rujna,
Rujna zora ukaza nam lice,
I na nebu zasija zviezdica,
Dosta mala ama nevidjena
Pria nigda u našoj dèržavi,
Divno čudo pria negledano.
Sviet blene, ter u nebo gleda,
Svatko svoju bacaniju kaže, —
Jedni vele dobro, ako Bogda;
Drugi, nije dobra ni vidielo.
Ima mlogo babah bajalicah,
Pa gataju u zečje brabonjke,
Da će nastat berzo sudnji dani,

Pria straha bit će i zlamenjah:
Dieca diecu hoće poradjati:
Kokoši će šutit' nasadnice,
A kokotat' jaja gospojišna,
A neće se moći razabrati,
Tko je hèrkać tko li viera prava . . .
Uči diecu baba starovierka:
Kad te tkogod iza tebe vikne,
Pljuni sinko! A neozivaj se . . . .
Čuvaj kozah a vêrzi čorape
Pleti kotac, kakono t' i otac, —
Kad ubiješ guju prisojkinju,
Nediži je po više koliena,
Jer neš rasti u visinu veći!! . . . .
Tako babe baju i gataju,
Krasni nauk svojoj dieci daju,
Čuvajući kuta i ožega,
I u kutu starog sirišnjaka.
Nietko šuti a uzemlju gleda,
Boga moli i zaviete čini,
Da Bog dade sretnieg zemana,
U zemanu boljie' prorokah. —
Šta li biše ta zviezda mala?
Dosta mala, ali dobro sjajna,
Nit' ja zgledah niti razpitivah,
Nit' šta slutih, nit' komu poviedah,
Jer se o seb' jesam zabavio:
Logom ležim na krevetu kletu,
Grozne liem suze niz obraze . . . .
(Pobratime! da ti jade kažem:
Jer ja nejmam majke ni ljubovce,
Ko bi moju ožalio biedu —
Griehota je tko će zamieriti —
Evo jučer u nedielju svetu,
Baš na malu našu Gospojinu,
Šta će Bog dat i volja Božija,
Brate Božju opravljajuć službu,
Otiskoh se u prolomu tešku,
Gdieno gavran kosti nać nemože, — —
Zar me Božja uzdèrža desnica,
A vile mi konja ujagmiše, ...

Tu bi svoju usijao glavu,
Tud' bi meni sudjen sahat bio . . . . .
Osta glava na ramenu rusa —
Osta jedva u persie' duša, —
Al' mi rana smèrti odgovara . . .
Bog će dati, pa će dobro biti! . . .)
Istor meni pade knjiga biela,
Biela knjiga tvoja pobratime,
U povitku »P r i a t e l j« knjižica,
Čedo mlado roda Bosanskoga,
Padem' na um, štono sviet baje,
To je ona zviezda ukobljena,
Vas se meni sviet priporodi,
Usijaše tri sunašca žarka,
Čini mi se nigda više mraka,
Od dragosti bi se raztopio,
Od radosti bi i zapievao!
Ali neda rana prinemila —
Kunem vilu Bogom posestrimu,
Da obleti školje po pučini,
Od Zadvarja do Troje neboge,
Nebil' našla gdie Omira moga,
Domamila do dvora mojega,
Da razdèrma strunu na guslama,
Pa zapieva što ikadar more,
A u zajam na vieru junačku,
Sve sabere na gudalo glase,
Sve sazove po viliščih vile,
Pa nakiti kolo dievojačko,
Neka kolo kreće igru svaku,
A pripieva do tri fale nove:
Jedna fala C a r u Č e s t i t o m u,
Druga fala D o b r u P r i a t e l j u,
Tretja fala T e b i pobratime.
Što je fala Caru čestitomu,
A jer nije tko zaniekat' može?
Najprie Božji pa njegovi jesmo,
Svi od davna sluge i robovi,
Gle! kad robu vakat pievat dojde,
Kada žarko on ugleda sunce,
Najede se hlieba bieloga,



A nakvasi vina rujenoga,
Veselo mu lice i gèrhoce,
Vesela mu i u domu majka,
Kako neće falit gospodara,
I onoga, koi prostost daje,
Teške uze na tielu razkiva.
Bratjo moja i družino draga!
Evo liepo dočekasno doba,
A u zdravlju Cara čestitoga,
Zviezda granu, sunce će izići
I čoban će za slobodu znati,
Dušmanu će sèrce ogreznuti,
Kó u kalu ploča oparana,
Od pakosti i nenavidosti.
Samo valja nješto pritèrpiti, —
Vrieme gradi kule niz Kotare,
Vrieme gradi, vrieme razvaljuje, —
Što je fala dobru Prijatelju,
Eto tamo u zemlji Ilirskoj,
Stoji junak kó jablan visoki,
Jal' u moru stiena stanovita,
Ni bura ga privalit nemože,
Ni valovi oskvérnuti ljuti,
Jednak stoji vieku do vieka . . .
Dosta tudjih utiešio majkih.
I taj junak vesela mu ljuba,
Zelena mu gora oko dvora,
A u gori slavuj ptica slavna,
Ptiće leže, pieva glasovito,
U kraj svieta milinje se čuje. —
Tamo hiti staro i nejako,
Tkogod slovi jezikom junačkim,
Ter se čudi, divno pripovieda,
Odkud ptica tako mila glasa,
Odkud junak, rodila ga majka,
Da je tako svakomere mio,
Dobrom svojiem vas sviet pridobio,
Rekao bi ga nebesa su dala,
A nije ga odnijala nana.
Hej! viteže slovinsko kolieno,
Bog ti dao, što u njeg' želio,

Evo tvojom ljubavju, štedrotom,
I naše se vatre iskra kaže,
Nepogibe naše nastojanje,
I nas tvoja obradova ptica . . .
Štogod pčelah zar u svietu ima,
Ti si dobra njima zar matica;
Štogod cvietja raste u poljima,
Svakog tèrga zar tvoja desnica!
Ah! neven ti nigda nevehnuo
Tvoja fala nigda nemanjkala ! ! —
Što je fala Tebi pobratime, —
A jer nije, ako borja znadeš,
Al' te mlogo ni kitit nemogu,
Tvoju slavu doniet će godine,
Pola posla prav početak svèrši,
Od tebe je osnov i početak,
Ako koja dika rodu bude.
Radi pobro neizdaji srieće,
Eto srieća na ruku ti siela,
Kano soko u dobra junaka,
Što sam kadar izdati te neću,
Kunem ti se i vieru zadajem,
Van nemila smèrtca uzkine me,
Ako uzme fala stvoritelju,
A ti reci: pokojna ti duša! —
Da neduljim više lakardie,
Da nečinim zabuna družini,
Ruka dèrhtje, pero izmiče se,
Znoj niz čelo kano kiša pada,
Rana misao i dušu pometa, ...
Već pozdravljam Bratju naokolo,
Nek s' izza sna viečnjega probude,
Neka svaki u pomoći bude,
Kako komu srieća je doniela,
Stožer vèrći bez konjah nemože,
Ni rieka teć' bez potočićah . . .
Skladna bratja selo naseliše,
Oko sebe skupljajuć jahrane;
A neskladna i rezseliše se.
Sve zazivam iz planine vile,
Tebe ljubim Ljubolirko moja!

Lati seko »Prijatelj« knjižicu,
Kano svoje čedo u krioce,
Umivaj je gjulsiom vodicom,
A nakiti žutiem nevehnom
Dragoljubom a i miloduhom,
I katmerom cvietom plemenitim,
Izdigni je nebu pod oblake,
Ter je nosi na gospodske ruke,
Gdiegod ima družtva slovinskoga, —
Pa se holi a i ponosi se
A jer nećeš mila posestrimo.
Doisto je čudo i golemo,
Da bez rose može cvasti cvietje, —
Bez torovah i dobrih volovah,
Bez orala i dobra težaka,
Po kotaru i kamenu ljutu . . . .
Nečudi se, neznana đelio!
Svaka ptica svom se divi glasu,
Ponosi se gizdavo dievojče,
Bielim gèrlom i rumenim licem,
Hrabar vojnik na kalpaku pèrjem
I ja smiem, što imam, s oniem! . . . . .
Zdravo rode na sve svieta strane.

III.

OMER-PAŠA
i
BOSANSKI TURCI.

I.

Bosna zemlja Slavjanska a pokrajina turskog carstva sa tri strane Austrianskom zemljom okružena, leži na kraju turskih pokrajinah, izmedju riekah: Ibra, Drine, Une, Save i mora jadarskoga, prostrana 1063 □ z. m. brojeći preko 1,100,000 stanovnikah; stanovnici ovi jesu dvostrukog zakona, mahumedanskog i kristjanskog; ovi posliednji na broju su dvostruko veći, al neimajući nikakvih pravah, služe im kao robovi. Bosna niekad imala je svoje neodvisne gospodare, kralje i bane, al buduć da je srednjeg vieka kako po svoj Europi, tako i u Bosni, zavladao feudalizam, po komu zemaljska gospoda — plemići obogatiše se. Kad je car turski Mehmed II. osvojivši Carigrad i protegnuvši medje svog carstva do rieke Drine i Ibra, s nebrojenom vojskom u sred Bosne došo, bosanska gospoda ni najmanje nisu se smela ni poplašila, zato nije čudo, da je car za 8 danah više od 70 tvèrdjavah uzeo, i svom Bosnom za kratko vrieme zavladao, jerbo je car ovoj gospodi osigurao njihova imanja i posiedovanja, ako predju na Muhamedanski zakon. Oni su prešli i zato gospodstvo zadèržati nad svom Bosnom sve do današnjega dana.

Plodne i bogate zemlje po Bosni podiele oni izmedju sebe, kèrstjanim ništa neostavivši, njih svojim kmetim i robovim učinivši, da im zemlju rade i obradjuju. Svaki bosanski beg i spahia bio je vlastiti svoj gospodar, njemu nikakva vlast nije mogla suditi; ubiti, obiesiti oli posieći kèrstjanina, ne samo je imo vlast svaki kapetan, nego i bezi i spahie. Danjka i poreza nikakva plaćali nisu, već samo u vrieme rata išli su na vojsku. Po dignutju Jenjičarah, kad Turci stanu carstvo svoje uredjivati i na kalup Europejski dogoniti, najžešće opirali su se Bosanski Turci ovoj

reformi, po kojoj oni gube onu samostalnost, koja njih tako silovite, bogate i dèrzovite činjaše. Više od 25 godinah imade, kako se oni sabljom brane od ove njima nepovoljne reforme (Tanzimata). Od malog dieteta do siedog starca u popretu valjajućeg se ćose, od najbogatieg bega, pa do prostog balie sve je to protivno novim uredbama, sve to mèrzi na cara, njegove činovnike i u obće na sve Osmanlie, oni očito i obćenito govore, da njihov car, ministri, paše i seraskier, svi *Moskovi, Raci, Vlasi, Kauri* i *Dindušmani* jesu, da je turski zakon svagdie propo, samo da se je u Bosni čist uzdèržao; al kako nebi, kad su Osmanlie staro tursko odielo ostavili, te vlaške pantalune na se navukli, nebriju glave, već se ko kauri šišaju!? — Dobro promotrivši, bosanski Turci nisu nikakvog zakona! oni *bašaluk* dèrže za zakon. Kakav je to zakon, koi psa više cieni, nego jednokérvnog brata, svoga sugradjanina kèrstjanina!? — Ovaki njihov nauk budué, da je za materialnu korist za njih vèrlo probitačan bio, nije se čuditi, da su ga se stalno déržali i iz petnih žilah branili. Turski devlet nastojao je, da Bosnu jednom već uredi i novim reformam Bošnjake privikne, i premda ih je silom oružja uviek savlado, to ih nikad podložio nije! koliko troška, kolikoli kèrvi carstvo stajaše nepokorna Bosna sve do današnjeg dana, a bez ikakve koristi, — koi je tomu uzrok? evo ga u kratko. Gospoda bosanska razdielila su se u dvie stranke, u *carske protivnike i carske priatelje*. Ove dvie stranke samo na očigled bile su medju sobom zavadjene, a potajno tiesno sjedinjene pèrva stranka fatala se je gvozdenog oružja, a posliednja, kad pèrva nebi uspiela, zlatnog i srebrenog. Veziri, koji su u Bosnu dolazili, bivši ljudi neviešti, lakomi i za vladanje nesposobni, uzeli bi sebi za savietnike bosanske paše, koji bi s njima, kud bi hotieli okretali. Bosanske paše, ufativši carske ljude za damar (bilo), da im je drago srebro i zlato, to su oni u njihova prostrana krila vriećama sipali, a to im je prislasno bilo, jer svog nebi davali; zakupili bi muselimluke, pak od sirotinje raje, nakupi i sebi i veziru. Po ovakomu načinu bezvlastja kristjani su od godine u godinu sve

većma propadali tako, da im drugo nije ostajalo, već izseljivat se u druge dèržave i ostavljati plodne zemlje natopljene kèrvju, znojem i suzama svojih otacah! — Kad su stvari u Bosni najzapletenie bile, i kada Bošnjaci misliše, da ista nebesa za njih su se zauzela, te ih brane od nizama, jerbo u Kraini carska vojska od kratelja bi pomorena, a vezir Tahir-paša umre, onda im se dogodi, čemu se nisu nadali. Kad se je miera zloćah bosanskih Turakah izpunila, tad pravda svoj pravac zauzme. Bog svemogući takne carsko sèrce, te nam slavnog viteza i junaka pošalje Omer-pašu. Buduć da sam više putah imo sreću i milost s ovim junakom obćiti, to mislim, neće biti suvišno njegov kratki životopis ovdie priobćiti. Omer-paša: *Mihalj Latas,* rodio se je godine 1806. na 24. studenoga u hèrvatskoj granici, u miestu Ogulinu, od roditeljah gèrčko-slavenske viere. Otac njegov rodom iz Plaškog, a starinom iz Bosne, bio je najprie Ibrajter u Gračacu na tromedji, gdie je mladi Mihalj najpria početne učionice polazio, vèrlo mlad, buduć da je udarljiv i nemiran bio, to su ga roditelji, da ih kod kuće nesmeta u školu slali. Poslie otac u Ogulinu postane nadporučnikom (oberlieutenant) kod graditeljstva, i Mihalj dodje u školu u Ogulin, a kasnie u Gospiću dovèrši vojničke znanosti. U školama uviek je prednjačio, osobito u liepopisanju i risanju odlikovao se je, i školsku nagradu drugim preoteo. U Gospiću postane kadetom i kod kapetana Knežića inžinirom, služio je na putu, koi se je tada preko Velebita gradio, kasnie kao kadet i inžinir ode u Zadar. Dok je on u Zadru bio, otca njegovog nesrieća postigne, jednu večer igrajući se s niekakvim popom zaigra 100 for. sr. iz vojničke kase, i zato bude s časti svèrgnut i plaće lišen. Mihalj sad morao je hraniti iz svoje male plaće ostariele roditelje i jednu sestru; istina da je još dva brata imo, al ovi nisu bili kod kuće, već na vojničkoj službi. Na svaki način mislio si je on, kako će svoju srieću poboljšati, to u Austrii za ono vrieme nije lasno bilo, osobito kad mu je otac tako nesrietan bio, a drugi se za svoga samo zauzima; odluči dakle u drugome carstvu bolju srieću tražiti, koju i nadje

u Turskoj. Godine 1828. iz Zadra preko Knina prodje na Grabu u Bosnu, odanle pak dodje u Banjaluku, i smiesti se kod Sovte Boića. Boić htio ga je voditi u Travnik i tamo ga preporučiti, da dobie kod vezira kakvu službu; no videći Latas zlo stanje u Bosni, omèrzne mu u njoj stajati, zato sliedeće godine 1829. u pramalietje ode u Vidin, i gostoljubivo primi ga tamošnji vezir Huseinpaša; kod njega ostane pet godinah, učeći njegovu dietcu talianski, a on se opet nauči turski i arapski. Kasnie godine 1834. ode u Carigrad, te u ministarskoj kancelarii odsieka vojničkog bude pisarom, od pisara sve na veće časti penjo se je; godine 1838, kad je nariso plan od Carigrada i velikom veziru poklonio, učini ga oberstarom; sliedeće godine podje s vojskom u Siriu protiva Ibrahim paši kod sela Bekfaja; s malim oddieljenjem porazi tako nepriatelje, da je sliedila predaja tvrdog grada Ake i konac vladanja egipskog u Sirii; za tu slavodobitnu bitku postane General-Majorom, i obdaren bude zlatnim u brilantima nišanom. Poslie ove bitke bude opremljen na Druse, koji su više godinah ugnjetavali katolike Maronite na Libanu, te potuče i ove kèrvoloke Druse kod Agjera, za koje primi od cara sablju u brilantima. Godine 1845. pobune se Arnauti pod vodjom Gjulekom, nehtieći davati vojnikah ni primiti novih uredbah; zato dodje vojska na njih, brojeća 26.000 pod seraskerom Rušidpašom. Arnauti bili su se zatvorili u tvèrdi grad Prizren, serasker bojo se je na njih udariti, zato opremi Omer-pašu sa 6,000, da razvidi silu i moć aranautsku, smieli i kojim će putem udariti na Arnaute. Omer-paša, dok je došo pod Prizren, zametne boj, i treći dan pošalje ključe od grada Rušid-paši, a Gjuleku i druge mnoge buntovničke poglavice žive ufati. Nenadana ova i slavodobitna bitka probudi u Seraskeru veliku mèržnju protiva Omer-paši, i tuži ga u Carigradu, da je vèrlo kèrvoločno i nemilosèrdno postupo sa predobivenim musulmanim, car se povierova i Omer-paši za ovu pobiedu pošalje samo sablju počastnu u brilantima. Omer-paša nezadovoljan s ovim odlikovanjem, jer se je nadao, da će muširom postati, zaišće plaću i od-

pust od vojničke službe, što mu i dopuste. U miru živio je u Carigradu 8 miesecih, u koje doba pobune se Kurdi, na koje, koi je god paša išo, vratjao bi se, razbijen, niti bi mogo opremiti posao snjima. Car pozove na novo u službu Omer-pašu i pošalje ga na Kurde. Za miesec danah bio je s Kurdim gotov, njihovog vojvodu Bebderhama s drugim poglavicam žive ufati, vojsku im razbije i Kurde carskoj vlasti podloži, zato od cara na novo bude pomilovan, postane muširom i dobie zlatni nišan u brilantima. Kada pria tri godine ruska vojska unidje u Podunavske kneževine Moldaviu i Vlašku, turski devlet nadje za potrebno i tursku vojsku tamo poslati, koju podloži Omer-paši i ovi nastani se u Bukureštu. Baveći se on u Bukureštu, tako mudro i pametno znao se je vladati, da je vlaški narod znao za korist turske vlade predobiti, a medjutim s druge strane i s Rusima tako se je vladao, da je dvor Petrogradski zadovoljan bio, i car ruski obdari ga redom s Ane pèrve klase, a u isto doba od svog cara zlatni nišan (Orden) *Imtias* primi.

Dok je on u Bukureštu bio, znatne je zasluge učinio Austrii. General magjarsko-poljski *Bem,* učinio se je bio gospodarom u Erdelju, Ruse uzbio i generala austrianskog Puchnera u Tursku protiero. Bem je piso Omer-paši, da dade pomoć Magjarima i da prodje s vojskom turskom u Bukovinu, i u znak priateljstva posla mu zlatne ostruge (mamuze). Omer-paša odpiso mu je: da on Bema nikad za štogod više nemože dèržati, nego što je sada (t. j. buntovnik). Mamuze da njemu nisu došle, da ih gleda kod onoga, po komu ih je poslo, a da su mu i došle, nebi ih primio. Pisma ova po smèrti Bemovoj, rahmetli Murat-paše, kod njega našla su se. Puchnerevoj vojsci, koja je bila bez proviziona u tudjoj zemlji za 15 danah svu je hranu bezplatno davo, i još u gotovom novcu 500,000 grošah, i to bez znanja svoga devleta, koi mu je poslie to odobrio i pohvalio ga.* Kako pria spomenu, dok su sve pokrajine turskog carstva vojnike

---

* Za čudo je, da dopisnik iz Sarajeva usudjuje se stranstveno pisati i tvèrditi u Richszeitungu, da Omer-paša nepriateljski misli na prama Austrii i da joj nije priatelj. Ako

i nove uredbe primile, silom Omer-pašinog oružja nadvladane, još je Bosna na stranu revala, tko je dakle drugi mogo podložiti ohole Bošnjake, paše, begove i spahie, nego oni, koi u carstvu turskomu u vojničkoj vieštini, razboritosti i junačtvom najpèrvo miesto zauzima!? a to je Omer-paša, koi bude učinjen zapoviedajućim generalom od sve vojske u europejskoj Turskoj, razdieljene u dva korpsa. Kao dakle carški punomoćnik dodje u Bosnu sa 15,000 vojske, i za godinu danah svu Bosnu s Hercegovinom podloži, vojnike pokupi, spahiluke oduzme, nove uredbe proglasi, koje on sve bi za dva mieseca svèršio, da ga nisu carski ljudi smetali, kojim su dukati dragi, a Omer-paši na kriepost mérzki. O svemu ovomu pisat ćemo drugi put. Omer-paša jest, malo većeg od sriednjeg stasa, tankoviast, dugih obrazah, golema čela, cèrnomanjast, ozbiljno-junačkog pogleda, nosi bradu omalenu, koja je progrušana. K njemu kako bogati tako i siromašni imade slobodan pristup, i sa svakim se rado razgovara, a s priateljim zna se šaliti; ima dobru uspomenu od stvarih prošastih, i rado se o njima razgovara, um bistar i bèrzo okretan u najtiesniim okolnostima, u ratu vèrlo slobodan, sam običaje pucati i na nepriatelje nasèrtati; nadvladanim nepriateljem ukazuje se oštar, al na molbu bèrzo se skloni i smiluje; jezike govori: ilirski, turski, arapski, niemački, talianski i francezki, gotovo sve poslove po sebi oprema, zato više vremena u pisanju i čitanju provodi pria podne, a po podne idje obično u lov. Imo je za ženu odpria jednu Turkinju, potlam Gèrkinju, od koje ima jedno žensko diete od 8 godinah. U Bukureštu oženio se je s jednom Niemkinjom iz Erdelja Simonis zvanom, s kojom ima jedno žensko diete. Još je dobavio k sebi svog sestrića, koi se sad zove Tefik-beg i učinio ga je majorom.

(Dalje sliedit će drugi put).

---

meni nevieruje, neka pita svakog iz Austrie putnika, koi je došo do njega, kako Omer-paša misli o Austrii, i kako austrianske putnike svesèrdno i dragovoljno prima, njihove poslove oprema; jednog tèrgovca iz Karlovca poznajem, komu je on molbenicu z više tabakah sastojeću za Carigrad sam iz niemačkoga u turski jezik preveo i poslo u Carigrad.

IV.

DÈRŽAVNE UREDBE.

Ja sam bio obećao u I. svezku B. P. da ću priobćivati novie dèržavne i zemaljske naredbe, nadajući se po svladanoj buni u Bosni mlogim i znatnim promienama; ali toga do sad neima, ol ako imaju kakve nove zemaljske uredbe, to su meni nepoznate. Lani proglašena je zapovied vezirska od haračah, a ove godine o snošenju gospodarah zemaljskih sa svojim kmetima, al buduć da ove zapoviedi još nisu stalne, niti se u dvie nahie jednako obdèržuju, a drugo nisu nove, već još pod Tahirpašom uvedene, zato ih sada nepriobćujem. — Temelj reforme turskog carstva jest poznati hatišerif od Gjül-hane i po njemu izašavši kazniteljni zakonik (codex criminalis). Zato sada za pèrviput priobćujemo nji; najviše iz tog uzroka, što su kod nas u Bosni malo poznati, a još manje obsluženi.

1. HATTIŠERIF OD GJÜL-HANE.

Izdan mieseca šabana 26. god. 1258. t. j. stud. 3. g. 1839

Svaki zna, da su u pèrva vremena carevine otmanske slavne zapoviedi Korana i zakoni carevine bili pravilo svagda štovano. Po tom je rasla carevina u sili i veličini, i svi podložnici, bez izjatja, dostigoše najvišji stupaj blagostojanja. Od 150 godinah biaše množina slučajah i ražličitih uzrokah kriva, da se je prestalo po svetoj knjizi zakonah i od tuda izvirućih prepisah vladati se, i niegdašnja snaga i niegdašnje blagostanje obratiše se u slabost i sirotinju, dèržava bo zaista gubi svu stalnost, ako prestane zakone svoje dèržati.

Ovima se razmišljanjima duh Naš neprestano zanima, i od onog dana, kojega smo stupili na prestol, obuze Nas jedino misao o obćenom blagu, o poboljšanju stanja Naših pokrajinah i olakšanju narodah. Razabirajući geografsko stanje pokrajinah otomanskih, plodnost zemlje, sposobnost stanovnikah, uvierismo se, da, ako se budemo potrudili, vèrstna sriedstva iznaći, uspieh, kojega se pomoćju božjom nadamo dostignuti, za niekoliko godinah steći se može. Tako dakle uzdajući se u pomoć Višnjega, oslonjajući se na molbu proroka našega, dèržimo za dobro, na to težiti, da pokrajinam, otomansku carevinu činećim, novimi ustanovljenjima blagodat dobroga upravljanja pribavimo.

Ustanovljenja ova moraju osobito na tri točke upravljena biti, ove su; 1) jamstva, koja Našim podajnikom savèršenu sigurnost života, poštenja i imanja daju; 2) uredan način, danak porezivati i uzimati; 3) isto tako uredan način vojake uzimati, i za vrieme njihove službe.

I zaista, nisu li život i poštenje najcienie blago u svietu? Koi će se čoviek, ma koliko mèrzio na izdajstvo, uzdèržati moći, da k njemu nepribiegne i s njime vladanju i zemlji neškodi, ako mu je život i poštenje u pogibeli? Naprotiv pako, ako u tom obziru svu ima sigurnost, neće nikad put viernosti oslaviti, i sve što radi, bit će vladanju i bratji na korist.

Ako neima sigurnosti u obziru imanja, nitko se nemakne na glas vladaoca i domovine; nitko se nebrine za napriedak dèržavnoga bogatstva, budući da ima dosta svojih vlastitih; a naprotiv ako gradjan svoje ma kakvo imanje pouzdano posieduje, oseća, — pun zažganosti za svoje poslove, kojih krug razširiti traži, da tako i krug svoga užitka razprostran, — kako se u sèrdcu njegovom ljubav k caru i domovini i privèrženost k ovoj svaki dan povekšava. Ta su ćutjenja za njega izvor najslavniih dielah.

Što se tiče urednog i stalnog opredieljenja poreza, veoma je važno, da se predmet taj ustanovi; jerbo dèržava, koja za obranu svoje zemlje primorana je mnogo trošiti, nemože novce za vojsku i druge potre-

be nužne inače nabaviti, neg po dancih, kojih uzima od svojih podajnikah. Prem da su, hvala Bogu, podajnici Naši od niekog vremena oprošteni od biča monopolah, koji su nepravo dèržani bili za izvor dohodka, obstoji opet još jednako jedan dosadni običaj, koi samo nesretne posliedice imati može, to jest običaj, pod imenom *Iltizam* (godišnja arenda) poznatih koncesiah, koje se prodati mogu. Pri ovom je gradjansko i financialno upravljanje kojega miesta samovoljstvu jednog jeditog čovieka, s drugimi riečmi kad kada železnoj ruci najžestjih strastih ostavljeno, ako bo ovaj arendator nije dobar čoviek, neće drugo pred očima imati, nego samu svoju korist.

Treba dakle, da se u napredak na svakoga sučlana otomanskoga dèržavnoga saveza za izviesnu količinu danka po njegovom imanju porez učini, i što je preko toga, da se nemože iskati. I troškovi naše kopne i morske sile treba da se osobitim zakonima ustanove i ograniče.

Premda je, kao što rekosmo, obrana domovine važna stvar, pak i dužnost za sve stanovnike, na to vojnike dati, to je opet nužno, učiniti zakone, da se uredi, koliko vojnikah svako miesto po potrebah vremena, davati ima, i da se vrieme vojno na četiri pet godinah obali. — To bo je i nepravda i smèrtni udarac za zemljodielstvo i obèrtnost, ako se, negledajuć na to, koliko koje miesto naroda ima, iz jednog više, iz drugoga manje momakah uzima, nego što dati mogu; a vojaci opet moraju zdvojiti, broj stanovnikah umalit se, ako se, dok živu, u službi zadèržavaju.

U kratkom: bez važnih zakonah, kojih se je nužda vidiela, neima za dèržavu ni snage, ni bogatstva, ni mira, već to sve se ima očekivati od onih novih zakonah. Toga radi u napredak da se dielo svakoga, koi se ima kazniti, po naših božanstvenih zakonih, po učinjenom najprie izpitu i izvidjenju javno presudjuje, i dok se pravilno presudjenje neučini, nitko da nesmie drugoga javno ili potajno, otrovom ili drugim načinom smaknuti.

Nikomu da nije slobodno drugomu, ma ko on bio, poštenje vriedjati.

Svaki neka svoje dobro svake vèrsti posieduje, i s njim najpuniom slobodom upravlja, bez da mu tko u tom smie prepone na put stavljati, tako n. p. nevini odvietci kojeg zločinca da nebivaju lišavani svojih zakonitih pravah, i dobra zločinacah da se nekonfisciraju.

Ove carske milosti prostiremo na sve Naše podanike, koje god viere il cèrkve oni bili; svi bez izjatja neka ih uživaju. Tako Mi svu sigurnost života, poštenja i imanja podajnikom Našim dajemo, kao što svete rieči našeg zakona iziskuju.

Što se tiče drugih točkah, budući da se moraju složnim dielovanjem prosvietjenih mnienjah urediti, to će se Naš saviet pravosudja, novimi, u koliko je potriebno, članovi umnožen — s kojim će se u izviesne, po Nami opredieljene, dane, Naši ministri i dostojanstvenici carevine sastajati, — za to skupljati, da sastave uredjujuće zakone o točkah, ticajućih se sigurnosti života i imanja, kao i o tom, kako da se porez opredieli. Svaki će u ovih skupštinah svoje misli slobodno izjasnjivati i kazati, što mnie.

Zakoni u obziru uredjenja vojene službe imaju se u ratnom vieću, siedećem u palači Seriaskerovoj, u viećanje uzeti.

Kada se napravi zakon, treba da se Nama podnese, a Mi ćemo ga potvèrditi, tad će stopèrv dobiti kriepost.

Buduć da ova ustanovljenja nikakvu drugu namieru neimaju, nego da viera, vladaanje, narod i carevina opet procvieta, to se Mi obvezujemo, da nećemo ništa činiti, što bi tomu protivno bilo. Za zalog Našeg obećanja hoćemo na ova ustanovljenja, koja smo položili u dvorani, gdie se slavna kabanica Prorokova čuva, u pribitju svih Ulemah i velikašah carevine Bogom se zakleti, a poslie se moraju ovi za njih zakleti.

Kad se to dovèrši, svaki Ulema ili Velikaš carevine, il ma tko drugi, koi ta ustanovljenja prekèrši, negledajući na dostojanstvo, na važnost osobe, osviedo-

čenomu svomu prekèršenju shodnu kaštigu da pretèrpi. Kazniteljni zakonik (Strafgesetzbuch) toga radi, da se sastavi.

Budući da svi službenici carevine danas pristojnu platju vuku, i platje onih, kojih službe još nisu dovoljno uredjene, urediti se moraju, to će se strog zakon načiniti proti tèrgovanju sa službami, što božanstveni zakon odsudjuje, i što je jedan od glavnih uzrokah propadanja carevine.

Budući da su gornja ustanovljenja cielovita promiena i obnovljenje starih običajah, to da se ovo carsko ručno pismo u Carigradu i po svih miestih Naše carevine proglasi, i svim, koji su u Carigradu, poslanikom, priateljskieh moćih službeno priobći, da budu sviedoci izdanja ovih ustavah, koji će, ako je božja volja, viečno trajati.

Bog višnji da sve nas pod svojim svetim i dostojnim štitom sahrani.

One, koji budu ovim ustanovljenjam protivno činili, kletva božja postigla i neimali srieće do vieka.

2. TURSKI NOVI KAZNITELJNI ZAKONIK.

Predgovor.

Kako je Hattišerifom od 26. Šabana 1258. u Gjülhanu proglašenim za podložnike carstva bez razlike odredjeno, da oni jamstvo za svoj život, svoje imanje, svoju čast i dobro ime imaju, i kako je pravo jednakosti pred zakonom u obsluživanju pravice za sve sudove postavljeno; to sliedi od tuda, da je svaki pred zakonom jednak. I od sad u napriedak stanovnici, pošto prava svoja podpuno poznadu, neće dopustiti, da se ista narušavaju, i ako bi se ko usudio njih napadati, to će oni pomoć tražiti moći. Oni koji protiva zakonu postupali budu, hoće odredjenim kaznima kaznjeni biti, bez razlike čina. I ovo je namiera ovog kazniteljnog zakonika, koi je sačinjen po zapoviedi njegovoga veličanstva.

I. ODIELJENJE.

1) Koi se svomu zakonitomu vladatelju (caru) iznevieri, ili bunu protiva carstvu podigne, ili na život kakvog čovieka napadne, onaj će gonjen biti, i kada njegova parnica, javno, pomljivo i bezpristrastno izvidjena bude, ako se on krivac nadje, smèrtju kaznjen biti će. Buduć, da se je Sultan zakleo, da nikakva pogubljenja samovoljnim načinom ili bez sudbenog postupka ni tajno ni javno više nebude, to će svaki vezir, ili onaj, koi bi se usudio nasilje protiva životu i najnižjega od sebi podloženih učiniti, po strogosti zakona kaznjen biti.

2) Stupanj (skalin, gradus.) dostojanstva neće moći prestupnika od uzakonjenjah ovih sačuvati.

3) Ako bi se u Carigradu ubojstvo dogodilo, to će krivac od Šeh-ul-islama sudjen biti, koi će, pošto sva moguća izsledjenja učinio, i mnoge sviedoke, poznate kao poštene ljude, sebi pozvao bude, presudu izreći, koja se presuda neće moći u izvèršenje dovesti prie, nego što carskom poveljom potvèrdjena bude.

4) Ako bi se ubojstvo u kojoj pokrajini (ejaletu) dogodilo, to će se parnica po propisu zakona u sudnici (mešćemi) podići i izviditi; presuda i zapisnik (protokol) slat će se u Carigrad k Šeh-ul-islamu, koi će činjena izpitivati; ako je za pravednu nadje, izvèršenje nemože se bez potvèrdjenja samog vladatelja učiniti.

II. ODIELJENJE.

1) Krivice uvriedjenog veličanstva jesu dvostruke: jedne su prosto podraživanje k pobuni, druge su podraživanje k pobuni i dionici bune u samom izvèršivanju. U pèrvi red spada svako podraživanje k pobuni protiva praviteljstva ili protiva uredbama, i ovo će se zločinstvo kazniti prognanjem (Surgunom) od 1. do 5 godinah po stupnju krivice.

2) Koi ne samo na pobunu podraživa, nego još jednom ol nekoličini oružje i džebanu daje, taj će

smèrtju kaznjen biti. No sudu je slobodno takvoga milosti Sultanovoj preporučiti, koi će smèrtnu kazan sa viekovitom robiom zamieniti moći.

3) Ako bi se taka zločinstva u Carigradu dogodila, to će takvomu zločincu saviet pravosudja suditi.

4) Akoli se ova zločinstva izvan Carigrada dogode, to će taka od oblastnih sudbenskih članovah sudjena biti, i krivac će se zajedno sa sviedocima i zapisnikom u Carigrad slati, gdie će se parnica od savieta pravosudja pregledati.

III. ODIELJENJE.

1) Buduć da je svakomu čovieku poštenje i dobro ime tako milo kao i sam život, to je dužnost pravosudja take zaštiti.

Zabranjuje se svima kako gradjanima tako i vojenim činovnicima, koga mu drago stanovnika biti ili u obće vriedjati. Ako bi se kada dogodilo, da oni na putu naidju na ljude, koji se tuku i javni poredak narušavaju, to da ih uhvate, nikakva zla nečineći im, i nadležnoj vlasti predadu, da se kazne. Oni koi bi protiva ovoj uredbi postupali, sudit će se od savieta pravosudja, ako su u Carigradu, i osudit će se na 5 do 25, danah pod zatvor, ako li pogrieška njihova neznatna bude, bit će samo od istog savieta strogo ukoreni.

2) Ako je razpra izmedju činovnika gradjanskoga ili čovieka od zakona vojenoga, to saviet pravosudja da im sudi, i vojeni ako kriv bude kaznit će se po vojnim zakonima, kod seraskerstva, kod carske garde, ili kod pomorstva, kako kojemu odieljenju bude spadao.

3) Kad prosti gradjanin uvriedi, onda se taki predaje redovnome sudu, ako je isti vojnik, predaje se vojenomu sudu. Mala pogrieška kaznit će se prostim ukorom od 5 do 25 danah po mieri krivice.

4) Krivice ove vèrste, koje se u pokrajinama dogode, dolaze pred novo postavljene sudce i upravitelj policajni (Mudir) imat će presudu u izvèršenje dovoditi.

5) Koi bi protiva stanovniku kakvo nasilje učinio, bit će zatvorom od 15 danah do 3 mieseca, po mieri krivice kaznjen.

IV. ODIELJENJE.

1) Budući da se je Njegovo Veličanstvo zakletvom zavietovalo, da imanje Njegovih podložnikah od sad u napriedak od svakog samovoljnoga i nasilnoga osvojavanja oslobodjeno bude: to nitko nemože dobra, drugoga oduzeti ili gospodara dobra kakvim god načinom na prodaju primorati.

2) Koi je tudje dobro prisvojio, onaj je dužan isto u pèrvobitnom stanju natrag vratiti, ako ga još ima, drugačie će vriednost platiti, ako ga više neima; ako je častnik bit će sbačen, ako li je prosti stanovnik, onda će prognanjem na jednu godinu kaznjen biti.

V. ODIELJENJE.

1) Svakomu dèržavnom častniku bio on sudbeni, administrativni ili vojnički, zabranjeno je mito primati.

2) Koi bi protiva tomu činio, onome će se mito oduzeti, i on će sbačen i lišen svoje službe biti, i nikada u službu dèržavnu primiti se neće i osudit će se na tri godine u prognanje.

3) Ako bi koi u službi mito primio, zato da nepravdu kakvu učini, onaj će biti na tri godine na galere osudjen, i nikada u službu dèržavnu stupiti neće moći.

4) Koi je na to išo, da koga podmiti, bit će tako isto kaznjen.

5) Ako bi se to mito prietnjom izmamljivalo, i oni od koga se mito išće, to vlasti kazao, on će mito natrag primiti, ako li neodkrie i nejavi, to će na godinu danah u prognanje doći.

6) Službeno mito, koje se po starom običaju službenicima čini, nesmije se bez dopuštenja Njegovog veličanstva primati.

7) Kako i u čemu se mito po starom običaju pri svetčanim prigodama, kao kod ženitbe itd. činiti može, odredit će se osobitom uredbom.

VI. ODIELJENJE.

Činovnik kakvog mu drago čina i dostajnstva, koi bi ugnjetavanja i iztezanja činio, sudit će se javno, vratit će oteto natrag, bit će sbačen i na tri godine na galere osudjen.

VII. ODIELJENJE.

1) Činovnici financialni (aznenski) bili oni blagajnici za primanje ili za izdavanje, svakoga mieseca polažu svojim stariim račun, i osim toga svake godine podnose svoje knjige dèržanvnom, na tu svèrhu ustanovljenom računovodstvu na pregled, ili ih podnose savietu pravosudja, kome su za svoje dohodke i troškove odgovarati dužni. Ako bi se podkradivanja odkrila, to će krivci svotu, na svoju korist okrenutu, na trag vratiti i podpadaju pod kazan kradje.

2) Ako bi koi činovnik, zlo se služeć s povierenjem, dèržavne novce , ne na ono, na što su odredjeni potrošio, ili ako pri spravljanju municie (džabane) itd. nebi se propisane muštre dèržao, to će morati dèržavnoj kasi štetu naknaditi i za prestupljenje dolazi pod odgovor.

3) Buduć da svaki činovnik za službene postupke sebi podložnih odgovara, to pri namieštanju činovnikah hatur (naklonost) miesta imati neće.

4) Buduć da saviet pravosudja ne samo vlast ima činovnike rad pokradjivanja kazniti, nego se i kao zaštitnik sviuh zakonah smatra, to sva ulema, ministri i u obće svi dèržavni činovnici ovome najvišemu sudilištvu odgovarati moraju, i oni podpadaju kazni, ako bi porad zanemarenja u službi obtuženi bili, opravdati se nebi mogli; većina sudecah osudje ih, i oni za tim moraju odpust primiti .

VIII. ODIELJENJE.

1) Sudbeni, vojeni i financialni činovnici, koji se u pokrajine slali budu, treba jedni druge savietima da podpomažu, neupuštajući se u raspre o preimućstvu, ali o medjusobnom ogradjivanju činjenja. Koi bi zamiešateljstva uzrokovao ali bi se u krug činjenja drugoga činovnika uticao, onaj će strogo kaznjen biti.

IX. ODIELJENJE.

1) Premda ustav po Njegovom veličanstvu izdani bez razlike čina i vieroizpoviedanja slobodno uživanje svog imanja daje, i zato jamči: opet svaki stanovnik dužan je redovno po svom imanju danak, zakonom odredjeni platjati, i koi bi se tomu protivio i plaćati nebi hotio, onaj će pod kazan tielesnu podpasti.

2) Koi na pozivanje činovnika dèržavnog došao nebi, taj će pod zatvor doći od 10 do 14 danah, ako dovoljno uzroka svog izostanka pokazati nebi mogao.

3) Koi bi se policajnom činovniku, kad on dužnost zvanja svoga čini, protivio, i na njega bi pušku nategao, taj će u okovih poslati se u Carigrad, ako bi se zločinstvo dogodilo u Pokrajini, i bit će osudjen na dvie godine na galere (tersanu;) ako li pušku izbaci ali nerani, na tri godine; ako li izbacivši pušku ili oštrim oružjem ranu zadade, bit će na pet godinah i na naknadu liekarnih troškovah osudjen; ako li smèrt zada, bit će osudjen na istu kazan, koja je u čl. 1. odiel. I. odredjena.

X. ODIELJENJE.

1) Koi pušku na kakvog stanovnika nategne, bit će osudjen na jednu godinu na galere; a na dvie godine, ako izbaci a nerani; a na tri godine i naknadu troška, ako ranu zadu.

2) Umre li ranjeni od iste rane, onda će na smèrt osudjen biti onaj, koi ga je ranio.

XI. ODIELJENJE.

1) Razbojnici, ako ni nisu nikoga ubili, bit će sudjeni na sedam godinah na robiu.

2) Ako padnu u sumlju, da su ubojstvo učinili, ili se dovoljno dokazalo nebi, onda će se osudit na 12 godinah na robiu.

3) Ako li se dokaže ubojstvo, bit će osudjeni na smèrt.

XII. ODIELJENJE.

1) Premda su stanovnici Njegovog veličanstva pred zakonom svi jednaki, opet svaki, koga mu drago čina i dostojanstva bio, dužan je svome stariemu u službenim odnošenjima poslušan biti, niti se smije u drugi krug poslovah, koi na njeg nespada, miešati. Koi se ovoj uredbi nebi pokorio, bit će strogo ukoren.

2) Nikakav stanovnik kaznjen biti nemože, dok mu se nesudi.

XIII. ODIELJENJE.

1) Oni činovnici, koji k jednom od tri reda spadali budu, i pravila službe svoje obsluživali nebi, i sebe bi učinili krivcim kakvog prestupljenja u ovom zakoniku naznačenog, podpadaju pod kazan zakonom odredjenu.

Zaključak.

Ove uredbe prostiru se na sve podložnike carstva. Njih su ne samo činovnici izvèršiti, no i svi stanovnici čuvati dužni. U slučaju neobdèrživanja i neizvèršivanja, ima svaki pravo, to praviteljstvu javiti i zahtievati, da se pravo čini. Saviet pravosudja pridružit će ovom zakoniku dodatke, koje za potriebne nadje, i njegove uredbe imati će silu zakonah.

Hattišerif. Ovo je do našega carskog znanja došlo. Ovaj zakonik, mudro i razmotreno sačinjen, mi smo primili i odobrili. I budući da je po zakletvi, koju smo mi i svi činovnici učinili, obdèržanje poredka, i izvèršenje sviuh točkah ovoga zakona sveta dužnost za svakoga, to će svaki po njemu točno vladat se imati. Izvornik ovoga zakona čuvat će se kod savieta pravosudja, mnogomoćnog zaštitnika sviuh zakonah, i štampani iztisci razaslat će se na sve sudove i savietnike u pokrajinama našega velikoga carstva, da oni svoje misli priobće, i po dogadjajućim se slučajima po njima se vladaju. Ova zapovied, da se odma u izvèršenje dovede. I ovome zakoniku pridružit će se dodatci, koji budu potrebni, kako se po oholostima potreba pokaže.

V.

ZEMLJO-DÈRŽAVOPISNI PRELEGD TURSKOG CARSTVA U EVROPI.

(Produženje.)

I.

TRAČKA.

(Romania, turski Čirmen-ejalet.)

Medje. Od istoka: Cèrno more, usko more kod Carigrada iliti Bosfor, mramorno more iliti Propontis i Dardanelski sklop, stari Helespont; od zapada: Macedonia; od juga: móra egejsko i mramorno; a od sievera Bugarska. *Prostor:* 1400 □ z. f.

Planine. Balkan, Bugarim stara planina, Rimljanim Haemus; Sieverno dieli Tračku od Bugarske; dieli se u dva traka: Balkan veliki medju Sofiom i Kazanlukom; Balkan mali od Kazanluka proteže se tja do cèrnoga mora; najveća visina nad selom Šipkom iznosi 8000 parižkih stopah. Preko ove planine ista priroda načinila je dva prosieka iliti puta, jedan se zove *Trajanova vrata,* vodi preko Sofie prama Dunavu, a drugi *Gvozdena vrata,* vodi k Varni na cèrnomu moru.

Rodopske ili *Despotske,* protežu se zapadno prama Macedonii i kod vriela Marice sjedinjuju se s balkanskim planinama; najveća visina iznosi 7—8,600 parižkih stopah.

Tekirske. Šire se prama jugozapadu; najviše bèrdo iznosi na 3,000 p. s. Gora *Strandia* svoje ogranke širi po jugoistočnoj strani zemlje.

Móra. Cèrno more, dieli istočno Tračku od Azie. *Bosfor,* jest kanal (jazmak) kod Carigrada, koi sjedinjuje Mramorno s Cèrnim morem.

Mramorno ili *Bielo more* istočno dieli Tračku od Azie. *Nadotočje* (Archipelagos) južno razstavlja Tračku od Gèrčke. *Sklop Dardanelski* ili *Helespont,* sjedinjuje more *Bielo s nadtočjem.*

Rieke. Marica, starim Rimljanima Hebrus, glavna je rieka ove pokrajine; izvire na sieverozapadu iz jednog bérdovitog ugla, gdie se sklapaju balkanske i rodopske gore; teče po sried pokrajine, i to prama sieveru do Drinopolja, a odavle kreće se prema jugu; veći dio balkanskih izvorah proždire, zato je od Drinopolja dolie niže k moru dosta jaka i velike brodove nosi; samo da bi bolje očistjena i uredjena bila, još bi veća tèrgovina po njoj brodila. Utiče u more egejsko kod grada *Enosa. Tundža,* (starim Tonsus) izvire iz Balkana, više manjih riekah primivši use kod Drinopolja utiče u Maricu. *Arda,* (starim Harpaesus) na isti način dolazi od Balkana, te s druge strane kod Drinopolja utiče u Maricu. *Usundjeva, Čena, Bujuk, Karlova* i *Kujazić* imaju vriela u balkanskim i despotskim planinama, utiču u Maricu. *Erken* ili *Erigon,* teče od južne strane protivno Marici, te kod varoša istog imena utiče u Maricu. *Burgos, Tuzkasru, Sarna, Karara, Kurudere, Ajupavlo,* male rieke, dolaze od balkanskih gorah, a utiču u Cèrno more. *Mesto* (Nestus, Karasui) dolazi od rodopskih gorah, zapadno dieli Tračku od Macedonie; utiče u bielo more.

Plodnost. Zemlja dalje od Balkana odmaknuta rodna je svakovèrstnim žitom, osobito doline kraj Marice i Tundže plodne su pšenicom i pirinčom; bliže mora ima dosta južnih plodovah: grozdja, smokvah, maslinah, narančah, bamiah; raznog bilja za mastjenje (bojadisanje), pamuka, svile i vune dosta; dobra duhana, koi se po svoj turskoj raznosi.

Narod. Od najstariih vremenah u Tračkoj dvostruk je bio naseljen narod: slavjanski i bugarski, kasnie pridruži se treći turski.

Bugari dopiru od Balkana do Carigrada, dapače u istomu Carigradu ima dosta bugarskih porodicah. Oni živu po gradovim i selima do Filipopolja izmiešani s Turcim i Gèrcima, do Silivrie u manjini, a gori dalje u većini. Od Filipopolja do pod Balkana sela sva su Bugarska, osobito u *Zagorju,* a po varošim nadvisuju brojem Turke i Gèrke; Bugarah u Tračkoj broji Francezki putopisac Cyprian Robert preko

300,000 dušah. Osim Bugarah, ima još do 7,000 *Hèrvatah* u Carigradu, doseljenih iz Arbanie i Dalmacie, koji su brodari, vèrtljari i nadničari. — *Gèrci* stanuju u Carigradu, Drinopolju, oko bielog i cèrnog mora, oko Nadotočja i po drugim gradovima s Bugarim i više s Turcim smiešani. Koliko ih ima znat se nemože; scienim, da će ih biti više od 350,000 dušah.

Turci većinom su naseljeni u Carigradu, Drinopolju, oko Bosfora, po selim i po ostalim gradovima s Gèrcim i Bugarim smiešani. Osim ova glavna tri naroda ima po gradovim dosta Čifutah i Ermanah; Talianah u Drinopolju i Carigradu; Niemacah, Englezah, Francezah itd. u Carigadu. Cielo stanovničtvo iznosi do 2,500,000.

Vierozakon. Turski po gradovim i varošim ima preteżnost, a gèrčki po selima. *Gèrci* osim patrike u Carigradu imaju još 4 Archiepiskopa u Jedreni, Filibi, Silivri i Galipolju, i 8. episkopah. *Katolici* imaju jednog biskupa u Carigradu, a drugog u Filipopolju; pod pèrvoga spadaju ondašnji katolici Frenki, a pod drugog Bugari tako narečeni *Pavlićani,* nema ih više od 7000 dušah; u Drinopolju ima jedna župa talianskih katolikah, koji su se tude rad tèrgovine naselili. *Ermeni katolici i Ermeni Gregoriani* imaju svoje patrike u Carigradu; ima niešto protestantah u Carigradu i čifutah po gradovim.

Dielenje. Carigrad i bližnja sela imade svoje pravljenje; Drinopolje je stolno miesto vezira od sve Tračke; njegov se pašaluk dieli u kajmakate: *Drinopoljski,* koi ima 14, *Filipopoljski* 5, *Silivrinski* 8, i *Vizaiski,* koi ima 11 nahiah; zatim siedi u Galipolju Kapudanpaša, koi ima pod sobom 14 nahiah.

Miestopis. Carigrad. (Istambol, Constantinopolis*) glavni i prestolni grad Tračke i cielog carstva; leži na

* Carigrad prie zvao se je *Bizantium* (Bižanac?). Konstantin veliki, pèrvi kèrstjanski car, prenese svoju stolicu iz Rima onamo godine 330. i od njegovog imena prozove se Konstantinopolis; ovdie je bila stolica gèrčkih carah do god. 1453. 29. svibnja; te godine car turski Mehmed II. pogubi cara Konstantina, carstvo gèrčko propane i odtad turskih carah stolica postane.

zapadnom izhodu Bosfora, ima prekrasni položaj izmedju dva mora, cèrnog i bielog, sazidan na 7 bèrdašcah, ogradjen od kopna sa trostrukim 16 stopah visokim zidom, a oko njega endek 25 stopah; ima kulah 548; pravi grad leži na trokutnom poluotoku izmedju luke i bielog mora, imade 28 vratah, a to 14 od luke, 7 od suha, 7 od mora; 16 predgradjah na europejskoj a 2 na aziatskoj strani. Broj kućah, (god. 1844.) 88,000 a 900,000 dušah, od kojih je muhamedanacah 55,000, 120,000 zanatliah; — 200,000 Gèrkah, Ermenah i Bugarah. 100,000 Čifutah. 40,000 Frankah, 30,000 vojnikah od posade i 8,000 pomorskih.

Ovdie je stolica Sultana i ostalih vojenih i gradjanskih sudovah, Europejskih poslanikah, sievero--amerikanskih sjedinjenih dèržavah i persianskog šaha; velikog Mufti-odže Šeh-ul-islama, koi je glavar sveg muhamedanskog zakona; imaju Turci ovdie 40 samostanah (tekiah) za dèrviše, džamiah 485. Medrezah i mejtefah 500, knjižnicah 13; jednu topničku i jednu liečničku učionicu.

Gèrci imaju glavnog Patriarku, koi zapovieda u duhovnim stvarima nad svim istočnim kèrstjanima u Turskoj, jedan sinod i 29 cèrkvah. Katolici jednog biskupa (namiestnika apostolskoga), 4 samostana, 7 cèrkvah. Armeno-katolici svog i Armeni nesjedinjeni opet svog Patriarku, učionice i više cèrkvah. Čifuti svojeg Hahambašu, više učionicah i sinagogah. Fabrikah od svile, pamuka, platna, kožah, vunenih i gvozdenih stvarih, koje su dosta znatne i dobre; niekoliko turskih i kristjanskih tiskarnicah, gdie se novine i druge knjige izdaju u jezicim turskom, gèrčkom, bugarskom, ermenskom i francezkom.

Carigrad, kako napomenusmo, ima krasni položaj, al što se tiče unutrašnjeg uredjenja i čistoće, to je za svakim prestolnim europejskim gradom mlogo zaosto; kuće i druge zgrade su dèrvene, rad šta često se požari dogadjaju, ulice tiesne i krivudaste, čaršie pune smetja i pasah ciele horde, rad šta dosad kuga nikad iz njeg nije izlazila; al od niekoliko godinah mlogo se je poboljšalo, uredile i očistilo. Ovdie je tèrgovina velika i miesto za nju vèrlo prikladno; luka

carigradska tako je duboka, da najveći brodovi mogu do samih kućah doći. Od čaršiah najznatnia je *At-mejdan,* starih Gèrkah Hypodromos, na komu stoji stari obelisk od kamena granita 60 stopah visok. Od zgradah vriedno je napomenuti: 1) Carski dvor (Seraj), koi bolje naliči kakvomu varošu nego dvoru, ogradjen je u naokolo zidom, ima troja vrata, od kojih najveća, zovu se *Visoka vrata* (Sublimis Porta). Unutra je dvorac — palac carski, velikog vezira, više kućah i džamiah, i do 10,000 stanovnikah. 2. Džamia *Sofia* (aja Sofia, sveta Sofia) dugačka 290, a široka 260 stopah sa 170 mramornih stupovah, sva je mramorom popločana; ovo je do uzetja carigradskog bila cèrkva kristjanska, koju je car Justian g. 573. načinio. 3) Stari dvor — eski seraj — gdie serasker, carica Valida i drugi nieki velikaši stanuju. 4) Sedam kulah — jedikale — tvèrdja u koju se veliki krivci dosad zatvorahu. 5) Džamia *Sulemania* g. 1550. zidana, ima 15 kupulah, 70 stopah dugi trim, koi je sa 34 stupa od porfira ukrašen; zatim liepe su sgrade sultana Ahmeda na Atmejdanu i sultana Osmana. Od predgradjah vriedno je napomenuti sliedeća: *Galata,* gdie Frenki i Gèrci stanuju, ima u njemu liepih zgradah. *Pera,* i u ovomu predgradju kristiani stanuju i europejski poslanici. *Sveti Dimitria,* (turski Tatavla) većom stranom od Gèrkah naseljen. *Tophana,* gdie se topovi i drugo oružje kuje; ovdie stoje i djumrukhane. *Hisimpaša,* gdie je arsenal morski, ovdie ima palac kapudan paša, mnogi magazini i pravljenje ladjah.

Ejub predgradje, nedaleko od luke; ovdie ima džamia, u kojoj Seh-ul-islam novom caru sablju pripasuje, ima još jedan lietni palac carice matere, koja se obično *Valida* zove.

Uščudar (Skutari), carigradsko predgradje kod Bosfora, na aziatskoj strani, može se smatrati kao posebni varoš sa 60,000 stanovnikah i 12 džamiah.

Kiadakhane, sieverno od morske luke na riečici istog imena, carski gradić u priatnoj dolini. *Bešiktaš,* selo i razveseliteljni gradić sultanov u krasnoj dolini

kod Bosfora; nedaleko odavde leži *Dolmabašće,* gdie su carski vèrtlovi i razveseliteljni gradac s fabrikom oružja. *Čiragan,* malo miestance, s novim lietnim carskim palacom. *Fundukli,* selo kod Bosfora, ol pravie produženje predgradja Tophane; i ovdie je carski razveseliteljni gradac. *Bebek,* miesto ugodno kod malog zaliva Bosfora, ima stanovnike Gèrke, i lietni carski palac. *Rumilikavak,* tvèrdja dosta jaka i obrana Bosfora. *Karibdže,* po isti način tvèrdo miesto, koje brani ulazak u Bosfor. *Fanaraki* selo s kulom, na kojoj gori svieća, da mornari obnoć vide broditi po Bosforu. *Bujukdere,* selo blizu Carigrada, gdie ob lietu stanuju europejski poslanici i mnogi dèržavni činovnici.

Drinopolje (Jedrena, Hadrianopolis*), drugi glavni grad Tračke i cielog carstva, leži u ravnoj i močvarnoj okolici na utoku riekah Tundže i Arde u Maricu; okružen je zidom u naokolo, ima 11 vratah; unutra ima velika četverokutna tvèrdja, na kojoj su 4 velike trokutne i 12 manjih kulah; stolica vezira od sve Tračke, i gèrčkog Archiepiskopa i konzulah europejskih; broji 160,000 dušah, medju kojima Gèrkah, Ermenah, Bugarah i Talianacah preko 30,000. Ovdie je velika tèrgovina morska po Marici i carigradska po suhu; majstorah i zanatliah dosta ima, koji rade o svili, vuni, pamuku, platnu, kožam, dobro kuju puške, tkaju ćilime itd., vunene i svilene stvari mnoge se odnesu u Carigrad. Od zgradah vriedno je napomenuti carski seraj-palac, i između 40 džamiah, džamiu sultana Selima II., koja je četverouglasto sazidana, 180 stopah duga a toliko široka, kupula viša je 4 aršina od kupule na aja-Sofii; dalje džamia Murata II. liepo je zidana, sa 9 kupulah. Udaljen od Carigrada 46 satih.

---

* Drinopolje, u najstaria vremena zvalo se je *Uskadama,* načinjena od niekakvog tračkog kralja, i starih tračkih kraljah bilo je stolno miesto. Car rimski Hadrian iznova sagradi i razprostrani grad i od njegovog imena prozove se Hadrianopolis. Murat I. car turski otme ga od Gèrkah god. 1360, gdie su njegovi nasliednici sve do uzetja Carigrada stanovali. God. 1829. osvoje grad ovi Rusi; iste godine 14. rujna učinjen bude ovdie mir izmedju Turske i Ruske.

Kamburgas, varoš 3 sata od Carigrada udaljena na putu drinopoljskomu, ima liepi zidani most.

Kučuk i Čekmemdže, dvie varošice medju mlakama s dugim mostom. Stanovnici poznati su kao dobri ribari. *Viza,* (stara Byzia), grad s tvèrdjom na podnožju Samokoške planine, niekad stolica tračkih kraljah, danas samo archiepiskopa gèrčkog, ima do 6,000 dušah. *Indžigis,* dobro utvèrdjen grad kod rieke Karasuja. Stanovnici su većinom Bugari. Ne daleko odavle vide se ostanci zida starinskog, koga je zido Anastazio cesar od cèrnoga do bieloga mora protiva navali barbarskih narodah. *Čorlu* (stari Tirilos) varoš kod Zorulusa rieke, na drumu izmedju Drinopolja i Carigrada, ima stolicu gèrčkog vladike i 4,000 dušah. *Čatalburgas,* varoš mali na drumu drinopoljsko-carigradskomu. *Čataldža* varošica na Karasuju. *Čirmen,* varoš s tvèrdjom blizu Marice, ima do 2000 stanovnikah, koji se bave marljivo s obradjivanjem svile. *Džisar-Mustafa,* varoš na desnoj obali Marice s 2000 dušah, leži na putu drinopoljsko-carigradskomu 4 sata od Drinopolja. *Eskibaba,* varoš na putu drinopoljsko-carigradskom ima do 8000 dušah. *Breki* i *Piri-paša,* dva znatna imesta rad toplicah. *Hermanli* varoš na desnoj obali Marice od samih gotovo Bugarah naseljen, koji se zabavljaju obradjivanjem duhana i pamuka.

Filipopolje (bugarski Ploudin, turski Filiba, Philippopolis od Pilipa otca Aleksandra velikog nazvan), grad na obali Marice, ima stanovnikah 80,000 većom stranom Bugarah, Gèrkah i Ermenah, koji veliku tèrgovinu vode; stolica paše od 2 tuga, archiepiskopa gèrčkog i biskupa katoličkog, glavno miesto plodnog bugarskog »Zagorja«; okolica vèrlo je plodna, pamukom, pirinčom, duhanom, dudovim i dobrim vinogradim zasadjena. Majstorah dobrih imade od saktiana, svile, ćilimah, različitih svilenih i pamučnih čitovah itd., god. 1360. pao je u turske ruke.

Tatar-pazardžik, (Konica i Cèrnagora prozvan) varoš na desnoj i lievoj obali Marice, ima do 10,000

stanovnikah, većom stranom Bugarah; okolica je plodna pamukom, vinom i svilom. *Jambos,* mala nu krasnog položaja varoš na utoku Islandže u Tundžu. *Kazanluk,* varoš na Tundži ima 2,000 kućah, od kojih je 780 turskih. Kristjani, koji su većinom Bugari, imaju 4 cèrkve, bugarsku i gèrčku učionicu. Okolica svaje gotovo ružicama posadjena, od koje načinjaju ružičnu mast i ružičnu vodu (gjul-jag i gjul-sui,) te se raznosi po svom carstvu. *Slivno,* (Selimnia) varoš na južnomu okrajku Balkana, većom stranom od Bugarah naseljena, ima do 12,000 stanovnikah. *Aidos* i *Karnabat,* varoši na južnomu okrajku Balkana, od Bugarah nastanjeni. *Kalofer* varoš, *Šipka* i *Grabovo,* velika bugarska sela s cèrkvama i učionicama, leže pod Balkanom. *Uzundjevo,* istina malo miesta, al znatno rad sajmovah, pazarah, koji se dèrže mieseca kolovoza, na koje iz Bosne tèrgovci idju. *Stara-Zagora,* (»Eski-Sagra« i »Deblet« od turakah narečen) varoš na Tundži, ima dobre toplice i 12,000 stanovnikah. *Kèrk-keliza,* (četèrdeset cèrkvih) varoš na podnožju Strandie planine, ima 16,000 stanovnikah, koji su većinom čifuti, ovi načinjaju sir i maslo, te »Kašero« prodaju svojoj bratji u Drinopolju i Carigradu; blizu varoša imadu dobre toplice. *Siceboli,* varoš na južnoj strani zaliva burgoskog na cèrnomu moru, na blizu gdie je bio stari grad Ancium, kasnie Apolonia; stolica episkopa gèrčkog; stanovnici većinom su Gèrci, do 8000, poznati kao dobri mornari; ovdie su morske solnice i znatna tèrgovina od soli.

Burgos, varoš na zalivu istog imena na cèrnom moru, imade malu luku; stanovnici su dobri ribari. Ovdie je bio stari grad Anchiale. *Misivria,* mali varoš na cèrnom moru, imade dosta sigurnu luku. *Iniade,* dobro utvèrdjen grad na utoku rieke Pinasa u cèrno more, ima dobru luku i do 5000 stanovnikah. *Ahjoli,* varoš na zaliva burgoskomu, imade solaru, gdie se sol morska napravlja. *Silivria,* varoš na predbriežju kod bieloga mora, ima stolicu archiepiscopa i dobru luku. *Rodosto* (Rodčig), grad tvèrdo i liepo zidan na bielom moru, ima dobru luku, stolicu gèrčkog vladi-

ke, 2000 kućah, 10,000 stanovnikah. *Orihova,* (stari Trajanopolis) varoš na lievoj obali Marice, ima 2000 dušah. *Demotika,* varoš kraj Marice ima 15,000 stanovnikah, dobre fabrike vunene i svilene. Ovdie je kralj švedski Karlo XII. poslie boja kod Pultave god. 1713. zadugo boravio.

Kèrzonesus Trački. Dugački ovi poluotok trački leži medju morem mramornim i zalivom Saraskim, rad krasote i starinskih dogadjajah dobro poznat, spada pod upravljanje kapudan-paše, u njemu je glavno miesto:

Galipolje, grad s jakom tvèrdjom i dobrom lukom na Helespontu, stolica Kapudan-paše i gèrčkog archiepiskopa. Stanovnikah, ima 40,000; medju kojima je 4000 Gèrkah, 3000 čifutah; tèrgovina ovdie dosta je znatna, fabrike od svile, vune i kožah dobre; grad ovaj najpèrvi u Europi bi osvojen od Turakah god. 1357. — *Kehan,* varoš na zalivu enoskom, ima 10000 stanovnikah. *Enos,* grad na poluotoku i zalivu istog imena kod utoka Marice, imade dobru luku i znatnu tèrgovinu, koja se po Marici vozi gori i doli. Stanovnikah ima do 7,000, koji se zabavljaju tèrgovinom, načinjanjem sapuna, i hvatanjem jeguljah. Ovdie imaju Gèrci gimnazium. *Mokri,* varoš na zalivu istog imena, stolica gèrčkog vladike, 2000 stanovnikah. *Kumurščina,* varoš poznata rad velike tèrgovine. — — *Dardanele,* užina morska zvana Helespont, medju egejskim i mramorskim morem duga 81, a široka 1/4 do 1 milje, utvèrdjena je sa 4 gradića, koji se zovu Dardanele; dva na europejskoj a dva na aziatskoj strani leži, jesu ključ i obrana Carigrada i brane prolaz k njemu. *Bogaz-hisar* i *Hisar-Sultan* na aziatskoj, a *Kilitbar, Seledbar* gradići, leže na europejskoj strani. — Okolica ova od *Helesponta* vèrlo je znamenita, ne samo radi svoje krasote i tvèrdoće, već iz poviestnice poznata nam je, gdie je Kserkses car perzianski most bio sagradio za prevesti vojsku u Gèrčku i zavladati s njom.

II.

BUGARSKA

Medje: od istoka cèrno more; od zapada sèrbsku kneževinu i Macedoniu, a od sievera Vlašku ima.

Prostor 1,600 □ zemlj. miljah.

Planine: Balkanske, koje diele južno Bugarsku od Tračke, i Srebreničke, koje dolaze iz Macedonie, te se šire krajom i sriedinom, pèrve prama cèrnomu moru, a druge prama Dunavu; okolica dunavska većom stranom je ravna.

Rieke: Dunav, koi uzima veći dio riekah ove zemlje, sieverno dieli Bugarsku od Vlaške, utiče u cèrno more na 7 miestah, od kojih glavno je kod Suline. *Timok,* izvire više sela Ravnog-bučja u Pirotskoj nahii od sela Čokenjara do niže Radujevca, zapadno medjaši Bugarsku sa Sèrbiom. Druge manje rieke jesu: *Lom, Čibra, Jantra, Isker, Osma* itd. koje utiču u Dunav. *Kamčik* i *Čèrna voda* ulaze u cèrno more.

Plodnost: Buduć da je položaj Bugarske više k sieveru okrenut, nego što je Tračka, i buduć da je južna strana zastèrta balkanskim planinama: poradi toga ovdie neima mnogo južnih plodovah, al pri tom rodi dobro žito svke vèrste, koje se u množtvu iznosi Dunavom i cèrnim morem; najveće blago stanovnikah jest sitna stoka-ovce, od kojih više hiljadah svake godine razprodaje se u Drinopolju, Carigradu itd.; ima dosta meda, vune, loja itd.; planine su bogate s rudam, al se samo gvoždje kod Samokova obradjuje; zanatah po varošim ima različitih, a u Ternovu ima dèržavnu fabrika od prostog nizamskog sukna.

Narod: Jezgra naroda u ovoj zemlji jest plemena slavobugarskog, koi osobito nariečje i mladjanu književnost imade; u Dobriću ima niešto nomadičkih Tatarah, Kozakah i Niemacah u niekoliko selah kraj cèrnog mora naseljenih; po varošima ima: Osmanliah Gèrkah, Ermenah i Čifutak, koji ovdie stanuju rad tèrgovine; broj svega stanovničtva izlazi od prilike na 2,000,000 dušah.

Vierozakon. Bugari većom stranom ostali su vierni zakonu kristovu, i to kod gèrčke cèrkve. Dok su imali svoje care neodvisne, imali su i patriarku vlastitog u Tèrnovu, koi je bio nezavisan od carigradskog, sad pak, kao i ostali gèrčki kristjani u Turskoj podloženi su patriarki carigradskom, od kog gèrčki kaludjeri zakupljuju eparchie — biskupie, a ovi opet preprodaju za novce popovima parochie; u Bugarskoj ima Archiepiskopah 5, i to u Tèrnovu, Vidinu, Sofii, Varni i Silistrii; episkopah 10, u Ruščuku, Nišu, Samokovu, Lovcu, Melkovcu, Vraću, Kostendži, Preslavi i Drinovcu.

Mahumedanskog zakona jesu: Osmanlie, Tatari, i poturčeni Bugari; ima ih do 250,000. Bugarah katolikah u Sofii i oko Nikopolja ima do 10,000, osim toga kod cèrnog mora ima jedna župa Niemacah katolikah, biskup siedi niekad u Bieljini selu kod Dunava, a niekad u Bukureštu, ima naslov »Episcopus Nicopolitanus.« Ermeni i Čifuti imaju svoje svetjenike.

Dielenje: Ciela pokrajina dieli se na 5 pašalukah: *Vidinski, Niški, Ruščukski, Sofiinski i Silistrinski,* ovi na kajmekate, a kajmekati na nahie.

MIESTOPIS.

1. *Pašaluk vidinski.*

Vidin, grad na Dunavu, jedan izmedju najtvèrdjih u Turskoj, znatan rad tèrgovine, koja odavle do cèrnoga mora i na protiv po Dunavu vodi se; u gradu stanuju sami Turci, u predgradjima ima i kristjanah; svega stanovničtva do 25,000; ima stolicu vezira i Archiepiskopa gèrčkoga. *Lovac* (turski Lovdža), varoš na rieki Osmi, ima 8 džamiah i 12,000 stanovnikah večinom Muhamedanacah i stolicu gèrčkog vladike.

Lom, gradić utvèrdjen na Dunavu, medju Rahovom i Vidinom, 4000 dušah. *Rahova* (Grahova?) utvèrdjen varoš na Dunavu. 2000 stanovnikah. *Blaška,* gradić na Dunavu. *Arzer-palanka,* na Dunavu, starim Rimljanom poznato miesto *Ratiaria. Šištov* (bugarski,

Švištov i Štab,) velik varoš na Dunavu i dobro utvèrdjen ima 4000 kućah, a 21,000 dušah. Ovdie je učinjen mir izmedju Turske i Austrie god. 1791., grad ovdašnji satro je i popalio Rus god. 1811. *Drinovac,* varoš ima 4000 dušah i gèrčkog vladiku. *Belogradčik,* varoš s tvèrdjom, glavno miesto nahie istog imena, ima do 2000 dušah. *Bèrkovac,* varoš s tvèrdjom ima 3000 stanovnikah i jest glavno miesto nahie istog imena; poznate su ovdie dobre rude srebèrne. *Piriznik,* mala varošica od 200 kućah. *Čiprovac, Siričnik, Vizderina i Plevna,* varoši i glavna miesta od nahiah, koje broje 1—2,000 dušah. *Melkovac* i *Vraća* varoši, gdie stanuju gèrčke vladike. *Nikopolje,* varoš na utoku Osme i Alute u Dunav; tvèrdja ovdašnja dosta je jaka, broji do 10,000 dušah. Ovdie su Turci pod Bajazetom I. god. 1396. kralja ugarskoga Sigismunda razbili. *Bieljine,* selo više Nikopolja 3 sata na Dunavu, sa stolicom biskupa katoličkog.

2. *Pašaluk niški.*

Niš (stari Naisus), u priatnoj okolici varoš s tvèrdjom na oba kraja rieke Nišave, stolica vezira i episkopa gèrčkog, broji 12,000 dušah; odstoji od Vidina 10, od Sofie 27 i toliko od Prištine satih. *Mustafa-paša-palanka,* varoš dosta znatan. *Pirot* (turski Seher-ćoe, t. j. varoš-selo) varoš utvèrdjen, ima 4000 dušah. *Isnebol,* varoš ima 6,000 dušah. *Lieskovac,* varoš na Bugar-Moravi, ima 6 džamiah i 12,000 dušah. *Prekoplje,* varoš s tvèrdjom na rieki Toplici, koi ima 3000 stanovnikah. *Kuršumlia,* varoš niegda znameni rad kopanja olova (turski Kuršuma, odakle je i prozvan). *Vranja* varoš s tvèrdjom ima do 8000 dušah, udaljen od Niša 37 satih. *Gjol-han* drugčie *Morava,* varoš na Moravi ima 2000 dušah. *Novo bèrdo,* varoš niegda znatan rad kopanja srebra, ima 4 džamie i 1000 stanovnikah.

3. Pašaluk ruščukski.

Ruščuk, varoš kod Dunava, gdie utiču bieli i cèrni Lom, leži naprama Gjurgjevu, znatno miesto od tèrgovine i više fabrikah, stolica vezira i episkopa gèrčkog, ima 30,000 stanovnikah, medju kojima je Bugarah 7000. *Tèrnovo* varoš pri briegu, leži u priatnoj okolici kod rieke Jantra, niegda stolica bugarskih carah i patriarkah, sada Kajmekan-paše i archiepiskopa, broji kućah 2,500, od kojih je 1000 kèrstjanskih, koi imaju 6 cèrkvah i 2 stare kapele, dvie učionice, bugarsku i gèrčku. Stanovnikah broji do 10,000. Osim toga ima ovdie fabrika od prostog sukna za nizame. *Grabovo,* varoš pod samim Balkanom, nedavna od samih Bugarah naseljen, ima 100 kućah i 5000 stanovnikah, dvie učionice i 6 cèrkvah. *Selvi,* varoš broji 5000 stanovnikah. *Osman-pazardžik,* varoš broji 7000 stanovnikah. *Eski-džuma,* varoš dosta golem ima 13,000 stanovnikah. *Razrad* varoš s tvèrdjavom na rieci Lomu ima 13,000 stanovnikah. *Preslava,* varoš ima 4000 stanovnikah i stolicu gèrčkog vladike.

4. Pašaluk sofinski.

*Sofia,** varoš medju riekama: Iskerom i Nišavom u prostranoj i plodnoj dolini, najveća i najliepša u cieloj Bugarskoj, imade 8000 kućah i 50,000 stanovnikah. Stolica paše i gèrčkog archiepiskopa; imade više fabrikah, svilenih, pamučnih i od burmuta. *Samokovo,* varoš s tvèrdjavom medju planinama, poznat rad gvoždja, koje se ovdie kopa i u više majdanah tali i raskiva; ovdie stoji gèrčki vladika, ima do 10,000 stanovnikah. *Iktiman,* varoš sa 5000 stanovnikah. *Sladia* (turski Islandi) varoš od samih Bugarah naseljen kod rieke Vida sa 5000 stanovnikah. *Radomir,* varoš sa 3000 dušah. *Etropol* varoš sa 2000 stanovnikah.

Svi ovi varoši su glavna miesta od nahiah istog imena.

---

* Bugarski »Triadica« od gèrčkog »triadis« t. j. »trojstvo« stara Sardica (Sredec?) od cara Justiana zidana.

5. *Pašaluk silistrinski.*

Silistra (stara Dristra), grad utvèrdjen, leži u uglu, koga načinja Dunav i rieka Dristra; stolica vezira i gèrčkog Archiepiskopa, ima 20,000 stanovnikah i dosta znatnu tèrgovinu i fabriku od prostog sukna; miesto ovo poznato je od dobroga puščanog kremenja, koje se po cieloj Turskoj pod imenom »Silistra« razprodaje. *Tatarkan,* varoš s tvérdjom na Dunavu, ima 2000 stanovnikah. *Rasova, Hirsova,* ima 4000 dušah. *Isakdži* i *Mačin,* tvèrdje na obali Dunava, *Pravoda* (turski Paravadi) varoš sa 1000 dušah. *Pazardžik,* varoš pod Balkanom, tèrgovinom znatna, broji 13,000 stanovnikah. *Šumlja,* (bugarski *Šumen,* po svoj prilici stari Marcianopolis), jak grad na cèrnomu moru, sa sviuh stranah nepristupnim bèrdima i klanjcima oklopljen, prie 50 godinah neznatno miesto, danas je stolica Muhafiz-paše; u gradu stanuju sami Turci do 30,000, u predgradjima Bugari do 6000, zatim Ermeni, Čifuti i Gèrci. Sve stanovničtvo broji 60,000, a kućah 5000. Ovdie su Turci god. 1774. uzbili ruskog generala Rumancova; u posliednjem s Rusima ratu služilo je ovo miesto Turcima za »biežaniu« i pribiežište. Godine 1836. pruski zemljomieri grad su ovi dobro utvèrdili, da bi se lasno velikoj nepriateljskoj sili opro; tèrgovina ovdie je znatna, osobito s bakrenim posudjem.

Varna, grad na cèrnomu moru, ima dobru luku i vodi veliku tèrgovinu; stolica paše i arcibiskupa gèrčkog, ima 8000 kućah i 25,000 dušah. Grad su ovi u posliednjem ratu god. 1827. Rusi do zemlje srušili, al je na novo po pruskim zemljomierim liepo i tvèrdo sazidan; miesto ovo znatno je pored poraza god 1444., gdie je *Vladislav* kralj ugarski i poljački poginuo, bijući se s Turcima. Sieverno od Varne proteže se ravnica, poznata pod imenom *Dobruća,* koja neima nikakvog dèrvlja, a trava tako je golema, da putnici u njoj često zabasaju; ovdie stanuju *Nogaitski Tatari,* koji su niegda ove okolice gospodari bili, oni su skitavci (nomades,) te množtvo stoke po ovoj travom bogatoj ravnici pasu; ima i Kozakah 10,000 i niekoli-

ko Niemacah iz Rusie ovamo doseljenih; takodjer sieverno od Varne leži danas neznatno miesto *Tomisvar* gdie je slavni rimski piesnik *Ovidio Naso* od cesara Augusta poslan u prognanje. *Kostendže* (stara Constantiana), mali al utvèrdjen varoš na cèrnom moru. *Histare,* danas neznatno miesto, niekad slavni grad *Histropolis. Baba,dag* (stara Vallis Domitiana) tako nazvani varoš od niekakvog turskog svetca »Babe«, koi je ovdie ukopan; leži u močvarnom i šumnom miestu, kod Rasinskog jezera u Dobrući, ima 10,000 stanovnikah. *Mangalia,* mali varoš na cèrnomu moru. *Misivria* (stara Mesembria), varoš pod Balkanom na cèrnomu moru. *Tuldža,* varoš na Dunavu prama ruskomu Ismailu, u Dobrući.

III.

MACEDONIA.

Medje: Od istoka Tračka; od zapada Epir i Arbanaska; od juga Tesalia i Nadotočje, a od sievera Bugarska.

Prostor: 1,200 □ z. m.

Planine: Srebreničke drugčie *Riljske,* koje sieverno pružaju se prama Bugarskoj. *Rodopske* ili *Despotske* iztočno prama Tračkoj, *Bernunske,* koje zapadno diele Macedoniu od Epira, s kojim se sjedinjuje *Šara* i ova se k zapadu pruža po Prizrenskom pašaluku. *Mezovske* južno diele Macedoniu od Tesalie; najveći briegovi jesu: *Vitoš, Sultanica, Athos, Laka* oli *Olimp* 6,000 stopah.

Rieke: Vardar (bugarski Velika, Homeru piesniku Arios), izvire iz Šare planine, proždèrvši manje rieke: *Černu, Braonistu, Bregalicu, Egrider, Sarpiak* i više manjih, utiče u Solunski zaliev. *Struma* (stari Strymon,) izvire iz Riljskih planinah blizu Radomira, primivši u se: *Bistricu, Strumnicu, Černu* i kod Melenika drugu Bistricu, prolazi kroz Takinsko jezero, gdie još rieke Zignu i Angistu proždre, utiče u zaliev

Strumski. *Nasilica,* (turski Kara-sui, t. j. Cèrna-voda, stari Halichmon,) teče kroz Biteljski pašaluk, primivši više manjih riekah, koje iz gore Pindusa dolaze, dieli Macedoniu od Tesalie, utiče u zaliev Solunski; u ovoj zemlji ima više znatnih jezerah, a jesu: *Ohridsko, Kostursko, Takinsko* (Cercina) *Presba, Drenovo,* bogata ribom; *Bečik* ili *Bolbe* i *Langaza* tako su preslana, da u njima ribe nemogu živiti. S južne strane Macedoniu pere more *Egejsko* iliti *Archipelag.*

Plodnost: Što se tiče južnih plodovah, Macedonia od svih zemaljah turskih u Europi najpèrvo miesto zauzima. Osobito ravnica Vardarska i Sereska a i druge okolice bližnje moru rodne su: pamukom, pirinčom, vinom, maslinama, čivitom; svile ovdie više imade nego u drugim zemljam; ovacah dosta imade. Sa žitom se toliko nebrinu koliko térgovinom i ribariom.

Narod: Jest trostruk: Bugarski, Gèrčki i Arbanaski. Bugari zauzimaju veći dio Macedonie, osobito pašaluke Sereski i Gjustendinski, ima ih preko 300,000. *Gèrci,* oko obale Archipelaga i po gradovim živu, njima se pribrojavaju *Cincari,* kojih dosta ima po pašalucim Skopaljskom i Biteljskom. *Arbanasi* nastanjeni su po spomneutim pašalucim Skopaljskom i Biteljskom, živu pomiešani sa Sèrbima i Cincarima. Osmanliah ima po gradovim i po selim zapadno i na medji Tračke oko Kavale, zatim čifutah i Ermenah u Solunu imade. Cielo stanovništvo broji 1,300,000 dušah.

Vierozakon glavni po selim jest gèrčki; imaju 4 arkiepiskopa i 12 episkopah iliti vladikah. Muhamedanacah po varošim ima dosta, a i po selim zapadno i istočno. Katolikah niešto malo u Solunu, Skoplju i Bitelju, Čifutah po varošim osobito u Solunu.

Dielenje: Ciela zemlja podieljena je u 5 pašalukah: *Solunski, Sereski, Gjustendilski, Biteljski* i *Skopaljski,* ovi opet u kajmakate, a kajmakati u nahie.

1. *Pašaluk Solunski.*

*Solun,** grad liepo, tvèrdo i visoko zidan, kog brani 7 kulah, leži na obali mora egejskoga kod zalieva, koi se solunski zove; za Carigradom najveće tèrgovačko miesto, ima dobru i sigurnu luku; stolica vezira, archiepiskopa gèrčkog i europejskih konsulah ima 5000 kućah, 60,000 dušah, medju kojim je 12,000 Turakah, 10,000 Gèrkah i Bugarah, 22,000 Čifutah, koji imaju ovdie glavnu svoju učionicu »*Hora*« zvanu s 20 učiteljah. Ima još Ermenah, katolikah, inostranacah, koji se rad tèrgovine ovdie bave; ovdie ima više fabrikah: burmuta svilenih, pamučnih i vunenih stvarih, tkaju se dobri ćilimi, učinja se dobar saktian. Od džamiah, kojih ima 10 većih, a manjih još više, najliepša je eski-džamia, niekad cèrkva sv. Dimitrie. Tèrgovina, kako spomenuh, ovdie je velika, što dolazi i odlazi iz ovdašnje luke na godinu, vriedi 3—5 milionah grošah; sama pamuka na godinu iznosi se do 100,000 balah.

*Atonska gora***, poluotok kod egejskoga mora, proteže se od zaliva solunskoga i orfanskoga do kalcidskoga poluotoka u duljinu 7, a u širinu 3 milje;

---

* Selenik, slavni grad u stara vremena Thessalonicha. Sv. Pavo apostol je dvie poslanice stanovnicim grada ovoga piso; pao je u turske ruke g. 1321. Spomenikah od starih gèrčkih vladarah iz dobe Aleksandra i Antigena danas ništa neima; ima iz rimskog vladanja, ostanci slavoluka, kuda su Oktavio i Antonio, poslie Filipinske bitke prošli.

** Mons Athos, hagion oros, sveta gora; za nas Slavjane znatna okolica; vladaoci sèrbski, bugarski i ruski ovdie su mnoge samostane i cèrkve sagradili u staro doba; u ovim samostanim imade starih slavenskih spomenikah, rukopisah i poveljah. Praviteljstvo sèrbsko poslalo je u atonsku goru slikara g. *Dimitriu Avramovića* iz Beograda, te je ovi godine 1846. sve samostane svetogoracah obašo, i što su mu god. kaludjeri kazali i pokazali, to je sve opiso i 20 sèrbskih poveljah snimio, sa još niekim sèrbskim spomenicim; a i više ih je ostalo, koje kaludjeri, ako im se dobro neplati, neće da pokažu. Vidi o tomu njegova diela: I. Описаніє Древностій Србскій у светой (Атонской) Гори. с XIII Литографираны таблица. У Београду 1847. U ovoj knjigi ima 20 poveljah prepisanih, koje se u sèrbskom samostanu Hilendaru (Vilin-

predielje je ovo gorsko, najviši vèrh ima 6438 stopah, ništanemanje dobro je obradjeno i plodno s južnim plodovima, maslinama, smokvama, limunovima, bajamima itd. Okolica ova poznata je od prebivanja gèrčkih kaludjerah, koji imaju samostanah 20, kaludjerah i pustinjakah (keliotah) do 6,000, cèrkvah i kapelah do 500; za slobodno obsluživanje svog vierozakona plaćaju Turcim na godinu 24,000 talirah (250,000 grošah); glavno miesto zove se *Protat* ol običnie *Karei,* gdie stanuje turski zabit (sudia) s 20 sejmenah, koje kaludjeri plaćaju, oni primaju porez, kaludjere čuvaju od hajdukah, a u njihove se poslove nemiešaju; ovdie ima čaršia i pazar se dèrži svake subote, te prodaju kaludjeri svoje rukotvorje: križiće, brojanice, žlice itd. ima i jedna veća gèrčka škola. Od kristjanah gèrčkih tko idje u Jerusolim, ako se nesvrati u ovu svetu goru, nije pravi ni podpuni hadžia. — Žensko čeljade ovamo neima pristupa. *Buljuk-Bečik* varoš kod jezera istog imena; *Pazar-džedid,* na južnoj obali, *Sadar-kapsa,* na južno-istočnoj, i *Kiliseh,* na zapadnoj strani spomenutog jezera, istočno od Soluna, gdie se poluotok kalcidski od suha dieli; miesta ova naseljena su od Bugarah, koji se hvatanjem i tèrgovinom ribah zanimaju. — Poluotok *Kalcidski* 7 miljah dug, a 3—4 širok, jest jedan od najliepših okolicah svieta, na sried njega uzdiže se bèrdo *Salomon* 6000 stopah visoko; stanovnici su Gèrci, koji osobita nieka prava imaju, i Turci u njega dolaze samo od godine do godine, kad kupe porez, a drugčie sami se po sebi sude i upravljaju; ovdie se je rodio glasoviti gèrčki mudroznanac *Aristoteles,* učitelj Aleksandra velikog; ovaj poluotok pruža se prama južnoistočnoj strani u tri briegovite grane, koje toliko manjih poluotokah načinjaju, a zovu se: 1. *Palene,* na komu je u staro doba grad *Petidea* a docnie *Kasandra* ležao, koje je danas neznatno miesto, al ima stolicu episkopa gèrčkog. 2. Poluotok *Sitonia* na komu je stari grad *Torone* bio, danas samo seoce.

---

daru?) nalaze. — II. Света гора, са стране вере, художества и повестнице. У Београду 1847. 12. str. 180. puna staro- i novo- gèrčkih bajkah, koje prostaci sve vieruju.

Veria, (stara Berou, niegda bavljenjem sv. Pavla apostola glasovita) varoš ima stolicu archiepiskopa gèrčkog, stanovnikah ima 3,000, koji tkaju dobre ćilime. *Vodina,* varoš kod Bistrice na krasnom položaju, ima 500 kućah, 1500 dušah. Ovdie je bio stari grad Edesa, gdie su kralji Macedonski imali svoje grobnice. *Pele,* danas neznatno miesto, leži više jenjičkog jezera; ovdie je bio slavni grad, u komu je odhranjen Pilip Macedonski, koi je ovi grad ukrasio. *Nizvora,* varoš leži kraj bèrda, koje kalcidski poluotok, od istoka k zapadu prosieca, ima stolicu vladike. *Jenički-Vardar,* varoš, ima 6000 stanovnikah, ovdie duhan od sve Macedonie najbolji je. *Bier* (Karaferia) varoš na Ferini, ima na njoj jedan od mramora most; ima 8000 stanovnikah, tèrgovina znatna s čivitom, pamukom i mavezom.

2. *Pašaluk Sierski.*

Ravnica plodna i plemenita i najbolje u svoj Turskoj obradjena, koju protiču rieke *Struma* i *Miesto,* sva je gotovo pamukom zasijana, ima do 300 selah, u kojim stanuje blizu 2—300,000 težakah Bugarah.

Sier (Seres) grad u plodnoj ravnici, kraj rieke *Zarma,* stolica paše i gèčkog archiepiskopa, ima 20,000 stanovnikah; grad ovi jest jedan od najstariih u Macedonii, za dugo vremena u njemu su stajali macedonski vladari; danas spada medju pèrve tèrgovačke gradove u Turskoj, mnoge fabrike pamučne imade, i tèrgovina je s pamukom velika, sama Francezka i Austria 70,000 balah pamuka na godinu iznosi; grad je čistii i uredjenii od drugih turskih gradovah; kućah, džamiah i cèrkvah ima dosta liepo zidanih.

Drama, varoš u plodnoj duhanom i pamukom ravnici, ima stolicu gèrčkog vladike i 8000 stanovnikah. Ovdie se pletu rudene čarape, koje se po svoj Turskoj raznose pod imenom »drama«. U staro vrieme ovdie je bio grad Krescides, kog, kad je kralj macedonski Filip predobio, bolje ga razprostrani i od svog imena *Filipi* nazove; ovdie je ono glasovito »polje Filipsko«

poznato u historii rimskoj, gdie su Brutus i Cassius god. 42. boreći se s Antoniom Cezarom, nemilice poginuli. *Orfano,* varoš kod zalieva kontezkog, gdie nablizu utiču rieke Struma i Miesta, ima 2000 dušah. 1/4 sata odavle leži selo Kontesa, gdie je bio stari grad tog imena. Zapadno od Orfana vide se ostanci starog grada Amphibolis-a, kog je Cimon s 10,000 Atinjanah naselio. *Kavala,* varoš kraj mora egejskoga ima 3000 stanovnikah, radno miesto bivšeg misirskog kralja Mehmed-Alie. Nikopolje kod Miesta (Nicopolis ad Nestum), niekad znatan grad gèrčki, danas samo poderci. *Nevrokope,* utvèrdjen varoš kod klanjca Rodopskih gorah, koi brani prolaz iz Macedonie u Tračku.

3. Pašaluk Kostendilski.

Kostendil (Gjustendil, stara Ulpiana) varoš dobro utvèrdjen nedaleko od Nasilice rieke, leži blizu granice bugarske medju Riljskim gorama, ima stolicu paše i vladike gèrčkog; imade dobre sumporne toplice i 10,000 stanovnikah. *Dupnica,* (turski Dupindža) 8 satih istočno leži od Kostendila, iz pod gorah koje se »Dupničke« zovu, varoš dobro utvèrdjen, ima dobre sumporne toplice i 3,000 stanovnikah. *Karagjova,* varoš u gorskoj okolici bogatoj rudama srebreno-bakrenim, broji 4,000 stanovnikah. *Veles,* (turski Kjiprili, Čupria), varoš kod Vardara rieke, preko koje kameniti most vodi, ima stolicu vladike, dobre godišnje pazare i 6,000 stanovnikah. *Stèrmnica,* varoš s razorenim gradom, ima stolicu vladike i dobre sumporne toplice, u okolici ovdašnjoj mnogo se duhana i pamuka sadi, ima 3,0000 stanovnikah. *Palanka,* varoš s jakom tvèrdjom kod Rilja planine. *Melenik,* varoš leži na drumu, koi vodi u Seres, ima stolicu vladike, stanovnici su gotovo sami Bugari, koji imaju narodnu učionicu, ima do 5000 stanovnikah, ovdie se dèrže znatni godišnji sajmovi s različitim oružjem i svileninom.

Bitelj, (Toli-Manastir, Bitolja), varoš kod Čèrne rieke u prostranoj ravnici, koju okružuju briegovi, južno *Korča,* zapadno *Gandava* i *Kopornica,* sieverno istočno predbriežje prilipsko; miesto ovo ima važnost zarad dva klanjca *Brezna* i *Megarevo;* ovdie je stolica serasker-paše i njegovog čtaba od Rumili-Valesi*; ima stolicu vladike gèrčkog, 2,600 kućah, 33,000 stanovnikah.** Varoš dieli se u Konak, Pazar, Zalun i sv. Dimitria, u ovomu posliednjemu ima gèrčki samostan, u komu stanuje vladika; 11 džamiah. Nedaleko odavde leži južnoistočno gorom zastèrto selo *Bukovica,* gdie ima samostan kaludjerski.

Kèrčevo, varoš kraj Čèrne ima 2,000 stanovnikah, glavno miesto nahie od 40 selah. *Prespa* varoš na jezeru istog imena, ima 1500 stanovnikah. *Prilip,* na obali Kandriana rieke tvèrd grad ima 5,000 stanovnikah. Ovo je stolno miesto junaka našeg *Kraljevića Marka;* na gradu topovi stoje, te brane gorski klanjac Pletvar.

Trebište, varoš ima 3000 stanovnikah, glavno miesto od nahie.

Ohrid, (Ochrida) varoš s tvèrdjavom na briegu *Pjeria,* kod jezera istog imena, ima 750 kućah, 8,00

* Sad Serasker sa svojim štabom stoji u Bosni u Sarajevu; šta Turci razumiu pod Rumili-valesi, i koji pašaluci pod Rumeliu spadaju, ja nisam mogo znati; to sam opazio, da ni oni ovog dielenja jednako se nedèrže; sad jedni pašaluci ovamo, drugi put onamo spadaju, osim toga njeki su pašaluci sasvim prestali, a njeki novi postali.

** Koje po popisu g. 1838. ovako se je dielilo: 1. Muhamedanci 17,000. a to: a) 8,000 Arnautah. b) 2,400 Osmanliah. c) 5,800 Slavjanah; k tomu još valja pridodati 5,000 muhamedanskih ženah, i 6,000 nizamah.

2. Kristjani gèrčkog zakona broje 13,200, a to: 9,000 Slavjanah — Bugarah — b) 3.500 Gèrkah, c) 700 Cincarah. 3. 1,200 katolikah arbanasah. 4. 1,400 Čifutah. 5. 2,200 Ciganinah. Vidi: Albanien, und Rumelien &. oder Statistisch-topographische Darstellung der Baschaliks Skutari. Briserend, Ipek, Toli-Monastir, Jakova, Tirana, Kavaja, Elbassan und Ohrida & & von Dr. Joseph Müller. Prag 1844. nebst einer Karte von Albanien.

stanovnikah, koji su većinom Bugari i niešto Arnautah; unutra ima samostan sv. Gjorgja, u komu stanuje vladika; više varoša na bèrdu ima drugi samostan sv. Petke. Varoš ova i njegova okolica, zvana u staro doba *Peonia,* često se u staroj poviestnici napominje; »ochri« u gèrčkom jeziku znamenuje miesto na visokom ležaju.

Sveti Nahum, južno zapadno od Ohrida leži, samostan kaludjerski, koga je u spodobi križa sazido car Justinian, u njemu stoji archimandrita i 11 kaludjerah, stoji pod obranom paše od Rumeli-Valesa, u njemu ima do 100 posteljah za putnike kog mu drago bili zakona. Sv. Naum bio je Bugarin i učenik slavjanskih apostolah sv. Cirila i Metoda.

Starova, mali varoš leži južno-zapadno od Ohrida. *Mali,* varošica južno od Ohrida; ovdale 2 sata daleko vide se zidine od kristjanskog varoša *Voškopolja,* kog su Kèrčelie razorili. *Struga* varoš na sievernoj obali ohridskog jezera, gdie cèrna Drina izvire, ima 1300 stanovnikah. Ovdie se dèrže znatni pazari mieseca veljače i rujna po 14 danah, odstoji od Ohrida 2½ sata.

Bilište, varoš glavna od nahie, na koju 12 selah spada, broji 2000 stanovnikah. *Krupište* ili *Krutište,* varoš glavna od nahie tog imena, leži na granici Mezovskih planinah, ima do 2000 dušah. *Strotia* varoš na granici od Arbanaske, ima do 7000 stanovnikah. *Kostur* (Kastorea, stari grad Arestis,) varoš na poluotoku jezera istog imena, ima stolicu vladike i 10,000 stanovnikah.

Kailari, varoš kod Bistrice leži zapadno od Kostura, glavno miesto nahie istog imena, koja broji do 40 selah, ima 2000 stanovnikah. *Ostrova,* varoš kod malog jezera istog imena, kod rieka Polova protieče, broji 2500 stanovnikah, *Vendia,* glavni varoš nahie tog imena, koja ima do 35 selah. *Egri-budžak,* varoš kod Nasilice, ima 3000 stanovnikah, znatan rad dobrog oružja, koje se ovdie kuje. *Sjačista* (Hakista) varoš u priatnoj dolini medju bèrdima Bermi i Murihi, ima po zidane kuće i do i do 4000 stanovnikah; ovdie je bio stari grad *Sisanion,* od koga i danas ovdašnji vladika naslov nosi; u okolici ovoj ima do 30 selah.

Lepšin, varoš na okrajku Mezovskih gorah, glavno miesto od nahie tog imena, koja ima 70 selah. *Greben*, varoš mali al ima stolicu vladike, glavno miesto od nahie, koja broji 70 selah. *Servia* (Serfidže) varoš kraj rieke Nasilice ima 1,000 stanovnikah. Ovo je miesto prozvano od Sèrbah, koji su pèrvi put ovamo bili došli na poziv gèrčkog cara; blizu vide se zidine starog grada *Phile-a*.

5. *Pašaluk Skopaljski.*

Skoplje (Uskup, Uščup) varoš dobro utvèrdjen na otoku Psivne u Vardar, stolica paše i vladike; i katoci ovdie su imali nadbiskupa, koi sad u Prizrenu stoji. Ovdie je bila stolica niekojih sèrbskih vladarah; broji 10,000 stanovnikah, ima dobre kožare i znatnu tèrgovinu. *Htetovo* (turski Kalkandil) varoš blizu vriela Vardara, leži u okolici gorskoj i dosta hajdučljivoj, ima kućah kèrstjanskih 1500, i 1000 turskih.

Liešnjak, selo blizu Htetova, ima samostan kaludjerski, koga su Arnauti god. 1844 porobili. *Kumanova*, varoš na maloj rieki Psivni, broji 10,000 stanovnikah, ima znatne godišnje pazare. *Kratovo*, varoš kod Psivne, znatna porad srebrenih rudah, koje su se odprie ovdie vadile. *Egri-palanka*, varoš takodjer poznat bogatim bèrdim od srebra i olova, broji 3,000 stanovnikah. *Kačanik*, varoš na drumu carigradsko-bosanskomu pod Šarom planinom, ima 2,000 stanovnikah.

IV.

TESALIA

Medje: Od istoka Egejsko more i Macedonia; od zapada Jonsko more; od juga gèrčka Livadia, a od sievera Epir.

Prostor: 200 □ z. m.

Planine: Mezovske (Medjovske — Pindus,) istočno diele Tesaliu od Macedonie, najviše bèrdo *Lacha* (Olimp) sa 6,000 stopah. *Agrafske* prostiru se južno, i južno zapadno Zerumerske. Najveća bèrda: Smokovo 4600 stopah; Kruševo 6,000 i Kisavo (Ossa) 3,000 stopah visoka.

Rieke: Salambria (Peneus), teče sievero-istočno i utiče u Egejsko more. *Arta* zapadno dieli Tesaliu od Epira, utiče u zaliev istog imena; druge manje rieke nisu vriedne uspomene; znatno je jezero *Karlos,* blizu Egejskog mora.

Plodnost: Zemlja ova imajući južni i priatni medju dva mora položaj, natapana dviema većim i više manjim riekama, zato je dosta plodna i obilata južnim plodovima; *Temple* najplodnia ravnica dèrži se da je; pamuka, duhana, ulja, vina, pirinča, čivita, i vune ima možtvo, koje se u druge dèržave iznosi; al kako Tesalia, tako i druge Turske zemlje nisu sve ni dobro obradjene, te ni pola nedonose ploda, koliko bi mogle donieti. Narod je ovdie gotovo sam gèrčki, po gradovim ima Osmanliah činovnikah i poturčenikah, koji se Turcim zovu a gèrčki govore; cielo stanovništvo iznosi 300,000 stanovnikah.

Vierozakon. Po gradovim i varošim turski, gèrčki i čifutski, a po selim gotovo sam gèrčki, imadu dva archiepiskopa i 6 episkopah.

Dielenje: Sva se zemlja dieli u dva pašaluka: *Lariški,* koi broji 8, i *Trikalski,* koi ima 12 nahiah.

MIESTOPIS.

Larisa (Jenji-Seher,) glavni grad na rieki Salambrii, stolica vezira i archiepiskopa, broji 24 džamie, 4000 kućah, 20,000 dušah; ima više fabrikah, od vunenih, pamučnih, svilenih i kožnih stvarih, i tèrgovinu dosta znatnu.

Trikala, varoš dobro utvèrdjen blizu Salambrie, stolica Učtugli-paše i archiepiskopa, ima 7 džamiah, 2 sinagoge, 10 cèrkvih, 2000 kućah, 12,000 stanovnih.

Kalabaka, varoš blizu Mezova bèrda, na komu imadu 4 samostana, broji 2,000 dušah. *Turnavos,* varoš znatna tèrgovinom i fabrikama svile i pamuka, ima 5000 dušah. *Ambelakia,* varoš na podnožju bèrda Osa, blizu utoka Salambrie u more Egejsko, stolica vladike, broji do 4000 dušah, ima više fabrikah od svile, pamuka i tako zvane »predje turske« tèrgovinu znatnu. *Sveti Dionizio,* samostan kaludjerski na vèrh Olimpa.

Ćataldža, (Farza, Pharsalus) varoš na podnožju jednog stèrmenitog i kamenitog bèrda, ima do 5000 dušah. Ovdie je Cezar Pompeja predobio. *Volos* (Golos, Jolchos) varoš na zalievu istog imena, ima 2000 stanovnikah. *Armiros,* varoš blizu spomenutog zalieva. *Ohanmaki* varoš ima 2000 poslenih stanovnikah.

V.

ŽIVOTOPIS FRA. NIKOLE OGRAMIĆA.

Posliednjeg bosanskog biskupa (rodjen 1639. † 1701.)

Olovo, danas selo od 50 turskih kućah, niekad varoš dosta znatan, pod planinom Stoborjem na izvoru rieke Krivaje. Ovdie se je rodio godine 1639. Ogramić, komu na kèrstjenju dadu ime Franjo. U to vrieme bio je samostan redovnikah sv. Franje na glasu u Olovu, u ovomu samostanu mali Franjo cèrpio je pèrva svakomu potrebita znanja čitanja i pisanja, i kad je kasnie i u latinskom jeziku podobro napredovao, obuče na se svitu redovničku i prozvan bude Fr. Nikola, kako je želio još od dietinstva, oćutivši nieku silu unutarnju, koja ga uputjivaše na redovničko stanje, koje svetim zvanjem običajemo imenovati. Kad je godinu cielu prokušanja točno i dobro izastajo, i kad su stariešine u njemu spazili pravo redovničko zvanje, primu ga u sveti red, i on svetčano pred žèrtvenikom neoskvèrnjenog jaganjca zavieštaše do smèrti tri svietovanja apoštolska: *posluha, siromaštva* i viekovite *čistoće* podpuno obslužavati. Podobro ukriepivši se u kriepostima redovničkim, i naukom potrebitim zaodivši se, ode u Taliansku, da mudroljubne i bogoslovne nauke sluša. Nauke slavno svèršivši, vratit se odredi u svoju nevoljnu otačbinu, da obradjiva zapušteni vinograd gospodnji. Putujući iz Talianske svrati se u Ljubljanu u ondašnji samostan Franciškanski za prenoćenje. Redovnički poglavari one kranjske provincie opaze u Fra. Nikoli ne samo dobrog i kriepostnog redovnika, već i učenog mladića u mudroljubnim i bogoslovnim naucima, zato najprie njega, a poslie i njegove dotične poglavare zamole, da bi im se primio naučanja njihove redovničke mladeži. Na to privole poglavari i on, te ga učine u Ljubljani učiteljem (Lectorem) najprie mudroljubja, zatim bogoslovja. Dužnost i službu učiteljsku za 9 godinah

pomljivo i s velikim napredkom izpunjavao je; za koje vrieme bio je ljubljen ne samo od redovnikah, već i od svietovnjakah, kojizim njegova kriepost nije mogla nepoznana ostati; dapače njegove slavne krieposti i do bečkog dvora dopru. Nebivši u Bosni od više godinah biskupa, Leopoldo cesar, kao kralj Ugarski imenuje Fra Nikolu biskupom bosanskim g. 1669., koga papa Klementa X. iste godine na 17. rujna za takvoga potvèrdi i medju pèrve biskupe uvèrsti. Postavši biskupom, ništa od priašnjeg redovničkog stanja nije odstupio, već je s redovnicim kao pravi redovnik zajedno u Kreševu samostanu živio, zadovoljan hranom, odielom i siromaštvom redovničkog stanja. Poslie bečkog rata, kad je Slavonia očišćena od Turakah, prenese stolicu svoju u Djakovo. Stojeći u Djakovu, sveti život započeti prosliedjaše. Puk oblasti svojoj duhovnoj podložen ne toliko riečima, koliko svetim izgledom učaše; sjaše u njemu osobita podpunost, stvarih svetovnih pogèrdjenje, brižljivo čeznutje za naučanjem kèrstjanskog nauka svoga stada, goruća želja za umložati bogoštovje, prama siromasim osobita podatnost, velika prama svakom ljubav i dobrotvornost.

Tèrpeza biaše mu priprosta, za izbor i obilnost jestvinah nije mnogo trošio, ono dohodakah cèrkovnih na pomoć siromasim i gradjenje stolne cèrkve u Djakovu obraćaše, nastojaše bo načiniti cèrkvu, kapitulum i siemenište za odhranjenje svetjenikah. Premda je obično stanovo u Djakovu, ništa nemanje svake bi godine prelazio u Bosnu podieljivat sv. sakramenat krizme; na jedno ½ sata od Kreševa na Lopati načinio je bio jednu kuću za pristojno obitalište biskupu, kad na ove strane predje. Što bi mu god vremena preteklo od stvarih božanstvenih i biskupskog zvanja, sve bi uložio u štienje i pisanje; zato stvari osobito bogoslovne dobro je znao, a u historii i pravu kanoničkomu navlastito odlikovao se je. Dok je još učiteljem bio u Ljubljani, porodi se razpra medju franciškanim bosanskim i ugarskim od provincie sv. Marie porad niekoliko samostanah, koji prie došastja Turakah u Ugarsku dèržaše ovi Franciškani sv. Ma-

rie, al po došastju Turakah zapuste, koje bosanski Franciškani zauzmu; sad kad su Turci iz ovih miestah bili protjerani, Franciškani ugarski natrag ove samostane preuzet hotieše; razpra nije dugotrajna bila. Fr. Nikola preuzme stranu bosanskih Franciškanah braniti, napiše jednu učenu razpravu, ukriepivši je razlozima i dovodcima iz oba prava tako, da dvor bečki i rimski prisude Franciškanim bosanskim, koje samostane dèrži sad dèržava sv. Ive Kapistrana, poslie nego se je od bosanske odielila. — Kad je 1696. išo Rim, izdo je život sv. Sebastiana od Aparicia laika franciskanskoga; nieki govore, da je ovi životopis preveo iz španjolskog jezika, i prikazo ga papi Inocenciu XII. Opusculum vitae, virtutum et miraculorum Ven. servi Dei F. Sebastiani ab Apparitio ord. min. de observantia laici professi Provinciae Mexicanae. Auctore Fr. Nicolao Plumbensi, Diacovensi seu Bosniensi episcopo. Sanctissimo Domino nostro P. P. Innocentio XII. litatum. Romae 1696.

U vrieme ono, kad su Turci iz Slavonie protjerani, i mnogo još godina poslie, Slavonia bila je prepuna hajdukah, lupežah i razbojnikah, koji su dobro mislili, gdie i kod koga ima novacah. Ovi opazivši da i kod biskupa imade dosta blaga, godine 1701. na 14. kolovoza obnoć nasèrnu na kuću, obiju vrata i na dobrog biskupa iz nenada nasèrnu, nemilo i kèrvoločno ga ubiju*, sve novce, koje je on uštedio za gradjenje crkve, kapitula i siemeništa razjagme i svojim putem uteku. Mèrtvo tielo pokojnog biskupa bude najprie u Djakovu ukopano. Poslie pako od niemačkih vojnikah iste godine na 12. prosinca iskopano, našlo se cielo, nepokvareno, bez ikakvog smrada kano spavajuće, prenešeno u Našice, gdie u cèrkvi franciskansko sve-

* Farlati Illyricum Sacrum t. 4. pag. 83. Piše: Biskup ovi, buduć da je mloge razkolnike (Schismaticos) obratio u katoličku cèrkvu, zato da je od Racah (a Rasnianis) zarad viere katoličanske pogubljen. Po svoj prilici razbojnici bili su Ristjani, al ovim nije bilo do razprave vierozakonske, evć do novacah, a to iz toga dovodimo, što službena pisma onog vremena pišu: a latronibus occisi etc., t. j. od razbojnikah ubijenog.

tog Ante, obučeno u biskupsko odielo i nož zadieven u glavu, na novo pokopano i molitvama cèrkvenim opievano.* Na nadgrobnomu kamenu budu mu sliedeći redci uriezani:

Hoc jacet in tumulo Praesul Plumbensis, inique quem dedit innocuum dextra inimica neci. Iste suis ovibus ter denis praefuit annis, doctrinae radiis et pietate nitens.

Tako biskup ovi dobri pobiegavši iz Bosne od progonstva turskoga, nadje nemilu smèrt, gdie se ni malo naći nije nadao, godine dobe svoje 62, a biskupstva 30. Ovo je bio posliednji bosanski biskup, jer poslie njegove smèrti biskupi koji su na djakovački iliti bosanski biskupat postavljeni, bili su samo (i danas jesu) samo djakovački biskupi, a bosanski samo za naslov služi. Od ovoga bo vremena dvor rimski Bošnjacima daje namiestnike apostolske, rodjene Bošnjake a redovnike S. O. Franje, koji su biskupi posvetjeni na prazan naslov biskupata u stranam neviernih.

* Vidi Kod Farlatia na spomenutom miestu sviedočanstvo desetorice niemačkih vojnikah, koji su njegovo tielo izkopali iz rake djakovačke te prenieli u Našice.

VI.

STARINE BOSANSKE.

Rodoslovje popa Stanislava Rubčića.

U samostanu sv. Duha u Fojnici kod redovnikah sv. o. Franje, čuva se jedna knjiga in folio, u kojoj su slikovani gèrbovi plemićah bosanskih i sèrbskih (ilirskih); ja sam o ovoj knjigi pèrvi pisao godine 1842. u serbskomu narodnomu Listu čislo 18., koje izadje i u Danici ilirskoj iste godine broj 24. Neće biti suvišno o tako važnoj knjigi i po drugi put ovdie progovoriti. Knjiga spomenuta, dobro i čisto učuvana je, listovi svi su od debelog papira (hartie), naslov knjige pisan je azbukom bosanskom, prezimena plemićka pod gérbovima pisana su latinskim slovima, i to svako prezime gotovo različitim pravopisom, koje ja onako naznačujem, kako je ondie pisano; naslov knjige jest: »Rodoslovje Bosanskoga, aliti Ilirčkoga i Serpskoga vladania; zajedno postavljeno po Stanislavu Rubčiću popu. Na slavu Stipana Nemanjića, cara Sèrbljena i Bošnjaka 1340.«

Niže ovog naslova sliedeće se čita sviedočanstvo: Codicem hunc continentem varia stemmata plurium Nobilium Familiarum Bosnensium, jam ab immemorabili tempore, a captivitate nempe regni Bosnae studiose conservatum fuisse a R. R. Fratribus Franciscanis, Familiae Fojnicensis testamur nos fr. Gregorius a Varess, Episcop. Ruspensis et Vicar. Apost. in Bosnia Othomana, dicta argentina, precipue in olim episcopatu Dumnensi. Suttiscae die 6. Julii 1800., zatim sliedi njegov vlastoručni podpis s običnim biskupskim pečatom. Prie lista ,na komu su ovi nadpisi, ima jedan list, na komu je slikovana majka božja, sina Isusa u povitku dèržeći, stoji na polumiesecu izmedju dvie odsiečene glave Mavrske na ključ nataknute, bez podpisa. Na drugoj strani istoga lista slikovani su sv. Stiepan pèrvi mučenik i sv. Lovrinac levita, po granu palme

u ruci dèržeći, više njih eucharistia (oštia) nad čašom (kaležom) bez podpisa. Na ovom pak listu, gdie je naslov knjige, a to s druge strane, slikovan je sv. Jeronim u pustinji betlemskoj pred križom (raspetjem), bez podpisa.

Na listu 1. gèrb od sviuh ilirskih pokrajinah u jednome sastavljen, bez podpisa. List drugi »Macedoniae« lav okrunjen. 3. VLLVRIÆ, nad krunom zviezda, a pod njom polumiesec. 4. Bosniae, običajni. 5. Dalmatiae tri okrunjene zlatne lavske glave. 6. Slavonie tri kune. 7. Crovatiae. 8. Bulgariae, lav bez krune. 9. SVRBIÆ, ravni križ sa 4 ociela. 10. Rasciae tri ploče konjske. 11. Primordiae, u ruci gola sablja. Za ovim sliede plemićke, izmedju kojih nieke na gèrbu imadu ljiljan, što će biti po svoj prilici znamenje, da izlaze od porodice Njemanjića, koja ga u svome gèrbu imade, a oni su je uzeli od franceskih kraljah porodice. Suvišno bi bilo opisivati sve ove gèrbove, budući da se nadam da će ih koi domorodac na svietlost dati. Zato samo naznačujem njihova prezimena. Na listu 12. Kotromanouic. 13. Nemagniche. 14. Mergniavcitc. 15. Tvartkovich. 16. Greblianovictc. 17. Brancovictc. 18. Ilcarstictc. 19. Castriotichc. 20. Zarnoevichc. 21. Baoxichc. 22. Cosacichc. 23. Hapuovichc. 24. Jablanichc. 25. Ximrakovichc. 27. Dhvmochiuich. Sama orlovska krila s nadpisom »tempus restarit«. 27. Bvrmasouicch. 28. Kovacichc. 29. oKstagnichc. 30. Kacichc. 31. Vojnovichc. 32. Sviezdichc. 33. Vladimirouicch. 34. Slatonosouichc. 35. Bogasinovichc. 36. Kopievvichc. 37. Ducaginovichc. 38. Tasovvcichc. 39. Zoranovichc. 40. Ciorich. 41. Novakovich. 42. Radielovich. 43. Xarkoevich. 44. Biloxevich. 45 Morovlaxich.. 46. Bosnich. 47. Bisaglich. 48. Mateikovich. 49. Grubkovich. 50. Resich. 51. Dicnich. 52. Oblacich. 53. Sladoevich. 54. Kopcich. 55. Draxoevich. 56. Goikovich. 57. Rubcich. 58. Milienovich. 59. Dignicich. 60. Margvitich. 61. Soymirovich. 62. Livbeticch. 63. Grubcevich. 64. Sagrielovich. 65. Liubibratich. 66. Predoevich. 67. Sciestokrilovich. 68. Sviloevich. 69. Sokolovich. 70. Silnicianich. 71. Rvscierevich. 72. Halenich. 73. Sestricich. 74. Paxacich. 75. Yamometo-

vich. 76. Kvtlovich. 77. Stankovicch. 78. Kescich. 79. Vvkotich. 80. Kukreticch. 81. Tihcinovicch. 82. Deskoevich. 83. Parmekanovicch. 84. Vvkovicch. 85. Debeglich. 86. Ugrinović. 87. Debeglicch (opet). 88. Barzoevicch. 89. Mirilovich. 90. Smokrovicch. 91. Vranicich. 92. Bibicch. 93. Vilich. 94. Maslovicch. 95. Eklicicch. 96. Bakcicch. 97. Kruxichievicch. 98. Knesovicch. 99. Branilovicch. 100. Alavpovicch. 101. Vvlascich. 102. Radmirovic — Givanovicch. 103. Kosovicch. 104. Svbicch. 105. Kragvevicch. 106. Svdicch. 107. Mokrovicch. 108. Raykovicch. 109. Krasoevicch, 110. Nimicicch. 111. Bogopankovich. 112. Euseblovicch. 113. Ciubretich. 114. Voykovicch. 115. Toliscicch. 116. Texevvcicch. 117. Hrvaokovicch. 118. Sencevicch. 119. Frankopanovicch. 120. Prelasovicch. 121. Bieloperovicch. 122. Giendisaglicch. 123. Krixicch. 124. Mechlinicch. 125. Tarzarovicch. 126. Hrabrenovicch. 127. Didlovicch. 128. Grubiesevicch. 129. Xdralovicch. 130. Tomanovich. 131. Gradanovicch. 132. Glvmcicch. 133. Kraiicinovicch. 134. Xanticch. 135. Xupanovicch. 136. Dobrievicch. 137. Neoricch. 138. Zetignianicch. List 139. koji je poslidnji imade jedan gèrb bez podpisa, iz drugih različitih sastavljen; n. p. dva lava krilata, jedan bieo a drugi cèrven u razapetim capama dèrže križ; zatim ima polumiesec, zviezdah, ljiljanah, orlovih krilah itd. Nadpis. Semper spero. U sve dakle plemićkih gèrbovah 127.

Snimak ovog rodoslovja nahodi se kod gospod. Ljudevita Gaja, koga je snimio godine 1842. O. *Filip Pašalić,* Franciškan bosanski. Osim ovoga snimka imade isti gospodin Gaj još drugi mnogo starii u 4. Nadpis ove knjige jest dvostruk, cilirski i latinski, tako i ista imena i prezimena dvostrukim pismom jesu naznačena; ja samo ovdie navodim napis i kratki sadèržaj ovog snimka, koga je Dubrovčanin, Korenić — Neorić god. 1595. snimio, i koi u Dubrovniku sve do lani čuvao se je, od kuda ga je g. dr. Gaj odkupio. Nadpis jest sliedeći:

Rodoslovie navisćenih i svetih otacah i vlastitih biliegovih zemaljah i svitlih tlih plemeniu cesarstva ilirskog koje visaskupi i naredno sastvi svelikom po-

mnom i opatju Stanislav Rubčić Ban Cimeria gospodina Cara Stipana Stiepana Nemanića na slavu cesarskoga i kraljevskoga veličanstva i ostale gospode poglavicah, banah, vojevodah, županah, knezovah, katunarah, vitezovah, vlastelah i plemićah, svih zemaljah ilirskieh pod kim vlaštitim vladanjem pribivaju razlike naredbe cesarstva ilirskoga. Ovo se složi i prepisa iz jednoga libra veomi stara, koi se nadje medju starim knjigama librarie mostirovi svete gore, reda slavnoga i dičnoga Bazilie.

Libellus sanctorum patronorum et publicarum insigniarum Regnorum et familiarum Illustrium Illyrici Imperii, quas magna cura singularique diligentia collegit atque depinxit Stanislaus Rubcich, Rex insigniarum domini Imperatoris, Stephani Stephani Nemagnic In Laudem Caesarae ac regiae majestatis et reliquorum principum, ducum, Marchionum, Comitum, Vicecomitum, equitum, et nobilium totius Illyriae, sub quorum protectione fundamenta, monimentaque ejusdem Illyrici Imperii consistunt. Quod quidem translatum est ex antiquissimo libro in Caractere Illyrico scripto, reperto in Bibliotheca Monasteriorum de Monte sancto ordinis Divi Basilij Korienić. Neorić. Confido in Domino non confundar in aeternum Amen. †

Corienich, Neorich. An. D. 1595. in 4. pag. CLVY.

Najprie naslov 1 index 2 fol. ciril. 2 fol. lat. zatim podpis i godina, pag. I. Sveti Jeronim stoji sa dvostrukim križom u ruci, na kojem je barjak sa miesecom i zviezdom, a pri nogah leži mu lav; na glavi imade kardinalski šešir. Iz pod kipa gèrb, na kojem je cèrven lav. Otac zarcelo i svitlos svih ilirskih zemaljah. Patronus, speculum atque lux totius Illyriae. — II. Otac i vojvoda kraljevah ilirskieh. Patronus atque Dux Regum Illyriae. Kralj kleči pred sv. Stiep. koji njemu pruža kèrst, na kojem je barjak sa slikom propetoga Isukèrsta. III. Zdèržiteljica i mati, miati, milostivna ilirskieh zemaljah. Patrona ac mater piissima totius Illyriae. Gospe &. IIII. Otac bosanske zemlje. Patronus Regni Bosniae. Gèrgur papa stojeći, u desnoj ruci dèrži raztvorenu knjigu, u lie-

voj štap papinski, o kom visi barjak s bosanskim gèrbom; kraj desnog uha golubica medju zrakama. V. Cara Stipana Stiepana Nemagnicha Cimer. Imperatoris Stephani Stephani Nemagnich Insignia, zatim sliedi gèrb zemaljah ilirskih do fol. XVII., na kojem je pèrvi gèrb obitelji Kotromanovićah, a posliednji Jagrosaglić; za ovim imade dodatih još 11 komadah bez podpisa.

U pridvornoj carskoj knjižnici pod brojem 7683. u Beču ima na isti način ovog Rodoslovia snimak, pod naslovom latinskim kao gori spomenuti, koga je Marko Škoroević Bošnjak prepiso i snimio, a posvetio ga austrianskom nadvojvodi Ferdinandu Frani, sinu Ferdinanda III. i Marie. Vidi Arkiv za poviestnicu Jugoslavensku knjiga I. str. 176.

O ovim gèrbovima napominje i Prudentius Narentinus u knjizi: de Regno Bosniae ejusque interitu naratio historica. Venetiis 1781. pag. 48 s opazkom. Catalogum hunc depromtum exhibemus ex originali m. s. qui asservatur in venerabili conventu sancti spiritus, Fojnicae, apud fratres minores, una cum illorum stemmatibus; quem fideliter ac diligenter transcripsit Anno Domini 1724. P. Marianus Lekussich, secretarius A. R. P. Augustini a Salinis, Bosnae Argentinae Provincialis, transcriptumque exemplar reposuit in archivio Conventus S. Mariae Macarsschae in Dalmatia, ubi hactenus asservatur. Imenoslov ovi nahodi se i kod Kačića, razgovor ugodni naroda slovinskoga Beč 1835. knj. II. str. 1. zatim Gregor Čevapović u knjizi: Synoptico Memorialis Catalogus observantis Minorum Provinciae s. Joannis Capistrano, olim Bosnae Argentinae etc. Budae 1823. pag. 266. sa sliedećom opazkom: Nobilium Familiarum, quarum memoria inter hujus Provinciae Tabularia in vetustis M. SS. conservata (a furore Turcico in conventu Fojnicensi occultata) et a memorabili viro P. Josepho Jacosics fideliter transumpta fuit etc. Ovaj imenoslov mnogo je kasnie pisan, nego ona knjiga slikovana, koje pak godine i kojim jezikom, ja neznam. U knjizi imade gèrbovah obiteljskih, kako smo prie vidili 127, i to ne abecednim redom, već kako je ko-

ja staria, u ovome pako imenoslovu imade 168 imenah plemenitih porodicah redom abecednim, 41 dakle više, kojih se gèrbovi nenalaze u spomenutoj knjigi; a i ta je razlika izmedju ovog imenoslova i Rodoslovia, što imena ne samo da su jednakim pravopisom pisana, već i to, što u Imenoslovu i predikata imadu, n. p. Aglinich, de Aglinich secus Bobovacz itd. — Imenoslov ovi po nepomlji čuvaocah davno je s drugim mnogim riedkim rukopisim u Fojnici propo.

VII.

KNJIŽEVNOST BOSANSKA.

B) Pisaoci, koji su abecedom pisali.

(Produženje.)

Iz uzroka, što pismenah i tiskarnice nije bilo na drugomu miestu, osim Mletakah i Rima, bosanski Franciskani još od početka 17. stolietja tiskali su svoja diela i abecedom; to bi mogo tkogod pomisliti, da je pravi i jedini uzrok? Al tako nije. Uprav u Mletcih i Rimu, gdie su bile tiskarnice cilirske, i u isto doba, kad su jedni azbukom, drugi su abcedom izdavali svoje knjige. Ja scienim, da su se ovi posliednji ugledavali na književnike dubrovačke, dalmatinske i slavonsko-ugarške, koji su gotovo samo latinskim slovima služili se, a to se i od tuda vidi, što su se i njihovog pravopisa i načina pisanja dèržali.

Ovi pisaoci jesu: Bandulović, Ančić, Sitović, (Filipović, Dobretić,) Lekušić, Laztrić, Vicić, Ilić, Miletić, Marjanović, Matić, Barišić, Čuić i Sitnić. Diela njihova jesu sliedeća.

1. Ivan Bandulović.

Rodom iz Skoplja, franciskan dèržave bosanske; koje je godine rodjen, i koje je umro, kako ni od njegovog života dosad ništa nisam mogo razabrati; izdao je: »Pištole i evangelja priko sve godine, za nedielje i svetkovine zapovidne s Letaniama i mnogim blagosovim i drugim odredima itd. Mletci 1613.« in folio. Knjige ove čistim pučkim izgovorom diče se, i služile su kod božje službe za podrugo stolietje, dok Knežević iste knjige nije pod svojim imenom izdao, tobože mnoga popravio, al uprav govoreći pokvario. Knjige ove pod Bandulovića imenom preštampane su više putah u Mletcih, i to godine 1640., 1665., 1682., 1699. i 1718.

2. *Ivan Ančić.*

Franciškan dèržave bosanske, štioc i obćeni propoviedaoc, bio je župnikom u Velikoj, Našicama i Brodu u Slavonii, kasnie u Biogradu u Sèrbskoj. Rodom iz Duvna sela Lipe. Umro god. 1685. njegov pravopis naliči na oni cirilski; knjige od njega izdane jesu sliedeće:

a) »Kchnighe parve Vrata nebeska i xivot viçchni, koye sloxi otaç fra Ivan Aniçio to yest Ançich Dumchlanin iz lipe, Stilaç i pripovidalac Reda male bratye obsluxitechla itd. na postechne boxie i na korist çarkve Illyriçke itd. Prikazay Priuzvisenomu i Prisvitlomu gospodinu Alexandru Crescenciu, Cardinalu Rimskomu, Biskupu Rekanatskomu i Loretskomu itd. u Jakinu po Francesku Serafinu 1678.« u 4. stranah XXXX. 437. — Prikazanje je latinski pisano, za ovim sliedi obraz u dèrvorezu istog Ančića; zatim azbuka bosanska uzporedjena s latinskom, govor o pravopisu, zatim Dahnik (kalendar) i predgovor. Od strane 1—20 Govorenje svèrhu prisvetoga križa, od 20 do 315. Istomačenje otčenaša. Dio III. od 315 do 437. Iztomačenje zrdave Marie. —

b) »Kchnighe drughe, dio çetvarti, Vrata nebeska i život vicchni &. Prikazane Prisvitlomu i pripostovanomu gospodinu Nikoli Konti, Rimskomu Cardinalu, u Jakinu 1678.« u 4 str. XIV. 245. — Prikazanje latinski, njegova (Ančića) prilika, a poslie nje »pogodba slova Illyriçki i slovniça s latinim i chni imena i broyevi«; sliedi predgovor u komu kaže: Yos imadem yedne kchnighe od devociona i polak molbi i svete mise i obslužit na chu, kad moch budem i chni xelim dati na svitlost« Sadèržaj ovih knjigah drugih, jest iztomačenje vierovanja (simbola) apoštolskoga, dosta jasno i čisto tumačeno.

c) Svitlost karstjanska i slast duhovna dio I. u Jakinu 1679. po Ivanu Salvianu u 8 str. XXXIII. — 208. Dio II. tumačeći posvetilište sv. mise st. XXXII. 272.

d) »Ogledalo misničko itd. Posvećena Beatissimo Patri Innocentio XI. Summo Pontifici. U Jakinu 1681.« u 8 str. XXXII. 191. U ovoj knjizi govori o azbuki iliričkoj, kao i u pèrve dvie.

Još je Ančić piso latinskim jezikom knjige o poveljama i dopuštenjama papinskim koje su darovane franciskanim bosanskim; koje su više putah preštampane, a na posliedka obustavljene (suspendirane). Thesaurus perpetuus Indulgentiarum Seraphici ordinis sancti patris nostri Francisci &. Romae 1663. in 16. pag. 152. Drugo izdanje od M. P. O. Fr. Gabre Stanića iz Imotskoga, exprovinciala. Venetiis 1702.

3. *Lovro Sitović.*

Rodom iz Ljubuškoga, njegov otac bio je Turčin, koga je u vrieme rata bečkog ufatio Dalmatin Šimun Talaić; ovomu sina svoga dao je u tutiu, dok odkup donese. Sina mu primi se P. O. Fr. Ilia Mamić, nauči ga čitati i pisati. Otac njegov kad namiri odkup, sina sebi natrag uzme, al se njemu nije mililo više turkovati, prepliva rieku Trebižat, uteče od otca k priašnjemu svomu odhranitelju, pokèrsti se i postane redovnikom S. O. Frane, dèržave bosanske, bio je vèrlo naučen i bogoljuban redovnik. U Šibeniku učio je za 6 godinah pitomce redovničke mudroljubje, kasnie pako u arcibiskupskomu sieminištu u Splietu javni učitelj mudroljubja, obratio je na pravu vieru dvie svoje rodice. Umre u Šibeniku g. 1729., njegov životopis talianski pisao je Fr. Antun Bandić, čuva se u rukopisu u samostanu Zostrožkom u Dalmacii.

Knjige tiskane ostavio nam je:

a) Grammatica Latino-Illyrica Venetiis 1713. u 8. više putah preštampana je u Mletcih.

b) Piesan od pakla. Mletci 1727. u 8. str. 74. prikazana Vicenciu Zmajeviću nadbiskupu Zadarskomu.

c) Nauk kèrstjanski u 8.

4. Marian Lekušić,

Redovnik S. O. Frane dèržave bosanske, štioc i bogoslovac, rodom iz Mostara, izdao je:

»Bogoljubna razmišljanja od otajstva odkupljenja čoviečanskoga s. Bonaventure kardinala, prie mnogo vremena u jezik slovinski od jednog Bugarina prenešena, a sad iznova preštampana & &. U Mletcih 1730., kod Antuna Mora.« u 16. str. 158. —

5. Jeronim Filipović.

Rodom iz Rame; kad su se ramski fratri odselili iz Rame u Sinj, ondak je i on dietetom otišo s njima, i tamo posto redovnikom s. otca Frane; godine 1735. učinišega pèrvim Provincialom u novo odieljenoj provincii presvetog odkupitelja u Dalmacii, koje dostojanstvo i po drugi put bude mu dato g. 1651. Bio je čoviek vèrlo učen i dobar redovnik, knjige njegove jesu čistim jezikom pisane, slog dobar i razabran. Umro je 1765. god.

a) »Put Križa itd. u Budimu 1730.« u 12. str. 106.

b) »Pripovidanje Nauka kèrstjanskoga, složeno i u razlika govorenja razdiljeno u Mletcih 1750—1765. Kod Šimuna Occhi tri knjige (svezka,) u 4. I. str. 584. II. 451. III. 380.

6. Dobretić Marko.

Drugčie Jezerčić rodjen u Dobretićim, redovnik S. O. Frane, dèržave bosanske, najprie kustos, poslie provincial, zatim biskup Eretrianski i namiestnik apostolski u Bosni. Umro je god. 1784. izdao je:

»Kratko skupljenje ćudoredne iliti moralne Bogoslovice, svèrhu sedam katoličanske cèrkve sakramentah; iz svetog pisma, iz svetih saborah, iz odredjenja svetih otacah papih, iz nauka naučiteljah cèrkve božie i izostalih iz vèrstnih bogoslovacah izvadjeno, i pomljivo skupljeno u slavni Ilirički jezik u Ankoni 1782.« u 4. str. 580.

7. *Filip Laztrić.*

Jedan od najzaslužniih franciskanah bosanskih za provinciu i književnost, njegova se slika nahodi u knjižnici samostana Sutiskog, obširnii njegov životopis drugi put priobćit ćemo, rodio se je u Oćevii god. 1700., umro god. 1783. Bio je provincialom i ukinutu bosansku provinciu, otišavši u Rim na novo je uzdigao; do svoje smèrti uviek je pisao i književstvom zabavljo se. Njegova diela jesu sliedeća:

a) »Nauk i način dilovati molitvu od pameti. Ml. 1742.« u 8. str. 12.

b) »Kratak način činiti Put Križa itd. u Rimu 1758. kod Ivana Generosa« u 12. str. 53.

c) Testimonium Bilabium, seu sermones Panegyrico (dogmatico) morales, et alii nonulli &. latine et illyrice elaborati &. Venetiis 1755. in 4 pag. 542. Sermones 21.

d) Od' Uza me, t. j. istomačenje nauka kèrstjanskoga; kratka pripovidanja nediljna i svetčana u Ml. 1765. u 8. str. 308. drugi put Mlet. 1796.

e) Nediljnik dvostruk. To jest po dva govorenja za svaku nedilju priko godine, lasna, kratka i ravna samo za lastnoćju pastirah naseljačkie puka priprostoga i nenaučenoga, uredjena. Mletci 1766. u 4 str. 440.

f) Svetnjak, to jest govorenja od Svetie itd. u Mletcie 1766. u 4 str. 280.

Još je pisao Kroniku svog vremena, rukopis nahodi se u samostanu Sutiski, u latinskomu jeziku izdo je učeno dielo: Epitome vetustatum Provinciae Bosnensis & &. Secunda editio Anconae 1776. in 4 pag. 134. Suviše u Illyricum Sacrum t. 4. Danielu Farlatu o Bosni mnogo je piso i priobćio mu različita izviestja.

8. *Vico Vicić.*

Rodjen u Fojnici 1734. umro 1796., ostavio je u rukopisu duhovnih piesamah, koje sam ja činio štampati pod naslovom:

»Pisme razlike na poštenje Božie, B. D. Marie i sviuh svetih sastavljene od O. F. Vice Vicića godine 1785. — U Splitu 1844. tiskom Oliveti i družbenice, u 8. str. 96 pisamah XL.

9. Gèrgo Ilić.

Rodjen u Varešu, najprie provincialom bio je, poslie učinjen biskup Ruspenski i namiestnih apostolski u Bosni. Umro g. 1813.

a) »Kratko nadometnutje u knjižice *Od' uza me*. To jest 14. razlikih, ravnih i kratkih govorenjah u Mletcih 1796. u 8. str. 108.

b) »Vèrhu kraljevstva Mariina, Govorenja pris. i pripoš. gos. Aleksandra Borgie, iz talianskog u slovinski prinešena i pris. gospod. Stiepanu Borgii kardinalu prikazana. U Dubrovniku 1799. u 8. str. 140.« Na svèrsi knjige: »Način pribogoljubni za štovati prisveto uznešenje Gospino na nebo itd. str. 8.

c) Epistolae pastorales, cum aliis nonnullis litteris circularibus. Patavii 1800. in 8. pag. 46. knjige su latinski i ilirski pisane.

d) U rukopisu leže »Sveta govorenja prieko ciele godine itd. koje bi trebalo da se uštampaju.

10. Augustin Miletić.

Biskup Daulianski i namiestnik apostolski u Bosni, rodjen u Fojnici 1763. Umro 1831. Čoviek bio je naučan i svetog življenja, njegov životopis latinski štampan u Rimu 1835. drugi put priobćit ću u ovim knjigama:

a) Početak slovstva, napomena i kratko istomačenje nauka kèrstjanskoga u Splitu 1815. u 8. str. 184.

b) Naredbe i uprave Biskupah, Namistnikah Apostolskih prošastih i sadašnjega itd. U Splitu 1815. U Rimu 1828. u 8 str. 97.

c) Početak slovstva i napomena nauka kèrstjanskog itd. u Splitu 1822. u 8. str. 24.

d) Istomačenje stvarih potrebitiih nauka kèrstjanskoga itd. u Rimu u štamparii S. Skupa 1828. u 8. str. 206.

11. Stiepan Marjanović.

Provincial bosanske dèržave, rodjen u Lipnici 1794. Umro 1847. god. Piso je latinskim jezikom:

a) Institutiones Gramaticae idiomate Illyrico propositae, ad usum Juventutis Provinciae Bosnae Argentinae compilatae. U Splitu 1822. u 8. pag. 277.

b) Syntaxis linguae latinae, juventuti Bosnae Argentinae accomodata &. Venetiis 1823. 8. str. 88.

c) Systema litterarium pro directione scholarum Provinciae Bosnensis etc. Budae 1835. — 8. pag. 83.

d) Bukvar latinskih i iliričkih slovah u Budimu 1835. 8 str. 40.

Marjanović bio je kronologus Provincie, te za niekoliko godinah pisao je dogodjaje svog vremena redovničke i svietovne; još je izdao na svietlost jednu golemu tabulu, na kojoj su naznačena imena sviuh stariešinah od početka Bosanske Franciskanske dèržave, s primetjanjim istoričkim, pod naslovom: Origo Vicariae Bosnae, Spalati 1823.

12. Ambroz Matić.

Bivši najprie učiteljem, tajnikom i župnikom u Tramošnjici, umre god. 1850. Štampao je:

a)Račun za pèrvu i drugu godinu, u Osieku 1827. 8. str. 116.

b) Knjižica ručna s upravam koristnim i uvižbanjem lasnim za mladiće latinski jezik učeće. U Osieku 1823. 8. str. 170.

12. Rafo Barišić.

Biskup Azotski, namiestnik apostolski odprie u svoj Bosni, a sada samo u Hercegovini. Štampao je:

»Paša duhovna itd. u Rimu 1842. u 8. str. 438.

Preštampao je Pištole i Evangjelja u Rimu 1840. od slova do slova, kao što je izdanje Petra Kneževića.

13. Mihovil Čuić.

Rodjen u selu Bukovici u Duvnu 1797. umro g. 1844. Ostavio je rukopis, kog sam ja uštampo:

Život Isusa Kèrsta itd. u Splitu 1848. u 8. str. 172.

14. Franjo Sitnić.

Župnik u Kotoru umro g. 1844. Ostavio je rukopis: Sveta govorenja preko ciele godine, koja da se izdadu, bila bi od velike koristi.

Još niekoliko ima redovnikah sad živućih, koji se zabavljaju s narodnim književstvom, koji će sami sebe proglasiti do niekoliko vremena, daj bože na skoro.

VIII.

NARODNE PIESME.

(Produženje.)

A. PIESME ŽENSKE.

16. UDATBA CARSKE KĆERI.

Zmaj proleti s mora na Dunavo
I pronese pod krilom djevojku,
A pod drugim ruho djevojačko.
Kad je zmaju žedja dodijala,
Pusti zlato u travu zelenu,
Pa joj daje od zlata maštrofu,
Ter je posla za goru na vodu.
Al na vodi tri dilbera biše;
Jedan veli, liepe djevojke!
Drugi veli, da je povedemo.
Treći veli, da je upitamo:
»Ja bora ti, liepa djevojko!
Odkuda ti u gori zelenoj?
Čijeg li si roda i plemena?«
Progovara liepa djevojka:
»Ja sam kćerca cara čestitoga
Vjerna ljuba zmaja ognjenoga.«
Kad to čula tri dilbera mlada,
Onda su joj oni besjedili:
»Što te dade care od Stambula
Što te dade zmaju ognjenomu?«
Odgovara kićena djevojka:
»Nepitajte, tri dilbera mlada!
Evo ima pune tri godine,
Kako nam je zmaje dohodio.
Na nedielju on je odvodio
Odvodio po jednu djevojku;
Pa je name reda dolazila.«
Tad govore tri dilbera mlada,
Tri dilbera, tri brata rodjena:
»Čuješ li nas glavita djevojko!

Gdi je tebi, zmaje ognjeviti?«
Njima cura pravo kazivala:
»Eno njega u cèrvenim stinam.«
Kad to starji bratac razumio,
Djevojci je tiho besiedio:
»Ja boga ti, liepa djevojko!
Počešljaj mi zlata li perčina
Pogubit ću t' zmaja ognjenoga,
Opremit ću t' babi ka Stambolu.«
Kad to čula glavita djevojka:
Češlja njemu od zlata perčina
Uplećala od zlata pèrstene.
Junak momče zato i neznalo;
Već je spremi ka Stambulu bielu.
Ode momče zmaju ognjenome,
Pa poteže ćordu brietkinju
Odsječe mu glavu u ramenu.
Pa on ide ka Stambulu bjelu.
Kad je došo pod careve dvore,
Pak je junak dvore prohodio.
Ugleda ga liepa djevojka,
Silna kćerca cara čestitoga;
Ona svome babi govorila;
»O moj babo, care od Stambula!
Zovite mi onoga junaka,
Štono danas iz pod dvora prodje,
Oni me je muke izbavio.«
Kad to čuo care od Stambula,
On mu šalje svoje vjerne sluge,
Da mu traže mladjena junaka.
I nadjoše, vesela mu majka!
Dovedoše g' caru čestitome;
Pa mu care tiho besjedio:
Ti li s' moju kćercu izbavio
Od onoga zmaja ognjenoga?«
Njem' se momče krivo kuniaše:
Nisam, care, života mi moga.«
Njem' se care biše povjerovo,
Misleć care da se upoznao.
Nevjeruje glavita djevojka,
Već govori caru babi svome:

»Skini njemu kalpak i čelenku,
Burme moje u njegov' perčinu«
Skidoše mu kalpak i čelenku,
Nadjoše mu od zlata pèrstena
Silne kćerce cara čestitoga.
Kad to care biše opazio,
Onda njega sebi zastavio:
Bjele mu je dvore sagradio,
Svoju mu je kćercu poklonio,
Uzima ga za svojega sina,
I daje mu na pomoć cekinah,
Neka troši junak do vieka.

17. SESTRA KUNE BRATA.

Junak idje goricom zelenom,
I tare se maramom vezenom,
A kada je na vèrh gore bio,
Diže oči suncu u visine:
»Žarko sunce, jesi l' kol'ko rano?«
»Nit sam rano, ni toliko kasno,
Možeš doći, gdi si namislio:
Gdino bratac sestricu udaje;
Neudaje, već ju preprodaje!
Za nju išće tri tovara blaga
I u Bosni tri biela grada,
I još ljubi struku od bisera;
Pak je bratac seki govorio:
»Moja seko, ti mi zdrava bila,
I liepi porod porodila,
Devet kćerih, a četiri sina!«
To je seki i požao bilo,
Pak je ona bratu govorila:
»Ah moj braco, i ti zdravo bio!
I u Bosni gradove dobio,
Tvoja ljuba biser iznosila,
Pod biserom muško nerodila!
Već rodila devet djevojakah,
Sve ih majka u goru spremila:
Koju golu, koju gologlavu,

Koju bosu, koju bez pojasa,
Koju jadnu, koju kruhu gladnu,
Koju žednu, koju majke željnu!«

18. TRI GRIEHA.

Sjeva munja iza ravna Duvna,
Susnježica iznad Sarajeva,
A Neretva od Boga prokleta,
Čudno li si na valove došla,
Sve odnese hane i dućane,
I hodaju Džafir begovice,
U njoj sjedi Mara i Aneta;
Pred Marom je gjergjef i prešlica,
A Aneta psaltir otvorila;
I iz njega troje grihe kaže:
Jedne grihe, tko nesluša majke
Druge grihe, i otca i majke,
Treće grihe, tko kudi djevojku.

19. KLETVA DIEVOJAČKA.

Rano rani kićena djevojka,
Pria zore i žarkoga sunca.
Rano rani, a Bogu se moli:
»Daj mi Bože oči sokolove
I biela krila labudova,
I zelena perja pavunova,
Da preletim preko Nevesinja,
Da izletim na vèrh poglednika,
Da ja vidim svoga sudjenika!«
Bog joj dade oči sokolove,
I biela krila labudova,
I zeleno perje paunovo,
I preleti preko Nevesinja,
I izleti na vèrh poglednika,
Ona gleda svoga sudjenika,
Kod njeg sjede do tri kudjenika:

Jedan veli, sàna i driemljiva
Drugi veli, neljubka je roda,
Treći veli, ljuta kano guja!
Ljuto kune kićena djevojka:
»Ah neka vas, moji kudjenici!
Koi veli, sàna i driemljiva,
Neimo sanka do Jurjeva danka!
Koi veli, neljubka je roda,
Neljubio od sèrca poroda!
Koi veli, ljuta kano guja,
Guja mu se na sèrcu savila,
Na sèrcu mu zimu zimovala
O Jurjevu gnjizdo zamotala
U pó ljuta ptiće izvodila,
Ljute ptiće šarene gujiće!«

20. KRALJICA ANUŠU BACA U VÈRBAS.

Pošetala gospoja kraljica,
Š njome idje sedam robinjicah:
Dvie nose skute i rukave,
Dvie metu izpred nje sokake,
Dvie nose svilene gajtane,
Jedna nosi sjajno ogledalo.
Kad su došli na Vèrbas vodicu,
Al' na vodi kolo djevojakah.
Govorila gospoja kraljica:
Koja j' tude, mog Ive djevojka?
Koja mu je vezan jagluk dala,
Na jagluku ime upisala,
I hodaju, gdi moj Ivo spava,
Ja nju hoću ljepo darovati?
Prokaza se Anuša djevojka:
»Ja sam, nene, tvome Ivi draga
Ja sam njemu vezen jagluk dala.«
A maši se gospoja kraljica,
I izvadi vezenu maramu:
Sveza oči Anuši djevojci,
Sveza oči u Vèrbas je baci.

21. NOŠNJA BAŠINSKA.

Jesi l' išla Maro, skoro u Sarajevo
Jesi l' vidla Maro, mlade Sarajlie?
Kako nazli hode, kako gjuzel nose,
Gjuzel odielo: od saje čakšire
Kovče jedrenlie, kajsar jemenie,
Do dva džamadana, do dva bensilaha,
Do dvi breše male pošom pripasane
Fino-fesa na glavi, lahur oko fesa
Zelena dolama, fermen na dolami,
Ćurčić na fermenu, binjiš na ramenu,
Šiša pod binjišom, šargia u ruci;
Kako sitno kuca, a jasno popjeva:
»Moja draga! jesi l' se udala?«
»Jesam dragi, i sina rodila,
Od mila mu, dragi, tvoje ime dîla
Tvoje ime, dragi mula Ibrahime;
Kad mu babo u džamiu pojde,
A ja mlada svoga sina niham:
»Spavaj sine, nebilo ti babe!
Ostala ti majka udovica,
Dopala ti pèrvog svog sevdaha!«

B. ŽENSKO-JUNAČKE

22. DŽELALUDIN-PAŠA IZSIEČE BOSANSKE KAPETANE.*
(god. 1821.)

Što se ono Travnik zamaglio,
Ili gori il ga kuga mori?
Niti gori nit ga kuga mori;
Djevojče ga s okom zapalilo,
S cèrnim okom kroz sèrčali pendžer:
Izgoriše dva nova dućana

---

* Dželaludin-paša, bio je jedan od najglasovitiih vezirah na Bosni; za pet godinah svog vladanja mnoge je baše i zulumčare izkèrčio, a kristjane obranio; al ga bosanski baše preko Janjičara-age tuže kod cara, te ga digne s Bosne, učinivši ga serasker-pašom protiva Gèrcima, što njemu bivši nepovoljno, otruje se i umre u Travniku god. 1822.

I dva hana age Pelivana
I mešćema, gdi kadia sudi,
Kukajući, gorko proklinjući:
Bog ubio Sarajske prednjake!
Do dva brata, do dva Džingjafića,
I onoga mladog muselima,
I brata mu agu Sarajskoga;
Iz Travnika Rosić Mahmut-agu,
I Fudulu Inglez efendiu
I onoga Aliu poglavara!
Jerbo oni opanjkaše Turke,
Da predaju zemlju u kaure,
Opanjkaše Dželaludin paši.
Paša piše sitne burjuntie,
Pak sazivlje mlade kapetane
Saziva ih baš Travniku gradu.
Kad je bilo treći dan barjama,
Divan čini Dželaludin paša;
Sve mu lale na divanu stale,
Sva gospoda od Bosne ponosne:
Od Saraj'va age barjaktari,
Sve uleme i svi kapetani.
Kad je paša divan učinio,
Sve ih redom u hodaju zove,
Sve po redu zove kapetane:
Najpred zove Kulin kapetana,
Pak mu vadi knjige od Krajine:
»Čije l' knjige čiji li su muhri?
Ja murtati, mladi kapetani!
Vi dajete zemlju u kaure,
Bez careva biela fermana,
I bez moje sitne burjuntie!«
Odgovara Kulin kapetane:
»Na milosti, mili gospodare!
Ja sam muhre u potrebi dao,
Zemlje nisam dao u kaure.«
Blizu sjedi mladjen Osman paša.
Progovara Dželaludin paša,
Svoj gospodi i svim ridžalima:
»Što li triba ovim murtatima?«
Progovora mladjan Osman paša:

»Što tko traži, sve od sebe nadje!«
Onda paša viknu na kavaze:
»Zovite mi moga sad dželata,
Nek izsječe sve murtate ove.«
Do njeg siedi Emin efendia,
Sve veziru tiho progovara;
»Nemoj paša, čestit gospodare!
Neg ih šalji travanjskoj tavnici.«
Na to se je paša smilovao,
I posla ih gradu u tamnicu,
Tembilj čini travanjskom dizdaru,
I zatvora od tamnice vrata. —
Neprodjoše ni tri bjela dana,
Paša piše sitnu burjuntiu,
Kad je bila ićindia mraku,
On je daje svojemu dželatu,
Da je nosi travanjskom dizdaru,
Da podavi mlade kapetane;
Š njime šalje dva svoja kavaza.
Kad su došli gradu travanjskome,
Oni zovu travanjskog dizdara,
Da otvora od tamnice vrata.
Kad je aga razumio rječi
Oborio suze niz obraze,
Pa im daje ključe od tamnice.
Tad je džalat vrata otvorio,
Pa on zove Kulin kapetana:
Hodi beže, tebe vakat dodje! —
Kad je bilo noći po akšamu,
Zapucaše carevi topovi,
U Travniku na bjelome gradu:
Udaviše Kulin kapetana,
I Bajbuta amidžu njegova,
I Petrovca bega alaj-bega
A i Krupu harna kapetana
I Derventu jedinog u majke
I Maglaja, žalostna mu majka! —
Skupiše se sve žalostne majke,
Sve mi majke i sve mi ljubovce,
Sve ujedno, da žalost provedu.
Pak zakuka sinja kukavica,

U srid zime, kad joj nije vrime,
U Stambulu pred carevim dvorom,
To nebila sinja kukavica
Već to bila Derventina majka.
Pitao je carev haznadare:
»Što je tebi cèrna kukavico?«
»Nepitaj me carev haznadare!
Ja imadoh sina jedinoga
U Derventi u Bosni ponosnoj:
Udavi ga Džalaludin paša,
Udavi ga u Travniku šehru,
Prevari ga, ah da ga nebilo!
On ucvili mnogo siroticah,
I ostavi mnogo udovicah.«

23. ABDULHRAMAN PAŠA IZSIEČE SARAJSKE BAŠE

(god. 1827.)

Viče vila sa vèrh Trebevića,
Pak dozivlje mlade Sarajlie:
Sarajlie da vas bor ubije!
Jer ubiste Nakib efendiu,*
Brez careva biela fermana,
Brez pašine sitne burjuntie,
Brez kadine ućul-murasele,
Brez ilama kreševskog imama?
Kad vam paša u Saraj'vo dodje,
Tko će vama pašu dočekati
Tko l' pod pašom konja prifatiti?
Tko li učit biele fermane,
Tko l' pašine sitne burjuntie?
Eno paša u Zvorniku gradu;
Paša piše sitnu burjuntiu
Ter ju šalje k Šehru Sarajevu
A na ono sedam poglavarah:
Dodje knjiga u Šehr Sarajevo
A na onog Bakariu starog.

* Nakib efendia bio je otac sadašnjeg Fazli paše Šerifie. God. 1826. zato od Sarajliah kamenovan, što se je dèržo carske strane.

Knjigu uči Bakaria stari,
Knjigu uči, a suze proljeva,
Pa govori Bakaria stari:
Bora vama, moje age drage!
»Abdul-paša, mila majka naša
Sve nas zove ka Zvorniku gradu;
Spremajte se, moje age drage,
Spremajte se ka Zvorniku bjelu,
Svaki nosi po katuru blaga,
Ja ću nosit dvie mazge blaga.«
Spremiše se age Sarajlie;
Svaki nosi po katuru blaga
Bakaria, dvie mazge blaga.
Nanidjoše niz polje zvorničko;
Gledao ih paša sa pendžera.
Paša pita svoga terdžumana:
»Tkono jaši na pred na gjogatu?«
Terdžuman mu po istini kaže:
»Ono ti je Bakaria stari,
Dućan mu je na srid bezistena,
Kada hoće age Sarajlije
Kada hoće da čine vieće
Oni nejdju muli na mešćemu
Neg' u dućan Bakarie starog,«
Paša pita svoga térdžumana:
»Tkono jaši drugi na vrančiću?«
Ono ti je Pinjo barjaktare,
Kahva mu je na srid Kolobare,
Kada hoće age Sarajlie,
Kada hoće, da čine vieće,
Oni nejdju muli na mešćemu,
Nego idju Pinji barjaktaru.«
Opet paša tèrdžumana pita:
»Tkono treći jaši na doratu?«
Tèrdžuman mu po istini kaže:
»Ono ti je aga Turnadžia
Dućan mu je na srid baščaršie,
Kada čine vjeće Sarajlie
On' neidju muli na mešćemu
Već dućanu age Turnadžie. —

Štono jašu na dva dobra konja,
Ono su ti do dva Tamiščie,
Dućan im je na sried varoši.
Kad u jutru, jutro osvanulo,
Paša ih je redom izvodio,
Pa ih kolje kano janjce mlade.
Šalje momke svom bielu dvoru:
»Kaži te im viernim ljubama,
Da nejmade agah Sarajliah,
Redom ih je paša pogubio.

24. USEIN KAPETAN OD GRADAČCA DIGAO SE JE PROTIVA CARU.
(God. 1831—2.)

Podiglo se jato golubovo,
Iz široka polja Sarajskoga;
To nebilo jato golubovo,
Već to bile mlade Serajlie
Pred njima je Uso kapetane,
Pored njima Tuzla kapetane*
I odoše ka Ipeku ravnu.
Kad su došli ka Novu pazaru,
Pazarkinje pjesmu izpjevale:
»Useine, svetčevo koljeno,
A ti Tuzla, care od Stambula.«
I dojdoše ka Ipeku ravnu
Vas su Ipek listom porobili,
Porobili, pa ga zapalili.
Ljuto kunu sve Ipetske majke,
Ljuto kunu Ipekskog vezira:
Bog ubio Ipekskog vezira,
Gdi nam pušća jednog dušmanina
Dušmanina Usu kapetana. —
I uteče Ipekski vezire

* Mahmut beg, koi je po nagovoru Serasker-paše Rešida ostavio svog druga Usu na ciedilu, i zato pašom posto. God. 1850. digne bunu i od poznatog junaka maršala Omer-paše predobijen bi i uhvatjen.

I uteče žalostna mu majka.
Ja da vidiš Usu kapetana,
Šta on radi po Ipeku ravnu:
Tjera momke ostaše djevojke
I ostaše ostarile majke
Kukajući kano kukavice,
Prevèrćući kano lastaviec. —
Ja da vidiš Ipekskog vezira.
On ti idje caru čestitome,
Čini tužbu caru u Stambulu,
Car mu daje vojsku nebrojenu,
A pred vojskom pašu Mahmut pašu.
Kad je došo ka Novupazaru,
Govorimu Uso kapetane:
»Čuješ li me paša, Mahmut paša,
Turčin jesi, vjere neimadeš,
Nit imadeš dina ni amana
Niti postiš turskog ramazana,
Jer ti imaš doboš ko u kralja,
Vojska tvoja za Boga neznade.
Ostavila svetca Muhameda,
A obukla gjaursko hodjelo.«
Na to se je paša razljutio.
I on idje Šehru Sarajevu.
Na Pale je paša dohodio,
Na dobro ga Uso dočekao:
Iz pušakah mehkieh krušakah,
U zo čas ga tako dočekao.
Kad je treća noćca nastanula:
Pobieže nam Uso kapetane,
I ostale mlade Sarajlie
Sarajlie ponosite glave,
Poglavari Šehra Sarajeva
A prednjaci Use kapetana;
Pobiegoše niz Posavlje ravno,
Pravo, zdravo u zemlju Njemačku;
Jer je dao mito plemenito,
Dao Uso plete i dukate,
Da kaure na ruci imade.
Sve to njemu u zalud biaše;
Dobavi ga care od Stambula.

Pa ga pita silni Mahmut care:
»Što ti činiš Uso kapetane?«
Zar ti mećeš paše i vezire,
A u onoj Bosni ponositoj?
Kakve imaš careve fermane?
Znaš li bolan, Uso kapetane!
Da imadeš krila sokolova,
De s' odletjo preko cèrna mora
Da bi tebe opet dobavio,
Čuješ li me Uso kapetane?
Uso mu se krivo kuniaše:
Aman care, mili gospodare!
Nit sam metó pašah ni vezirah,
Niti mulah niti muselimah,
Nit' ikakvih drugih poglavarah;
Već i mene sila nagonila,
Nagonilo šehru Sarajevo,
Nagonile baše Sarajevske.
Na to mu se care rasèrdio:
Baca Usu u zidan tamnicu,
Dèrža njega punu godinicu,
Uzima mu blago nebrojeno,
Na mukam ga care pogubio.

25. SARAJLIE NEVESELE RAD DOŠASTJA MAHMUT-PAŠE I CARSKOG ASKERA.
(god. 1832.)

Viknu Vila sa vèrh Trebevića,
Dovikuje mlade Sarajlie:
Sarajlie, što ste nevesele?
Al je vaša hazan poharana,
Ali vas je zabolila glava?
Ali vas je vatra opèržila,
Ali vas je vojska porobila?
Ali vas je voda oplavila?
Govorile mlade Sarajlie:
Ja borati, prebiela vilo!
Nit je naša hazna poharana,

Niti nas je zabolila glava,
Niti nas je vatra opèržila,
Niti nas je vojska porobila
A ni plaha voda oplavila,
Već su nama tri žalosti naše:
Mahmut paša u Saraj'vo dodje,
I dovede tri buljuka vojske,
Jedno buljuk Arnauta ljuta,
Drugi buljuk Toske neoprane,
Treći buljuk careva Nizama,
S tog smo age vèrlo nevesele.

C. JUNAČKE PIESME.

26. MEJDANI I ŽENITBA AHMET BEGA IZ VARADA.

(M. Š.)

Vino pije beže Ahmed beže.
U Varadu gradu kamenomu,
Š njim ga pije trideset deliah,
Sve delie sile po hodaji,
Beg Ahmet beg sio kraj pendžera
Pa na pendžer saruk naslonio
A kroz pendžer ruku promolio,
Pak sve beže pali iz pušakah
Besidi mu Ibrahim ćehaja:
»Ahmed beže, dragi gospodaru!
Ti se beže, puškaranja projdi,
Jer si beže, gospodskog kolina;
Evo vezir nad svim vezirima,
Mani su ti paše i veziri,
Hoće na te ferman dobaviti
Vas će t' dirluk u beglug otići.«
Zato beže haje i nehaje
Sve to bolje pali iz pušakah.
Opet veli Ibraim ćehaja:
»Tog se beže, puškaranja projdi,
Ako rupi tvoja stara majka
Sviuh će nas rezil učiniti.«

Istom oni tako govorili,
A hodaji vrata poklekoše,
Al ti eto ostarile majke,
Pa na njihu ćehru učinila:
»Što to radiš, moj sine jedini?
Više nejmam već tebe jednoga,
Da Bog dade, ni tebe jednoga!«
A beže joj govorio riči:
»Što me kuneš, moja stara nene.«
»Kako tebe, proklinjati neću,
Ti si sine, vezirsko kolino!
Ako čuju paše i veziri,
Na te hoće ferman dobaviti,
Pa će tebe surgun učiniti
Vas ti dirluk u begluk otići!
Ako ti se meram oženiti?
Ev' u našem tvèrdomu Varadu
Trideset begah, trideset alaj-begah
Sve mi sine, veliko kolino —
Gdi god sine, zaprosiš divojku.
Dat će ti ju, jedva dočekati;
Al' ako ćeš mene poslušati,
Nećeš uzet ti druge divojke,
Osim našeg bega Bećir bega:
U njeg ima kèršna jedinica,
Jedinica, na glasu divojka,
Lipa Hanka bega Bećir bega,
Eno sine, za tebe divojke,
Eno sine, za me priatelja.«
Onda sinak neni besidio:
»Stani nene, da ti pravo kažem;
Jednoč skoro rano podranio,
U pivnicu, da s' napijem vina,
Kraj avlie bega Bećir bega
Džamor stoji, na avlii nene,
Kroz mazgal sam oko probacio,
I ugleda čudo na avlii:
Na avlii sofa načinjena,
A po sofi prostèrta jalia,
Na njoj sidi kićena divojka

Lipa Hanka bega Bećir bega,
I dvore ju četiri robinje
Što mi idu uz mladu divojku,
Skute nose, da se neizrose,
A rukave, da se neotrune;
Vidio sam kićenu divojku:
Tanka pasa, a dugačka vrata,
Oštra nosa, a cèrljenih kosah,
Dugih pèrstah, zaoštrenih petah
Taman žuta, kao kučka ljuta;
Nije majko, tu zame divojke,
Nit' velika za te razgovora.
Već ako ćeš mene oženiti,
Čuo jesam, a vidio nisam,
Tamo gori u kèršnoj Kaniži,
Lipu Melku bega Mustaj bega
Po imenu Šestokrilovića;
Eto nene, za mene divojke,
Eno zate kéršna priatelja.«
A nena mu govorila riči:
»I ja znadem za mladu divojku,
Ama Melka manali divojka:
Tko god sine, zaprosi divojku
Svakomu je iznosila manu,
Nećeš ni ti brez mane ostati?
Nju ti prose četiri vezira,
Peto prosi paša Fazli paša,
I svakom je manu iznosila,
A tog sine, nebi ni gledala —
Paša ti je rodjeni daidža
Sramota ti na njeg namećat se.«
Onda beže poletio neni:
»Dajmi izun, babine delie
Iz podruma babina dorata
I daj meni babina ćehaju
I daj meni babino hodilo,
Da ja idjem u grad u Kanižu,
Da ja vidim kićenu divojku
Jel onaka, kako ljudi kažu?«
Onda nene na noge skočila

Pak svog sina uzima za ruku:
Hajde sine, da t' opremi nena!
Pa ti vidi Melkanu divojku.«
Kad to čuo beže, Ahmed beže,
Težko beže toga dočekao,
Odmah skoči na noge lagane
A ćehaju uzima za ruku
Pa zavika sve svoje delie:
»Oh delie! konje opremajte.«
Pa zavika obadva seiza:
»Opremite doru u podrumu,
Dobra doru, babina kèrhata,
A drugoga Ibrahim ćehaji.«
Tako reče, pak s nanom u kulu,
Kad izajde u visoku kulu,
Stara sinu besidila riči:
Svlači sine, sa sebe hodilo,
To mi svlači, babino oblači.«
Beg je majku hitro poslušao.
Ona vadi gaće i košulju,
Pak izvadi dvi ječerme svitle
S obe strane toke i ilike,
Pak mu daje kèrk čoe čakšire,
Na kojim su kopče gjumišlie,
Vèrlo sitne, daleko se svitle,
Sve iz kopčah srebreni sindžiri,
Na sindžirim na toku cekini,
Pa mu baci dvi tkanice zlatne,
Na njima su dvi zlatne bèrnjice,
Na bèrnjicam dva mavi kamena,
Iz njih biju dva mavi plemena;
Pa se begu vidi putovati
I u noći konje podkovati,
U po noći na prelo otići
U po noći kano i u podne.
Pa mu dade zelen koparana,
Na njemu je trideset putacah
Svako jesti trideset žutacah,
Zatim daje zelenu dolamu
Sve uz skute od zlata kolači,

A uz nidra od zlata dugmeta,
A što su mu do dva pod gèr'ocem!
Svakomu se na burmu odvija
Svako fata po dvi litre piva,
Kad putuje na burmu zavije,
Kada pije š njim nazdravlja pivo.
A na glavu kapu i čelenku,
Oko glave sedam čelenakah,
Osma faklja, a krilo deveto,
Uz to direk od suhoga zlata,
Krilo mu se na direku lila,
Neka znade, koi vitar puše.
Pak s' uteže pasom mukademom
Od bedarah do vitkih rebarah
Uz njeg meće dva čifta pušakah,
Dvie breškinje a dva venedika,
Svaki ždere litru tučenika.
Medju njihu palu okovanu,
Svi u čistu sèrmu zavijenu,
Pa nateže čizme i kalične.
Kako godi sebe opremio,
Onako je i svoga ćehaju.
A kad ga je stara promotrila
Ona sveza hiljadu dukatah,
Pak dodade svom Ibri ćehaji:
»Eto sine, tebi za hašluka,
Ako bude vama do obraza,
Troši blago, a obraza čuvaj.«
Odtlen beže na noge skočio,
Pa na bedru ćordu nabacio,
Ode beže pravo na avliu.
A delie konje opremile,
Svaki dèrži konja za dizgune;
Dva kèrhata seizi izveli,
Ja, da vidiš begova dorata!
Čiftom bije a zubima grize,
Neda dobro sebi dohodati.
Sam se beže k njemu prikučuje,
Pak mu metnu ruku na jabuku,
Ter povèrši pehlivan dorina,

Pak zavuče ruke u džepove,
I darova četiri seiza,
Svakom dade po trideset dukatah,
A delie konje poklopile,
Varadu se otvori kapia
Svi odoše iz Varada bila:
A starica u visoku kulu,
Pa uzela durbin od biljura,
I na demir durbin naslonila,
A na oko sebi nagodila,
Prati majka bega i delie,
Polje prešli u goru zamakli,
Više nena nehti ni gledati,
Već je sama sebi govorila:
»Ej sahtile! moje dite drago.« —
Ode beže pravo uz planinu
Litnje bratjo! prigrijalo sunce,
Konji tovni, a junaci bisni:
Pod njima se konji poznojili
A na njima oni požednili:
Besidio beže, Ahmet beže:
»Nezna l' tkogod vodu jal livadu?
Da mi svoje konje odmorimo
I hladne se vode napijemo.«
Na to reče Ibrahim ćehaja:
»Davno jesam ovda prohodio
Vidio sam vodu i livadu.«
Pa nehtide putom pravenikom
Već otišće putom stranjenikom.
Dobra ga je srića susritnula:
Najde Ibro vodu i livadu,
I kod vode sofa ogradjena,
Obslonjena kumašli jastucim,
Ogradjena mavi trabozanim,
Nadkrivena čohom venedičkom,
A na sridi prostèrta jalia,
Na njoj sidi stara gospojica,
A dvori ju trideset robinjah;
Ružu beru do tri pavunice.
A kad beže, sofu opazio,

Onda dori pokupi kajase,
Prikuči mu čizmu i mamuzu.
Bože dragi! što mu doro radi,
Sve po polju zečki poigrava,
U napridak odapinja vučki,
Al ga zabsti beže Ahmet beže,
Na njemu je žvalje razvalio,
Sve iz usta bili klobukovi,
Pinu baca na trećega druga,
Sve po polju golubove gradi.
Pak joj beže turski selam viknu.
Stara nena selam prifatila.
Njoj je beže govorio riči:
»Čija voda, čija li livada?
Čija li je sofa ogradjena?
Čije li je trideset robinjah?
Čije li su do tri pavunice?
Čija li si stara gospojice?«
A stara mu na to odgovara:
»Kad me pitaš, pravo ću ti kazat;
Ovo voda a ovo livada,
Iz Kaniže Šestokrilovića
Po imenu bega Mustaj bega,
A ovo su njegove robinje,
A ja jesam begova ljubovca.
A vidiš li do tri pavunice,
Štono beru cvitje svakojako,
Štono od nas najpèrva divojka?
Ono kćerca našega Gjonlage,
A druga je našega Ajana,
A najkrajna, to je moja kćerca.
Mlada Melka moja mizinica.«
A kad beže smotrio divojku,
Gospoji je tiho besidio:
»Ah! gospojo, obadva ti svita,
I lipoga po svitu gledanja,
Kaži pravo tako bila zdravo!
Kada s begom legneš u dušeku,
I prosto se s njime razgovaraš,
Kome hoće pokloniti Melku?«

Onda stara besidi gospoja:
»Ja bora ti neznana delio!
Kada s begom u dušeku legnem,
Ja sam od mog bega razumila,
Da ću našu pokloniti Melku
Od Varada, mlad' Veziroviću,
Po imenu begu Ahmet begu,
I ja nebi stara ni hajala,
Da sam ikad okom ga vidila?
A kad beže te razumi riči,
Namah ondi sa dorata fèrci,
Pa izajde na sofu gospoji,
Ter je njojzi besidio riči:
»Ako bega ti nisi vidila,
Sad ga vidi, ja bo jesam glavom.«
A kad stara riči razabrala,
Onda begu jesti besidila:
»Kuda hoćeš, beže Ahmed beže?«
Idem pravo tvomu dvoru bilom
Porad Melke, tvoje mizinice;
Ah! gospojo, tako zdravo bila,
Ako ćeš mi pokloniti Melku,
Da ja jašim pravo u Kanižu?
Akol mi je pokloniti nećeš,
Da se odmah ka Varadu vratim?
Da netrudim konjah ni junakah.«
Odgovara stara gospojica:
Jaši sine, pravo u Kanižu;
Kad se gradu ti blizu prikučiš,
Spazit će te četiri Vezira,
Koji prose moju mizinicu,
A i peti paša Fazli paša,
Svaki će te na konak pozovnut,
A ti nemoj na konak ni jednom,
Već protiraj konje kroz čaršiu,
Goni pravo ka novome hanu,
Pa u hanu pani na tenahu,
Ni ja beže, baš kasniti neću;
Kad ti moje ugledaš kočie,
Pod' kočiam vrane bedevie,

Uz kočie trideset robinjah,
Sve robinje begove divojke.
Izlazit će mloge pašalie,
Pašalie fatati divojke.
Ti uzjaši sa svojim deliam
Pak ti kuči pravo ka kočiam,
Nek delie gone pašalie.
A ti pravo dojdi do koćiah,
Njima će se kapak otvoriti,
Iz kočiah ruka promoliti
I u ruci kita fesligjena,
Poletit će trideset robinjah,
Svaka dati po kitu ružice,
Moja Melka, kitu fesligjena,
Neka znade serhad i krajina,
Da je Melka tvoja zaručnica.«
Kad to čule četiri robinje,
Poletile na muštuluk Melki.
Dok doleti najpèrva robinja:
»Daj muštuluk, kićena divojko!
Eno bega od grada Varada
Po imenu vezirova sina,
Teb' je majka njemu poklonila;
Da ga vidiš, moja Melko draga!
Blago majci, koja ga rodila,
I divojci, kojoj sudjen bude,
A danas je tebi on nasudjen.«
Melka fati rukom u džepove,
Ter joj dade stotinu dukatah.
U to doba druga doletila,
I njoj dade pedeset dukatah.
Trećoj dade trideset dukatah.
Četvèrta se troma dogodila,
Ufati joj na glavi čakiu:
Daj muštuluk, kićena divojko!
Ja bi rada, da sam bèrža bila,
Eno t' bega na sofi s materom,
Da ga vidiš, moja Melko lipa!
Zdrava bi ga u čaši popila,
Bolna bi ga na rane privila,

Kamol nebi mlada prigèrlila!«
Njoj govori Melkana divojka:
Pričekaj me, moja robinjice!
Dok ja dojdem svome bilom dvoru,
Jer se tome ja nadala nisam,
Pak sam ti se zurgjut dogodila,
A dok dojdem u babine dvore,
Što god vidiš ruha na menika
Svega ću ga tebi pokloniti.«
Troma bila muški zadobila,
Fesić kapu i na njoj čakiu
Sama ona pet stotin dukatah.
Onda one sve tri poletile,
Najpèrva je Melka doletila;
Ali sidi beže Ahmde beže,
Gospoja mu kavu navalila,
Tutundžie čibuk raspalile,
Peškirdžie peškir pribacile.
Tutun pije, cèrnu kavu sèrče,
A odbija dime na topove.
Kavu poju, u findžan ubaci
Cilih brate trideset madžariah.
A kad vidi ostarila majka,
Ona svojoj kćerci govorila:
Eto Melko bega od Varada,
Teb' je babo njemu poklonio.«
Kad razabra Melka mizinica,
I vidio beže Ahmed beže
On se maši sebi u nidaraca,
I izvadi burme suha zlata,
Pak jih dade kićenoj divojci,
Ona po njem vezen jagluk baci;
Na jagluku trista sitnih granah,
Svaka grana od cekina zlatna.
Odtlen beže na noge skočio,
A delie podmakle kèrhata,
Pa delie konje zajašile,
Ode pravo uz polje Kanižko.
A kad bili na pogled Kaniži
Izašla su četiri vezira,

Pa razpeli bile čadorove,
A i peto paša Fazli paša,
Svaki pram njim šalje konakčiu,
I svaki ga k sebi pozovnuo;
On nehtide ni jednom veziru,
Već odtira pravo kroz čaršiu,
Pa u hanu pade na tenahu,
Tu delie konje razjašile.
Dok se konji malo odmorili,
Al eto ti varakli kočiah,
Ugledaše mlade pašalie
Pašalie konje uzjahale,
Pravo lete k varakli kočiam
Pašalie fataju robinje.
To ugleda beže Ahmed beže:
Bèrž' delie, konje uzjahajte,
Da idemo pravo do kočiah.
Delie se na noge skočile,
O svoje se konje pojagmile.
Beg Ahmed beg uzjaši kèrhata.
A kad bili k varakli kočiam,
Pa delie gone pašalie,
Beg Ahmed beg pravo do kočiah:
Kočiam se kapak otvorio,
Iz kočiah ruka izmolila
I u ruci kita fesligjena;
Poletilo trijest divojakah,
Divojakah, begovih robinjah,
Svaka njemu po kitu ružice.
Tad vidiše četiri vezira,
A i peti paša Fazli paša,
Ašićare begova divojka.
Uz kočie beže do Kaniže,
Odtlen ode ka novomu hanu,
Pa u hanu pada na konaku.
Dok se beže malo odmorio,
Al eto ti jedne robinjice,
Kako dojde, begu poletila,
Na krila mu knjigu ostavila,
Knjigu baci, pak se natrag vrati

Kada beže knjigu proučio,
Plesnuo se rukom po kolinu.
Pita njega Ibrahim ćehaja.
»Što je beže ako boga znadeš?«
Nepitaj me Ibrahim ćehaja!
Evo knjige od moje punice,
Od punice Mustaj-begovice,
Da je gledam gospodsku večeru:
Na večeru četiri vezira,
I njihove listom pašalie,
A i petog pašu Fazil pašu,
I njegovu cilu tevabiu,
Svakom podaj i jila i pila,
A vezirim po jedeka konja,
Fazli paši doru stamboliu,
Pod svim ratom i kesmom carevom«
Onda beže stade jadikovat:
Pusta smèrti, kud si zabasala,
Bože mili primi moju dušu!
Ja se tomu nisam danas nado,
Tere sam se zurgjut dogodio;
Nije šala! četiri vezira
A i peti paša Fazli paša,
Svakom dati po konja jedaka
A Fazlii doru prigoriti!«
Istom beže tako jadikuje,
A eto ti i druge robinje,
Dok unidje, begu poletila
Pred njeg baci pun jagluk cekinah.
Kad se beže mahla dobavio,
Sve podili po svojim deliam,
Ponajviše svom Ibri ćehaji:
O ćehaja, moja virna slugo!
Gledaj slugo, gospodsku večeru,
Troši blago, a obraza čuvaj.«
Kad se Ibro mahla dobavio,
Saruk kapu na rafu turio,
A uz ruku zagèrnu rukave;
Po čaršii udriše delie;
Pripravljaju gospodsku večeru. —

Na večeru četiri vezira
I njihova listom tevabia
Evo peto paša Fazli paša
I njegove listom pašalie.
Svakom dosta i jila i pila,
Svakom dade po konja jedeka,
Fazli paši doru stamboliu.
A kad vidi Fazli paša stari,
Žao momku prigorit dorata,
Doru mu je natrag povratio
A veziri odveli jedeke. —
Tude beže u hanu biaše
Brez promine za nedilju danah.
Kad nedilja danah izlazila,
Molila se Mustaj begovica:
»Digni zeta iz novoga hana,
Privedi ga u tvoje konake
A delie k tvojim deliama.«
Gospoja se bega umolila,
Punac s begom u dvoru stanova,
Brez promine tri ravne nedilje;
Kad četvèrta nastala nedilja,
Jedno jutro rano uranio
Uranio beže Ahmed beže,
Al eto ti Useina sluge,
Kako dodje, k ruci poletio,
Na kolinu knjigu ostavio.
Kada beže knjigu prifatio,
I vidio, što mu knjiga kaže,
Al to knjiga bega Mustajbega:
»Ahmed beže od Turskog Varada!
Al neznadeš, al vèrlo nemariš,
Da sam moga oženio sina?
I sad mi se u svatove spremaj:
U svatove četiri vezira,
A i š njima paša Fazli paša,
I njihova listom tevabia,
O svom harču i o svom hašluku.
Kad dovedem sebi nevisticu
Onda ću ti pokloniti kćercu.«

Kada beže knjigu proučio,
Opet tužan stade jadikovat:
»Smèrti pusta, kud si zabasala;
Zašto na me nisi nabasala;
Mili bože, mene primi k sebi!«
Besidi mu Ibrahim ćehaja:
»Što je tebi, dragi gospodaru!
Koja ti je tugovat nevolja?«
Odgovara beže Ahmed beže:
Nepitaj me moja slugo virna!
Moja slugo, moja desna ruko!
A kako ti neću jadikovat?
Evo knjiga moga punca starog.
(Sve mu kaže, što je i kakoje)
A ja sam se zurgjut dogodio,
Već neimadem pare ni dinara.«
Dokle beže tako jadikuje,
Al eto ti mlada haznadara,
Tridest kesah položi mu mahla.
Beg razdili po svojim deliam.
Zatim malo vrime počasilo,
Razviše se svileni barjaci,
Udariše zile i borie!
Na tri mista dabulana triska.
Kaniži se odvališe vrata,
Povèrviše svati na alaje.
Dok su bili na pèrvom konaku,
Sastala se četiri vezira
Pa kainu knjigu nakitili,
A na ruke od Janoka banu:
»Pobratime, od Janoka bane!
Jesil ono upamtio vrime,
Kad tvoj ćaća pod Varad izajde,
A izajde paša od Varada,
Na viri ti ćaću pogubio?
Evom' sada u svatovim sina,
Svima nam je mozgom zavèrtio;
Ako jesi sèrca junačkoga,
I tvog želiš babu okajati?
Ti pokupi jednu četu silnu,

Nemoj manje od deset hiljadah,
Jer je u njeg tri hiljade svatah,
Krajišnikah a sve nabodicah,
Pet stotinah pišacah sejmenah,
A ti zajdi Dravi i brodovim;
Kad izajdu kićeni svatovi,
Nebil' gledaj, njega pogubio?
Ni mi bane, uzkratit nećemo.«
Kad su sitnu knjigu nakiti.
Odtiskoše ka Janoku gradu.
A svatovi Šestokrilovića
Odtidoše pravo ka Požegi
Ka Požegi po mladu divojku.
Tu su bili nedilju danah,
Dok je majka spremila divojku.
Jedno jutro rano uranili,
Podvikuje čauš do čauša:
»Hazur bratjo, na konje junaci!
Koje pišac, priteži opanke,
A konjici na toku kolane,
Kasno nam je, a daleko nam je,
Kratki danci, a dugi konaci,
Namah dajde na konja divojku.«
Tad rupiše dari na svetove:
Na junake bile boščaluke
Na barjake od zlata jabuke,
Pa digoše na konja divojku.
Fazlipaša svatski starešina,
On posiplje na konju divojku,
Posiplje ju žutim madžariam.
Stèrpale se kitjene divojke
I fataju zlatne madžarie,
Primeće se jedna priko druge,
Sve sivaju gaće sačmalie,
Ahmed beže grohotom se smije.
Pa odtolen svati uzjašili,
Putujući i dnevu i noći.
A kad bili Dravi i lugovim.
Al eto li jednog pišenika:
Momče nosi knjigu u procipu,

Zavijenu u mèrku kadifu,
Izun išće k Fazli paši doći,
Jer je paša svatski starešina.
Oblast dali, k paši dohodio,
I knjigu mu dade iz procipa.
A kad paša knjigu proučio:
Al izašo od Janoka bane,
I izveo deset hiljad vojske,
Ahmed begu, bane knjigu piše:
»Ti si moga otca pogubio!
A na viri Turskoj i cesarskoj:
Već ako si sèrca junačkoga,
Izajdi mi na mejdan junački?
Ja ću moga babu okajati,
Ja li i ja glavu usijati.«
Kad to vidi Fazli paša dajo,
On zavika mlade barjaktare:
Barjaktari, savijte barjake,
A čauši, ustavite bubnje,
Da vraćamo mi u rod divojku,
Da neginu sivi sokolovi,
Izme jedne kićene divojke?«
Sve to šuti, nitko negovori;
Ahmed beže stade besiditi:
»Dragi dajo, Fazlipaša stari!
Kakva ti je muka i potriba?
Nevraća se mèrtvac od grobnice,
Nit divojka u rod iz svatovah!
Tad mu paša knjigu pokučio.
Kad vidio mladjan Ahmed beže,
Šta se njemu u toj knjizi piše:
Kèrko beže riči progovara:
Jašte konje, kićeni svatovi!
Ja ću njemu na mejdan izaći,
I š njime ću muški utvèrditi:
Ak bi mene, bane pogubio
Nek svatovim već zaprike nejma.
Ako li bi bana pogubio,
Nek mu vojsci zavala nejmade,«
Odtle ode hitri knjigonoša,

Ode pravo, banu ka lugovim;
Doka dojde, pred bana izajde,
Pa mu baci sitnu knjigu bilu,
Knjigu gleda bane pod čadorom:
Dok je bane knjigu progledao,
Od dragosti na noge skočio,
Pak do svoga doletio vranca,
I poteže na toku kolane,
Pa povèrši vranca od mejdana,
Pred svatove bane izlazio.
Dok su bana svati ugledali,
Svi su svoje konje zastavili.
A zavika Fazli paša stari:
»Beg Ahmed beg, moje dite drago!
Vidiš bana na polju zelenom,
Smiš li njemu na mejdan izaći?«
»Smidem paša, vira ti je tvèrda!
Kad mu paša u čelo pogleda
I opazi iskre iz očiuh,
Obimam ga rukam zagèrlio,
U čelo ga muško poljubio:
»Hajde beže, u sto dobrih časah!«
Njemu beže, milo progovara:
Nebrini se Fazli paša dragi!«
Pa odtira doru priko polja,
A čeka ga bane na mejdanu.
Besidi mu beže Ahmed beže:
»Kako ćemo mejdan podiliti?«
A ban njemu besidio riči:
»Lahko ćemo mejdan podiliti:
Jal se dérži, jal ti meni biži.«
Al besidi beže Ahmed beže:
Tvoje zvanje, moje potiranje.«
Doka bane te učuo riči,
Pobiže mu namah na mejdanu,
A goni ga beže na doratu;
Pa se za njim bojnim kopjem baci.
Stade zvèrka kopja i temreta;
Vranac konjic vištjak na mjedanu:
Kleče vranac na kolina pèrva,

Po njemu se bane položio,
Bojno ga je kopje preletilo,
Pak se zadi u travu rudinu,
Fèrci vranac na noge lagane.
Bane viknu, ko da jelin riknu:
»Biž Turčine! da ti zajam vratim.«
Pobiže mu beže na doratu,
Al ga goni bane na vrančiću,
Pa se za njim svojim kopjem baci.
A kad beže kopje oćutio,
Beže pruži desnu bilu ruku,
Ufati mu kopje na leteći,
Kopje slomi, pak u travu baci,
Pak povèrnu pelivan dorata,
A poteže šiša zelenoga.
A kad bane šiša ugledao,
Vèrnu vranca, i pobiže bane,
Ode bane ka svojim topovim.
Beg zamače za njim u hordiu,
A zavika Fazli paša stari:
»Uč'te dovu, Turci sokolovi!
Pogibe nam mladjan Ahmedbeže.«
Dok za dovu Turci prionuli,
Triput beže promišao vojsku,
Gonajuć se s Banom od Janoka;
Doka Turci dovu proučili,
Uz polje se konjik pomolio,
I pred njime pišac priklapuje.
Bože mio, tko bi ono bio?
Al to glavom beže od Varada,
Bana goni, a vranca mu vodi.
Kada paša bega poznavao,
Sve je pram njim listom poletilo.
Ćordu tèrže stari Fazil paša,
Da pogubi bana od Janoka,
Nedade ga beže bogubiti,
Već je muški bana ucinio,
Za gotovo barilo cekinah.
Zengjil vlašče, pribavi dukate,
Blago dade, glavu odkupio.

Bana vrati, odvede divojku.
Svati došli u grad u Kanižu,
I doveli Požežku divojku,
Pir činiše svate počastiše,
Svak se vrati svojem bilom dvoru.
Beže osto u gradu Kaniži,
Brez promine, tri pune nedilje,
Kad četvèrta nastala nedilja
Jedno jutro rano uranio,
Uranio beže Ahmed beže,
Pa besidi Mustaj begovici:
»Gospojice, obadva ti svita!
Ako ćeš mi pokloniti Melku,
Da ju vodim ka Varadu gradu
Akol mi je pokloniti nećeš,
Ja i tako idem ka Varadu.«
Al besidi Mustaj begovica:
»Beg Ahmedbeg od turskog Varada!
Da sam znala, da si strašivica,
Nebi tebi svoje kćerce dala,
A da bi se nikad neudala?
Nije Melka kradena kobila
Da ti ide mlada brez svatovah!
Veće hajde ka Varadu gradu.
Pak pokupi svate po Varadu,
Sa svatovim odvest ćeš divojku.«
A kad čuo beže od Varada;
Uz obraz mu plamen poletio,
A od jida na noge skočio,
Pa zavika Ibrahim ćehaju:
»Spremaj mi se Ibrahim ćehaja!«
A zavika trideset deliah:
»Oj delie! konje opremajte.«
Delie su na noge skočile,
Dobre svoje konje zajašile,
A pred njima beže i ćehaja.
Pa zavika beže Ahmed beže:
»Ostaj s Bogom Mustaj begovice!
Odoh pravo ka Varadu gradu,
Kad me vidiš, onda mi se nadaj;

A evo ti tvèrdu viru dajem,
Ako dadeš za drugog divojku,
Ja o moju, ja o tvoju glavu.«
Odtlen ode beže Ahmed beže
Putujući ka Varadu dojde.
Starica ga ugledala majka,
Pa pram svojim sinom izhodila:
Dite moje, dragi Ahmed beže!
Jes' vidio Kanižku divojku?«
A beže joj odgovara riči:
»Jesam nene, viru ti zadajem,
I vidio, i izprosio je;
Već što ćemo, moja nene draga!
Punica mi obraz zapalila,
Neda majka voditi divojke,
Brez nićaha, i brez dobrih svatah?«
A kad čula ostarila nena,
Sinu svomu tiho besidila:
»Odmori se, dite moje drago!
Nena će ti svate pokupiti:«
Dobavi se divit i artie,
Pa ti piši sitnu knjigu bilu,
A na ruke, pravo ka Stambolu
A na ime Muhur-Sahibii,
Eto knjiga Muhur-Sahibia,
Ti si rodjak bega Ahmed bega
Ja sam beli oženila sina,
Pa te sada zovem u svatove,
Povedi mi Kazan janjičarah
Pravo vodi k mom dvoru bilomu.«
Pa ti piši drugu knjigu bilu
A na ruke buljukbaši Rami:
»Eto knjiga buljukbaša Ramo,
I ja tebe zovem u svatove,
Povedi mi miriu sejmenah.«
Kad starica knjige napisala,
Onda knjigam knjigonoše najde.
Ode knjiga ka Stambulu gradu,
Knjigu uze Muhur-Sahibia,
Pak na glas je knjigu proučio.

Sve se čude lale i veziri,
Kakve nene svate pokupila,
Taman svatah dvanaest hiljad ravnih,
U carskoga Muhur-Sahibie,
A u Rame hiljadu sejmenah.
Ja da vidiš baš vezirovice?
I to joj se malo učinilo!
Veće zove po gradu Varadu
Sve mi listom bege, alaj-bege,
I ajane i još kapetane;
I još joj se malo učinilo,
U svatove četiri vezira,
I pred njima Fazli pašu starog.
Dan po dan, vrime po vrimenu
Prolazila tri ravna miseca,
Doka stiže Muhur-Sahibia,
I dok stiže buljukbaša Ramo
I za Ramom careva miria.
Svi se svati sbili ka Varadu,
Kod Varada petnaest danah bili,
Dok se silni svati odmorili.
Jedno jutro rano uranili,
Udariše zile i borie,
Podvikuje čauš do čauša:
Hazur-ola kićeni svatovi!
Tko je pišac priteži opanke,
A konjici tokmali kolane,
Kasno nam je, a daleko nam je,
Kratki danci, a dugi konaci.
Povèrviše kićeni svatovi,
Odtiskoše ka Kaniži gradu.
A kad bili Dravi i brodovim,
Onda paša Ramu ustavio,
Da mu čuva vode i lugovah,
Da ga opet neprivari bane.
A on ode pravo u Kanižu,
A kad bio na pogled Kaniži,
Uz polje se svati pomolili,
Glas dopade Šestokriloviću:
Zloga sio, zlo vino popio

Eto svatah od grada Varada,
Tvoga zeta, bega Ahmed bega,
Nisu svati, neg je vojska steća!
Onda beže na noge skočio
Pa poleti na avliu bilu,
Susrite ga ljuba na avlii,
Pa besidi Šestokriloviću:
»Šta je tebi, beže Mustajbeže!
Te si tako čehru prominuo,
A u svome lišcu problidio?«
A beže joj riči govorio:
Kujetino, šta ćeš sada radit?
Nedaš vodit kićene divojke,
Brez nićaha i brez kèršnih svatah!
Eto tebi bega od Varada,
Kakve ti je svate pokupio,
Tko će njima dževap učiniti?
Nije šala Muhur-Sahibia,
I njegovih kazan Jenjičarah!
Nisu šala četiri vezira,
I njihova butun tevabia!
Peto jesti paša Fazli paša
I njegove listom pašalie
I š njime je beg Daut beg mladi
Sin jedini Fazli paše starog;
Iz Varada tridest begah mladih,
Ponositih s rodom i s hodilom,
I ajani i još kapetani,
I ostale age i spahie,
Tko će tomu svemu nadostati!?«
Pak ju trisnu rukom po obrazu,
Iz nosa joj mlasci poletili
Dva joj kutnja pokrutio zuba.
»Hej! moj beže, usahla ti ruka,
Božia te udarila munja!«
Kada beže te očuo riči
On za britku ćordu prifatio,
A kad ljuba golo gvozdje smotri
Iz avlie pobiže u kulu,
A za njome beže Mustaj beže,

Pria ljuba ćemer ufatila,
I zatvori od ćemera vrata.
Dok on doli na avliu sajde
Al eto ti begovih svatovah,
I svatovi ušli u Kanižu,
U Kaniži pali po konacim,
A u bega Muhur-Sahibia,
I u bega četiri vezira,
A i peto paša Fazli paša,
I vezirska butun tevabia,
I pašine listom pašalie. —
U svatove i zvirad su pošla
Tu je medvid s vukom i s lisicom
Vitorogi jelin i košuta,
I na nji su javte razrezane.
Gospodska jim izlazi večera;
Medvid s juncem na konak otide
A vuka su pritvorili s jarcom,
Liju u ćumez kokam na ziaret,
Jelen s kôšom u zelenu bašću.
Tude jesu noćcu prenoćili,
Uranila Mustaj begovica,
Pak se moli begu Ahmed begu:
»Diži beže, svate iz Kaniže.«
Sèrdito joj beže odgovara:
Gospojice Mustaj begovice!
Spomeni se onizih besidah:
»Nije Melka kradena kobila,
Da je vodiš s trideset deliah,
Veće hajde ti pravo k Varadu,
Pa dovedi kićene svatove.«
Nek nejde Melka brez svatovah,
Evo sam ti svate dovodio.
Opet beže danak predanio,
Dan danio, dvi noći noćio.
Kada drugo jutro osvanulo,
Opet rani Mustaj begovica,
Poletila begu Ahmed begu:
»Ahmed beže, ako bora znadeš!
Diži svate iz naše Kaniže.«

Opet beže njojzi besidio:
»Nije Melka kradena kobila,
Nek se majka nagleda svatovah.«
Opet beže danak predanio,
I opet je noćcu prenoćio.
Kad je novo ogranilo sunce,
Uranio beže Mustaj beže,
Pa se moli begu od Varada:
»Beže dragi! ti diži svatove,
Što sam imo već sam poharčio,
Ja me sici, ja diži svatove.«
I beže se bega namolio.
Podviknuše po gradu čauši:
Hazur brajto, na konje junaci,
Tko je pišac priteži opanke,
A konjici na toku kolane,
Kasno nam je, a daleko nam je;
Dajte nama na adet divojku.
Al eto ti na svatove dara:
Na junake bile boščaluke,
Na barjake od zlata jabuke,
Pa ni zvirad mohrum neostala:
Medvidu su saruk zamotali,
Vuku kalpak na čelo natukli,
U jelina rozi pozlaćeni,
Košuta se s kadifom ponosi,
A lisica s gaćam sačmaliam.
Nečudim se vuku pod kalpakom,
Ni medvidu, što je u saruku,
Ni jelinu roguh pozlaćenih,
Ni košuti, što je ogèrnuta,
Već lisici, vragu malenomu,
Kud se vere, kako neizdere?
Pak na konja digoše divojku,
K njoj dolazi paša Fazli paša,
Posiplje ju suhim madžariam.
Stèrpale se Kanižke divojke,
One jagme suhe madžarie,
Sijaju se gaće sačmalie,
Sve se paša avazile smije.

Pa odtolen svati polazili,
Kad su bili na polje široko.
A na pogled lugu zelenomu.
Al eto se pišac pomolio,
Potavnio kako glavnja cérna,
Poznaju ga, poznat nemogahu!
Al to glavom buljukbaša Ramo,
Doka dojde, pred pašu izajde:
»Paša dragi natrag svate vrati,
En izašo od Janoka bane,
Sve je moje izginulo družtvo,
A i jasam ranah dopadnuo.«
Tomu reče pade po ledini,
Mlide paša, da se prinemože,
Al se Ramo razdilio s dušom.
Pak se drugi pišac pomolio
Bilu nosi knjigu u procipu,
Zamotanu u mèrku kadifu;
Izun išće k Fazli paši doći,
Izun dali, k Fazli paši dojde,
Pak mu pruža knjigu iz procipa,
Knjigu paša bilu razmotrio,
Ali knjiga, mlad Janočkog bana;
Šta mu bane u toj knjigi piše?
»Eto knjiga, Fazli paša stari,
Kam ti sestrić, beže Ahmedbeže?
Skoro me je beže privario,
Nek mi sada na mejdan izajde,
Sada ćemo mejdan podieliti,
Ne o blagu, već o mèrtvu glavu.«
Kad to vidi Fazli paša stari,
Onda viknu iza svega glasa:
»Barjaktari, savijte barjake,
A čauši, ustavite bubnje,
Da vratimo u rod Kanižkinju,
En izašo od Janoka bane,
I izveo dvanest hiljad vojske.
Izvuko mi dvanaest topovah,
Svi ćemo ti bratjo izginuti;
Jere valja na vatru udriti;

I još bega na mejdan pozivlje,
A beže je u majke jedinak.«
A kad čuo beže Ahmedbeže,
Vas se beže upalio biše,
Fazli paši govorio riči:
»Mol se Boga, gdi si mi daidža,
Sad bi s tebe glava odletila!
Nevraća se mèrtvac od grobnice,
Ni divojka izmedju svatovah?
Ja ću banu na mejdan izaći.«
A kad čuo Fazli paša stari,
Onda bega rukom zagèrlio,
I u čelo bega poljubio:
»Bre aferim, moje dite drago,
Kad se Vlaha poplašio nisi,
Hajde sine, u sto dobrih časah!«
Knjigonošu natrag povratili,
Beg mu dade dvanest madžariah
Nek mu nije zalud poputbina.
Knjigonoša do čadora dojde,
A ban pije cèrveniku vino.
Kad razabra, što mu knjiga kaže,
Odmah bane na noge skočio,
Pak on dodje do vrančića svoga,
Ter zauzda, a kolan poteže,
Iz ledine kopje izvadio,
Pa je dobra vranca povèršio,
Iztira ga na polje zeleno.
Al eto ti bega i svatovah;
Evo bane pred svatove dodje,
Podvikuje svatskog starešinu:
»Kam ti paša, sestrić Ahmedbeže?
Hoće l' meni na mejdan izaći,
Da iznova sriću okušamo?«
Paša glednu na svog Ahmedbega.
Nama beže protira dorata,
A paši je beže govorio:
»Dragi dajo! ustavi svatove,
Dok ja s banom igru neizigram.«
Beže ode, svatovi zastali;

A kad bio ka Janočkom banu,
Po adetu Boga nafalio,
A ban njemu Boga odazivlje.
Onda bane mejdan utvèrdio:
U daljinu pet stotin aršinah,
U širinu dvista i pedeset;
I ban jesti begu govorio:
»Čuješ li me beže, Ahmedbeže!
Koi godir nas pogazi biga
Eh, reć ćemo, da je ženska glava,
A da nije junak od mejdana.
Biži beže, eto mene na te.«
A beže je govorio banu:
Tvoje zvanje, moje potiranje.
Pobiže mu od Janoka bane,
Za njim beže doru zaigrava,
Iz desnice kopje odtisnuo,
Stade zvèrka kopja ubodice.
Dok mu vranac kopje oćutio,
Namah kleče vranac na kolina,
Po njemu se bane položio,
Priko njega kopje priletilo,
Pa se zadi u travu rudinu.
Doka vranac kopje ugledao
Odmah fèrci na hitra kopita,
A zavika bane od Janoka:
Biž' Ahmedbeg, da ti zajam vratim,
Pobiže mu, nehti reći riči.
Za njim bane vranca zaigrava.
Kada beže kopje oćutio,
On desnicu bilu pruža ruku,
Ufati mu kopje na leteći,
Pak ga slomi, i u travu baci.
Namah beže povrati dorata,
Jedan drugom konja okrenuo,
Pa su britke povadili ćorde.
Sritoše se na kèršnu mejdanu,
Jedan drugog ćordom ošibuje,
Sve iz njihu vatra poletila,
Jer na njima oklop od čelika.

U sagriu ćorde povratiše.
Beg prifati nadžak od čelika,
Ban poteže perna buzdovana.
Ja kako se lahko udaraju,
Buzdovanu sve odliće perje,
Iz nadžaka živa vatra siva.
Onda beže nadžak pobacio,
A poteže šiša zelenoga.
Doka bane šiša ugledao
Odmah vèrnu vrancu ka taboru,
I nehtide popaziti biga.
Za njim beže leti na kèrhatu,
Bèrz je dore, a bèrži je vranac,
Pravo oni lete ka taboru
Od Turakah nitko nepoleti,
Van poleti Uso na alatu,
A topčie leže kod topovah;
Pak gotovi topi napunjeni,
A nemogu topov opaliti,
Jer je bane bega zaslonio.
Istom pukli banovi topovi,
Pribaciše i bega i bana,
Raznesoše Usu i alata.
Beg zamače u vlašku hordiu,
A zavika Fazli paša stari:
»Uč'te dovu, kićeni svatovi;
Pogibe nam beže Ahmedbeže,
Da jedino bratjo udarimo.«
Evo pašu svati poslušali,
Pa jedino namah udarili,
I na vlašku vatru nagazili.
Zapucali banovi topovi,
I zapuca mušket i šicarka,
Kod luga se duman učinio;
Pade magla kraj zelena luga
Hitra praha, a bèrza olova;
Ni brat brata poznavat nemore,
Kamo li će Turčin kaurina!
Tu se siku po zelenu lugu
Brez promine do šest satih ravnih.

Nigdi nikog kod divojke nejma
Osim brate, Fazli paša stari,
I s pašom su četiri vezira.
Dovu uči Fazli paša stari,
I na konju kićena divojka,
Da im Bog da, da im vitar pune,
Pa raztira maglu po bogazim,
Kad se magla diže iz klanacah,
Ugledaše s' banovi topovi,
Nigdi nikog kod topovah nejma,
Van lešovah i š njim mèrtvih glavah.
Onda paša poleti topovim,
Paša gleda sina Dautbega,
Jal sestrića mladog Ahmedbega.
Kad topovim paša doletio,
Leže mèrtvi bezi alaj bezi,
I još leže mladi barjaktari,
Gleda paša sina Dautbega,
Jal sestrića svoga Ahmedbega,
Nigdi tude Dautbega nejma,
Ni sestrića mlada Ahmedbega.
Onda paša ode na dolinu,
Kada dojde na jednu dolinu,
Al dolinu puna jenjičarah
Izranjenih i brez rusih glavah.
Tuda paša prevèrće lešove,
Paša traži sina Dautbega,
Nigdi nejma Dautbega sina,
Ni sestrića mlada Ahmedbega.
A kad bio na drugu dolinu,
Al dolina puna pašaliah
Izranjenih i brez rusih glavah;
Paša traži sina Dautbega
I sestrića mlada Ahmedbega,
Niti ima sina Dautbega
Ni sestrića mlada Ahmedbega.
A kad bio na treću dolinu,
Al dolina puna Varadanah,
On prevèrće leše po dolini,
Pa on traži sina Dautbega,

I sestrića mlada Ahmedbega,
Tude nejma bega Ahmedbega,
A on nadje sina Dautbega,
Ranjen beže leži u dolini,
Viče njega Fazlipaša babo:
»Drago dite, beže Dautbeže!
Možeš sine rane preboliti?«
U njeg beže oko otvorio:
»Jeda babo, igdi Ahmedbega?«
A paša mu riči govorio:
»Bože zdravje, tvojoj glavi rusoj!
Nigdi nejma našeg Ahmedbega.«
Kada čuo mladi Dautbeže,
Onda jeknu, sva dolina zveknu.
Kako jeknu, s dušom se razdili.
Paša skide cèrvenu mavlutu,
Pa pokriva sina Dautbega,
Pa se namah ka vezirim vrati,
Težko paša plače, jadikuje:
»Beg Daut beg, sve moje žalosti!
Ahmed beže, rane nepribolne!«
Istom paša tako jadikuje,
Uz polje se pišac pomolio,
Potavnio, kako glavnja cèrna,
Bože mio, tko bi ono bio?
Al to glavom begov tutundžia,
Doka dojde, paši selam dade,
A paša mu reči govorio:
»Jeda sine, igdi Ahmed bega?«
Besidi mu mladi tutundžia:
»Vidio sam bega Ahmedbega,
Pogibe mu dorat na mejdanu,
Ja mu svoga podkučio vranca,
Pak odtira janočkoga bana,
Meni dalje već nebiše puta.«
Istom oni tako govorili,
Al se drugi pišac pomolio,
Pocèrnio, kako glavnja cèrna,
Hitra praha, a bèrza olova;
Bože mio, tko bi ono bio?

Al to glavom begov kavedžia,
Doka dojde, paši selam daje;
A paša mu riči govorio:
»Jeda sine, igdi Ahmedbega?
Kavedžia njemu odgovara:
»Vidio sam paša, Ahmedbega,
Pogibe mu vranac od mejdana;
Ja mu svoga podkući gjogata,
Pak odtira bana od Janoka,
Meni dalje već nebiše puta.«
Istom oni u riči bijahu,
Al se treći pišac pomolio,
I on ti je gèrdno potamnio;
Bože mili, tko bi ono bio,
Al to glavom begov peškirdžia,
Salam dade paši i vezirim,
A pita ga paša Fazli paša:
»Jeda sine, igdi Ahmedbega?«
Peškirdžia paši odgovara:
»Vidio sam paša Ahmedbega,
Pogibe mu gjogo od mejdana,
Ja mu svoga podkuči kulaša,
Pa odtira bana ka Janoku
Meni dalje već nejmade puta.«
Istom oni tako govorili,
Četvèrti se pišac izmolio,
Pocèrnio kako glavnja cèrna,
Hitra praha, a bèrza olova,
To je glavom Ibrahim ćehaja,
Doka dojde, Turcim selam daje.
Pita njega Fazli paša stari:
»Jeda igdi, sine, Ahmedbega?«
Odgovara Ibrahim ćehaja:
»Vidio sam bega Ahmedbega,
Pogibe mu kulaš od mejdana,
Kod ćuprie ćorave Marie,
Ja mu moga podkuči goluba.«
Istom oni tako govorili,
Uz polje se junak pomolio,
I pred njime pišac priklapljuje,

A za njim se dobar vranac vodi.
Bože mio, tko bi i to bio?
Al to glavom beže Ahmed beže,
Bana goni, a vranca mu vodi.
Doka dojde, paši selam daje,
I vezirim, carevim većilim.
Beg Ahmed beg paši govorio:
»Babo dragi, paša Fazli paša.
Jeda igdi bega Daut bega?«
A paša je suzam oborio:
»Bože zdravje, tvojoj rusoj glavi,
Daut beg je sviet prominuo.«
Onda beže ljuto procvilio:
»Ej, Dautbeg, sve moje žalosti!«
Pak poteže od bedrice ćordu
I podviknu, što mu gèrlo daje:
Da sve daješ na arabe blago
Kaurine, od Janoka bane!
Žive glave odkupiti nećeš.«
Ćordom mahnu, odsječe mu glavu.
Podaleko glava odletila,
A još dalje šajka kapa s glave,
A iz kape knjiga izletila,
Ufati je beže Ahmedbeže.
Kad šarenu knjigu proučio,
Al kaima četiri vezira.
Sve murtati cara čestitoga,
Rad divojke, begovi dušmani.
Beg poteže iz sagrie ćordu,
Pa ti viknu, što mu gèrlo daje:
»Murtatini, murtatski sinovi!«
Okrenu se i desno i livo —
Sva četiri pogubi vezira.
Zapomaga Fazli paša stari:
»Ajme sine, beže Ahmedbeže,
Najpri ’zgibe careva miria,
I pred njima carski buljukbaša,
Pak pogibe Muhur-Sahibia,
Pak poginu Kazan jenjičarah,
Izginuše mnogi Varadini,

Izgiboše bezi, alajbezi,
I vezirske listom pašalie,
Ti posiče četiri vezira,
Tko će caru dževap učiniti?«
Ahmed beže govorio riči;
»Ja izsiko, ja ću odgovarat.«
Fazli paši podkuči kaimu,
Paša bega u čelo poljubi, —
Onda paša po razboju pojde,
I za njime silen Ahmed beže,
Iz lužine svati iztèrkuju,
Više tude ranjenih junakah,
Nego ti je zdravieh svatovah,
Najpre idju begu Daut begu,
Daut bega ukopaše lipo,
I careva Muhur-Sahibiu,
Pokopaše bega alaj bega,
A ostalim rahmet pridavahu;
Ranjenicim sale pogradili.
Pa pojdoše svati i divojka,
Napred sale, a za njim svatovi;
Pak je brate ružno i viditi.
I odoše pravo ka Varadu.
A kad bili na pogled Varada.
Kod Varada kola pofatana,
Sve nevistah divojakah mladih.
Glas dopade staroj gospojici,
Da su listom svati izginuli,
Odmah nena kola razkiduje,
Stoji cika ostarila nene,
Ruse kose svoje pogulila,
Kose guli, bilo lišce gèrdi,
A proklinje bega Ahmed bega:
Ahmedbeže, jedini u majke,
Jesam li ti govorila sine?
Da se projdeš manali divojke,
Ti se nehti te divojke proći,
Već se na tvog nametnu daidžu;
Tko nesluša svoga stariega,
Nepoznaje boga jedinoga!

Tko će caru dževap učiniti?
Sad će na te katal ferman doći,
Iz devleta cara čestitoga,
Dirluk će ti u begluk otići,
I tebe ću jednog izgubiti.«
U tom svati do Varada došli,
A do kule mladog Ahmedbega.
Pa kad čuo, šta mu mati tuži
Svojoj majci progovara riči:
»Neciči mi, moja stara neno,
Ja ću s tizim lahko upraviti,
Ja izsiko, ja ću dževapiti.«
Onda nena poletila sinu:
»Bre aferim, moje dite drago! —
Pir činiše, šenluk provodiše,
Svate tude počastiše lipo,
Počastiše i još darovaše;
Svak je svomu otišao domu. —
Zatim malo prolazilo vrime,
Prolazila dva ravna miseca,
Beže liči svoje ranjenike,
Al eto ti na čatal tatara,
Iz Stambola, cara čestitoga,
Plaho tèrče, a plahie viče:
Ahmedbeže, otvori mi vrata,
Evo na te careva fermana.«
Dočeka ga Fazli paša stari,
I tatara paša zaklinjao
»Pričekajte carevi tatari,
Dok se svane, a ograne sunce,
Spremit ću vam bega Ahmed bega,
Neka idje svama ka Stambolu.«
A tatari za Boga znadoše,
Pričekaše, dok ogranu sunce.
Spremi paša mladog Ahmedbega,
Na golubu svog dragog ćehaje,
A ćehaja na banovu vrancu,
I odoše pravo ka Stambolu.
Danak po dan oni putujući,
Blizu došli ka Stambolu gradu,

Kad se bili blizu prikučili,
Svituju ga carevi tatari:
»Ahmed beže mlad Veziroviću!
Kad budete k carevu divanu,
Onda dobra odsidni goluba,
Tiho vodi, a gledaj preda se,
Poklon čini lalam i vezirim;
Nebi li se lale smilovale,
Pa se za te caru zamolile,
Nebil' t' care poklonio glavu.«
Zato beže haje i nehaje,
Već kad bio k carevu divanu,
Redom stale lale i veziri
Redom stale odže i hadžie
Redom stale paše i kadie,
Redom stali bezi, alaj bezi,
Redom stoje mlade Stambolie,
Što s' na njima pamuk anterie.
Glas dopade Murat Sulejmanu:
Eto tebi bega od Varada,
Padišahu, svetčevo kolino!
S kakvim ga ćeš mukam umoriti?«
Kad se beže prikučio blizu,
On golubu pokupi kajase,
Prikuči mu čizmu i mamuzu,
Čizmu žutu, a mamuzu ljutu.
Bože dragi, što mu golub radi!
Sve preskače čerge i čadore
A razgoni čiftom pašalie,
A od sebe pinu odtiskuje
Na četvèrtog prebacuje druga.
Plahnuše se lale i veziri,
Na divanu hèrpu načiniše
Bižeć oni i desno i livo.
Doka dojde do tahta careva,
Doka dojde do tahta careva,
Tridest taman, što pogazi lalah,
Hotijahu, da k caru nedojde.
Kad ga care takog opazio,
On nesmide sidit na divanu,

Već od zemlje na noge skočio,
Na nogam je bega dočekao.
Beg ti dobra odside goluba,
Pokloni se caru na divanu,
Poljubi mu ruku i aliu,
I pod njime svetčevu sèrdžadu,
Pa se vrati, stade podviv ruke
A car njemu besidio riči:
»Ja asio, beže od Varada!
Kam asio, Muhur-Sahibia?
Kam asio, Kazan jenjičarah?
Kam asio, buljukbaša Ramo?
Kam asio, careva miria?
Kam asio, bezi alajbezi?
Po Varadu age i spahie?
Kad asio, mladi kapetani?
Od Varada varadski ajani?
Kam asio, četiri vezira?
I njihova listom tevabia?«
Onda stade beže govoriti:
»Padišahu, svetčevo kolino!
Poginuo Muhur-Sahibia,
Vas izginu Kazan janjičarah,
Pak poginu buljukbaša Ramo,
Izginula careva miria,
Izginuli bezi alaj bezi,
I vezirska butum tevabia,
Ja posiko četiri vezira.«
A kad čuo care na divanu,
On zavika bèrzoga dželata,
Da mu skine glavu sa ramena.
A kad vidi beže Ahmed beže,
Da će ludo izgubiti glavu,
On se maši rukom u nidarca,
Pak izvadi vezirsku kaimu,
Na sèrdžadu knjigu je metnuo.
A kad care knjigu ugledao,
On zastavi bèrzoga dželata,
Dok prouči knjigu na divanu.
Al kaima četiri vezira,

Sve murtati cara čestitoga,
A katili bega Ahmed bega,
Rad divojke mlade Kanižkinje.
Onda care na noge skočio,
Bega desnom rukom prigèrlio,
Muhurli ga ćurkom ogèrnuo,
Pod muhurom ćordu pripasuje,
Kraj sebe ga taman posadio.
Spored cara side na divanu.
Kavu pije, čibuk zapalio,
Tude bio za tri bila dana.
Onda stade care besiditi:
»Drago dite beže od Varada.
Kojim ću te darom darovati?
Ili voliš Bosnu ponositu,
Brez promine za trideset godinah?
Neišćem ti pare ni dinara.
Ili voliš Budim na krajini
Tebi Budim, dok ti je kolina?«
On nehtide Bosne pašaluka
Niti htide Budim na krajini,
Već zaiska i surtuč i kulu,
Da s' neboji paše u Budimu.
Car mu dade, nehti reći riči.
Pokloniv se beg caru zafali,
Išće izun, da on idje dvoru
A car mu je besidio riči
»Hajde sine, u sto dobrih časah!
Cara slušaj, neboj se dušmanah;
Tvoj je babo bio carski lala,
Carski lala na tridest vezirah,
A ti vezir nad svima vezirim.«
Beg Ahmed beg poklopi goluba,
A ćehaja vranca od mejdana.
Čudile se lale i veziri,
A i carska butun tevabia,
Čudile se mlade Stambolie,
Gdi mu care neodsiče glave!
Već muhurli ćurkom zaogèrne,
I pod muhrom ćordu pripasao,

Koja triput na ćabu hodila.
Ode beže pravo ka Varadu,
Putujući svojoj kuli dodje.
U Varadu pašu nahodio
Pram njim paša na noge skočio,
Obimam ga rukam zagèrlio,
Pa niz obraz grozne suze liva.
A beže mu riči govorio:
»Dragi dajo, paša Fazli paša.
Deh, neroni suzah niz obraze,
Ev' na misto sina Daut bega,
Steko jesi sina Ahmedbega,
Neće tebi pomanjkat kolino
Dok je tvoga bega Ahmed bega.«
A kad čuo Fazlipaša stari:
Suze roni, grohotom se smije,
»Šućur bogu i na tomu daru
Kad je opet takog' steko sina,
I nevistu, koju sam prosio.«
Davno bilo sad se spominjao.*

27. UDATBA ANGJE OLUPČIĆA.

Nuder brate, čuda nevidjena,
Pèrvlje bratje čuda negledana!
Nebi sunca za tri bila dana,
A miseca za noći četiri.
Kad četvèrto jutro osvanulo,
Rano žarko podranilo sunce,
Nitko š njime besidit nesmide,
Doliš jedna kićena divojka.
Sunce moje, gdi s' na skoro bilo?

---

* Piesma ova najdulja je od sviuh dosad poznatih narodnih piesamah; prepisana je od pievača *Petra Raničića* drugčie *Džole* prozvanog, koi stanuje na Kuprisu; ovo je danas na glasu pievač uz gusle, od kog još niekoliko prepisanih piesamah imadem; a još bi se moglo mnogo od njega prepisati, što se nadamo od kakvog rodoljuba, koi tamo njemu izbliže stoji nego li ja.

Ali sunce besidi divojki:
Nemoj mene, kićena divojko!
Gledo jesam čuda nevidjena,
Od zuluma Turak' zulumčarah,
Kako turče na silu divojke,
Tamo gori u sehru Olovu,
Lipu seku Olupčić Ivana. —
Prosci prose sa četiri strane:
Tri terzie seher Banjeluke,
Još četiri kujundžie biše,
Od Travnika grada bieloga;
Tri ćurčie seher Sarajeva;
Dva težaka izpod Tešnja grada,
Dva tèrgovca od Žepča biloga,
Od Olova Olovčić Nikola.
Neće Angje proscu ni jednomu,
Do dragoman Olovčić Nikoli.
Zato čuo silen Hadžajlia
Hadžajlia šeher Banjeluke,
Ter je i on Angju zaprosio.
Ale prosi, Angje se ponosi.
A kad vidi silen Hadžajlia
Skupio je tridest Turak mladih,
Svaki gori, neg je Hadžajlia,
Ter jih vodi ka šehru Olovu.
A kad bili uz polje Olovsko,
Gledale jih majka i Angjuša,
Pa Angjuša majci besidjaše:
Ah! starice, moja mila majko!
Nuder, majko, uz polje konjikah,
Al su Turci, al su tèrgovci,
Al su majko na kitu svatovi?
Ako budu na kitu svatovi?
Blago onoj, po koju su došli,
I dievojci, kojoj su sudjeni. —
Istom one u riči biahu,
U ta doba pred avliu Turci,
A od sile konje nesjahuju,
Neg na konjma jašu u avliu,
I na konjma piju malvasiu,

Doliš sjaha silen Hadžajlia,
Pa odleti uz kamenu kulu,
Tere najde majku i Angjušu,
Pak pofati dilber Angjeliu,
Pofati je po vitkim rebrima,
Pak ju nosi niz kamenu kulu,
Kano vuče kad popane ovcu,
Cika stoji majke i Angjuše.
Kad ju Turčin snese na avliu,
Bacio je na jedeka svoga.
A kad vidi lipa Angjelia,
Njemu ona lipo besidila:
»Ti meneka na silu odvede?
Dajder meni izum i testira,
Da ja zovnem bratca i majčicu,
Da se š njima ja halalim lipo.«
Al joj veli silen Hadžajlia,
A bora ti, dilber Angjelio!
Halaluj se koliko ti drago«
A kad čula dilber Angjelia,
Tada zovnu svog brata Ivana:
»Ah! Ivane, moj brate rodjeni!
Ako tebe rodila je majka,
Dojdi brate sestri u pohode,
Još večeras na pérvom konaku,
I zovni mi kujundžiu Niku,
I još brate, stričević Iliu.
Tad Angjušu Turci odvedoše
A i Ivan ode na dućane,
Na dućane Nike kujundžie.
Kada Ivan dodje na dućane
Al Nikola Angji ćemer zlati,
Kad mu Ivan tužne kaza glase,
Nikoli se uzdèrhtaše ruke,
On prosiplje i srebro i zlato.
Pa skočiše dva harna junaka,
I zovnuše stričević Iliu.
Lipo su se oni opremili,
Za pas dîla dva para pušakah,
Kraj pušakah pale okovane,

Pripasuju po dvoje silaje,
A na rame šarke navijanke,
Puške duge, šarke navijanke.
I odoše za njom nazorice.
Ali njima dobra srića biše,
Jer jim Turci sehru nedopriše,
Već po gori pali po konacim.
Svaki Turčin sebi čador penje,
Hadžajlia sebi i Angjuši.
Kada bilo zeman od večere,
Sidi Ture, pije vino hladno,
Angja sidi, ter suze proliva.
Al besidi silen Hadžajlia:
»A bora ti, dilber Angjelia!
Što niz lice grozne suze livaš?
Al ti žališ brata ol matere?
Al svog dragog, kujundžie Nike?
Besidi mu dilber Angjelia:
»Ah! bora ti silen Hadžajlia,
Ja nežalim brata ni matere.
Kujundžie Nike i neznadem,
Već ja plačem, u obrazu cvilim:
Vodiš mene gospodskom odžaku,
Medj gospoje i medju kadune,
A ja mlada kod ovacah rasla. —
Na meni su tri četiri mahne:
Jedna mahna, s gorice sam bóna,
Druga mahna, s kèrstom se kèrstila,
Treća mahna, jela kèrmetinu,
A četvèrta, rujno vino pila!«
Tad joj veli silen Hadžajlia:
»Nebudali dilber Angjelia,
A što ga si ti s gorice bóna,
U mene je veleznana majka
Ona će te toga izvidati;
A što si se kèrstom ti kèrstila,
Već se nikad prekèrstiti nećeš,
A što si ga jela kèrmetinu
Već je nikad okusiti nećeš;
A što si mi rujno pila vino,

I samnom ćeš piti na čardaku.
De Angjušo da pijemo vino.«
A kad vidi dilber Angjelia,
Vino služi al ga nepijaše,
Već u vino svako meće bilje
Ponajviše trave tatuline.
Kad se Ture napojilo vina,
Tad udari glavom brez uzglavja.
Kad to spazi dilber Angjelia
Tad uzimlje nože Hadžajline,
Pak udari njega u tèrbuhe.
Razkrivi se Ture ko volina,
A to gleda Ivan i Nikola,
I Ilia, dite prinejako,
Gledali su iz busie mračne:
Privelike puške opalili,
Oborili tri Turčina mahom
Opališe šest pušakah malih
Oborišе šest Turakah mahom.
Ivan viče, a Nikola siče
A Ilia praši iz pušaka. —
Što Turakah tude nepogibe
To uteče kroz goru zelenu,
Samo ostade tridest turskih konjah,
Kad vidiše četiri junaka,
Izabraše četiri konjica
Angjelia, Alina jedeka,
Na njemu je puli risovina
Populana i srebrom i zlatom,
S desne strane od zlata gadare
S live strane zlaćeni nadžaci,
Posidoše četiri junaka,
Posidoše četiri konjika,
Ali neće ka šehru Olovu,
Već odoše u bili Karlovac.
Na Doboru Bosnu prihodiše
Na Koratju Savu pribrodiše
I Karlovcu bilu dohodiše.
Tu Nikola vinča Angjeliu,
Vinčao je sebi za ljubovcu.

Od kako je Bosna postanula,
Nije bratac brata osvetio,
Ko je Ivan svoju sestru dragu,
A Nikola svoju jaukliu,
Jaukliu dilber Angjeliu?
Lip je porod š njome izrodio;
Do tri sina i kćeri četiri,
Pèrve kćeri, poslidnje sinove,
Nek neviste nezatiču zavah,
Nek u kući neimade kara.
Tko me čuje, na čast neka mu je,
Njemu pisma, meni dajte mira. —

28. VOJEVANJE CÈRNOGORACAH I RUSAH S HERCEGOVCIM (God. 1807. L. M.).

Pije vino cetinjski vladika,
U Cetinju, na srid gore cèrne,
Vino pije pak je besidio:
»Pit ću vino do Jurjeva dana,
Kad mi licem Jurjev danak sine,
Uzjašit ću debela dorata,
Pak goniti do novoga grada,
Do konaka Moskov gjenerala,
Zaiskat ću vojsku ubojitu,
I na vojsku hranu i džebanu,
A od kralja ubojne topove,
Na topove kuhvat i džebanu,
Prehvaćat ću svu Hercegovinu,
Od Nikšića do Konjica bila;
Od onud će pobro udariti,
Pobratime Karagjorgje silni.
Skoro sam se pobratio š njime,
Pobratio, govor učinio:
Na Konjicu da se sastanemo,
Uzimljemo zemlju Bosnu ravnu,
Od Kosova sve do medje suve
Sto i šeset turskieh gradovah,
A toliko sitnih palanakah.«
Što mislio cetinski vladika,

Što mislio, to i učinio.
Kad je njemu Jurjev dan svanuo,
On odlazi k Moskov-gjeneralu,
I zapita, što mu želja iska,
Al mu veli Moskov-gjenerale.
»Prodji me se cetinjska vladika!
Nedam tebi druga ni jednoga,
Nedam tebi topov ni džebane;
Jer sam čuo, gje mi ljudi kažu,
Da je Dadić vojsku sakupio,
Četèrdeset barjakah skrojio,
Pod barjake popiso junake,
Vazda dèrži na okupu vojsku;
Hoćeš moju poharati vojsku,
Ostaviti tope u Turakah;«
Al mu veli cetinjski Vladika:
Nij istina, čestit gjenerale
Nij istina, što ti ljudi kažu:
Jer mi sinoć tanka knjiga dodje
Iz Mostara, od mog pobratima,
Iz pod Spilah pokraj vode hladne,
A od Škulja, i od Vèrtiguza,
Oni meni knjigu načinili:
»Pobratime cetinjski vladika!
Vodi vojsku, evo vakta sada,
U Mostaru neima junaka,
Da uzjaše konja od mejdana,
Da iztjera prama kaurinu,
I ubije puškom od očiuh,
Posiječe ćordom od bedrice;
Gjorgje se je kèršno opremio,
Pa zašao Šabcu i Užincu,
Prehvaćati careve gradove,
A Dadić je opremio vojsku,
Četèrdeset spremio barjakah,
I pred njima Memiš agu sina
Otišli su Šabcu i Užincu,
Gje se sreli, tu se udarili,
Pa po Turke loša sreća bila:
Što propalo, što u Drinu palo.«

Kada Moskov riči razumio,
On podiže silovitu vojsku,
I kraljeve ubojne topove,
Pa ju vodi ka Cetinju ravnu.
(Prevari se, ujede ga guja!)
Na Cetinju ustavio vojsku
Pokraj dvora cetinjskog vladike,
Dok vladika silu sakupio
Vodi vojsku uz Cetinje ravno
Goru-cèrnu i Moraču tvèrdu,
Niza Župe sve do Dubrovnika
Vojsku vode, a topove vuku,
I za njima kuhvet i džebana.
S Kulašina, do Nikšića sidje
Pod Nikšić je noćju dohodio,
Meterize tvèrde zatrapio,
Kad se svanu i ogranu sunce,
Nikšićani tom se začudili,
Odkud vojska na polju širokom!
Vladika je zohor učinio,
Na silene svoje Cèrnogorce,
Te spletoše od boja košove,
Navaljuju zemlju i kamenje,
Na košove tope uzvaljuju.
Stali biti Nikšić na krajini,
Nikšić biju dva biela dana,
A brane se age Nikšićani.
Kad je treće jutro udarilo,
Vieće su učinili Turci:
Opremili konje i junake,
A pred njima Osman kapetana
A za njime Džinić Useina,
A za njime Beču Pinjevića,
A za njime agu Avdiljuca,
Pa udare gradu ka kapii
Kroz kapiu na polje široko,
Do tabora Moskov-gjenerala.
Jadovit su dženjak zametnuli,
Dženjak bio dva puna sahata,
Al zaludu, fajde neimade;

Puno Vlahah, a malo Turakah!
Pobjegoše Turci Nikšićani,
Pobjegoše k gradu i kapii,
Pak se brane iz kamena grada.
Branili se za nedjelju danah,
Pomoći jim ni odkuda nejma. —
Jedno jutro podranili Turci,
Prie zore, i dana biela,
Izhodili gradu na tabiu,
Gjeno leže carevi topovi,
A pred njima Osman kapetane,
Pak su vjeće učinili Turci.
Veli njima Osman kapetane:
»Moja bratjo, i družino mila!
Mi što ćemo od života svoga?
Branismo se ev' nedilju danah,
I na živoj vatri izgorjesmo,
A ni odkle pomoći nam nejma!
Daj, da damo od Nikšića ključe,
Ključe damo, život izbavimo,
Branismo se... živit nemožemo?«
Al mu veli Džinić Useine:
»Kurve sine, Osman kapetane!
Zar ćeš dati Nikšić na krajini,
Našeg grada brez velika jada,
A topove, brez mèrtvieh glavah?
Bre dišeri, Osman strašljivice,
Neda bogme! Džinić Useine,
Tako meni dina i amana,
Dok mi j' rusa na ramenu glava,
I desnica pri ramenu ruka,
Nedam grada cèrnom kaurinu;
Već kad svane i ograne sunce,
Dobre ćemo konje uzjahati,
A pješaci puške prihvatiti,
Pa udarit u polje Nikšićko
Do tabora Moskov-gjenerala:
Il će nam se izoriti glave
U dobrieh pokraj noguh konjah,
Il potisnut Moskov-gjenerala,

Iz široka polja Nikšićkoga?«
Kada svanu i sunce ogranu,
Spremili se konji i junaci,
Konjanici konje posjednuli,
A pješaci puške prihvatili,
Te udare gradu na kapiu
Pred njima je Osman kapetane,
Poletjeli niz polje široko,
Do tabora Moskov-gjenerala.
Dok sidjoše, čarku zametnuše;
Veliki se bojak učinio,
A topna se vatra prolomila;
Bojak bio tri debela sata,
Bojak bio, pak se razmetnuo:
Turčinu je, mili Bog pomogo,
Pa potisnu Moskov-gjenerala,
Gonili ga poljem i planinom,
Pobratime, dva puna sahata,
A mogli su triput još toliko,
Al grad jim je saman ostanuo.
Najboljega izgubiše druga,
Po imenu Džinić Useina,
U široku polju Nikšićkomu.
Tu se bili, pa se i vratili
Bolje srieće, mira čekajući.
Al kopile, cetinjski vladika,
Njemu vrazi mirovat nedali:
Izturio tabor na Grahovo,
Na Grahovo, na polje široko,
Koliko je sve Grahovo pusto,
Sve Grahovo, i Grahovac mali,
Do Trešnjeva sela cèrnogorskog,
Do Vehdžida, do turske džamie,
Do Zasklopa turskog i kaurskog,
Do Klobuka, do turske krajine,
Sve kaurska vojska pritisnula,
Kapa šavka, kao cèrna čavka,
Čadorovi kao labudovi,
A barjaci, kó mèrki oblaci!
Pa prevukli kraljeve topove,

Do Klobuka, do careva grada.
Klobuk biju sa četiri strane,
A brane se age od Klobuka,
Branili se dva biela dana.
Kada treće jutro osvanulo,
Sastali se age Klobučani,
A pred njima Bijadiću stari,
Pak su vjeće oni učinili:
»Mi što ćemo od života svoga?
Mi od vatre žive izgorjesmo,
A ni odkle pomoći nam nejma!«
Al veli jim Bijadiću stari:
Bratjo moja! carski vitezovi,
Da mi sitan mazar načinimo,
Pak šaljemo k kamenu Mostaru,
Baš na ruke Dadić Aliagi?«
Tome age odmah privolile,
Stali, sitan mazar napisali.
Mazar pišu, harze prepisuju,
Sirotinske pèrste udaraju;
U mazaru govorili Turci:
Aliago, careva gazio!
Il nečuješ, il nehaješ tužan?
Da mi davno jesmo obsjednuti
I na živoj vatri da gorimo;
Branismo se dva biela dana
Al se ubranit bolan nemožemo.
Nije šala Moskov-gjenerale
I džidia, cetinjski Vladika!
I kraljevi kuhvet i topovi
I široka Gadska polovina —
Gadačka se odmetnula raja,
I Vladiki vjeru založila.
Bèrže diži vojsku od Mostara,
Bèrže bolje, do nedjelju danah;
Ako nećeš do nedjelju danah,
Mi dadosmo ključe od Klobuka,
I šest stotin carskih siroticah.«
Tako age mazar načinile
Pod mazara mazardžiu daju,

Pak ga šalju ka Mostaru gradu,
A na ruke Dadić Aliagi.
Kad je mazar njemu dolazio,
Mazar uči a suze proljeva.
Kad on vidje, šta mu knjiga kaže,
K seb' dozivlje serdar Rezikala:
»O djetiću, serdar Rezikalo!
Hajde, jaši vranca od mejdana,
Pak ga goni drumom čavlenikom,
Kraj Neretve, pokraj vode hladne,
Do Drežnice sela velikoga,
Diži meni vojsku pregolemu,
Svu Drežnicu i gornju i donju
I Cekića starog barjaktara
I staroga Džinić Jusuf-agu,
Vodi vojsku ka mojemu gradu.«
A zavika Kevru buljukbašu:
»O Kevrane, moja slugo vjerna!
Hajde jaši široka dorina,
Pak ga jaši kraj mutne Neretve,
Do široka polja Bieloga,
Diži meni Bjelopoljce silne,
Do Porima i do Podveleži,
I Bubala Salih barjaktara,
Pa jih vodi na moju Carinu.«
Kada tako Dadić razredio,
On mi side na mehka dušeka,
Pa uzimlje divit i artiu,
Sitne knjige piše na koljenu.
Jednu bio knjigu načinio,
Pak ju šalje k kasabi Konjicu,
A na ruke Bektašević bega:
»Diži vojsku od Konjica tvoga,
Pa ju vodi na moju Carinu,
Valja zemlju carevu braniti.«
Tu opremi, a drugu napisa,
Pak je šalje k Počitelju ravnu,
A na ruke Gavran kapetanu:
»O gazio, Gavran kapetane!
Diži vojsku s Počitelja tvoga,

Svu Gabelu i gornju i donju
Do Tesane sela velikoga,
I do medje turske i kaurske,
Diži vojsku do subote pèrve,
Vodi bolje, u Vidovo polje;
Kada puknu topi na Mostaru
Nek odpuknu i na Počitelju.«
Tu opremi, a drugu napisa,
Pak ju spremi k gradu Ljubuškome,
A na ruke Mahmut kapetana:
»O sokole, Mahmut kapetane!
Diži vojska s kèršna Ljubuškoga
Diži vojsku, do subote pèrve,
Vodi bolje u Vidovo polje,
Kada puknu topi na Mostaru,
Nek odpuknu i na Ljubuškomu.«
Tu opremi, a drugu napisa,
Pak ju šalje k gradu Ljubomiru,
A na ruke Arslan kapetana:
»O sokole, Arslan kapetane!
Diži vojsku od tvog Ljubomira.
Sve Popovo i dolnje i gornje,
Diži vojsku do subote pèrve,
Vodi bolje na Vidovo polje;
Kada puknu topi na Mostaru,
Nek odpuknu i na Ljubomiru.«
Tu opremi, a drugu napisa,
Pak ju šalje na Utovo ravno,
Gjeno sjede carevi panduri,
A na ruke starca Hadži-bega,
Hadžibega Rizvan begovića:
»O sokole, starče Hadžibeže!
Diži vojsku od Utova ravna,
Diži vojsku do subote pèrve,
Vodi bolje, na Vidovo polje;
Kada puknu topi na Mostaru,
Nek odpuknu na Utovu ravnu.«
Tu opremi a drugu napisa,
Pak je šalje k Stocu kamenomu,
A na ruke Omer bega mlada,

Omer bega Rizvan begovića:
»O djetiću, silan Omer beže!
Diži vojsku od Stoca tvojega,
Rasno listom i donje i gornje,
Diži vojsku do subote pèrve,
Vodi bolje na Vidovo polje;
Kada puknu topi na Mostaru,
Nek odpuknu i na Stocu tvèrdu.«
Tu opremi, a drugu napisa,
Pak ju šalje k Stonu kaurskomu,
A na ruke Francez-gjenerala:
»Pobratime, Francez-generale!
Možeš li mi pomoć učiniti?
U subotu pod Trebinjom naći,
Ja ću tursku zemlju prečuvati,
I caru ću posluh učiniti...
Kada puknu topi na Mostaru,
Nek odpuknu na dnu Stona tvoga,
Na dnu Stona, kod Plasnoga bora.«
Tu opremi, a drugu napisa,
Pak ju šalje Gadskom kapetanu,
A na ruke Čengić Smahil-agi:
»O sokole, Čengić Smahil-ago!
Diži vojsku od Gadska tvojega.
Diži vojsku do subote pèrve,
Vodi bolje, na Vidovo polje;
Kada puknu topi na Mostaru,
Nek odpuknu i na Gadsku tvome.«
Kada Dadić knjige razturio,
Malo vrime, zadugo nebilo:
Jeka stade druma širokoga,
Kraj Neretve, pokraj vode hladne,
Pomoli se od Drežnice vojska,
A pred njome sèrdar Rezikalo,
A za njime Cekić barjaktare;
A za njime šest alaj-barjakah
I šest stotin silnih Drežnjičarah;
Vriska stoji atah i paripah,
Zveka stoji ratah i pušakah;
Popucaju svjetli dževerdari,

A pjevaju Turci krajišnici.
Viju jim se kite niz ramena,
A grebu jim toke o jarake.
Sva ta vojska na Carinu sidje.
Malo vrime postajalo bilo,
Jeka stade kraj vode Neretve
Pomoli se vojska Bjelopoljska,
A pred njome Kevran buljukbaša,
I Bubalo Salih barjaktare,
A za njime pet stotin drugovah;
I ta vojska na Carinu sidje.
Kada to vidi Dadić Aliaga,
On zavika Čorbu Salihagu
Hajde jami ti alajbarjaka,
Pak ga nosi uskiem sokakom
Baš do dvora Bercuranovića,
Podaj barjak Omer agi silnom,
Nek ga nosi na Tepiu staru,
Pobije ga u ravnu kaldèrmu,
Nek se onde moja kupi vojska.
A zavika Bećira Bošnjića.
»Oj djetiću, Bećir ago mladi!
I ti jami zelena barjaka,
Pak ga nosi do na Tepu staru,
Pobij njega u kaldèrmu ravnu,
Nek se onde moja kupi vojska.«
A zavika Krehu od Mostara;
»O sokole, Kreho od starine!
Nosi barjak do na Tepu staru,
Nek se onde moja kupi vojska.«
A zavika Tinaković Ibru:
»Ibrahime, moj sokole sivi!
Bubnjarina tvoja je starina,
Hajde jami daulbasa tvoga,
Pak ga nosi širokim sokakom,
Dobro viči, u daulbas tuci,
Nek se sprema Mostarska krajina,
Dok se spremi Dadić Aliaga.«
A zavika Kazačića Muju:
»O sokole, Kazačiću Mujo!

Ajde jaši hata gjogatasta,
Pak ga goni do na Tepu staru
Bit ćeš meni serasker pred vojskom
Od Mostara, do Grahova ravna.«
Kada tako aga razredio,
Jošt zavika četiri Sehiza:
»O Sehizi, moja djetco vjerna!
Opremajte konje od mejdana
I četiri debela jedeka,
Sve zelena, ko četiri vuka,
I medjeda konja velikoga.«
Dok se aga opremio biše,
Sehizi mu konje timariše.
Skoči aga na noge lagane,
Sa svojim se oprašta kadunam.
Pa on spade niz bielu kulu,
A za njime dvanaes momakah
Agi nose skute i rukave;
Dok sišao na mermer avliu,
Do medjeda konja golemoga,
Pa je njemu turski besidio:
»Pani medo, da uzjaše dedo,
Jer je plaho dedo ostario,
Ostario, mejdan ostavio.«
Pade medo, a uzjaši dedo;
Pak poletje preko Tepe stare.
Kroz golemu vojsku sakupljenu,
Kroz kapiu, niz dolnju čaršiu;
Kad sišao na sofu hadžinsku,
Tud konjanik konja odsjednuo,
Barjaktari podjeli barjake
A pješaci puške prislonili;
Dok sidjoše odže i hadžie,
Tude odže dovu očinile,
Odže dovu, a zićer hadžie.
Kad se Turci Bogu pomolili,
Svoje bisne konje uzjahali
Pak tjeraju niz Bišće široko.
Bubnji biju, a svirale svire,
Udaraju zile i borie.

Napred idje Dadić Ali-aga
A za njime bezi i spahie,
Do na Bunu sihodili Turci,
Pa su tude konak učinili,
A u jutro rano uranili;
Podigli se niz polje široko
Prek Rotpulje na Vode-pašine
K kamenome Stocu si hodili,
Do Vidova polja širokoga.
Tude oni dane danovali
Dok se silna neizkupi vojska.
Kad se ona bila izkupila,
Dadić ju je lěpo razradio,
Na alaje, po zelen' barjake;
Pak je vodi pokraj Ljubomira,
Kada sišli niže Ljubomira,
Do čatèrnje do vode studene.
Nahodili prosjak' nevoljnika,
Na sred puta gladna i žedjahna.
Prosjak prosi iza glasa viče:
»Udieli jadnu i nevoljnu,
Poraz Boga i svojega puta
»»Svak je tuzi i nevolji dužan.««
Vèrlo Turci milostivi bili
Svak daruje tucak prosiaka
I sadaku daje plemenitu
Poraz Boga i svojega puta.
Kad sve prodje malo i golemo,
Najnatragu junak nalegnuo,
Na gavranu konju od mejdana.
Dat' je bilo stati pa gledati!
Dobra konja, a boljeg junaka;
Na njemu je zelena dolama,
Na pèrsih mu toke od tri oke,
A na glavi kapa Misirkinja,
Oko kape krila i čelenke,
A u sredi na direku krilo,
Kojeno se tamo amo vije
U sahatu po četiri puta.
To je bio junak od starinah

A na ime Pajiću hadžia,
Iz pod tvèrda grada Ljubuškoga,
Oko njega ćorda obigrava,
Ko šarena oko stiene guja;
Zveka stoji kitah i sindžirah.
Kad ga spazi tucak prosiačo,
On zavika izza svega glasa:
»Svak je tuzi i nevolji dužan.
Kad ga spazi Pajiću hadžia,
On na njega oči izkolači,
Pa zavika strahovitim glasom.
»Til' si kurvo, Ozetović Mujo!?
Štono kradeš konje po krajini
Pa prodaješ po zemlji kaurskoj;
Što si krao više krasti nećeš...
Zar te poslo Moskov-gjenerale,
Da uvidiš ti Dadića vojsku?
U zao čas njega poslušao!
Uvela te na žeravu guja...«
To Pajiću reko i nereko,
Badžak diže a nadžak poteže
Pa ga lupa i dva i tri puta;
Dok pedeset broja nabrojio —
I s cèrnom ga zemljom sastavio.
Pokupio groše i bešluke,
Što je njemu sadaka nanjela,
Tako bilo, krivcu nahudilo. —
Od tale se sila podignula,
Putovala preko gore sinje.
Kad je bila na Pogači ravnoj
Dadić pusti dva hitra telala:
Svak da pjeva tanko glasovito,
A izmeće po dvi puške male,
Neka ječe od bèrda do bèrda,
Strah sihodi u polje Grahovo,
Do čadora Moskov-gjenerala,
I onoga cetinjskog vladike,
Da on znade, da sèrce imade
Od Mostara starac Ali-aga
I njegova sehrat i krajina.

Družina se u posluhu našla:
Svak zapjeva tanko glasovito,
A izpali do dvi breše male. —
Tako išli bèrdom i planinom,
Dok je sila pod Trebinje dala,
Pod Trebinje, na polje zeleno
Tu atlie konje odsjednuli,
Barjaktari podjeli barjake,
A pješaci puške prislonili,
Pa su stali oni počivati,
Počivati dva debela dana,
Dok je sitni mazar dostigao
Od Klobuka, grada obsjednuta.
Mazar šalju age Klobučani.
Žaloviti mazar načinili,
Sirotinske pèrste pritisnuli:
Da se idje, što se pria može,
Dok su ključi, od Klobuka tužna,
Dok su ključi, u turskieh rukuh.
Kada mazar Dadić proučio,
On se skače na noge lagane,
Na medjeda konja golemoga,
Pak proletje kroz silenu vojsku,
Kao munja kroz guste oblake.
Vojsku djeli na dvi polovine:
Jednu šalje uz ploče kamene
Preko sela Zasklopja maloga,
Da mu idje doli u Grahovo.
Pred Turcima Kazaziću Mujo,
Pred kèršćanim Fra Nikola fratre.*
Pred Rištjanim starac Tanasie,
Tanasie, gjere, kalugjere.
Drugu Dadić polovinu vodi,
Pod svojiem alajli barjakom,
Ka Klobuku u polje zeleno,
Gjeno tabor Moskov učinio,
Meterize tvèrde zatrapio,
Pa obija Klobuk na krajini.

* Fra Nikola Iliić tadašnji župnik Mostarki, a barjaktar pred kèrstjanim Nikola Zubac.

Kolika je zelena poljana.
Kolika li bèrda i humići,
Kolike li preguste dubrave,
Sve to vojska silna pritisnula! —
Pošto Dadić bio sihodio,
Odmah dženjak kèrvav zametnuo:
Gje se sreli, tu se udarili;
Dženjak bio do pol bila dana,
Do poldne se znati nemogaše
Tko li gine, tko li zadobiva!?
Al po podne turska srieća bila:
Potiskoše Moskve-gjenerala,
Potisnuše niz to polje ravno.
I razbiše silu Vladikinu. —
Dovu čine Turci dobitnici,
Dovu čine, Bogu hvalu daju,
Hvale daju, a sve šenluk čine
Šenluk čine tri biela dana.
Pak se oni natrag povratili.
Nepita se tko je poginuo,
Neg na kom je mejdan ostanuo.
Tko me sluša na čast njemu bilo!
Vjeruj pobro sve je tako bilo.*

---

* Piesma ova istiniti kazuje dogodjaj, kako je ajan Mostarski Aliaga Dadić, posredstvom Francezah predobio Ruse i Cèrnogorce, a pievač, od kog je ova piesma potekla, i od kog je prepisana, kad je uz gusle pievo, bio je Turčin iz Hercegovine, kako je opaziti u niekim ričima: uvoda — uhod; gjeno — gdino; djetić, gjetić — dietić; jami — uzmi itd.

D. JUNAČKO-ŽENSKE.

29. MUDRA LJUBA SIBINJANIN JANKA.**

Vino pije Kraljeviću Marko,
S pobratimom Sibinjanin Jankom;
Pa govori Sibinjanin Janko:
»Pobratime, Kraljeviću Marko!
Imam ljubu i suviše mudru,
Nitko mi je prevarit nemože.«
Ali veli Kraljeviću Marko:
»Ja ću tvoju prevariti ljubu.«
Vino piše, pak se okladiše:
Marko meće rusu svoju glavu,
Janko meće i kulu i ljubu. —
Marko Janku tiho besidio:
»Daj mi Janko ti tvoje hodielo,
I daj meni dobra konja svoga,
I daj meni sve svoje oružje.«
Janko svlači a Marko oblači,
Pripasa mu svietlo oružje,
Uzjaši mu konja od mejdana,
Ode Marko do Jankova dvora.
Kad je bio prama bielom dvoru,
Kalpak kapu na oči natiče,
A dolamu po zemlji povuče.
Pred njega je ljuba izlazila,
Da dočeka gospodara Janka.
Doka ga je očima sgledala,
Odmah se je natrag povratila,
Pa dozivlje Kumriu robinju:
»Robinjice, po boru sestrice!
Nješto mi se Janko razljutio,
Dočekaj mi gospodara Janka,
Liepim ću te darom darovati.«
Kad to čula Kumria robinja,

** Ova piesma i pod br. 18. jest iz zbirke g. Gjorgja Margetića, sadašnjeg vriednog učitelja u Sarajevu i vatrenog domorodca, koi bivši u Livnu prepisao je preko 140 narodnih ženskih piesamah, i meni jih predao, da jih proberem i s vremenom tiskam; na čemu mu javno zafaljujem i u napredak sličnom daru preporučujem se.

Jankova je konja prifatila.
Sjede Marko na studenu stinu
Na desnu se oslonio ruku.
Ljuba sprema gospodsku večeru,
Pa dozivlje Kumriu robinju:
»Robinjice, po boru sestrice!
Obuci se štogod liepše možeš
Noćas ćeš mi s Jankom prenoćiti,
Liepim ću te darom darovati:
Dat ću tebi sto zlatnih dukatah,
I još ću te robstva oprostiti;
Nješto mi se Janko naljutio.«
Posluša je Kumria robinja,
Oblači se što god liepše može:
Na se meće sve drago kamenje,
Biser-gjerdan, pèrstenove zlatne!
Pak je Marku nosila večeru
Kad je Marko večeru večero,
Stere njemu mekane dušeke.
Leže Marko u meke dušeke.
I š njim leže Kumria robinja,
Š njome spava kao s svojom sekom.
Uranio Kraljeviću Marko,
Pria zore i biela dana,
Pak robinji kose odrezao,
Ter jih meće sebi u njedarca;
Pa se baca na dobra konjica,
Ode bèrže Sibinjanin Janku.
Ali Janko hladno pije vino,
Božju mu je pomoć nazivao;
A on njemu liepše odaziva.
Sjede Marko uz koljeno Janku,
Pa izvadi rusu pletenicu,
I govori Sibinjanin Janku:
»Hajde Janko, oklad da dielimo.«
Istom oni u reči bijahu,
Al eto ti sluge Milutina,
Janku baca knjigu na koljena.
Knjigu uči Sibinjanin Janko:
»Gospodaru Sibinjanin Janko!

Što mi šalješ bekrie junake,
Da mi rižu kose robinjami?«
Sve u knjizi ljuba nakitila,
Kako Marka biše prevarila.
Onda Janko Marku govorio;
»Hoćemo li oklad sad děliti!
Ali ćemo tebi pokloniti?«
Rusu glavu Marku poklonio.

30. RAZMETNUTA ŽENITBA JAJČANINA PAVLA.

(Lj. M.)

Odkako je postala krajina,
Nije liepša uzrasla dievojka,
Što je dolje u Blagaja grada,
Liepa kćerca Hercega Stiepana!
To se čudo po daleko čulo,
Pa se čulo i do Jajca grada,
I to čuo Jajčanine Pavle.
Pa je Pavle knjigu nakitio,
Ter je sprema na Hercegovinu,
A na ruke Hercega Stiepana.
U knjizi je Pavle besidio:
O moj taste, Herceže Stiepane!
Čuo jesam, a vidio nisam,
Da imadeš na udaju diete,
Po imenu mladu Angjeliu,
Hoćeš li mi kćercu pokloniti?
Ja poklonit, ja dati za blago?
Da ja spremam kitu i svatove.«
Knjigu primi Herceže Stiepane,
Pa je tomu vèrlo kail bio,
Te odpisa Jajčaninu Pavlu:
»Kupi svate Jajčanine Pavle,
Kupi svate, hodi po djevojku
Ja ću tebi curu pokloniti.«
Skupi svate Jajčanine Pavle,
Pa odvede ka Blagaju gradu.
Kad su bili poljem Blagajskiem

Bubnji tuku a svirale svire,
Udaraju zile i borie.
Kad dievojka svate opazila,
Ona uze sèrčali durbina,
Pa se penje na gornje čardake,
I dozivlje ostarilu majku:
»Hodi neno, da svate gledamo.«
Kad su liepo svate prebrojili,
Onda pita Angjuša dievojka,
Ona pita ostarile majke:
Koje biše Jajčanine Pavle?«
Mati kćerci tiho progovara:
Gledaj kćeri, onoga junaka,
Štono jaši na konju gjoginu,
Biela mu je do pojasa brada.«
Kad ga spazi liepa djevojka,
Plesnula se po koljenu bielu,
Pak poleti niz tanke čardake,
Pa je svojoj besidila majci:
»Majko moja, moj očinji vidu!
Volim tebi sutra umrieti.
Nego poći za bradata jarca?
Već bora ti, moja neno draga,
Ja ću ići u šikli hodaju,
Pa ću leći, ko da sam umèrla,
A ti nosi smrada svakojaka,
Žurbu čini po dvoru bielu,
Ko da se je nješto prigodilo.«
To je majka cure poslušala:
Žurbu čini po dvoru bielu,
A unosi smrada svakojaka.
Ona leže u meke dušeke,
Ukoči se, ko da je umèrla.
Pavle čeka u mermer avlii,
Kad će sići punac, jal punica
Dobra pod njim konja da ufati.
Al kad vidje, da nikoga nejma,
I kad mu se čekat dodijalo,
On odjaši konja velikoga,
Pa uleti u bielu kulu;

Al u kuli vike svakojake.
Zapituje Jajčanine Pavle:
»Što je vama, ako Boga znate?
Što će žurba po bielu dvoru?«
Al punica Pavlu govoraše:
Oh! moj zete Jajčanine Pavle ,
Nesudjeni, kao i sudjeni,
Nemogu ti od žalosti kazat:
Umèrla mi kćerca jedinica,
Tvoja ljuba nesudjena, Pavle,
Evo ima i četiri dana,
I smèrdit se sasviem počela;
Niesmo je smjeli ukopati,
Jer se nebi ti vjerovo, Pavle,
Nudur vidi, ako bora znadeš.«
Nevjeruje Jajčanine Pavle,
Već on idje u goru zelenu,
Pa prevèrće stjene valovite,
I on fata zmije jadovite,
Pa jih nosi dvoru Angjušinu,
Ter joj meće u njedarca biela,
Nebi li se Angje pojavila.
Kad od guje fajde nebiaše,
Onda uze žežena ćumura,
Pa joj loži vatru na tèrbuhu.
Kad i od toga fajde nebiaše,
Ugriza joj prebielo lice.
Kad već vidje Jajčanine Pavle,
Onda ciknu kao guja ljuta:
»Vajme meni, do bora miloga!
Što na muke, mèrtvo metah tielo.«
Pa se skoči na noge lagahne,
Pak zavikne pèrve pred svatima:
Povraćajte svate na krajinu,
Udunite bubnje i svirale:
Nesudjena ljuba preminula.«
Prevari se Jajčanine Pavle,
Natrag vrati kitu i svatove.
A djevojka usta iz dušeka,
Pa se smije s ostarilom majkom,

Svoje kćeri zapituje majka:
Kako može guje pritèrpiti,
U svojemu njedru bielomu?«
Odgovara Angjuša djevojka:
»Lakše neno, guje pritèrpiti,
Nego ruku Jajčanina Pavla,
Lakše vatra žežena ćumura,
Nego stara Jajčanina Pavla,
Kada neno, zagrize mi lice,
Umal' ti se nisam zasmijala. —

IX.

NARODNE PRIPOVIEDKE.

(Produženje.)

3. BRATJA.

Bio jedan čoviek, imo ženu neimo sinovah; imo kuju neimo štenadi; imo kobilu neimo ždriebadi. »Što ću ja kod kuće? reče u sebi, daj, da se bježi od kuće, da se po svietu traži srieće, kad je nejmam kod kuće«. Kako smislio, tako i uradio, i otišo glavom po bielu svietu, kao pčela po svakom cvietu. Jedan dan, kad je bilo oko ručanice, dojde do njekog studenca, skine upèrtnjaču, izvadi brašljenicu, te počme ručati: u taj mah stvori se pred njim jedan putnik, te kraj studenca sjedne, da se odmori; on ga ponudi, da se prikuči, te da zajedno blaguju; kad su se priupitali za zdravlje, i malo se prifatili — ručkom — onda zapita ovoga putnika, s kojim poslom hoda po svietu? On mu kaže: »Nejmam srieće kod kuće, zato bježim od kuće; žena mi ze nerodkinja, kuja mi je neplodkinja a od kobile ždriebadi neimadem! idjem po bielu svietu, kao pčela po svakome cvietu,« kad su liepo ručali, te ustali da dalje putuju, ondak oni, što je kasnie došo, zafali na ručku i ljubavi, pruži mu jednu jabuku i rekne: Eto ti ta jabuka, ako se nevaram, bila je bedrica, i odmah se vraćaj kući; jabuku oguli, oguljine podaj kuji i kobili, jabuku razpolovi, te pola podaj ženi da izjede, a pola ti izjedi: što je dosad bilo nerodno, od sad sve će biti plodno; a one dvije košpe, što budu u jabuci, nad kućom usij.« Čoviek ovi zafali na jabuki, razstanu se, oni ode napried a ovi natrag svojoj kući; oguli jabuku i sve učini, kako ga je oni naučio. — Kad je vrieme za vremenom bilo: žena rodi dva sina, kuja dva hèrta, a kobila oždriebi dva ata, viš' kuće izrastu dva jablana. Dok dva brata podrastoše, dotle i ati odrastoše, i hèrti narastoše za lov; do malo vremena umre jim otac i mati, a oni sad

ostavši sami ko osiečeno dèrvo u šumi, dogovore se, da idju od kuće, po svietu tražit srieće. Tako i učine: svaki brat uzme sebi po jednog ata i hèrta, dva jablana posieku i od njih seb po koplje načine, te se odtiesnu u daleki sviet. Neznam ti kazati pravo, koliko su danah zajedno putovali? to znam, da su se na pérvom razkèrstju razstali. Ovdi spaze upisano: »Ako odeš gornjim putem, nećeš viditi svieta za pet godinah, ako li odeš dolnjim putem, nećeš viditi svieta za tri godine.« Tude se oni rastanu, jedan uputi se gornjim a drugi dolnjim putom. Oni koi je otišo dolnjim putem, posli tri godine putovanja kroz drugi sviet, dodje do jednog jezera, kod koga na direku jednom biaše upisano: »Ako nagaziš, pokajat ćeš se!« ako nenagaziš, pokajat ćeš se!« »kad je tako, pomisli u sebi štogod Bog da!« nagazi i prepliva jezero. I nuto čuda! On, konj mu i hèrt, sve troje pozlatjeni ostadoše. Posli toga bèrzo prispie do jednog grada golema i prostrana; došavši na čaršiu, pita, gdi je han, da se prenoći? Kazaše mu, eto gori, ona golema kula, to je han. Pred tom kulom on razjaši; sluge izadju i dočekaju ga i u dvor pred gospodara uvedu ga. Al to nebiaše handžia, već glavom kralj od onog vilajeta. Kralj ga liepo dočeka i ugosti. Sutra dan, on se stane spremati, da odlazi na put. Kći kraljeva jedinica, još jučer, kad ga je opazila, gdi idjaše prama njihovom dvoru, dobro ga promotrivši, ostavi svoje oči na njemu; ona je scinila, da je taj zlatni putnik došo porad nje, zato svu noć nije mogla zaspati. Sèrdce joj je jako tuklo, i srieća što je lietnja noć bila kratka, a da je zimska bila, nebi lasno dočekala, da se svane; sve joj se je činilo i po mozgu vèrtilo, da je zove kralj, da uzme persten i jabuku; huda poletila bi k vratima, al ona zatvorena i nikog nejma. Premda je noć kratko bila, al njoj se je pričinilo, da su se tri jedna na drugu, nastavile. — Kad sutra opazi, da se putnik sprema, uleti k otcu, te ga zamoli, da nepušća onog putnika iz dvora, već da ga ustavi, da ju za njega dade. Kralj, bio je milostiv, lasno se umoliti mogo; kćer što je molila to je i umolila: putnik bude zaustavljen, s kćerju kraljevskom ponudjen. Putnik, nije

se mlogo vèrnjosio, kralja poljubi u ruku, dievojci pèrsten izvadi, ona njemu mahramu i tako se zaruče; čini mi se, naviestjenja nisu čekali? bèrzo se vienčaju, pir i veselje za dulje protegnu, al i ova se u miru dovèrše. — Jedno jutro, posli svega toga, mladoženja nješto sumoran gledaše niz polje kroz prozor od kule; pita ga mlada moma, štà mu je? on joj kaže, da se je zaželio lova; a ona mu rekne, da uzme tri sluge, te da idje dok je još rosa na travi. Mladoženja, nehtiedne sluge ni jednoga, već uzjašivši svog pozlatjenog ata i povedovši pozlatjenog hèrta spusti se niz polje u lov; hèrt bèrzo nanjuši trag i potjera jelena roguh pozlatjenih; jelen nagne bježat prama jednoj kuli, a hèrt za njim, a za hèrtom lovac, jelena dostigne na avlinskim vratima, hotjaše odsieći mu glavu. On biaše zamahnuo sabljom, a cura kroz prozor vikne«. Nesjeci mi jelena, već odi gori, da se za oklad podamamo — poigramo se damah, — ako nadigraš, vodi jelena, ako nadigram, dat ćeš mi hèrta.« On je tomu gotov bio, ko baba na kar, unidje uz kulu na čardak, oklade se o hèrta i jelena, te se počmu damati; lovac, blizu je bilo, da nadigra, a cure zapievaju: »Dama, dama, ama da mi je dama!« On se obazre, ona dame premetne i nadigra ga, i uzme mu hèrta. Opet se drugi put poigraju: ona metne hèrta, a on hata, prevari ga i drugi put. Po treći put poigraju se: ona metne na oklad ata, a on sama sebe; kad je bilo na svèrhi, da će je već nadigrati, cure kao i pèrvi i drugi put, tako i sad zapjevaju, on se obazre, ona ga prevari i nadigra ga, uzme uže i sveže ga, te u tavnicu baci.

Brat oni, što je otišao gornjim putem, dodje i on do jezera, progazi ga, i sav zlatan on, hat mu, i hèrt, te ode na konak u kulu kraljevsku, sluge izajdu i dočekaju ga; svak ga pita, je li se umorio, i je li šta ulovio, najviše dovezala ga se kraljeva kći, često ga ljubeći i gèrleći. On se nije mogo načuditi, kako ga svatko poznaje, najposli dosieti se, da je imo njegov brat, koi je njemu sličan — ovde biti i oženiti se. Kraljeva kći, nije se mogla načuditi, i vèrlo joj je žao bilo, da je mladoženji tako bèrzo omèrzla; što

je ona k njemu više prišćipala, to je on više od sebe odgonio. Kad je sutra bilo, on se spremi, da idje brata tražiti; kralj, njegova kći i svi dvorani, molili su ga, da se odmori: »ta eto, rekoše mu, jučer si istom došo iz lova, pa opet tako bèrzo hoćeš da idješ?« sve je bilo uzalud, on ni 30 sluguh, što mu davaše, nehtide uzet, već sam ode niz polje. Kad je bio na sred polja, hèrt potjera jelena, a on na konju za njima, i dotjera ga do jedne kule; on digne sablju, da posieče jelena, a dievojče kroz prozor zaviče: »Nediraj mi u jelena, već odi gori, da se podamamo, pak tko nadigra neka nosi oklad, ol ti hèrta moga, ol ja tvoga?« Kad on unidje u podrum, al u njemu hèrt i at; hèrti se i ati medju se poznadu, i on se dosieti, da je brat njegov ovdi zapo tavnice. Počmu se damati, i kad je dievojče spazilo, da će ju nadigrati, iza ledjah dievojčad zapievaju: »Dama, dama, ama da mi je dama.« On ni mukaet, već u dame gleda; tad dievojče, ko vrag žensko, stane očima zavijati, i na momka namigivat. On je ljusne šumarom iza ušiuh: »Damaj bre!« i tako je nadigra. Po drugi put ona metne na oklad ata, a on ata; nemogne ga prevariti, uzme joj i hèrta i ata. Treći i najposliednji put podamaju se: ona metne na oklad sebe, a on sebe; al je pucnuvši po obrazu za njezino zavijanje i očima namigivanje, i treći put nadama. Uzme je sebi, brata izvadi iz tavnice, te podju u grad. Sad brat oni, što je tavnovao, pomisli u sebi »ovo je on bio jučer kod moje žene, i tko zna, da ona njemu sad nevoli, nego meni?« Potegne sablju, da ga posieče, al ga obrani damarica; on poleti pria brata u dvor, i dok je stupio na basamake od kule, obiesi mu se žena oko vrata i počme ga umiljato koriti, kako ju je sinoć od sebe odgonio, hladno se s njome razgovarao. Tad on pokaje se, što je o bratu svome, koi ga je još iz tavnice oslobodio, tako ludo sumljio, i ubit ga hotio; al brat njegov bio je pametnia glava, a sèrdca milostiva — prosti mu, poljube se i pomire se; njemu ostane njegova žena, i s njome kraljevstvo, a bratu mu damarica i uz nju njezino kraljevstvo. I tako namiriše se na veću srieću, nego su se ikad mogli i nadati.

4. SIROMAK, KAKO JE POSTAO BOGAT.

Bio jedan čovek siromah, nije ništa imo, do jednog hèrdjava kljuseta, na njemu je u grad gonio dèrva, te se tako promećo, malo da ne ko Nasrajdin kroz ponjavu. Jednoč po običaju sjekući đèrva, čuje strašnu viku tako, da sva planina zvonjaše, poleti tamo, da vidi šta je. Došavši ovamo, vidi gdi jedna čudnovata živina ždere jednog jelena, i biaše ga svega proždèrla osim glave, jerbo nemogaše od rogovah proždèrt glave. Kad ugledaju njega, onda počme molit jelen, da ubije onu živinu, a da će mu kazat u jednim stienam zakopano blago. Po isti način počme ga živina moliti, da jelenu stuče rogove, a da će mu dobro platiti. Siromah mislio je, komu bi pomogo? da bi jelenu pomogo, on je vas sgrižen osim glave, pak neima ništa od njega; tad uzme sikiru jelenu stuče rogove, i tako živina proždre kukavnog jelena! — Kad se je živina oslobodila, onda povede onog siromaka kroz jednu veliku šumu, ter ga dovede do jednog samoćnog polja i rekne mu: kad dojdeš pred mog kralja, ništa drugo nemoj iskat, osim onog pèrstena, što mu stoji na desnoj ruci. Kada došli pred kralja, onda kaže živina sve, kako ju je oslobodio od smèrti, i rekne mu, da ga daruje. Onda ga kralj upita: »šta hoćeš, da ti dam, što si izbavio ovog mog slugu?« On mu rekne: »Drugo ništa neću, nego taj pèrsten s ruke tvoje desne.« Kralj mu veli: »Nemogu ti dat pèrstena, već išći što drugo?« veli mu on: »Drugo ništa neću, ako nećeš ja odoh!« Videći kralj, da nemore ništa drugo bit, dadne mu pèrsten, i rekne mu: ako se dosetiš i znadneš š njim uradit kako treba, bit ćeš čestit do svoje smèrti.« Tad on ode svojim putom; ona živina isprati ga donikle, i kaže mu, što će radit od pèrstena, kad dojde kući. — Došavši kući, odmah pèrsten (kako mu je živina rekla) pripeče k vatri; dok se uznoji pèrsten, izajde iz njeg jedan Arap i rekne: »Šta zapoviedaš gospodaru?« On mu rekne: »Hoću, da mi do dvanaest danah dotjeraš pedeset tovarah sira i masla.« Arap odmah ode. Kad prošlo dvanaest danah, dodje Arap i dotje-

ra pedeset tovarah sira i masla. Posli toga rekne čoviek Arapu, da mu za dvanaest danah namiesti, što god more liepši dvor; i to Arap liepo namiestio, da ga liepšeg nije bilo ni u cara ni u kralja; nakićen i napunjen svakim stvarima dragocienjenim. Videći on, da u svemu obiluje, i da mu ništa nemanjka, osim okućit se; i znadući, da u kralja dalmatinskoga biaše glavna kći, da je takove nebiaše na daleko, i znadući, da je drugčie nemože imati, osim s kakvom prevarom, tada zovne Arapa i prikriči mu, da mu dovede kćer kralja dalmatinskoga do tri dana. Prošavši tri dni, dodje Arap i dovede kćer kralja dalmatinskoga. Kako ju je prevario? nebi vam umio kazati, to on znade. Kad se š njome vienča, uzme pèrsten, pripeče ga k vatri, pèrsten se oznoji, Arap u njeg unidje, a on pèrsten na tvèrdo miesto ostavi — Kad se je kralj dalmatinski probudio, dodju službinje i kažu, da mu nejma kćeri. Kralj obeća mnogo blago, ko mu nadje kćer, i nitko se nenadje, tko bi kraljevu želju izpunio, doliš jedna stara baba. Ova baka, došavši kralju, obeća, da će ona ići po svietu tražiti njegovu kćer, a kralj njojzi mnogo blago. Hodajući baka od grada do grada i od sela do sela, dojde k onom dvoru, gdi kraljeva kći biaše i zamoli da noći; on je dragovoljno primi. Kad bila na samu baka s kraljevom kćeri, kaže joj, kako je po nju došla, da je vodi kralju. Kraljeva kći jedva dočekala, pa se dogovore, kako će i kad će. Jednu večer, kraljeva kći ukrade oni pèrsten s ruke svog muža i dadne ga baki; kaže joj, da ga pripeče k vatri, dok se ona spremi. Dok se ona spremila, dotle baka pripekla pèrsten i Arap izajde, pa upita: »Šta zapoviedate?« One mu rekoše: »Da nas, čas pria odneseš u dvor kralja dalmatinskog.« Tada Arap uzme obadvie, i odnese ih u dvor kraljevski, a kralj baku liepo nadari. Kad se oni siromah probudio, i kad se je dosietio, šta je bilo, odredi i on ići u dvor kralja dalmatinskog, nebi li se kako pèrstena dokopao. Ode, i najmi se, te postane kraljev kuhar; do niekoliko vremena poznadu ga i bace u tavnicu. Tko tužnii, tko čemernii od njega? — Stojeći kuhar dugo vremena u tavnici, vidi jednu mačku, koja mnogo putah donosa-

še miše svojim mačićim, pomisli, da bi more bit i on mogo izaći kuda i mačka? Kad podje mačka po svom običaju u lov, i on pojde za njom. Idući mnogo vremena kroz zemlju za mačkom, izajde na jedno veliko polje, puno samih mišah. Tada on uhvati mačku i rekne mišim: »Ako mi nedonesete onoga pérstena od kraljeve kćeri, koga dèrži vaviek pod jezikom: pustit ću mačku, pa će vas sve podavit?« Kukavni miši skupe se, te svi pojdu u kraljevski dvor. Došavši miši u dvor, nemože ni jedan naći zgode, kuda bi unišao u sobu, gdi kraljeva kći spava, osim jednog starog egava miša. Ovi nadje zgodu, unidje u sobu, zamoči svoj rep u loj, pak onda u lug, i unišavši u sobu, povuče svojim kaljavim repom preko zubih kraljeve kćeri, pak se odmače. Kraljeva kći, prenuvši se iza sna, pljune, pak joj izpane pèrsten; egavi miš, popadnuvši pèrsten u zube, izajde i pobigne s perstenom, ter ga donese onomu siromaku, i dadne mu ga; a on ubije mačku, da nebi više mišah lovila, pak se vrati svojoj kući. Kad je došo kući, po običaju pèrsten pripeče k vatri, Arap mu izajde, on ga pošalje po svoju ženu, i kad mu je dovode, dobro je izmlati; neka i pravo je! drugi put donese mu babu, te i njoj skuva poparu; čini mi se, neće joj više pasti na pamet, da krade tudje žene? — Arapa više nije ugonio u pèrsten, već mu je služio i donosio tudju muku: što drugi zaradi, to on badava odnosi. Ako je istina, dobro mu je bilo; a ja pošto čuo, po to i prodo; tko neima ovoga pèrstena, neka dobro uznoji dlane, pak će svega dosta imati — i na Božić grahove čorbe.

X.

NARODNE POSLOVICE.

(Produženje.)

A.

121. Aj, aj, Bože daj duši raj.
122. Ako bude ljuta, neće želit pruta.
123. Ako ću ni kozom neorati.
124. Ako hoćeš koga poznati, podaj mu vlast u ruke.
125. Ako ih je trista, brez popa ništa (nejma).
126. Ako neće zlo bježat od tebe, bježi ti od njega.
127. Ako nedadu pievat, dadu plakat.
128. Ako neznade reći, znade leći.
129. Ako te svèrbi, počeši se.
130. Ako tko u vodu skoči, hoćeš li ti za njim?
131. Ako želiš ljubljen biti? ljubi.
132. Aša, konja jaša.

B.

133. Bacio, ko štetu niz vodu.
134. Bacio se na otca (t. j. umetnuo se na otca, ili priličan otcu).
135. Badnjica čorbe, a tovar mesa (badnjica, mala kačica badnjić).
136. Bèrz, kako iste oči.
137. Bèrz, ko donji žervanj.
138. Besieda je hodavica.
139. Biesna vuka, za malo vieka.
140. Bježanje je sramotno, al je probitačno.
141. Bježi glavom brez obzira.
142. Blizu ga je palo.
143. Blizu grada blizu vraga. Dalje od grada, dalje od vraga.
144. Bogat siromaku nevieruje.
145. Bogastvo je mati siromaštva.
146. Bog daje težaku, a ne ležaku.
147. Bog daje njekom šakom, njekom kapom.

148. Bog na nebu a papa na zemlji.
149. Bog nije šala.
150. Bolja je promišljena nego učinjena.
151. Bolje i ćoso, nego brez brade.
152. Bolje je, da ti zavide, nego da te žale.
153. Bolje je, da te i buha i komari grizu, nego zla sviest.
154. Bolje je dobro ime nego mlogo bogastvo.
155. Bolje je ikada, nego nikada.
156. Bolje je imati sto priateljah, nego jednog nepriatelja.
157. Bolje je išta nego ništa.
158. Bolje je na mekinjama dobiti, nego na svili štetovati.
159. Bolje je svoju zemlju orati, nego na tudjoj novce brojiti.
160. Bolje je u dobra dvoriti, nego u zla roditi.
161. Bolje kužan, nego južan (božić, govore hristjani.)
162. Bolje se je čověku iz po puta vratiti, nego na sveršetku vrat ulomiti.
163. Bolji je jedan zalogaj u miru, nego hiljadu u nemiru.
164. Božić dojde, zima projde (govorio Ciganin, kad je prosio od seljaka, da mu natèrpa krošnju siena, a seljak govorio, da je duga zima, neće ni njemu dosta biti; a kad mu krošnju naterpa, onda Ciganin pošavši rekne): Božić projde, zima dojde.
165. Božićni jug, nije dug.
166. Brez dima, nejma vatre.
167. Brez govna, neima ni govna (reknu težaci, t. j. ako njive neuzgnojiš, nejma ti s nje ništa.)
168. Brez kuće nejma pokoja.
169. Briegovi se s briegom nesastaju, ljudi se s ljudim sastaju.
170. Budimo mi bratja, a kese neka se grizu.

C.

171. Cakli se, ko tavan na miesecu.
172. Cèrljena zora, mokra gora.

173. Cèrna kapa, hèrdjav biljeg.
Cèrne kape, zli biljezi.
174. Cèrn jarac, cèrn tèrn pèrca. (Lat. Similis simili gaudet).
175. Cèrno dao iza nokatah.
176. Ciči kao zmija u procipu.
177. Cigansko se diete neplaši varnicah.

Č.

178. Čašah i dietce nikad čovieku nije suviše. (Jer se čaše polupaju, a dieca poumru; a i drugo ima zlamenovanje).
179. Čekaj, dok se ekser izpeče.
180. Čekaj od drugoga, što si drugom učinio.
181. Čekaj sam, što drugom snuješ.
182. Čekam te ko ozebo sunca.
183. Čemu bi hèrpa žita, kad se nebi jela?
184. Čiji hleb jedeš, onoga i piesmu pievaj.
185. Čim se koza dičila, tim se ovca stidila.
186. Čim se lud ponosi, toga se mudar stidi.
187. Čine dietca, što vide od otca.
188. Čini dobro, nekáj se.
189. Čini drugomu, što je tebi drago, da ti se učini.
190. Čoviek brez zanata, ko pseto brez gospodara.
191. Čoviek je čovieku udica.
192. Čoviek je čovieku vuk.
193. Čoviek je ko mihur.
194. Čoviek odredjuje, a Bog razredjuje.
195. Čoviek po svietu ko pčela po cvietu.
196. Čoviek prostran.
197. Čoviek se na čovieka, a dèrvo na dèrvo naslanja.
198. Čoviek tiesan (t. j. koi ništa nemože ustèrpit).

D.

199. Da ako i meni kad svane?
200. Da bi krivo, nesmiem od Boga, da bi pravo, nedadu mi Turci (sr. Ako bi krivo itd.)

201. Da bi na pasju bilo, nestalo bi u gori vukovah.
202. Da bi znao ni kozom neorati (sr. Ako bi znao itd.)
203. Da Bog da! al kako ja znam, nije istina. (Nasrajdin odža sieko bukvu, a privezo za nju svoga magarca, da mu je pritegne na gornju stranu; kad se bukva strovali i magarca za sobom odvuče, odža se kući vrati i brez magarca i brez dèrvah; susrietne čovieka na putu i upita ga, nije li gdie vidio njegova magarca? čoviek, koi je sa strane gledo, što je bilo s njegovim magarcem, kaže mu, da je malo pria pronio tovar dèrvah kući; na to Nasrajdin rekne: »Da Bog da! al kako ja znam, nije istina. Nasrajdin odža, od kog naši prostaci mlogo koješta kazuju, bio je u istoku čoviek mudar i pametan i zvao se je Nesredin; izmedju ostalog pripoviedaju, kako imajući golemu njivu i nemogavši je svu ograditi, načini samo vrata i rekne: »Tko bude čoviek, ići će na vrata, a nečoviek, da zidom ogradiš, obatalit će ogradu.)
204. Da Bog da i srieća junačka! (sr. Ako Bog da i srieća itd.)
205. Da bula esapi, šta će masla u pitu otići, nikad je nebi skuvala.
206. Da imamo masla, ko što neimamo brašna, našli bi u selu tepsiu, te bi pitu skuvali. (Rekla ciganka. Onda jedno ciganče: »ja bi je odnio u peć, da se izpeče,« a drugo naglo noseći pèrste k ustima: »a ja bi je ovako jeo.« Na to ciganin razmahne šakom, te ciganče po glavi lupi govoreći: »Polako, vrag ti materi, što si navalio, zar hoćeš sve da sam pojedeš«).
207. Da ima ovsa, bila bi mu žena gospa.
208. Da jaja nekvoču pazi.
209. Daje Bogu dušu, a Bog je neće.
210. Da je Božo dobar bio,
Na Božić bi doma bio.
211. Da je grad za dinar, kad neima dinara, zaludu je.
212. Da je kuća dobra, i vuk bi je imao.
213. Da je mati najgora, želi, da joj kći dobra bude.
214. Daje, ne tko ima, već koi se je naučio davati.

215. Da je pamet do kadie ko od kadie, sve bi drugčie bilo.
216. Da je svaki dan Božić, nestalo bi duba vražieg, svi bi, za badnjake izsiečeni bili.
217. Da je tkati, kako zjati,
Svak bi tkao, a nebi zjao.
218. Da je vina i strina bi pila.
219. Daj mi čovieka, pak mi š njime oči izvadi.
220. Daj mi srieću, pa me metni u vrieću.
221. Daj ti meni plačidruga, a pievidruga lasno je naći.
222. Daj ti meni što u živa usta.
223. Da kuja nevèrti repom nebi za njom psi išli.
224. Dala baba paru, da se ufati u kolo, a dvie, da je puste.
225. Daleko je kruhareva kuća.
226. Daleko od očiuh, daleko od sèrca.
227. Dali su mu lopar uz guzicu.
228. Dalje mu kuća.
229. Da me zmija ujede, od mene bi se otrovala.
230. Da mi je htielo dobro biti, nebi mi mati umèrla.
231. Da može, metnuo bi ga u njedra.
232. Da može, popio bi ga u kašiki vode.
233. Da mu nos nesmeta, travu bi paso.
234. Danas čoviek, sutra cèrna zemlja.
235. Danas jesmo, sutra nismo.
236. Danas meni, sutra tebi.
237. Danas su u svakog grablje, a vilah neima ni u kog.
238. Danas vezir, sutra rezil.
239. Da nebiše trave odolina,
Nebi majka odgojila sina.
240. Dan i hrana, gunj i godina.
241. Da nije sirotah na svietu, nebi sunce grijalo.
242. Da nisam patila, nebi se u sriedu spratila. (Nadje vuk kozu izvan tora, te je htiede izjesti, a ona mu se zamoli, da ju pričeka, dok dodje do jeseni, buduć da je sad mèršava; upita je vuk: »kako ti je ime?« Ona kaže *Patila*. Kad vuk drugi put dodje i stane je zvati. »O Patila!« O Patila!

Ona mu se iz sriede odzovne: »Da nisam patila nebi se sad u sriedinu spravila.)
243. Dan po dan, dok i smèrt za vrat.
244. Dao bi kapu s glave.
245. Dao bi zalogaj iz ustah.
246. Darovanoj kobili negleda se u zube.
247. Daru se negleda u oči.
248. Daru se zubi nebroje.
249. Da samar s neba pane, njemu bi se kuskuni o vratu obiesili. (Tako je nesriećan.)
250. Da se zec neuzda u noge, nebi silazio u polje.
251. Da si prost! ko uže u vrieći, (odgovori se onomu, koi rekne, »oprostite«).
252. Da s kruške padne, donio bi kući granjah. (Tako je sriećan.)
253. Da svaka bubina nosi med, bila bi oka meda para.
254. Da tuga neima razgovora, cèrkla bi.
255. Davno bilo, sad se spominjalo.
256. Da zapane ciganinu gospodstvo, pèrvog bi svog ćaću obiesio.
257. Da zna čoviek, gdie će vrat slomiti, tamo nikad nebi išo.
258. Deblo, al je ozeblo.
259. Debelo liepo, a bogato mudro.
260. Dèrhće ko prut (t. j. ozebo).
261. Dèrven pas nemore lajati.
262. Dèrži ga se ko pijan plota.
263. Dèrži se novog puta, a starog priatelja.
264. Dèrži se puta čavlenika,
A priatelja starenika.
265. Dèrži se glave, a mani se noguh.
266. Dèrž' se plota Vukota.
267. Dèrž' se proho na svatbi sam bila.
268. Dèrž' se zubim za vietar.
269. Devet bratje, a jedne gaće.
270. Devete pećke žarilo.
271. Deveti u plugu.
272. Dim u dim, (t. j. odmah.)
273. Dirni u ciganku, da te osramoti.
274. Ditlić poginuo sa svog kljuna.

275. Diete dok nezaplače, mati ga se nesieća.
276. Djače, kapa ti skače, od lipe do lipe, nenaučio ni jedne molitve.
277. Djače, po sebi znanče.
278. Djavo ni ore ni kopa, već sve o zlu radi.
279. Djavo gdi nemože dopèrti, tamo babu šalje.
280. Dieca diečinju provode, al ljudi ljudsku.
281. Dievojku obraz udaje, a pretile sapi konja prodaju.
282. Dievojačkog sela, i hajdučkog sela nigdi neima.
283. Dievojka se svatovima nada,
Udovica nada i nenada,
Stara baba zaisto nenada.
284. Dobar dan iz jutra se poznaje.
285. Dobar je, al šteta što je u zlu selu, neima ga tko hvaliti
286. Dobar, ko dobar dan u godini.
287. Dobar konj i u štali se nadje.
288. Dobar konj sam sebi zob uztiče. (Jedni vele) primiče.
289. Dobar sir, al zaludu kad je u smèrdljivoj miešini.
290. Dobio je rep, (t. j. počelo se je zlo o njemu govoriti.)
291. Do Božića: »Vino pije Kraljeviću Marko.«
A od Božića: »Jao moja majko!«
292. Dobro bi ga bilo po smèrt poslati, barem bi se naživio.
293. Dobro čini pak se nekáj, (sr. Čini dobro itd.)
294. Dobro čini pak se nikog neboj.
295. Dobro jedno činiti, a drugo neostaviti.
296. Dobro je kad što i pametnu ženu poslužati. Niekakav seljak pito kadie, valja li ženu slušati? kadia odgovori: »nevalja«, ondak seljak rekne: »moja žena biaše mi rekla, da kadii ponesem bukaricu masla. Onda kadia rekne: »Dobro je kadšto i pametnu ženu poslušati.
297. Dobro mi je, i boljem se nadam,
U čem hodim, u tomu i spavam.
298. Dobro mu je dodijalo, pa zla traži.
299. Dobro mu je ko bubregu u loju.
300. Dobro mu je ko raku na ugljenu.

301. Dobro mu je, ko u materinu tèrbuhu.
302. Dobro se bèrzo zaboravi,
A zlo se za dugo pamti.
303. Dobro se daleko čuje, a zlo još dalje.
304. Dobro ti je Hajdaru u hladu!
Nit ga kolju muhe ni obadi,
Nego mu je ponezgodno od gladi.
305. Dobru čovieku, svagdi je miesto.
306. Dockan je onda štediti, kad nestane.
307. Doći će i meni Božić.
308. Doći će i njemu cèrni petak .
309. Doći će koka na siedalo.
310. Doći će kosa do brusa.
311. Doći će ovca na solilo.
312. Doći će plata na vrata.
313. Doći će sunce i pred naša vrata.
314. Doći će vranac na svoj tiesni klanac.
315. Dočekat će maca, na stožeru vrabca.
316. Dočepo se ko ćelav kape.
317. Dohvatio bi s neba tarane (tako je visok.)
318. Dogovor babu valja (baba, zove se najveća klada u majdanu gvozdenom.)
319. Dogovor kuće neobara.
320. Dogovorna je najbolja.
321. Dogorio mu je luč do nokatah.
322. Do gospojine s prahom,
A od gospojne, s kalom (t. j. lieto).
323. Do groba, jao njoj.
A od groba: tko je moj? (Muž žali ženu).
324. Dok bi dlan o dlan udario, (tako je bilo bèrzo.)
325. Dok je čoviek zdrav i voda mu je sladka, a bolestnu je i med gorak.
326. Dok dievojka, dur dievojka.
A kad neviesta, baš ni s miesta.
327. Dok čoviek s čoviekom tovar soli neizjede, nemože ga dobro poznati.
328. Dok je čoviek sriećan, svakomu je drag, a nesriećan nije nikomu.
329. Dok je dèrvo mlado (prut židak) možeš ga savijati.
330. Dok dur, dur, a kad krep, krep.

331. Dok je Boga i dobrih priateljah, donle se ništa neboj.
332. Dok jedne koze nelegnu druge neustaju.
333. Dok je glavah bit će kapah.
334. Dok je glave, bit će uzglavja.
335. Dok je gvoždje vrilo, valja ga kovati.
336. Dok je komadah, bit će pasah.
337. Dok je medjedu gnjilih krušakah, neboji se on glada.
338. Dok je moj otac oblazio,
Dotle je kući dolazio,
A kad podje poprieko,
Odniše ga naprieko.
339. Dok je na vèršaju.
340. Dok je ovacah, bit će novacah.
341. Dok peče, dotle teče.
342. Dok je šipka tanka, valja je izpravljati.
343. Dokle aša, dotle kuća naša.
344. Dokle prosi, zlatna usta nosi,
A kad vraća pleća obraća.
345. Dokle Tale zahodjaše,
Zdravo kući dolazaše,
A kad podje u prieko,
Doniše poprieko.
346. Dokle ti je kod majčice,
Mirnia je od ovčice;
A kada se s mužem sdruži.
Od aršina jezik pruži.
347. Dokle kćerca s majkom stoji,
Pod kosama jezik goji;
A kada se s mužem sdruži,
Od aršina jezik pruži,
348. Dokle trajalo, dotle lajalo;
A kad nestalo, ondak prestalo.
349. Dok mi je abe, nebojim se age.
350. Dok nesteče, mal necèrče,
A kad steče onda cèrče.
351. Dok pamet dodje, blago prodje.
352. Dok puška nepukne, čuti se nemože.
353. Dok se baba dovuče,
Svadba se provuče.

354. Dok se čoviek dima nenadimi, nemore se vatre ogrijati.
355. Dok se čoviek čuva i Bog ga čuva.
356. Dok se čoviek sam neosramoti, niko ga nemore osramotiti.
357. Dok se jedan neotegne, nemore se drugi da protegne.
358. Dok se jednom nesmèrkne, nemore drugom da svane.
359. Dok se lisici prouče berati, ode koža na pazar.
360. Dok se lud osviesti, svoj se kući zanesviesti.
361. Dok si mlad, svakome si drag.
362. Dok se mudri namudrovaše, donde se ludi naživovaše.
363. Dok se nenamuči, donde se nenauči.
364. Dok se neva obuče, svatba se provuče.
365. Dok se pravi nenamuči, nemože se krivi naći.
366. Dok smo, neka smo, kad umremo, da se spominjemo
367. Dok sèrdce nezaboli, nemože oko da zaplače.
368. Dok smo živi radimo, kad umremo, da ležimo.
369. Dok su medjeda navukli na krušku, odtèrgli mu uši, a dok su ga svukli s kruške, odtèrgli mu i rep.
370. Do podne Ilia, a od podne Alia. (Turci govore, da se je S. Ilia poturčio, te od podne i oni svetkuju.)
371. Do svetog Luke kud ti drago ruke; a od svetog Luke, tur u njedra ruke.
372. Dosta blaga, al mu nejma traga.
373. Dosta će dotle pustih kapah ostati.
374. Dosta će mutne vode Vèrbasom proći.
375. Dosta je bilo na Kosovu, gdi su dva cara poginula.
376. Dosta je djavo opanakah razdro, dok te je na to naveo.
377. Dosta je, kad dvojica derže, a treći bije.
378. Dosta je svakomu svoje muke.
379. Dosta se hoće bolu i bogatu domu.
380. Do sto godinah, ni kostiuh ni mesa (neće biti.)

381. Dostojanstvo mienja ćud i volju, al nikad ol riedko na bolju. (Što Latinski: Honores mutant mores, sed raro in meliores.)
382. Došao božji razsap na vrašji nasap.
383. Došao do prosjačke torbe.
384. Došao gost, na golu kost.
385. Došao ondak kad i moj otac iz groba.
386. Došao mu je haka glave.
387. Došao vrag po svoje, pak odnio i tvoje.
388. Došle vile k očima.
389. Došli gosti, da oglodju gole kosti.
390. Došlo mu je do gusta.
391. Došlo je vrieme, da čoviek ni košulji nevieruje.
392. Dotiero je do pasah.
393. Do zgode, vuku koze dohode.
394. Dragi je Bog stari davalo.
395. Druga (tudja) ruka, mèrtvoj druga.
396. Drugi dan druga nataka.
397. Drugi paša, druge pašalie.
398. Drugomu na volju, a sebi na nevolju.
399. Duga bolest, gotova smèrt.
400. Duge kose, a kratku pamet žena imade.
401. Dugih rukuh — šakah, nokatah — (t. j. drago mu je ukrast).
402. Dug neplaćen, grieh neoprostjen.
403. Dug, zao drug.
404. Duni juže, nek se babe pruže.
405. Duni juže, po Božiću pete,
Nefala ti, kad bude devete. (Nedielje.)
406. Duša je blago.
407. Duša jedna vrata ima.
408. Dužan je i kosu na glavi.
409. Dužan je svak tugi i nevolji.
410. Dužan kese neveže.
411. Dva brez duše, — treći brez glave.
412. Dva kraja i srieda, — pak je sve gotovo.
413. Dva liešnjaka, orahu su vojska.
414. Dva loša svladaše jakog Miloša.
415. Dva pelivana nemogu na jednom užetu igrati.
416. Dva puta je čoviek u svom životu veseo: kad se ženi, i kad ženu ukopaje.

417. Dva puta se u mlinu govori.
418. Dva trećega nečekaju.
419. Dva zla čovieka svadit se mogu, a dva ručka nikad nemogu.
420. Dvi se ribe na jednoj vatri pekle, pak jedna drugoj govorila: meni je vruće.
421. Dvostruk (rašljast) kolac nemože u zemlju.

XI.

NARODNE ZAGONETKE.

(Produženje.)

D.

62. Dèrven pas na vodi laje?
63. Dva pera puti pera, i dva bulja i dva oštrulja i deveti vèrtiguza?
64. Dvi se anterie na polju vihaju?
65. Dvi vrane u poredu stale, jedna drugu nevidi?

G.

66. Gâče ko guska, a guska nije, ima perje i kljun ko guska a guska nije?
67. Gdi je ladja najsigurnia?
68. Gdi naš bročonja leži, tude trava neraste?
69. Gdi pijanac rado Boga nevidi?
70. Gdi se najskuplje platja?
71. Gdi si bio bieli? bio sam u kèrvi; zašto nisi kèrvav? bio sam u sriedi?
72. Gdi stari svoje zube dèrže?
73. Gèrbavo prase, sve polje popase, nit se p . s. re, niti p . ša?
74. Gèrna gèrne, zvona zvone, zlatne ptice u grad lete?
75. Gluga leži, glula ni, roge ima vol ni, bielo je, ovca ni?
76. Golub guče na vèrh kuće, plete gaće putovat će?
77. Gorom ide, goru razgovara, vodom ide vodu razgovara?
78. Gospodin u dvoru, a brada mu na dvoru?
79. Grozd do grozda, od Livna do liske, od liske do Livna?
80. Guska viče: gaj, gaj, kamo moj kraj, kraj?
81. Gvozdeno bravče na mesnatu ražnju peče se?

I.

82. Ja odoh u goru, i najdoh podlogu i metnuh pod nogu?
83. Jarac u strani jadikuje?
84. Ja sam rodio moju majku, a ona mene?
85. Jaši tuta na bauri?
86. Ja unidjoh pod zapad i upita pendetu, kad će moj sajkan doć'?
87. Ide ćos kroz potok bos, i odgrize veselici nos?
88. Jedan prut sve polje ogradi?
89. Jedna glava voska, svemu svietu dosta?
90. Jedni vele: svani Bože; drugo veli: smèrkni Bože; treće veli: kako mi je, tako mi je?
91. Je li više ljudih na groblju, ol na viešalim umèrlo?
92. I u mene, i u tebe, i u bielice ovce, a i u zèrnu pšenice, imena mu neima, a pogodit se može.
93. Izlegla se protuva iz bielog kamena, čudne je piesme pievala, mèrtve dozivala?
94. Iz ljeskova trupa, dva lopara, dva kopanja?

K.

95. Kad je budala pametan?
96. Kad je gladno muči, a kad je sito ruči?
97. Kad idje od kuće, rogove kući okreće, a kad kući ide, onda u polje gleda?
98. Kad je konj najteži?
99. Kad kèrmača ima najviše pameti?
100. Kad psi od cèrkve bieže?
101. Kad se vidi, nevidi me nitko, a kad se nevidi, —vidi me svatko?
102. Kad sliepac vidi a hromi hodi?
103. Kad su male ribe dobre?
104. Kad zazvoni kožno zvono, pita snaša; što je to?
105. Kakve ribe ima najviše u moru?
106. Kakvo dèrvo nemože u šumu?
107. Kakvog dèrvetja ima najviše u šumi?
108. Kèrk s . . . e jarinom?

109. Kita rakita i u njoj dvanaest stupovah, na svakomu stupu ima četiri gnjezda, u svakome gnjezdu ima sedmero pilićah, svako pile ima svoje ime?
110. Klember bije, klember zja, klember kaže, nek se zna, tko sam ja?
111. Kliknu kos na vèrh sienokos, svemu svietu dade glas?
112. Koja je ptica najžalostnia?
113. Koja je rieč najjača?
114. Koja je voda najšira i najplića?
115. Koja ptica neima gèrla?
116. Koja ptica neima jezik?
117. Koja ptica neima želudca?
118. Koja ptica prorokuje?
119. Koja ptica svoje ptiće pita?
120. Koja se jama u kući zatvoriti nemože?
121. Koja svieća više gori, vošćena ol lojena?
122. Koja voda najviše uznemiruje?
123. Koja živina, kad je mèrtva žive tuži?
124. Koje su živinice čovieku najviernie?
125. Koji bi ljudi rado bili samo na jedno oko vidit?
126. Koi je taj, koi je jednom rukom četvèrti dio svieta umorio?
127. Koji je taj krivac, što sieče noge svim pravima?
128. Koi konj vidi napred ko i natrag?
129. Koji su ljudi najslobodnii?
130. Koji su ljudi najsvetii život provodili?
131. Koi je samo šest danah mladji od svoje matere?
132. Koju travu i sliepci poznati mogu?
133. Koliko je polje nemiereno, po njemu su ovce nebrojene, pred njima je Ogran čoban, za njime je lasak pasak?
134. Komu svi ljudi stražnjicu okriću?
135. Konji gvozdeni, guvno mesano, žito heldavo?
136. Koto vrije, a nitko nepodjaruje?
137. Kroz vodu idje, a vode se nedotiče?
138. Krunu imam nisam kraljica,
Kožu imam, a nisam kravica?
139. Kučka laje uz potok niz potok, gdi klekne tu sjekne?

140. Kutlji vitlji sve po polju jamice?
141. Kuća brez vratah i prozorah, u kojoj meso i kosti rastu?

ODGONETKE.

62. Pratljača. 63. Krava. 64. Ovnovi. 65. Oči. 66. Gusak. 67. Na suhu. 68. Vatra na ognjištu. 69. U dnu čaše. 70. U kèrčmi. 71. Loj. 72. U džepu nož. 73. Kosa, Sèrp. 74. Pčele. 75. Spuž. 76. Dim. 77. Zvono. 78. Kukuruz. 79. Uzda. 80. Stan. 81. Pèrsten na pèrstu. 82. List. 83. Diple. 84. Led i voda. 85. Svraka na kèrmači. 86. Mlin. 87. Grozd. 88. Oputa oko opanka. 89. Miesec. 90. Vrata, postelja. 91. Na viešalim. 92. Rupa pod nosom. 93. Oroz, — pietao. 94. Liešnjak. 95. Kad šuti. 96. Mlin, tava. 97. Vile, plug. 98. Kad ti na nogu stane. 99. Kad je sprasna. 100. Velike nedielje. 101. Pomèrčina. 102. Kad Sliep hroma nosi. 103. Kad nejma velikih. 104. Gusle. 105. Mokre. 106. Brana, zubača. 107. Gèrbavog. 108. Svèrdo. 109. Godina, miesecovi, četiri nedielje, i 7 danah. 110. Zvono. 111. Zora. 112. Gèrlica. 113. »Oha« jer zaustavlja sve upregnute volove. 114. Rosa. 115. Pčela. 116. Roda. 117. Jastreb. — 118. Oroz. 119. Sliepi miš. 120. Kuda mèrtvaca iznose. 121. Nijedna više, nego sniže. 122. Koja se ulije u opanak. 123. Kandžia. 124. Uš, jer s njime i na viešala idje. 125. Koji su posve sliepi. 126. Kain. 127. Serp i žito. 128. Sliep. 129. Berberi, jer svakog za nos i glavu fataju. 130. Civuti Isusa. 131. Adam. 132. Koprivu. 133. Nebo, zviezde, miesec i sunce. 134. k peći — furuni — 135. Duvan, kad se nožom na dlanu tare. 136. Vrielo vodeno. 136. Rakia kroz ciev, kad se peče. 138. Mušmulja. 139. Kantar. 140. Miš. 141. Jaje.

XII.

DOMAĆI LIEKAR.

A) KRATKI RIEČNIK.

Da bi se lašnje i koristnie s ovim liekariama, komu uztrebaju, mogao služiti, mećem ovdie njeke trave latinski istomačene, po glasovitom botaniku Matteollu pobielježene.

Ardal, turski, vidi Gorušica.
Avdisalatin, Latiris.
Bobovnjak, Nasturtium aquaticum.
Bokvica, Plantago.
Bosilje, Bosiok, Basilicum.
Božje dèrvce, Arbotanum.
Božur, Paeonia officinalis.
Bunovina, Mandragora.
Bušnjak, Pulegium.
Cèrkvina, Parietaria
Čemerika, Eleborum album
Češljuga, Dinacum.
Čičak, Xantium.
Čičak mali, Agrimonia.
Čičak veliki, Bardana.
Čivit, Indigo.
Čubar, Saturea
Čubric, Serpillum
Čuvakuća, Semper viva.
Dinjica, Pimpinella.
Ditelina, Trifolium pratense.
Divji ljiljan, Martegon.
Divizina, Verbasca.
Dragoljub, Lilium convallium.
Dupčac, Camedrion.
Gavez, Simphitum officinale.
Gladišika, Anonidis.
Gorčac, Hypericon.
Gorušica, Sinapi.
Gospino cvietje, vidi Gorčac.
Imela, Viscus.

Isnot, Gengeus.
Iva, Ajuga
Ivan zelje, Sclarea.
Jagorčina, Paralisis.
Jaklikovina, Bellidis.
Jasenak, Dittamus Froscinella.
Jelinji jezik, Philitidis.
Kadifa, Carfilum indianum.
Kadulja, Salvia.
Kaloper, Mentha graeca.
Kiselica, Trifolium acetosum.
Kitica, Centaurea
Kolutić, Malva.
Komorač, *Kopar*, Anetum.
Konopljika velika, Ricinum.
Konjska jabučica, Ciclaminum.
Kopitnjak, Assarum.
Kopriva, Urtica.
Košunika, Artemisia.
Kozlac, Ara major, Dragontea.
Kravinac, Camelion.
Kukavica, Satyrion.
Kukurik, Eleborum nigrum.
Kukolj, Zizania.
Kunica, Millefolium.
Lale, Tulipa.
Lepen na vodi, Ninphea.
Lepušina, Farfara.
Lišac,?
Ljiljan, Lilium.
Ljubica, Viola.
Ljubdrag, Sathyrium
Ljulj, Lolium.
Loboda, Mercorela, Atriplex.
Lukovik, Cholchicum.
Maca, Tupha.
Mali čičak, Agrimonia, Eupatoria.
Mak, Papaver.
Marina ručica, Podagrosia.
Mèrtva kopriva, Castrangula, Galiopsi.
Mèrčinac, Iris.

Metilj, Numularia.
Metljika, ?
Metvica, Mentha.
Metvica cervena, Origanum.
Metvica divja, Mentastra.
Miloduh, Ligusticum.
Mišakinja, Anagalidis.
Mličac, Soncus.
Mravinjak, Origanum.
Mrižica, ?
Neven, Caltha.
Odolin, Valeriana.
Okovolujsko, ?
Osat, Sphondilium.
Oputina, ?
Oskoruša, ?
Ovnak, Helenia, Inula Campana.
Papraca sladka, Polipodium Filicula.
Papraca vodena, Adiantum, Capillus veneris.
Pasvica, Marena, Solanum.
Pčelja ljubica, Melissa.
Petopèrst, Pentafilum.
Pelin, Absintium.
Peršin, Petrosolinum.
Pirika, Graminum.
Piskavica, Mergus diaboli, Succisa.
Podbio, Tussilago.
Prasa, Porrus.
Preslica, Equisetum.
Prišt, ?
Privinac, ?
Prostriljen, Cruciata.
Puščica, ?
Pšeničica, Melicola, Lotus Sativa,
Ranjak, Betunica.
Ravan, Camomilla.
Rosopast, Calidonium.
Ruj, Scotanum, Cosinum.
Salep, vidi kukavica.
Sapinjača, ?
Sèrčanik, Gentiana.

Sikavica, Carduus Stellatus.
Sipant, Hysopus.
Sita, Juncum.
Sliepi grah, Ceci.
Sliez, vidi Kolutić.
Smèrdelj, Coriander.
Somina, Sabina.
Sporiš, Verbena.
Suhonik, ?
Sumbulj, Hyacintus.
Sunčac, ?
Suncokret, Planta maxima.
Svatovi, Pulmonasia.
Svinduh, ?
Stavlika, Hipolopathum, Lapacium.
Škripavac, Štir.?
Štrimuža, ?
Šurlin, ?
Tatula, ?
Tèrkos, Dragoncella.
Trator, Amarantus.
Trepetljika, ?
Truboljika, Angelica.
Troskot, Poligonium.
Turica, Aparinis.
Tušt, Portulaca.
Urodica, Coriander.
Visibaba, Galantus nivalis.
Vlaca, ?
Volvod, Orobanche.
Vranilova, trava?
Vratić, Tenacetum, Asanosia.
Zalistak, Hypoglossa.
Zelenkada, Narcissus.
Zimzelena, Ruscus.
Zmijinska trava, Dragontea.
Zmijin češalj, pecten veneris.
Zubača, Pannicum dactylon.
Zukva, ?
Žabokret, ?
Želudnjak, Bistorea.

B) LIEKARIE.

(Produženje.)

6. BIES.

Biesan pas, kad ujede: 1. Iztuci siemena od čička i pij u vodi; ako je živinče naklano, zalij ga. 2. Iztuci bielog luka, rute i soli zajedno i privij na ranu. 3. Uzmi četiri zèrna od jasenka, iztuci i podaj piti. 4. Luka cèrljenoga, rute iztukav, promišaj kvasine i meda, na ranu privijaj. 5. Jedi na štesèrce orahe, i iste izžvakane privij na ranu. 6. Jedi travu »Prostriljen.« Za pokušat, je li biesan pas ujeo, komad kruha umoči u ranu i podaj drugomu psu, ako neizjede, zlamenje je, da je biesan.

7. BIONA.

U koga je biona na oku: 1. Metni ulja od maslinah i smole borove, ili blata iz uha, u nuglašce od oka. 2 Pelina i meda vari u čemu hoćeš, u vinu ol vodi i privij na oko. 3. Iztuci pelina i bilance jaje, ter privijaj na oko više putah. 4. Cvita od kunice vari u mliku žene, koja doji mužko diete, i meći na oči. 5. Bokvice, kunice i sapinjače zajedno stuci, metni malo soli biele, i onog soka pušćaj u oko; zatim smočiv kèrpu u onome soku, meći na oko.

8. BRADAVICE.

Tko želi bradavice sa svog tiela skinuti, neka: 1. jasenova zelena dèrveta metne na vatru, i s onim sokom maži bradavicu. 2. Dobro protari bradavice, dok pocèrvene, pa ih onda natopi sokom od rosopasti.

9. LIŠAJ.

Svari listja od gèrbaća i maži po lišaju. 2. Iztuci listja i korena od bokvice, izažmi soka od rosopasti sa

solju velikom smiešaj, i maži. 3. Maži sokom od divjih sparogah (kućicah).

10. MICINA.

1. Za sazorit i provalit, razvari dobro u mlieku siemena lanena, i po micini privijaj, dok se neprovali. 2. Razpori žuč govedju, a razkiseli u vodi, i privijaj.

Sliedeće knjige dobivaju se kod Fr. Župana u Zagrebu, i kod učrednika I. F. Jukića u Varcaru u Bosni.

Barišića F. Rafe: Pasha Duhovna iliti naçin vjesht slishati sv. Missu itd. Rim 1842, u 12, str. 440. Ciena 40 kr. sr. t. j. 8 grošah turskih.

Čuića F. Mihovila: Život Isusa Kèrsta po Kalmetu, iz talianskoga priokrenuto itd. Split 1848. u 8. str. 172, stoji 40 kr. sr. t. j. 8 grošah. Kupiti se može u Zagrebu kod Franje Župana i u Zadru kod g. Andrie Stazića i bratje Battara.

Jukića I. F. Bosanski Prijatelj svezak I. Zagreb 1850. u 8 str. ciena 40 kr. sr.
Svezak II. u Zagrebu 1851. Ciena 50 kr. sr.

Kneževića F. Petra: Plač Gospin itd. Split 1845. u 8. 15. kr. sr. t. j. 3 groša.

Matića F. Ambroža: Račun za pèrvu i drugu godinu, Osiek 1827 u 8. str. 116, 15 kr. sr. t. j. 3 groša.

Miletić F. Augustina: Istomačenje stvarih potrebitih nauka kèrstjanskoga. Rim 1828, u 8. str. 288, ciena 30 kr. sr. t. j. 6 grošah.

— Naredbe i uprave biskupske. Rim 1828, ciena 10. kr. sr.

Slavoljuba Bošnjaka: Zemljopis i poviestnica Bosne. Zagreb 1851. 8. str. 164, ciena 1. for. sr.

Vicića F. Vice: Pisme Razlike itd. Split 1844, u 8. str. 96, 20 kr. sr.

Opazka: sve novie ilirske knjige mogu se kod istoga u pristojnu cienu naći.

BOSANSKI PRIJATELJ
Knjiga III (1861)

BOSANSKI PRIJATELJ.

ČASOPIS

SADRŽAVAJUĆI POTREBITE, KORISTNE
I ZABAVNE STVARI.

UREDNIK:

I. F. JUKIĆ BANJALUČANIN.

SVEZAK III.

IZDAN TROŠKOM MATICE ILIRSKE.



U ZAGREBU.
BRZOTISKOM ANTUNA JAKIĆA.
1861.

SADRŽAJ KNJIGE:

PREDGOVOR.

Ako je poznavanje života i tudjih narodah stvar zanimiva i velekoristna: to nam je upravo pod zapovied i sveta dužnost poznavati same sebe i nebiti stranimi u svom.

Na tračkom poluotoku živi u više pokrajinah narod iste s nami krvi i jezika, ali po svojih političkih odnošajih izvan neposredna doticaja s nami, bratjom svojom. Osim toga, što su se njekoje od tih pokrajinah već od starinah samostalno razvijale, i stvorile si posebnu, gdješto slavnu povjestnicu, budu tečajem vremena sve, jedna za drugom, neodoljivom silom svjetskih dogadjajah žalostnim i po se i po nas načinom dohvatjene, pod tudji upliv i vlast skučene, te tako još većma od nas odtudjene. Tom promjenom kao što s jedne strane nastupiše posve nove političke okolnosti, prešav narod u odnošaj težka podložničtva naprama osvojitelju svomu, tako se s druge strane smjesom izvorno-slavjanskoga sa došljačkim iztočnim gospodujućim življem razvì posve nov život, naprama komu mi, pokoravajući se drugim, isto tako možnim uplivom, dodjosmo u opreku dvajuh protivnih polovah, iztočne i zapadne civilizacije.

Koliko zanimiva ponajprije za svakoga zapadnjaka mora ležati u tom, uticajem razloženih okolnostih razvivšem se osobitom životu, dokazuju nastojanja najprosvetjenijih narodah našega vieka, da se s njim pobližje upoznadu. U to ime putovahu već više putah od vladah i učenih družtvah izaslani francezki, englezki i ruski putnici, opisujuć zemlju i narod po svih odnošajih javnoga i privatnoga života.

Ako dakle tudjinci i izdalji srodnici vriednim scieniše svoju pozornost svratjati na te zemlje, što da reknem od nas Jugoslavjanah, kojim su ono bratja

rodjena? Nemora li nam dakle biti stalo do njih, koliko i do nas samih, i nebi li sramota bila, da nam drugi, dolazeći iz dalekih krajevah svieta, razjasnjuju ono, što pred nami leži? Dà, što više, mi bi imali biti *jedini posrednici* izmedju njih i ostale Europe, tim više, što izvjestja inostranacah o tih pokrajinah i narodu nemogu biti točna i pouzdana, ne što bi im oskudievalo uviek dobre volje i iskrena nastojanja, nego što, nepoznajuć nimalo naroda ni jezika mu, nemogu prvo neposredno s njim obćiti, a drugo im se u razsudjivanju raznih odnošajah neda zauzeti onoga pravoga gledišta, s koga se isti smatrati imadu.

Što je do sada u tom obziru s naše strane učinjeno, veoma je neznatno, budući nepodpuno, jednostrano i površno, a htjelo bi se da bude temeljito, svestrano i što podpunije. Nu k tomu, da se koja zemlja i narod prema tim zahtjevom u svih svojih odnošajih prouči, hoće se i troška i vremena i prilike i dubokih mnogostranih studijah. To dakle niti može biti posao od kratkih njekoliko godinah, niti ljudih pojedinacah, a još manje mimogrednih turistah i književnih dilettantah. Tu koliko mučnu toliko i slavnu zadaću imati će, kako u njekih drugih, tako i u ovih još slabo opisanih krajevih našega Jugoslavjanstva riešiti po svom zvanju i vremenom naša akademija znanostih.

A dotle će svakomu našincu biti dobro došla djela, kao što je ovo. Opisivanje tursko-slavjanskih pokrajinah s raznih gledištah državnoga i narodnoga života, kao što ga nalazimo u »bosanskom prijatelju«, nebijaše naročita i izključiva namjera spisatelja, pokojnoga Jukića. On, kao što sám u predgovoru I. svezka razlaže, htijaše se koristiti nastavšimi ponješto povoljnijimi političkimi okolnostmi, i bješe naumio u družtvu sa njekoliko prijateljah i pomoćju inih spisateljah jugoslavjanskih izdavati ovaj časopis u više svezakah na godinu za *svestranu pouku tamošnjega* ubogoga naroda. Po onom, kako su izišavša tri svezka uredjena, imao je taj časopis zastupati za nevolju razne struke književnosti, i biti na njeki način encyklopaediom svega najnuždnijega potrebita i ko-

ristna znanja i zabave. Politički dogadjaji, sačinjavajući suvremenu povjestnicu, zemljopis, državne uredbe, interesi crkve, belletristika u najširjem smislu, liečničtvo itd., — sve to svoje mjesto u njem imade. A da se je spisatelj u svih tih granah svoje radnje ograničavao do sada skoro *izključivo* na pokrajine turskoga carstva, to, kao što rekoh, nedržim da je bilo po osnovi, nego više od nužde, što neimadijaše i dragoga gradiva. Nu u tom slučaju leži za nas upravo najveći dobitak. Što nam se tu pruža, nije istina ni iz daleka prema našim, gore razloženim zahtjevom; ali nam je ipak cienjeno gradivo, u kom ako nenalazimo stroge znanstvenosti i kritičnoga razglabanja, a ono u svih odnošajih spisateljevih imademo bar podpuno jamstvo objektivne točnosti i čiste, neizopačene istine.

Prvi svezak »bosanskoga prijatelja« izišao je g. 1850.; drugi g. 1851. Na to nastadoše po pisca nepovoljne okolnosti, s kojih daljnje izdavanje časopisa bude za dugo vremena prekinuto. Medjutim vrativ se iz težkoga sužanjstva, priredjivaše u bolesti, otimajuć se upravo sa smrtju za ono još malo vremena života, gradivo za ovaj treći svezak. To bijaše u Djakovu, gdje no ga preuzvišeni sadašnji biskup pod blago krilo svoje zaštite bješe sklonio i gdje sam ga i ja njekoliko putah vidjao i s njim se razgovarao.

Dade bog te djelo njekako sastavi i po smrti svomu prijatelju fra. F. Kuniću ostavi, da ga on, kako zna, izdade.

Matica ilirska, znajuć, kojim su zadovoljstvom primljena dva prva svezka istoga djela, misleć svojim članovom i drugomu čitajućemu obćinstvu ugoditi, a ujedno uspomenu vrloga pokojnika njekim načinom počastiti: prihvati radostno ponudu rečenoga fra. Kunića i odkupiv rukopis, pošto ga gg. odbornici A. Veber i M. Mesić tiska vriednim pronadjoše, odluči izdati ga svojim troškom, povjerivši uredničtvo svomu podpisanomu tajniku.

Dobivši ga ja u ruke, stanem ga ogledati i odovud i odonud, i nadjem ga pravo sirotče, otrcano, neočešljano i neoprano. Po svem se vidjaše, da je posao ra-

djen što no vele na brzu ruku, i da smrt nedadè pokojniku ni toliko roka, da ga pregleda i samo štogod izpravi.

Valjade mi se dakle dosta mučiti, dok sam ga i glede pravopisa i glede interpunkcije i slovnice i sloga u toliko prečistio, da se mogaše dati pod štampu.

Od članakah morao sam izostaviti dva poveća: *zemljo- i državopisni pregled Europe i književnost slavonska;* prvi s razloga, što nadjoh, da je sastavljen po nješto postarih datih te tako da neimade toliko ciene, koliko bi mjesta u knjizi zapremio; a drugi, što se, sravniv ga s Kukuljevićevom bibliografiom, osvjedočih, da nesadržaje ništa nova, čega tamo nebi bilo, pače mi se čini, da je upravo za rečeno djelo već upotriebljen.

Inače u ništa dirao nisam, i tako priredjena ide evo knjiga u bieli sviet i prelazi u ruke obćinstva, od kojega će, nadamo se, biti primljena onom istom dobrohotnostju, kojom i obe njene predšastnice.

U Zagrebu, dne 30. studenoga 1861.

J. JURKOVIĆ,
tajnik matice ilirske.

I.

ZEMLJO-DRŽAVOPISNI PREGLED TURSKOG CARSTVA U EUROPI.

(Produženje.)

V.

EPIR (JANJE EJALET.)

Medje. Od istoka ima Macedoniu i Tesaliu, od kojih ga razstavlja planina Pindus; od zapada jonsko i jadarsko more; od juga zaljev ambrakajski i rieku Karlos, koji ga diele od Grčke; a od sjevera Arbanasku i planine kandavske.

Prostor zauzima 525 z. □ m.

Planine. Pokrajina ova malo ima ravnice; većom je stranom prepletena planinami, gorami i briegovi, od kojih je najznatnii *Pindus,* koi je prirodna granica na istoku izmedju Epiru i Tesalie. Ime planine ove, od pjesnikah toliko proglašeno, kod puka je već nepoznato; samo joj ogranci imaju razna nova naimenovanja; a ti su: planine *mezovske* (Lincon), *agrafske, zigoske i gramoske.* Vrhovi Pinda uzvišeni su nad morem 6—7000 stopah i većom stranom ciele godine sniegom pokriveni. Druge planine jesu: *kimerske* (Akroceraunii), i protežu se južno-zapadno prama jonskom moru, s kojim se opet vežu gore kasiopske, koje se pružaju po sried zemlje izmedju Paramitie i Sulia; gore *kandavske,* sjeverna medja izmed Epira i Arbanaske. Medju znatnie još se broje: *Merčika* (Asnecus), *Trebečina* (Aeropus) i *Čumerka* (Laemus).

Rieke: Vojuša ili *Ak,* starim Aous, koja izvire iz planine Pinda, nedaleko od Konice; teče od istoka prama sjevero-zapadu mimo Konice, Premeta, Klisure i Depedelena, i niže Valone mieša se s morem jadarskim. Korito njezino, budući je izmedju planinah stišnjeno, zato je neprikladna za brodove; samo na njekoliko satih prije utoka brodonosna je. *Arta,* (starim Arachtus), ima vrelo blizu Mezova i planinah mezovskih iliti Pinda; teče od istoka prama jugu, i niže grada istoga imena utiče u jonsko more, zaliv artski,

koga prevezskim i ambrakijskim mnogi zovu; samo u njeko doba godine i na njekih mjestih ladje po njoj mogu ploviti. *Beratin,* izvire iz planine Nerečke, u okolici bitoljskoj; primivši *Devol* i *Lumi* utiče niže Berata devet satih u more jadarsko. *Aspropotamos,* (starinom Achelous), izvire iz istočnog lanca Pinda, čini medju izmedju gèrčke Akarnanie, teče prama jugu, ulazi u Grčku kraljevinu, te se mieša s morem; samo na mjestih bliže mora po njoj ladje brode. *Luro,* (starim Charadrus), teče od sjevera prama poldnevu; utiče u jonsko more. *Kalamas,* (Thyamis), izvire iztočno kod Delvinakia, teče prama jugo-zapadu, slieva se u jonsko more. *Tobi* ili *Skumbi,* arbanaski *Uškomobin,* izvire iz gorah kandavskih blizu Išbata, teče od sjevero-istoka prama zapadu, čini medju izmedju Gegah i Toske, iliti Epira i Arbanaske, i niže Pećima utiče u more jadarsko. *Drin srebreni,* teče kraj Argirokastra, a utiče u Vojušu. *Lumi,* ili *Uzumi,* (stari Apsus), izvire istočno iz planine koparske, teče prama zapadu i mieša se s Beratinom.

Jezera znatnia su: *Janjinsko* ili *Sargal,* starim *Acherusa,* dugačko je 3, a široko ½ sata, različitom ribom bogato, leži kraj grada Janjine. *Vivari,* starim *Pelodis,* izmedju mora i Butrinta. *Bulgari* izmedju mora i Prevese, po isti način ribom obilata. *Valonsko,* izmedju Valone i mora.

Plodnost. Epir, imajući južno podnebje, obilat je i plodan žitom, pirinčom (rižom), duhanom, vinom, maslinami i ostalim južnim voćem; osobito primorske okolice imaju dosta južnoga voća; sjevero-istočne okolice obilate su konji i sitnom marhom; ali od sve plodnosti ni peti dio zemlja nedaje, jer je neima tko obradjivati. Toska zametne se svojim raškom, pa eto ga pod hajluk sad ovomu sad onomu paši, gdje mnogi i zaglave. Grci pako mnogi su se izselili u kraljevinu Grčku i jonske ostrove; drugi otišli na more, i dok jedni trguju, drugi opet gusarstvo provode; zato je zemlja dosta pusta i neobradiena.

Narod je dvostruk: grčki i arbanaski. Osim ovih imade još Vlahah, prozvanih Cincarah, i Žudiah. Cielo stanovničtvo po dosta viernom izviestju broji do

500.000 dušah. Po službenom turskom popisu od godine 1847. iznosi broj 373.935, koji se diele ovako: a) *Grčkoga* plemena 250.770, izmedju kojih je Hristjanah 247.270, a Mahumedanacah 3500. b) *Arbanaskoga* (Toska) 104.865, medju kojimi ima Hristjanah 47.100, a Muslomanah 57.765. c) *Vlaškoga* roda (Cincarah) 17.000. d) *Žudiah* 1300. Grci stanuju po primorju do medje tesalske i po gradovih, gdje su se većinom Arbanasi pogrčili; Arbanasi žive u kotarih *Libohovo, Gardiki, Lanjuaria, Zagora, Reza* i *Depedelen;* Vlasi pak u *Mezovu* i *Kalaritu* i još u 8 selah.

Vjerozakon je hristjanski i mahumedanski; Hristjani imaju 4 episkopa, broje 311.370 dušah; Mahomedanci broje do 61.265, a Čifuti iliti Jahudie samo 1300 dušah.

Dielenje. Epir cio spada pod janjinski pašaluk (namjestničtvo, valiejalet), koji se dieli u tri live ili sandžaka: *Janjina, Arta* i *Berat;* ovi pak opet u 14 nahiah ili kazazah.

MJESTOPIS.

1. *U sandžaku janjinskom znatnia miesta jesu:*

Janjina, (Johannina, turski Janija)[1] glavni grad cieloga ejaleta, tvrdo sazidan na okrajku Pinda, pri obali jezera, u prijatnoj i plodnoj okolici. Ovdje je stolica vezira i episkopa grčkoga, zatim kajmakama i mudira. Prvi nad sandžakom, a drugi nad nahiom istoga imena sa muftiom, kadiom i šurom (zemlaljskim savjetom) upravlja i vlada; broji do 30.000 dušah, s 18 džamiah i 8 crkvih; stanovnici su gotovo svi pogrčeni Arbanasi; grčke učionice dobro su uredjene.

Grad ovi ima dosta dobrih zanatliah i majstorah; vodi znatnu trgovinu unutranju i s obližnjom Tesaliom i Macedoniom; udaljen je od Trikale 17, a od Carigrada 190 satih. Na blizu je planina *Gardiki* zva-

[1] Sagradjena od Ivana Kantakuzena, otca cara istog imena. Pišu njeki, da je ovdje bio stari grad *Kassiope,* na koga je razvalinah stoljetja X. od Mihalja Sebastokratora na novo sagradjena. Turci pod Muratom II. osvojiše grad god. 1431.

na, u kojoj se nahode podrtine njekakvoga starinskoga grada, koga njekoji drže za staru Dodonu.

Mezovo, varoš na planini istoga imena, blizu vrela Arte i medje tesalske, na drumu, koji vodi preko planine u Trikalu. Leži iztočno od Janjine 9 satih udaljena; glavno mjesto kotara Tagori, po svoj prilici stari Perebius; broji kućah 1500, a stanovnikah 7000; oni su većinom Cincari, al se za Grke izdaju i grčke učionice uzdržavaju. Okolica je ova plodna, premda brdovita i do polovice lipnja sniegom pokrivena.

Konica, (stara *Stymbara,* ili *Stubera),* varoš s tvrdjom na podnožju Pinda, iz koga na blizu *Vojuša* izvire i kraj varoša teče; glavno mjesto nahie istoga imena; broji do 3000 stanovnikah i leži sjeverno 10 satih od Janjine; u novie vrieme poznato od glasovitoga buntovnika i hristjanskoga krvoloka Alipaše Dependelie, obično zvanoga *silnika janjinskoga,* koi je nesamo Hristjanom, već i istim Turkom i obližnjim pašam bio dosadio — i od koga je isti sultan zazirao. Najposlje bi svladan i na sablje raznešen 5. veljače 1822.; i tako pašaluk janski, koga je Alia na sve strane bio razprostranio, današnji prostor i medje zadobije.

Zagora, (Pelion starim), varoš izmedju planine Pinda i Čumerke; glavno mjesto slobodnoga kotara, koi broji 44 sela sa 45.000 stanovnikah i jest kao mala republika, koja od starinah uzdrža slobodu i nezavisnost; ima vlastite svoje hristjanske upravitelje, i Turkom godišnji danak odsjekom plaća. Po uredbi 13. siečnja 1850 god. svaka obćina ima svoga zastupnika kod paše u Janjini; a kad su važnii poslovi i sám njihov knez tamo dodje, komu Turci veliku čast i poštenje izkazuju.

Kalarites, varoš od samih skoro Cincarah naseljena; leži pod planinom Pindom istočno od Janjine; broji preko 1500 stanovnikah. Ovdje sjedi kadia i mudir, koi nad nahiom zapoviedaju.

Argiro-kastro, (njegdašnji *Phanote* i *Hadrianopolis),* što će reći srebreni grad, varoš od prvih trgovačkih miestah u Epiru; leži zapadno od Dependelena kraj rieke srebrenoga Drina. Ovdje je stolica grčkoga

vladike i upraviteljstva nahie istoga imena; ima preko 4.000 kućah i 20.000 stanovnikah, koji su većinom trgovci i zanatlie.

Hormovo, varoš pod planinom istoga imena, u vrlo prijatnoj, vinogradi i maslinami zasadjenoj okolici; broji preko 3.000 stanovnikah, većom stranom Hristjanah; udaljena je od Argirokastra 3 sata.

2. U sandžaku artskom glavnia su mjesta:

Arta (ili *Narda,* njegdašnja *Ambrachia),* grad utvrdjen kraj rieke istoga imena, koja ovdje na blizu utiče u zaljev artski ili ambrakiski, more jonsko. Ovdje je stolica kajmakama i poglavarstva live i kazaza istoga imena; stanovnici su sami gotovo Grci, koji imaju ovdje vladiku; ima do 10.000 stanovnikah, koji vode znatnu trgovinu s marhom, konopljem, uljem i ostalimi južnimi proizvodi, koji ovdje obilato rode. Okolica ova zauzima stare grčke pokrajine: *Anfilochia, Atamania* i *Kassiope.* Zaljev artski ili preveski jest čest mora jonskoga, za brodove vrlo pogibljiv poradi mnogih školjevah i prudovah.

Salahora, varoš na zaljevu artskom, ima dobre solnice i do 4.000 stanovnikah. Ovo je luka varoša Arte, kojom prolazi trgovina unutarnja i izvanjska, u rukama samih Grkah.

Vonica, (starim Anachtanea), mala varoš na zaljevu artskom, u dolini, koju natapa Cefalo-Vrisi; ima malu luku; leži južno od Arte; na dosta uzvišenom brdu stoji tvrdjava od Mlečanah sagradjena; za njekoje vrieme bila je pod Mlečani, od kojih dodje pod Franceze, a kasnie pod Turke.

Prevesa, varoš s tvrdjom, na poluotoku artskoga zaljeva i jezera Bulgari; ima stolicu grčkoga vladike i njekih europejskih konsulah; ima osrednju luku i dosta znatnu trgovinu; tud je postoja i agencia Lloydovih parobrodah; broji do 4.000 dušah, većinom Grkah, koji su dobri mornari, zanatlie i trgovci. Prevesa bila je slobodna pod zaštitom Mlečanah; kasnie mirom kompoformijskim zauzmu ju Francezi, od kojih

ju preuzme Ali-paša janjinski. Okolica ova plodna je uljem, vinom i ostalimi plodovi južnimi, a more ribom. Na jedan sat odavlje vide se zidine staroga grada *Nicopolisa.* U ovoj okolici jest i *Actium,* mjesto u rimskoj povjestnici znatno, gdje je Octavian Augusto predobio Antonia.

Parga (starim *Gephyra),* utvrdjen varoš uz jonsko more; ima malu luku i do 5.000 stanovnikah, koji su Grci, dobri mornari, trgovci i ribari; na vrhu stiene ima crkva sv. Bogorodici posvećena s kulom, na kojoj obnoć gori svjetionica, da mornari vide putovati. Okolica nije toliko prostrana, ali gorami od prirode utvrdjena i svakim južnim plodom obilata. Pargu su za dugo posjedovali Mlečani, kasnie Francezi, Rusi i Englezi; ovi ju ustupe Turkom. Strašan je to bio prizor, kad Pargiote svoju slobodu izgubiše i okrutnomu Ali-paši Dependelii predani biše. Oni svi jednodušno ostaviše ljubljeni svoj zavičaj i izseliše se u obližnje jonske ostrove; izkopaše iste kosti svojih sugradjanah — i sobom jih odnesoše; starci i nemoćnici, koji nisu mogli sliediti svoje drugove, dragovoljno se dadoše ubiti, samo da ni mrtvi nebudu robovi turski. Kad je Ali-paša janjski zaglavio, oni su se većom stranom izpovraćali u svoju otačbinu, i turska vlada rado jih je primila. Prostor primorja jonskoga izmedju Parge, Prevese i Vonice, u staro doba zvao se je *Akarnania.*

Teoduria, ili *Todoriana,* varoš mala u okolici brdovitoj, glavno mjesto nahie toga imena, udaljeno od Arte 5 satih.

Suli, po svoj prilici stara *Selleida,* danas mala i neznatna varošica, leži pod kasiopskimi gorami, udaljena od Prevese 14 satih, toliko od Arte, 8 od Paramitie, a 14 od Janjine. Kotar suliotski, od prirode planinami i bregovi utvrdjen, bio je slobodan; narodnu vladu, symmachia zvanu, imao je sve do početka ovoga stoljetja. Premda za boj sposobnih nije bilo više od 1.500 hrabrih Suliotah, to su oni za više godinah jakoj turskoj sili od 15.000 pod janjinskim pašom snažno se opirali i Turke izpod svoje male tvrdje odbijali; ali neimajući dovoljno hrane, moradoše se god. 1803. predati okrutnomu Ali-paši janjinskomu;

koji su se mogli izbaviti, odsele se svi u otok Kerf; drugi pako, koji su zapali Turkom u šake, bili su pogubljeni i u robstvo odvedeni. Kasnie se Suliote vrate i budu Ali-paši od velike pomoći protiva carskoj vojsci; ali kad se god. 1821. Grci za slobodu podignu na oružje, Suliote ostave Ali-pašu na cjedilu i pridruže se svojoj bratji, s kojimi su se sve do god. 1827. kao lavorisi borili i Grčkoj slobodu izvojevali.

Margarita, (stara Gythanae), mala turska varoš, u dolini šumom obrasloj, 3 sata od Parge udaljena.

Paramitia, (stara Vathiae?), varoš s tvrdjom, u okolici planinskoj, od Arnatah naseljenoj; broji do 3.500 stanovnikah, udaljena od Janjine 11 satih.

Filates, varoš u prijatnoj i uzvišenoj okolici medju planinami, 3 sata udaljena od jonskoga mora, a od Delvina 9; stanovnici su gotovo sami Grci.

Konispolje, mali varoš na brdu, blizu jonskoga mora, naprama otoku Kerfu, od Delvina 6, a od Janjine 16 satih udaljena; do nje leži na blizu

Butrinto[2], varoš izmedju mora jonskoga i jezera Vivari, u koje utiču rieke Saronia i Simois, napram otoku Kerfu; radi nezdravoga podneblja neima više od 1.500 stanovnikah većinom ribarah; ima dosta dobru luku, gdje se nješto trgovine promeće.

Delvino, Delfino i *Delonia,* varoš blizu jonskoga mora, na podnožju kernautskih planinah, naprotiv otoka Kerfa; ima plodnu okolicu, malinami i drugimi južnimi voćkami zasadjenu; broji do 8.000 stanovnikah, koji se zanimaju trgovinom i poljodieljstvom; odprije je bila stolica sandžaka, a sad je samo mudira. Delvin, kao i drugi gradovi kraj jadarskoga i jonskoga mora, njeko su doba bili pod vladom mletačkom i tad su trgovinom dosta znatni bili; odstoji od Janjine 16, a od Valone 20 satih.

---

[2] U staro doba zvaše se *Buthrotum,* od koga Strabo i Plinio spominju; poznat je bio Ovidiu i Virgiliu, koi posljednji pjeva lib. III. Aeneidos ... »Et celsam Buthrot ascendimus urben.« Bila je sagradjena od Grkah; kasnije postane rimskom naselbinom. I ova varoš dugo je bila pod vladom mletačkom, ali ju turskoj sili biše prisiljeni ustupiti Mlečici.

Kimera, (turski *Karvalis,* stara Chaonia), predjelje gorsko, u planini istoga imena, uzduž jonskoga mora, slobodno kao vojnička republika; samo se sobom upravlja i Turkom godišnji danak plaća. Komu nisu poznati kimerski klefte, koji Turkom često strah zadaju! Glavno mjesto ovoga kotara jest varoš mala *Kimera,* kod jonskoga mora, južno od Valone; ima dobre ljekovite toplice.

3. U sandžaku beratskom znatnia su mjesta:

Berat[3] (turski *Arnaut-Belgrad),* tvrd grad, na visokom briegu, izpod koga se pruža varoš, koju rieka Beratin na dvie strane dieli: u More-Čelebi i Goricu; ima stanovnikah do 12.000, koji se poljodielstvom i trgovinom bave; okolica je plodna vinogradi i maslinami. Berat je imao odprije svoga nasljednoga pašu iz porodice Skenderbegove, koi je cielom okolicom *Musaki* zvanom zapoviedao, dok nije posljednji Ibrahim-paša od janjinskoga Ali-paše g. 1820. pogubljen. Sad je ovdje stolica kajmakama i vladike grčkoga. Godine 1851. od trešnje grad je mnogo stradao; zidovi su popucali, kuće i džamie mnoge srušile se.

Valona, (Avlona), varoš utvrdjena; leži ½ sata od mora jadarskoga i zaljeva istoga imena prama otoku Sazeni, blizu jezera, niže koga Vojuša salieva se u zaljev valonski. Mjesto je znatno trgovinom. Ovdje je stolica grčkoga vladike; ima 6 džamiah, 1.000 kućah i do 5.000 dušah. Stanovnici su Grci, Turci i Judie, koji od pape Pavla IV. iz Jakina protjerani, ovdje se naseliše. Okolica je vrlo plodna i raznimi južnimi voćkami zasadjena; ali pri tomu vrlo nezdrava. Mjesto ovo zauzeše Turci god. 1464. Mletčani ga osvojiše 1690., ali ga sljedeće godine moradoše nazad predati Turkom.

[3] Od cara Teodosia sagradjen i na čast svoje sestre Pulcherie *Pulcheropolis* naimenovan. Kasnije je na novo sagradjen od Karla Topie, koi je XV. stolietja ovom i obližnjimi okolicami zapoviedao.

Musaki, mala varošica, zapadno od Berata, kraj rieke Lumia. Od ovoga mjesta cio beratski sandžak odprije zvao se je »Musakia«, u kom je ostala uspomena glasovitoga Skenderbegova vojvode i junaka *Muse Arbanasa.*

Kudesi, varoš brdovita položaja, nedaleko od Valone, glavno mjesto nahie toga imena. Ovdje se kopa kamenita smola (saroksa), koja se u veliko prodaje i iznosi iz Epira.

Klisura, varoš s tvrdjom, na desnoj obali Vojuše, gdje se s njom sastaje Desnica; glavno mjesto nahie; broji do 2.000 stanovnikah; udaljena je od Valone 4½ sata. Okolica je vrlo bregovita.

Premet, (stara Antigonia), varoš s tvrdjom, na desnoj obali Vojuše, preko koje vodi kameniti most; broji 2 džamie, dvie crkve i preko 2.000 dušah, većinom Ciganah. Ovdje je posljednji kralj Pilip po izdaji čobana od rimskoga viećnika Flaminia nadvladan.

Depedelen, (stari *Omphalium),* varoš kod utoka srebrenoga Drina u Vojušu; rodno mjesto često spomenutoga Alipaše janjinskoga; broji do 1.500 stanovnikah i jest glavno mjesto nahie.

Kanina, (starim *Oeneus),* utvrdjena varoš, u plodnoj ravnici; ima 3.000 stanovnikah i stolicu mudira i kadie.

Libokovo, varoš s tvrdjom na briegu, pod planinom Merčikom; okolica je dosta plodna, ali vrlo opuštena; mjesto ovo poznato je poradi stanovnikah *suteranah ili bunardžiah,* koji po Turskoj hodaju i bunarove (zdence) kopaju; al im je od njekoliko godinah taj zanat propao, jer su se razselili.

Strinopolje, dobro utvrdjena varoš; leži istočno od Libokova; broji do 3.000 stanovnikah. U cielom ovom predielu gorskom beratskoga sandžaka nesamo da nije inostrancu sigurno putovati, dapače isti stanovnici Toske jedno pleme (fis) drugo tare; njihove kuće izgledaju kao kule puškarnicami providjene, da jedan na drugoga može pucati. Toska ukrotinti nikakav tanzimat dosad nije mogao; nizame ipak, ako će i silom, dali su.

VI.
ARBANASKA (ALBANIA. ISKENDERIA).

Medje ima: od istoka Macedoniu; od zapada jadarsko more; od sjevera Crnugoru i Hercegovinu, a od poldneva Epir. *Površje* zauzima 375 z. □ m.

Planine. Ciela ova pokrajina, na način Švajcerske, jest planinami obkoljena i prepletena. Od sjeverne strane pruža se *Dinara,* koje ogranci pružaju se od medje crnogorske i hercegovačke i spuštjaju se do skadarske okolice; grane dinarske jesu: *Glieb,* visok 6000 stopah; *Peklen* 5.800; *Strumec* 4.500; *Prokletija, Bor* i *Roba* jesu znatne visine; od istoka prostiru se: *Trojica, Šara* i *Rožaj, koje* Arbanasku od Macedonie medjaše; *kandavske* južno diele Arbanasku od Epira; *pomorske,* koje se pružaju uz morsku obalu, sjedinivši se južno s kimerskimi, a sjeverno s dinarskimi. Znatnii još briegovi jesu: *Gabar,* u elbasanskoj *Puka,* u pećskoj, *Akraba* u krojanskoj i Suturman u barskoj okolici. Od ravnicah najznatnija je *drinjska* i *matska* uz obale rieke Drina i Matije.

Rieke, koje ovu pokrajinu obliato natapaju, dolaze od sjevero-istočnih planinah, i slievaju se u skadarsko jezero i u more jadarsko; a te su izmedju drugih znatnije:

Morača, izvire u Hercegovini iz planine Javorja, primivši *Sievnu,* koja dolazi sjeveroistočno iz Prokletije, kod Žabljaka utiče u skadarsko jezero.

Bojana, (starim *Barbana),* jest ista Morača, koja izlazi iz skadarskoga jezera, niže Skadra prima *Drinušu* (starim *Clausula),* koja se drugčije i *Kiri* naziva, te poslje 6 satih svoga tečaja salieva se u jadarsko more; od mora pa do *Obotah* po njoj veći brodovi morski plove; a odavle do Skadra samo manji; a to poradi mnogih tjesnacah, koji kad bi se prosjekli, Bo-

jana očistila i u pravac stegnula, Skadar bi morskom lukom postao.

Zeta, neima svoga izvora, nego *Obostica* i *Peručica* sastavši se u Bielopavlovićih čine Zetu, koja kod Podgorice ulazi u Moraču.

Lim, po isti način neima vlastitoga vrela, nego *Vermuša,* kad se sastane s *Peručicom* (drugom) u Hasu, čine Lim, koji protekavši kraj Bielogpolja ulazi u Hercegovinu, kod Priboja prima Uvac, te kod Rudah više Višegrada utiče u Drinu bosansku.

Drina arbanaska, (starim *Drilo),* dvostruka je: *Drina biela,* izvire iz njekoga jezera rožajske planine medju Novimselom i Veličani, teče kroz pećsku planinu, primivši osim ostalih manjih riekah *Bistricu* i *Graštenicu,* u ibalskoj dolini mieša se s Drinom crnom.

Drina crna izlazi iz ohridskoga jezera, smiešavši se s bielom Drinom teče pod jednim imenom prama zapadu, utiče u more jadarsko kod sv. Nikole; od sela Mjeda pa do utoka brodonosna je.

Mati (starim *Aemathus),* iztiče iz dribanskih gorah, teče kroz predielje miriditsko; utiče u more jadarsko. Manje rieke jesu: *Ržan, Hismo, Darč* itd.

Jezera: Skadarsko blato, (starim kod Plinia i Livia *palus Labeatis),* dugačko od utoka Morače do istoka Bojane, t. j. od Žabljaka do Skadra 8, a široko 2 sata; duboko je od 9—25 stopah; voda mu je dosta mutna i crna, piti se nemože, ali je ribom plodno; po njem i veći brodovi mogu ploviti. Osim drugih manjih otokah znatnii su: *Lesandria* i *Vranjina.* Jezero ovo načinja Morača i još drugih 27 riečicah i potokah koji istočno u njega utiču, a opet zapadno druga četiri.

Ohridsko, (starim lacus *Lichnidus),* do medje macedonske i varoši Ohrida; dugo je 8, a široko 3—4 sata; dubljina je različna; u sredini je najveća 600 stopah. Iz njega izvire Drina crna; voda mu je bistra i pitka, samo pred zločestim vremenom postane mutna i plavutasta. Ovo je jezero plodno dobrom ribom, koja se razprodaje po Arbanaskoj i Macedonii. Manja jezera planinska na sjeveru jesu: *Plava* i *Rikavac.*

Plodnost ove pokrajine različita je, po svom različitom položaju; sjeveroistočna strana, većim dielom bregovita i uzvisita, prikladnija je za hranjenje marve, nego za plodove žitne; sredina pokrajine, osobito prama jugozapadu vrlo je plodna osobito vinom, maslinami, limunovi i ostalim južnim voćem; jer Arbanaska pod istim nebeskim pasom stoji i isto podnebje ima, koje i Italia. Ali pokraj sve plodnosti i prijatnosti zemlja ova više je pusta i neobradjena, nego i koja druga turska pokrajina, ako izuzmeš Epir; i narod je ovdje još divji, osobito Sćipetari-gege, kojim je nož i puška ralo i motika, koji samo pitaju gdje će dosta pljačke biti, pa tamo hite kao skakavci, a ženam ostavljaju njive i polja da obradjuju. I trgovina je dosta slaba. Najznatnia su trgovačka mjesta: *Skadar, sv. Nikola, Drač, Elbasan* i *Prizren.* Skadrani imaju svoje trgovine po Macedonii, i trstjanskom robom ondašnje varoše providjaju. Od zanatah vriedno je spomenuti puške, koje se prave u Prizrenu i Skadru; tako u ovom posliednjem plete se dobar gajtan svileni i druge njeke svilene stvari. Poznat je žuti skadarski burmut, pod imenom *rapa,* koji se po Turskoj kao od najboljih raznosi.

Narod je ovdje dvostruk: a) *arbanaski,* koje Turci Arnauti zovu, a oni sami sebe *Sćipetari* nazivaju, i od rieke Skumbia, Skadra, Prizrena i Egripalanke jesu *Gege,* gdje manje gdje više sa Slavjani izmiešani; oni pak u Epiru *Toske.* Osim njeke razlikosti u jeziku i nošnja im je različita. Gege su nješto pitomii i za zanate sposonbii od Toske, koji su napola divljaci. Gege se diele u različiti plemena *fis* zvana, od kojih su znatnia: *Miriditi, Hasi, Hoti, Palati, Klimenti, Kastrati,* iz koga su bili Kastriote, *Malisori, Gruemir,* i više jih. Ratoborni ovaj narod osim što se s Crnogorci uviek bije, osim što pod hajluk (plaću) svakud sliepo hrli, i medju sobom su u svakdašnjoj svadji: pleme protiva plemenu, kuća protiva kući, dapače osoba jedna protiv druge uviek se bije. Samo ako je mala medju njimi uvrieda i inat bio, ako je jedan drugoga ubio: to će rodjaci ubijenoga osvetit se, dok im prva zgoda bude, pa bilo čekati dvadeset godinah. Nije dakle ču-

do što se narod arbanaski od vremena Kastriote pa do danas nije uzmnožao, već sve na manje dolazi. Svega naroda sćipetarskog u ovoj pokrajini neima više od 380.000.

b) Slavjani. Ovi su jedni Bugari, koji stanuju u okružju ohridskom, oko Tetova i Vranjine. Srblji i Hrvati stanuju oko medje hercegovačke i crnogorske, naime u nahii podgoričkoj i bielopoljskoj, zatim izmiešani sa Sćipetari u nahiah pećskoj, gjakovičkoj, prizrenskoj, prištinskoj, gusinskoj i vučitrnskoj, manjim brojem u skadarskoj, leškoj i barskoj; u kojoj posljednjoj katolici nazivaju se *Hrvati.* Svega će ih biti preko 160.000. Zatim ima Cincarah u Prizrenu i Prištini oko 12.000, i Ciganah do 10.000, kojih najviše po Kosovu žive, — u sve po prilici 564.000 stanovnikah.

Vjerozakon je trostruk a) *mahumedanski,* na koji su prešli mnogi Arbanasi, kad su Turci prviput zauzeli ove zemlje; a još više po smrti Skenderbegovoj i godine 1820. pod okrutnim Arslan-pašom dukaginskim, za izbjeći tolika progonstva, ciele obćine izturčile su se; premad do turkovanja mnogo nedrže i njeke hristjanske običaje pokraj turskih obdržavaju. Osim Šćipetarah turskoga zakona ima i Slavjanah, osobito u nahiah barskoj, podgoričkoj, bielopoljskoj i gusinskoj. Broj poturicah iznosi do 250.000.

b) Krstjani. Katolici od njih jesu svi Miriditi, njeki Dibrani, stanovnici Zadrime i Hrvati u barskoj okolici. Imadu 3 nadbiskupata: *barski, dački* i *skopaljski* i 4 biskupata. Na barski nadbiskupat spadaju biskupati: *skadarski, pulatski* i *sapski;* na drački spada biskupat *leški. Skopaljski,* koi sjedi u Prizreni, neima nikakvog biskupa podložna (sufraganea). Svetjeničtvo katoličko jest manjim dielom domorodno, te se odhranjuje u rimskom kolegiu de propaganda fide i u ilirskom u Loretu. Većinom pak jesu inostranci, franciskani, koje spomenuta propaganda na 6 godinah šalje kao misionare u Arbanasku. Ovi talianski misionari, neznajući arbanaskoga jezika, željna ploda svoga poslanja jedva mogu dostignuti. I doista arbanaski katolici, koji od njekoliko godinah kao pomagateljna turska vojska u Bosnu dolaziše, ni imenom

se krstjanskim nezovu; njeki obično uz krstjansko i tursko ime imaju, a njeki samo tursko. Posljednjega rata u Bosni g. 1850—1851 bili su katolički Miriditi sa svojim Prinkom u Bosni; i premda sam ja medju njimi dvie godine bio i posla s njimi imao, to su mi istom kad su pošli u svoju zemlju očitovali, da su Latini. O slišanju sv. mise, o molitvi i izpoviedi tu neima ni spomena! Jadni su to krstjani! vše sam putah uzdahnuo. Ovomu zlu doskočti nastojali su biskupi, dozvavši g. 1838 Jezuite u Skadar, koji su odmah načinili kolegium s namjerom, da urodjenu djetcu primaju i odhranjivaju za domaće svećenike. Ali turska zloba kolegium sruši i Jezuite protjera, te tako sve do lani ostane u predjašnjem zanemarenom stanju. Biskupi misleći, da je po novih carskih uredbah i katolikom slobodno svoj zakon ispunjavati, na novo sagrade kolegium, kao i prije, troškom rimske i lionske propagande; ali ga Turci godine 1846. i po drugi put kao biesni sruše i sa zemljom sastave. Sad se ista sgrada po treći put počela graditi, u koju je svrhu visoka austrijanska vlada 8.000 for. sr. podarila. Nadati se je, da će već jedan put i skadarski Turci opametiti, ako ne milom a to silom. Kad arbanaski katolici imadu svoje domaće svetjenike i uz to narodne učionice, nadati se je, da će i oni kadgod svući sa sebe dosadašnju odjeću barbarstva. U cieloj ovoj pokrajini ima katolikah 85.000, koji se oko *Bara* i *Prizrena Hrvati* nazivaju, a drugi su šćipetarskoga plemena.

c) Hristjani, istočnoga vjeroizpoviedanja; imaju episkope mitropolite: u *Draču,* sa stolicom u Elbasanu; i u ovom jesu plemena šćipetarskoga; u *Ohridu;* ovi su opet Bugari; i u *Prizrenu.* Taj mitropolit zove se »raški.« U ovom biskupatu (eparhii) žive gotovo sami Srbi i nješto malo Cincarah. Broj Hristjanah u sve tri eparhie iznosi 200.000. Cigani se drže turskoga zakona. Čifutah je broj neznatan.

Dielenje. Do godine 1832. bila je Arbanaska razkomadana na različite feudalne pašaluke, kao *skadarski, dukaginski* iliti pećski, *prištinski, prizrenski* i *ebasanski,* koga je Ali-paša bio sebi prigrabio. Gorska

pak šćipetarska plemena, kao većom stranom i danas, nisu pripoznavala nikakvoga paše za svoga gospodara, već kad bi se ovi medju sobom ratili, oni bi onomu držali stranku, koji bi jim bolji i podpuniji hajluk plaćao. Kad godine spomenute budu paše skadarski i dukaginski od carske vojske svladani i predobiveni, turska vlada ukine feudalno gospodstvo — i godine 1836 podloži ove pašaluke pod vojničku upravu paše rumilivalesi ili bitoljskoga; kasnije dobije gradjansku sadašnju upravu i razdiel, premda u njekom obziru skadarski pašaluk zavisi od bitoljskoga, kao sandžak ili liva. I tako ciela Arbanaska dieli se sada u pašaluke: *skadarski, prizrenski* i *bitoljski*. Ovi posljednji polovicom je u zapadnoj Macedonii, kao i stolica Bitolje ili Manastir. Tako isto i od prizrenskoga pašaluka sandžak skopaljski spada zemljopisno na Macedoniu.

MJESTOPIS.

1. Pašaluk skadarski (Skenderia).

Sačinjava skoro pravi četverokut, i ima u površju 215 □ m.; graniči se od zapada okružjem kotorskim i morem jadarskim; od istoka planinami dukaginskimi; od sjevera Crnomgorom, a od poldneva ohridskim okružjem — livom. Sastavljen je iz sljedećih 7 nahijah: *skadarske, barske, olgunske, leške, podgoričke, gusinje* i *bjelopoljske.*

Znatnia mjesta jesu: *Skadar* (tal. Scutari, turski Iskend, Iskenderie, arb. Škodra),[1] glavni grad cieloga

[1] Skadar kod rimskoga pisaoca Livia lib. XLIV. 31. »Scodra... duo cingunt eam flumina: Clausula, latere urbis, quod in orientem patet, praefiuens; Barbana ab regione occidentis ex Labeatide palude oriens.« Dva boja ilirska spominju rimski pisaoci, koja su se ovdje sbila. U prvom Gneus Fulvius Centimalus osvetio je rimske poslanike i palež rimskih brodovah, koje Teuta ilirska kraljica požga i poslanike poubija. (*Fcorus* II. 13.) Drugi boj, jedini je te vrste, što su prije Rimljani čuli, kad se je boj svršio, nego da je počeo: »Hoc unum bellum plus perpatratum, quam coeptum Romae auditum est« (*Livius lib.* XLIV, 32.) U ovom boju kralj ilirski Gencio, čuvši da se Anicio vodja rimskih približuje, nit se

pašaluka, leži na vrlo liepoj ravnici, na podnožju briega Tarposa (Tarablus), kod izhoda rieke Bojane iz jezera skadarskoga, gdje u nju utiče druga rieka Kiri ili Drinaša. Na spoemnutom brdu, 350 stopah visokom, stoji tvrdjava *Rozafa,* od Mlečanah sagradjena.

---

smjede pobiti, niti znade uteći; već zajedno sa Skadrom pade u robstvo Rimljanom *(Liv.* cap. 31.) Tri kralja iz Azije: Attalo, Eumene i Prusia dodjoše u Rim, da vide kako Anicio ulažaše slavodobitan u Rim, goneći pred svojimi koli posljednjega ilirskoga kralja Gencia i njegove sinove. Poslje ovoga doba šuti povjestnica o ovom bivšem prestolnom gradu ilirskom sve do XIV. stoljetja. Tad ga opet nalazimo pod vladom srbskih gospodarah. Pod Dušanom silnim, srbskim carem, i novci su se srebrni ovdje kovali. Od Dušana Skadar sa svom okolicom dan je u podarinu (in feudum) Balši i njegovoj trojici braće, koji, osilivši se, protjeraju Dukagine i njihovom državicom zavladaju. Ovi isti iztjeraju iz Kroje gospodarsku porodicu Topie; oni su obsjednuli bosanskoga kralja (?) Stjepana u Dubrovniku i mir sklopili s Dubrovčani na medji neretvanskoj. Balša s bratjom zavlada Beratom, Kosturom i Valonom, i vladali su za njekoje vrieme mirno. Dvojica od njih umru naravnom smrtju; treći brat bijući se s Evrenosom, pašom Murata II., u polju Saura, blizu Berata, pogine. Tad su Turci prvi put poplienili i porobili ove zemlje i jače gradove: Kostur, Berat i Kroju osvojili. *(Marini Barletii:* De scodrensi obsidione et expugnatione; in Lonicer f. 23.) Njegov nasljednik, Stražimir Balšić, imao je pod svojom vladom Skadar, Dervište (Drivasti), Leš i Bar. Ovoga sin, Juraj Balšić, morao je ustupiti Skadar Muratu II., koga je opet od cara na uzdarje primio, davši sultanu njeku svoju krasnu rodicu za ženu. Gjuro Balšić založi Skadar Mletčanom za vrieme, od kojih ga nikad više natrag nemogaše imati. Tako Skadar, postavši mletačkim gradom, na novo bude utvrdjen i naoružan. Ali Turci, koji su sve dalje svoju vlast širili, nemogoše Skadar u Mletčanah gledati; zato ga obsjednu g. 1474. pod Hadum-Sulejman-pašom, begler-begom rumelskim. Ovaj Sulejman bio je Bošnjak rodom, koga su Turci djetetom zasužnjili i poradi osobite ljepote poklone ga caru, koji ga uškopi i za svoje pogane ugodnosti upotrebi. Sulejman je tri mjeseca grad s velikom vojskom obsjednut držao; ali svaki juriš gradjani junački zauzbiše. — Poslije četiri godine, naime 1478, nanovo Turci obsjednuše Skadar s neizbrojnom vojskom, Barleti piše 300.000 momakah. Tu je glavom bio car Mehmet II., komu se Carigrad oteti nemogaše, a Skadar se ote. Za devet mjesecih junački ga je branio Antun Loredon. Kad je posljednji juriš uzaludan izpao, kažu da je zaviknuo Mehmet: »Kamo sreće, da nikad za ime Skadar nebudem čuo; svi moji trudi uzalud ostaše.« Ništanemanje

Ovdje je stolica paše, biskupa katoličkoga i dvojice hristjanskih arhimandritah, austrijanskoga vicekonsula, konzulah: francezkoga, engleskoga i ruskoga; broji 4000 kućah i 35.000 stanovnikah; ima dobrih zanadjijah, koji čestite puške načinjaju. Tud se pletu dobri svileni gajtani, i pravi se dobar burmut rapa. Puške, gajtan i burmut iznosi se u obližnje turske pokrajine. Skadar je dosta znatno trgovačko mjesto; vodi trgovinu unutrašnju s obližnjimi turskimi pokrajinami, a izvanjsku s Trstom. Kad bi se Bojana pročistila te bi mogli morski brodovi do Skadra doći, da se nemora roba kod Obotah u manje brodove pretovarati, i kad bi se željeznica otvorila do Biograda, što se obodvoje učiniti namjerava: onda bi Skadar drugim Trstom postao za ove plodne južne zemlje. Skadrani su visoka, ohola i pristala lica; i buduć da se trgovinom zanimaju, to su od drugih Arbanasah mnogo pitomii i uljudnii. Katolikah ima do 7000 u Skadru, od kojih mnogi govore taljanski i svoje dućane trgovinom pune drže u Prištini, Prizrenu, Skoplju itd. *Prenio,* predielje južno od Skadra, sastoji iz 18. katolićkih selah, od kojih je znatnije *sveta Veneranda,* gdje se nahodi samostan franciskanski s crkvom.

Pulati, predielje planinsko, sjeverno ležeće od Skadra; stanovnici su katolici, koji medju sobom imaju biskupa.

Drvište (Drivastum, tur. *Derkos),* varoš s tvrdjom, kod rieke Kiria, blizu Skadra; ovo je u staro

---

po učinjenom miru sljedeće 1479 godine Mletčani predadoše grad u turske ruke; kojom prigodom ne samo vojska, nego i cielo stanovničtvo iz njega izseli se. Od to doba sve do danas osta Skadara pod Turci. U njem su zapoviedali nasljedni paše iz porodice Bošatlie, koji su, kako narod pripovieda, poturčeni Črnojevići. Od ovih pašah povjestnica nam dvojicu znatniih u novije vrieme napominje: *Mustajpašu,* koji je najprije bio carski odmetnik i očiti buntovnik, kasnije podloživši se caru, krvavi je boj vodio s Crnogorci i najposlje zaglavio g. 1796. Njegova glava, pamukom nakljukana, čuva se na Cetinju. Drugi je bio *Mustajpaša,* posljednji gospodar Skadra, koji se po isti način protiva caru pobuni i istom godine 1832 bude svladan, i prognan i tako feudalni paše prestadoše u Skadru zapoviedati; ništanemanje u Skadru tanzimat još nije uveden, niti nizam pokupljen. —

doba bila znatna tvrdjava, koja je branila Skadar od istočne strane. Ovdje je njekad bila i stolica katoličkoga biskupa.

Bar (tal. Antivari, lat. Antibaris) zato prozvan, što leži naproti talijanskomu preko mora Barrigradu[2], grad utvrdjen kod mora, ima osrednju luku i dosta znatnu trgovinu; odstoji od Skadra 6, od crnogorske obćine Gluhidó 1³/₄, a od austrijanske Smiljeva ulica, gdje se sajam drži, 2½ sata. Ovdje je stolica nadbiskupa katoličkoga, koji nosi naslov »Primas Serviae«. Ovdje je i nahije barske upraviteljstvo; broji do 4.000 dušah. Stanovnici su većom stranom, *kao i u cieloj nahii, katolici Slavjani, koji se Hrvati nazivaju,* te su dobri mornari, poljodielci, a osobito vrtalri, i mnogi ljetom putuju u Carigrad, gdje se obradjivanjem vrtovah zabavljaju. Okolica varoši ove prekasna je: južno i zapadno zasadjena maslinami i cipresi, a sjeverno vide se gola brda planinah dinarskih, *Sutorman* zvanih. Prama skadarskom jezeru opet se proteže druga planina, *Rumia.*

Mrkovići, knežina, u kojoj žive Slavjani turskoga zakona; ali nesamo slave krstna imena, nego o Trojičinu dne nose krste na goru Rumiu.

Spiča, predielje tursko-krstjansko, na tromedji, koga su stanovnici u sveudiljnom nemiru s Crnogorci.

Olgun ili Odsinj, (arb. *Ujün,* tal. *Dulcigno,* starim *Olchinium,* a još prije *Cholchinium),* grad na briegu, koji je unišao u more; leži na pola oboren. Ovdje je bila stolica biskupa katoličkoga; broji stanovnikah 2000, koji pod imenom trgovacah skitaju se po moru i provode gusarstvo.

Oboti (Obor?), mjesto kod rieke Bojane, gdje je luka skadarska; jer od mora samo dovle mogu doći veliki brodovi; ima 60 kućah i više trgovačkih magazinah; udaljeno je od Skadra 2, a od Olguna 4 sata.

---

[2] Bar s obližnjimi mjesti predao je Mletčanom Ivan Črnojević, koga su oni sve do godine 1573 držali i najposlje Turkom za nevolju predali.

Sveti Nikola, na lievoj obali Drine, koja ovdje u more utiče; ima dobru luku i znatne godišnje sajmove, premda izgleda kao neznatno selo.

Leš ili *Mrtava (Allexium,* tal. *Allessio)*[3] varoš kod Drine, glavno mjesto nahije toga imena i predielja *Zadrim-a;* ima stolicu katol. biskupa i do 2000 stanovnikah. Na briegu kamenitom, 1200 stopah visokom, leži grad, u kom je bila crkva katolička, u kojoj bijaše pokopan slavni junak *Juro Kastriotić,* prozvan Skenderbeg, preminuvši g. 1467. Kad su Turci Leš osvojili, sve njegove kosti razgrabe, kao svetu amajliju, da i oni budu hrabri junaci. Odstoji Leš od sv. Nikole, iliti od utoka Drine u more $1^3/_4$ sata, od Skadra 6, a od Drača 9 satih.

Kalmet, selo katoličko, od Leša 2 sata udaljeno, gdje stanuje biskup leški.

Neršat, selo od 300 kućah, gdje je stolica katoličkoga biskupa sapskog.

Mjed, selo i skela na lievoj obali Drine, leži na drumu carigradsko-skadarskom. Odavle idu brodovi Drinom do mora.

Zadrim (Zadrinje), ravno predielje, 8 satih dugo, a 2½ široko; ima 35 selah. Ova je okolica žitom plodna i stanovnici su većinom katolici, uživaju osobita njeka prava i povlastice, nit se kadije i muselimi u njihove poslove miešaju, a često u družtvu s Miriditi idju vojevat pod plaću.

Podgorica, varoš kod Morače, gdje u nju utiče Zeta; glavno mjesto nahije toga imena; broji do 3500

---

[3] Starim *Lyssus,* grad sagradjen od Dionisia sirakuzanskoga za osigurati gospodstvo nad morem jadarskim. Filip III., kralj macedonski, osvojio ga je. Ovdje je Gencio kralj ilirski bio skupo svu svoju silu morsku u namjeri da se pobije s Aniciom, praetorom rimskim. Osvojivši Rimljani cio Ilirik, ovdje nastane naselbinu rimsku. U gradjanskom ratu medju Pompejom i Cesarom gradjani se pridruže ovomu posljednjemu, koji jih je i naselio. Otacilio, vodja Pompejov, osvojivši ga, sve gradjane poubija i poslje ostavi ga: »Omnes ad eum perducti, contra religionem jurisjurandi, in ejus conspectu crudelissime interficiuntur. *(Caesar de bello civili III., 28.)* Po smrti Skenderbegovoj Leš i Drvište oduzmu Turci Mletčanom i predadu Ivanu Črnojeviću g. 1488. Ivan preda kasnje Mletčanom; al opet ga otmu Turci.

stanovnikah Turakah i Hristjanah, koji su svi Slavjani. Ovdašnju crkvu oboriše Turci prošaste godine. Buduć da je Podgorica blizu Crnegore, to su stanovnici jedne i druge zemlje u svakdašnjoj svadji i prolievaju krvi. Na ovu nahiju spadaju dvie tvrdjave: *Žabljak,* leži na sjeverno-istočnom kraju skadarskoga blata, gdje u njega utiče na tri ustja Morača. Grad ovaj sazidan je g. 1423. od Stjepana Črnojevića, kneza zetskoga i crnogorskoga; ima jednu džamiju i 30 turskih kućah, sa 3 topića; i to mu je sve njegovo imanjstvo; al je važan u obziru strategičkom, jer se smatra kao obrana cieloga jezera i Skadra. Druga je *Spuž,* gradić dosta tvrd na rieki Zeti; ima do 120 kućah turskih i jednu džamiju. Oba ova gradića leže na medji crnogorskoj, i često su bili napadani i od Crnogoracah osvojeni; al jih nikad održati nemogoše. Na podgoričku nahiju spadaju još pusta dva otoka u skadarskom blatu: *Lesendrija* i *Vranjina,* koje od Crnogoracah godine 1845. ote Skopljak, Osman-paša skadarski, i na njih tvrdjave sagradi, koje su Crnogorcem od velike smetnje, da nemogu prosto ribariti i četovati po toj okolici. Podgorička nahia zauzima prostor stare *Zete,* ili Zente dolnje, koju je imala porodica Črnojevića, od koje Turci sve preuzeše do današnjega dana.

Gusinje, varoš glavni nahie istoga imena, pod planinom gusinjskom. Stanovnici su u varoši Arbanasi, a po selih ima Hristjanah i Srbah; leži sjeverno-iztočno na pó puta izmedju Skadra i Bielogpolja, od svakog po 12 satih udaljena.

Bjelopolje, varoš zidom opasana; kroz nju teče rieka Lim; jest glavno mjesto nahie toga imena; broji do 3.000 dušah turskih i hristjanskih; leži na granici bosanskoj, zato dosta znatnu trgovinu vodi s Novim-pazarom, od koga je udaljena 6 satih, a od Skadra, 24. Nahia ova sva je visokimi gorami prepletena i od starine gnjiezdo hajdučko; zato učeni putnik ovamo riedko smije doći.

Ja sam se u Dubrovniku g. 1853. s jednim trgovcem hristjaninom upoznao, od koga sam mnogo naučio o stanju ovdašnjih miestah i stanovnikah; te tako

sam mogao popraviti inostranih zemljo-pisacah tolike pogreške i neizvjestnosti. Stanovnici su u ovoj nahii Slavjani; govore hrcegovačko nariečje; al dosta na arnautski zanose, kao i Novopazarci i stanovnici Starogvlaha; uviek su pod oružjem, dapače u dućanih trgovci sjede oružani s dvie kubure i handžarom.

Ako tko uteče iz bosanskoga ili prizrenskoga pašaluka u Bielopolje, taj je medju njimi slobodan i prost, nit ga turska vlast može od njih imati.

Bielopoljci, Gusinjani, a i ostali gorštaci ovoga pašaluka samo po imenu znadu za pašu skadarskoga; a od ostaloga sami sebi sude: tko je jači, taj i kvači; tu obično kosovica u šumi sudi.

Vasojevići, knežina hristjanska; dieli se u gornje i dolnje; gornji preko planine Koma drže se Crnogoracah, a dolnji Turakah; pravo govoreći niti su jedni ni drugi ičiji, dolíš svoji, i Turci danak jedva oružanom silom mogu pokupiti. Ovdje je slavni srbski manastir *Gjurgjevi stupovi.*

Na ovu nahiu do godine 1850 spadali su gorski priedieli: *Bihor, Rožaj i Pešter;* sada tobože radi lašnjega upravljanja spadaju pod nahiju novopazarsku. G. 1852 išla je bosanska vojska, da jih ukroti i pod danak podloži; ali su se malo pomogli Turci bosanski i Arnauti, koji su tamo bili otišli.

2. *Pašaluk prizrenski.*

Većom je stranom sastavljen iz stare Srbie i bivših pašalukah: dukaginskoga, pećskoga, prištinskoga i skopaljskoga; leži izmedju *Bosne,* Macedonie i pašaluka skadarskoga. Danas po najnovijoj uredbi pašaluk ovaj dieli se u tri sandžaka iliti live: *prizrenski, prištinski* i *skopaljski.* Sandžaci ovi diele se u 12 nahiah ili kazazah, ovim redom: a) *prizrenski;* ima ove nahie: *Prizren, Gjakovica, Peć;* b) *prištinski: Prištini, Vučitrn, Kačani;* c) *skopaljski: Skoplje, Kumanova, Guilhan, Egrigalanka, Vranja, Tetova.* Posljednji ovi sandžak skopaljski spada po zemljopisnom prirodnom

položaju na Macedoniu, i kao taki opisan je pod Macedoniom u II. svezku »bosanskoga prijatelja«, zato se ovdje samo dva sandžaka od ovoga pašaluka opisuju.

Znatnia mjesta jesu: Prizren, (turski i arb. *Perzerin,* starim *Justiniana secunda),* glavni varoš cieloga pašaluka, stolica srbskih vladateljah; leži na sjevernom podnožju planine Šare, na uzvišenom mjestu, izpod koga se proteže dolina biele Drine, u duljinu 9, a u širinu 6 satih prostrana; varoš protiče rieka Bistrica, u tri traka podieljena, — velja rieka, mala rieka i srednja rieka nazvana. Ovde je stolica (od god. 1845.) vezira cieloga ejaleta, koji je odprije u Skoplju sjedio i koi je s naslovom valie i mušira; stanuje ovdje i nadbiskup katolički s naslovom nadbiskupa skopaljskoga, i grčki vladika, koi se podpisuje mitropolitom *raškim;* broji do 20.000 stanovnikah, od kojih je veći dio grčkoga zakona. Mjesto ovo vodi znatnu trgovinu, i osim drugih majstorah ima osobito dobre puškare; prizrenske puške po Turskoj cienjene su i u veliko iznose se u druge pokrajine. Nad varošom leži neznatna tvrdja, u kojoj stoji carska posada. Od 4.000 kućah, osim metropolie i kasarne, nevriedi da se druga spomene; od 42 džamie vridno je napomenuti aja Sofiu prizrensku, koja je do god. 1682. bila crkva hristjanska. Prizren odstoji od Skadra 28, a od Skoplja 13 satih.

Visoki Dečani, slavni srbski samostan, kod rieke Bistrice od Stefana Uroša kralja, prozvanoga »dečanskoga«, sazidan god. 1334. Kako crkva, tako i samostan ima dragocienostih i starinskih spomenikah od srbskih vladaocah. Šteta samo, što još nikakov učeni domorodac neposieti ove strane![4]

Gjakovica, (Jakova, arb. *Džakova),* varoš kod rieke Krenika, preko koje vodi 6 mostovah; broji do 2.000 kućah i stanovnikah do 20.000, medju kojimi Hristjanah 2.300 i 450 Krstjanah; ostali su svi ljuti Arbanasi, muslomani, koji imaju 11 džamiah. Odstoji

---

[4] U novije doba posjetiše ga Ami Boué, Mertens i Rus Gilferding.

Gjakovica od Prizrena 3½, od biele Drine 2, a od Skadra 28 satih.

Reka, podvodna knežina izmedju Gjakovice i Dečanah; ovdje ima malo Srbah; već su stanovnici Arnauti, turskoga zakona. Sela u ovoj knežini jesu: *Botusa, Jùnik, Vokš, Loćani, Crvenibrieg i Dečani.*

Crnagora, (karadag), knežina iz njekoliko selah katoličkih sastojeća. Buduć da su se držali i za Turke i za katolike, kad jim je kako bolje išlo u račun, ter osobito god. 1845., kad su morali dati nizam, očituju se za katolike; al budu u Aziu sa ženami i djetcom prognani, odklen se kasnije opet vrate.

Peć, (arb. Peja, turski *Ipek,* što svila znači), varoš na podnožju rožajske planine, kod rieke Bistrice, koja ga dieli na strane jednake, i preko koje vodi kameniti most, 32 stope dug, a 7 širok; broji do 12.000 stanovnikah, medju kojimi samo do 20 krstjanskih i 130 hristjanskih porodicah; ostali su svi žestoki Gege, muslomani. Udaljen je od Prizrena 9 satih. Ovdje je bila stolica patriarhe srbskoga do god. 1765., koje godine carigradski patriarha odkupi ju od turske vlade za 40 kesah godišnje plaće. Ovdje je stajao i paša dukaginski nasljedni iz porodice Prenk, koi pobunivši se, bude svladan g. 1832. i u Aziju prognan, te tako pašaluk ovi prestane. Predielje ovo, u kom je Prizren, Gjakovica i Peć, zove se *Metohia;* u njem danas ima više Arnautah nego Srbah, premda je ovo bila čest srbskoga carstva, sa kraljevskom stolicom u Prizrenu, i patriarhom srbskim od Dušana utemeljenim; a tomu je uzrok, što su se Srbi iz ove okolice u dvaput izseljivali u Austriu, god. 1690. pod patriarhom pećskim Arseniom Črnojevićem, i g. 1740. pod patriarhom Arseniom Joanovićem; te tako Arbanasi iz svojih gorskih predielah spuste se u ravnu i plodnu Metohiu. —

Priština, varoš u Kosovom polju: leži na malo uzvišenom mjestu, oko koga prostire se prekrasna kosovska ravnica; broji do 12.000 stanovnikah, od kojih su jedna trećina Srbi i Cincari. a drugi Arbanasi Gege. Mjesto ovo znatno je porad trgovine, koja iz Rumenlie za Bosnu i obratno ovuda prolazi. Ovdje je

stolica sandžaka i nahie toga imena; udaljena je od Skoplja 16, a od Novogpazara 17 satih, i leži na drumu carigradsko-bosanskom. Ovdje je sjedio srbski vladaoc Stefan Nemanja I.

Janjeva, varoš kod Ibra, na kraju *Kosova,* na podnožju *rožajske planine;* ima do 2.000 stanovnikah, većom stranom katolikah, *koji se Hrvati zovu,* ljudi pobožni, dobri kujundžie i puškari, koji svoje rukotvorje raznose po obližnjih pokrajinah Turske. Spada na nahiu pristinšku i od Prištine je udaljena 2 sata.

Kačanik, mala varoš od 200 tursko-arnautskih kućah, na okrajku Šare planine, kod rieke Lepenca; leži na drumu carigradsko-bosanskom izmedju Skoplja i Prištine, na kraju kosovoga polja.

Vučitrn, varoš u Kosovu, izmedju Prištine i Mitrovice, na spomenutom drumu, nedaleko od rieke Laba, u prekrasnoj i plodnoj ravnici; broji do 8.000 stanovnikah, samih gotovo Turakah arbanaskih.

Kosovopolje, poznata ravnica, koja se u duljinu 24, a u širinu 10 satih proteže; rieke ju natapaju: *Ibar, Lab, Sitnica, Gračanica* itd.; ima varoše; *Mitrovicu,* koja spada na bosanski pašaluk, *Vučitrn* i *Prištinu* i do 200 selah, od kojih su polovica srbska, a druga polovica arnautska. U vojničkoj povjestnici znatno je Kosovopolje, osobito od god. 1389. 15. lipnja; tud bo je od srbskoga junaka Miloša Obilića car Murat proboden; tud je knez Lazar Grebljanović poginuo — i srbsko carstvo zakopano na Vidovdan; tud je napokon slavni junak Sibinjanin Janko g. 1448. od Turakah hametom potučen.

3. *Pašaluk bitoljski.*

Od ovoga pašaluka, koi većom stranom spada na Macedoniu, samo je sandžak ohridski u Arbanaskoj, koga ovdje opisujemo, i koi je sastavljen iz sljedećih nahiah: *Ohrid, Dibra, Kroja, Kavaja, Drač, Tirana, Pećim* i *Elbasan.*

Znatnia mjesta jesu:

Ohrid[5] varoš na podnožju planinah kandavskih, na uzvišenoj ravnici, kod jezera istoga imena, na medji Macedonie, u vrlo krasnoj i šumom bogatoj okolici, stolica sandžaka i nahie toga imena i mitropolite grčkoga; broji do 750 kućah i 8.000 stanovnikah, većom stranom Bugarah. Na briegu, Perija zvanom, ima nješto slabe tvrdjave; u varošu je samostan sv. Gjorgje, u kom stanuje metropolita; više varoša na brdu ima drugi samostan sv. Petke.

Sveti Nahum, leži južno-zapadno, samostan kaludjerski, koga je u spodobi križa sazidao car Justinian (?); u njemu stoji arhimandrita s 11 kaludjerah; on je pod osobitom obranom paše od Rumilivalesi; u njem je do 100 posteljah za putnike bez razlike vjerozakona. Sv. Naum, od koga ovi samostan ime nosi, bio je

---

[5] Kod bizantinskih pisaocah *Achrda.* Ovdje je stara *Lichnus* ili *Lichnidus,* koju spominje Livius XLIII. 9 i 21. »Ad Lichnidum Dassaretiorum consedit.« »L. Coelius Lichnidum copias reduxit« — kad su Rimljani s Grci ratovali. Bizantinski spisatelji srednjega vieka spominju ju kano stolcu nadbiskupa bugarskoga. »Achrida, Bulgariae archiepiscopatu, ut noscunt omnes. Sebastrocrator eo provehitur, dein *Deabolim* movet, quae se didit cum circumjacenti regione: *Prespa, Pelagonia, Soscus, Moliscus &« (Acropolita 92.)* — Ohrid je od Rimljanah bio osvojen, utvrdjen i kao startegičko mjesto smatran. Od carigradske vlade otmu ga Bugari, te bijaše kraljah bugarskih za njekoje vrijeme prestolno mjesto; kasnije Turci njim zavladaju; a od Turakah otme ga Skenderbeg, koi ga utvrdi; al ga Turci pod Muratom II. opet zauzmu. Ohrida u grčkom jeziku znamenuje visoko i tvrdo ležeće mjesto. Pripovieda se, da je najprije od Kadmusa sazidan; kasnije slavni car Justinian varoš ovu okrasio je vodovodi, kupališti i liepimi sgradami. Od svega ovoga nema varoš ništa, osim njekojih crkvenih podrtinah i jednoga zapuštenoga gradskoga zida, koi je po drugi put bio od Skenderbega porušen. Na konaku — kući — kajmakama, koi se na stari zid rimski naslanja, vide se jošte dva spomenika, Venere i Merkura, s latinskim nadpisom. Okolica ova u najstarija vremena, kad je još u djetinstvu bila helenska narodnost, zvala se je Paeniom i bijaše domovinom boga Pana i njegovih pastirah. Ovdje na obalah liepoga jezera pjevaše oni svoje *idylle;* jezero nosilo je od bistrine svoje ime Lychnis t. j. providljivo; i još mu se dan današnji može viditi dno sa sitnim, bielim pieskom. Slavjani ovdašnji, svi *rodjeni pjesnici,* oživljuju samoćne ove okolice umiljatimi svojimi pjesmami, kad u bielih svojih haljinah nad stadom svojm bdiju. Tako piše Cyprian Robert.

Bugarin i učenik slavjanskih apostolah ss. Cirila i Metodia.

Starova, mali varoš, leži južno od ohridskoga jezera, na brdu sv. Spiridona, u okolici vrlo divnoj i zapuštenoj.

Mali, po isti način mala varoš, južno od Ohrida; leži u vrlo bregovitoj okolici; odavle 2 sata daleko vide se zidine hristjanskoga varoša *Voškopolja,* koi su kerdželie razorili.

Struga, varoš na sjevernoj obali ohridskoga jezera, gdje iz njega izlazi crna Drina; broji do 1.300 stanovnikah. Ovdje se drže znatni pazari mjeseca veljače i rujna po 14 danah uzamanice. Sva dosad spomenuta mjesta spadaju pod ohridsku nahiu.

Dibra, (arbanasi izgovaraju *Debr,* stara *Deborus),* jest predielje gorsko slobodnoga, hrabroga i poludivljega naroda;[6] dieli se u *Debr-sipre* (gornju) i *Debr-post* (dolnju); u gornjoj su sami Šćipetari, većom stranom turskoga zakona, po selih živući; a u dolnjoj ima dosta i Bugarah. U dolnjoj Dibri ima varoš istoga imena na desnoj obali crne Drine sa 4.200 stanovnikah, samih Muhamedanacah; tud stoji kadia i mudir ove nahie iliti okružja, koje se prostire izmedju okružja: ohridskoga, tetovskoga i miriditskoga, s obe strane rieke crne Drine. Nedaleko od varoša dolnje Drine vide se puste zidine Skenderbegova grada *Sveti-*

---

[6] Dibrani su jedni izmedju najboljih arbanaskih Gegah; oni su za plaću išli odprije tja u Afriku; al ujedno može se reći, da su i najdivji. Uputivši se s jednim Arbanasom prije njekoliko godinah u Bosnu, zapitam ga, iz koga je mjesta? On mi kaže, da je iz Dibre; a kad priupitam, iz koje, oli gornje oli dolnje? začudi se i pita me: kako to ja znam za gornju i dolnju Dibru!? »To znaju Niemci, oni svako mjesto imaju napisano.« »Čudo« reče on; »ali kad to zaju oni: što pišu, kakvi smo mi ljudi?« »Borme, aga« odgovorim ja, »ništa dobra: oni pišu, da ste hrdjavi ljudi; da ćete čovjeka za dvije pare ubiti.« Na to se on grohotom nsmije: »Bre papaz! to je prava istina; eto neima petnaest danah kako je drug druga ubijo; za jedan somun od 8 parah svadili se i pobili. Drugi pak osvetio je svoga brata, koi je prije 10 godinah poginuo. Sad se sastane s ubojicom — i prostrieli ga iz puške; eto kakvi smo mi ljudi.« Ja sam se čudio, kako je taj aga miriditski pripoznavao i iskreno ispovjedio bratje svoje nevaljaštinu.

grada, stara *Pelusia,* gdje su Turci mnogo krvi prolili; dok su ga Juri oteli.

Kroja, (turski Ak-hisar t. j. bieli grad[7]), jaka tvrdja na planini Kraba zvanoj; broji do 3.500 stanovnikah, samih Muhamedanacah; nit je slobodno krstjaninu blizu se prikučiti ovoj toliko od Turakah cienjenoj tvrdji; odstoji od Skadra 15 satih.

Išim, mala varošica, na brdu prama Kroji, od koje je udaljena 2 sata; ima oko 80 kućah i do 600 stanovnikah Muhamedanacah i katolikah; glavno mjesto bivše vojvodije toga imena, koja se je prostirala izmedju riekah Drine i Lumie, dopirući do mora; a sad spada pod krojsku nahiu.

Miriditi, slobodno pleme Gegah katoličkih, riekom Mati na dvie strane razdieljeno. Ovi gorski junaci uzdržali su svoju slobodu od Kastriotinih vremenah; oni u toliko samo od Turakah zavise, što su dužni na carski poziv vojevati; imaju svoga vlastitoga kneza, koga *Prink* i *Prijak* zovu. On je iz porodice *Doda,* te stanuje obično u selu *Orošu* i narodom vlada. Razni pisaoci inostranski navode veliki broj dušah, 80 do 100.000; ali ih neima više od 12.000; što pak često pod njihovim barjakom 10—12.000 na boj ide, to se tako ima razumjeti, da njihov Prijak pod plaću uzimlje sve Gege katoličke, dapače iste katolike Slavjane i tako se svi uzimaju pod Miriditi.

Drač, (tal. *Durazo,* tur. *Duražd,* starim *Dyrrachium),* grad na južnom kraju predbrežja, koje se ovdje daleko pruža u more; stolica je nadbiskupa katoličkoga i grčkoga mitropolita, koji stoluje u Elbasanu; a katolički u samostanu Kaporedoni. Luka ovdašnja dosta je dobra i trgovinom znatna; iznose se drva, ulje, vino, južno voće i dosta žita; a unosi se iz Trsta nazna rukotvorna i kolonialna roba. Ovdje

---

[7] *Kroja,* (starim *Clodia),* sazidana je od Karla Topie. Od ove porodice ote ju zetski poglavica Balša; od Balše ju uzeše Turci, a od Turakah Skenderbeg. Dva turska cara, Murat i Mehmet, svu svoju silu napeše protiva ovomu tvrdomu gradu, nu uviek uzaludu; jer ga Kastriota svakiput obrani. Najposlje nego ga Skenderbeg posjedovaše 25 godinah, pod svoju starost predade ga i pokloni Mletčanom; ali ga oni uzdržati nemogoše; već ga sili turskoj ustupiše god. 1478. —

stanuju njeki europejski konzuli. Radi nezdrava zraka neima više od 1.500 stanovnikah; medju kojimi mnogo talijanskih uskokah i gusarah. Drač je za vladanja grčkoga i rimskoga dosta znatan bio. Ovdje su Rimljani držali svoju flotu, koja je, kao most, bila s onom u Brunduzu u savezu. Ovdje je slavni Cicero u prognanstvu živio. Imao je različite gospodare: najprije od Bizantinacah osvoje ga Bugari, kasnije Srbi; zatim vladali su u njem tako zvani drački vojvode, i Mletčani, dok najposlje pade pod tursku vlast.

Kavaja, varoš kod rieke Darča, na kraju ravnice, koja se do mora pruža; udaljen od Drača 1½, od Elbasana 6½ satih, a od Tirane 10; ima do 3.000 stanovnikah.

Tirana, varoš, leži u sredini barovite (močvarne) ravnice, kroz koju protiče rieka Rezna, te je pirinčem bogata, a okolo maslinami zasadjena; glavno mjesto nahie; udaljena od Skadra 19, a od Elbasana 4½ sata; broji do 8.000 stanovnikah, samih gotovo Arnautah, koji su poznati radi svoje lukavštine; odtud i poslovica: »Čuvaj nas bože od solunskih čifutah, od egriboskih Turakah, od atenskih Grkah i od tiranskih Arnautah.«

Elbasan, (stari Albanopolis), grad na podnožju kandavskih gorah, u plodnoj dolini, pirinčem nasijanoj te maslinami i vinogradi zasadjenoj; leži blizu utoka Čerenike u Uškomobin na drumu carigradsko-skadarskom; broji do 5.000 stanovnikah Šćipetarah, većom stranom grčkoga i katoličkoga zakona, koji se trgovinom zanimaju; odstoji od Skadra 23 sata, a od Valone 20½. Oko božića drže se ovdje znatni sajmovi.

Pećim, mala varoš u barovitom mjestu, nedaleko od utoka Uškomobina u more jadarsko, na lievoj obali rečene rieke; odstoji od Elbanasa 7 satih; broji do 2.000 stanovnikah.

VII.

BOSNA[1]

Medje imade od istoka Srbiu, od zapada Hrvatsku, od sjevera Slavoniu, a od poldneva Dalmaciu, Crnugoru i Arbanasku.

Prostor ciele ove pokrajine iznosi 1063 □ zemljopisne milje. Duljina joj je od Mitrovice do Bihaća 52, a širina od Nikšića pa do Broda 38 njemačkih miljah.

Planine, koje Bosnu na sve strane okružuju i po njoj se šire, diele se na dvie grane: jedna dolazi od preko Dalmacie i Hrvatske vojničke pod imenom *dinarskih* planinah, koje su ogranak od julskih; a ovoj su opet ogranci: *Velež, Zec, Vranica, Ivan, Vlašić, Trebević, Štit, Grmeč* itd. Druga grana bosanskih planinah dolazi iz Macedonie od planine Šare, koja se proteže od balkanskih planinah. Ogranci znatnii su: *Dormitor, Sutjenska planina, Prokletija, Rožaj, Volujak, Glieb, Plievje, Ljuběsnik, Gusinje* itd. Ove dvie grane sjedinjuju se u sredini zemlje. Izmedju spomenutih planinah i bregovah jesu plodne ravnice i doline, obilatimi riekami, vreli i potoci natopljene.

Najznatnie su ravnice uz rieku Savu, Unu, Drinu i Bosnu; zatim polja: *livansko, grahovsko, duvansko, glamočko, kupreško, bilajsko, banjalučko, skopaljsko, ljubusko, gabelsko, gadačko, nevesinjsko, Konac* ili *ljubinsko, popovopolje* itd.

Rieke znatnije su: *Sava,* sjeverno dieli Bosnu od Slavonie; primivši mnoge druge rieke mieša se izmedju Biograda i Zemuna s Dunavom. *Una,* izvire u Liki kod Srbah, počamši od Novoga bosanskoga pa do Jasenovca dieli zapadno Bosnu od vojničke Hrvat-

[1] Ovdje je Bosna u kratko opisana iz toga uzroka, što sam o njoj prije pet godinah osobitu knjigu napisao pod naslovom: *»Zemljopis i povjestica Bosne. Zagreb 1851.«* u 8., koju, ako mi Bog podieli zdravlje, naumio sam kasnije obširnije izdati.

ske; a kod istoga varoša Jasenovca utiče u Savu. *Drina bosanska,* neima vlastitoga izvora, već rieke *Piva* i *Tara* više Foče na 1 sat kod Šaranah sastaju se, gdje one svoje ime sa Drinom zamiene, primivši osim manjih izvorah *Ćiotinu* i *Lim;* od Rudah dieli istočno Bosnu od Srbie; kod Rače utiče u Savu. *Bosna,* (da nije starinom *Vozna?),* glavna rieka ciele pokrajine, izvire iz planine Igmana kod Blažuja, 2 sata od Sarajeva daleko; utiče u Savu kod Šamca. *Ibar,* izvire iz planine Prokletie više varošice Rožaja; dieli južno Bosnu od pašaluka prizrenskoga; ulazi u Srbiu kod ariljske kose, te kod Karanovca utiče u Moravu. *Neretva,* ima vrelo kod sela Borče, izpod planine Volijaka, u nahii nevesinjskoj; odavle sat daleko, kod sela Uloga ima most drven preko nje; drugi most drveni, 3 sata od Uloga, kod sela Glavatićeva vodi preko nje. Dalje 4 sata teče kroz Konjic, gdje je na njoj znatan kameniti most; i odavle počamši dieli Bosnu strožjega smisla od Hercegovine. Osim manjih riekah i potokah slievaju se u nju: *Neretvica, Grbavica, Drežnica* i *Sutina.* Više Mostara na pol sata imadu skakala, gdje se Neretva u dvaput može preskočiti. Pod briegom Humom, a kraj glasovitoga mosta utiče u nju *Radobolja.* Niže Mostara pol sata kod sela Bačevića utiče rieka *Jasenica.* Ovo je rieka *Lištica,* koja više Širokoga-briega izvire, utiče u Blato mostarsko, te pod spomenutim imenom iz njega opet iztiče. Dva sata niže Mostara utiče u Neretvu kod kamenitoga mosta rieka *Buna;* teče dalje kraj Počitelja desno. Kod varošice Struge desno utiče u nju *Bregava,* a lievo *Trebižat.* Protekavši kraj Gabele, ulazi u Dalmaciu kod Metkovićah, gdje poslje 3 sata utiče kod Opuzena u dva traka u more jadarsko. Ona je samo na njekih mjestih, gdje ravnicom teče, brodonosna i ribom bogata, osobito tako zvanom »glavaticom« ili mladicom.

Jezerah u Bosni neima velikih; a manja jesu: *Jezero,* medju varošom toga imena i selom Zaslapjem, 1½ dugačko, a $^1/_2$ sata široko. Načinja ga Pliva, nemogući prodrti sklopove tekući prama Jajcu. *Borci,* u nahii neretavskoj. *Neteka,* kod Bosna — naljeva, u

nahii drventskoj. *Mostarsko blato,* 4 sata dugačko, a 1 široko, 2 sata od Mostara udaljeno; u njega utiče Lištica, koja opet pod imenom Jasenice ističe. *Ljubuško blato* protiče Trebižat rieka, a Buško blato Mandrak. Sva tri, kad je sušna godina, većom stranom kose se i sirkom i pirinčem nasievaju. U ovih blatih hvataju se dobri ugori i jegulje, koje se na daleko raznose.

Plodnost. Priroda je Bosnu obilato nadarila raznimi proizvodi: i premda ni peti dio zemlje nije napučen ni obradjen; premda su mnoge neprijatne i nepovoljne okolnosti na putu težaku i obrtniku, koje ga preprečuju u svojih poduzetjih: ipak pokraj te sve nezgode iznosi se iz Bosne u obližnje pokrajine dosta, osobito neuradjenih proizvodah. Sve bosanske planine i gore, ako njeke kamenite hercegovačke izuzmeš, jesu gustom šumom izkićene, koja osim drvah za grijanje služi inostrancem za palenje pepela i paklene, za kupljenje šiške, za duge brodove, sgrade, i isti ogriev prodaje se inostrancem. Bregovi prebogati su različitimi rudami, koje žali bože! samo u zemlji odpočivaju, i izvan samoga gvoždja drugo se ništa nekopa i neobradjuje. Gvoždje se obradjuje nesamo što je unutra potrebito, već se uradjeno i neuradjeno u znatnoj kolikoći iznosi. Šume, gajevi, dubrave, osim što su raznimi zvierkami napunjene, hrane mnogo svinjah za domaće i inostrane trgovce. Livade hrane mnogo ovce, koze, konje i goveda, koja se, osim što se u zemlji potroši, razprodaju inostranim trgovcem. Njive i polja obilato rode svakim žitom i voćem; dapače u Hercegovini i južno voće dobro napreduje. Žita se i suhih šljivah dosta iz Bosne svake godine iznosi. Rieke bogate su tečnom ribom; osobito pastrmom, mladicom i tako zvanom većakribom, koja se u Klokotu samo nalazi. Bare daju pijavice, koje se po isti način u inostranstvo razprodaju. Još napomenuti da nezaboravim množtvo ljekovitih izvorah u Bosni, kanoti kiseljake i toplice, koje privlače sebi nesamo bolestnike bosanske već i inostranske. Da su u Bosni drumovi napravljeni; da su rieke za brodarstvo uredjene, osobito Neretva od Metkovi-

ćah do Mostara; da železnica vodi iz Broda u Sarajevo uz plodnu okolicu rieke Bosne: tad bi trgovački sviet mnogo se više Bosnom okoristio; Dalmacia i vojnička Hrvatska imale bi dovoljno hrane i drugih potrebitih stvarih; a zemljopisac imao bi štogod više o bosanskoj radnji i trgovini spomenuti, nego što sad ima.

Narod u Bosni je jedan, i to slavjanski, nariečja ilirskoga, ono malo Ciganah i Jahudiah izvadivši. Turski govore činovnici osmanlie, i Bošnjaci Turci, koji su ga u medrezah naučili. Ostali bosanski Turci govore kako po selih tako i po varoših ilirskim jezikom, koga oni »bošnjačkim«, a Hristjani »bosanskim« zovu. U cieloj Bosni biti će od prilike 1,090.000 dušah; medju kojimi do 6.000 Ciganah i 2.500 Čifutah; ostali su Slavjani.

Vjerozakon Bošnjake dieli 1. u *Turke* iliti pravnie Muslomane, kako oni sebe rado imenuju. Oni su stare i nove bosanske poturice, od kojih jedni su bezi (plemići), a drugi neplemići; i ovi posliednji oli su težaci, majstori, oli trgovci. Proste Turke seljake gospoda zovu porugljivim imenom *balia* i *ćoso.* Broj Muhamedanacah iznosi do 384.000. 2. u *Krstjane katolike.* Ovi imaju tri namjestničtva apoštolska: bosanski, mostarski i trebinjski. Broj katolikah iznosi 168.789 dušah. 3. u *Hristjane, istočnoga vjeroizpoviedanja,* koji sebe pravoslavnimi nazivaju. Ovi imadu tri episkopa metropolite: u Sarajevu, Mostaru i Zvorniku; bit će ih do 540.000 dušah.

Dielenje. Po uvedenom tanzimatu g. 1851. Bosna je podieljena u sliedećih 7 livah ili sandžakah: *sarajevski, travnički, banjalučki, tuzlanski, bihački, novopazarski* i *mostarski.* Sandžaci ovi podieljeni su kazaze ili nahie. U kazazih policajnu vlast izvršuju *mudiri,* ili muselimi, a sudbenu kadie i muftie s medžlizom t. j. savjetom. U livah zapoviedaju *kajmakami* ili namjestnici s medžlizom. Muiri su podložni i odgovorni kajmakamom; a ovi opet veziru, koi sjedi u Sarajevu, gdje je zajedno i medžliz za cielu Bosnu, u kom kad se šta nemože opraviti, prizivlje se na carigradski u tom poslu dotični medžliz.

1. *Sandžak sarajevski.*

Broji pod sobom sljedeće kazaze: *Sarajevo, Rogatica, Vlasanice, Kladanj, Visoki, Fojnica i Neretva.*

Znatnia mjesta jesu:

Sarajevo, varoš najveći, najljepši i najbogatii u svoj Bosni; a u Turskoj europejskoj poslje Carigrada i Drinopolja treći, prozvan »gnjiezdo trgovačko«; leži medju dvima planinama: Igmanom od zapada, a Trebivićem od poldneva, stranom u ravnici, stranom pri briegu, kod rieke Miljacke, koja kroz njega protiče i na kojoj su 3 mosta kamenita i više jih drvenih. Ovdje je stolica vezira i upraviteljstva ciele Bosne, mitropolite grčkoga, c. kr. austrianskoga general-konzula, konzulah: francezkoga, englezkoga i ruskoga. Broj stanovnikah po brojenju g. 1850. bio je 81.000 dušah; a to mužkih 36.000, ženskih 45.000; suviše 3.000 stranacah, skoro doselivših; medju ovimi kućah hristjanskih 620; krstjanskih 58; čifutskih 360; ostali su svi Muslomani i stotinjak kućah ciganskih. Od 300 džamiah samo ih je 80 kamenitih; ostale su drvene. Od sgradah vriedno je napomenuti džamie: »»carevu« i »*Usrenbegovu*«, u koje posljednje stupovi su mramorni od crkve sv. Blaža, koja je u gradu Vrhbosni bila; zatim novu vojničku kršlu (kasarnu) lani dogotovljenu; a ostale sgrade, premda prostrane, nikve su graditeljne vriednosti. Istočno leži pri briegu sarajevski grad ili tvrdjava, dosa prostrana, ali u najvećem neredu i zapuštenju; zidovi i tapie osule se, vrata izlavljena i topovi po zemlji razbačeni u travi leže. U Sarajevu je trgovina sredotočna za cielu Bosnu; zatim stoji u savezu s Carigradom i cielom Rumenliom, kako takodjer s Bečom, Trstom i ostalimi austrianskimi trgovačkimi mjesti; ima fabriku od posudja bakrenoga, dobre majstore: ćurčie, tabake, sarače itd. Sarajevo leži udaljeno od rieke Bosne 2 sata od Carigrada 239, ili ti 25 danah, koje tatar-poštar za 8 danah prevali.

Ilidža, toplice sarajske, 2 sata daleko od Sarajeva, kod Bosne; dosta su znatne i ljetom mnogi bolestnici dolaze kupat se; al jim težko zapane, izvan ako je rumazan, od brezposlenih Turakah i njihovih bulah, koje se sve ljeto tude čeprkaju; premda u Sarajevu ima više javnih amamah, a i svaka gotovo kuća oveće imade; al šta ćemo, kad se avdesom turski griesi moraju oprati. Ovo sam zato naveo, što u Bosni ima više toplicah, u kojih ako se tko želi kupati, mora na to paziti, da neima kakvo *»ćeljade«,* (tako Turci zovu svoje žene ili bule); i ako se ćeljad kupa, nosi daleko glavu, ako ti je draga na ramenu. —

Visoki, varoš na lievoj obali Bosne, preko koje vodi drven most, gdje utiče u nju rieka Fojnica; leži u veseloj i plodnoj ravnici, nad kojom zapadno u vis diže se brieg »Visoki«, gdje su odrtci staroga grada, a niže njega zidine samostana franciskanskog sv. Nikole; ima 4 kamenite i 3 drvene džamie i preko 400 turskih kućah, medju kojimi odlikuje se bega Zećevića; Hristjani imadu do 70 kućah i novozidanu crkvu. Ovdje ima dosta dobrih tabakah, koji kožu učinjaju za Peštu i Osiek, a tako isto ima dosta i čebedžiah. Visoki odstoji od Sarajeva zapadno 6 satih. Na $^{3}/_{4}$ sata leži selo.

Arnautovići, kod utoka Lužnice u Bosnu, gdje se nahode zidine samostana sv. Marie, najprije franciškanskoga, potlam duvnah Klarisah.

Vareš, varoš pod planinom Zarudja u dolini medju bregovi stiešnjenoj, kroz koju teku riečice Stavnja i Varešac. Krstjani imadu ovdje do 200 kućah, župnika i novozidanu crkvu s učionicom; Hristjani do 30 kućah, a Turci 100 s jednom džamiom; imade ovdje gvozdenih majdanah 26, mnoge kovačnice i znatna trgovina s gvozdjem, gvozdenim posudjem i orudjem. Okolica plodna je raznimi rudami. Odstoji od Visokoga 5 satih.

Sutiska, mala varošica na sastanku riečice Poljanske s Trstivnicom, njekad stolno mjesto bosanskih kraljevah: danas ima samostan franciskanski i crkvu sv. Ivanu krstitelju posvećenu, u kojoj je predposljednji kralj Tomaš pokopan. Odavle pram sjeveru 1

sat daleko leži porušeni grad *Bobovac,* pod planinom Red (Hrid); njekad glavni grad ciele Bosne, od prirode dobro utvrdjen, al ne protiva izdajstvu; sva ova mjesta spadaju na visočku nahiu.

Fojnica, varoš u dolini medju planinami stiešnjena, kroz koju teče Dragača; broji preko 2.000 dušah. Ovdje je samostan franciskanski i mnogi majdani gvoždja i kovačnice; odstoji od Sarajeva 10, a od Travnika 8 satih.

Kreševo, varošica, 4 sata od Fojnice udaljena i većom stranom od Krstjanah naseljena; i ovdje je samostan franciškanski, majdani i kovačnice gvoždja. Ciela ova nahia fojnička prebogata je raznimi rudami, toplicami i kiseljaci; osobiti kiseljak je *Lepenica,* 4 sata od Fojnice, na drumu sarajevskotravničkom.

2. *Sandžak travnički.*

Sastavljen je iz nahiah: *Travnik, Zenica, Jajce, Jezero, Skoplje, Rama-Prozor, Lievno.*

Znatnia mjesta jesu;

Travnik, varoš s tvrdjom, pod planinom Vlašić, kroz koi teče Lašva; do godine 1850. glavno mjesto ejaleta i stolica vezira, sada samo sandžaka i nahie tog imena; broji do 10.000 stanovnikah; udaljen od Sarajeva 16 satih.

Jajce, tvrd grad na lievoj obali Vrbasa, gdje utiče u njega Pliva; to je znatan slap (vodopad). Jajce je znatno mjesto u povjestnici bosanskoj; danas pak jedva broji 2.000 stanovnikah; udaljeno je od Travnika 9, a od Banjeluke 14 satih.

Lievno, grad kod rieke Bistrice; zbog svog položaja do medje dalmatinske trgovinom dosta znatan; broji do 6.000 stanovnikah. Odstoji od Travnika 18, a od medje dalmatinske 4 sata.

Ovamo spada *Glamoč,* grad, izpod koga se kao izpod Lievna proteže prostrana visoka ravnica.

3. Sandžak banjalučki.

Ima nahie: *Banjaluka, Drventa, Tešanj.*

Znatnia mjesta jesu:

Banjaluka, varoš sa znatnom tvrdjom, na lievoj obali Vrbasa, gdje utiču rieke Sutorlia i Vrbanja; stolica kajmakama i nahie istoga imena; mjesto trgovačko, gdje stanuje c. kr. konsularski opravnik; broji do 15.000 dušah; udaljen je od Travnika 18 satih; ima znatne toplice u gornjem šehru i u Slatini.

Drventa, mala varoš s tvrdjom, kod rieke Ukrine, udaljena od Save 1, a od Broda 4 sata. *Brod,* mala varošica kod Save, napram austrianskomu Brodu; ovdje je znatna skela.

Tešanj, varoš blizu rieke Usore, s malom, al dosta jakom tvrdjavom; ima do 4.000 stanovnikah i dobru, osobito žitnu trgovinu.

4. Sandžak tuzlanski.

Sastavljen je iz kazazah ili nahiah: *Tuzla, Brčki, Bieljina, Gradačac, Maglaj, Zvornik* i *Srebrenica.*

Glavnia su mjesta: *Tuzla gornja,* varoš kod rieke Jale; stolica kajmakam-paše, vladike zvorničkoga i c. kr. austrianskoga konsularskoga opravnika; broji do 6.000 stanovnikah. Ovo je mjesto trgovinom znatno; ovdje se iz slane vode izvaruje sol; udaljena je od Travnika 24 sata.

Zvornik, varoš s jakom tvrdjom, na lievoj obali Drine; ovdje je odprije sjedio sandžak-paša i vladika, koi po novom tanzimatu prenieli su stolice u Tuzlu, kano zgodnije mjesto; udaljen leži od Sarajeva 30 satih.

Srebrenica, varoš s tvrdjom, kod Križevice rieke, broji do 4.000 stanovnikah, od kojih 100 hristjanskih kućah, a ostale su turske sa 12 džamiah. Okolica ova, kao i zvornička, bogata je raznimi plemenitimi rudami; odstoji od Sarajeva 24, od Zvornika 8, a od Drine 2 sata, gdje je skela na *Ljubovii.*

5. *Sandžak bihaćki.*

Broji nahie: *Bihać, Krupa, Ostrožac, Starimajdan, Priedor, Ključ, Kulenvakup.*

Znatnia mjesta jesu:

Bihać, grad na lievoj obali Une, u otoku, koj Una razdvojena načinja; broji s predgradji do 4.000 stanovnikah, samih nemalo Turakah; glavno mjesto »turske Hrvatske« i live toga imena; odstoji od Jajca 26, od Banjaluke 23, a od austrianske medje ½ sata.

Priedor, varoš u plodnoj ravnici kod Sane, u koju utiču ovdje Gomionica i Mileševica; broji do 300 turskih kućah i 3 džaime, a hristjanskih 60. Grad je u toku, većom stranom porušen; u njem su 2 džamie i do 150 kućah. Mjesto ovo dosta je važno trgovinom, osobito gvoždjem, koje se Sanom izvozi; odstoji od Banjaluke 10 satih.

Novi, varoš s tvrdjom, kod utoka Sane u Unu, naprama austrianskomu selu Korlatu, gdje je sastanak i sajam (pazar.)

Starimajdan, mala varoš medju briegovi; kroz nju protiče Stararieka, koja okreće više od šestdeset gvozdenih majdanah. Kako priedorska, tako i staromajdanska okolica prebogata je različitimi rudami; gvoždje staromajdansko najbolje je u Bosni i skuplje od drugoga.

6. *Sandžak novopazarski.*

Sastoji se iz nahiah: *Novipazar, Višegrad, Novivaroš, Sjenica, Mitrovica.*

Znatnija mjesta jesu:

Novipazar, varoš s dviema tvrdjavama, u plodnoj ravnici, pod planinom Rogoznom, na sastanku riekah Jošanice i Raške; stolica live i nahie toga imena; mjesto trgovačko na drumu carigradsko-bosanskom; broji do 20.000 dušah.

Sjenica, varoš u predielju Starivlah zvanom, blizu rieke Vape i Vuvca, s malom tvrdjavom; leži i ona na spomenutom drumu.

Mitrovica, varoš kod Ibra, u Kosovu polju, s nješto slabe tvrdjave, udaljena od Novogpazara 12 satih.

7. *Sandžak mostarski ili hercegovački.*

Sastavljen je iz nahiah: *Mosatr, Ljubuški, Duvno-Županjac, Konjic, Nevesinje, Stolac, Počitelj, Trebinje, Nikšić, Gacko-Ključ, Foča, Čajnić, Priepolje, Plievlje, Kolašin.*

Znatnija mjesta jesu:

Mostar, grad na podnožju Veleža planine, kod utoka Radobolje u Neretvu, gdje je glasoviti zidani most, od koga ovi grad ime nosi; leži u vrlo ugodnoj i vinogradi zasadjenoj okolici, nješto pri briegu, većom pak stranom u ravnici, koja se uz Neretvu proteže. Ovdje je stolica liva-paše i nahie toga imena, biskupa katoličkoga i mitropolite grčkoga; ima različite dobre majstore i vodi važnu trgovinu s Dalmaciom, radi koje ovdje sjedi c. kr. austriaski vicekonsul; imati će do 18.000 stanovnikah; udaljen je od Sarajeva 24, od Dubrovnika 18, a od Metkovićah 7 satih.

Stolac, varoš pod planinom Hergudom, kod rieke Bregove; ima jaku pri briegu tvrdjavu; okolica je vrlo oku ugledna i težaku plodna; udaljen je od Mostara 6 satih.

Trebinje, varoš pod planinom Bilećem, kod rieke Trebinjčice, do blizu medje dalmatinske; udaljena od Mostara 18 satih; broji oko 3.000 dušah, i vodi trgovinu s Dubrovnikom.

Foča, poslje Mostara najznatnii varoš u Hercegovini; leži kod utoka Čeotine u Drinu; ima 17 džamiah i do 10.000 stanovnikah, koji su trgovci i dobri majstori, osobito prave dobre noževe; odstoji od Mostara 24 sata, a od Sarajeva 16.

VIII.

OTOCI.

Sve otoke, bili oni na europejskoj ili aziatskoj strani, Turci diele u tri ejaleta: otoke bieloga mora, Cipar i Kandiu, na koje spadaju drugi manji otoci kao live. Držeći se ja zemljopisnoga položaja u ovom opisanju, navodim samo one otoke, koji zemljopisno pripadaju Europi, mimoišavši druge.

1. *Kandia,* (turski Kyrit, stara Kreta), u sredozemnom moru, na ulazu u Arkipelag, 37 satih od Anatolie udaljena; južna strana kršovita je i za brodove nepristupna, naprotiv sjeverna dosta je prikladna i ima dobre luke i razne zaljeve. Prostrana je 197 z. □ miljah.

Ovaj je otok od prirode bogato nadaren; ali su mnoga mjesta neobradjena i pustošna; rodi ovdje izvrstno vino, žito, ulje i svile dosta se proizvodi. Bogat je otok šumami, u kojih se nahodi dosta divljači za lovca; bogate paše daju hranu nebrojenomu stadu ovacah, i vuna se kandianska u dobru cienu prodaje. Sredinu ovoga otoka presiecaju velike gore sa najvišim briegom *Psitoriti,* drugčije *Ida* zvanim; na kom je po bajoslovju Grkah Jupiter odrasto. Na podnožju ovoga briega nalaze se znamenite one u starini pećine, pod imenom Labirint dobro poznane. Otok ovaj njegda cvatući, osobito dok je pod Mletčani bio, mnogo je patio u vrieme izbavljenja Grčke, budući se i Kandianci na oružje uzdigli; kasnije podpanu pod vladu misirsku, pod kojom malko odahnuše; ali buna godine 1840 na novo buknuvši, kad im sloboda od europejske diplomacie bi uztegnuta: mnogi otok ostaviše i odseliše se, osobito u Grčku. Prie grčke bune brojio je otok 240.000, a prie god. 1840 do 200.000, sad pak neima više od 80.000 stanovnikah, od kojih su

tretjina Turci, a ostali Grci. Prošasta 1856. godina bila je za stanovnike od osobite nesreće; trešnja bo je mnoge sgrade srušila i pod njine razvaline mnoge stanovnike pokopala.

Dieli se u tri live: *Kandia, Retimo* i *Kanea;* a ove opet u 12 kazazah.

Glavna mjesta jesu:

Kandia, glavni varoš cieloga otoka i pašaluka toga imena, s tvrdjom, od Mletčanah zidanom; leži na sjevernom okrajku; ima luku, koja je pieskom zasuta, te zato velikim brodovom nepristupna; zato je ipak dosta znatna trgovinom. Ovdje je stolica paše i grčkoga arhiepiskopa od *Gortine.* Ovo je u vrieme Rimljanah bio varoš izmedju najslavniih ovoga otoka, te mu se i sada vide znameniti ostanci; broji do 15.000 dušah, Grkah i Turaka.

Retimo, varoš na sjevernoj obali, s lukom pieskom zatrpanom; broji do 6.000 stanovnikah, stolica live i episkopa grčkoga. Okolica je plodna raznim južnim plodom, osobito izvrstnimi trešnjami.

Kanea, varoš na sjevernoj obali; ima dobru luku opasanu trvdjom i zidom; glavno mjesto sandžaka istoga imena i vladike grčkoga; broji do 10.000 stanovnikah, koji dobru trgovinu tjeraju s uljem i sapunom. Na ovi otok spadaju obližnji mali otoci: *Standia, Gajdronizi, Goca, Skarpanto, Kakso* i drugi.

2. *Taso, u sjevernom* Arkipelagu, na južnom pribriežju Macedonie; ima 4 □ milje površja i okolo 6.000 žiteljah. Proizvodi su: mramor, ulje, vino i drugi južni plodovi, i mnoga drva. Glavno mjesto jest *Kastro,* varoš na sjevernoj strani s lukom i 1.000 dušah.

3. *Samotraki,* ima 1½ □ m. površja i 2.000 stanovnikah; leži u sjevernom Arkipelagu. Stanovnici su, kao i po ostalih otocih sredozemnoga mora, Grci, i ponješto ima Turakah.

4. *Imbro,* sa 4 □ m. površja i 4.000 stanovnikah.

5. *Stalimene,* (Lemnos), jugo-istočno od Imbro; ima 7½ □ m. sa 8.000 stanovnikah. Glavno je mjesto

Lemnos, varoš s lukom i 1.000 stanovnikah. U ovom otoku nahodi se i kopa znatna ona *pečatna zemlja* (bolus), još od vremena Galena poznata, kojoj se tolike ljekovite kreposti, osobito protiva otrovu pripisuju i koja se svake godine s velikim obredom kopa na korist države; ali je u novije vrime od svoga slavnog imena mnogo izgubila, poslje kako su ju učeni liečnici bolje razmotrili i njezine kreposti od praznovierstva grčkoga odielili.

II.

OMER-PAŠA
i
BOSANSKI TURCI.

II.

(Produženje.[1])

> Primam esse historiae legem, ne quid falsi dicere audeat; deinde ne quid veri non audeat.
>
> *M. T. Cicero de Orat.*

Kad u Carigradu praviteljstvo razumie i razabere nesretni pohod na Krajinu vezira Tahir-paše u jesen g. 1849., a kasnie, god. 1850, u proljetje smrt istoga vezira: uvidi, da nije zadosta dovoljna ona vojska koja obično u Travniku uz vezira stajaše, 4—5.000 momakah. Odredi dakle Bosnu svladati silom većom i snažniom. Pošalje rumelijskoga seraskera, Omer-pašu, da ju svlada, vojnike pokupi, desetine spahiam oduzme, Krstanom oblakša, riečju *tanzimat* da u Bosni uvede. Omer-paša se je tad nalazio u Bukareštu, odkuda ode u Carigrad, da primi potrebne naputke. Vrativši se iz Carigrada na Manastir, svoje stolno mjesto, tudj se zadugo nezadrži, već put Bosne krene s vojskom od 10.000 nizamah, 30 topovah i 2.000 Arnautah. U Novompazaru stigne mu druga naredba, da ide u Bugarsku. Bugarski Kristjani u niškom pašaluku, što potaknuti od inostranih njekih ljudih, što stiešnjeni od naslija turskoga, pobune se. Divan carigradski nije vidio uputno s Bugari se tući i u isto vrieme u Bosni ratovati; zato Omerpaši bude naloženo, da liepim načinom uguši ovaj bugarski ustanak, koji

---

[1] Vidi svezak II. str. 33. — Ovaj izkaz bio sam sastavio odmah po svršetku ratovanja i predao ga Omer-paši na pregledanje i popravljanje, te je kod njega i zaostao. Neiamjući prepisa morao sam ga iznova sastavljati, u koliko se mogoh sjetjati ondašnjih dogadjajah. Ja se uzdam, da je još tkogod o ovom ratovanju pisao; tad bi mogao ovaj *iskaz* biti dosta podpun i savršen i za povjestnicu bosansku od velike vriednosti.

on — divan — ruskoj propagandi pripisivaše. Serasker dakle s polovinom vojske vrati se iz Novogpazara, te ode u Niš; a ostala vojska dodje u Sarajevo. Omer-paša zovne poglavice bugarske, njihove tužbe dragovoljno sasluša, želje izpita — i obeća im od strane carske, da će im se izpuniti, i u napredak da će sami sobom upravljati; njekoliko njih opremi u Carigrad da na to sve od cara ferman uzmu.[2] I tako i ovaj put bugarski ustanak bude uništen, i Omer-paša dade novi dokaz svoga razuma caru i drugim. Iz Niša stigne s vojskom u Sarajevo. Po smrti Táhir-pašinoj bio je došao kao kapidžia (komisar) Avdi-paša, ferik (Divisions-general) rumelijske vojske, koi je za kratko vrieme i gradjanskimi poslovi upravljao, dok nije stigao novi vezir Hafiz-paša.

Krajina je tad bila pod vladom Alie Kedića i Ibrahim efendie Kapića, oli pravie u Preko-unju svi su i nitko nije zapoviedao; biaše prava anarhia (bezvladje). Ostala Bosna po običaju slušala je svoje zabite; samo što su izvanredno hajduci se bili uzmnožali po lievanjskoj nahii i izmedju Une i Vrbasa, a banjalučka nahia za sve. Bosanski Turci po običaju, — a i Krajišnici — uprli su bili oči svoje u paše bosanske, da će ovu napast — tanzimat — i za ovaj put znati od njih odvratiti i štokakvim šeprtanjem osujetiti. Kristjani naprotiv nadali su se bosanskoj uredbi sad ol već nikad da je došlo vrieme; sila bosanskih poturicah da će biti svladana i oni da će pod blagim tanzimatom odahnuti. — Prevariše se obe strane — i to grdno! Omer-paša sazove u Sarajevo sve prednjake bosanske i hercegovačke. Vezir mostarski, nemogavši

---

[2] Bugari došavši u Carigrad budu dobro primljeni, njihova zahtievanja odobrena, oni nadareni i u Bugarsku opremljeni s fermanom. Malo je vremena proteklo, vezir niški ove narodne poslanike pohvata, zakuje u verige i opremi u Carigrad. Tako su Turci uviek zadatu kristjanom rieč pošteno (?) držali!! — Da su se Bugari tako lasno na obećanja Omer-pašina sklonili, bilo je uzrok praviteljstvo srbsko; jerbo je ovo po želji ministarstva carigradskoga metnulo se po sriedi narod umiriti, obećavši mu da će mu kod cara oblakšice izraditi; kao da je Turkom mučnie što Srbe prevariti, nego li Bugare.

se nikako ogovoriti sa svojom starostju i bolestju, morade doći i on. Ovo je Bošnjake odmah ubilo u glavu. Oni su mislili, da neima nad njim drugoga paše, koi bi mu mogao zapoviedati, i da bi se svi prie priklonili carskoj zapoviedi nego on. — Carski ferman bude pročitan, u kom se Omer-paši daje oblast, da Bosnu liepim načinom uredi; a to ako nebi moglo biti, daje mu se oblast i silom učiniti. Tko bi smio protivno štogod izustiti, nahodeći se u sried tolike vojske, medju naperenimi topovi? — Svi kažu, da primaju sve, što car zapovieda, i dati da su pripravni, što car i on, njegov namjestnik, od njih ište. Kadie, muselime i manje poglavice pusti u nahie svojim kućam, a mostarskoga vezira, četiri bosanska vezira, četiri bosanske paše i još njeke veće poglavice zaustavi u Sarajevu; razpošalje *pisare* po nahiah, da mužke glave koliko turske toliko i kristjanske popisuju[3]. I još njeke manje naredbe izdavši, uputi se mjeseca listopada u Travnik, a odavle u Krajinu s 3.000 uredne vojske i 1.500 Arnautah. U Banjaluci zaustavi se njekoliko danah Omer-paša, gdje su mu mnogi krajišnici od i preko Sane dolazili i viernost svoju riečmi posvjedočili, da su gotovi sve dati. U Priedor mu dodju i kraišnici preko Une, a pred njimi glavom Kedić i Kapić, koje serasker pod oružjem pusti preda se, za ukazat se, kako se on ništa neboji. Krajišnici, videći da je sva Bosna bez ikakvoga odpora priklonila se novim uredbam, nije kuda: sve i oni obećaju, što su i oni u Sarajevu obećali. Serasker spremi im jedan tabor u Bihać, muselimom im učini Jakub-bega u Bihaću, i voj-

---

[3] Pisari ovi bili su većinom osmanlie, koji, neznajući bosanski, vodali bi uza se bošnjake Turke, i tako najpred Turke a zatim raju pisali su, svakoga ime i otca mu i doba. Raja, neznajući za što se to popisuje, bila se je prepala, da i nju neprotjeraju u nizame; medjuto nisu smjeli tajiti. Turci naprotiv sve bi trećeg zatajivali; ništa nemanje jednoč u govoru s Omer-pašom kaza mi, da ima Turakah koliko i raje — *jedan milion!* veli on; a buduć da su tri od stotine imala u nizame ići, to po ovakom brojenju malo bi tko i osto kod kuće! Al to je on samo predamnom uzmnožavao turski broj, a umaljivo kristjanski, da sakrie maloću — porad političkih uzrokah ...

nike im zaišće. Oni sve dragovoljno izpune; samo zamole, da im nešalje njihovih krvopijah i bihaćkoga paše i kapetana staromajdanskoga, novskoga i bužimskoga. »Mi smo se«, vele oni »žbunili uviek protiva ovim, a ne protiva carskim ljudem (osmanliam). Mi ćemo svakoga vezira slušati, ali ne bosanske paše, koji su nas u crno zavili, likom opasali i do prosjačkoga štapa dotjerali.« Kapića i Kedića nadari i slobodne pusti.

Pod Banjalukom pitaše mene Omer-paša, kojim bi se načinom Bosna, a osobito krajina po mom mnienju mogla svladati? Ja mu na to odgovorim: »Kad je Festo filosof pred slavnim Hanibalom razlagao i pripoviedao o ratovanju, Hanibal se osmiehne na rieči filosofa, koi nikad rata ni izdaleka nije vidio, a uči ratovati onoga, koi je ostario ratujući s Rimljani. To bi i vi meni mogli predbaciti; — i ja bih lud bio, kad bi vas učio kako ćete vojevati, da vi imate posla s ljudmi vojničkoga značaja; ali vi ćete imati posla s kozari, koji kad su stiešnjeni, sve obećaju, a dok vide, da im nije pogibeli od koje strane, opet su ono, što su i bili; ako do boja dodje, opale puške, pak svak sebi; poslje s petljaniami, šeprtljenjem, i podmitjivanjem zasliepe i vezire i carigradske ministre; eto, kako oni od 20 godinah, mimo sve carstvo svoju nevinost sačuvaše. Oni odbijaju na paše bosanske, a paše na njih; njim se hoće, što obećaju, da bez razvlačenja izpune.« »Boga mi!« nastavi Omer-paša, »nek nemisle, da će tako samnom proći; ja idem medju nje, i dok sve neopremim, neću se dizati; moja se je vojska naučila zimovati na sniegu, a njihove kadune nisu; krajišnike iztjerat ću na snieg, a kuće ću im uzet za nizame.« Tako je on mislio; ali još dok je pod Banjalukom bio, javljaju mu Poljaci, da se je vezir okrenuo naopako, da su ga bošnjaci preuzeli na svoju ruku, i da sve njegovim naredbama protivno čini. Pod Priedorom još ga žalostnii stignu glasovi: da je vezira mostarskoga i paše kućam opremio; da se o tom radi, kako bi Omer-paša iz Bosne imao vratiti se u Monastir, a Hafiz-paša i vojničkim upraviteljem postati; i kako je već odpisano u Carigrad, da se sve

odgodi do pramaljetja, jerbo je sad u nevrieme uvoditi tanzimat. Sada je dakle i za nevolju Omer-paša bio dobar s Krajišnici, koji ništa neznajući, što se u Sarajevu i po ostaloj Bosni snuje, dadoše svoju *redifu*[4] dragovoljno, ako će biti i za nevolju. 360 novih carskih sinovah, pošavši natrag u Sarajevo, povede sobom Omer-paša. Dok je još u Travniku bio, vezir Hafiz-paša noću ode iz Sarajeva put Carigrada; i tako iznenada stigne s vojskom u Sarajevo mjeseca studenoga. Osim što je spomenutu redifu doveo, ovaj pohod, s velikim rajinskim troškom i patnjom skopčan, kao i predjašni, neplodan i jalov ostane; a tomu, kako napomenusmo, bi uzrok Hafiz-paša, koi je zlatnu udicu bosansku bio već proždro i od Bošnjakah *pravoga Turčina* ime steko; naprotiv Omer-paša *din-dušmaninom* bi prozvan. Glasalo se je, da je Omer-*paša*, (koi još na polazku u Krajinu bio se preriečio s vezirom i sablju na njega potego) iz Travnika poručio veziru, da ga živ nečeka u Sarajevu, već da se kine kuda zna; ali ja mislim, da mu je on iz Carigrada dobavio dignutje; niti se može vjerovati, da bi serasker s vezirom tako svojevoljno smio postupati. Kako mu drago bilo, Hafiz-paša ode, i mjesto njega iz Drinopolja bude naimenovan bosanskim vezirom *Hajredin-paša*. Serasker došavši u Sarajevo, razašalje na sve strane po Bosni da kupe vojnike. Fazli-paša kupio je od Lievna do Travnika, i sve u miru. U Tuzli, gdje su Turci pod ondašnjim pašom od 20 godinah pravi pašaluk provodili, drugi dan u pašinu konaku zametnu kavgu, naskoče na carskoga čovjeka — i ubiju ga. Telali po čaršii odmah stanu Turke na

---

[4] Još od 18 godinah u svakoj nahii bio je popisan stalan broj vojnikah, koji su se *redifa* zvali. Imali su plaću na mjesec 5 grošah; a kad su upisivani, svaki bi uzeo od obćine 500—1.000—2.000 grošah. Svakoga u mjesecu petka jedan carski činovnik, talumdžia, učio bi ih talum (vježbanje, muštru). Imali su drvene puške i domaće traljave haljne, i svoje činovnike, mirialaja i liva-paše. Samo prvih godinah učili su talum, a kasnie bi zanemarili sasvim i zaboravili što su znali. Budući da su bili mnogi pomrli i ostarili, to su krajišnici na novo njihove rodjake ol koje druge svrnuli, platili im svakomu 1—2.000 grošah i tako broj podpunili. —

oružje zvati, drugi po nahiah zadju, a treći odu do Zvornika, Srebrenice i dalje sve dizat na oružje. Tuzlanci svoga pašu prisile, da im vodja bude; na brzo skupi se oko 6.000 momakah, te krenu pram Sarajevu. Bosanski prednjaci s Hafiz-pašom u Sarajevu bili su osnovali, kako će narod požbuniti i tako Omer-pašina poduzetja uništiti, ili barem otežčati. Oni dakle došavši kućam, po svojih ljudih tajno stanu buniti i paliti vatru, a javno trnuti i na mir nagovarati; tako po običaju htjeli su s jednom — na dva pira; ali dvostruk kolac, govore, neidje u zemlju. Ništa nemanje njim je išao od 20 godinah, i nadaše se tomu i sad.

Vezir mostarski u tom je bio stari majstor. On pobjegne na Bunu, njegov *Kavaz-baša* digne Mostarane i sina pašina obsjedne. Ali-paša piše iz Hercegovine i ište pomoć od Omer-paše protiva Mostaranom. Serasker dakle digne se put Hercegovine i stigne u Travnik u namjeri, da podje preko Skoplja, Duvna i Ljubuškoga u Mostar. U Travniku drugi ga glas stigne. Posavljani došli do Žepča; pred njimi Mahmut-paša Tuzla te idju uprav Travniku; druga vojska od Zvornika i Srebrenice došla do Kladnja te ide na Sarajevo; treću vodi Kavazbaša preko Konjica u Sarajevo; a Sarajlie gotove sjedinit se s njimi. Ovo serasker razumievši noćom odleti u Sarajevo, piše u Manastir po novu vojsku, Avdi-paši dade naredbu, da sve Sarajevo topovi okruži i na prvi najmanji pokret neka pali; Ibrahim-pašu s dvie hiljade opremi prama Kladnju; Skenderbega kajmakana (Poljaka grofa Ilinskoga) s 1.000 momakah u Konjic, i hitro se opremi natrag u Travnik, gdje iste naredbe učini, naperivši topove protiva Travniku. Vojsku, koju je bio odredio povesti u Hercegovinu, povede u Posavinu preko Zenice, gdje na Bosni upali most. Prije toga pošalje im *Čaušlaragu*, da ih pita: zašto i protiva komu su se digli, i šta traže? Posavljačke ćose, za narodno pravo neznajući, kod *Golubinja* u hanu nasrnu i ubiju ga; momci mu se razbjegnu, a ubojice konja i novce, što su kod njega našli, pograbe. Omer-paša, videći, da tude nije šale, krene s vojskom napried i sustignu se kod *Vranduka*. Ovo je mala tvrdja; s jedne strane Bosna rie-

ka, a s druge planina Orahovica; mjesto kršovito i za prepriečiti put velikoj vojski vrlo podobno. Uredna vojska — nizam — zadje drumom put Vranduka te ga i brzo osvoji; Arnauti zadju planinom, te stanu se biti i Bošnjake na nizame nagoniti. Poslje krvave bitke od 4 sata Bošnjaci nagnu bježati put Žepča, gdje je Mahmut-paša s ostalom vojskom čekao; koji videći, da poplašene nije moći ohrabriti na novu bitku, sam preko Bosne kod Maglaja predje na onu stranu. Serasker sutra dan stigne u pusto Žepče, i što su mogli naći vojnici, to popliene. Tuzla-paša s Mehmedbegom Gradačevićem, bosanske redife mirialajom i još njekoliko prednjakah, što su mogli prije u hitnji, nakupe se blaga, te preko Save pobjegnu u Vinkovce. Njegov sin *Osman-beg*, koga su buntovnici bili svrnuli da diže Zvorničane, s pašom zvorničkim pobjegne obnoć preko Drine u Biograd, odklen ih ondašnji paša odpremi u Carigrad. Omer-paša polahko napredovao je i u Derventi ustavio se. Tud pokupi vojnike, ladje na Savi i Bosni pohvata, od kojih stane graditi most prama Dobuju na Bosni. To je išlo sporo: više od mjesec danah morao je ostati na istom mjestu; jer zimno doba bijaše kišovito, vode se izlile, blata i bare provalile, put je bio sasvim prekinut. Bošnjaci ovo znadući i videći, da on k njim nemože, oni se potrude k njemu u Drventu, prebrodivši Bosnu kod Dobora. Carska vojska izadje pred njih u planinu *Vučjak*, bitka se zametne izmedju *Podnovlja, Kule* i *Velike*, sve do pod Vučjak. Bošnjakah bilo je preko 12,000, a carske vojske mučno više od 3.000 nizamah i 1.000 Arnautah. Bitka je za tri dni trajala; najposlje carska vojska potegne se natrag. Bošnjaci misleći, da su predobili, ostave svoj položaj i stanu goniti nizame. Nu ovi kad vidiše, da su ih u ravnice namamili: oklope ih sa konjaničtvom i topove namaknu s druge strane. Sad se sve pomete: bjegat je, al se nije imalo kuda; jer je otragu razlievala se Bosna. Ova ipak nije se toliko pogibljiva vidila, koliko oružje nizamsko: zato tko je prije mogao, gazio je i mnogi nepregazio. U ovoj bitci poginulo je od prilike oko 2.000 buntovnikah, a ranjene i potopljene tko bi

prebrojio? Nizamah što od boja što od bolesti manjkalo je preko 300 s Arnauti zajedno. Bez ikakve zapreke sad se vojska krene preko Bosne u Gradačac, a odavle u Tuzlu. — Ibrahim-paša nalazio se je u zlu položaju više Kladnja. Buntovnici bili su planinu *Stoborje* zasjekli i vojsku mu okružili; hranu ni odklen nije mogao dobaviti, a pomoć od Sarajeva zakasnila je. U Kladnju istom bila je izdaja, rad koje je Ibrahim-paša varoš zapalio, muselima posjekao, a brata mu kadiu svezana u Sarajevo još prije 20 danah odpravio. Brat svezan bratovsku mrtvu glavu nosio je kroz Sarajevo za veću pogrdu i strah Sarajliam. — *Omer-paša,* čuvši u Tuzli hrdjavi položaj Ibrahim-pašin, onako s umorenom vojskom pohiti mu u pomoć, i bez odmora za 12 satih stigne u Stoborje, te buntovnike izza ledjah nasrne, koji i onako preplašeni bivši, čuvši kod Vučjaka svoje bratje poraz: tko je mogao pobjeći pobjegao je; koji nije poginuo, uhvatjen je. U tom sa dva tabora stigne Hadži-ali-beg mirialaj, poslje 6. danah; a za dva dni mogao je doći. Serasker oduzme mu nišan — znak mirialajstva, rekavši mu: hajde, krmke čuvaj! — Odmorivši vojnike, krene se u Tuzlu natrag. Tude mu dovedu pašu tuzlanskoga Gradačevića i ostale prednjake, koji su se na vjeru bili povratili u Bosnu. Odmah ih zakuje u gvoždje s mnogimi drugimi uhvaćenimi u ratu i u Tuzli, te se krene slavodobitno u Sarajevo, gdje od kristjanah radostno, a od Turakah žalostno bude pričekan. Dok je još u Posavini bio serasker, *Mustajpaša Babić* bude zatvoren po Avdi-paši u Sarajevu, što je bio opremio tovar baruta Osmanbegu u Tuzlu, i u knjizi mu svaku pomoć obećavao od strane svoje i druge bratje sarajevskih Turakah. Knjigonoša izdade ga, te tako sa svojim zetom *Gjenetićem* bude zatvoren. — Skenderbeg, neimajući velike snage, samo je uzbio Kavazbašu, da neprodre k Sarajevu, i više putah bio se je s Hercegovci i njeke zasužnjene opremio u Sarajevo. Novi vezir Hajredin-paša došavši s 2.000 vojske po moru, izkrcao se je bio na Sutorini, odatle na Bunu došao, i do buntovnikah nikako nemogavši pošten prolaz kroz Mostar imati, — jerbo oni hoti-

jahu, da vojska carska pred gradom ostavi oružje, koje bi im se s one strane grada opet dalo, — krene preko Ljubuškoga i Duvna. Pred vezira bio je izašao Fazli-paša, a Ali-paša dao mu svoga sina Nafiz-pašu, da ga proprati. Taj do malo danah od mnogoga pitja prestavi se u Imockom. Hajredin-paša dodje u Sarajevo, ali mu je vojska po moru mnogo od bure patila; zato jedna tretjina pomrla je. — Oko istoga vremena, kad se je serasker vratio u Sarajevo, Skenderbeg dobivši nješto vojske iz Sarajeva, a po njekih kristjanih izviestjen o drugom putu, krene se od Borakah te zadje Mostaranom izza ledjah i kod *Lipetah* navali na protivnike, koji se tomu ništa nenadajući, poslje kratkog sraženja nogu u ledinu — razbjegnu se. Carska vojska bez ikakvoga odpora unidje u Mostar. Mnogi Turci ostavili su kuće puste i razbjegla se veća čest stanovničtva mostarskoga. Sutra dan Skenderbeg radostnu ovu viest službeno javi Ali-paši na Bunu: kako je njegove i carske neprijatelje sretno predobio; pozivlje ga u Mostar, da mu upravljanje pašaluka izruči i da se o daljem poslovanju dogovaraju. Ali-paša dodje; topovi su mu pucali, vojska carska bila je uzporedjena i isti Skenderbeg izašo je pred njega i skut mu poljubio. Na dva sata noći prizor se promieni. Skenderbeg s njekoliko činovnikah unidje k njemu, pročita mu višu naredbu, po kojoj kao buntovnik lišava se svake časti i dostojanstva; oduzme mu carske nišane, tako isto i sinu mu Hafiz-paši te ih odvedu vojnici u tamnicu. I tako gospodstvo nad Hercegovinom *Ali-paše Rizvanbegovića,* koje trajaše od godine 1832., ove god. 1851. svrši. Hercegovina za njekoliko mjesecih podpade pod bosanskoga vezira; ali poslje dodje vlastiti vezir Smahil-paša. Kad je Skenderbeg kod Lipetah bijo se s Mostarani, Kavazbaša nije bio tud, već je bio otišo u Zagorje, da diže Turke od Foče i obližnjih nahiah, da idju na Sarajevo; ali ovi znajući šta je bilo kod Kladnja i Vučjaka, protjerali su ga izmedju sebe; a on, čuvši svoje družbe nesretni poražaj, pobjegne u Zadar s njekoliko svojih momakah. Žena njegova najmladja, kad su carski vojnici ulazili u Mostar, skoči u Neretvu, da nebi za-

pala u ruke dindušmanom. Dok je još Skenderbeg pod Borcih bio, treći sin Ali-pašin Rizvanbeg s Arifbegom unukom, a sinom umrvšega Nafiz-paše, došao je bio preko Duvna sa 30 konjanikah u Sarajevo, poslan od otca čestitovat seraskeru sretan povratak iz Posavine i dogovarat se, kako će svladati bunu mostarsku. Serasker ih liepo primi i poslje tri dni na večeru pozove. Kad su po večeri otišli kućam spavat, dodju vojnici te sve odprate u tamnicu. Tako dakle i Hercegovina tanzimat primi i vojnike dade. Sva Hercegovina nije se bila požbunila, već samo nahia mostarska i iz obližnjih nahiah bilo je po njekoliko skitalicah. Ciela vojska, koja je pod Kavazbašom bila se sa Skenderbegom, nije veća bila od 800—1.000 vojnikah; ali su ovi bili ljudi jaki i ostarili prolievajući krv krstjansku, sami razbojnici i kesedžie; osim toga drum su i klance bili zauzeli, da se onim putem nije moglo proći. Skenderbeg imao je istina više vojske i to većinom Poljakah i drugih Europejacah — emigrantah, — sve dobre vojnike, zatim najbolje Arnaute pod glasovitim Gjulekom vojvodom; medjutim ta mu sreća nebi priskočila, unići u Mostar! — to je Omer-paša za se štedio; — ali oni krstjani iz Borakah, koji su mu put pokazali, to slavodobitje Skenderbegu uskoriše i oblakšaše; kojim on dobavio je ferman, da su prosti od svakoga danjka. Skenderbeg u tom ratovanju bio je u nogu ranjen, ništa nemanje pod ranom oženio se je s jednom prostom Turkinjom iz Konjica. — —

Omer-paša, videći sad svladanu Posavinu i Hercegovinu, bio je počeo male štokakve reforme uvoditi, al od nikakve koristi za kristjane, kojim samo prazna obećavanja davao je, a mjesto ovoga sav ratni trošak od njih uzimao. Turke naprotiv stješnjivo je. Mustaj-pašu poslao je uz Drinu sve do Višegrada, koi je hvatao vojnike i buntovnike. Medju vojnike uzme sina jedinca, diete od 18 godinah, Mahmud-paše zvorničkoga. Sve se je bilo prestrašilo, što se Muhamedu klanja. *Mahmud-paša Tuzla,* dva sina Mehmedbega Gradačevića (koi je u tavnici umro), *Mustafa-paša Babić,* liva — brigadir bosanskoga sandžaka, njegov zet

Mehmetbeg Gjenetić, obojica bezi sarajevski, više begah posavačkih buntovnikah do 200 bude opravljeno svezanih u Carigrad. Paše nisu bili svezani, već na prostih samaricah, a ostali pješice. Pokupljeni bosanski nizam bude uvrstjen u druge tabore rumelijske na mjesto izginuvših nizamah. Do 500 probranih bude poslano u Carigrad, koje isti sultan želio je viditi, kao mladiće otresite, ugledne i pristale, koji su bili većinom sinovi bosanskih begovah. Sva ova kad budu uredjena i dovršena, serasker s njekoliko taborah vojske preko Konjica ode u Mostar, — da traži silno blago Ali-pašino, koje je već bilo razčapano i većinom raznešeno, kao što je po njem tuzlansko. On je više vremena bio nakanio zaostati u Mostaru, buduć da je i ženu i svu službu onamo odveo bio; ali se na brzo sve drugčie preokrenu; i kad se je scienilo da je sve leglo i carski tanzimat primilo, na jedanput buknu nova vatra, žešća od predjašnje, kako ćemo unapredak viditi. —

III.

Hej! Krajino, krvava haljino,
S tebe vazda započimlje kavga;
Dosta li si majkah ucvilila,
Ljubovnicah u crno zavila?

Narodna pjesma.

Krajina bosanska od Vrbasa pa do preko Une, a osobito ona preko Une, uviek se je najžešće opirala carskim uredbam. Krajišnici nesamo da nisu davali ništa u carsku blagajnu, već su još iskali da se njim daje iz carske blagajne njekakva starinska plaća u ime čuvanja medje. Od godine 1832. sve do 1851. more se reći da su imali pravu republiku; na nje su veziri išli, gotovo svaki; mnogi su krajišnici izginuli; mnogi u sužanjstvo odvedeni i u prognanstvo odpravljeni; ali dok se kućam vrate, a oni kô što su i prije bili — buntovnici. Oni su samo poslušni bili dok je vezir s vojskom medju njimi bio; a dok otidje vezir, a oni opet oni isti. Sva je Bosna u nje oči uprla, i bosanska balia svašta bi prie vjerovala, nego da će se Krajina igda tanzimatu pokloniti. — U Krajini diete, dok prohoda, pâsa neima, već za svitnjak kuburu zadije te pred ćaćom volove aćka! — Krajišnikom u rat ići bilo je isto kao na pir. Četovanje — to je njihovo obično uzdržavanje; osobito od kako im nije tako lasno bilo prelaziti medju austrianku i tamo robiti, od toga vremena išli su po ostaloj Bosni šiš i goliš i tražili bi pravoga dina; a medjuto prehranili bi se i presvukli hodajući po vlaških kućah. Ostali bosanski Turci njihovomu pohodu radovali bi se; osobito *kokošari,* jer bi se i oni uz nje pomogli; a najviše zato, što bi oni kristjanom na konake padali i njim zlo činili: robili, palili, cienili i mlatili; a taki su kod Bošnjakah *pravi Turci!* U Cazinu skupi se triestak

ćosah, svaki dade po fišek baruta, napune topić, i opale ga. To je znak, da je vrieme ratno. Telal viče: »Tko god ima dugu pušku, neka leti pod *krivu krušku — dinjaču!«* Ova je kruška pod Cazinom, i zove se *dinjača,* zašto se pod njom o dinu savjetuje, kako će din — vjeru tursku sačuvati. Tu se dogovaraju, kako će ići pod *jabuku dinjaču* — u polje sarajevsko, i, ako im se tude nezadovolji, uprav u Carigrad. Oni se uviek brzo na rat spreme; jer oružje i barut kod sebe imadu; samo komad kukuruzovnice baci u torbu, daubasi počmu tući, barjaktari razviju barjake i eto ih napred. U prvom vlaškom selu izmiene obuću — opanke i čarape, koje vlaškim mladam poskidaju i sebe zaodiju. Oni neidu carskom džadom, već po vlaških selih; treba se hraniti! i to im je nesreća, što uviek zakasne, te dok oni po selih kokoši operutaju, dotle vezir skupi vojsku, izadje im na susret, te ih razbije. Al pri tomu i to im je sreća, što ih uviek malo pogine; jer poslje kratkoga puškaranja, kad im nestane baruta, ol koi od drugovah na blizu pogine, odmah zaviču barjaktari: »Bježi Uso! Izgibosmo svi.« Tako je njihovo ratovanje, koje sam od dvadeset godinah počeo pamtiti. — Zemlje im je priroda najboljimi darovi nadarila; ali puste i neobradjene stoje. Oni samo toliko posiju kukuruza, što im je za kuću prezimiti potrebno; od ostaloga se nestaraju. Isti bezi ovdje su siromašni; jer malo koi kmet medju njimi smije stajati.

Koliko su oni Kristjanom sa svojim ratovanjem od štete bili, nije moći izkazati! tako isto koliko su vezirom muke i štete uzrokovali, vodeći na nje, gotovo svake godine rat (koji je opet preko kristjanskih ledjah prelazio), mučno je opisati! — Svak je želio, da će ovoj svedjernoj buni krajišničkoj kadgod sudnji danak doći — i dodje.

Dok je serasker s vojskom krenuo put Posavine, odmah je top pukao na Cazinu. Kapić je još prie toga, dok je vojska carska otišla prošaste godine izme-

dju njih, bio počeo mutiti po Cazinu; ali od kajmakama bihaćkog bio je iz grada protjeran, i krio se što kuda. Sad pako požbunivši se na novo, protjeraju kajmakana i zauzmu Bihać, te *Kedića* na novo za poglavicu i vodju odaberu. Regjić barjaktar iz Vranograća bio je još lani poslan od Krajišnikah u Carigrad, i sad se je s novim vezirom preko Hercegovine vratio. Ali-paša mostarski s njim se dogovori, kako će Krajinu na novo dignuti na oružje.

Regjića su Krajišnici čekali ko ozebo sunca, da čuju šta im je opravio u Carigradu. On pako s ostala tri druga dobio je u Carigradu taj odgovor, da ide u Bosnu, gdje će sve čuti od seraskera i vezira, što na nje spada. On dakle Krajišnikom kaže: »Počamši od Mitrovice i od naše Kladuše dalje nigdje neima turske prave vjere! Ja sam je, reče, tražio u Carigradu; tud je ni od lieka neima! Sve se je na vlaško obuklo; tamo nit se uči, niti klanja! Još prave vjere *kod nas* ima, i bolje nam je svim izginuti, nego se vlahu — Omer-paši — predati, da našu djetcu oblači u vlaško odielo. Eto Posavina što radi; eto Hercegovina, kako mlati vlaški soj — nizame, — a mi da gledamo?! Ne, svi hajdemo bratji na pomoć; s nami je Sarajevo, Travnik, Jajce i sva Bosna; dok je vrieme, gonimo oni smrad izmedju sebe!«

Tako Ali-paša, što po Regjiću, što kasnie po drugih poslanicih pobuni Krajišnike na novo. Takodjer iz Sarajeva, Posavine i drugih miestah sve su dolazili paljenici, da Krajišnike podignu što prie. Oni se dakle podignu u tri vojske. Prva krene pod Aliom Kedićem preko Priedora i Kozarca na Banjaluku. *Ali-beg Gjinić,* kajmakan banjalučki, s njekoliko stotinah banjalučkih Turakah zatvori se u grad; ostali Banjalučani (kao i svi putem Turci od Une dovle) sjedinili su se s Krajišnici; dapače isti u gradu jedan na drugoga pucali su; i tako sutradan odmah Ali-beg predade im grad; a on s jedno 50 drugovah pobjegne put Kotora. Kedić sad počme upravljati, muselima i ostale činovnike naimenuje — i Krajišnici panu na konak u krstjanske kuće. Krstjanski imućnii trgovci na vrieme su bili izmakli, koje kuda verući se; kuće

i dućani ostali su na momcih, kojim Krajišnici obriju kose, da nisu kauri, a s fesovah poskidaju kite, da nisu nizami. Kuću crkvenu razruše, jer je u njoj pitje bilo; tako isto i han na čaršii, jer se je u njem vino i rakia prodavala, i na oba mjesta više hiljadah okah proliu, (samo ruma 10.000 okah), jer se to protivi dinu, da se ondje pije, gdje se turski ezan uči. U Banjaluci su mjesec danah Krajišnici stajali, a s hranom i drugimi potrebitimi stvarmi morali su ih sami Kristjani uzdržavati, i osim toga tolike ucjene davati. Kapić s drugom vojskom preko Ključa i Varcara stigne pod Jajce. U gradu je bio muselim i kadie Osmanlie i do 60 Arnautah. Svetjenici i trgovci sve svoje stvari, koje su mogli ponieti u grad, snesu i grad se zatvori. Jajčani Turci iste misli s Krajišnici, usiluju muselima, i grad se Krajišnikom preda. Krstjani i svetjenici s pogibeli života težko obnoć uteku; a njihovo svekoliko imanje dodje u šake Krajišnikom, a najviše Jajčanom. Dok su Krajišnici Bihać zauzeli, ja sam Omer-paši javio, da se Krajišnici spremaju prama Travniku, i da je od prevelike potrebe, da dva tri tabora dodju u Jajce, inače da smo mi Kristjani u zlu stanju, jer će oni zaisto proći. Meni Omer-paša iz Tuzle odpiše, da se ništa nebojimo. Krajišnici medjutim doznali su, da se ja dopisujem s Omer-pašom, i moga prijatelja u Ključu, da nije izmako na vrieme, malim nepogubiše. Meni dakle nije bilo stanka kod kuće, već se opremim u Sarajevo seraskeru. U Jajcu kažem mudiru i kadii za Krajišnike, da su došli u Ključ, a straže im prednje da su povrh Varcara u Podražnici. *Hadži Alaj-beg Kulenović,* koi se je bio prie mjesec danah s ćabe povratio, kaže, da to nije moguće: već »vi lažete na Turke, a Turci na vas; ako je, veli on, sudjeno, da Krajišnici dodju, doći će svakako; ako nije, netreba carsku vojsku mučiti i sviet da se pati prenoseći ih.« Ovo je bio serdar gradski, kod njega su stajali gradski ključevi; znao je dakle on u dogovoru s ostalimi Jajčani, kad će biti sudjeno Krajišnikom grad otvoriti. Ja sam otišo u Travnik kajmakanu i kazao mu sve. Omer-paša bio je već otišo u Mostar, dakle posla me k *Ali-paši Sahrošu;* ko-

mu ja kazavši sve, on u taj čas naredi, da 2.000 vojske na vrieme leti zauzet Jajce, i to odmah po podne. Isti dan ja odletim u Sarajevo i sve prikažem veziru Hajredin-paši, koi mi reče, da je i on primio izvješće, da su došli bili Krajišnici do Timara, 4 sata blizu Banjaluke; ali da su se povratili, čuvši da je Mostar zauzet; da se ništa nebojimo: *sve je leglo*. Ja mu pokazah isti dan knjigu iz Jajca, gdje mi se piše, da su već zauzeli Varcar. — Sve je bilo zaludu. Poslje tri dana ja se vratim u Travnik, gdje razaberem, da je vojska išla do u kazansku goru, njekoliko topovah opalila i vratila se natrag, primivši izvjestje od šure jajačke, da su se Krajišnici iz Ključa natrag vratili, i da u Varcaru neima nikakvoga straha, i moje družtvo, koje je bilo pobjeglo u Jajce, da se je vratilo kućam. Kad je tako, to je i bolje, i ja se uputim put Jajca. Kad sam bio odmako tri sata, eto ti knjigonošah na vrat na nos lete od mudira jajačkoga, noseći u Travnik izvjestje, da su Krajišnici u Jajce došli, i da lete gradu na pomoć što prie. Tude mi je sreća priskočila, jer bih im uprav u ruke došo, i to Kapiću na konak, koi je u našoj župničkoj kući kvartir imao. Ja iz Travnika pišem seraskeru sve, što je i kako je; i ako on nepohiti k Jajcu, to će Krajišnici bez sumnje naskoro zauzeti Travnik; jer se u svoje generale ni malo pouzdati ne može; oni bo samo po izvjestju bosanskih šurah rade, a šure u jednu tikvu s Krajišnici pušu. —

Mustafa-paša, kad sam ja išao u Sarajevo, bio se je iz Podrinja s vojskom vratio i u Travniku vojsku odmarao. Kad su Krajišnici grad jajački zauzeli i počeli se spremati na Travnik, onda on stopram krene se put Jajca s 3.000 vojske. Krajišnici su mu do u krezlučku goru bili na susret izašli i tu se pobili; ali ih je zatjerao u grad Jajce i nastanio vojsku u predgradje krstjansko *Pijavice,* i okolo grada. Kameni most bio je u njegovih rukuh; naprotiv drugo predgradje *Kozluk* i drveni most držali su Krajišnici. Carska vojska bila je pod Jajcem 15 danah na sniegu i s buntovnici puškaralo se. Ovi bjehu presjekli put travanjski i hrane, što bi god došlo za vojsku, oni bi ote-

ti. Sa svih straha bila je carska vojska oklopljena te od zla vremena i oskudice u hrani pobolila se; za deset danah varili su iz kristjanskih koševah klipove — kukuruz — i tako se hranili. Serasker je na dan po triput tatara slao, da udare na grad; al zaludu; — vojska se je bila pokvarila: medju se su se krali, bili i starijemu svaki posluh uzkratili. Mustaj-paša bio se je spremio, da se natrag povuče u Travnik; što da je učiniti mogao, za dva dni morao bi iz Travnika u Sarajevo povući se i Travnik pao bi buntonvikom u šake; a i u Sarajevu i svoj Posavini sve je bilo gotovo da se digne.

Omer-paša dobivši izvjestje u Mostar, pohiti preko Lievna, Kupreša i Skoplja uz Vrbas pod Jajce; s velikom mukom prodre kroz polja lievljansko i kupreško, gdje je mećava strašna puhala a snjegovi do trbuha zapali. Skenderbeg s drugom vojskom uputi se preko Glamoča put Ključa, za uzbiti Regjića, koi vodjaše treću vojsku prama Glamoču i Lievnu, da ondašnje Turke diže na vojsku. Omer-paša, došavši pod Jajce, uzbije krajišnike iz predgradja Kozluka i zatjera ih u grad na lievu obalu Vrbasa; oplete nasape povrh predgradja i bateriu namjesti kod *Kraljeva groba* te u grad stane pucati i kuće oriti, rušiti i paliti. Mustaj-pašu metne pod zatvor, u kom je tri dni bio i poslje na molbu drugih pusti ga, oštro ga ukorivši za njegove pogreške. Vojska je bila na novo oživila videći Omer-pašu — i, bivši sdvojila o pobjedi, na novo se ohrabri.

Kedić, začuvši za dolazak seraskerov, krenu i on k Jajcu sa svom silom. Regjić, razabravši da je u Glamoču Skenderbeg, neusudi se ići mu na susret, već skrene prama Jajcu i s Kedićem se sjedini u Jezeru, dva sata daleko od Jajca. Kapić, videći da se dulje nemože u gradu ostati, prvo poradi sveudiljne vatre, koju činjahu topovi, a drugo bojeći se, da vojska carska izza grada prošavši s druge strane od Varcara neobkoli grad i tako ih sa svih stranah zatvori: ostavi u gradu njekoliko stotinah ljudih, a s ostalimi svimi ode u Jezero, te sjedinivši se s ostalom vojskom, podju da će preko Grbavice obići i tako izza ledjah uda-

riti na seraskera. Ta je osnova bila dobra, da je bio Omer-paša tako lud, kako su oni držali. I on je znao za te mice. Prije dva dni opremio je Derviš-pašu s 4.000 urednih vojnikah i 1.000 Arnautah istim putem preko Grbavice, i Krajišnike, koji su se istom uputili uz brieg *Otomalj,* više Jezera susretne i s njimi se tukne. Krajišnikah bilo je do 15.000; al što su mnogi bili po selih na dva tri sata od ratišta daleko, a drugo što je taj boj započeo se iznenada, ni pola se nije bilo. Topovska vatra i Arnaut stjera buntovnike u ravninu, gdje su morali ol nizamom pasti u ruke ol se davati u Plivi. Poslje 4 sata žestokoga okršaja Krajišnici nagnu bježat jedni pram Varcaru, drugi pram Banjaluci; a ostali po šumam, kud je koji prije mogao ugrabiti. Dosta su za njimi poslje čobani našli sabaljah, kapah i sarukah, gdje o grani kojoj vise, što u hitnji ovi junaci pogubiše! — Drviš-paša nije ih od polja dalje gonio; već je zauzeo glavice oko Jezera i tude zaostao; a da bude odmah krenuo prama Jajcu, sve bi u gradu kao miše u stupicu mogao pohvatati.

Dok je ova bitka trajala pod Jezerom, serasker je palio iz pušakah i iz topovah na grad vas dan; iz grada je do pred mrak ponješto odgovaralo iz pušakah i iz topovah, a pod noć sasvim prestane. U gradu zaostavši Turci, kad su čuli što je bilo pod Jezerom, obnoć sa ženami i djetcom svi pobjegnu u obližnje dubrave. Sutradan istom oko podne znadne se, da je grad prazan, u kom samo dva krajišnika spavajuća zateku. Poslje ove bitke na dva dana stignem ja s mojim družtvom iz Travnika; straža nas dovede pod šator Omer-paši. U svem Jajcu nikakva bosanskoga Turčina nije bilo, tako isto ni Kristjanah; sve je bilo pobjeglo i posakrivalo se: Kristjani od buntovnikah, a ovi kasnije od nizamah. Poslje njekoliko danah Krstjani se povrate, a mnoge Turke, Turkinje i njihovu djetcu Arnauti dotjeraju kao koze iz šume. Jajce je bilo slika mrtcu: sve je izgledalo hudo i čemerno od gladi i straha. Hranu su pojeli Krajišnici, kuće iz topovah i vatrom mnoge porušene, dućani od Arnautah i nizamah polupani, roba raznešena. Trgovci, koji su prije na hiljade brojili, sada nisu imali u šta presvući

se! Krajišnik što nije mogo odnieti, to nadošavši nizami i Arnauti kao gladni vuci sve porobiše, kako tursko tako i kristjansko. Zabiti nizamski, koji bi imali paziti red, sami su išli obijat i plienit krstjanske dućane i magazine! Nered bio je dovršen, kad već nisu imali šta plieniti. Meni je Omer-paša bio zapovjedio, da u družtvu s njekoliko Krstjanah popišem svu štetu i da će se izplatiti sve; i sutradan mi je dao 50.000 grošah i dva velika koša kukuruzah, koje sam činio podieliti. Da ove pomoći nije bilo, sve bi od glada skapalo. U bitki kod Jajca i pod Jezerom poginulo je od prilike 1.500 buntovnikah, a nizamah i Arnautah do 400; osim toga oko 200 nizamah skapalo je od bolesti. Pod Jajcem stajao je serasker 6 danah, i odtale preko Jezera krene se put Banjaluke.

Kapić bježeći izpod Banjaluke dodje u Zmijanju selu Pavićima i pane s njekoliko družtva na konak, i tud sutra zorom iz zasjede bude ubijen od bratje *Čavkah,* Turakah iz Glamoča, koji su bili u hajducih i prije dva mjeseca ubili njekoliko krstjanah kiridžiah u Janju, i sve što su imali odnieli im. Ovu bratju po naputjenju Fazli-pašinu podkupi Omer-paša za *pet hiljadah* grošah, da iz zasjede ol kojim mu drago potajnim načinom ubiju Kapića. Oni dakle odu pod Ključ Kapiću, da mu se pridruže vojsci, kazujući, da su pobjegli od progonstva muselima glamočkoga, koji im nikako nije dao ići s Krajišnici, i da bi ih više došlo, kad bi smjelo od muselima. Kapić je pohvali i uzme sebi za momke. Oba brata saspu svoje šišane u njega, i u taj čas mrtav pane na kućnom pragu. Krajišnici to videći opale iz štucevah za njiim i mladjega brata rane u nogu. Oni su došli pod Jajce i serasker, kad se uvjeri od kućanah, gdje je bio ubijen, izplati im obećanih 10 kesah.

Ibrahim Kapić, efendia, bio je osrednjeg stasa, obličja ružna, pogleda krvoločna, nosa od živine iztočena; zato kad bi govorio tunjko bi u nos. On je bio rodom iz Cazina, gdje je njeko vrieme i kadiom bio. U svih mutnjah krajišničkih on je medju prvimi uviek bivao. G. 1837. bio je od Vehdži-paše prognan u Aziu, odakle poslje 6. godinah vrativši se i nimalo pameti

nedozvavši se opet je po Cazinu uviek mutio. G. 1849. u družtvu s Kedićem dizao je krajišnike protiva Tahir-paši; sljedeće godine pod Priedrom bio je obećao seraskeru viernost; ali vrativši se kući, odmah se je u cazinskom gradu bio zatvorio i lasno bi ga Jakubbeg, kajmakan bihački bio uhvatio, da ga obnoć nisu prijatelji iz grada tajno uklonili. U svoj ovoj krajišničkoj buni on je najviše radio i svojim svjetom upravljao. Po Jajcu je sa svetjenici i krstjanskimi trgovci nemilo postupao, i jednu noć hotio sve pogubiti, da nije istu noć otišao u bitku, a oni se izmakli. Vlastitosti ni osobitosti kakve prirodne, koja bi ga dičila, nikakve imao nije, niti ovo njekoliko besjedah o njem napisanih nije vrieden! Tako dakle ovi nečovjek nečovječnim načinom glavom plati, bivši uzrok tolikoj biedi. —

Pod Jajcem težko sam umolio seraskera, da neda plieniti Varcara, kao što je bio odredio. On mi govoraše: »buduć su kuće kristjanske s turskim izmiešane, to ću ja Kristjanom izplatiti što bude štete.« Ja mu na to kažem, da veću hvalu zaslužuje onaj, koi je čuvao, da mu se kuća ne upali, nego onaj, koi je upaljenu načinio novu, ako će i bolju. »Vi ako hotjednete štetu plaćati, imat ćete i šta preko reda platiti; medjuto znajte, da su Turci sve svoje uklonili i posakrivali, tomu se nadajući kao krivi; a Kristjani naprotiv ne plienu, već obrani od vas nadaju se. Eto Jajce i Jezero oplienjeno je i popaljeno: a Varcaranom bilo je dosta krajišničke gladnike više od mjesec danah hraniti.« — Davši mi besjedu, da neće ništa biti, ja se odielim svojoj kući u Varcar poslje mjesec danah, kako sam iz njega pobjegao. Od krajišnikah, osim što su pojeli i popili, drugoga kvara nije bilo; dapače u naše sobe ni unići nisu htjeli, već se u učionici nastanili. Varcarani su ih na to istina nagovorili; al su im oni odgovorili, da čekaju kad se vrate iz Sarajeva, onda ćemo, veli, probirati pravu raju. Al kad su se vratili izpod Jezera kroz Varcar, projurili su bez obzira.

Nad Varcarom je vojska prenoćila; dva tabora ostala su u Jajcu, a Arnauti otišli su u naokolo na sve strane kao vižlovi, i gdje su god našli koje begovske

konake, pune svega od toliko stotinah godinah, porobili su i oplienili do posljednje asure!

Kad sam uprav tu večer k Omer-paši došao, Arnauti dovedoše od Ključa, kud je bio pobjegao, kadiu jezerskoga. Na njegovu zapovied odmah ga povališe na ledinu, te četiri nizama s ljeskovci počeše mlatiti nemilice kadiu po nogama; drečao je kao ubodenik i poslje dviesta udaracah digoše ga te kroz svu vojsku provedoše nakomice puškami u ledja udarajući i podrugujući mu se vojska: »Udri Uso! nadaj se Aso! udri Magjara!« Ovako su Krajišnici vikali, kad su se bili s nizami. Dok efendiu odvukoše, odmah mene zovne preda se, gdje mu ja predstavih ondašnje kristjane, i zahvalih mu na daru, što nas je sačuvao od pliena. Pita mene: »Kako ti se dopada efendijin dogadjaj?« »Vi znate«, odgovorim mu ja, »da svetjenik i književnik takim prizorom nije navikao; a uprav vam kažem, da mi ga je žao! jerbo je čovjek star« (imao je odprilike 60 godina). »Nežali onakoga zlačinca,« odgovori on »već žali onake (uprvši prstom prema komordžiam), koji moraju porad onakih zločinacah toliko patiti sa svojimi konji i volovi.«

Dok mi tu na ledini popismo po kahvu, eto ti nevoljnoga efendiu vode pred nas. Izpale mu njekakve knjige — ćitab — iz njedarah, i u njih našli više rukopisnicah Regjića i drugih buntovnikah. Čaušom dade rukopisnice da čitaju, a on otvori knjige čitati. »Na moju dušu, Jukiću! čaratamše! Pitaj ga, jeli našao u njih, da će danas bijen biti?« »Eto čuje« kažem ja, »pitajte ga vi.« »Efendia!« dreknu Omer-paša, »jesi li u ovih čaratamšah našao gdjegod, da ćeš danas biti bijen?« »Aman gospodaru! ja sam gluh, ja nečujem ništa; mene su Krajišnici natjerali, te sam im što šta morao bilježiti; jer drugi nije znao pisati.« »Jest dà,« odgovori serasker, »nije znao drugi ni tajina (hrane) moje hvatati i krajišnikom dieliti?«

Malo kasnie odvedoše ga te u gvoždje zakovaše. Ja sam mislio, onako star čovjek ni deset danah neće moći živjeti, kako su ga izprebijali! ali je on u gvoždju kroz svu Krajinu proveden, poslje u Travnik doveden, odkud poslje mjesec danah tavničenja u gvoždju, ona-

ki star bude pješice do u Carigrad odtjeran! Koliko je tvrda bosanska kost!

Tude mi serasker kaže sve, što je naumio po Krajini raditi, i da će u Banjaluci gornji šeher, gdje sami Turci, pravi hajduci, žive, cio upaliti. Molio sam ga, da se smiluje ženama, staru i nejaku, koji ništa nisu mogli skriviti; »a ljudem možete se i drugim načinom osvetiti, nego li paležem; jer ono, što izgori, nikomu nije na korist« ... Najposlje promienio je na bolje misao.

Od Varcara prvi konak učini na Sitnici, a drugi na Dobrinju, što oboje leži u banjalučkoj nahii. Ovdje se dogodi novi žalostni krvoločni prizor. Dok smo još pod Jajcem bili, Ibrahim-paša stigao je s jednim odjelom vojske, u kojoj je vodio Ali-pašu Rizvanbegovića, bivšega 19 godinah vezira hercegovačkoga. On je pod stražom jašio na jednoj mršavoj samarici, a sin mu Hafiz-paša pješice pod njim za ular konja vodio. Telal je vikao po čaršii, da svak idje gledati Ali-pašu. Upravo kad je stigao pod Jajce, ja sam se kod njega (Omera) nalazio i morao sam ići preko volje gledati kako ga vode. — Kazivao mi je, da će ga tako kroz svu Krajinu i Bosnu provesti, da vide u koga su se uzdali. Sad na Dobrinju neznam. što mu je bilo, te je misao promienio — i oko ponoći tajno ga dade od straže ubiti; dva zrna su mu glavu skroza prošla. Sutradan je na salah u Banjaluku snešen i bez ikakve svečanosti kod glavne džamie Feradie zarovljen. Taka bi nemila smrt jednoga carskoga vezira, koi je hude Kristjane likom opasao i više hiljadah u prosjake opremio! On je bio sve ufanje bosanskih bašah; radi svojih zlih dielah bio je često pozivan u Carigrad; ali imajući tamo dobre kapidžie, prijatelje plaćene, uviek ogovoren i opravdan bio; i budući je svake godine polazio s vojskom na Crnogoru, to je u Carigradu držan za jaku carstva podporu i kao potreban u onih stranah; zato mu je lasno za rukom pošlo kod devleta, svoja dva sina učiniti *pašami*. Prije godine 1832. on je samo bio agom i muselimom u Stocu; otca mu je pogubio g. 1824. Dželaludin-paša, bosanski vezir. Na istom mjestu ovdje na Dobrinju, sin njegov Nafiz-

-paša, kao mirialaj, došavši veziru u pomoć protiva Krajišnikom sa 600 spahiah, učinio je izdaju g. 1846. 3. studenoga. Proći će i stotine godinah, da raja hercegovačka neće se osviestiti ni oporaviti od njegova zuluma! Svakomu je drago bilo viditi i čuti, da je njegovomu vladanju učinjen konac; ali da je takim načinom mučen i na razbojnički ubijen, nikomu, koi ljudsko srdce ima, nije moglo milo biti. Slični dogadjaji jesu plod barbarske politike, koja suda i pravde netraži. Isti Omer-paša stidio se je za njegovu smrt; isto tako i za Kapića.

Za pašu je prosuo glas, da ga je straža nehotimice ubila; kad je stražar zadriemao izpala mu puška, omakla se i pašu ubila: »Volio bih ga živa kroz Krajinu provesti,« govoraše meni, »nego što se blaga može zamisliti: jer Krajišnici i sad jedva će vjerovati, da sam ga uhvatio; e! to je moja nesreća!« Za Kapića pak izgovarao mi se je, da ga je Fazli-paša naveo na to: »Jednoč,« govoraše mi on, »bivši dobre volje u Sarajevu, dodje mi glas da je Kapić na novo počeo mutiti i buniti. Ja ću se izreći, da bi dao 5.000 grošah, tko bi ga ubio. Fazli-paša, da se umili kod mene, dobivao je svoje ortake — drugove —, ona dva hajduka i doveo mi ih; sada nisam htio besjede uzimati natrag, da mi nerekne, bio je pijan.« Kapića je malo tko od Krajišnikah žalio, dapače proklinjali su ga, što ih je na tolike nevolje naveo. Ali-pašu pak svi Turci žalili su, držeći, da je otišao u Carigrad, da bi i sebe i druge kod cara opravdao, a seraksera oborio. On je bio čovjek krupan, stasa osrednjega, imao je od prilike 75 — 80 godinah. Sina mu, koi je bio pod istim čadorom i spavao, kad mu je otac ubijen, s drugimi zarobljenici odvedu u Banjaluku. —

Pod Banjaluku došavši pohvata odmah njeke prednjake, medju njimi Hadži-Abiba, koga je Kedić učinio muselimom, te ih strašno dade iztući. Zaklinjali bi ga carskim hljebom, a on bi iztrkao pred čador i rekao: »Kakvog cara? Vi kažete da neima cara! Vi govorite, da je car turski Moskov; vaš je car Kedić.« Tako ih je za tri dana tukao nemilice, zakivao u gvoždje i morali su izpod konjah gjubre kidati. Ostalim

zapovjedi, da što brže namet od 3.000 kesah (1,500.000 grošah) moraju u carsku haznu platiti; od kojih novacah 100.000 grošah odredi za Kristjane jajačke. Banjalučanah bilo je otišlo preko Une s Krajišnici oko 70. Zapovjedi da im se kuće sruše i od one japie — gradje — načini crkvenska kuća, koju su isti oni Banjalučani razvalili, i gradju odnieli. To je poslje s bandom vojničkom učinjeno; al gradja nije snešena niti crkvenska kuća načinjena, kao ni šteta banjalučkim Kristjanom do danas izplaćena; a bila je popisana i iznosila blizu 500.000 grošah.

Smiešan se je jedan dogadjaj toga vremena dogodio u Banjaluci. Poznato je, da je Omer-paša Turčinom postao ovdje god. 1828. To je mnogo Banjalučane pržilo. Dok je on u Mostaru bio, njeki šeh pokupi dahire, i nadje, da je Omer-paša iz Mostara pobjegao u Banjaluku i tu se pritajao, da za njega nitko nezna. Al tko bi ga sad našao u Banjaluci, toliko prostranu šehru, osobito, ako se je u mačku oli koju drugu živinicu pretvorio? Jedni su govorili, da ima biti kod udovice Sovte Boića, gdje se je poturčio; išli su dakle tamo, staru babu mučili i gnjavili, da kaže, gdje ga je sakrila. Kukavna bula od udaracah pretrpljenih do njekoliko danah prestavi se. Banjalučani joj nisu ni rahmeta (pokoja) duši predali: jer je nju Omer-paša *materom* zvao, kad je lani dolazio nju i sina joj darovavši. Nenašavši dakle tude, išli su u drugu kuću njekoga Kristjanina s golimi noževi, te su svu stelju u postelji izboli. Tude je prvi put lani spavao Omer-paša, te su svi scienili, da se je morao tude sad sakriti, pretvoren u miša, štakora ol koje drugo živinče; jer je šeh u dahirih našao, da ga je Bog nalet učinio poradi toliko zloće prama Turkom, što je učinio . . . Omer-paša je ovo sve prie na putu razumio, i sad Banjalučane pitaše: »Vi ste mene tražili po slami, a niste htjeli po me doći u Mostar; eto došo sam vam na noge, da vam izpunim želju. Ej budale jedne! na što ste došli? brojite se bezi i gospoda, a gore ste divanie, nego čovjek vjerovati može. Vi ste magarci; ja ću vas naučiti pameti.« Oni kažu, da ih je naveo šeh. Nizami dovedu šeha, zamašitu ljudesi-

nu; imao je bradurinu do pâsa, progrušanu, star od prilike 45 — 50 godinah. On je držao tekiu od više godinah u Banjaluci i oženjen bio. Banjalučani su ga kao delfički orakul u najtješnjih okolnostih za savjet pitali, došaste stvari uviek im je kazivao (naopako i po njih i po se!). Dok ga dovedoše, zapovjedi serasker, da mu se obrije brada i kose, te da ga metnu za nizama. Sutra dan dovedoše ga u uniformi pred seraskera, pred koga kleče i zamoli ga, da ga uvrsti medju konjanike: »jerbo sam,« kaže »star i nemogu pješke ići, ja dobro znam jašiti.« »A gdje si naučio vojevati na konju?« pita ga on. »Ja sam još jednoč vaš vojnik bio, kad ste vi bili s Druzi; ja sam Kurd.« »A, a, znam, znam dobro; pamtim, kad su se Kurdi sjedinili s mojom vojskom, ja ih stavio na stražu, a oni svi prešli k neprijatelju; i ti si dakle ondje bio!?« »Ej, ja nisam kriv; naše vodje to su učinile.« »Hajde dakle, što si tražio, nek ti bude.« I odvedoše ga medju nizam-spahie. —

Pod Banjalukom bio je serasker pet danah, te krene put Kazarca, koi odavde odstoji 8 satih, i taj dan na po puta pod Ivanjskom prenoći. Sutradan prie podne dodju ka Kozarcu, i puška krajišnička zapuca iznenada. Svak je kazivao, da su Krajišnici preko Sane u selu Matorugah; nitko dakle nije mogao ni pomisliti, da će oni u Kozarac pred toliku vojsku izaći: usuditi se 800 ljudi da toliko hiljadah uredne vojske i Arnautah s konjaničtvom i topovi u ravnici kod kućah uzbie i put im preprieči. Al tko poznaje benu kraljišničku, neće se ni malo čuditi. Dok su njekoliko pušakah izpalili, nagnu bježati; pogine ih 100 i toliko dvaput bude uhvatjeno. Omer-paša zapovjedi, te cio Kozarac, varoš od 200 turskih kućah, upale i obrane od vatre samo deset onizih, koji nisu bili s krajišnici: toliko isto, ako ne više, popali po polju kućah i sgradah; samo ostavi košare, gdje je bilo žita. Ove Krajišnike predvodila su dva sina kapetana priedorskoga, te su oba uhvaćena. Otac im se držao carske strane (tobože na očigled, a potajni buntovnik kao i ostali.) Mladjega sina kad su doveli pred seraskera, plakao je. On ga pita, zašto plače? »Ti

si nam kriv, ja ti nisam!« »Nit sam ja kriv, nit ste vi krivi; niti ste vi ovo gvoždje na me metnuli! Ovo je za me od 10 godinah moj otac kovao i jučer ga dogotovio.« To se je seraskru dopalo; kasnie ga je pustio i s otcem zamenio.

Popalivši Kozarac utabori se pod Priedorom, gdje je ostao 12 danah. Odavle je namjeravao u Novi, a iz Novoga u Otoku, četiri sata uz Unu, na kojoj je tude mislio most sagraditi i preći u *pravu Krajinu*, gnjiezdo buntovničko.

Kad bi krenuo serasker ispod Priedora, Skenderbeg u isto doba imao je krenuti od Kulinvakufa; a kad serasker u Otoku, a on kod Bihaća imao se je naći. Skenderbeg nije mogao toliko vremena mirovati. Dok je još serasker pod Priedorom bio, dodje on pod Bihać, te ga stane iz topovah tući; popali obližnja predgradja s ove strane Une; ali gradu ništa nije mogao učiniti, niti mu se je mogao približiti, jerbo su krajišnici pokvarili most na Uni. Krajišnici to videći, predju preko Une kod Krupe, te s Ključani, Petrovčani i Kulenvakupljani naume izza ledja udariti na Skenderbega; i da im je osnova za rukom izpala, neznam, kako bi prošao Skenderbeg. Medjuto on na vrieme javi seraskeru, te ovaj pod Priedorom što prije načini most na Sani, predje s vojskom te preko Starog-Majdana dodje pod Krupu. Krajišnici, koji su bili došli pod Jasenicu, dakle samo četiri sata od Skenderbega daleko bili, čuvši da im Omer-paša na susret ide, na vrat na nos vrate se istim putem, i kod Krupe s one strane Une zatrape se, endeke izkopaju i tu se umeterize oko 5 — 6.000, i dok serasker s vojskom pod Krupu rupi, pozdrave ga iz svojih štucevah i šišanah. Tri dana topovi i puške s jedne i s druge strane grmile su. I Krajišnici imali su dva do tri topa, i dobro su iz njih gadjali. Dok se je tako i s jedne i s druge strane pucalo, most na Uni bude sgotovljen. Arnautah oko 3.000 predje i Krajišnike iz njihovih trapovah izjure; koji budući duboki i nemogavši Krajišnici iz njih brzo izkočiti: mnogi ćoso ostane tude pokopan. Dok su nizami prelazili, Krajišnici su se u bližnjoj šumi bili Arnautom odaprli i po-

krenuli ih natrag; al kad prispje uredna vojska, nadadnu bježati. Ovdje je pred buntovnici bio Kedić, i palo ih je oko 400 mrtvih; Arnautah 200 i nizamah 60.

Regjić je čuvao Bihać; a kad čuje, da je serasker s cielom vojskom prešao Unu i uputio se na Bihać: sa svim stanovničtvom i marhom pobjegao preko medje u Austriu. Skenderbeg dakle sad unidje u prazan grad i porobi što je god našao u gradu i okolo njega, te se uputi napried i u Cazinu sjedini se sa seraskerom. —

Tako dakle svrši krajišnička i cielo-bosanska buna 27. travnja 1851., s velikom mukom, neizmiernim troškom, velikim kristjanskim pritisnutjem, prolievanjem krvi, sveobćom štetom, a navlastito Turakah bosanskih, i ponajviše nevoljnih krajišnikah. Mnogi poginuše, mnogi u vojnike silom uzeti biše; premnogi u prognanstvo odoše, mnogi ostadoše popaljeni i porobljeni. Proći će i stotina godinah, a rane im neće zarasti, niti će ono, što su ga pogubili, ikad više steći! — Od više stotinah godinah što su im praotci stekli, to sad sve Arnautom i nizamom u torbu dodje! —

Krajišnici preko Une pa do medje svi su bili od straha prebjegli sa svojim imanjem, što su u hitnji mogli ponieti. Omer-paša dakle, da ih štogod uslobodi, (a i hrane nije bilo), ode s vojskom izmedju njih pod Novi, gdje s jakim odjelom ostavi Ibrahim-pašu, a sam s njekoliko sile i sa Skenderbegom stigne preko Banjaluke 6. svibnja u Travnik.

Sad je dakle stopram po Turke nastala nevolja. Od Jajca, Varcara, Banjaluke, Priedora, Novoga i ostale Krajine svaki dan je na stotine dolazilo Turakah u težkih verigah; to su bili s glave alaj-bezi, bezi, kadie, muselimi, muftie, uleme, šure, koje serasker sve, kao marhu, strpa u Travniku u kršle, gdje su obnoć stajali, a obdan radili po Travniku sve jedan s drugim svezani. Zatim je na novo pokupio iz Krajine počamši od Jajca sve do medje vojnike, dvostruko više nego prije. Na svako mjesto nametnuo je strašan danak, koi su morali prije platiti, pa poslje ići u tavnicu. Preko hiljade bilo je sužanjah u Travniku!

Kad je pohvatao javne buntovnike, onda je počeo rediti one, koji su se tobože carske strane držali i uz njega bili ili kao zapovjednici njegove naredbe izpunjavali. To su bili: Mehmed-paša bihaćki, Dervišbeg staromajdanski, Alibeg Gjinić banjalučki, muselimi priedorski i kozarački, starinom sve bezi i kapetani. Useinbeg Cerić novski i Mustajbeg Beširević krupski, volili su otrovom umrti, nego u krvoločne ruke Omer-pašine upasti. Najposlje zaglavi s Fazli-pašom Šerifovićem, koi je po materinskoj strani bio od carske krvi, bogatstvom od najprvih Bošnjakah, kod svih gotovo vezirah primljen i za više godinah zapovjednikom u Sarajevu. On je sve bosanske džumruke ponajviše u družtvu s Mustaj-pašom Babićem svake godine zakupljivao i prvi trgovac u Sarajevu bio. Kad je Omer-paša po drugi put pošao na Krajinu, poveo ga je zajedno sa sinom, te mu je bio kao prvi viećnik i prijatelj te išao zajedno samnom iste godine od njegove strane u Zagreb k Jelačiću banu. Meni je serasker pod Jajcem još kazao, da će s Džiniom i Šerifiom začiniti; a sada, kad ga je zatvorio, kazivaše mi, da mu je knjigu uhvatio, koju je pisao svomu zetu Osmanbegu u Tuzli, u kojoj mu govoraše »Nadaj se; čvrsto stoj; hrabro se brani, dok i mi Sarajlije stignemo vam u pomoć;« da je Šerifia priznao tu knjigu za svoju, al da ju je pjan pisao. No tko uzme na um druge petljanie i laži Omerove, lasno će posumljati o toj knjigi, osobito tko poznaje Fazli-pašu, koi je dobro znao kriti svoje tragove.

Dok je Omer-paša u Krajini bio, vezir je u Mostaru stajao. Ovaj sad došavši zajedno sa seraskerom: ustanove *vojnički sud,* po kom je sudjeno bilo Krajišnikom i drugim buntovnikom bosanskim. Mnogi su poslje više-mjesečnoga robovanja manje krivi — tobože odpušteni, i to za koje se je imao tko zauzeti i odmoliti ih i odkupiti blagom; drugi su, podobni bivši, utisnuti u vojnike; ostali pak do 400 s težkim gvoždjem o vratu u Carigrad odpravljeni; od kojih opet u putu, nemogavši snositi težko gvoždje, mno-

gi su pomrli.[1] Samo paše na samarici, a ostali otišli su na nogama. Mnogi još u Travniku od pretrpljenih udaraacah umrše, kao barjaktar Regjić i kadia jajački. Ovako se dokonča buna bosanska; od tolikih pašah nijedan neosta u Bosni; Ali-paša, vezir mostarski bi ubijen; sin mu Nafiz-paša umrie; druga dva sina, Hafiz-paša i Rizvanbeg s unukom Arifbegom odoše u prognanstvo; sarajevske paše Šerifia i Babić, bihački, tuzlanski i zvornički takodjer. Kapić uklonivši se u Austriu pritajao se je kod svoga pobratima, njekoga graničara u karlovačkoj Krajini. Kavazbaša iz Zadra otišao je bio u Misir, odavde u Carigrad; iz Carigrada je poslan k Omer-paši, koi ga je sobom odveo u Carigrad, gdje se je sam g. 1852 mjeseca lipnja iz dviuh kuburah ubio. Paše i prednjaci osudjeni su u Brusu; sam tuzlanski sa sinom Osman-begom u Rodosto. Kasnie su i obitelji njihove k njim došle. Veći krivci, kao bratja Šibonjići, koji su Čaušlaragu ubili, i vodje posavljačke bune bili su osudjeni na galije (trsahanu). Ostali manji krivci vratili su se god. 1853. kućam. — —

Da je Omer-paša, kako je rad pitao za svjet i način, one, koji su ga svjetovali, i sliedio, sve bi bez krvi i s manje troška mogao opraviti; ali neimajući čim platjati vojsku, nije je mogao više dovesti iz Rumelie; a da bude i tu u Mostar, Tuzlu, Banjaluku i Bihać razredio, nitko se nebi smio njegovim uredbam oprieti. Iz početka jedva je imao 10.000 vojske, koju je poslje, kad je do boja došlo, podvostručio. Osim toga svi njegovi generali, kao Ali-paša, Mustaj--paša, Ibrahim-paša i Derviš-paša, bili su ljudi najnesposobniji! Da nije bilo njega i Skender-bega i ostalih Poljakah i Magjarah, ovaj rat nebi se tako lasno ni brzo svršio. Naprotiv kod Bošnjakah bilo je oduševljenje obćenito — fanatisam preveliki. Da su imali valjane vojvode, više godinah mogli su se braniti, osobito da su se znali na jedanput svi dignuti, a ne,

[1] Bivši ja u Carigradu, kazivao mi je u tamnici *Ibro Buić*, trgovac iz Varcara, koga je bio Kapić ondašnjim muselimom učinio, da ih je u jednom sindžiru iz Travnika s njim pošlo 80, a u Carigrad ih samo trojica živih doprlo!!

kao što su nesvjestno činili: kad se na jednoj strani utrne vatra, to bi na drugoj buknula! U ovo 13 bitkah bit će što poginulo što pomrlo u tamnicah Bošnjakah do 6.000 a 20.000 otišlo je u vojnike. Nizamah i Arnautah palo je što od puške što od bolesti do 2.000. Kozarac je izgorio; još više štete bilo je u Bihaću i u Jajcu, koje su gradove vojnici sasvim oplienili. Silno blago Tuzle-paše i ostalih begovah sve dodje Omer-paši u kesu. Feudalismu bosanskomu posljednji čas kucnu. Poturica bosanska svrgnu glavu pod osmansko sredotočno gospodstvo (centralisaciu); da po komu nebi ni žalio, već opet po poturicah: hrvatskom Omeru *(Mihalju Latasu)* i poljačkom Skenderu *(Mihalju Jelinskom)*. — Kako je Omerica upao kod vlade turske u sumnju; kako je pozvan rad toga u Carigrad; kako je kožu izvratio te Kristjane počeo progoniti, da se opet za pravog Muslomana proda i kod Turakah preporuči, viditi ćemo drugi put. Za sada ćemo to spomenuti, da se je opet i s ovim vezirom Hajredin-pašom bio svadio; svak je sebi htio grabiti, te se nisu mogli pogoditi i vezir je bio dignut, a mjesto njega došao Veli-paša. Desetine spahiam ukinute su i praviteljstvo ih je uzelo za se, a spahiam obećalo naknadu; njeka vrsta nedjeljne pošte uvedena je, njekoliko drumovah zatrljano, kao ni sebi ni svomu, Turčin i Kristjanin na ništa dotjeran i u prosjake odpratjen: to je sve, što je Omer-paša za sobom ostavio; to su mu bili njegovi poslovi u Bosni; sjeme, koje je posijao, radjati će u napredak dračom i glogovinom.

III.

PUTOVANJE IZ SARAJEVA U CARIGRAD
god. 1852. mjeseca svibnja.

Bio je dan 3. mjeseca svibnja; u 3 sata noći dodje k meni juzbaša Astalarâsi. Ja kao zlu sluteći, nisam još bio zaspao, već se vrtio po postelji tamo i amo od bolesti, tuge, i žalosti. »Ajde«, veli mi, »eno Drviš-paša poslo čovjeka, i selamet ti donio: despot, koi te je odmolio, čeka kod paše.« Ja sam molio, da do sutra ostanem; al zaludu; moradoh težkom mukom u njegovu sobu, gdje mi moje haljine donesoše, te se obukoh. U sobi je bio jedan mulaazim, koji je bio odredjen da me vodi, i jedan adjutant Mustaj-paše, koi me je doveo u avst prie četiri mjeseca. Kada sam išao kroz čaršiu sarajevsku do kuće Drviš-pašine, buduć da nisam mogao hoditi, sve me je mulaazim za ruku vodio i tješio o selametu govoreći. Ja sam se počeo zlu dosjećati, znadući, da despot samnom neima ništa, i što bi mene vodili k Drviš-paši? Zatim što bi to po noći imalo biti? — Mjesec je sjao. Dodjemo do konaka Drviš-pašina. Tud stoje konji pripravni, uz nje dvie zaptie i jedan onbaša; na konju njegovu pozvekuju prange (bukagie). Drviš-paša bio je u haremu, kad mulaazimu iznese njekoliko knjigah, te zavikaše: *binja sen* (jaši ti). Videći, da ja nemogu uzjašiti, dvojica me digoše na konja. — Podamnom bila je kurada, tako isto i pod mulaazimom i onbašom. Konji kost i koža; prie na dan Turci iz Vareša dotjerali begluk ćumur; konje im pohvatali, oni se razbjegali i samo jednoga uhvatili, da uz konje idje i da ih vrati. Zaptie imali su dobre i svoje konje. Na mojoj kuradi bio je gol samar; kroz stelju slama probila, a mjesto kolana pritegnuli ga ularom.

Mjesečina sve se ukrada, Sarajevo sve pospalo; samo čete kulukah susretosmo i pred bezistanom žmiraše fenjer lamborom napet i na više miestah od

kumrikušah izkljuvan. Sad sam vć znao, koja me sreća čeka; vidih da mi se kosti izvan drage otačbine nose, da se ukopaju u kojem azatskom trništu; — potjeraše me u surgunluk, od kog sam se više plašio nego od smrti! Stanja tužniega nije moglo biti od moga: bolest dvomjesečna, tuga i žalost učinile su me više smrti nego čovjeku prilična; bez novcah u neprijateljskih i krvničkih rukuh! Što je bilo drugo falilo? — smrt! ali ova se je više klonila od mene, nego ja od nje. Vidio sam da je Bog drugo samnom odredio: *da moram podnositi!* Samo Bože dragovoljno, i svetu tvoju pomoć ponizno molim: hic ure, hic seca, tantum in aeternum parcas! bila mi je molitva.

Prošavši kroz gradsku kapiu, koja zajedno s gradom na pola porušena i jazom otvorena stojaše, kad smo se već od Sarajeva odalečili, kaže mi mulaazim: »Meni je Drviš-paša zapovjedio, dok iz grada izadjemo, da ti noge sputim u prange, a ruke stegnem konopcem; ali ja toga neću činiti, ako se budeš mirno držati. Ti čuvaj i sebe i mene; a ja ću tebe.« To bi on i učinio, ali nije znao, kako bi onda samnom svezanim vladao, jer je moje tielo bilo kao mrcina i trebalo me je nesamo mećati i skidati s konja, već suviše komordžia morao me je sa strane držati rukom, da se nesvalim s konja. Pobjeći da ću, nije se bojao; već mu jedina briga bila — a to je i moja — da na putu neumrem il neostanem. Pitam ga, kud će samnom i što će biti od mene? Kaže: »Prekjučer kad je Drviš-paša do Rogatice ispratio Omer-pašu, da mu je zapovjedio, da te odmah opremi za njim u Monastir; hoćeš li ondje ostati, il će te voditi u Carigrad, to ćemo znati kad tamo dodjemo; ti se gjanum neboj ništa: dvie tri godine da budeš na vilajetu, pak ćeš se opet vratiti kući«, govoraše na pola turski, na pola bugarski.

Sreća mi je bila, da sam bio u zimskih haljinah; samo što su mi noge zeble u jemeniah; kabanicu svoju metnuo sam poda se, a on mi je dao svoju harku, te sam se zaogrnuo. Put je sad uzbrdo, sad nizbrdo; kaldrma kao babinski zubi; izvan kaldrme blato do trbuha; mjesečina, da negleda moju nevolju, bijaše se

u crno zamotala; jašiti se nemože, a pješice ni po gotovu. Konji pod nama trojicom nogu za nogom, i pod onbašom se njegov zavali, a on pod njega — više nemogaše dalje. Srećom u mraku spaziše seljaka, koi se vraćaše iz Sarajeva, kud je nosio u begluk sieno; konja mu uhvatiše kao svoga i osedlaše ga. Moljaše žalostnik, da mu je konj jedva živ, da vazdan ništa se nije okusio; sve bi uzaludu, — podje uz konja. Nismo ni dva sata putovali i konj pod teškim onbašam susta. Kraj puta vidjaše se vatra; u nutra kiridžie; po tlu tovari, a okolo konji pasu. Zaptie počeše iskati konje — jer je to njihov posao —; kiridžie kažu, da oni nemogu trgovačkih tovarah na drumu ostavit. Medju kiridžiaši bio je jedan Turčin, koi je njekog bega konja vodio na prodaju. On se kao Turčin ništa nije bojao; već se prigovaraše sa zaptiom i mulaazimom; a hristjani medjutim s konji zamakoše u mrak, ajde ih stigni. Sad Turčin morade hoćeš nećeš konja dati i s nami se uputiti, iz početka vrnoseći i vezirom se prieteći, poslje pako i ušuti.

Tako svu noć putovasmo i s jutrom dodjosmo u jedno poljice, gdje je han i 3 sata broje dotle od Sarajeva. Tude razjašismo; mene uvedoše u kafe-odžak, da se ogrijem. Tude mi dadoše kafe. U hanu je bilo dosta kiridžiah, koi su išli na pazar u Sarajevo, sir, žito i druge stvari noseći. Zaptie i čauš odoše hvatati konje i probirati, koji su bolji. Namjere se na jednoga Sarajliu, koi je s pet konjah došao po sieno; njega potjeraše, da s nami idje s tri konja u Rogaticu. De Turčin neda se ni vilami sedlati. Kakvu Rogaticu? Dvie mu kubure za pâsom zadjevene. Zaptia, koi je bio Arnaut, popade mu puške, te s njimi tres o tle. »Jaramaze jedan, što će tebi puške? zar neznaš da ih je zabranjeno nositi, osim nas zaptiah, svakomu?« To je bilo pred hanom. U sobi sam bio ja i binbaša prvi Omer-pašin adjutant, koi je na dva dni kasnie pošao i tu noć tude prenoćio. Eto Sarajlie njemu na tužbu kazujuć, kako ga silom gone, i kako mu je puške oteo, imadući teskeru, da može slobodno nositi oružje. Binbaša i sam je za svoju službu treba tri konja, te prie nas pohvatao; zato mu kaže, da mu se

vrnositi neima koristi; — to je služba carska i plaća se sat groš i 5 parah.

Dakle se sad uputismo svi, oni veseli i radostni, a ja tužan i čemeran i već umoran. Putovali smo jednim poljicem 1 sat, i na ručak dopriesmo u *Mokro*, koje leži pod samom Romaniom. U Mokrom su tri hana, drugo ništa neima; sela se s puta nevide. Tude malo se odmorivši i pojedavši čimbura i kiselice uputismo se uz Romaniu, koja je izkićena sniegom. To nije dosta; već snieg i susnježica odmah nas počeo pratiti. Put je kršovit i uzbrdit; sreća što su nam konji bili jaki. Romania je planina šumom zarastla; ima i pećinah. Pokraj sve moje tuge, opet mi je padao na um Gruica Novak, kako je Turke dočekao, i da je više Gruicah bilo u Bosni, nebi ja sad od Osmanliah praćen bio; nebi ovakvih pustoših, ovakve sirotinje bilo.

Dva sata uz goru, a 2 niz goru, i do 4 sata dodjemo u *Hanić* i tude je han. Pokisli, ozebli, razjašismo. Kad unutra, al oko velike vatre ima do 30 Arnautah, griu se i suše. Nam načiniše mjesta, da se i mi ogrijemo. Ovi Arnauti bili su avan-garda Omer-pašina. Oni su nam pripoviedali, kako su porobili Jajce, Jezero, Krajinu, i kako su im barjaktari izginuli. To je meni bilo potezati zube i rane ponavljati, i ono slušati, što sam tužan očima gledao. Oni su se vraćali svojim kućam.

Tu se nije moglo noćiti, a vrieme se je nješto razgalilo; dakle napried; još je pet do mraka, a četiri do Rogatice; e doći ćemo lasno! Put je liep, polje Glasinac kao tepsia ravno. Mulaazim dohvativši se polja i tudjega konja, udri trkom, dok se konji neumoriše, osobito podamnom. Glasinačko je polje dugo dva sata; sela ni selišta neima; sve je sama obćenita paša; sela su podaleko od puta. Kad se polje predje, unidje se medju žitorodna sela, obilata voćnjaci, i sva su turska. Zaptie morali su nas do Rogatice dopratiti; ali se pobojavši toliko svojih po putu učinjenih nasiljah, odmoriše se i vratiše u Sarajevo, da predusretnu tužitelje. Čauš dakle i komordžija išli su od sela do sela tražiti konjah. Sve bijaše uzaludu; nenadjoše; te tako

nogu za nogom jedva u dva sata noću stigosmo u Rogaticu. Il smo mi il su konji gore umoreni, to je mučno mučno bilo znati. Mulaazim prijavi se mudiru, da mu pošalje njekoliko zaptiah, koji će me čuvati i kod mene spavati. Dok smo mi večerali, došlo ih šest. Ja sam tako bio pao, da su me kao vlašku mladu po dvojica s mjesta na mjesto prenosili; večerati nisam mogao; donieli su mi pó litre rakie: okusih i ostavih. Svu noć zaspo nisam; noge mi se ukočile bile; nije šala ležati dva mjeseca na postelji, svu noć i cio dan na konju biti; gdje je 12 satih, mi učinismo 18.

Sutra u jutro i ja i mulaazim bili smo u brigi; u hanu ostati nije mogao, a mene ostaviti nije smio. Vratit se samnom ol bez mene nije bilo moguće; što je dakle bilo najnemogućnie, to je učinio, — nastavismo put Višegrada s ufanjem da će mi biti bolje po zdravlje.

Rogatica je mala varoš od 150 kućah i dvie džamie. Hristjanah ima 10 kućah, ostalo je sve Ture i većinom težaci; leži u jednoj udolici, kao u kotlu kod male rieke *Drinjače;* odstoji od Sarajeva 12, a od Višegrada 8 satih; ima kadiu i muselima; kazaz spada na sarajevski sandžak po novoj uredbi.

Prošavši malo poljice rogatičko, sve uz Drinjaču, primismo se uz planinu Crnivrh. Od Romanie ako nije kršovitia, nije ni ravnia. Poslje šume, sve same jelovine, izidjosmo na vrhovine, na kojih bijaše snieg više koljena. To je polje dugačko dva sata, koje svake godine više putnikah zamete; posried polja udareni su veliki direci, da putnici znaju zimi kud je put. Na dnu polja ima jedan han, koga drži beg i goste dobro dočika. I nas je dočekao i na tursku dobro počastio; kad je šećerli-kahva i kajmak s medom na ručku, tad je nom plus ultra. Tude nam kazivaše handži-beg, kako je malo prie nas menzilile prošo Skender-beg iz Sarajeva s malim Arif-begom, unukom mostarskoga paše od sina pokojnoga Nafiz-paše, diete pristalo od 10—13 godinah, koga sam ja poznavao u tavnici bivši, gdje je on dolazio obilaziti istoga juzbašu, kod koga sam ja bio, i mali je sa stricem bio 5 mjesecih. Njega su sad s materom po onakoj zimi i zlu putu

i tako menzilile vodili. Razmišljao sam, kad oni neimaju sažaljenja prama djetetu i to svoje vjere, kako će prama meni gjauru? Snieg je padao kao iz rukavice; mi put nastavimo opet kroz planinu, jelovinom i omorikom izkićenu; noge i ruke su zeble, i poslje tri sata ugledasmo u jednoj dolini plahoviti *Drin* rieku i na njoj glasovitu ćupriu i na desnoj obali mali varoš *Višegrad,* te poslje dva sata za rana stigosmo u han na konak. Most kamenit na 24 svoda jest djelo ne samo rad tvrdoće već i porad umjetnosti glasovito, i poslje mostarskoga i konjičkoga na Neretvi najbolji, i s njimi se može usporediti. Most je na sriedi pregradjen, gdje je čardak, u kom je straža; obnoć se zatvori. Stražani pitaju jolteskere od putnikah tamo i amo prolazećih. Soba bijaše ugrijana, a i vrieme se je pramaljetno, koje smo u Sarajevu ostavili, i malo u Rogatici nazreli, ovdje opet povratilo; jer je Višegrad u župnu mjestu. Meni se je malko razgalilo, te sam ponješto mogao sobom hoditi; pó litre rakie, koja ovdje groš, a u Sarajevu 5 košta, popio sam i tuze (svježe) ribe drinske dobro večero i prvi put poslje dva mjeseca naravnim snom zaspo! — *Višegrad* jedva ima 150 kućerinah turskih, samih mehandžiah i ekmekgjiah, i samo 3—4 obitelji hristjanske; leži pri briegu, niže njega utiče desno Hrzav rieka; više pako na jednom visokom briegu pol sata od varoša leži starinski, sad pust grad, koga lievo Drin, a desno Hrzav paše; i tko motri, kako se je visoko uspeo, odmah rekne: pravo je nazvan Višegrad; samo bih želio znati, kud su u njega dolazili, i kako su se onim kršom penjali ljudi, kad bi i divokoze imale posla. Varoš ovi odprie imao je veći biti, što se vidi iz podorah starinskih kućah, osobito jednoga kamenitoga hana i banje; al s toga, što je na putu carigradskom, propada sve više. Sela blizu njega nikakva nisam vidio. Ovdje stoji muselim i kadia; nahia spada na sandžak novopazarski. Na jedan sat daleko jest medja srbska i sastanak *Mokragora.*

Sutra rano zaptie dotjeraše pod nas konje i uputismo se; al ni jedan sat nismo putovali, a konji zavezaše, osobito podamnom, jer naravno za me su

štedili uviek najgorega. Zapita opazivši gdje djeca tovare drva, skoči, baci s konjah ormu, i našu na nje namjesti; djetca su plakala, al im ništa nije pomoglo: njim tudji umorni ostadoše, a mi odjašismo kao surgunlie, i kako je bio glib, da nebiše konji dobri, bilo bi svašta od mene. Poslje tri sata stignemo u *Dobrun*. Tu je samo han na putu, a malo dalje vidi se pod briegom sama džamia i podor hristjanskoga samostana; bilo je odprie dosta kućah, a sada pustolina. Pitamo handžiu, ima li nam šta dati izjesti; »nista« kaže. To je bilo liepo čuti za nas, jer do Priboja ima još 7 satih, a nigdje ni hana ni sela! U hanu bijaše njekoliko bašibozukah Bošnjakah, koji su išli pod Mahmud-begom Osmićem vojevati protiva Bihoru. Kad se handžia ukloni, kažu ovi: »ima svega, al se boji vlašče, da mu nećete platiti, jer je malo prie vas ručao bimbaša, pa mu na mjesto 4 groša dao 100 parah.« Težko nam njekoliko jajah na maslu izpeče, te strunismo rosu sa srdca.

Ja sam još u Višegradu kazo mulaazimu, da ja ni parića neimam, jer su mi oduzeli mojih 160 cekinah u zlatu, a više nevratili. Onda mi reče, da je to i on čuo; al ništa zato; »meni je« veli »istina Drviš-paša samo za konjsku kiriu platio; al nećemo pomrti od glada.«

Od Dobruna do sela *Štrbci* sve je bukova gora, sve je brdo strmo i preko načina kalovito; više konjah do trbuha zaglibi se. Štrbci su selo od priepoljske nahie, pašaluka mostarskoga, kod Uvca rieke; ovdje se razstavlja drum carigradski, koi u Taslidžu vodi na desno; al je krševit, zato se više lievo idje. Most je voda odniela, i mi u korabu prebrodismo se, i za 1 sat stigosmo u *Priboj*. Ovo je varošica kod Lima od 26 kućah i dva hana; ima jedna starinska kula, opala i zapustjena; dolje niže utiče Uvac u Lim; srbska medja nije dalje od pol sata. Handžia ćosa po turski dobru nam je večeru dao; soba je tako bila pregrijana, da se nije moglo spavati; al su svi spavali, osim mene. Zaptie, moja garda obična, mienjali su se svu noć, pušili, driemali i ponješto razgovarali. Hvališe mi Kavaz-bašu, kako je ondje prie dva dni s

Omer-pašom noćio; kako je pravi Turčin, i kad je pošo dao im dobar bakšiš (poputbinu). Sutra dan handžia isko je harča na nas četiri 7 grošah, a mulaazim davaše mu 5; i tako više od dva sata inatili su se; najposlje dade mu 6 grošah.

Oko Priboja malušno je poljice uz Lim; zato zarana još počesmo se penjati uz brdo i za dva sata eto nas kod *Banje.* Ovo je zapustjen kaludjerski samostan, gotovo ciel i sada; kod njeg su toplice; po triemu jelići i borovi rastu: uspomena gorka turskoga barbarstva! Od druma je pol sata udaljeno; a kad je samostan bio, onda je tuda drum vodio, i kalugjeri morali su Turke badava dočikati; i sad se jednom tude sbor na godinu kupi i liturgia drži. Kazivaše mi zaptie, kako je to plemenito mjesto. Kraj vrućega izvora ima drugi bistre studene vode. Bašte plemenite sad su šumom zarasle, i odtud je ugodan pogled na sve četiri strane.

Na ručak prispjesmo u *Kratovo,* seoce od pet kućah i jednoga hana. Handžia Turčin, čovjek otresit. Prie nas na malo razjašio je mirialaj; on naredi ručak za sve nas: sebe, mulaazima i mene i za naše družtvo. Mirialaj je mene dobro poznavo, u kakvoj sam časti kod Omer-paše bio i šta se samnom dogodilo, zašto i kud me vode; ništa nemanje, prem da sam bio sužanj, počitao me je i razgovarao, da se ništa nebojim, da Omer-paša o meni dobro misli i da će me na bolje mjesto za njekoje vrieme namjestiti. On je svaki sat gotovo pio i pušio, i poslje odmah meni davo i do sebe sve odtada u napredak na večeri i ručku posadjivao. Najmučnie bi mi bilo na njegov kamiš pušiti, jer je bio ružno bolestan. Kako moje družtvo tako i drugi po hanovih čudili su se tomu postupanju sa jednim vlahom sužnjem. Dok se je ručak na tavi pržio, pitam ja handžiu, kakva je ovo porušena kamenita sgrada? »Eto vidiš, što će reći biesan vlah« — reče prigovarajući meni — »dotle je Karagjorgje dolazio, te nas popalio. Ovdje je bilo 13 naših turskih kućah; sve je to rac popalio; al nam nije žao na Srbe, već na našu raju, koja je bila pobiesnila gore od njih, i mislila Bog zna što; al je Bog Turčina stvorio da

vlada, a raju da je podložna.« U tom i ručak bi gotov. Ručasmo i napismo se. Mirialaj pita, koliko je troška; »Devet grošah,« kaže handžia. Dade mu bešluk. »To je malo na vas 11; i ja plaćam golemu kiriu na han, i stvari su sve poskupile.« Miralaj ni pet ni šest, već za vrat te šakama po jednu u ledja a po dvie u glavu. Handžia se nebrine, što ga izbi, već opet ište; a mirialaj i po drugi put izmlati ga, i htjede i treći put, da ga ja neumolih: »Vidiš, beg, beg, da je divania, mahni ga se.« I tako moj handžia skupo plati. Premda je on na me s ponosom gledao i radost ukazivao nad mojom nesrećom, ja sam ga sažaljivao i nebi rad onaku slobodu da itko uživa! —

Preko brdah i dolinah taj dan stigosmo u *Novivaroš* licem na Gjurgjevo hristjansko. Projurismo kroz cielu čaršiu. Dan biaše ugodan; hristjani izašli se šetat, žene i djetca svetčano obučena po vrtih igrahu se; veseli se i raduje sve naokolo — samo ne ja, tužni sužanj. O! koje žalostne misli parahu mi srce. Hristjani vidivši me, tužnim pogledom pratiahu me: svakomu, rekao bi, na licu se vidjaše sažalenje moje i svoje nesreće, — tužnoga doba progonstva hristjanstva; svakoga opominjaše na ono doba, kada slavni Karadjordje moradiaše ova mjesta izručiti osveti turskoj. Ah! Karagjorgje, moja rano! velika je bila misao tvoja, golema namjera! sudbina kleta smela te je; a drugčie nebi mene sad ovuda barbari ovako nemilo gonili, da se na konju uzdržati nemogu! — Novivaroš leži blizu srbske i hercegovačke medje (na 1 sat) u neplodnoj brdovtoj okolici medju dva briega; kroz njega teče njekakva riečica. Turskih kućah neima više od 60; hristjanskih biti će 150 u obće dobro stojećih i dobru trgovinu vodećih sa Srbiom i Sarajevom. Okolica ima dosta rogate marhe i dobar se skorup ovdje kupuje za Sarajevo i dobro plaća.

Ovdje uzmemo druge konje i zaptie, te se sjutra uputismo put *Sjenice*. Nigdje ni sela ni hana, do pod planinu Krndiu, gdje je jedan novi han nedovršen kraj rieke. Tude se malo pokriepismo, te uz planinu niz planinu, dok se neskoturasmo u polje *sjeničko,* golo i pusto, nu pašom bogato. Tu vidjesmo konje

i goveda iz više miestah na kalac iztjerana. *Lim* pregazismo i do po ure eto nas u *Sjenici.* Tvrdja, koju je Karagjorgje uzeo i razprostranio, premda je i sad malašna: opet mi nove tužne misli probudiše u pameti njegdašnje uspomene . . .

Od podne sve nas je kiša gonila; ništa nemanje moradosmo put nastaviti, da nam sutra bude kraći; jer od Mitrovice do Novogpazara ima 12 satih. *Mitrovica,* varoš je siromašnia od Novogvaroša; u njoj ima više Turakah nego hristjanah, i mnogo se hole, te se junačiše i predamnom u kahve odaji, premda im uši kaplju izza vrata. Mjesto ovo vodi nješto trgovine sa Srbiom i Bielimpoljem u skadarskom pašaluku, koi odavle odstoji 8 satih. Pod sami mrak uputismo se sve poljem, koje rieka Vapa natapa i velike bare ima, a nigdje mosta. Bio je kamenit most, al propao. Ovuda se putuje s velikom pogibeli života, koi nezna gdje je voda plitja i bare manje.

Okisli, ozebli i umoreni stigosmo u njeko doba noći u han kamenit njekoga paše; sgrada liepa, ali sobe razbijenih prozorah; drvah neima, a mi i ozebli i pokisli; a i večerati neimadiaše nam handžia šta dat. Han biaše pun kiridžiah i komordžiah, koi se vraćahu iz Novogpazara, dokle su nosili bili prtljag Omer-pašin. Kod malko žerave svu noć grio sam se i sušio pokisle svoje haljine.

Sutra dan podranismo te uz planinu nastavismo put i prie četiri sata nesadjosmo u rašku dolinu. Dolina ova natapana je riekom Raškom, s jedne i s druge strane seli izkićena, i što se bliže prikučivasmo Novompazaru, to je sve prostrania i oku prijatnia. Pramaljetje ovdje biaše se dobro razvilo i mi smo se ogrijali i osušili bili. Ali nuto nove biede! Drum carski, rieka jaka, a mosta na njoj neima. Vodu smo gazili konjem do trbuha, i moga konja biaše voda poniela i da nebiaše lieka nablizu, to bi me i odniela: bio sam mokar do pasa. U Novipazar došavši, u hanu ni vatrića za lulu pripalit. Meni nadjoše jednu sobu, dadoše mi dva zaptie, da me čuvaju. Oni su spavali, kao poklani, a ja svu noć po tvrdoj zemljci prevrtao se. Probudiše se i oni, te meni lašnje bi, jer sam se

s njimi razgovarao, pitajući ih o Novompazaru. Najradje su kazivali, kako su hvatali Turke po Novompazaru, koi su bili očiti kesedžie i pratili ih do u Sarajevo. Jedan mi kazivaše, kako je i on 4 godine pod Vehdži-pašom u gvoždju bio u gradu travničkom porad ubojstva. Novipazar ima tvrdju kod utoka Jošanice u Rašku, na liepom i veselom položaju. Kuće su ovdje na način kućah po svoj Rumenlii, kamenite i criepom pokrivene i izgledaju vrlo ružno.

Ovdje je bio odprie feudalni paša i episkop grčki s naslovom »raški«, koi sad stoji u Prizrenu, a novopazarska eparhia, što zauzimlje bosanski pašaluk, sjedinjena je s eparhiom sarajevskom. Sad stoji kajmakam, pod koga sandžak spadaju kadiluci: višegradski, novovaroški, sjenički, novopazarski, mitrovički, to jest od Drine do Sitnice i Ibra. U Novompazaru ima do 5 obiteljih Čifutah i 150 Hristjanah; a ostalo su Turci i Cigani; može imati do 12.000 dušah; u varošu ima dosta naseljenih Arnautah, koji govore oba jezika, i bosanski i svoj. Seljaci su pridržali narodno odielo i naglasak malko na bugarski naličan, a Turci na arnautski. Ovdje je odprie bila naselbina dubrovačkih trgovacah, i samostan franciškanski sv. Ane, sada napola porušen. Novipazar bilo je znatno mjesto pod Rimljani i kasnije pod raškimi, srbskimi i bosanskimi vladari. Od rimske dobe imadu uspomene u gradji, 1 sat daleko kod sumpornih toplicah. Danas vodi nješto trgovine s obližnjimi mjesti pašaluka prizrenskoga, skadarskoga i sa Solunom. Turci i sviet divlji je mnogo, nego u ostaloj Bosni.

Sutra je trebalo rano poći; al gdje su konji? Eno ih pun han. Zaptie su svu noć obilazili obližnja sela, i gdje su god našli kakvu siromašnu kobilicu suždrebnu, dotjerali su i spratili u han. Bogatii Kristjani svoje bolje konje mitom izbavljaju od komorah; zaptie znaju lagati muselimu, kad se podmažu. Mulazim sajde da vidi konje; sajde i mirialaj. Kad vidiše prosuše vatru na zaptie i odoše od kajmakama druge iskati. Raja se tuži zaptiam, da im s komorami satrše konje. »Pa smo vam mi krivi? krst vam grebem, vi ste bili pobiesnili tražeći oblakšicu; — vi hoćete tan-

zimat; eto vam ga.« To se je na me više odnosilo, nego na njih; jer da se nisam ja uzdao u tanzimat, nebi surgunili po Novompazaru hodao. Al tako je turska vjera. Mulaazim ugledavši, gdje kiridžia iz Gjakovice konje poji, da idje tovarit robu za Sarajevo na 5 konjah: tri najbolja za nas probere i dovede u han. Mulaazim kaže mu: »Ti tovare, kad se vratiš iz Mitrovice, goni u Sarajevo, a danas ćeš samnom.« »Biljmem Bošnjaku«, odgovori Arnaut, »ben jok raja, ben, ben Perzerin be.« Mulaazim kaže: »Ako si ti pašaluka prizrenskoga, ja sam carski izmetčia; a i Prizren je dužan carske ljude slušati.« I mirialaj opet je našao drugoga kiridžiu, te se uputismo uz liepu dolinu rašku i do 3 sata, ostavivši ju za sobom, unidjosmo u goru, gdje našavši han razjašismo da ručamo i malo se odmorimo. Lasno je, gdje je handžia raja; dočekaše nas, i konje naše prihvatiše i odvedoše, ručak spraviše, kahvu i sve, kako je običaj po turskih hanovih. »Šta je plaće,« pita mirialaj. »Vi ste carski ljudi«, kaže handžia«, »nam je dosta, štogod date.« Mirialaj izvadi mu 10 grošah i on bi više nego zadovoljan, a moj mulaazim kavedžii dade bakšiš. Mislio sam u sebi: koja razlika medju ovim i kratovskim handžiom, i što vriedi uljudan biti i kod barbarah.

Od ovoga hana pošavši malo niz goru, ima jedan točak, pod kojim je kamenito korito. Ovo je grobnica, na kojoj se vidi grb i pismo krupnimi slovi. Začudo je, da nitko dosad nije pisao o ovoj grobnici, a još začudnie, kako Turci po svom običaju nisu ova slova poštetili. Grobnica ova u prvom muzeumu stajala bi u pročelju; a ovdje iz nje konji i goveda vodu piju. Više od tri sata išli smo niz planinu, zasukujući tamo i amo; ostali su svi razjašili i pješke išli dva sata, a ja sve na konju, ol bolje na konjskom vratu; i eto nas u *Banjskoj,* kao u kotlu. Ovo je varošica od 5 kućah; ima toplice i malu tvrdju iz samostana i crkve kaludjerske pretvorenu. Put, koi odavle vodi u Novipazar, vrlo je u strategičnom obziru znatan; jer s malom silom veliku vojsku prepriečiti može, da neprodje ovim tiesnim i strmenitim putom, a

drugoga neima. Banjska odstoji od Novogpazara 8, a od Mitrovice 2 sata.

Popivši tud kahvu, nastavimo put uz župnu dolinu ibarsku, i eto nas za rana u *Mitrovici* u *Kosovu. Mitrovica* je posljednja varoš bosanskoga pašaluka; leži kod Ibra, gdje je bio kamenit most, komu se vide ostanci; sada ima nješto drvena. U varošu biti će do 300 kućah turskih i do 50 hristjanskih. Okolica je plodna žitom i travom, obližnji brežuljci vinogradî.

Sutradan ostavivši Mitrovicu unidosmo u *Kosovo-polje* i poslje po sata stupimo u Rumenliu, u drugi pašaluk prizrenski.

Premda su sve tuge i nevolje na meni bile, opet je ovo predielje na me imalo njekakav izvanredni utisak. Okolica ravna i vesela, rieke, žita i trava zelena, malko su me razveselila; ali uspomena Miloševa, — — moje stanje, robstvo naroda, opet mi težko misli obuzeše. Za dva sata eto nas u *Vučitrnu,* varoši prvoj pašaluka prizrenskoga. Varoš ova leži u ravnici plodnoj, njivami i livadami obkoljenoj; imat će do 6.000 dušah. Ovdje promienismo konje i zaptie, te sve kasom, kako konji mogu, preko polja odtisnusmo se.

Prešavši Lab, nastavismo put na desno, prateć okom turbe cara Murata, gdje mu crieva leže; a tielo je bilo u Brusu odnešeno. Bio je dan nedjeljni, svjetina se je s pazara vraćala iz Prištine kući. Pljesnivi Arnaut, čisto i narodno odielo Srbkinjah i Srbah, množtvo janjacah, govedah, konjah, a najviše bivolah u kola upregnutih, čestje su mi sa turbeta pogled odvraćali, misli pak o kosovskoj bitki kadikad prekidali.

Niz jedan brieg spustismo se u varoš Prištinu, koja leži u ravnici i kao na sried Kosova. Težko nadjosmo han za odjašiti; jer su svi bili puni konjanikah turskih — uredne vojske, koje tude tri alaja stoje u posadi bez kasarne. U Vučitrnu malo sam jeo, zato me ovdje janjetinom i rakiom počaste. Tud čekasmo njeko vrieme našega čauša, koi je bio otišao svojoj kući, odklen je bio rodom i prie četiri godine otišo u vojnike, ostavivši ženu sa dvoje djetce, i odmarasmo se. Mene odvedoše u kajmakamovu tamni-

cu, da se tude odmaram do sutra. Možtvo je veliko bilo tamničarah u avlii, kad su mene doveli, jer ih običajno za 1 sat pred mrak pustjaju, da uzmu zraka, a inače svi stoje u jednoj pri zemlji smrdljivoj magazi, kraj koje biaše još jedna soba prazna za me. Dvie zaptie dodjoše po običaju za moju stražu, vatra se naloži. Eto i čauša, koi je bio zapovjednik nad 120 prištinskih zaptiah. Odmah mi kahvu izpeče i počme se samnom ljudski razgovarati. U tom i noć prispie; on ode na kuluk — patrolu — po gradu i vrlo mu biaše žao, da samnom nije mogao ostati; al je sutra zorom povratio se i opet smo govor nastavili. On mi je kazivao, kako je bio u Bosni pod Vehdžid-pašom bušibozuk, nješto skrivio, te se odmetnuo u hajduke i s poznatimi razbojnici Karafejziom i Ponjavicom više godinah hodao. Nije bilo varoša, gdje nije bio, i svako veće selo po krajini bosanskoj znao je, i kad bi ih brojio, često bi uzdahnuo: krasna Bosno! — Ja sam ga razpitivao za Prištinu, Kosovo, pašaluk prištinski, i on mi je točno sve kazivao. U Prištini imade njekoliko katolikah iz Skadra, koje je on činio doći, da me razgovaraju, i došli su; ja sam molio, da bi mi zovnuli katoličkoga paroka iz Janjeva odavle 3 sata udaljena varoša, da se ispovjedim. Bilo je zanatdjiah iz Janjeva tud na pazaru; oni su činili te mi je župnik došao i do 50 grošah donio mi; bilo mu je do 50 godinah. Pop Josip *Bogdan,* (to mu je ime), škole je učio u Rimu u propagandi, i tu je župnikom od više godinah. *Janjevo* ima do 300 kućah, od kojih su polovica katolici, govore bosanski, a sebe Hrvati nazivlju, Turci pak arnautski govore i Arnauti se zovu. *Priština* je odprie vlastitoga pašu imala, dok nije pod tanzimat podpala; sad stoji ovdje kajmakan, koi ima pod sobom nahie: Vučitrn, Prištinu i Kačanik; a spada pod pašaluk prizrenski. Mjesto je važno ne samo poradi bogate i plodne okolice, već i zato, što je središte bosansko-urumenske trgovine. Priština imati će lasno 15.000 dušah, od kojih treći dio jesu Srbi hristjani, medju kojimi do 30 obiteljih ima hristjanskih Cincarah, i ovi su učitelja (rodom iz Srbie) primorali, da djetcu u oba jezika, grčki i srbski uči, a

u crkvi se samo grčki poji. Tako i po ostaloj Urumenlii Cincari i Grci nad našim narodom kopeče se i hoće ga da greciziraju; al narav protivno donosi njihovomu nasilju; jer bugarsko-slavjanski narod od kosovskih planinah pa do Bospora strašno se širi; a Grci propadaju, jerbo se sele u kraljestvo grčko.

Ponedeljak vazdan ostasmo i utorak do prie podne u Prištini; jer našega čauša nebiaše; al u utorak se otisnusmo na bagavih konjih niz Kosovo. Mulaazim, kao i ja, prvi smo put ovuda putovali; zato smo ljubopitno slušali i gledali mjesta, koja nam je kazivao zaptia: gdje je Lazarova, na koju li stranu Muratova vojska stajala. Gdje je Miloš cara probo, tudi je nišan zasadjen. Mulaazim pitao je, tko je to bio Lazar, i kakav je to vlah bio, koji se je usudio cara probosti? Ja sam se bio zadubio u melankoličke misli o posljednjoj večeri Lazarevoj, nenavisti Brankovićevoj, izdaji, našoj nesreći, i kako za griehe njihove sinovi na sebi kazan nose! Ej, Miloše! jesi li se još koji junak taki rodio? samo ti Bog dao više razbornosti, nego je imao naš Obilić! —

Konji su već sustali. Zaptia na polju spazi dva konja, uhvati ih, a one vrati u Prištinu. Na ručak stigosmo blizu Nerodimlja varoša u han da ručamo; al tud više od dviesta ciganah, cigankah i cigančadi bijahu kod svog haračlie, komu novce predavaše. Na konak stigosmo u drugi han, Sazli-han. Sutra u sriedu do podne ostavimo ravno Kosovo i eto nas u *Kačaniku*. Kačanik stoji pod planinom pri jednom kamenitom briegu kod Vardara, ima nješto zapuštene tvrdje, do 100 ubogih arnautskih kućah, kadiu i muselima. Ovdje se malo odmorivši i ručavši nastavimo put, i na blizu prodjemo kroz znatan jedan prosiek kamen, na kojim urezana stoji turski godina i ime vezira, koi je to dobročinstvo učinio. Tko bi ovi prolaz branio, nikakva sila nebi ovim putom — a drugog neima, — prodrla; doli je propast neizkazana, na dnu Vardar plahovit, a ozgor take stiene, da ni divokozi tud neima puta! Četiri sata smo kroz planinu putovali, dok nestupismo u plodno i krasno predielje skopaljsko, kamo pod mrak stigosmo. Mene mulaazim

ostavi u ondašnjoj tamnici, a on ode u han. U tamnici mi nad velikom tamnicom dadoše jednu sobu i poslaše mi za družtvo dva tri Bugarina. Ovih je bilo 15 zatvorenih porad dužne desetine zakupniku Turčinu, koi nije htio na vrieme, u jesen, kad se uzima desetina, svoje oduzeti, već je čekao proljetje, kad bude i žito i sieno skuplje i kad seljaci pojedu i ziminu kraju pritjeraju. Ovako isto zloupotrebljenje zavladalo je i u Bosni. Hristjani ovi bili su iz *Crnegore* (Karadag). Ovo je predielje sjeverno, od Skoplja dva sata, sastojeće iz 15 selah i 3 samostana, gdje ljudi od starine svoju zemlju imaju, i sad su Turci ovim načinom naumili ih, kako i drugdje, lišiti zemaljah. Skoplje sa svojom okolicom rad plodnosti i krasote može se medju prva predielja u Turskoj brojiti. Ono je duhanom i pirinčom sve zasijano. Mjesto je ovo u staroj historii poznato, što su u njem bugarski, a potlam i srbski kraljevi stolovali. Mehmed II. osvojivši ga dovede naselbinu Turakah Osmanliah iz Azie; i zato Turci ovdašnji govore turski, a Hristjani bugarsko-srbski. Ima znatnu trgovinu sa Sarajevom, odklen se za Bosnu duhan, pirinč, bamie i ulje odnosi, a iz Bosne gvoždje prima. Imat će do 20.000 dušah, od kojih 2.000 kućah ima Hristjanah, medju kojimi do 150 Cincarah, a ostali su Bugari i Srbi. Stolica je arhiepiskopa grčkoga; do godine 1845. ovdje je stajao vezir. Ove godine bio je ovdje krvavi rat izmedju Arnautah i Omer-paše, koi ih pobije i mnoge na prevari pogubi i u progonstvo prve begove pošalje. Ovo su bile Gege od Peći, Gjakovice i Prizrena. Praviteljstvu turskomu vidilo se je probitačnie premjestiti praviteljstvo u Prizren, za lašnje Peć i Gjakovicu u posluhu održati. Sada ovdje stoji kajmakam, podložan prizrenskomu veziru, a pod sobom ima nahie: skopaljsku, kumanovsku, vranjsku i palansku. Prizrenski pak kajmakan ima Prizren, Gjakovicu i Tetovsku. Tako dakle cio pašaluk prizrenski — odprie skopaljski — ima 3 sandžaka: Prizren, Prištinu i Skoplje, i u njih 12 kazazah. Skoplje se tud tako zove i od Srbah i od Bugarah; a Turci ga zovu *Usküb,* koje Bošnjaci izgovaraju *Ušćup.*

Podamnom bila je velika tamnica, gdje su bili drugi sužnji u gvoždju do 150. Tude su šargie, ćemeneta i druge borie do njeko doba noći igrali pjevali i lupali. Što je meni za jedno čudo bilo, da su oni u onakom stanju veseli! al mi je diete jedno od 15—17 god. najviše bilo začudno. Ono je imalo glas naopak, pjevalo je, igralo i skakalo. U večer došlo mi je s drugimi tamničari; ja zapitam: zašto ima onoliko težko gvoždje na noguh? Ubio sam čovjeka, kaže. Kako bolan tako mlad? E tako bilo sudjeno; bio je jednu godinu od mene mladji; ja bio ašik, on se nametnuo na me; ja ga zateko na pendjeru svoje jauklie i ubio; evo godina danah odpisali su u Carigrad; možebit da ću tamo u tershanu ići za 7 godinah.« Ja sam trima stvarima na ovom djetetu čudio se: diete od 15 godinah da je bilo tako zaljubljeno; drugo taku zloću u toj dobi, da je mogo za taku malu stvar svoga druga ubiti! a treće kako je bilo veselo i radostno, kao da je na piru; njemu je tamnica bila kuća otčeva, a i na njem se je poznavalo, jer je dobro izgledao i pretil bio. — Oni su, to jest Turci, imali po 1 oku kruha od praviteljstva, a hristjani po ½ od crkve. — Skoplje ima njekoliko liepih kućah, i znatan je kameniti vodovod, po kom je navodjeno mjesto iz bližnjih gorah. Za večeru mi mulaazim poslao kisela mlieka i kruha.

Sutra stigavši nam čauš naš, uputismo se nadalje. Taj dan nismo daleko išli, — do pod planinu u Kaplan han 6 satih, gdje prie prodjosmo ratište, gdje su mnogi Arnauti g. 1845. izginuli. Putom smo najviše sretali čobane, koji su zimovali. Ovce su im rudate, psi bieli, da se težko od ovacah mogu razaznati, na magarcih im sva kuća, kućište i pokućstvo.

Sutra podranivši sve gorom, eto nas u *Velez* do podne. Ovo je varoš znatna porad trgovine i pazarah; imati će do 20.000 stanovnikah, od kojih šesti dio jesu Turci, a ostalo sve Bugari, koji imaju svoje učione i episkopa. Mi smo razjašili u konaku muselimovu, malo se odmorili, popojeli i konje promienili, te odmah put nastavimo krasnom okolicom. Prodjemo mimo varošice bugarske *Pravno;* bila je njekakova svetko-

vina; na ravnici kola su igrala tanac, Bugari s Bugarkinjami, a cigani su diplili. Mulaazim preko riečice svrati uprav pram kolu; tu smo malko popostojali, dok kiša kolo nerazstavi. Na konak prispijemo u Avdi-pašin han. Ovo je mjesto u gori, al sad prokrčeno i posijano.

Sutra rano krenemo se, te eto nas u *Prilipu*. Naravno, drugo im se nije pred očima vrzalo i po pameti povlačilo, nego naš *Marko Kraljević!* Stolno je ovo mjesto njegovo bilo. Marko je bio gospodar od Prilipa! Nuto, doklen se je gospodstvo srbsko prostiralo, kud je Dušan carstvo širio! Hoće li se još koi Marko roditi? Imamo mi uviek i više Markah; ali svi tudjinu služe na korist, a rodu svomu na propast. I ti si Marko tako radio: — cara turskoga služio; od tebe je Srbinu baština ostala, da su uviek sluge dobre, a gospodari zli .... Prilip je u ravnici i može imati do 6.000 stanovnikah. Polje mu je široko i dugo, i uprav preliepo. Tud promienimo konje, te se dalje uputismo prama Manastiru. Na jedan sat kod crkve odjašimo konje i malo se odmorimo. Sad mulaazim izvadi konop, da me veže i da me svezanih noguh izpod konja i rukah na ledja kroz varoš provede. Polje je manastirsko vodom bilo natopljeno i sve glibovito i barovito; za drum se nije znalo, već je valjalo namierati, kud ćeš nagaziti. Ja neznam kako je on mogao na tu misao doći i začeti u pameti, da bi me mogo svezana provesti, a da se gdje nestrovalim. Kaže mu zaptia, da se ja težko i onako na konju držim, »a svezavši ga valja i njega i konja voditi pod njim.« I tako nevezana protjeraše me kroz sav Manastir do vezirova konaka, misleći, da je Omer-paša tud. Vratismo se opet natrag do konaka Omer-pašina i tud odjašismo. Ovo je kuća bila njegovog bimbaše, koi je mene dobro u Bosni poznavo. Omer-paša bio je u lovu. Mene posadiše u kahve odaju, zapovjediše, te mi tutum i kahvu donesoše. — Eto ti i Omer-paše iz lova. Prikazao sam svoj dolazak i u taj čas dovedoše me u kršlu, davši mi jednu sobu, gdje su stajala dva nizama vrtlara, i pred vrata mi stražu staviše. Juzbaša dodje te bugarski kaže mi, da ištem što god želim.

»Hoćeš vina, rakie itd.« Ja kažem, da novacah neimam, a kao sužanj zadovoljan sam što mi se god dade. Tud sam pet danah bio, čekajući dok podje Omer-paša put Soluna i kao nizamu išao mi je tahin (hrana) tri litre kruha ujutro, karavana pirinča, a u večer spanjaka s mesom varena. Mulaazim moj oprosti se samnom i s čaušom vrati se u Sarajevo. Juzbaša dolazio mi je svaki dan s kojim drugim juzbašom, ter bi me tješio. »Tebe«, veli on, »vodi paša u Carigrad, jer je došlo u njemačkih novinah (Agramer Zeitungu), da te je paša ubio, a u isto doba dali su paše hercegovačkoga sinovi arzval, da im je Omer ćaću ubio.« — Ja mu velim, bolje bi bilo i meni, da me bude ubio, nego što me ovako bolestna na božjoj pravdi muči; bolje je jednoč umrti, nego uviek umirati. —

Bitolje je varoš u ravnici kod Zeze rieke. Od drugih varošah turskih odlikuje se ponješto čistoćom i urednimi kućami, koje su od oficirah sagradjene. Ima tri velike i prostrane kasarne za 30.000 vojske. Ovdje je štab sve rumejliske vojske, gdje serasker stoji; tud stoluje i vezir i episkop grčki i vice-konzul austrijanski; ima dobru trgovinu sa Solunom.

Omer-paša podje, i mi poslje na dan podjosmo. Sad sam imao drugoga mulaazima i tri čauša i pod sobom jednu nevolju više, konja, koji me je više od 20 putah sa sebe sbacio.

Od Manastira prama Vodini sve je polje raznim žitom nasijano, i okolica prekrasna.

Na konak prispijemo u selo bugarsko *Gomićevo.* To su bili odprie kmeti njekoga paše, a sad su carski. Okolica ima dobrih vinogradah i dosta marhe. Sutradan podranimo, te do podne stignemo u *Ostrovo.* Ovo je varošica ribarska, kod jezera, koga načinja Vardar. U sred jezera ima mali otok — ostrovo, — gdje je tvrdja i njekoliko kućah. Ljepota je putovati krajem ovoga velikoga jezera, koje je kao more prelievalo se, a zelena žita prama njemu posmijavala se, bacajući se valovi, kao i jezero. Okolica od Ostrova do Vodine brdovita je, ali dobro obradjena, i *Vodina* stoji kao u sred baštah. U nju dodjosmo pod večer. Omer-paša, koi je naokolo na Kočan otišo, na jedan sat kasnije pri-

spio je. Vodina i njezina okolica vodom je navodna, odkle i bugarsko ime nosi: na *Vodi;* a Bugare ima stanovnike, kojim ovdje stoji episkop. Turci govore turski, a mnogi Bugari i grčki i turski znadu. Iz hana, gdje smo predanili, vidjaše se pri briegu *Moglen* (turski Karadžova) sniegom pokriven. Ovo je predielje iz više selah hristjanskih i turskih sastojeće, gdje se samo bugarski govori. Nijedno mjesto nisam vidio tako obradjeno u Macedonii, kao oko Vodine; izgleda na način Italie; njive su vinogradi, dudovi i višnjami zasadjene.

Sutradan ostavimo Vodinu i poslje brdah i dolinah oko podne spustimo se u ravnice, i eto nas u varošu *Jeniči,* koja je mnogo zaostala za Vodinom, iz uzroka, što manje hristjanskih stanovnikah ima, nego Vodina. Ovo obično služi za upravu putniku, jer Turci neće da rade.

U Jeniči prenoćivši nastavimo put sve ravnicom i ugledamo za malo more. Oko podne predjemo Vardar predugim drvenim mostom. Sviet je vrvio tamo i amo, osobito kiridjie s robom natovarenom. Na Solunu su topovi pucali na dolazak Omer-paše i Avni-paše, koi ga je pratio. Poslje dva sata eto i nas u Solunu gradu. Bio je njekakav svetac i čifutah sila božja izašla pred gradska vrata na šetnju. Kroz cio grad projurismo do konaka Omer-pašina. Ovi nam spravi jednoga čauša te natrag opet do u fortezzu. Mene spratiše u jednu podzemnu magazu, u koju sagnuvši se jedva unidjoh. U njoj se je kroz malu lakomicu vidilo, da na kraju ima nješto uglja i nečisti. Ubaciše mi kabo vode i zapreše vrata. — ostadoh sam. Od umora i bolesti ja sam se bio prenemogao; ništa mi tako nije začudo, već kako duša u tako oslabljenu tielu može više stajati. Neprodje jedan sat, otvoriše vrata. Eto dvojice juzbašah, bugarski mi zovući, da dodjem za njimi u njihovu sobu. Bila je to pri zemlji soba, kraj sobe, gdje su nizami stajali; imala je šiltete; u njoj je prebivo Imam nizamski sa juzbašom. Metnu stražu na vrata i dva nizama unutra. Moj mulaazim imao je kazati, gdje su me strpali, te po njegovoj (Omerovoj) zapoviedi ovdje su me premje-

stili, gdje su u istoj sobi odprie bosanski paše stajali, kad su istim poslom, kojim i ja, putovali u Carigrad. Omer-paša bio je tri dni u Solunu i jedan dan dolazio u fortezzu na ziafet. Avni-paša stajao je u istoj kasarni, gdje i ja. On je otišo s parobrodom u sriedu, i ja sam morao druge sriede; dakle 10 danah stajao sam o kruhu i samu bobu, koi je bio krupnii od lješnjaka, i na njekakvoj ribjoj masti varen. Nizami bili su topdjie jedan tabor; mnogi su bili iz Karadžove te smo se razgovarali, kad nebi bilo Imama; a kad je bio on, imao sam prigodu slišati tumačenje alkorana iz arapskoga na turski, na koje tumačenje dolazilo je 4 nizama, koi su se pripravljali za hodže u svojih selih, kad odsluže 5 godinah. Ja sam imao ono malo novacah iz Prištine ponešenih, i sad sam u pó ciene prodao sat, koi mi je sam osto od lakome grabežljivosti turske, te sam kupovao po malo mesa i sira. Mulaazim odpravio je sva tri čauša; u sriedu dakle sa tri čauša ondašnja odvede me na kaiku u turski parobrod. Čauše vrati, a mene u konjske bukagie sputi tamo, gdje je i marha bila svezana; desnu mi nogu metne u gvoždje, drugi kraj bukagiah sveže za brod i zatvori ključem, i samo bi me, kad bi imao potrebu porad sebe, odpustio. Parobrod je pun bio putnikah svakoga zakona i naroda. Mornari su svi bili Hrvati i Dalmatini, te su me hranili i pojili, dok sam god tud bo sve od svoje hrane i pazili me kao naši ljudi. Bilo je dosta Hrvatah iz Bara od Spiče, koi su išli na radnju u Carigrad, te po ovih imao sam prigodu javiti mojim prijateljem dolazak u Carigrad. Ob dan ajde u razgovoru provodio sam tako kako; al kad bi obnoć, eto jada! strašna bura hitaše parobrodom tamo amo, a valovi više od jednoč svega me poliše; bio sam se smrzo od zime. Sutradan sunce me ogria; vidismo i Galipolje, gdje se vapor malo ustavi. Eto nas i u Dardanelah. Noć se uhvati, i težko umoliše mornari mulaazima, te me za tu noć premjestiše u magazin, opet u gvoždju — te sam tud spavao. Sutra je bio petak. Svanu se i mi se začudismo, šta to niče iz mora: — to je bio Carigrad. Mulaazim skide gvoždje s mene, govoreći: »neboj se, neće više na tvoje noge;« nadje

kaik, te s jednim zaptiom odvede me u Eskiseraj, prikaza juzbaši od Tomrukahne, i ovi me s dva soldata opremi u obližnju tamnicu, gdje ih je bilo u dvie sobe preko dviesta tamničarah. Tud sam bio do poslje podne, te zatim budem premješten na samo u magazu, gdje je prie stajalo blago, stražu s puškom staviše pred vrata, a zaptiu s nizam-čaušom samnom unutra. U drugom članku nastavit ću svoje sužanjstvo u Carigradu.

IV.

DRŽAVNE UREDBE U TURSKOM CARSTVU.

Poznato je svakomu, koi se iole politikom bavi, koliko krvi proteče i pustih kapah ostade za ove posljednje dvie godine izmedju Rusah s jedne strane, i Turakah, kojim su Francezi, Englezi i Piemontezi u pomoć došli, s druge strane; poznato je i to, radi šta se svadiše i tako nemilo izkrvaviše; — i kad svakomu rat omrze, ovoga proljetja mir u Parizu učinise. Dok su se poslanici velikih silah u Parizu o miru pregovarali, izda Sultan »Hathumajun«, u kom raji svoga carstva njeka prava podjeljuje, i njeke stare povlastice potvrdjuje. Mi ga ovdje navodimo od rieči do rieči u prevodu.

HATHUMAJUN.

»Da se učini, kao što ovdje stoji.

Tebi, moj veliki veziru, Mehmed Emin-Ali-paša, koi si ukrašen mojim carskim ordenom medžidie prvoga reda i ordenom za lične zasluge, nek Bog daruje veličinu i udvoji tvoju vlast. Svagda mi je i najdraža želja bila obezbiediti sreću sviuh razredah podanikah, koje je božja promisao stavila pod moje carsko žezlo, i od kako sam stao na prestolje, nisam prestao svimi silami truditi se na tu cielj.

Hvala svemogućemu! ti moji neprestani trudovi već su donieli koristan i obilan plod. Od dana na dan uzmnožava se sreća narodah i bogatstvo moga carstva. Želeći sada ponoviti i još razširiti nove uredbe, učinjene na cielj, da se dodje do stanja shodnoga dostojanstvu moje države i položaju njezinomu izmedju izobraženih narodah; i budući da su sada prava moga carstva viernostju i pohvalnim nastojanjem sviuh

mojih podložnikah, kao i milostivom i prijateljskom pomoći velikih silah, mojih plemenitih saveznikah, sdvora dobila potvrdjene, koje valja da budne početak novoga vremena: to je volja moja umnožiti dobrostanje i unutrašnji napredak, dostignuti sreću sviuh mojih podložnikah, koji su u mojima očima svi jednaki i meni jednako dragi, i koji su medju sobom sajuženi srdčanimi odnošenji otačbinstva, i obezbiediti sredstva, da od dana na dan raste napredak moga carstva.

Dakle sam riešio i zapoviedam, da se izvrše sljedeće mjere:

Jamstva obećana od naše strane hathumajunom gjulanskim i zakoni tanzimata svim podložnikom moga carstva, bez razlike razreda i vjerozakona, radi obezbiednosti njihovih osobah i njihovoga dobra, i radi sačuvanja njihove sreće danas se potvrdjuju i utvrdjuju, i da mogu puno i savršeno djelovati, preduzet će se krepke mjere.

Sve povlastice i duhovna prava, dana od starinah od strane mojih predakah pak i pozdnia svim kristjanskim občinam ili drugim vjerozakonom nemusulmanskim, koji su se nastanili u mom carstvu pod mojom zaštitom, bit će povtrdjena i obdržana.

Svaka kristjanska ili inačie druga nemusulmanska crkvena obćina biti će obvezana, da u opredieljen rok, i pomoćju komisie sastavljene u ime toga iz njezine sredine pristupi s mojim visokim odobrenjem i pod nadziranjem moje visoke porte izpitu svojih pravah i povlasticah, i da razčleni i podnese mojoj visokoj porti reforme, koje zahtieva napredak i prosveta vremena. Vlast, koju je dao Sultan Mehmed II. i njegovi nasljednici patriarhom i episkopom kristianske vjere, dovest će se u suglasje sa novim položenjem, koje naše velikodušne i milostive namjere obezbjedjuju tim obštinam. Načelo, da se patriarhe naimenuju dok su god živi, točno će se izvršivati poslje pregleda naredbah o izboru, koje danas postoje, po sadržaju fermanah o investituri. Patriarhe, mitropolite, arhiepiskopi i episkopi i rabini zaklinjat će se u zvanje po obrazcu, koi će se sastaviti od strane moje visoke por-

te zajedno sa duhovnimi glavami raznih obćinah. Crkveni dohodci, bili kakvi mu drago, ukinut će se i izmienit će se sa stalnimi dohodci patriarhah i obćinskih načelnikah i plaćom, koja će biti surazmjerna važnosti, činu i dostojanstvu raznih članovah svetjenstva.

Neće se dirati u pokretno i nepokretno imanje raznoga kristjanskoga svetjenstva; ali će svjetovna uprava kristjanskih ili ostalih nemuslomanskih obćinah stajati pod zaštitom jedne skupštine, koja će se izbirati u svakoj od spomenutih obćinah medju svjetovnimi i svetjeničkimi članovi.

U varoših, varošicah i selih, gdje je sve stanovničtvo jedne vjere, neće se nikakva zapreka mećati popravljanju, koje se preduzme po prvom planu, na zgradah za bogomolju, učionicah, bolnicah i grobljih. Planovi ovih raznih zgradah, ako bi se koja iznova podizala, podnieti će se, poslje nego su ih patriarhe ili obćinski načelnici odobrili, mojoj visokoj porti, koja će ih po mojoj carskoj zapoviesti odobriti, ili će dati za opredieljeno vrieme svoje primjetbe.

Nijedna vjera neće biti u mjestih, gdje neima drugih vjerozakonah, medjašena u javnom očitovanju svoga vjerozakona.

U varoših, palankah i selih, gdje su vjere izmiešane, moći će isto tako svaka obćina, koja živi u oddieljenom kraju, vladajući se po gori rečenih prepisah, opravljati i utvrdjivati svoje crkve, svoje bolnice, svoje učionice i svoja groblja.

Kad uztiče gradjenja novih zgradah, onda će se iskati potrebna povlastica sredstvom organa patriarhah ili načelnika obćinskoga kod moje visoke porte koja će nezavisnim (souverain) riešenjem odobriti tu povlasticu, ako neima administrativnih zaprekah. Posredovanje administrativne vlasti bit će u svih djelih ove vrste sasvim bezplatno.

Moja visoka porta upotrebit će krepka sredstva, da obezbiedi (osigura) svakoj vjeri, bio broj njezinih privrženikah koji mu drago, podpunu slobodu njezinog izvršivanja.

Svako razlikovanje ili nazivanje, koje bi smjeralo na to, da makar koi razred mojih podložnikah učini manjim od drugoga koga razreda porad vjerozakona, jezika ili koljena, pomrsit će se uviek iz administrativnoga protokola.

Zakoni će kazniti svako nepravedno ili uvrediteljno nazivanje izmedju privatnih osobah, ili izmedju privatnih osobah, ili izmedju vlastih.

Buduć da se svi vjerozakoni slobodno izvršuju, i da će se slobodno izvršivati u mojoj državi, to neće nitko moći nikakvomu momu podložniku smetati u izvršivanju vjerozakona, koga izpovieda, i nitko neće biti u tom obziru uznemiren. Nitko se nemože natjerati, da proimeni svoj zakon.

Budući da naimenovanje i izbor sviuh činovnikah i drugih službenikah moga carstva zavisi sasvim od moje najviše volje, to će se svi moji podložnici bez razlike narodnosti puštati u javna zvanja i bit će sposobni da ih odpravljaju po svojih sposobnostih i svojih zaslugah i shodno upravam, koje se u obće upotriebiti daju.

Svi podložnici moga carstva bit će bez razlike primljeni u praviteljstvene, gradjanske i vojničke učione, ako inače izpune uslovja o uzrastu i izpitu, sadržana u ustrojnih regulamentih rečenih učionah. Šta više, svaka obćina ima vlast podizati javne učionice za nauke, umjetnosti i radinost. Samo će način predavanja i izbor učiteljah ove vrste biti pod kontrolom mješovitoga školskoga savjeta, koi će se naimenovati najvišom mojom uredbom.

Sve trgovačke, korekcionalne i kriminalne stvari izmedju musulmanah i kristjanskih podložnikah ili drugih nemusulmanah ili kristjanah ili drugih vjerozakonah nemusulmanskih predane će biti mješovitim sudom.

Ovi sudovi sudit će javno, parničari će se lično puštati pred sudca i dovoditi će svjedoke, kojih će se kazivanje primati bez razlike, počem se položi zakletva po obredu svakoga vjerozakona.

Gradjanske parnice i u buduće će se presudjivati po zakonih i naredbah pred mješovitimi savjeti po-

krajinskimi, u prisutju gubernatora i mjestnoga sudca. Posebne gradjanske parnice, kao one o nasljedstvu i druge te vrste medju podložnici istoga kristjanskoga vjerozakona ili drugoga nemuslomanskoga, mogu se na njihovo zahtievanje poslati na patriarhski ili obćinski sud.

Kazniteljni, korekcionalni i trgovački zakoni i uprave o postupku sudačkom za te mješovite sudove popuniti će se što prie i sabrat će se u zakonik. Od toga će se obznaniti prevod u svih jezicih upotrebljavanih u carstvu.

Što prie pristupit će se k reformi kazniteljne sisteme u odnošenju na tamnice, na kazniteljne, popraviteljne i ostale kuće te vrste, kako bi se prava čovječanstva složila s pravdom. Ni u zatvoru nemože se preduzeti tjelesna kazan, osim shodno upravam za zapt, koje je moja visoka porta izdala; i sve, što bi bilo nalik na mučenje, konačno će se ukinuti.

Prestupljenja ovih naredbah strogo će se kazniti po mjeri kaznenoga zakona i kod vlastih, koje su ih zapovjedile, i kod podčinjenih, koi su ih učinili.

Ustrojstvo policie u prestolnom gradu, u pokrajinskih varoših i na selu promienit će se tako, da će svi moji vierni podložnici imati najveće jamstvo za sigurnost kako za svoje osobe tako i za svoje dobro.

Budući da je jednakost poreza ište i jednakost tereta, kao i jednakost u dužnosti što ište jednakost u pravih, to će morati kristjanski i ostali nemuslomanski podložnici, kao što je prie bilo odredjeno, podpasti pod zakon za rekrutovanje. Zamjena i odkup dopušta se. Što prie izdat će se podpun zakon o načinu, po kom će se kristjanski i ostali nemuslomanski podložnici puštati i po kom će se služiti u vojski.

Pristupit će se k reformi u sastavu oblastnih i obćinskih savjetah, da se ujamči sloboda pri izboru odbornikah muslomanskih, kristjanskih i drugih, i sloboda u glasanju u savjetih.

Visoka porta potruditi će se, da iznadje najshodnija sredstva, da točno pozna i kontroluje rezultat savjetovanja i riešenjah.

Kao što su zakoni o kupovanju, podavanju i razpolaganju sa nepokretnim dobrom jednaki za sve moje podložnike, moći će se dopustiti strancem, da mogu imati nepokretnih dobarah u mojoj zemlji, podvrgavajući se zakonom i propisom policajnim, primajući na sebe iste terete kao i urodjenici, i počem se ta stvar uredi s inostranimi silami.

Svi moji podložnici jednako će plaćati porez, bez razlike razreda i vjerozakona. Najshodnija sredstva upotrebit će se, da se ukinu zloupotrebljenja pri kupljenju poreza, a osobito desetka. Red neposrednoga kupljenja uvesti će se malo po malo, dok se uzmogne, mjesto davanja pod zakup svih strukah državnih dohodakah. Dokle god ova posljednja sistema stoji, zabranit će se pod najstrožiom pedepsom svim činovnikom i svim medžlizkim članovom, da nesmiu uzimati pod zakup, koi će se javno i putem stječišta izdavati, niti smiu imati kakvoga diela u tom poslu. Mjestni danak što prie urediti će se tako, da se neće ni proizvodna sila slabiti, niti slobodno micanje unutrašnje trgovine smetati.

Za poslove od javne koristi plaćat će se pristojno i to od posebnih porezah u onih pokrajinah, u kojih će se novi putovi po suhu i po vodi graditi.

Pošto je već posebni zakon izdan, da se pradračun od dohodkah i troškovah državnih opredieljiva i priobćiva svake godine, to će se taj zakon držati najsavjestnie. U pradračunu će se pregledati plaća za svako zvanje.

Načelnici i jedan poklisar od svake općine, koje će moja visoka porta naimenovati, pozvat će se da budu dionici u savjetovanju najvišega sudačkoga savjeta. U svakoj prilici, koja se tiče sviuh mojih podložnikah, oni će se pozvati naročito na tu ciel od moga velikoga vezira. Služba poklisarah trajat će godinu danah. Oni će se, stupajući u službu, zakleti. Svi članovi savjeta u redovnih i izvanrednih zasjedanjih slobodno će davati svoje mnienje i svoj glas, a da hi nitko nikad porad toga nemože uznemirivati.

Zakoni protiv podmićivanja i drugih varanjah i zloupotrebljavanjah izvršivat će se pod zakonitimi

formami nad svimi mojimi podložnici, bili oni makar kakvoga reda i čina.

Radit će se, da se zavede banka i drugi podobni zavodi; da se ustanovi novčana i financialna sistema, kao i da se otvore glavnice, koje će umnožati izvore materialnoga bogatstva u mom carstvu. Takodjer će se gledati, da se naprave drumovi i kanali, koi će olakšati obćenje i umnožiti zemaljske izvore bogatstva. Sve će se ukloniti, što bi smetalo trgovini i zemljedielstvu. Da se dotle dodje, potražit će se sredstva, da se upotriebe nauci, umjetnosti i glavnice europejske, i da se tim načinom malo po malo izvrši.

To su moje zapoviedi i moja volja; a ti, koi si moj veliki vezir, ti ćeš po običaju kako u mom prestolnom gradu tako i po svih stranah moga carstva obznaniti ovaj carski ferman, i pažljivo ćeš bditi i sve ćeš potrebne mjere upotriebiti, da se sve zapoviedi, koje on sadržava, od sada s najvećom točnosti izpunjavati.

V.

ŽIVOTOPISI SLAVNIH BOŠNJAKAH.

3. JURAJ DOBRETIČ,

nadbiskup nazarenski († 1520.)

Poslje dugotrajnih tminah i neznanstva srednjega vieka, kad zapadna Europa XV. stoljetja poče nauke i umjetnosti više cieniti i obradjivati, naše zemlje ilirske poklopi osmanski polumjesec, te i ono malo sunca, što nam htiješe prosinuti, sasvim zadje; sunce nam više neprosinu, već nas tamna mjesečina od četiri stoljetja zaklanja i krije, da nam svjetlost naukah i umjetnostih neograne. Europa nas drži za neuke i za neprikladne — poludivje ljude, neobzirući se na naše tužne okolnosti! Da je narod ilirski napose, a slavjanski u obće u svako doba imao ljudih u svakoj struci naukah i umjetnostih izvrstnih, to će samo onaj zaniekati, koi je u povjestnici nevješt, oli mu na srdcu zloba leži. Kad je našemu čovjeku zapala sreća i dovele ga okolnosti u mjesta, gdje su mogli svoj um prosvietliti: nikad nisu manji ni posljednji za drugimi zaostali. To nam svjedoče slavna imena naših starih književnikah, umjetnikah, vojvodah, državnikah i crkvenjakah, koje nam inostranci oli zavide oli si prisvajaju. Al je naša dužnost tako cvietje iz tudjih perivojah probrati i u naš ga presaditi: neka naša mladež imade ogledalo u svojih starih, u koje ugledavši se da kao ostanom bude potaknuta na krepostne nauke i umjetnosti.

Srebrenica, grad glasovit rad kopanja srebra u vrieme bosanske vlade, istočno ležeći nedaleko od Drine, bila je rodno mjesto *Jurja Dobretića.* Porodica ova plemenita bila je po istočnih stranah Bosne razgranjena i bogatimi zemljami obilato nadarena. Kad su god. 1463. Turci Bosnom zavladali i plemenite porodice počeli triebiti, za moći bolje svoje vojnike njihovim imanjem nadariti, bile su ove prisiljene glavom bježati u tudje države kristjanske. Medju takimi

bila je i obitelj Dobretića. Juraj mladjahan pobjegao je u Italiu, gdje se naukom predo i zagrlio redovnički stališ S. O. Frane, koi red u ono doba imadaše učene glave na stolicah sveučilištnih u Englezkoj i Francezkoj. Dobretić, koi po običaju onoga vremena svoje ime bio je polatinio u *Benignus*, od redovničkih starešinah bio je poslan na nauke u Englezku, potlam u Pariz, gdje je mudroslovne i bogoslovne nauke s velikim napredkom dovršio. Poslje vrativši se u Italiu prizove ga k sebi naučni kardinal Bessarion. Kad je kardinal umro, bude pozvan god. 1472. od Friderika vojvode od Urbina. U njegovom dvoru bio je učiteljem njegovih sinovah Gvida i Ulbalda. Hotiući ga vojvoda nagraditi i harnost mu svoju izkazati, što se je neumorno trudio o odhranjenju njegovih sinovah, učini ga urbinskim gradjaninom i plemićem s pridavkom *de Feliciis*.

Po smrti Friderikovoj ostavi Urbin i ode god. 1482. u Fiorencu, gdje se je pridružio god. 1485. Franciškanom ondašnjega samostana »sv. Križa.« Iste godine 5. ožujka bude upisan u skupštinu bogoslovacah fiorentinskih, kako se štie u katalogu ovoga sveučilišta: *Magister Georgius Benignus de Feliciis de Urbino.* Poslje je učinjen upraviteljem (regens) gymnaziah svoga reda i inquisitor u istom gradu; sljedeće pak godine bude upisan i uzet u preplemenitu porodicu *Salviati*. Godine 1490. bude postavljen provincialom u franciskanskoj provincii Toskane. U Pisi bio je javnim učiteljem metaphysike i bogoslovja, pogodjen na godinu za 150 zlatnikah — cekinah. Vojvoda toskanski i sva obitelj de Medicis i gradjani ljubili su ga i mnogo cienili poradi njegovih dubokih naukah i izvrstnih kriepostih.

Ljubav ova na skoro se pretvori u mržnju. Bio je uzeo braniti god. 1497. dominikana *Hieronima Savonarolu*, izdavši prigovor obraniteljni, radi koga uvriedio je i gradjane i vojvodu i bude prisiljen ostaviti Fiorencu i nastaniti se u Dubrovniku. Dubrovčani onoga vremena znali su cieniti ljude naučne; zato Jurja dragovoljno prime tim više, što je bio njihove gore list — čovjek istoga naroda; učine ga javnim

svojega grada učiteljem, gdje je s pohvalom učio i propoviedanja crkvena držao. Kako su ga Dubrovčani rado imali, o tom se sam zahvalno izražuje u posvetnici savjetu dubrovačkomu, što no se nalazi u knjizi *»de natura angelica«*, koje znatno djelo prikazao je istomu savjetu.*)

Godine 1500 pozvan je u Interamnu na obćeniti sabor franciskanski. Kasnie ga odzovu u Rim, gdje

---

* Gdje u predgovoru na senat ovako piše: Me profecto non in parva totius Italiae atque propria calamitate constitutum ut filium complexi estis, benigneque susceptum hospitio liberaliter ac munifice tractastis; atque cum filii locum apud vos dumtaxat expetiissem, patris ac praeceptoris dignitatem summo honore mihi detulistis. Equidem Argentina totoque Illyrco a Turcis occupato puer admodum e manibus saevissimorum hostium ereptus, satis tenera aetate ad Italiam delatus sum, in qua et sapientiae studio ut plurimum incubui namque et Parisiis, et in extrema Britania, quam Angliam vocant, theologiae vacavi. Inde post tres fere triginta annos partim inimicorum acerbitate, partim cognatorum amore cum ignotam patriam repetiissem, et extraneus essem fratribus meis, et filiis matris meae peregrinus: vos me singulari amore estis prosecuti; vos hospitio suscepistis, vos agnovistis; vos beneficia contulistis; his mihi, ut dixi calcaria praebuistis; non modo his, sed fide, magnificentia, magnanimitate, et frugalitate vestre Urbis praeclarissimorum civium atque patrio quodam amore, cujus quidem vim maximam esse omnibus exploratum est. Natura enim incunabulis nostris afficimur, et loca diligere cogimur, in quibus pueri reptavimus, et quia nescio me ulli, quam vobis obligatiorem. Multae profecto mihi cum Principe et civitate Urbinatensi obligationes, nec solum cum Friderico illo aut Octaviano fratre suo Mercatelli comite, viro prudentissimo, atque integerrimo, verum etiam cum hoc praesenti Guido Ubaldo, cui divinarum rerum primus alumnus et minister fui, Duce profecto in armis ferocissimo, et in graeca latinaque lingua eruditissimo; plurimae cum domo inclyta Medicum, atque tota civitate Florentina: sed vobiscum non minores, immo potius et majores extant &c. — U djelu *»Propheticae solutiones«* izdanu g. 1497. Cap. I. Parte II. kazuje, kako je poslje bune firentinske (g. 1478. protiv porodici Medici) u nepoznanu sebi otačbinu Srebrenicu išo, kristjane težkim jarmom turskim pritisnute ne bez suzah gledo, i njeke rodjake svoje, kojim se je nepoznan kao inostranac vidio, pod nemilim sužanjstvom zateko. — Vrativši se dakle iz Srebrenice, došo je u Dubrovnik, gdje je bio medju gradjane primljen i svesrdno dočekan; kako u navedenom predgovoru spominje. —

god. 1502. 12. lipnja bude pridružen otcem ondašnjega samostana SS. 12 Apostolah.« Najposlje god. 1507. učine ga biskupom *kaljskim* (Calliensis) u pokrajini Urbinskoj; godine 1512. uzvisi ga Julio II. papa na dostojanstvo nadbiskupa nazarenskoga. Nazarenski nadbiskupat bio je u napuljskom gradu *Barletu,* kod jadarskoga mora; gdje umre od prilike oko godine 1520. Kao on tako i njegova djela bila su dostojno cienjena od naučnih ljudih. Temeljito je poznavao latinski i grčki jezik; dialektici i bogoslovici bio je ne manje vješt, nego i drugi koi naučitelj crkveni onoga vremena, kako se vidi iz mnogih stihotvorah ondašnjega vremena, koji su ga slavili. *Damjan Benessa,* Dubrovčanin, medju ostalimi pjesnici u napred spomenutom djelu *»de natura angelica«,* ovako pjeva:

Ecce quod extremis Scotus fuit ille Britannis,
Doctus quod Mauris Aureliusve suis,
Quod quoque Dalmaticis ardens Hieronymus undis,
Quod Senonum populis Ambrosiusque pius:
Illud idem nobis nunc tu venerande Georgi,
Illyrici fateor gloria magna soli.
Intima perpetui tibi sunt secreta Tonantis,
Et datur Angelicos cernere mente choros.
Tu bonus, illustris, sapiensque gravisque Benignus
Dictus es, et nostro tempore ubique pius.
Tuque Florentina cantatus in urbe fuisti,
Te similis Cosmi Laurus amavit avi.
Nicaenus Sophiae te fovit amator honestae:
Te Dux Urbini Martis in arce furens.
Defuit ergo nihil, quod posset habere viator;
Quae data sunt vivis, omnia parta tibi.

Drugi slavni pjesnik dubrovački Aelio Lampridio Cerva izpjevao mu je ovu epigrammu:

Legerat haec oculis, quibus omnia maximus aether
Aspicit, angelici mystica scripta chori;
Atque ait humano sese miratus in ore,
Ecce novem coelos pagina parva capit.

Treći Dubrovčanin, *Karlo Pocić,* dodao je istomu djelu još sljedeću epigramu:

Angelicos quicumque choros celsasque catervas
Naturamque cupit noscere coelicolûm,
Perlegat excultum patrio sermone libellum,
Sedulus et doctum mente revolvat opus,

Edidit insigni quod Georgius arte Benignus,
Cui decus aeternum conferet ste labor.

Djela njegova, koja su ga proslavila, jesu sljedeća:

1. *Quaestiones de natura angelica. Libri* IX. Florentiae 1499. in 4. Dedic. Senatui Reip. Ragus.

2. *Volumen de dialectica nova &c.* Romae 1489. in 4. Missum ad adolescentes optimae indolis. Joannem sedis Apostolicae Protonotarium (koi je poslje posto papa Lav X.) et Petrum, Laurentii Medici filos, kojizim obadvojici bio je učiteljem.

3. *Vexillum christianae victoriae* &c ad Franciscum I. Galliarum Regem. Može biti, da je ovo ono isto djelo, što drugi navode pod naslovom »Contemplationes christianae?«—

4. *Propheticae solutiones pro Hieronymo Savonarola, Ordinis Praedicatorum* Florentiae 1497. apud Laurentium de Morgianis.

5. *Liber de Raptis &c;* rukopis čuva se u biblioteki konventualnoj u Firenci.

6. *Georgius Benignus de Salviatis, Ordinis Minorum sacrae Theologiae Professor, ad Magnanimum Laurentium Medicem, septem et septuaginta in opuscalo Magistri Nicolai de Mirablibus reperta mirabilia praesenti opere adnotavit.* Florentiae 1489.

7. *Apologia pro Francisco Maria de Ruvere Julii II. nepote anno 1511. super Cardinalis Alidosii nece.*

8. *Opus de Assumptione B. Mariae Virginis.*

9. *Conciones et Orationes diversae, habitae Pisis, Florentiae, Urbini et Ragusae.* Nepoznato je, gdje se oba ova djela (8. 9.) nahode zabačena.

10. *Opus de Gratia,* u Firenci, bibliotheca Riccardiana codex mem. in 4. pod M. 111. nro 18., s ovim nadpisom: *Georgii Benigni, Fratris Seraphicae Religionis ad virum Magnanimum Laurentium Petri Cosmi patris Patriae in opus septem quaestionum ab ipso propositarum prohemium incipit.* Na koncu rukopisa čita se: *Finit opus septem quaestionum a Laurentio Medico, viro Magnanimo patrio carmine acutissime propositarum.* Laurencio ovi umro je g. 1492.

11. *Georgii Benigni Salviati, Artium et secrae Theologiae Professoris, Archiepiscopi Nazareni, in Lib-*

rum septem quaestionum a Magnifico Laurentio Medices propositarum ad Leonem X. Pontificem Max. s njegovim predgovorom in dialecticam novam &c msc. Bibl. Medices codex 18. plut. 83.

12. *Commentarii in 4. libros sententiarum jam 1512. elucubratarum.* Bio je pripravio za izdanje, kako svjedoči njegov učenik, Fr. Antonius Saxolinas Florentinus, koi je bio svoga reda generalom, a poslje biskupom, u djelu »Illuminata conscientia«, gdje mnogo o njegovom životu pohvalno napominje.

Ovo je dakle njegov kratki životopis i djela. O njem su dosada mnogi pisali, medju kojima i ovi: *Wadingus: Scriptores trium ordinum S. P. Francisci.* Romae. II. editio 1806. pag. 99. *Ughellus: Italia Sacra* tom. II. *Episcopi Callienses,* gdje ga čini rodom Sikula iz Sirakuze!—

Dubrovački pisaoci: *Ign. Giorgi: Vitae et carmina nonnullorum illustrium civium Ragusinorum;* rukopis nahodi se kod mene. *Sebastian Dolci: Fasti literario — Rahcusini; i Franc. Appendini: Notizie critico — letterarie parte II. Luka Vladimirović Neretljak: Nobilissimae familiae Comitum Dobretić, genealogicus Liber* Anconae 1772.; II. ed. Venetiis 1775. Od svih ovih najtočnii i koga sam se ja najviše držao, jest franciskan konventualac *Sbaralla: Supplementum ad Vadingi scriptores trium ordinum S. P. Francisci* Romae 1806. Nro. 1602. pag. 303. —

VI.

NARODNE PJESME.

(Produženje.)

A. PJESME ŽENSKE

31. ŽELJA DRAGE ZA DRAGIM.

Kad mi dragi ispred dvora prodje,
Čini mi se car na Bosnu dodje;
Kad pogleda uz pendžere moje,
Čini mi se do mora je moje;
Kad ja vidjoh dragog u ječermi,
Čini mi se mula u mešćemi;
Kad ja vidjoh dragog u benluku,
Čini mi se paša u begluku
Kad mu vidjoh nogu u topoku,
Čini mi se ja poletit mogu;
Opaso se mukademom pasom;
Kad mu vidjoh mukademu rese,
U meni se živoj srdce trese;
Kad ja vidjoh dragom svome pleća,
Čini mi se ja narastoh veća;
Kad mu vidjoh ruku u mišnici,
Puče meni srdce u žličici;
Kad ja vidjoh dragom svome oči,
Evo umrih, evo duša skoči.
Vitka jelo, istina je bila,
Ja se dragom u njedra savila!
U njedrim mu srma gjuzel bila,
Gdje mu stoje groši i dukati;
A u jutru kahva u findžanu,
Nebi li me u kahvi popio,
Da ja vidim svoga neviernika.

32. NEVALJALI OTČUH.

Obudovi Jovanbegovica;
Puno mahla, a malo evlada —
Sam joj Risto od četrjest danah.
Za to čuo Banoviću Šćepo,

Pa zaprosi Jovanbegovicu:
»Podji za me! Jovanbegovice,«
Al govori Jovanbegovica:
Hoćeš li se primit Rista moga,
Riste moga, kao sina svoga?«
»Primit ću se sina Riste tvoga.
Riste tvoga, kao sina moga.«
Govorila Jovanbegovica:
»Kupi svate! Banoviću Šćepo,
Pa ih vodi dvoru bijelome.«
Kada Šćepo rieči razumio,
On sakupi gospodu svatove,
Pak ih vodi Jovanbega dvoru;
Sve svatove u nove ahare,
Vranje konje u nove podrume.
Tri bijela dana predanili;
Opremi se Jovanbegovica,
Tri tovara natovari blaga —
I odoše gospoda svatovi,
Odvedoše Jovanbegovicu.
Kad su bili na prvom konaku,
Govori joj Banoviću Šćepo:
»Baci Ristu! Jovanbegovice,
Baci Ristu u zelenu travu.«
Ona muči, ništa negovori,
Već prolieva suze niz obraze.
Tu su oni noćcu prenoćili.
Kad ujutro bio dan osvanu,
Ali Šćepo konja razigrava,
Do svoje ga ljube doigrava,
Pa govori Jovanbegovici:
»Baci Ristu u zelenu travu;
Ako li ga ti baciti nećeš,
Živoj ću ti oči izvaditi.«
Ona vadi od zlata gajtane,
Pa ih veže od jele do jele;
Sveza Risti od zlata ljuljačku,
Zavi Rista u zlatnu mahramu,
Zaljula ga i dva i tri puta;
»Nini, Risto, žalosna ti majka! —

Kada puhne vjetar sa planinah,
Ti ćeš mislit da te ljulja majka;
Kad zapjeva ptica u gorici,
Ti ćeš mislit da ti pjeva majka;
Kad iz neba rosa kiša pane,
Ti ćeš mislit da te doji majka.«
Tu je ona Ristu ostavila.
Kad su bili na drugom konaku.
Molila se Jovanbegovica:
»Pusti mene! Banoviću Šćepo,
Da ja vidim Ristu sina svoga.«
Pušćio je Banoviću Šćepo,
Pušćio je u goru zelenu.
Kad je došla u goru zelenu,
Al joj vile Ristu raztrgnule.
Kad to vidje Jovanbegovica.
Doli pade, gori neustade,
Od žalosti bogu dušu dade.

33. NERODKINJA ZA DRUGOG SE PREUDAJE.

Glavu steže Jovanbegovica,
Glavu veže, dukate priteže;
Jovanbeg joj drži ogledalo:
»Liepa ti si, vierna ljubo moja!
Još da imaš od srca evlada,
Tri put bi mi draža srdcu bila«
Na to se je ona nasmijala,
Pa govori begu Jovanbegu:
»Sebe ženi, a mene udaji.«
To je Jovo jedva dočekao,
Pa on piše listak knjige biele,
Pak je šalje pobratimu Risti:
»Kupi svate, pobratime Risto !
Kupi svate, hajde mome dvoru,
Na poklon ti vierna ljuba moja.«
To je Risto jedva dočekao,
Pa sakupi gospodu svatove,
Pak on dodje Jovanbega dvoru,
Ter odvede Jovanbegovicu. —

Kad je prošla godinica danah.
Rodi sina Ristanbegovica,
Zlatnih rukuh i zlatna perčina.
Kad to čuo beže Jovanbeže,
On otidje Ristanovu dvoru,
Ter se penje kuli na pendžere.
Pa govori viernoj ljubi svojoj:
»Vrat' se natrag! vierna ljubo moja,
Tri put ću te dukatim presuti,
Milo čedo mišćem i amberom.«
»Hajd' otolen! beže Jovanbeže,
Nebih ti s natrag povratila,
Da bi mene u zlato okovo.«

34. VIERNA LJUBA.

Beg Jovanbeg ode niz Cetinu,
Niz Mletake kupiti dukate;
Tamo bio devet godin' danah.
Njmu ljuba sitnu knjgu piše:
»Hajde, Jovo, dvoru bijelome,
Jer se hoću mlada udavati,
Za tvog pobru čelebiu Ristu,
U čaršiu, za dućan komšiu.«
Kad je Jovi knjiga bila došla,
Vidje Jovo, šta mu knjiga kaže;
Ode Jovo dvoru bijelome.
Kad je došo dvoru bijelome,
On se penje kuli na pendžere:
»Otvor' vrata, Jovanbegovice!
Evo došo ćelebija Risto,
Da te vodi dvoru bijelome.«
Al govori Jovanbegovica:
»Hajd' otolen, ćelebia Risto!
Doma mi je Jovanbega ćorda,
Tebi Boga i vjeru zadajem,
Šnjome ću ti ja odsjeći glavu.«
Al govori beže Jovanbeže:
»Ovo nije ćelebia Risto,
Otvor' vrata, vierna ljubo moja!

Tvoj je Jovo došao iz Mletakah; —
Daj mi ljubo štogod večerati.«
Iznosi mu Jovanbegovica
Crna hljeba i luka bijela:
»Jedi Jovo, jela te nevolja!
Što sam jela devet godin' danah,
Luka jela i tebe čekala.«

35. KLETVA DJEVOJAČKA

Djevojka je vedro nebo klela:
Vedro nebo, dva tabak ćageta,
Dvije zviezde, dva pera labuda;
Sjaj mjeseče! mrki murećefu,
Da ja kitim knjigu na koljenu:
Ah! moj dragi, što mi gdje nedodješ?
Ili su ti puti kameniti?
Ili ti je navalito more?
Ali si se u blago zanio?
Ali si se ljepotom ponio?
Al' te boli rusa glava tvoja?
Al' ti stara neda doći majka?
Ali si se drugom oženio? —
Dragi dragoj drugu odpisuje:
»Nit' su meni kameniti puti,
Nit' je meni more navalito,
Nit' se jesam u blago zanio,
Niti sam se ljepotom ponio,
Nit' me boli rusa glava moja,
Nit' mi smeta ostarjela majka,
Neg se jesam drugom oženio.
Kun' je draga! i ja ću je kleti:
Što je u majke ruha sakupila,
Za tobom ga u jadu derala!
Što je u majke vodice popila,
U mene je u suzam prolila!«

36. ŽELJA DJEVOJAČKA.

Snijeg pade na bear na voće,
Da Bog dade svakom, tko što hoće!

A i meni mladoj, što ja hoću.
Što ja hoću, rod mi ga nedade,
A što neću, i silom nameću.
Vjera moja! nametnut ga neće;
Dok je meni carstva djevojaštva
I fesića bašaluka moga,
Nebojim se paše, a ni baše,
Ni džemata do pašinih vratah.
Da ja znadem da ću za udovca,
Ja bih svoje ruho poparila,
Nek opane i srebro i zlato.
A ostane samo bielo platno.

37. OSVETA.

Sinoć prodjoh šefteli sokakom.
A djevojke beru šeftelie.
Svaka svomu šefteliu daje,
Na me moja ni gledati neće.
Ja je pitam: zašto to djevojko!?
Ona veli: za ono sinoćnje;
Što se bolan! ti pred drugim hvališ,
Da sam tebi ja košulju dala; —
Ako sam ti ja košulju dala,
Milo mi je, što ti majke nejmaš;
Ako sam ti vezen jagluk dala,
Milo mi je, što ti seke nejmaš;
Ako sam ti uzrukave vezla,
Zato jesam na glasu vezilja.

38. NAGOVOR.

Majka Maru na zlo nagovara:
Poturči se, moja kćeri draga!
Nećeš postit petka ni subote,
Ni korizme od sedam nedjeljah,
Ni četvere kvatre u godini.
Odgovara svojoj majci Mare:
»Neću majko, vjera ti je moja!

Volim postit petak i subotu
I korizmu od sedam nedjeljah,
I četvere kvatre u godini,
Neg' ramazan od trideset danah.
U Turčina baš ni svetca nejma;
Dva barjama u godini danah,
I neznaju kad im barjam dodje,
Već gonjanju po nebu mjeseca,
Kano lovci po gorici zeca.

39. KRŠAN SAN.*

Djevojka je kršan san usnila;
Svoga sanka nikom nekazuje,
Dok ne svanu i negranu sunce.
A kad svanu i sunce ogranu,
Ona kaže dragom na vratima:
»Ah! moj dragi, moj sjajni mjeseče,
Kršan sam ti noćas san usnila:
Da je voda šeher oplavila,
Tvoj se konjic po mejdanu voda,
Tvoja sablja popol, prebijena,
Tvoj se kalpak po jalii valja.
Moj se biser po sokaku prosu.«
Draga kaže, dragi stavši plače:
»Moja draga, moje žarko sunce!
Hoćeš, draga, da ti sanak kažem?
Što je voda šeher oplavila,
Što je sablja na troje preb'jena,
Što se kalpak po jalii valja:
Ono će se dženjak zametnuti,
Ono ću ja u dženjak otići,
Ono ću ja glavu izgubiti; —
Što se biser po sokaku prosu:
Ono suze i moje i tvoje.«
Nije prošlo ni petnaest danah,

* Istnit dogadjaj, koi se je dogodio u Sarajevu posljednjeg austrijansko-turskog rata; izpisan u Husrenbegovoj džamii u Sarajevu.

I odoše Turci na tu vojsku.
Puče puška iz kaurske vojske,
Pogodila Čelebića Mehu;
Kol'ko ga je lahko pogodila,
S dobrim ga je konjem razstavila;
Pade Meho u zelenu travu,
Pa on viče svoju družinicu:
Hod'te k meni, moja družbo draga!
Uhvatite moga dobra konja;
Na njemu je zelena dolama,
U dolami prsten i jabuka,
Nosite ju dragoj mi na vrata;
Ako bude roda gospodskoga,
Žalit će me godinicu danah;
Ako bude roda horjanskoga,
Neće m' žalit niti mjesec danah.«
Kad to čula lijepa djevojka.
Žalila ga devet godin' danah.
Kad nastala deseta godina,
Izlazila na gornje čardake,
Obukla se kako ljepše može,
Kako no se pri Mehi gizdala,
Pa uzimlje vedro ogledalo,
Ogledala s', pa je govorila:
»Mili bože, teško sam ti liepa!
Ovak' sam se pri Mehi gizdala.«
Pak dolazi k nožu čiviluka,
Iz korah je nože izvadila,
Udarila u srdce djevojačko,
Pa dušicu svoju izpustila.

B. PJESME JUNAČKE

40. ŽENITBA SENJANIN IVANA.

Piju vino do dva pobratima,
U Kunari pod jelom zelenom;
Jedno pobro Senjanin Ivane,
Drugo pobro Glumac sa Udbine;

Pijuć vino zbor su otvorili,
Pak besidi Glumac Osman-aga:
»Što se pobro veće neoženiš?
Od šta zeman od tog već i vrime;
Ako si se tisan dogodio,
U tvog pobre mala izobila,
Tebe hoće oženiti pobro —
Troši blago, a obraza čuvaj.«
Odgovara Ivan Senjanine:
»Hvala tebi, dragi pobratime!
Nije stalo za gotovim malom,
Već je stalo za harnom divojkom.
I još više harnim prijateljem;
Gdi ja najdem za sebe divojku,
Ondi neima majci prijatelja;
A gdi najdem za majku prijaka,
Ondi neima za mene divojke;
S toga stojim ter se i neženim.«
Al pobro mu besedio riči:
»O Ivane, dragi pobratime,
Bi li svoga ti poslušo pobre,
A tebe bi pobro oženio;
Ja imadem curu na Udbini,
Glavom kćercu od Janoka bana;
Kad su Turci Janok porobili
Iz Janoka robje odvodili,
Tko uhvati roba, tko robinju,
A ja kćercu bana od Janoka,
Malu Anu od tri godinice,
Evo ima petnaest godin' danah.
Sad narasla cura na udaju,
Glas je dala Bosni do Mostara;
Curu prose sve četiri strane,
A ja sam je tebi odredio;
I dosad smo bili pobratimi,
Nek smo odslen sladki prijatelji.«
A kad čuo Ivan Senjanine,
Onda stade pobri besediti:
»Pobratme, Glumac Osman-aga!
Tebi neću volje prikratiti,

Da je nîma, ak je vira tvrda? —
»»Tvrdja vira, nego mramor stina:
Prija će se sitna razpadnuti,
Neg ću tebi várka učiniti
A i tursku viru pogaziti!
Veće hajde, Ivan Senjanine,
Hajde pravo Senju kamenomu,
Pak pokupi po Senju svatove,
I povedi ti tvoje katane,
Bilodano na Udbinu sajdi;
A ja ću ti jafte razmetnuti,
Na Udbinu svate dočekati,
I svatove pasti po konacim;
Ti s katanam meni na Udbinu,
Ti pridani, i vodi divojku.««
Kad to čuo Ivan Senjanine,
Hvatio se rukom u nidarce,
Izvadio burme i prstenje,
I gotovih trista madžarijah,
Pak ih dade pobratimu svomu:
»Eto tebi, dragi pobratime,
Neka znade tanka robinjica,
Da je stekla mlada zaručnika.«
Pak otolen na noge skočili,
Ivan ode Senju kamenomu,
Ode Turčin pravo na Udbinu.
Zdravo Ivan Senju sahodio
U avlii majku nahodio,
Staroj majci Boga nahvalio.
Pod njim majka konja uhvatila,
U Ivana oko zadrečila:
»Šta je tebi, moj Ivane sine?
Odkako si stao četovati,
Nisi tako čehre prominio!
Al si pio vino na oklade,
Al je kakva knjiga od mejdana?«
Ivan staroj govorio majci:
»Nisam pijo vino na oklade,
Nit je došla knjiga od mejdana,
Već se jesam oženio majko;
Da sam odklen, nebi ni žalio,

Već s Udbine, žestoke krajine,
Robinjicom svoga pobratima,
Glavom s kćercom bana od Janoka;
Jel ti drago, moja stara majko?«
A kad čula Ivanova majka,
Obe pram njim ruke razkrililа,
Pak Ivanu sinu govorila:
»O Ivane, moje dite drago!
Kako meni neće biti drago;
Ana lipa, roda gospodskoga,
Izbavi je iz rukuh dušmanskih.
Ban je davo na tovare blago,
Nebi li mu povratili dite;
Već su njemu knjige odpisali:
Nedamo ti Anice divojke,
Da sve daješ na arabe blago.
Zar je tako od Boga sudjeno, —
Dadoše ti plemkinju divojku,
A brez bile pare i dinara.«
A Ivan je govorio majci:
»Majko moja! mene neželila,
Ja se mislim, moja stara majko,
Kakve ću ti svate pokupiti?
Tko će meni u svatove poći!
Nije šala Udbina Krajina,
Ondi ti se ljute guje legu,
A kukaju majke siromašne, —
Turskoj nije viri virovati!«
A kad čula Ivanova majka,
Onda Ivanu bisidila sinu:
»Hajd' Ivane u oblicu kulu,
Pak s' odmori i napij se vina;
Melji sine bilicu pšenicu,
A kolji mi vole i bivole
I jalove ovce i ovnove,
I otakaj vino u mihove,
Ja ću tebi svate pokupiti.«
Tu se Ivan s majkom razstanuo:
Ode Ivan u visoku kulu.
Stara majka divit prihvatila,
I hartiu knjigu na kolinu,

Evo piše knjigu na kolinu,
A naime pobratimu dragom,
Pobratimu Breulji Šimunu:
»Spremaj mi se u svatove, pobro;
Povedi mi lipu kitu svatah,
Barem pobro trista konjanikah;
Nevodi mi hrdjavih junakah,
Jer ti valja na Udbinu saći,
Na Udbinu danak pridaniti,
Dan daniti, dvi noći noćiti;
I neću ti nijednoga druga,
Konja neću sebi bez medvida,
A junaka neću bez kalpaka;
Koja prva nediljica dodje,
Da si mojoj dohodio kuli,
Dohodio, družtvo dovodio.«
Tu nakiti, drugu knjigu piše
Prijatelju Mačivunoviću:
»Dite moje, lipi razgovoru!
Tebe zovem na moje veselje;
Povedi mi lipu kitu svatah,
Barem pobro za trista drugovah;
Nit mi vodi stara ni nejaka,
Već momakah od boja velika.
Koji su se boju naučili,
U razdoru ćordu napojli; —
Valja sine svoj kiti svatovah
Bilodano na Udbinu saći,
Dan daniti, dvi noći noćiti;
Da si došo u prvu nedilju.«
Tu nakiti, treću knjigu piše
Ka Kotoru Stojan Jankoviću:
»O Stojane! od Krajine krilo,
Ja sam svoga oženila sina,
Sina moga, pobratima tvoga;
Već se meni spremaj u svatove,
Povedi mi lipu kitu svatah;
I ti vodi trista konjanikah;
Neću stara, a neću nejaka,
Već junaka od boja velika;

Valja brate na Udbinu saći,
Na Udbinu danak pridaniti,
Dan daniti, dvi noći noćiti;
Nemoj kasnit, do prve nedilje.«
Kad nakiti, opet knjigu piše,
A na ruke prijatelju starom:
»Janjeviću, junačko kolino!
Ja sam svoga oženila sina,
Der se i ti u svatove spremaj;
Povedi mi lipu kitu svatah,
Nebil' bilo za trista drugovah;
Neću stara, a neću nejaka,
Već junaka od boja velika,
I Komjena, tvog na glasu sina,
Nek mi nosi barjak pred svatovim,
Neka vide Turci Udbinjani,
Kakva imam barjaktara mlada.«
Dok nakiti, opet knjigu piše,
A na ime novom prijatelju,
Od Janoka janočkome banu;
»Eto knjiga, prijatelju dragi!
Neka znadeš za tvoje veselje;
Ja sam moga oženila sina,
Sa Udbine, žestoke Krajine,
Robinjicom Glumca Osman-age,
Tvojom kćercom, lipotom Anicom;
Jel ti drago, novi prijatelju?
Ja i tebe u svatove zovem,
Sada mi se u potrebi najdi:
Pošalji mi šest stotin' svatovah,
Trista hoću po izbor pišacah,
Izmuštranih, boju izučenih;
Trista hoću mladih oklopnikah,
Zakovanih u pancire s konjma;
Jer ti valja na Udbinu saći,
Dan daniti, dvi noći noćiti.«
A kad i tu knjigu nakitila,
Sitne knjige mati pokupila,
Knjigam nadje hitre knjigonoše,
Svaka knjiga svome imenjaku. —

Ka Janoku knjiga dohodila,
Doka dodje, pred bana izadje.
Kada bane knjigu prihvatio
I na knjigi pečet razlomio,
Ter pogleda po knjizi jaziu:
Knjigu štije, grohotom se smije,
Sve se smije, a suzam poliva;
Dok proštio, knjigu pokvasio
Od dragosti za svojom Anicom;
Pak zavika haznadara Juru:
»Haznadaru, dite moje drago!
Hajde sine, ti naspi cekinah,
Pak ti podji gradu po bedemu,
Daruj sine sve topčie redom,
Nek pucaju na veselju momu.«
Odmah Juro na noge skočio,
U prostrige nasuo cekinah
Po bedemu darovat topčie.
Topovi se spravni prigodili,
Svi jedino iskru prihvatili.
Kad pukoše na gradu topovi,
Ode jeka kraj tiha Dunava:
Sve se hore brda i doline,
Odjekuju četiri planine.
Čudili se mladi generali,
Kakvo jesti u bana veselje;
Sina neima na ženitbu bane,
Niti kćeri, da je ban udaje!
Već velidu generali mladi:
Bit će krasna roba uhvatio.
Sve ti vrvi ka Janoku listom. —
Šenluk čini od Janoka bane,
Šenluk čini za tri bila dana;
Kad četvrto jutro osvanulo,
Onda bane oprema svatove:
Trista svatah pišacah sejmenah,
Tristah svatah mladih oklopnikah,
Zakovanih u pancire s konjma.
Kad svatove bane opremio,
Onda bane zapali topove,

Sve velike šibe i lumbarde,
Neka znade malo i veliko,
Da odoše banovi svatovi. —
Zdravo oni Senju dohodili;
Stara majka svate dočekala,
Dosta jela, dosta rujna vina.
Istom bane stade odmarat se,
Uz polje se tutanj oćutio;
Al to svati Breulje Šimuna;
Za njim grne trista konjanikah;
Tude neima svata u Šimuna,
Svata neima bez kalpaka svitla;
U njeg konja bez medveda neima.
Dok dodjoše, božju pomoć daše.
Istom dobre konje odsidnuli,
Al drugi se alaj pomolio;
Eto svatah Mačivunovića!
I on vodi trista konjenikah,
Sve junakah od boja velika;
Svaki mrka do ramena brka,
Medvid konja po ključevim tuče,
A kalpaci njima po ramenim,
A britkinje po ramenim ćorde.
Dok dodjoše, božju pomoć daše,
Boga hvale, konje odsidoše.
Oni side, pak se odmaraju,
A treći se alaj pomolio;
Eto svatah Stojan Jankovića!
I za njima trista Kotaranah;
I u njega kršni su svatovi:
Neima stara, a neima nejaka,
Sve momakah mladih neženjenih.
Dok dojdoše, božju pomoć daše,
Zatim dobre konje odsidnuli,
Piju vino, pak se odmaraju,
Za lipo se izpituju zdravje.
Al eto ti starog Janjevića!
I on harne svate pokupio.
Dok dodjoše, Boga nahvališe,
Pak su tovne konje odsidnuli,



Kod Senja su noćcu prinoćili:
Dosta svakom i jila i pila.
Pak odtolen rano uranili;
Podvikuju tanani čauši;
»Koje pišac, priteži opanke,
A konjici teglite kolane,
Da idjemo po mladu divojku.«
Na noge se skočili svatovi,
Zauzdali, kolan potegnuli,
Pišenici na gajtan opanke.
Jaše svati konje od mejdana.
Ivan podje sa svojim katanam.
Odtiskoše od Senja kamena,
Zdravo oni polje prehodili,
Polje prešli, u goru unišli.
A kad bili uz goru Kukaru,
Al eto ti tursko momče mlado;
Doka srite svate Ivanove,
Odmah momče za Ivana pita.
Kazaše mu, k Ivi dovedoše.
Doka momče do Ivana dodje,
Knjigu vadi, u ruke je daje.
A kad Ivan knjigu opazio,
Al to knjiga od mlade divojke:
»Vrati svate, srićo nesudjena!
Pobro te je s varkom opasao, —
Drugom jesti mene poklonio,
Poklonio hvaljenom Alagi;
Evo svatah u našoj Udbini,
U Alage tri hiljade svatah;
Ti nemožeš mene izbaviti
Od Turakah mladih Udbinjanah
I svatovah hvaljenog Alage;
U Alage tri hiljade svatah,
Tri hiljade bisnih Krajišnikah.«
A kad Ivan knjigu pregledao
Te vidio što mu huda kaže:
Onda viknu, što mu grlo daje:
»Sokolovi! kićeni svatovi,
Da s' vratimo Senju kamenomu;
Turčin mi je viru pogazio

I drugomu curu poklonio,
Ljutoj guji, hvaljenom Alagi;
En' Alage pravo na Udbini,
Krajišnici leže na Kunari,
Svi ćemo ti listom izginuti.«
Sve to stalo, nitko negovori,
Osim brate Komnen barjaktara:
»O Ivane, dragi kapetane!
Možel' ikad veća bit sramota,
Što svatove vratit bez divojke?
Bud nećemo na Udbinu sići,
Barem brate izić na Kukaru,
Pa udriti po gori busije,
Da njihove svate dočekamo,
A da naše puške ogledamo,
I brijetke na bedricam ćorde.«
Kada Ivan te razumi riči:
»Bre aferim! dragi barjaktare;
Bud nećemo odvesti divojke,
Da mi barem svate izpratimo,
A i svoje konje ogledamo.«
Što rekoše, odmah privoljiše,
Odtiskoše uz goru Kukaru;
A Ivan se u nidarca maši,
Izvadio dvanaest madžariah,
Pak darovâ tursko momče mlado,
Nek mu nije zalud poputbina.
Odtiskoše pravo uz planinu,
Izadjoše na goru Kukaru,
Na Kukaru, na malu poljanu;
Hotiahu ondi počiniti,
I rujna se ponapiti vina;
Al' zavika Komnen barjaktara,
Zavika mi Ivan Senjanina:
»Projahujte, a neodjahujte;
Da se ovda trava nezamrsi,
I nepada pina od paripah,
I ovda se neproliva pivo,
I ovda se neprosipa jilo:
Jer kad rupe svati Alagani,

Alaga će polazit poljanu,
Je li po njoj trava zamršena,
Jesu l' konji prosipali zobcu,
A junaci i pilo i jilo.«
Pak odoše mahom u bogaze;
I tu ih je noćca uhvatila.
U Kukari noćcu prenoćili.
Kad se svanu i ogranu sunce,
Pogrkuju vrani gavranovi,
Vijaju se orli mrcinjaši!
Besidio Komnen barjaktare:
»Bili znao, bili razumio,
Kad grčkaju vrani gavranovi,
Vijaju se orli mrcinjaši:
Bili znao, kakvo će nam vrime,
Ali vedro, ali oblačina?«
Istom oni tako govorili,
A podviknu vila sa Kukare:
»Nit će vedro nit će oblačina;
Bit će jada, bit će mrtvih glavah!
Jer eto ti od Bišća Alage,
I njegova harna pobratima,
Pobratima Poprženovića,
I njihova barjaktara mlada,
Nakomice Nožinović Ibre.
Nu! poslušaj Komnen barjaktare:
Nit ih mogu biti venedici,
Nit sići brijetkinje ćorde,
Njih trojica na trista udriti.
Sad pomisli Komnen barjaktare,
Smijte li mi dočekati Turke«
Odgovora Komnen barjaktare:
»Vilo bila, posestrimo virna!
Kad sam bio materi pod pasom,
U njoj sam ti vilo proplakivo,
A ona me proklinjala, vilo:
»Čedo moje pod mojim pojasom!
Ako si mi čedo mužka glava:
U golemu boju poginuo;
Ako li si čedo ženska glava:

Bez goleme s' krvi neudala.
Pak bi rada poslušati majke:
Beli danas neću pobignuti,
Već ću ovdi Turke dočekati
I njihove kićene svatove,
Pak što meni Bog i srića dade!« —
Zatim malo vrime prolazilo:
Propucuju puške kroz planinu;
Turci viču, konji podfrkuju,
Stoji vriska bisnih sukonjicah,
Stoji kriska mamenih Turakah;
Jer se Turci nakrhali piva,
Tovni konji zobce izobila.
Podvikuje hvaljeni Alaga:
»Strašivice, Ivan Senjanine!
Što nesmide u svatove poći?
Da mi danas mejdan podilimo,
A i svoje družtvo ogledamo,
Nek se vidi, za kog je divojka,
Lipa Ana od Janoka bana.«
A to Ivan i sluša i gleda.
Na poljanu svati udarili;
Napred idje hvaljeni Alaga,
Pa za njime njegov pobratime,
Nakomica Popržinoviću,
Barjak nosi Nožinović Ibro.
Kuda oni na poljanu bili,
Vranca sjaši Nožinović Ibro,
Na poljani barjak usadio,
Piše hoda, svoga vranca voda;
A nehtide od Bišća Alaga,
Nit mu pobro Popržinoviću;
Već poljanu oni objahuju,
Obziru se na desno i lievo:
Jeli po njoj trava izmršena,
Jeli s trave rosa otrunjena,
Jeli tuda poštrapalo vino,
Jesu l' konji zobcu prosipali? —
Kada lipo poljanu obadje,
Onda konje dobre odsidnuli,

Pak zavika od Bišća Alaga:
»Sjahujte mi, moji sokolovi,
Da se rujna napijemo vina,
I debele ovnovine mesa,
I onoga hliba bijeloga,
I da družtvo na tefter uzmemo,
Jesmo l' zdravo gore prohodili,
Eh! Kunaru i goru Dinaru,
Bukovicu i Šalakovicu?«
Svi svatovi pali po poljani,
Po poljani trpeze metnuli;
Turski svati tudi užinaju,
Vlaški svati sve busie tvrde;
Tvrdeć oni riči besidili,
Besidio Breulja Šimune:
»Ah! što ćemo, moji sokolovi,
Kako ćemo prelo zametnuti?
Al je bolje sada nasrnuti,
Al je bolje ovdi dočekati?«
Progovara Komnen barjaktare:
»Bolje ih je dočekati ovdi,
Nego na njih sada udariti;
Veće šut'te, moji sokolovi!
Neka vrve kroz busiu Turci,
Neka vrve na kraj u busiu!
Kad svatovi svi u goru udju,
Onda, bratjo! oganj oborite,
Pak za oštro gvoždje prihvatite,
Ter ćemo se onda izmišati,
Pak što nama Bog i srića dade!«
Sva družina tomu privoljila. —
Užinaše svati Alagini,
Užinaše, konje uzjahaše,
A zavika hvaljeni Alaga:
»Sokolovi! kićeni svatovi,
Dobro bratjo puške pregledajte,
Dok prodjemo klance i bogaze.«
Pa besidi hvaljeni Alaga,
Besidio Nožinović Ibri:
»Virna slugo, barjaktare dragi!

Ti mi hajde uz mladu divojku;
Čuvaj Ibro curu od Janoka,
Doka ovda kroz bogaze prodjem;
Bojat je se kakvih haramiah,
Jali kakvih gorskih kesedžiah.«
Pak odatlen na noge skočili,
A junaci konje posidnuli,
I sve družtvo na tefter uzeli:
Tri hiljade i trista konjikah,
Pet stotinah mladih pišenikah;
Tude nejma stara ni nejaka,
Tude nejma u Alage druga,
U kog nejma dva čifta pušakah,
Dvi breškinje, a dvi daniškinje;
Medju njima pala zadivena,
Na bedricu ćorda obišena,
Sve šešane vise o ramenim,
O unkošu gluhe nadžačine,
S druge strane šiše pripogane;
Jer s' Alaga spremio mejdanu,
Da se mužki svati ogledaju,
Da mi vide, za kog je divojka. —
S poljane se turska sila diže,
Zamače se u goru zelenu.
Prv Alaga na kršnu kulašu,
A za njime Poprženoviću,
Na zelenku, kako na jelenu;
Za njim idje na alaje družtvo.
Frka stade konja pod Alagom,
Pak besidi hvaljeni Alaga:
»Pobratime Poprženoviću!
Stoji frka poda mnom kulaša,
Ušim striže, a zvirla očima,
Beli ti je ništo zaćutio:
Ja su vuci, ja su nam hajduci.
Jal su vile kolo uhvatile?«
To govore, kroz busiju idju.
Uprav brate hvaljeni Alaga
U najkrajnu udari busiju,
U busiju Mačivunovića,

Pak ostali udariše Turci.
Poče puška Mačivunovića,
Na prokletog od Bišća Alagu;
Zažeže se na njemu odilo,
A tilo mu nije oćutilo.
Onda redom puške zapucale,
Golem je se oganj oborio
U Kukari, u kletim bogazim.
Kad vidio hvaljeni Alaga,
Da dočekà Ivan sa svatovma:
Onda vrnu natrag u busiju,
Pak podviknu što mu grlo daje:
»Kurvo, kujo, Senjanin Ivane!
Što hajdučki dočekà mi družtvo?
Što nesajde na tursku Udbinu,
Da vitežki sriću okušamo,
Neka vidi sva listom krajina,
Za koga je mlada Janočkinja;
Ni tak' ti je pokloniti neću,
Doka moje neizgine družtvo,
I s meneka neodleti glava; —
Kad poginem, džaba ti divojka.«
Vučji kalpak rukom pritiskuje,
A kulašu primače mamuzu,
Sa bedrice ćordu povadio,
Pak poleti natrag pram divojkom.
Pala magla po kršnim bogazim
S hitra praha i brza olova,
I od pare konjske i junačke;
A Alaga na kulašu siva,
Kud god siva, sve se krv proliva;
Od prvoga brate do divojke
Do stražnjega uz divojku Ibre
Dočekaše četiri busie,
Svaki na njeg oganj oborio.
U Alage dobra srića biše:
Niti pade, nit rane dopade,
Već u svakoj Alaga busiji
Po trideset posiko svatovah;
Dok doleti do mlade divojke,

Pak podbio sa konja divojku,
I baci je za se na kulaša;
Triputa je pasom prihvatio
A četvrti od ćorde kajasom.
Lipa Ane kose odgojila,
Alaga ih izpod vrata veže.
Divojka mu govorila riči:
»O Alaga, odnili te vrazi!
Bud me vežeš i tilo pritežeš,
Što su tebi moje kose krive?«
Alaga joj tiho odgovara:
»Lipa Ano, nelomljena grano!
Ja ti vežem tvoje kose ruse,
Kada stane kulaš odapinjat,
Strah me će te vitar ukinuti;
A tebeka neću ostaviti —
Nek zajedno bona! poginemo.«
Istom oni u riči biahu,
A podviknu vila sa planinah:
»Bižʼ Alaga! na stranu s divojkom,
Nemož proći, ni proniti Ane,
Da imadeš krila sokolova,
Od tilesah konjskih i junačkih,
I od onih kotarskih srdarah.
U što si se pouzdao Alaga?
Oba su ti krila odletila:
Poginu ti Nožinović Ibro,
A pobro ti ranah dopadnuo —
Desno krilo Popřženoviću;
Listom su ti svati zaglavili;
Već odpaši Anicu divojku,
Nosi glavu, da nerupi Komnen.«
Nehti Alaga poslušati vile,
Žao mu je ostavit divojku;
Pak pobiže kroz goru zelenu,
I iztira na polje široko
(To je polje od gore Kukare);
Dok se hvati pod goru Višnjicu,
Ima njemu četiri sahata.
Razljuti se vila nadgorkinja,

Što je nehti poslušat Alaga,
Pak zavika Ivan Senjanina
I ostale mlade poglavare:
»Ja bora ti, Ivan Senjanine!
Vi ginete tude u busiam,
Lomite se s Turcim Krajišnicim,
Uteče vam hvaljeni Alaga.
S čim ćeš bolan! staroj doći majki
I novome tvome prijatelju,
Čim ćeš njemu obraz prisušiti?
Gore ćeš mu rane povriditi,
Kada dodješ brez mlade divojke.«
Kad to čuo Ivan Senjanine,
Onda viknu što mu grlo daje:
»Bratjo moja, kotarski serdari!
I serdari, i vi Primorčani,
Ostavite bogaz i planinu,
Da gonimo hvaljenog Alagu.«
Poglavari bogaz ostaviše,
Poletiše pravo na poljanu;
Izlićaju jedan za drugime:
Napred brate Stojan Jankoviću,
A za njime Mačivunoviću,
Smiljaniću i s njim Mirkoviću,
I Ivane na svome gjoginu.
Sam ostade Breulja Šimune
A s banovih trista oklopnikah;
Sve Breulja po mejdanu siva,
Krvava mu do balčaka ćorda
I desnica do ramena ruka,
Pak sve ganja po planini Turke;
Šimuna su zabolile ruke
Presicajuć sve popola Turke,
Pod puškama i oružjem silnim.
Oni gone od Bišća Alagu,
Preko polja pod goru Višnjicu.
Sve to više razmiče Alaga, —
Brz je kulaš, izili ga vuci!
Kad vidiše kotarski serdari,
Da su njima konji posustali,

Svi stadoše, konje ustaviše,
Pak gledaju oni za Alagom.
Istom stade fuka iza ledjah,
Stade fuka krstaša barjaka,
Kano orla izpod vedra neba,
Kad položi svoja vitka krila.
U ta doba Komnen barjaktare,
Piše leti s barjakom u ruci,
Na temre se Komnen odapire,
Pak serdarim riči govorio:«
»Što ste stali, što ga negonite?
»»Gonili smo, dragi barjaktaru,
Mi gonismo, dalje nemogosmo.««
Komnen zabi barjak u ledinu,
Pak s' otište soko za Alagom,
Kako orle na širokim krilim,
Dok Alaga opazi Komnena,
Iz pod grla kose prerizuje,
Oko sebe pojas odrišuje,
Pak divojku otišće u travu,
A maši se pod kolino rukom,
Pak poteže iz čizme kandžiu:
»O kulašu, moje krilo sivo!
Odkako sam tebe nabavio,
Još te gorko udario nisam;
Vrime dodje, da se pobijemo;
Bit ćemo se do stine studene;
Ako Bog da pak preskočiš stinu,
Druge ću ti prominit seize,
Na prsim će svitlo sunce sjati,
A na čelu zvizda prihodnica;
Preskočimo, Komnenu utecimo,
Jer drugoga puta neimamo;
Golema je stina u planini
Od Krajine i od Hercegovine;
Konj je nije mogo preskočiti,
Osim gjogo kladuškoga Muje;
I ti si je dvaput preskakivo —
Dvaput si mi izbavio glavu.«
S konjem zbori, a plaho ga goni,

Bije njega i desno i livo;
Kud ga kuca, sve mu koža puca,
Sve po travi crna krvca štrapa;
Leti kulaš preko polja ravna;
Kako ti se konjic kulaš pruža:
Bakračlie zemlju zakusuju.
Doka bio u planinu k stini,
Vrlo Alaga konja umorio;
Svilene mu pokupi kajase;
Al kulaš se harno umorio,
Pak prsima udari u stinu:
Pade kulaš natrag na ključeve,
I pretišće poda se Alagu;
Kulaš pade, a Komnen dopade,
Kolinim mu na pleća skočio,
Za bile ga ruke uhvatio;
Izvrnu mu ruke naopako,
Obe njemu ruke bile sveza;
S dobrim ga je konjem razstavio,
Pak potira svezana Alagu,
Povede mu debela kulaša.
A kad bio na pogled barjaku,
Al to došli kotarski serdari:
Kod barjaka konje razjašili,
Pak čuvaju kićene divojke.
Kad serdari spaziše Komnena,
Svi su pram njim tiho izšetali,
Podignuli kapu nad očima:
»Bre aferim! naše svitlo krilo,
Nije lova brez sivog sokola,
Boja nije brez našeg Komnena; —
Da nebude Komnen barjaktara,
Odnio bi Alaga divojku.«
Svaki na njeg ćordu povadio,
Da posiče svezana Alagu,
Al nedade Komnen barjaktaru,
Veće brani svezana Alagu.
Odvedoše pravo u razboje;
Pak je brate i viditi lipo
Na kulaša uzjahli divojku,

Komnen pod njom kulaša vodio,
A Alagu pred sobom gonio.
Ugledaše Turci iz Kukare;
Dok Alagu svezana vidiše,
Namah Turci razboj ostavili,
Pleća daše, pak se razsijaše.
Kad serdari u razboj dodjoše,
Tu se brate proći nemogaše,
A od mrtvih konjah i junakah.
Dosta jada i tamo i vamo.
Od banovih devet stotin' svatah'
Samo osta trista oklopnikah —
Šest stotinah svatah izginulo.
Tud hodaju kotarski serdari
I prevrću leše po bogazim.
Što biaše zdravijeh svatovah,
Oni vrve Komnen barjaktaru;
Tu nebiše ni jednog junaka —
Svak Komnena u čelo poljubi. —
Ranjenicim sale pogradili,
A mrtvim su pokoj pridavali.
Pak odtolen svati prohodili,
Odvedoše kićenu divojku,
Odtiraše svezana Alagu.
Al eto ti Breulje Šimuna,
Vas je Šimun u krvi ogrizo,
Bile su ga zabolile ruke
Po Kukari presicajuć Turke.
Kad ugleda svezana Alagu,
On Komnenu besidio riči:
»O Komnene, dragi barjaktaru!
Daj m' Alagu za gotovo blago,
Za gotovo barilo talirah.«
A Komnen mu odvrati besidu:
»Nedam tebi hvaljenog Alage
Za gotovo barilo cekinah;
S čim bih pobro banu dohodio,
I s čim bih mu pekšiš učinio?
Nije šala! šest stotinah svatah. —
Za šest stotin barem nek jednoga.

Pak odoše k Senju kamenomu,
U Senju su svate prebrojili:
U kog bilo po trista junakah,
Trideset zdravih već na broju nejma;
Žalostno su svati izginuli,
Ponajviše Stojan Jankovića,
Po najmanje Mačivunovića:
Stotinu mu svatah poginulo,
Stotinu se ranam obranilo,
A stotinu zdravih dohodilo.
Odletiše na muštuluk banu,
Odvedoše svezana Alagu,
Odvedoše mlade oklopnike.
Koji prvi u Janok sletili,
Evo došli, pred bana izašli;
Al to bane sidi u palacim:
»Daj muštuluk, bane gospodaru,
Dodjoše ti mladi oklopnici,
Dovedoše Anicu divojku,
Amo vode svezana Alagu;
Il ti dati, il nas oglobiti:
Šest stotinah svatah poginulo,
Svati tvoji, od Janoka tvoga,
Ostalim se ni broja neznade,
Dok su Anu lipu dovodili
Iz dušmanskih rukuh izbavili.«
A kad čuo od Janoka bane,
Onda bane zapali topove;
Šenluk čini u Janoku gradu,
Petnest danah pucaju topovi
Ko da j' bane oženio sina.
Pak darove bane podilio
Serdarima mladim poglavarom.
Kome konja, kome bedeviu,
A Komnenu dvi ječerme svitle,
Na kojim su toke od tri oke
Od čistoga prižigana zlata;
I na glavu kalpak i čelenke,
Na kojim je sedam čelenakah
I šest perah od ždralovih krilah,

Sve u čisto zlato zamotano,
I gotovih hiljadu dukatah.
Pak ti ondak listak knjige piše,
A na ruke svojoj novoj prij,
Zahvaljuje što se lipše može:
»Hvala tebi, Ivanova majko!
Kad s' rodila svog Ivana sina,
Rodila ga pak ga odhranila,
Iz Turćie dite povratila
Povratila Anicu divojku:
Ja nežalim šest stotin' svatovah.
Bog ti sriću dao u oboma,
Unučad ti starost obkitila!« —
Ode knjiga k Ivanovoj majci.
Knjigu štije, sve se na nju smije;
Al nesmije Senjanin Ivane,
Već on žali svojih pobratimah
I njihove kite i svatovah,
Ponajviše svojieh katanah;
Jer njegovo družtvo izginulo
Malo manje neg je i ostalo.
Ivanu je besidila majka:
»Kaži pravo svojoj staroj majci,
Ali ti je tvoja Ana ružna?
Ali ti je bolan zao družtva?
Ali žališ sa Udbine Glumca,
Pobratima, turskog virovanja,
Ol što j' Ana roda gospodskoga,
Gdi ti nije roda junačkoga?«
A Ivan je besidio majci:
»Nije meni moja Ana ružna,
Nit ja žalim, moja stara majko,
Što je Ana roda gospodskoga;
Neka Glumca crni vrazi nose,
Bogu hvala! ostala je glava;
Već ja žalim za trisťa katanah:
S njima sam ti uvik četovao,
Kud sam hodo, sve sam njiha vodo;
Pak bih i to majko prigorio,
Al nemogu svog sestrića dragog,

Svog sestrića, malog Mariana,
I katane Luke barjaktara;
Ostade mi sestra sirotica,
Tko će sada seku utišiti?«
Progovara Ivanova majka:
»Dite moje, ja te neželila,
Seku ćeš mi k sebi dovoditi,
Seku hranit i oda zla branit,
I sestricu do smrti dohranit.«
To j' Ivanu vrlo milo bilo,
Staru svoju zagrlio majku,
U obe je ruke poljubio. —
Vitežki se Ivan oženio,
Uprav kćercom od Janoka bana.
Davno bilo, sad se spominjalo.
Tko poginu, nek mu kuća znade,
Tko ostade, neka pripovida.

41. OBSIDNUTJE OSIKA.

(Od Ljubomira.)

Vino pili do dva pobratima,
Jedno pobro mlad janočki bane,
Drugo pobro Hajdar generale;
Pa govori od Janoka bane:
»Mili pobro, Hajdar generale!
Sve uzesmo cesaru gradove,
Niz Dunavo i niz vodu Dravu,
Sam ostade Osik u Turčina;
Da je nama još Osik uzeti,
Pa bi bila butum kraljevina.«
Govori mu Hajdar generale:
»Pobratime od Janoka bane!
Ti nemoreš Osika uzeti
Bez velika troška i kuhveta,
I brez vojske bečkoga cesara;
Već hajdemo Beču bijelomu,
Ljubit ćemo cesara u ruku,
Iskat ćemo vojsku silovitu,
I na vojsku hranu i džebanu,

Pa ćemo otić do Osika grada,
Pa što nama Bog i srića dade!«
To je bane jedva dočekao;
Spremiše se do dva pobratima,
I odoše Beču bijelomu;
Moliše se bečkomu cesaru,
Ljube njemu ruke i kolina:
Svitla kruno, od Beča cesare!
Sve otesmo bijele gradove,
Niz Dunavo i niz vodu Dravu,
Sam ostade Osik u Turakah;
Još da j' uzet Osik na krajini
Pa bi bila butum kraljevina.
Već bora ti! svitla kruno naša,
Daj ti nama silnu vojsku tvoju,
Da idemo bielomu Osiku,
Mi hoćemo sriću okušati.«
Onda cesar njima besidio:
»Nebudalte, moja djetco draga!
Kako će te Osik uzimati?
Tvrdjeg grada na krajini nejma;
A brani ga vojska silovita:
Dvanaest hiljad' Toske Arnauta,
Osam hiljad' agah Osičanah,
A šest hiljad' beratli Bošnjakah,
Sve junakah, kano vatre žive,
I pred njima paša Ćoro-paša;
Da svu moju odvedete vojsku,
Nejma fajde, moja djetco draga,
Osik će vam ostat u Turakah.«
Onda veli mlad janočki bane:
Svitla kruno, od Beča cesare!
Ljubimo ti skute i rukave,
Molimo te i zaklinjemo te,
Ako misliš Osik uzimati,
Uzimaj ga ja sad, ja ikada;
Daj ti nama trijest hiljad vojske,
I daj nama ubojne topove,
I onoga topa velikoga,
Štono brani Beča bijeloga,

Niz koga je zlatna pletenica,
I kumbare, čim gradove pale:
Na topove barut i olovo;
Mi hoćemo otić do Osika,
I na njega vatru oboriti;
Ako Bog da! i srića od Boga
Otet ćemo Osik od Turakah.«
Na ino se cesaru nemože.
Sve im dade, što oni iskaše,
Pa se diže vojska ognjevita,
I pod Osik u to polje pade.
Čadorovi kano labudovi,
Kapa šavka kano crna čavka,
A barjaci kano i oblaci,
A junaci ko jele zelene.
Izkopaše tvrde meterize,
Pa na Osik vatrom udarili,
I biše ga za nedilju danah.
Neodbiše drva ni kamena,
Pa su malo vatru zastavili. —
Pošetao kapetane Mujo
Po bedemu, po bijelu gradu,
Pa Turcima tiho besidio:
»Braćo moja, Turci Krajišnici!
Sve top puca za nedilju danah,
Al neodbi, milom Bogu hvala!
Našem gradu drva ni kamena;
Sada vlasi vatru zastavili
Bojat je se kakvoj prijevari.«
U riječi, koju besidjaše,
Puče lagum pod bijelim gradom,
Vas potrese Osik iz temelja,
I otvori strugu na bedenu,
Što na konju junak može proći
I uniti kopje na popriko;
Pa na strugu vojska nasrnula.
Al ih Turci mužki dočekaše
Sve na vatru i na oganj živi,
I u času strugu zavališe,
Sve lešovma i glavam junačkim.

Pa rekoše, makul učiniše,
Da je tvrdji neg je prije biio.
Zauzbi se vojska silovita.
Opet bije bijela Osika
Sve iz topa za nedilju danah;
A kad prodje i druga nedilja,
Neodbiše drva, ni kamena,
Opet malo vatru zastavili.
Pošetao turski kapetane
Po bedenu, po bijelu gradu,
»Braćo moja, Turci Krajišnici!
Opet vlasi vatru zastaviše,
Bojat se je kakvoj prijevari.«
U riječi, koju govoraše,
Opet puče lagum pod Osikom,
Vas potrese Osik iz temelja
I otvori strugu na bedenu,
Što na konju junak može proći
I proniti kopje na popriko.
Pa nagrnu vojska cesarova;
Al ih mužki Turci dočekaše,
Sve na vatru i na oganj živi.
Opet strugu brzo zavališe
Sve lešovma i glavam junačkim;
Pa rekoše, makul učiniše,
Da je tvrdji neg je prija bio.
Malo vrime zatim postanulo,
Pusti paša po gradu telala;
»Nijel' majka sina odnijala,
I mužkim ga opasala pasom,
U našu ga hordiu spremila,
Koj će otić do eski Budima,
Odnit knjigu budinskom veziru,
Nebi li nam hindat učinio?«
Vojska šuti, ništa negovori,
Svak se svojom glavom razgovara,
Svakomu je žao poginuti.
Dok s' iztače jedno momče mlado,
Malo momče, ni golemo nije,
A zemljom se Hercegovac kaže,

Od Trebinja grada bijeloga,
Po imenu beže Ljuboviću;
Jako njega mrči naustnica,
Ono viknu što mu grlo daje:
»Ja imadem gjogu od mejdana,
Hoću otić do eski Budima
I odniti list knjigu bijelu.«
Dok je momče konja opremilo,
Dotle paša knjigu načinio;
Pa sidoše k' gradu i kapii,
Proučiše musaf i kurana,
I zazvaše azreti Mehremu,
Pa se vrata odvališe sama,
I izidje momče na gjoginu,
A za njim se vrata pritvoriše.
Nu da vidiš momče, sretno ti je,
Na meteriz konja natjeralo,
Zar mu vile konja prenesoše,
I njegovu glavu iznesoše! —
Pridje polje i goru zelenu,
Brzo dodje ka Budimu gradu.
Kad nanidje kroz eski Budima,
Pa ugleda dvije efendie,
Bijele im do pojasa brade,
Oni sjede grozne suze liju.
Pita njiha momče sa gjogina:
»Bora vama! dvije efendie,
Što ronite suze niz obraze,
A s obraza niz bijele brade,
Kakva vam je muka dodijala?«
Govorile dvije efendie:
»Nepitaj nas, neznana delio!
Kako nam je, malo i cvilimo;
Evo ima dvi nedilje danah,
Kako sidje vojska cesarova
Pod bedeme našega Osika,
Pa nam bije Osik na krajini,
Što nam biše gnjizdo sokolovo,
Sve ga bije topom i lumbardam;
Naša braća vatrom izgoriše,

Ni odkuda nejmaju hindata.
Ah! murtatin budinski vezire,
Tkogod njemu donese mahzara,
Mahzar tura pod kolina svoja,
Mahzardžii odsiječe glavu;
Eto rad šta, brate, cvijelimo,
I ronimo suze niz obraze.«
Muči momče, ništa negovori,
Već obode gjogu konja svoga,
Pa ulazi gradu na kapiu,
Sjaši konja, za halku ga veže,
A on udje na divan veziru.
Kako dodje i selam predade,
U krilo mu sićan mahzar daje.
Mahzar uči budimski vezire,
A kada ga bio proučio,
Turi njega sebi pod kolina,
A na momka oči izpopriči,
Pa dželatu dade išareta,
Da mu rusu odsiječe glavu.
A kad vidje momče jabandžia,
On zavika grlom i havazom,
A poteže od bedrice ćordu:
»Hajanine! budimski vezire,
Murtatine, i murtatski sine,
Zar si prodo našega Osika,
A pustio age i spahie
Da na živoj vatri izgorimo?«
Alah! reče a svetca spomenu,
Mahnu ćordom i desnicom rukom.
Pa veziru odsiječe glavu,
A zavika budimskog dizdara:
»More! amo, budimski dizdare,
Kupi vojsku mlade Budimljane,
Da idjemo Osik obraniti.«
Toga dizdar jedva dočekao,
Pa telale pusti po Budimu:
»Tko je junak, i konja imade,
Neka paše od bedrice ćordu,
I uzima pušku po srijedi:

Valja ići Osik obraniti.«
Malo vrime, za dugo nebilo,
Već od danka do crnoga mraka:
Sve se spremi malo i veliko.
Kad su vojsku na kalem uzeli,
Bilo vojske trideset hiljadah.
Kad svanulo i granulo sunce,
Bubnji tuku, a svirale svire,
Silna vojska od Budima podje
Pravo zdravo k bijelu Osiku. —
Nut! da vidiš mili pobratime,
Šta učini od Janoka bane
S pobratimom Hajdar generalom;
I oni su mahzar načinili,
Na kolino bečkoga cesara:
»Svitla kruno! od Beča cesare,
Osik bismo dvi nedilje danah,
Neodbismo drva ni kamena,
Izgubismo silnu vojsku tvoju,
Nit moremo tamo ni ovamo,
Jazuk nam je Osik ostaviti,
Da se turska vira nerazširi;
Preuzet će tvoju kraljevinu,
Brzo će ti Beču dodijati.
Meteriz smo tvrdi zakopali,
Ali fajde ni od toga nejma;
Turci jesu mahzar napravili,
Ode mahzar ka Budimu bielu,
Eto na nas vojske silovite.
Već bora ti! svitla kruno naša!
Jali sada, jali već ikada;
Još nam moreš pomoć učiniti;
Piši knjigu kralju španjolskomu,
Neka tebi bude u gajretu,
Nek ti spremi kikaše soldate,
Barem jedno dvadeset hiljadah;
Bog će dati, te će dobro biti,
Nećemo li oteti Osika?« —
Dodje knjiga Beču bijelomu.
Knjigu uči od Beča cesare,

Knjigu štije, a suze prolije,
I proklinja bana janočkoga
I onoga Hajdar generala:
»Hej! junaci, strile vas ubile,
Jesam li vam odmah govorio,
Da je mučno Osik uzimati.
Kamo moji silni vitezovi,
Generali, mladi kapetani?
Kamo moja begluk Njemadia?
Zar ostavi kosti pod Osikom?
Tko će branit Beča bijeloga?«
Tako cesar cvili i govori;
Al mu ino biti nemogaše,
Već on piše knjigu šarovitu
I opremi hitra tatarina
Podaleko u zemlju Španjolsku.
Kad Španjolu knjiga dohodila,
To je jedva i on dočekao:
Spremi njemu silovite vojske
Malo nješto do šeset hiljadah,
Sve po izbor kikašah soldatah.
I ta vojska Dunav prebrodila,
Prehodila dvije kraljevine,
Brzo sidje k bijelu Osiku,
Hvatila se luga zelenoga.
Tri se ljute vatre oboriše:
Jedna vatra iz Osika grada,
Druga vatra s polja širokoga,
Treća vatra iz zelena luga.
Mili Bože! na svemu ti hvala,
Grmi, siva, a krv se proliva;
Ni brat brata poznati nemože,
Kamo li će Turčin kaurina,
Gdi l' kaurin svoga dušmanina?
Njetko viče jao! moja majko,
Njetko opet jao! moja ljubo,
Njetko brate, ja prebolit neću,
Njetko brate, odsijeci glavu.

Leš do leša, a krv do kolina,
Njegdje i konj zaplivati može.
Dva bedema od Osika pala,
Njemačke se vojske napunila,
Treći bedem osta u Turčina;
Nit je kabil, nit se biti more,
Još toliko neizgubiv vojske,
A poviše praha i olova. —
Osta Osik i ovoga puta
U Turčina braćo moja draga!
Ja nepivam što je komu drago
Već ja pivam što je onda bilo.

42. DUJKO DUJMOVIĆ.

Vino piju do tri zatočnika,
Viš Konjica u Ivan planini:
Jedno Žilo, a drugo Deronja
I Avdia, gorska haramia.
Kada su se vina ponapili,
Pa im vince udrilo u lice,
A rakia eglen otvorila:
»Braćo moja i družino draga!
Eto idje vlaška gospojina,
Gospojina mala i velika,
Kupit će se dernek u Olovu,
Braćo moja! malo i veliko,
I dijete od sedam godinah;
Doći hoće lale i veziri,
A i mlade baše janjičari,
Sarajlije na glasu junaci,
Birtuglie i ićituglie;
I mi ćemo u Olovo sići
I razbit dernek u Olovu,
Vas pokupit šićar po derneku,
I porobit u Olovu crkvu,
Sve pokupit križe i kaleže,

Paramente zlatom navezene;
Skinut ćemo gospu sa otara,
Paramentam pokrivat konjice,
A kaležim rujno piti vince,
Razkivati križeve od zlata,
Pa kovati toke na ječerme,
Snijet gospu k Livnu bijelome,
Nju u Livnu popiti u vinu,
Svezat ćemo fra Ivana fratra,
Iz Olova mlada gvardiana,
Pak ga mučit mukom svakojakom,
Dok nam kaže sve crkvensko blago;
Klat ćemo ga kao janje mlado,
Izpeći ga kao zaoblicu,
Pa šnjim piti vino lozovinu.«
Misle oni da nitko nećuti.
Al to ćuti Dujmoviću Dujko.
Idje Dujko u Olovo k crkvi.
A kad dodje bielu manastiru,
Dujko kuca halkom na vratima.
Izlazio fra Ivane fratre
Otvori mu vrata manastira.
Poklon čini Dujmoviću Dujko
Kapu skida, u ruke ga ljubi:
»Mili otče, fra Ivane fratre,
Nije treba ni pogledat u te,
A kamo l' je s tobom besjediti?
Ali evo u zemanu dodje;
Jeli izun, da ti nješto kažem?«
Njem govori starac gvardiane:
»Ti govori, Dujmoviću Dujko,
Ti govori, što je tebi drago.«
Onda stade Dujko besjediti;
Sve mu kaže što je i kako je.
A kad čuo Fra Ivane fratre,
On proliva suze niz obraze,
Crnu zemlju suzam natopio;
Kako cvili starac gvardiane.
I crna bi zemlja proplakala!

Plačući je Dujku govorio:
»Nijel' majka rodila junaka,
Tko će otić u Ivan planinu.
Pogubiti do tri zatočnika
I doniet im u Olovo glave:
Gospa bi mu sve griehe prostila
Da j' ubio i otca i majku,
Miloj seki obljubio lice?«
Progovara Dujmoviću Dujko:
»Hoćel' Gospa sve griehe prostiti? —
Goleme sam griehe počinio:
Ubio sam i otca i majku,
Miloj seki lice obljubio;
Ja ću ći u Ivan planinu,
Pogubiti do tri zatočnika,
Donijet im u Olovo glave.«
Njem govori fra Ivane fratre:
»Hajde doli u Ivanplaninu
I pogubi do tri zatočnika,
Gospa će ti vas grieh oprostiti.«
Ode Dujko u Ivan planinu.
Nuto Dujke, sreće dobre ti je!
Al zaspala do tri zatočnika,
Nit se miču, nit dušicom dišu.
Kad vidio Dujmoviću Dujko,
Onda kleče na gola koljena,
Pa blaženu Gospu pozdravio,
Spomenuo ime Isusovo:
»Svakad ste mi u pomoći bili,
Danas me se odreći nemojte;
Ja ću golem sevap učiniti,
Da pogubim do tri zatočnika.«
To on reče, pa na noge skače,
I pogubi do tri zatočnika,
Odnese im u Olovo glave.
Kad donese fra Ivana fratru,
Golem mu je bakšiš učinio.
Gospa njemu sve griehe prostila.

Kad je umro Dujmoviću Dujko,
Duša mu je s Bogom prebivala.
Nepitajte, što je njegda bilo,
Već slušajte, što vam pjesma kaže*)

---

* Olovo, njekad znatan varoš porad kopanja olova, samostana franciškanskog, gdje u crkvi štovala se je čudotvorna prilika Gospina, koja je danas u Budimu. Kad je samostan ostao zapušten, krstjani razlese se — i danas ima samo 60 kućah turskih. Selo leži u kladanjskoj nahii, od kog je 4 sata udaljeno, pod planinom Stoborjem, iz koje izvire rieka Stupčanica, koja ovdje sastavivši se s Bioštitom čini Krivaju rieku.

43. ANGJELIA HERCEGA STJEPANA.

(Od Lj.)

Knjigu piše care iz Stambula,
Pa je šalje Hercegu Stjepanu;
U knjizi ga liepo pozdravljaše,
I ovako njemu besjedaše:
»O Stjepane! moje diete drago,
Eto tebi biela knjiga moja,
Kad proučiš, odmah se opremaj,
Pa mi dodji ka Stambolu bielu.«
Brzo Stiepi knjiga dohodila;
Knjigu štije Herceže Stjepane,
Knjigu štije, grozno suze lije.
Gledala ga seka Angjelia,
Gledala ga pak je besjedila:
»O Stjepane! brate od matere.
Odkle knjiga, ona izgorila?
Težko ti je ona jadovita —
Još je tebi knjigah dolazilo,
Ali nije tako žalovita!«
Besjedio Hecreže Stjepane:
»Nepitaj me, moja seko draga!
Ova knjiga od Stambola grada.
Od onoga cara silenoga;
U knjizi me lijepo pozdravlja,
Da ja idjem ka Stambulu gradu;
Ako li ja ka Stambolu neću,
Eto njega ka Hercegovini:
Uzet će mi krunu i gospodstvo,
I još k tomu sa ramena glavu.
Ja kako ću, sestro Angjelio!
Kako ću ja zemlju ostaviti,
I mladjahnu vjerenicu ljubu,
Kojom sam se skoro oženio,

Pa je jošter ni vidio nisam,
A kamo li lice obljubio.
Što ću, seko, od života svoga?«
Kad je Angje brata razumila,
Ona njemu tiho besjedila:
»O Stjepane! moj brate rodjeni,
Daj ti meni pusat i odielo,
Iz podruma debela gjogina;
Ja ću otić do Stambola grada,
Do onoga cara silenoga.«
To Stjepanu puno mučno bilo,
Pak je s plačem rieči izmiešao:
»O Angjušo! seko od matere,
Mogo bi se u te pouzdati,
I u moga debela gjogina,
I u moje svijetlo oružje,
Da ti možeš puta putovati,
Ka Stambolu bielu dohoditi;
Al mi te je vrlo žao, seko,
Poznat će te carevi ridžali
Po tvojemu licu bijelomu,
I tvojemu glasu gospodskomu,
Pa te neću nikada viditi,
Ni svojega gjoge golemoga.«
Al to cura haje i nehaje,
Već se skače na noge lagane,
Pa oprema pelivan gjogina,
I oblači mužko odijelo
I prepasa junačko oružje:
Sinu cura kano žarko sunce.
Devet kolan' gjogi pritegnula,
Pak uzima tatarku kandžiu,
Pak se baci na konja vilena,
Pak potjera brdu i dolini.
Za njom bratac daleko izšetao,
Pak je curu svjetu naučio:
»Slušaj, seko, što ću ti govorit:
Kada budeš ka Stambolu bielu,
Blizu dvora cara silenoga,
Brez izuna razjaši gjogina,

Pak mu baci dizgin na jabuku,
Nek se gjogat po avlii voda;
A ti sjedi turskim običajem,
Pak zapali dugoga čibuka;
Odmah će te care ugledati,
Pak će znati od koga si grada,
Koga li si roda i plemena.« —
Al to cura haje i nehaje,
Već je njemu riječ besjedila:
»Nas je jedna porodila majka,
Jednoga smo srdca junačkoga.«
Pak obode konja vilenoga,
Tere ode brdom i dolinom —
Kudgod idje, ka Stambolu sidje.
Kroz Stambol je gjogu nagonila,
U careve dvore ugonila
Bez testira cara silenoga,
Brez izuna gjogu razjahala,
Pak mu baca dizgin u jabuku;
Sam se gjogo po avlii voda.
Ona sjede turskim običajem,
A zapali dugoga čibuka.
Gledao je care sa pendžera,
Pak je sluge svoje dozivao:
»Eno nama Hercega Stjepana,
Svežite mu pretila gjogina,
Njeg' vodite na saraje moje.«
To su sluge težko dočekale:
Prihvatiše konja golemoga;
Njemu nose skute i rukave,
Ter ga vode caru na saraje.
Poklon čini Angjuša djevojka,
Savija se do zemljice crne.
Car se mače s minderluka svoga,
Pak je Angji mjesto načinio;
Duhan suču, mrku kahvu srču.
Od svašta su oni besjedili,
I o pušci, i o desnoj ruci,
O konjima, i o junacima,
A najviše o Hercegovini,

O Neretvi vodi plemenitoj,
O mostarskim rodnim vinogradim.
Vrlo ju je care zamjerio;
U tomu ih noćca uhvatila,
Ode spâti mlada Angjelia,
Osta care slugam besjedeći:
»Čujete li, moja djetco draga!
Glavom junak Herceže Stjepane,
Od velika roda i plemena;
O svačemu umje besjediti —
Ja bih reko, da Stjepane nije,
Već njegova seka Angjelija.
Već čujete l', moja djetco vierna,
Kad se svane i ograne sunce,
Vi uzmite Hercega Stjepana,
Vodite ga u nove dućane,
Povadite svilu i kadifu,
I još k temu sjajna ogledala;
Ako bude kićena djevojka:
Uzimat će svilu i kadifu,
I za sebe sjajnih ogledalah;
Ako bude Herceže Stjepane:
Uzimat će praha i olova,
I još tanke za fišekah karte.« —
Gdje legoše, tudje osvanuše.
Kada svanu i sunce ogranu,
Idje Angja caru na divane,
Da popije kahvu jutrenjaču,
Kad popiše kahvu jutrenjaču.
Odšetaše u novu čaršiu,
Otvoriše sve nove dućane,
Iznosili svilu i kadifu.
To Angjuši vrlo mučno bilo,
Pak je njima ljuto besjedila:
»Bora vama! careve delie,
Zar ste danas ludo izludili,
Te vadite svilu i kadifu,
Ko da sam ja za gjergjefa rasto,
Te da vezem svilene mahrame,
A nepašem sablju od bedrice,

I nejašim konja pretiloga,
I nedielim junačkih mejdanah!?
Što li će mi sjajna ogledala:
Ja negojim mrkijeh solufah,
Da ih mažem uljem primorskijem
I da splićem na trostruke ruke.
Ter da mamim momke neženjene;
Dajte meni mojih potrebicah:
Crna praha i težka olova,
I još tanke za fišekah karte,
Čiste zobi za moga gjogina.« —
Vratiše se caru u saraje;
Sluge njemu po istini kažu,
Što je bilo, i kako je bilo.
Al se care ni tom nevjeruje,
Veće njima opet besjedio:
»Čujete li moja djetco draga!
Ma, beli je srdca junačkoga,
Ali nije pogleda mužkoga —
Jer navija često trepavice.
Neg uzmite golema gjogina,
Vodite ga na polje široko,
Gdjeno moja talumi se vojska;
Ako bude srdca junačkoga,
Na ordiu nagonit će gjogu;
Ako l' bude Angjuša djevojka —
Vojske će se žensko preplašiti.«
To su sluge jedva dočekale:
Izvedoše pretila gjogina
I uzjaši Angjuša djevojka,
Pa odoše na polje zeleno,
Gdje se carska tulumljaše vojska.
Bože mili, čuda golemoga!
Da je komu stati pa gledati,
Kako jaši konja vilenoga,
Sve od bisa na kolače gjisa,
Vučki skače, zečki poskakuje,
Dok dotjera do careve vojske;
Udžum čini na ordiu silnu,
Kroz ordinu sokak načinila,

Proletela i tamo i amo;
Pak se vraća uz to polje ravno,
I ulazi caru na saraje.
Car je njojzi tiho besjedio:
»O djetiću, Herceže Stjepane!
Jesil moju begeniso vojsku?«
Djevojka mu liepo besjedila:
»Ja sam tvoju begeniso vojsku.«
Ni to caru dosta nebiaše,
Već on zove svoje sluge vierne.
Pak je njima turski besjedio:
»Ma, beli je srdca junačkoga,
Ali nije pogleda mužkoga —
Jer uzvija često trepavice;
Vodite ga k široku jazmaku,
Do zaliva onog dubokoga,
Gdjeno tonu ladje i gjemie
Ako bude srdca plemenita,
Neće smjeti na vodu gaziti.«
To su sluge jedva dočekale:
Stiepu jamlju za bijelu ruku,
Vode njega k široku jazmaku,
Do zaliva onog dubokoga,
Gdje no tonu ladje i gjemie.
To Angjuši vrlo mučno bilo,
Ali joj se na ino nemože,
Neg se skače na noge lagane,
Juzus reče, na gjogina kleče,
Pak zapliva u more duboko:
Dobar konjic, dobra sreća bila,
Na obalu suhu izhodila.
To gledao care sa pendžera.
Al da vidiš kićene djevojke:
Ona razpe puca niz njedarca,
Bijele je povadila dojke,
A skiduje srmali kauke,
Pak prosiplje sitne pletenice,
Na sramotu cara stambolskoga —
Na sramotu i velike jade;
Pak obode gjogu golemoga



I odleti preko polja ravna,
Kano zviezda preko vedra neba.
Ka svojemu župnu zavičaju,
Pravo, zdravo u Hercegovinu.
Davno, bilo, moja bratjo draga!
Davno bilo, sad se spominjalo.

44. DJEVOJKA JE SUŽNJA IZBAVILA SA VJEŠALAH U BIJELU JANJU.

(Od Lj.)

Procvilio sužanj u tavnici
A u Janju gradu bijelomu:
Tavnica mu kuća dodijala,
Pa zaklinja mladjahna ključara:
»Bora tebi, mladjahni ključaru,
Ostavi mi budžu na kanatu,
Nek ja vidju Janju niz čaršiu,
Nebil' koga poznavao svoga;
Danas će nam pazar osvanuti,
Od svakle će ljudi dohoditi;
Nebil' koga sreća nanijela,
Jal sestricu, jali brata moga,
Da zaišćem težko dugovanje,
Nebili mi odkupili glavu.«
Turčin biše, za Boga znadiše,
Ostavi mu budžu na kanatu.
Doka svanu i ogranu sunce,
Na pazare mnogi svijet dodje;
Dok eto ti mladjahne djevojke,
U mrko se zaodjela ruho,
A noktima izgrdila lice,
Gorko cvili i suze proliva.
Bratac svoju seku poznavao,
Pa je viče iz kuće tavnice.
Cura dodje na tavnička vrata.
Bratac seku po istini pita:
»Što je tebi, moja sestro draga!
Koja ti je muka dodijala?«
Seka bratu tiho odgovara:

»Nepitaj me brate od matere,
Što ja plačem i suze prolijem?
Plačem muke iz četiri ruke:
Turci su nam kulu porobili,
Tvoga babu na muke metnuli —
Prebili mu noge u koljenu,
I bijele u laktima ruke,
A iz glave jezik izvadili;
I mater nam na muke metnuli —
Prebili joj noge po koljenu
Bijele joj prerezali ruke,
A kroz dojke prometnuli ruke,
A iz glave oči izvadili;
Sedam tvoje braće uhvatili
I ruse im odsijekli glave,
Mene brate u crno zavili;
A ti si nam tame dopadnuo,
Pak su rekli od krajine Turci,
U nedjelju, koja prva dodje,
Da će tebe vodit na jaliu,
Pa i tebe objesiti onde.
Već bora ti moj brate rodjeni!
U nedjelju kad te izvedu Turci,
Zaklinji ih Bogom velikijem,
Da ti dadu izun zavikati,
Kada bude Janju niz čaršiu:
»Nijel Bog dó i sreća od Boga,
Da se nadje kićena djevojka,
Jali brate mamur udovica,
Da iznese bijelu košulju,
Da ogrne sužnja nevoljnoga,
Da s' vješala izdaleka biele?
Nebi l' brate dobra sreća bila,
Nebi li se kako izbavio,
Da ostane naša porodica.«
Odatle je cura odlazila
Pravo zdravo k dvoru bijelome,
Malo vrieme, za dugo nebilo,
Malo vrieme, nedjeljica danah;
Kad nedjelja prva osvanula,

Zakucaše halke na kanatu,
Otvoriše kanat na tavnici,
Izvedoše sužnja nevoljnoga,
Povedoše Janju niz čaršiu.
Progovori sužanj nevoljniče,
Pa svačijem Turke zaklinjaše,
Da mu dadu izun zavikati,
Kako ga je sestra naučila.
Turci biše, za Boga znadiše,
Dadoše mu izun zavikati,
Pa zavika sužanj glasovito:
»Nijel' Bog dó i sreća od Boga,
Da imade lijepa djevojka,
Jali brate mamur udovica,
Da učini sevap pregolemi —
Da iznese bijelu košulju,
Da ogrne sužanj tavničara,
Da se sužanj na vješalih bieli,
Da se čudi svijet iz daleka?«
Istom sužanj riječ izustio,
Al eto ti lijepe djevojke:
Nosi ona tanahnu košulju,
Izun pita sužnja ogrnuti.
Turci biše, za Boga znadoše,
Odmah curi izun dopustiše.
Primače se cura plemenita,
Pa oprosti sužnja nevoljnoga, —
Oprosti mu u mišici ruke,
Da obuče tanahnu košulju.
U košulji brijetkinja ćorda;
Dok se momče ćorde dohvatilo,
Pa razmahnu i tamo i amo,
Mnoge jade Turcima zadade,
Uze curu za bijelu ruku,
Pa on bježi glavom bez obzira.
Susrete ga Kuna Hasanaga,
Pa je njemu riječ govorio:
»Mlad junače, gdje si danas bio
Gdje l' si svoje gvoždje iztupio,
Kakav li si zijan učinio?«

Sužanj nejma kada besjediti,
Već udara Kunu Hasanagu;
Kako je lahko udario —
Dvie ga pole po gjogatu pale,
Pa uhvati konja od mejdana,
Pa se baci soko na sokola
I otišće k sentu i Krajini
I odvede lijepu djevojku,
S njom je srećan porod izrodio:
Prve kćeri, posljednje sinove,
Da nevjeste nezatiču zavah,
Da u kući nezamеću kavgah. —

VII.

NARODNE PRIPOVIEDKE.

(Produženje.)

5. ČUDOTVORNI BOŠNJAK.

Da bih vam kazivao, kako su se Turci zaratili s Moskvom (g. 1828) i kako su Moskovi prešli Dunavo, turske gradove po Bugarskoj i Tračkoj porušili i istu Jedrenu oteli: to vi svi gotovo znate i još pamtite; ali niste po svoj prilici čuli za bosanskoga svetca *Aliu Pekeza* i koja je on čudesa počinio u Jedreni. Ja ću vam sad kazati.

Ale s ostalom bosanskom vojskom kasno je bio prispio u Rumenliu i to uprav u Jedrenu, kad se je već car s kraljem moskovskim miriti počeo. Degme de, da su Bošnjaci prie došli, mučno bi Moskov kahvu popio u Jedreni; al tako je sudjeno! Bošnjaci vrate se u Bosnu; oni su Aliu zvali da idje kući s njimi; on im je odgovorio: »Vi hajdete, mene nečekajte; ja ću se ovdje koje kako prometati, kao čunak kroz nita; elbe tuna da se neumre od glada; žene nejmam, djetce ni po gotovu; nit me tko izčika, nit mi se tko nada. Sad je zlo i u našoj Krajini; nije četovanja, nije pliena; još da nejmamo pečkog Asanage, bi dogme zaboravili odapet pušku! postali bi svi vlaški čobani!« — Družtvo ode, a on ostade. Ono nješto ašluka, što su mu Kladušani porezali izpred njih da idje na vojsku, pa malo je trošio; štedio je, al je malo štediti uzalud, — poslje njekoliko mjesecih Ale u kesi ni parića nije imao! Eto nevolje za njega; dosad nikad nije prosio; jer ako bi u njega nestalo, to nebi u vlahu nestalo; sad nejma se kuda ni kamo, već prositi ... Koliko je prosjakah u Jedreni! a uz to turska vjera ohladila, na Bošnjaka nitko i negleda! — Vi ćete sada reći: »e dobro; a zašto Ale nije zapljunuo u dlane, pak štogod radio i tako se hranio.« To je istina, da je tako, kako vi mislite; da se je Ale rodio u Sarajevu oli kome drugomu šehe-

ru, on bi amal, i tovare, makar bili i vlaški, prenosio; al je Ale Kladušanin; ni njegovi stari nisu nikad vlaški izmećari bili, već delie i junaci: četovali i plienom kaurskim hranili se. Ele što mu drago, on je bio u velikoj nezgodi; ostati u Jedreni nije moguće, a još manje vratiti se u Bosnu brez novacah. Sad se je kajao, što se nije s družtvom vratio; al po repu kajanje. Najposlje prodade svoje puške i štuc, — turske mi vjere! da je valjo carskog grada, — za njega su mu kauri davali varičak pun talirah, al ga nije dao od sebe; na njem je bilo dvanaest pavtih sermali, nije ga bilo ni u turčina ni u kaurina. Kad su Turci Senjane pobili, njegov djed oteo ga je od Senjanina Tadie. Sad ga je prodo bud pošto. On je razmišljao na svaki način, šta će se ovo raditi, i kako će se prometati od sad. I smisli se na posljedku: »Toliko u Bosni softah i samoukih odžah živi od amajliah i zapisah, zašto nebi mogao i ja?« — Tko je bio u Jedreni, vidio je oni veliki šedrvan pred »Salim sultan« džamiom. Kraj njega sjedne Kladušanin Alko pred podne petkom, i stane zapise pisati. On je bio štogod oporavio turski govoriti, ali pisati nije mu se zasjeklo na nosu, to mu ni stari nisu znali! Što mu drago, no bi našarao, kao vlahinje kad boje o vaskrseniju jaja, te bi ih smoto i zapečatio. Još ni deset ih nije sgotovio, al ti čojlia (seljak) nagrne. »Odža! oda šta su ti zapisi?« Ale se i nevješt činio, kao da nemari za njihovo pitanje, ol ko da napola i nečuje. Svjetina se još većma kupila i zapitkivala. »Što ste mi dodijali?« — prodre se Alia »eto: ovi je od groznice; taj drugi od goropaštine; a drugi opet kako koi: od srdobolje, za pčele, da se neureku, za krave, da im se mlieko neoduzimlje; zlih dušah, zlieh očiuh pun je sviet; vještica je danas sve treća vlahinja! a već su i Turkinje gore od cigankah postale!« »Imaš pravo odža! ti znaš što govoriš; već se od nijedne vjere odhranit liepo tele i dobro ždriebe nemože; ob dan mu sveži kašiku o vratu, ujutru je već neima.« To su dvojica govorila; drugi preuzme: »sreća, u mom komšiluku neima vlahinje nikakve; al ima turkinja gorja; u nje jedna samo krava, pa od nje i maslo pro-

daje; a u mene ih šest, pa turske mi vjere! djetca su mi željna mlieka nakusat se.« »De Omere, u tebe još dobro; ti imaš djetce; al u mene mòra sve potuši u bešici.« Tako je treći govorio. Zapisi koi po groš, koi po vižlin, a njeki i po stoparac razprodadu se. Svakomu je milo bilo prokušati ovoga inostranog odžu, kako će i hoće li biti sevepli ruke.

Ćuk po ćuk: unaokolo ciele Jedrene pročuje se, da ima odža tako sretne (sevepli) ruke, da takov nije se upamtio, kako je Jedrena osvojena; on je Bošnjak, i komu je god dosad zapis dao, kao da si rukom odnio — ozdravio je! — Od dana do dana sviet se je sve većma oko njega kupio, i težko je mogo nadostati. Sovte i odže jedrenske nisu mogli zadugo mirnim okom gledati, da je jedan odža bosanski više zna nego oni svi; oni su očito počeli sviet mutiti i uzdizati protiva njemu: »ta ono je na polu vlah; Bošnjak nikad nije pravi musliman bio, niti će ikada biti.« Kad ništa neoprave, onda trojicu izmedju sebe opreme, da ga pitaju, tko je on i tko mu je dao i povladio zapise davati i sviet varati. To je bilo drugog petka, kad je najviše svjetine kod njega bilo. Odže pokažu mù muftinu fetvu, koju su izvadili, da on nemože kao inostranac na čaršii carskoj zapise davati. Pitaju ga od strane sve uleme, što je i tko je on, i koliko surah zna iz alkorana. »Kad me pitate, pravo da vam kažem: Ja sam dosad tri put krstio se, a tri put melaići (angjeli) otimali su me iz vlaških rukuh. Kod nas su blizu kauri; dodju obnoć, pograbe naše ljude, koga izsieku, koga izkrste, te im mete njihove crkve. Kamo sreća! da su i mene posjekli, nego što su me tri put krstili, volio bih. Posljednji put odnesu me izmedju vlahah melaići na ćabu, i tu sam želio umrti; ali se sve drugačije preokrenu. Dodje Moskov, da tare tursku vjeru; mene melaići opet odnesoše u moj zavičaj da kupim vojnike, te da gonimo Moskova. Mi stigosmo; al Moskov već utekao; melaić mi reče, da družtvo opremim kući, a ja da ostanem ovdje na korist ovdašnjeg svieta, da pišem; — i eto tko mi je zapovjedio.« »Aferim, aferim! svetče«, zaviće više grlah, »i nismo odavno imali medju sobom

pravoga odže; zato nas i taru kauri i turska vjera izginu tolika! Mi tebe izmdju se nedamo nikomu.« Odže su otišli i ostavili ga u miru.

Prošlo je njekoliko danah i eto iznenada vezirevih kavazah po odžu, — zove ga vezir. On je scienio, da ga je ulema tužila poradi zapisah; al je nješto zakučitie bilo. Prie nedjelju danah veziru je njeko digo prsten s ruke. Vezir je na svoje momke sumnjio, mitio, prietio, molio, najposlje mučio i tavničio najprve svoje dvorane; sve je bilo zaludu, pronaći nkako nije mogao. Vezir je bio neveseo i sumoran; on nije žalio zlatnog prstena ni u njem dragog kamena, već mu je najviše nepovoljno bilo, što je to njegov muhr — pečet — bio, kojim je burjuntie pečatio; pa i to sve bi pregorio, samo kad bi mogo saznati toga kućnoga lupeža, koi se je usudio s njegove ruke, i kako je mogo prsten skinuti, a on nije oćutio. — Prijatelj njeki vezirov reče mu: »Što bi se toliko ti vrpožio? ta zar nisi čuo da imamo medju nami svetca Bošnjaka? dina mi! on zna sad što mi govorimo; ako ti on nekaže, evo moja glava; komu je god dosad zapiso, svakog je pomoglo. Vezir bio je čovjek nješto pametnii od drugih Turakah, koi je znao šehovske prevare, i u svom konaku nikad nije trpio, da mu šehi dahire kupe. Ali sad za istoga prijatelja uvjeriti, pošalje po Bošnjaka. Kad je Alia došo, poljubi ga u papuču i izmakne se. »E more Bošnjak! ja, turske mi vjere! neću trpiti, da ovde oko nas štokakve vucalice varaju sviet; ti se prodaješ za njekakvog svetca; kad si ti takvi evlia: meni je s ruke ukraden prsten, na kom je muhr moga vezirluka; hoću da mi kažeš, tko ga je ukro; ako neznadneš, kazat ću ti mjesec na dnu Marice!« Alia se izgubi; ali se brzo povrati k sebi, da vezir nije ni spazio. Poleti mu k ruci: »Sve je istina, čestiti gospodaru! istina je, što su ti kazivali za moju svetinju; ima ljudih, koji su bez vjere: njima ni naš prorok nemože pomoći. Gospodaru! hoće se sahbur (ustrpljenje); samo vlasi neimaju ustrpljenja, već deru kao june u plot; ja ću to s pomoćju božjom i našeg proroka naći; samo treba da ja u tvojoj sobi no-

čas dovu Bogu činim!« Vezir se je pred svojim prijateljem zastidio, što ga Bošnjak bez češlja izčešlja. Izadju svi iz sobe i Aliu sama ostave unutra. — Sad stopram Ale počme plakati i proklinjati čas, u koi je počeo zapisivati: »Ta ja sam nješto skuco bio ašluka; mogao sam do Novogpazara doći, a dalje nije mi trebalo; tamo su sve naši ljudi — dobra raja, kod njih se uviek može noćiti itd.« Momci donesu mu večeru. Malo i slabo moglo se je večerati. »Taj prokleti njegov prsten, tko će ga naći? . . . Nuto nevolje, nuto sramote. Tu baš da mi život i prosti, tko bi toliko ruglo podnosio? Ta odže jedrenske živu bi mi oči izkopali! . . . Oni su ga na to i nagovorili; nisu mi se drugčie mogli osvetiti. Već dosta plakanja; da se traži.« Uzme svieću; triput je obigro sobu na sve strane; — neima, pa neima! Najposlje dosjeti se, da dragi kamen bolje se vidi u mraku; utrne svieću; stane razgledati naokolo, i — eto, tamo na desno nješto se svjetluca; poleti; kad al prsten zapao medju rese od ćilima! Sgrabi ga od radosti kao mačka miša, i tko ti zna koliko ga je putah poljubio. Prie od žalosti, sad od radosti zaboravio je i na svoje vakte: nit je sinoć klanjo akšama ni jacie, nit je svu noć mogo zaspati.

Sutra dan zorom momci su stupčili pred vrati, šaptali i veselili se, kako će moći Bošnjaka više izsmjehati i pogrditi. Dodje i vezir s više prijateljah, te se puna soba sgrne Turakah. U kutu klanjo je naš odža. On se je tomu svemu i nevješt činio. Dok Turci kahvu popiu i on dovu svrši, donesu i njemu findžan; al on odmahne rukom. Vezir: »Kako si spavo Bošnjače; jesi li dobro uranio?« »U tvom zdravlju sve je dobro«, odgovori Ale, prikuči se k veziru, kao da će ga poljubiti u ruku, te mu u šaku spusti prsten, da nitko nije ni spazio. »Na moju dušu! svetac! te još kakav svetac!« plesne se vezir rukama i baci pred Turke prsten. Turci svi kao izvan sebe začudjeni ostadoše; jedan za drugim polagano prikučiše se te svetcu skut poljubiše. Vezir ga posadi kraj sebe, tutundžie čibuk a kahvedžie kahvu pokučiše. Vezir je bio radostan, ali osobito momci i vezirovi prijatelji,

na koje je sumnja bačena. »Jest, svetče! aferim ti bilo«, rekne vezir, pruživši mu 3000 grošah, »eto, to je tvoje; al ti znaš, da u mene i više ovakovih prstenovah ima. Meni nije do prstena toliko stalo, koliko do hajduka: za hoću njega da mi očituješ«. Svetac poleti opet k ruci: »Aman veziru! moja glava, a tvoja sablja; volim od tebe poginuti, nego našemu proroku slagati. Noćas mi je pod tom pogodbom prsten ukazan, da ni po jedan način čovjeka neočitujem; a ni on više krasti neće.« Vezir se slegne i prodje se našeg svetca, koi novce spremi u džep, zahvali veziru i ode.

Jedrena bila je oni dan uzavrela; po svih kahvah haremih i ostalih mjestih nije se drugo govorilo, već o čudotvornom svetcu. Zapisi sad tražili su se na vrat na nos; osobito mlade hanume slale su svoje služkinje k svetcu po zapise... njima je mnogo trebalo, osobito gdje ih je više bilo u haremu; svaka je hotjela sa svetčevim zapisom svomu vojnu dražja postati. Svetac je bio na muci: tko će tolikoj množini zadovoljiti! Već su počeli rondati njeki te njeki, da i svetci hatardžie mogu biti; trebalo mu je više softah najmiti i često noći zahvatiti. Tako je za njekoliko danah liepa ašluka Ale prikuco, da se je mogo na konju vratiti; al je on na to zaboravio, i stopram nova napast opomene ga. Bogatog njekog trgovca pokradeni su dućani i magaze; pronaći se ni po jedan način ni lupežom u trag ući nemogaše. Nevoljni trgovac obećavo je više hiljadah grošah — sve zaludu! Prijatelj njeki dodje ga razgovoriti i kaže mu, da idje onom svetcu Bošnjaku: »zar ti neznaš, da on sve zna; zna doga mi! što mi sad govorimo; hajde k njemu i moli ga.« »Jest, prijatelju! da je tako lasno k njemu doći; ta jedva velika ulema i bezi mogu ga se umoliti, a kamo ću ja!« »To je najlašnje« preuzme prijatelj mu, »ti se dobro znaš s vezirom; njega zamoli, a on će mu zapovjediti« — Tako je bilo. Trgovac zamolio je vezira, i ovi posla kavazbašu po svetca. Ale je u najvećem poslu bio; ljudi su oko njega već više satih očekivali, kad će im red doći da im zapiše. I kavazbaša težkó dopriè do njega, poljubi ga u skut, i kaže

mu, da ga vezir zove. Kad je Ale razumio, što mu vezir nalaže, i više ga moli, neg mu zapovieda: upropasti se, kakva nova napast? Nije tude bilo do razmišljanja: »To je stvar dosta mučna, gospodaru, naći i prokazati hajduke; ali našemu proroku ništa nije mučno! on sve može, ako smo mi zaslužili. Meni je potrebito postiti ramazan za 30. danah i nadam se, da ću biti uslišan!« »Ti posti, kako znaš da ćeš najbolje pronaći; samo neka se nadje; ni tvoja jabuka neće faliti ni kod trgovca ni kod mene. Kad je Ale kući došo, zatvori se u sobu, ter se sit naplače; proklinjo je sam sebe i svoju nesvjesnost. »Ja sam prava bena; pravo nas krajišnike Bošnjaci benami zovu; ja sam sve nadhvatio; ta koi šejtan nedade mi bježati odavde. Ja vidim, to je sudjeno, — ja ću propasti.

»Razglasilo se je po gradu, da svetac posti ramazan, i da nepiše više nikomu. Ale je zbilja postio ramazan; nije mu se mililo ni jesti ni piti od tuge i čemera i žalosti. Dan je po dan prolazio, i još nikakvog znaka, ni kakva glasa nije mogo razabrati, ni u trag lupežom unići, premda je dan i noć gori doli, tamo ovamo protrkivo i pricutkivo. Tužni Ale bio se je napola osušio! Dvadeset i devet danah tužnog ramazana bilo se je navršilo, i Ale tu večer otišo je u porobljene dućane, gdje mu je od trgovca poslana matsna večera. Večero je i naslonio se na prozor i tako odmaro se i pušio lulu za lulom. »Dvadeset devet! još jedan, pak ih je trideset! nejma više! . . . nejma više! nijednog više nejma; sutra će znati svi . . .!« Tako je Ale ponavljo sve do četiri sata noći. Na jednoč njetko zakuca na vratih. »Ulazi, slobodno je«, rekne Alia. Imaš šta i viditi! trideset hajdukah unidje, baciše se svi na velika koljena pred Aliu, harambaša poljubi ga u skut i progovori: »Aman svetče: ne ako za Boga znaš! nekazuj nas; evo ćemo ti i tridesetog kazati. Ti si svetac; ti radi od nas što ti drago; evo smo ti u ruke došli; samo tvog ti ćitaba! neprokazuj nas, propadosmo i mi i sve naše.« Odkuči se harambaša, te se hajduci dva po dva prikuče redom i izljube mu skut. Ale nije se mako s mjesta; njim se i nevješt činio, kao na pola ni da ih čuje ni

da vidi; izvadi sat i pogleda: »Evo još dva sata do po noći . . . znat će se i za tridesetoga; hajdete vi za svojim poslom, to je moja briga; ima meni tko kazati i osim vas.« »Ne, po Bogu si nam brate! ne dina ti svetče!« progovore u jedan glas svi; »evo smo ti u rukuh svi; radi s nami što hoćeš; opet si ti milostivii kao svetac, od vezira?« Ale se zadugo zatezo, nije im se lasno htio smilovati; al su oni sve jednako molili, i svetcu se već dodije — te im se smiluje: »E, eto dobro, ja ću vam se smilovati, neću vas nikad i nikomu očitovati; ali samo pod dva ugovora: prvo, da sve ovu noć snesete u dućane ove, što ste god odnieli; ali znajte! sve do tanke igle, drugčie zlo; drugo, da mi obećate, da više nikada nećete krasti.« Hajduci su svi veselo povikali: »Hoćemo, hoćemo svetče!« Hotiahu mu po drugiput poljubiti skut; al ih on opomenu, da vrieme negube, već da pohite, sve do zore da snesu. Hajduci veseli snosili su svu dragu božju noć pokradenu robu i novce i mećali svaki komad na svoje mjesto. Još je do zore bio sat, i harambaša prikuči se svetcu, tri poklona učini i na novo poljubi ga u skut, zahvali mu i kaže, da više kod njih ništa nije ostalo. Svetac rekne: »E dobro; sad hajdete svojim putom; nebojte se nikoga.« Hajduci odu; Alia pripuni lulu i stane pušiti; od radosti posmjehavo mu se je desni brk; on se je sam čudio, šta bi iznenada!

Dan se je svanuo, ljudi su se pred pokradenim dućanom skupljali, trgovac pregledo je svoju robu; za njekoliko satih od svjetine nije se moglo prohoditi; sve je vrvilo, da se čuda nagleda i svetca u skut poljubi. Već je blizu podne, a bazardjani još nisu imali kad dućana otvoriti! I vezir glavom dodje, trgovac poleti mu k ruci i radostno kaže, da je sve na broju, ni tanka igla nefali; što je god bilo odnešeno, sve da je podpuno povraćeno. Vezir zapovjedi te se svi upute u džamiu; tude se proroku Muhamedu zahvali na tolikom dobročinstvu, što im je poslo čudotvorca takog, premda nedostojnim. — Ale je u pročelju sputno stajao i ponizno svoju dovu klanjao; blažen se je mogo zvati, tko je bliže njega stajo; to su bila ule-

ma u ridžali; ostali su srećni bili, samo ako su ga od tolike množine mogli nazreti? — Iz džamie išlo se je na mešćemu, gdje se ukaiti — upiše — sve ovo: kako je Ale bio robom kaurskim, po proroku izbavljen, odnešen na ćabu; kako je u Jedrenu poslan, gdje je tolika čudesa počinio. Ova budu poimenice navedena, i sve ovo od svih imamah podpisom i pečatom potvrdjeno. Zatim sliedili su darovi: vezir pet kesah, trgovac trideset, a toliko, ako ne više, ostala gospoda svetcu poklone.

U Carigradu nenosi se ni pola poštovanja — ićrama — Šeh-ul-Islamu, koliko se od sad počelo nositi čudotvornomu Bošnjaku. Sve najveća gospoda redom zvali su ga na večeru i častili ga. Nakon osam danah i vezir ga pozove. Ale je zaboravio na Bosnu, na Krajinu, na svoju Kladušu, on se časti; ali nuto, malo da mu iznenad nepresjede. Dok je on s ostalom pozvanom gospodom večero, a vezir kraj prozora pušio, iznenada zaklopi ruke i svetca zapita, što mu je u rukuh, neka pogodi, ako je pravi svetac. Alia se najde u tiesnu: nije mala stvar tako ime nositi, a nepogoditi. Odmah mu je pala treći put njegova ludost na pamet i pokajao se, što barem sad nije bježo iz Jedrene. Nije bilo tude do promišljanja. On veziru odgovori: »Gospodaru, dvaput mi je *prosvietlilo* kod tebe, treći put *prosvietlilo neprosvietlilo.*« Vezir izpusti iz šakah *svietnjak:* »E! medjer ništa ti se nemože oteti! zaludu: svetac zna sve!« Bošnjak govorio je, kako mu je prosvietlilo, kad ga je vezir odprie dvaput nadario; a vezir misli, da mu on u prilikah svietnjak imenuje. Večera se razmetne, vezir svetca kraj sebe posadi; dok oni kahvu popili i čibuk izpušili, haznadar donese 10 kesah: »Eto, nek ti treći put prosvietli«, reče vezir, i metnu mu novce u krilo. Svetac zahvali i ode kući. Do spavanja nije mu bilo! triput srećno prošo i cio izašo iz tolikih neprilikah: nije mu švraka mozga popila, da nebi znao sobom providit. Ode na Maricu, tu nadje brod, te u Enos krene, a odavle u Salonik. Do petnaest danah otvore se novi dućani puni trgovine svakojake. Nitko nije znao,

odkle je taj trgovac! To je bio čudotvorni Bošnjak — *Ali Pekez* iz velike Kladuše; on svakog Bošnjaka rado na konak pričeka i o sebi ovako pripovieda. —

6. LAKOMI GOSPODAR I LUDI SLUGA.

Bio je u staro doba njeki gospodar, lakom preko reda čovjek. Nijedan momak nije mu mogo skrasiti nedjelju danah: prie roka svakomu bi vašu zaparao. Bila mu je pogodba težka: *da mu momci malo jedu.* U istom mjestu živila su tri brata. Kad im otac umre, dvojica stariji dogovore se, da mladjemu njegov dio otčevine dadu, neka se dieli od njih, jer je bio suludast — nije sastavio oko lieske. Kažu mu, da on idje sebi nafake (prehrane) tražiti i da nosi, što mu je na diobi zapalo. »Kud bi ja po svietu, kao zla para po kesi potuco se i prebîo od nemila do nedraga; idjem onomu gospodaru, što traži, a naći ga nemože.« Tako reče i dojde mu, da se kod njega najmi. Gospodar kaže, da on težko čeka »jer sam veli brez sluge; u mene je plaća dobra, ali je i pogodba težka; čuvat ćeš mi marhu, dok kukavica nezakuka; davat ću ti svaki dan po dva somuna; ali hoću, da ih na večer uviek ciela kući doneseš; ako možeš pod to podhvatit se, najmi se; a tko popuzne prije, onome ćemo vašu zaparati na ledjih; hoćeš li tako?« »Hoću« odgovori sluga, i tako se pogode za 20. vižlinah (60. parah). Sutradan stopanica metne mu u torbu dva somuna, i on odrene stoku na pašu. Oko podne čobani stjeraju ovce u plandište, povade užinu iz uprtnjačah da će jesti. On im kaže, da pričekaju i njega, dok bude gotov. Podvali najbolju jalovicu, natakne na ražanj i izpeče cielu; čobanom dade mesa, a oni njemu kruha, koliko je hotio. Na večer, kad se vrati kući, ovce u tor i podje k gospodaru. »Kamo dva somuna, jesi li donio ciela?« On mu izvadi oba somuna i dva pleća pečena. »Što je ovo, odkud ti meso?« upita gospodar. »Jedno tebi, jedno gospodarici; danas, kad sam ogladnio, zaklo sam jednu ovcu; čobani meni kruha, a ja njim mesa.« Onu večer kaže gospodar ženi svojoj, što je

učinio oni nesrećnik; da ga više nesmije za marhom slati, jer bi onaka budala mogla po reda svu stoku iztriebiti. »A ti ga pošlji sutra za alašom, pak ćeš mu brzo vašu zaparati; neće moći biti nejeduć ni dva dana.« Kako ga je žena naučila, tako on i uradi. Sutra kaže slugi, da će on drugoga čobana za stoku tražiti, a on neka ide za alašom. »Meni je sve isto,« rekne on, uzme dva somuna i otjera pred sobom alašu. On si je mislio, šta će danas užinati? Po njegovoj sreći nanidju trgovci te stanu alašu zagledati. »Bili prodo momče njekoliko ždriebacah?« upitaju ga »Za gotove novce, sve se prodaje; ako ste mušterie, lasno ćemo se pogoditi.?« Bud pošto njekoliko ždrebadi prodade, kupi od čobanah kruha, i tako taj dan prometne. Na večer donese gospodaru dva somuna, i ono novacah, što mu je preteklo, preda mu. Gospodar začudi se, tko mu je dao; a kad čuje da je alašu prodo, upropasti se: »Za Boga! tko ti je reko, da ti moju ždrjebad prodaješ?« »Jà što ću, kad nejmam kruha?« odgovori sluga. I gospodar i žena mu skare se: koju budalu natovarismo si na vrat.« »Nije on budala« odgovori mu žena »nego mi; on zna što čini, ali neznamo mi; gdje će čoban biti brez užine!« Dogovore se, da ga više nešalju ni za kakvim blagom, već nek im po kući radi, mete i pere, a neka jede koliko može. Do njekoliko danah pošo je gospodar s gospojom njekomu na pir; slugi priporuče dvoje djetce, ako bi se opoganili, da ih očisti. »Sve će biti; hajdete vi« rekne on i izprati ih do na avlinska vrata. Kad se je manje diete opoganilo, on ga razpara, drob izvadi i očistivši diete objesi o čivii. Drugo diete od straha pobjegne i po nesreći opogani se; uhvati i ono; i kao prvo razpara i očistivši objesi o drugoj čivii. Pod večer izajde pred avlinska vrata, da dočeka gospodare. Ovi dok ga vide, razpitaju za djetcu, šta rade, i jeli ih čistio? »Nebrinite se; ja sam sve, kako ste mi preporučili, učinio; ono nejače najpria biaše se opoganilo; dok njega razpara i očisti, drugo se opogani i htijaše pobjeći; i njega sam očistio i eno ih oboje ciede se o čiviluku.« Kad oni spaze djetcu mrtvu, trostruka ih groznica uhvati. Nije šala, tolika šteta! pak su-

više dvoje djetce! Nisu mu ništa smjeli govoriti do sutra. Sutra rano kaže mu gospodar: »Sinak, rok je izašo; evo ti dvadeset vižlinah, što smo pogodili, pak ti hajde od nas.« »Meni je liepo i kod vas«, odgovori on »a ja znam svoj rok: *dok kukuvica nezakuka,* meni nije odlazka. Sutradan gospodar pošalje svoju babu na krušku izpod kuće, te stane vikati: kuku, kuku! »Eno kukavica kuka, rok se navrši; hajde da ti izplatim pa odlazi« reče gospodar. »Kakva je to kukavica u ovo doba?« poviče sluga, dohvati se ožega te izleti na dvor; baci se na krušku te babi odbije nogu, i donese ju u kuću. »Opet nova neprilika!« reče gospodar ženi; da ga molimo, kumimo i dobro mu platimo, samo nek nam se kine iz kuće.« Sluga nije hotio ni po jedan način odlaziti: »Ja ostajem na pogodbi; ja ću ti zaparati vašu« sve jednako govoraše on. Najposlje gospodar dade mu punu kesu blaga, dobro ga zaodije, počasti i napoji, te ga tako jedvimice prignu da idje svojim putom. — I tako se lakomi gospodar sa štetom nauči pameti.



VIII.

NARODNE POSLOVICE.

(Produženje.)

G.

422. Gatala baba, da nejma mraza, pa osvanuo snieg do g . . . ce.
423. Gdje ću ja sav sviet ramenom poduprti?
424. Gdje dvoje diše, treće se piše.
425. Gdje bolje, tu dulje.
426. Gdje ga boli, tu se i pipa.
427. Gdje ga svrbi, tu se i češe.
428. Gdje je braće, tu je i djela.
429. Gdje je cviet, tu je i med.
430. Gdje je imanjstva, tu je i kvara; *ili*
431. Gdje je mahla, tu je i ziana.
432. Gdje je kuga? — u Sarajevu; (Gdje je J.? — u J. —) *rekne se onomu, koji često u koje mjesto dohodi.*
433. Gdje je mnogo babah, kilavo je diete.
434. Gdje je slama, tu je slava; *(na priliku o božiću.)*
435. Gdje je sreća, tu je i nesreća.
436. Gdje je stanovati, nije vragovati.
437. Gdje je šenluk (veselje, kris), tu i hala gori.
438. Gdje je tvoja dlaka, tu je moja glava.
439. Gdje je sreća, tude nije štete.
440. Gdje je veliki poplav bio, voda osegla, naplav osto.
441. Gje je više majah, tu je manje jajah.
442. Gdje je vuku jednoč dobro bilo, tu se drugi put od želje provulja.
443. Gdje kokoš pjeva, a pievac šuti, tamo je loše; *t. j.: gdje žena zapovieda, a čovjek sluša, tamo znadeš kako je?*
444. Gdje koza dahne, tu loza sahne.
445. Gdje kokot popieva, ondje svašta ima.
446. Gdje li Bosna, gdje li ban?

447. Gdje li ovca, gdje li janje?
448. Gdje mu je ban, tu i stan.
449. Gdje mu je glava, tu i uzglavje.
450. Gdje mu je hrana, tu i glava.
451. Gdje neima ljudi'
Tu i Staniša sudi.
452. Gdje neima ljudih, tamo i ti čovjekom možeš postati.
453. Gdje neima mačke, tu miši kolo vode.
454. Gdje oči gadjaju (ciljaju), tu i pamet.
455. Gdje Pliva pada u Vrbas,
Tudi ona gubi svoj glas.
456. Gdje se kuca, tu i puca.
457. Gdje se stariji neslušaju, tu Bog nepomaže.
458. Gdje se tko nesije, tamo neka neniče.
459. Gdje se šljivik kosi, tu se rakia prosi.
460. Gdje se zec okotio, tude hoće da i pogine.
461. Gdje si bio, kad je Sarajevo gorilo? — *rekne se onomu, koi usekujući svieću, utrne nehotice.*
462. Gdje si bio? — Nigdje. Šta si radio? — Ništa.
463. Gdje su kola mudrosti, tu su dvoja ludosti.
464. Gdje su rieke bile, tu i potočići ostaju.
465. Gdje te nesrbi, nečeši se.
466. Gdje ti kažu najviše jagodah, tamo najmanji kuzò ponesi.
467. Gdje tko mre, tamo se i kopa.
468. Gdje tko niko, tu i obiko; *reče se i* naviko.
469. Gdje tvoja stopa, tude moj obraz.
470. Gdje vuk ruča, može i lisica večerati.
471. Grdja je glad od kuge.
472. Grkljan čuje slast, a trbuh mast.
473. Grnuo bi vatru golim rukama, *(tako je poslušan.)*
474. Gizda lomi, a glad mori.
475. Gizdavoj momi mučno je ošve navesti.
476. Gladak kao hrastova kora.
477. Gladan kao da je svu noć štence dojio.
478. Gladan kao pas.
479. Gladan kao vuk.
480. Gladan kruha neizpiče.
481. Glad i na kužnu kuću udara.
482. Glad i vuka iz šume iztjera.

483. Gladna je lasno počastiti.
484. Gladna uš!
485. Glad nemia očiuh.
486. Glad nezna za sramotu.
487. Gladni hrti bolje love.
488. Gladnu svatu i divljakinje su sladke.
489. Glava a! . . . . a u glavi na! . . .
490. Glava je skuplja s jezikom, nego brez jezika.
491. Glava je starija od knjige.
492. Gledaj komu ćeš vjerovati.
493. Gledaj majku, a uzimaj djevojku.
494. Gleda kao krmak na sjekiru.
495. Gleda kao tele u šarena vrata.
496. Gluh kao panj.
497. Gluh kao top.
498. Gnjavi mačiće, *reče se zlu gajdašu.*
599. Godine prohode kao mutna voda.
500. Gó kao lipa.
501. Gó kao od majke rodjen.
502. Gola brda, opuvani doci.
503. Goliata čovjeka i runjave žene čuvaj se.
504. Golim grlom u jagode poći.
505. Gora je povala nego odvala.
506. Gori je nego ga kažu.
507. Gori kao slama.
508. Gospoda izpod donjeg poda, *t. j. sluge.*
509. Gospoda po gospodski, a siromasi po siromaški.
510. Gost će biti i proći, a domaćin ostaje.
511. Gost mrzi na gosta, a domaćin na obadva.
512. Gost na gosta nemože *(pasti na konak.)*
513. Gotovoj djetci lasno se je otac nazvati.
514. Gotov kao baba na kár.
515. Gradi kuću na svakom mjestu; *(govorio otac sinu, kad je umiro; t. j. imaj prijatelja u svakom mjestu.*
516. Gradi kule po oblacim.
517. Gradi ražanj, a zec u šumi.
518. Graknuše na njega kao na bielu vranu.
519. Grieh idje iz ustah, a ne u usta.
520. Griehe kaže, a o griehu radi.
521. Griehe ti kažem, a ne griešnika.

522. Guska toliko leda odbija, koliko proždrti može.
523. Gusle gude, al se još dobro nečuju.
524. Gusle gude Milošu za dušu,
Miloš psuje i vjeru i dušu.
525. Gvoždje dok je vruće valja ga kovati.

H.

526. Ha! brži od repa; *kaže se, kad tko trči na hrdjavu konju.*
527. Hair je na Višegradu ćupria.
528. Hajde kud te noge nose.
529. Hej starosti, prteno oružje!
530. Hercegovina sve zemlje naseli, a sebe nerazseli.
531. Hrdja gvoždje grize.
532. Hrdja svoje gvoždje poznaje.
533. Hrdja te odniela! *ili:* ubila! *(kletva).*
534. Hitar budi šta čuti, a tih govoriti.
535. Hiti kao hodža u pakó.
536. Hitnja je djavolski posó.
537. Hladan ugljen ako neoprlji, a ono ogari.
538. Hoće i pečenih divjakinjah.
539. Hoćeš dobro? — Neću; hoćeš zlo? — oberučke.
540. Hoda kao muha brez glave.
541. Hoda kao otrovan.
542. Hoda kao ovan neslan.
543. Hoda od nemila do nedraga.
544. Hoda na glavi; *t. j. oholo.*
545. Hodža! kamo vakup? — vakup up! *Pitali njekog hodžu; a on uhvativši se šakom izpod nosa, i povukavši ju preko ustah doli niz bradu — to rekne.*
546. Hodža! neboje te se djetca; — valah ni ja djetce.
547. Hrana hrabra, a ruho gospodara čini.
548. Hrana i obrana to mi je.
549. Hrani konja kao brata, a jaši ga kao dušmanina.
550. Hrani pseto da te ujede.
551. Hrani sirotu na svoju sramotu.
552. Hranitelj je kao roditelj.
553. Hrani zmiju u njedrima.

554. Hvala Bogu na njegovu daru!
555. Hvala Bože i na čorbi, a meso ću odspavati.
556. Hvala mu kao (i) kuji, koja je planinci sir pojela!
557. Hvala mu kao i tetki brez kolača!
558. Hvala nestaje u torbu.
559. Hvala prazna i ništa, to je jedna roba ista.
560. Hvala prazna plaća.
561. Hvala se na svrhi pjeva.
562. Hvala ti kao da si mi kuću zapalio!
563. Hvala ti kao da si mi otca ubio!
564. Hvali malena (konja), a jaši golema.
565. Hvali more, a drž' se glavice.
566. Hval'te me usta,
Neostala pusta!
567. Hvaljene jagode, prazne kotarice.
568. Hvata se zubima za vjetar.
569. Hvata zeca na kolima *(t. j. sgodom.)*

I.

570. I ako je mali moj gradac,
Ali sam ja u njemu dizdarac.
571. I angjeli su se na nebu pobrčkali.
572. I Bog će nam oprostiti,
A Turci nam neće razumiti.
573. I Bože pomozi! *(tu ti je sve.)*
574. I bratja se svade.
575. I brojene ovce vuk pokolje.
576. I bukovo listje dobro je *(jesti),* kad se na maslu popprži.
577. Ica trica, oka na momka.
578. I crna krava ima bielo mlieko.
579. I crieva se u trbuhu pokaraju.
580. I čovjek čini *(kadšto)* što hoće, a kamoli Bog!
581. I djavo dušu pričeka.
582. I djavo kad pravo govori, valja mu razlog dati.
583. I djavo zna šta je pravo, al neće da čini.
584. I djetcu mi hrani, i hranu mi štedi.

585. Idje keva, putom pjeva;
Susrete je bauk, stade keve jauk; *govori se djetci, kad se razplaču.*
586. Idje kiša kako Bog hoće.
587. Idje kiša kao iz kabla.
588. Idje kolo naokolo.
589. Idjemo da vidimo.
590. Idje Vidov-dan: vidit će se tko je vjera, tko li nevjera?
591. Idje vrieme, nosi brieme.
592. Idji jade i čemere!
593. Idji jade u babine koze!
594. Idju kao razbijena vojska.
595. Igla će probosti prija mladu nego staru kožu.
596. Igla kroz zlato i srebro prolazi, pa opet gola izlazi.
597. Iglica tanka brazdica.
598. Iglica tanka nadnica.
599. I gò i bos, i još mu je zima.
600. Igraju joj oči kao na zejtinu.
601. Igraju joj oči kao u čengie.
602. Igraju mu oči kao na pruljku.
603. Igraju mu oči kao u hajduka.
604. Igra je za djetcu, a ne za ljude.
605. Igraju se magarci, bit će kiše; *rekne se starim ljudem kad se muče.*
606. Igra Rajko svakojako,
Pa najposlje naopako.
607. I guska kadgod na ledu posrne.
608. I iz tebe krv piša.
609. I kljuse i govedče teži na svoj zavičaj.
610. I konj od sto dukatah posrne.
611. I krava se repom brani.
612. I kupus cio i krava sita nemože biti.
613. Ili budi kovač, il negari rukuh.
614. Ili hoćeš? hoćeš; ili nećeš? hoćeš.
615. Ili kamen jajetu, ili jaje kamenu, težko ti se jajetu.
616. Ili kosio, ili vodu nosio — sve je isto.
617. Ili lonac kamenu, ili kamen loncu, težko ti se loncu.

618. Ili mala ili velika nevjesta, hoće joj se svatovi *(t. j. trošak.)*
619. Ili vuk nedoć ili šuše nenać.
620. I mačka cara gleda, al ga se neboji.
621. I mačka se izpod sebe nogom brani.
622. Ima i djevojačkog mlieka.
623. Ima i drugih vukovah duljih repovah.
624. Ima i nad popom popa.
625. Ima i ptičjeg mlieka.
626. Ima i u Paića topuz, al je u bisagama.
627. Ima još pasah osim našeg kusova.
628. Ima nauke, al neima pameti.
629. I maslo je začina, al mu se hoće načina.
630. Ima svak svoju ćud.
631. Ima svak svoju nevolju.
632. Imaš me, neznaš me! izgubiš me, poznaš me!
633. I medjed niz krušku slazeći odpočine.
634. I medju angjelim bilo je inada.
635. I meni će mati umrti; *kazalo diete djetetu, kadno na krmini od njega hljeba bielog iskalo, a ono mu nedalo.*
636. I moja bi mati znala pitu skuhati, da je dosta sira i masla.
637. I na broju ovce i vuci siti — nemože biti.
638. I na smrt koga vode, dadu govoriti.
639. I on je naše gore list.
640. I on se kaže njeke koze rep.
641. I otca bi za novce prodao.
642. I panj je liep obućen i nakićen.
643. I pas je i čovjek; *(t j. može se š njime i liepo i ružno.)*
644. I pas poznaje svoga gospodara.
645. I patka na ledu posrne.
646. I pjana koka znade što je jastreb.
647. I pravedne muke polovinu djavo nosi, a kamo li nepravedno stečeno?
648. I rešeto srce ima: stani mu na jedan kraj, ono će te drugim po goljenu.
649. I stara ovca sol liže.
650. Iztiha se pečenica peče.
651. Istina je Bog, a čovjek je lažac.

652. Istinu tko gudi, gudalom ga po prstim biju.
653. I sveti su griešili, pa se opet posvetili *(jer su se kajali.)*
654. Išla bi baba u Rim, ali neima š čim;
Kupila bi svašta, ali neima zašta.
655. Iztura nogama kao kulašica u vršaju.
656. I tarana je smok, i naš je Bog.
657. I ti možeš i konj ti može, ali ti Bog neda.
658. I tko se nije rodio, rodit će se, pa će umrti.
659. I to bilo, zla nebilo.
660. I to će biti i proći.
661. I to će pregrmiti.
662. I tomu će se naći kraj i konac.
663. I u tikvi nadje se (često) dobrog vina, a u vezanoj i čistoj boci hrdjave vode.
664. Iva trava čini od mrtva živa.
665. Iver nepada daleko od panja.
666. I vlas ima svoju sjenu.
667. Izbacio mu groš zolotu; *t. j. štetovao je; jer groš ima 40, a zolota 30 parah.*
668. Izbirač nadje otirač.
669. Izbuljio oči kao kukviža.
670. Izbuljio oči kao sarajski čifutin.
671. Izbuljio oči kao varen zec.
672. Iz drače ruža se radja.
673. Izgleda ga kao ozebo sunca.
674. Izgleda kao da je iz zemlje izkopan.
675. Izgleda kao smrt.
676. Izgori pojata; *rekne žedan za nereći: daj mi vode.*
677. Izgoriše mostarske svieće esapeći sarajsko blago.
678. Izguli komaru nogu, crieva su mu na dvoru.
679. Izići će djelo na vidjelo.
680. Izići će kolo na trkalo.
681. Izići će šilo na vidilo.
682. Izići će to njemu na nos.
683. Iz hinje tri vraga vire. *Jedni govore mjesto »hinje« »mire« i »žmire.«*
684. Izila trava konja.
685. Izij tudju kokošicu,
Veži svoju za nožicu.

686. Izio bi mastno ćebe na veliki petak.
687. Izio bi psa pod dlakom.
688. Izio bi vuka.
689. Izio pas talambas: hrdjava čast, a golem glas.
690. Izio vuk magarca; *(to je mala šteta.)*
691. Izišao kao mare (u proljetje) na sunce.
692. Izišao na magareći pazar.
693. Iz jalove bi krave tele izmamio.
694. Izjedenome traga neima.
695. Izjedoše ga uši iz opanakah.
696. Izješi ništa dosta nije.
697. Iz jutra se poznaje kakav će dan biti.
698. Iz kamena bi suza udarila.
699. Iz kese preda se.
700. Izkesio mu zube.
701. Izkesio zube kao lisica na šipak.
702. Izkesio zube kao odrta lisica.
703. Iz koga si vrata, brato? — *Njekakva snaša, češljajući gosta, zagledala mu se u debeo vrat, i hotijući ga upitati, iz koga si mjesta, u misli o vratu zareče se*: iz koga si vrata.
704. Izkrivio vrat kao crvljivo pseto u koprivama.
705. Izlazi pred koga ti drago, samo neidji više preda me; *kazao Turčin svojoj ružnoj ženi, kad ga je prvo jutro zapitala, pred koga će od njegova roda izlaziti, t. j. od koga će se kriti.*
706. Iz mala se trn oštri.
707. Iz mala se znade, koji će trn bositi.
708. Izmamio bi od ciganke diete.
709. Izmjeriti koga od pete do glave.
710. Iz mnogo pećih jeo je kruha.
711. Iz oblaka grmi.
712. Iz očiuh krade.
713. Iz oka iz boka.
714. Izostao kao baba za krstima.
715. Iz ove kože nikud se nemože.
716. Izpeci, pak onda reci.
717. Iz petnih žilah.
718. Izpod mire devet (djavolah) vire.
719. Iz podmukla dva vuka.
720. Iz prazna čanka nit se ije nit se pije.

721. Iz prazne (čaše) nikad; *odgovori se onomu, koi zapita gosta: piješ li?*
722. Iz prepuna čanka nije grehota odsrknuti.
723. Izrij kao svinja, a izjedi kao gospodar.
724. Iz robstva ikad, a iz groba nikad.
725. Izpod svake balege po trgovac viri.
726. Iz svake brade po dlaku, u ćose ciela brada.
727. Iz svakog panja nemože se svetac iztesati.
728. Iz šale djetca se radjaju.
729. Iz šale i proso rodi.
730. Iztjero mu mačka na odžak.
731. Iztjero sam želju t. j. zasitio sam se.
732. Iztražuje Markove konake.
733. Iz tudje njive i varičak prge zauvar je.
734. Iz tvojih ustah u božje uši.
735. Iz ustah ti u njedra, a iz njedarah oko rebarah.
736. Iz uzde! *(t. j. tiho, polagano.)*
737. Izvalio se kao pas u koprivama.
738. Izvalio se koliki je dug i širok.
739. Izvrče kao pijan torbu.
740. Iz vrane što izpane,
Težko soko postane.
741. Iza psa ništa neostaje.
742. Iza tudjih ledjah lasno je boj biti.

J.

743. Jabuka, koja docne zrije, dugo stoji.
744. Jača hrdja od biesa.
745. Jača su dvojica, nego sam Radojica.
746. Jačega kapom, a nejačeg šakom.
747. Jače je djelo od besiedah.
748. Jače je selo od medjeda.
749. Jače je selo od svatovah.
750. Jači je Bog od Pilipovića.
751. Jači, kvači. *Govore i:* tlači, kobači, kovrči.
752. Jadan Duka, zaludu ti muka!
753. Jadan je Muhamed u paklu.
754. Jadan je oni, koi neima diela od Boga.
755. Jadna Liko, što si dočekala,

Da te Bosna kukuruzom hrani!
756. Jadnoj majci, svi smo li ti jednaci!
757. Ja derem jarca, a on kozu.
758. Jaka je kobila sviet.
759. Jako je magare,
Al ga dva tovare.
760. Jamac platac.
761. Ja mu kažem da sam hadum, a on me pita, koliko imaš djece.
762. Ja poslah sina u Rim, da promieni turin,
A on kad dodje iz Rima, donese dva turina;
(turin znači nos).
763. Jà pravo, jà nikako.
764. Jao ti je još kako je Lazo na Kosovu pao.
765. Ja pseto iz bunara vadim, a ono me za ruku ujeda; ili: Ja pseto vučem iz bunara, a ono me za prste kolje — ujeda.
766. Ja psu, a pas repu, a rep dlaci: idi dlaka, ti si lahka.
767. Jarmove na tavan baciti.
768. Jà sad, jà nikad.
769. Ja sam to držao kao u ruci.
770. Ja se pouzdah u te, kao u praznu pušku.
771. Ja silom neulovih zeca.
772. Ja što mogoh, to pomogoh.
773. Ja tebi (kazah), a ti komu ti drago.
774. Ja te zovem i molim,
A kad nećeš, a ja i volim.
775. Ja tikvu u vodu, a tikva iz vode.
776. Jà umio a neimao, jà imao a neumio — sve je jedno.
777. Jà vile pući, jà skočit oči.
778. Ječam trče, a rakia viče.
779. Jedan drobi, a drugi kusa.
780. Jedan dušom, a drugi kesom — podupire.
781. Jedan je božić u godini.
782. Jedan put je umrti.
783. Jedan put se počinje.
784. Jedan reko binjašće, a drugi birašće, pa se opet pogodili. *(Turski binjašće znači hiljadu, a birašće jedan.)*

785. Jedan sjaši, drugi uzjaši.
786. Jedan u klinac, drugi u ploču — zgadja.
787. Jede kao da je iz gladi utekao.
788. Jede kao mećava.
789. Jedi, jedi, pa više nemogu. *(Tužila se njeka, da joj se je odbio kus.)*
790. Jedi što moreš, trpi što moraš.
791. Jednaci kao linjaci.
792. Jedna glava, hiljadu jezikah.
793. Jedna gobelja u kal, druga iz kala.
794. Jedna i to jedra.
795. Jedna i to jedva.
796. Jedna kao nijedna.
797. Jedna (kći) kao nijedna, dvie kao jedna, a tri misliti — kako ćeš ih razudati.
798. Jedna koža nemože dva mesa dati.
799. Jedna kruška na deset medjedah.
800. Jedna lastavica nečini proljetja.
801. Jedna mu je noga jur nad grobom.
802. Jedna mu noga drugoj dobra nemisli.
803. Jedna nad uši, drugi pod uši.
804. Jedna palica ni pred carem negori.
805. Jedna repa svega ljeta, i to crvljiva.
806. Jedna ruka mrtvoj druga.
807. Jedna šteta, hiljadu griehah.
808. Jedna šugava ovca cielo stado ošuga.
809. Jedna šuplja, druga prazna, a u trećoj ništa neima.
810. Jedna u kolu, druga u sane.
811. Jedna za hiljadu.
812. Jedne gaće u troje braće.
813. Jednim do zubah, a drugim do suzah.
814. Jedno, ali jedro.
815. Jedno, ali vriedno.
816. Jedno drugomu (valja da pomažemo), a Bog će svakomu.
817. Jedno drugomu do uha *(diete.)*
818. Jedno kolo u blato, a drugo iz blata.
819. Jedno misli, drugo govori, a treće tvori.
820. Jedno misli pijanac, a drugo mehandžia.
821. Jednom mjeri, a drugom kroj.

822. Jednom nogom stao u grob.
823. Jednom rukom daje, a dvima uzima.
824. Jedno mu je na srdcu, a drugo na jeziku.
825. Jednom se radja, a jednom umire.
826. Jedno radi, a drugo odradjuje.
827. Jednu crkvu kvariti, a drugu graditi *(nije zadužbina.)*
828. Jedva kraj s krajem sastavlja.
829. Jedva mu koža kosti drži.
830. Jeftina lakrdia — gotova laž.
831. Jeftina roba kesu prazni.
832. Jeko ječi, a zdrav zveči.
833. Jesen je bogata, a zima rogata.
834. Jesi li digao rosu sa srdca? *(t. j. jesi li doručkovao.)*
835. Jesi li pri sebi?
836. Jesi li ti pado s tavana? — *Pitao Nasrajdin hodža liečnika, koga su mu bili dozvali, kad je pao s tavana pa se ubio. A kad je liečnik odgovorio da nije, on ga zatjera, i kaže, da mu onog dovedu, koi je pado s tavana.*
837. Jeza parala, g.za plaćala.
838. Jeziče, tko ti reče!
839. Jezik gore može posjeć, nego mač.
840. Jezik za zube!
841. Jež je s obe strane oštar.
842. Još dva kraja i sreda — pa je sve gotovo.
843. Još dva dana zlo, pa nikad više dobro.
844. Još malo pa ništa — uradio.
845. Još mu nisu oči padale.
846. Još nije (medju ljudmi) lula duhana poginula.
847. Još nije ni do vode došao, a već gaće zasukuje.
848. Još nije snieg u oblacim sagnjio.
849. Još nije vuk zime pojio.
850. Još se nije koza okozila, a kozle igra po polju.
851. Još se nije zima izjalovila.
852. Još ti pod samarom travu paseš.
853. Jučer vezir, danas rezil.
854. Jug babi za furunom.
855. Jugovina, od koje psi krepaju.
856. Jular s konjem ide *(kad se prodaje).*

857. Junačka majka krvave haljine pere.
858. Junačka majka najprije zaplače.
859. Junački je umro.
860. Junačko groblje sve kraj puta.
861. June za june, ako i nije šareno.
862. Jurjev danče, junački sastanče!
863. Južnu božiću i prijateljsku kolaču nevalja se radovati; *(jerbo jug božićni nije dug, a kolače valja skupo platiti prijatelju, koga, poslje nego se najede i napije, valja opet nadariti).*

IX.

NARODNE ZAGONETKE.

(Produženje.)

L.

142. Lećela je lećelica svako jutro i večer; petinja je tjeraju, a petinja čekaju.
143. Ledja drvena, gvozden pupak, prten drob.
144. Ledjeno kledjeno, pod kledjenom vinograd, u vinogradu dućan, u dućanu zulumčar.
145. Lepirica lepeće kroz bielo pliešće, petinja je tjeraju, a petinja čekaju.
146. Leti iver paiver kroz bielo bučje, što češće prolazi, to gušće dolazi.
147. Lieska trolieska*, u liesci oganj gori, a u ognju čovjek stoji.
148. Liepa krava, liepa unučad, a od unučadi maneto.
149. Lisičica poljem kasuka, za njom duka piduka.
150. Litere litere niz kamenje visjele, nit se pekle ni varile, vas sviet odhranile.

M.

151. Majka kukrica, otac jaklika, djetca manita.
152. Mala neva, a golemo tiesto zakuha.
153. Mameno vižle kroz vodu proleti, a vode se nedotaknu.
154. Manje od makova zrnca, a brže od zrna iz puške.
155. Mahnu nogom, mahnu drugom, zinu jama, upade čulumak.
156. Mastan kaiš po zemlji se vuče.
157. Medjed sprda preko devet brdah.
158. Mrtav živ iz gore se vuče.

---

* Jedni govore: »Lipa trolipa itd.«

159. Mrtva kobila kraj puta leži, a iz nje živi mravi izlaze.
160. Mrtvo bilo, žive hrani.
161. Mrtvo je bilo, mrtve na konak prima, živi ga kupuju, mrtvi ga netrebuju.
162. Mesnat ražanj, gvozdena pečenka.
163. Meso mu drveno, oči mu gvozdene, srdce mu prteno.
164. Mlin melje na vrh gore velje, šareno se vižle penje, da i ono melje.
165. Moja Anica pripasala devet tkanicah.
166. Moj ćaća brava dere, a u gaće loj smeće.
167. Moj djed Tolišan, sgodi tvoju babu u nišan.
168. Moj gjogo predje preko mora, ni kopita nepokvasi.
169. Moj mrkonja svoju tikvu dube.
170. Moj sivac sve polje popase, nit se p . . ra, ni po . .ša.

N.

171. Načine me punu jamah, a jamaste me neće.
172. Nad jamom se vije, kroz jamu se bije i nerazbije se.
173. Nadjoh ptiće bradiće, viš' bradićah ustočiće, viš' ustočićah nosočiće, viš' nosočićah gledočiće, viš' gledočićah čeloviće, viš' čelovićah Gojko krmke vraća.
174. Nad kućom ti i pod kućom biser pada.
175. Na dnu mora bumbulovo jaje.
176. Na jednome devetero jaši.
177. Na koš sasuh, na badanj izvukoh.
178. Na nerodjenu jašim, s nerodjena vam govorim: pustite mi sina materina muža.
179. Na panju dvie kvrge s obe strane.
180. Naprvo brkasto, od straga vilasto, odzgor kao jare, odzdol kao janje.
181. Na pó polja sama zemlja raste, i to raste na kolače.
182. Napried vile, u sriedi rudnjak, a ostragu metla.

183. Na rakiti kiti, dvoji troji ptići, gvozdeni kljunići, a drveni repići.
184. Na rupi ti panagjur.
185. Na sried puta crn lonac vrije, a u njeg nitko nekreće.
186. Naš jarac na vašim vratim lupa, jere će mu vaše žene dati.
187. Naš mrkonja brez kože u štalu unidje, a s kožom iz štale izidje.
188. Naš se car podbočio na buzdohan, s likom se opasao, a pod pazuhom mu muzerne vise.
189. Na što čovjek u jutro ustaje?
190. Na vrh jele solilo.
191. Na vrh hrasta kita šaša.
192. Na vrh hrasta malo šaša, malo gladko, ali sladko.
193. Na vrh kuće jede, doli ogrizine padaju.
194. Nazimac kus kopa bus pod kotlokrpovom kućom.
195. Nebeska kokoška na vrh koca jaje snila.
196. Nješto hoda po putiću,
U zelenu kaputiću;
Zube dreći, oči peči,
I još čini: baka, baka.
197. Nesuš po pojati hoda.
198. Nije veće od jabuke, a šest ga volovah nemore na brdo uzvući.
199. Ni od pedlja, ni od čeprka, a dva dućana pokrilo.
200. Ni rogato, ni rukato, a cara s konja skida.
201. Ni rogato, ni rukato, samo sebi kuću gradi.
202. Ni šušnu, ni pršnu, a pred kuću dodje.
203. Niti velim, niti govorim, samo ti se veli.
204. Nit' te putam, nit' te vežem, nego te na žilu natežem.
205. Nit' sam Bog, ni božji sin; kad se razstanem od mog ploda, i Bog sam i božji sin.
206. Nit' se peče, niti vari, a najbolje jelo daje.
207. Ni vjere, ni duše, a vas mu sviet vjeruje.
208. Nosi pripre pred sobom, priprem ti otcu, a otac materi, a ja otcu ter otcu.
209. Nosom rovi, a guzi . . m žilje izvlači.
210. Novo ti u kući otesano.

O.

211. Obdan jesam sluga i služkinja, a u noći najveća gospoja.
212. O čavlu visi, o zlu misli.
213. Odanle runo, odavle runo, a u polak drkalo.
214. Odrto tele u gori veči.
215. Od kuće ide, kući gleda; kući ide, u goru gleda.
216. Od kuće ide pjevajuć, a kući se vraća plačuć.
217. Od ovud klada, od onud klada, a u sriedi zmaj leži, gdje trava neraste.
218. Odtjera vola jalova, dotjera ga steona.
219. Odtud idje mrka ovca, pa zaprdnu na tvog otca.
220. Odtud perda, od ovud perda, a u sriedi žuti jerko.
221. Odzdo toldos, odzgo toldos, a u sriedi mićivoldos toldos.
222. Odzgor bat, odzdol ražanj, u sriedi stup.
223. Odzgor drvo, odzdol gvoždje, u sriedi meso.
224. Odzgor jaretina, odzdol janjenita, spried šiljak, strag nožice.
225. Odzgor jezero, odzdol jezero, u sriedi žuti čemer.
226. Oganj vatra gori, a u njoj čovjek stoji.
227. Okotila buha ćuluma.
228. Okruglasto repato, izvana crno, a sve sladko iz njeg izlazi.
229. Ono leti, neima krilah, sjedi, neima stražnjice, pada, a neubija se.
230. Otac kotac, mati dropljuša, sitna djetca, al obiesna.
231. Otac nikad neide u crkvu, a sin ide svaki dan.
232. O tebi visi, a u te misli.
233. Otide resa u nebesa, stari reso i ovo je moje meso.
234. Otrag duša, sred šuša, naprvo puša.

P.

235. Para pariza, sve selo nagizda, a sebe nemože.
236. Pelendule pelengria, pusto polje Romania.
237. Pendo visi, pendo zja, pendo pendo laura.

238. Pet babah po vas dug se dan švuga, sve jedna drugu odzad bada.
239. Pet bratje kuću prave, a nemisle u njoj prebivat.
240. Pet glavah, četiri duše, a sto pandžah.
241. Pet se baba oko jame ganja.
242. Plavonjica mrkonjica liže.
243. Podigla se petoprsta vojska i porobi Anaderka kralja.
244. Podigle se rogoljače, susrete ih rendisalo, hotjaše ih rendisati, neda bendeš ni gledati.
245. Podiže se peteljeva vojska, te odtjera po ledu goveda, kad mu biše u kitu pšenica.
246. Podjoh pućem razpućem, nadjoh rize i parize; nit su rize ni parize, nego turske rukavice.
247. Podjoh sám neposlan, nadjoh štap netesan, veli Bog: ostav to, to je moj podpjerač.
248. Pó jele a pó kobile.
249. Poletiše guske titirin guske, tamo gori pomoli Boga; susrete ih openčegalo: kud idete titirin guske? kud idemo, da idemo, tebe nepitamo.
250. Poručuje ban ciciban svojoj ljubi na divan: pošlji mi ljubo što imaš, u gvoždja sam sakovan na hiljadu bir zeman.
251. Poručuje ciciban cicibanici: pošlji meni šetlju petlju na magarici; pokise mi biela pjena na zagalici.
252. Poručuje doljna župa gornjoj župi: pošalji mi oksala maksala, sva sam se razsala.
253. Poručuje Ivan Ivanu, da mi rano urani, da mi žilu ugladi.
254. Poskočiše sinovi, napraviše otca.
255. Posla moja mama tvojoj mami, da mi dadeš nadigača, da se i naš nadigne.
256. Posla moja mama tvojoj mami, da mi daš trziguz.
257. Poslo car carici dvanaest jabukah, u svakoj po četiri cvieta.
258. Pošetalo jato čevrljugah, a pred njima jedinkalo, a za njima pantoš; jedinkalo jedinkat hotjaše, neda pantoš ni gledati na se.

259. Preletila žuna preko polja Duvna.
Drvena repa, gvozdena kljuna.
260. Preko mora ostruga.
261. Priklekoh ti, zaklekoh ti, prilepuri, zalepuri ti.
262. Prispi čâre na migare, na panje dekanje, na senje dupore.
263. Prodje ban jerban s mora na dunavo, konjskom vriskom, junačkom vikom, malo ga tko vidi, svak ga čù.
264. Prodjoh put i razput, nadjoh prut nedjelan, reče Bog: ostav' to, to je moj potrebač.
265. Prut prutonja, šib šibonja, niz njeg visi stotinu repovah.
266. Ptica šargizda sve selo nagizda, a sebe nemože.
267. Puna greda bielih golubovah.
268. Puna jama zagonita jada.
269. Puna soba za krajcar.
270. Puna škola djakah, a niodkud vratah.
271. Puno rešeto liešnjakah, a u sriedi samo jedan orah.
272. Pustahia dodje u hambar i ukrade jedno zrno žita; gazda kad dodje poznade ga. Sutradan odnese pustahia i hambar i žito, a gazda ga nepoznade.
273. Pušćah brazdu od cara do kralja, niti nadjoh klade ni panja.
274. Put tebe ide, oči beči, zube keči, a tebi sve na manje život dolazi.

R.

275. Riče, buče, na vodu ide, a vode nepije.
276. Rodi buha valjugu.
277. Roge nosi, koza nije, uprtjeno, tovar nije, šarovito, zmija nije.

S.

278. Sama gita gita, sama kuću čuva, dok samača dojde.
279. Sam sebe jede.

280. Sahan do sahana, avan do avana čak do Carigrada.
281. Sahan do sahana, lengir do lengira.
282. Savrto prase sve polje popase, nit se p . . ra, ni p . . . ša.
283. Srdce prteno, tielo mesano, glava ognjevita.
284. Sjeda sjedi u sjedinu gradu, car je prosi, okovan je neda.
285. Sjedi ban ciciban svojoj kćeri na divan, da joj dragi ukopan, strmu glavu, brdu noge.
286. Sjede dvie vile medju dvie stiene, jedna drugu nevidi.
287. Sjedi golub na vrh kuće, plete gaće, putovat će.
288. Sjedi Fata na vrh mora, sve čini: faj, faj, gdje je moj kraj?
289. Sjedi vila na kraj mira, čeka sina Konstantina, dok joj dodje iz Jakina i donese kupu vina.
290. Sjedi vila pokraj vira, čeka sinovah iz bielih bregovah.
291. Sjedi vila pokraj vira, drži svoga sina jagumana.
292. Sjedi starac pod plotom,
Podbočio se čokotom,
Ponosi se grudma
Pred poštenim ljudma.
293. Sjekirica madžarica po vrh glave sieče.
294. Sjekotići sieku, vukotići vuku, sam baća prevraća, niz kriv potok obraća.
295. Sjela Klara vrhu biela grada,
Čeka sinovah iz bielih gradovah.
296. Skoči srna izpod trna,
Gdje se svrla tu umrla.
297. Sisun bisun, pun bisera posut, a besjedom pokriven.
298. Siva kobila, sitno torila, što utori, to ti materi.
299. Slama izgori, a pojata ciela ostade.
300. Spried šilo, straga vilo, ozdol hartia odzogor mantia.
301. Sprdavica sprda preko devet brdah.
302. Spried kvrcka, strag kacka, a u sriedi kroz vodu teče.
303. Starac kurdelja, a baba lekurda, u sriedi divno diete sjedi.

304. Starac starac kašlje, izgubio kašlje, potvorio mene, uzjašio tebe.
305. Sva djevojka u dvoru, same kose na dvoru.
306. Sva gora pokise, četiri pruta nemogoše.
307. Sva gora povrh šuplja.
308. Svi carići u crvenu, sam car u zelenu.
309. Svu pojatu popase, nit se po . . a, ni po . . ša.

Š.

310. Šarena kujica pred kućom laje.
311. Šareno vižle, šajko mu ime, šajko ždrakule te uz planine.
312. Šeremet met, kraljev zet, za vratima stoji, djevojke prosi.
313. Šiga miga, putom kasa, šain pain na trtiću čući; veli njemu šiga miga: hodiov amo šain pain, da se počupamo.
314. Šilo vilo motovilo, izpod neba prohodilo, vlaški govorilo, arbanaski zanosilo.
315. Šigic migic, puna tikva gnjidic'.
316. Širi od vola, širi od konja, mjesto mu kao jaje.
317. Što čovjeka ćelavim čini?
318. Što dodje kući brez šuška?
319. Što išće soli kroz duvar?
320. Što je jednake mjere, bilo puno oli prazno?
321. Što je kad se rodi i umre veliko, a u sredini dobe maleno?
322. Što je veće, ako oduzmeš, a manje, ako pridaš?
323. Što je više od kralja?
324. Što mi je zašto, prionulo za svašto?
325. Što se pere, a oprat se nemore?
326. Što svak želi, a kad dostigne mrzi?
327. Što turinom rilja, a repom žile vadi?
328. Što je manje od zrna prosa, a teže od osmaka soli?
329. Šućur sjedi na moru,
U zelenu javoru;
Što god ljudi stekoše,
Sve šućuru snesoše.

L.

142. Čunak i prsti. 143. Kovčeg. 144. Usta. 145. Čunak i prsti. 146. Čunak i platno. 147. Ogledalo. 148. Rakia. 149. Ovca i janje. 150. Sise, dojke.

M.

151. Čokot, grozd i vino. 152. Pčela. 153. Rakia, kad se peče kroz ciev. 154. Pogled. 155. Čunak. 156. Zmija. 157. Magla. 158. Češalj. 159. Kuća. 160. Ladja. 161. Lonac. 162. Prsten na prstu. 163. Kovčeg. 164. Zmija. 165. Kaca naobručana. 166. Vršitba, plievnica. 167. Ožeg i pokljuka. 168. Mjesec. 169. Stršljen jabuku. 170. Kosa.

N.

171. Tobolac. 172. Dim. 173. Brada, usta, nos, oči, čelo i češalj u kosi. 174. Kiša. 175. Zrno u pušku. 176. Prikladanj. 177. Lula i kamiš. 178. Dosjetljiva kći kobilu razporila, ždriebe odhranila, na njemu jašila, i dojeći otca u tavnici hranila; kad je kralju tu zagonetku razjasnila, pustio joj otca. 179. Uši pri glavi. 180. Lastavica. 181. rKtičnjak. 182. Vol. 183. Grebeni. 184. Ulište pčelah. 185. Mravinjak. 186. Stupka, mišolovka. 187. Kruh iz peći. 188. Čokot. 189. Na starost. 190. Probrijano na vrh glave u svetjenika, što Talianci reku *chierica*. 191. Perčin. 192. Kesten. 193. svrdo. 194. Krtica. 195. Snieg. 196. Žaba kreketuša. 197. Sunce. 198. Klupko konacah. 199. Kozji rep. 200. Potreba naravna. 201. Kapnica. 202. Mrak. 203. Niti. 204. Prsten. 205. Presv. tielo Isusovo na oltaru posvetjeno. 206. Med. 207. Kantar. 208. Ključ i brava. 209. Igla. 210. Jaje.

O.

211. Metle. 212. Puška. 213. Konji u kolih. 214. Gajde. 215. Puška o ramenu. 216. Fučia 217. Ognjište. 218. Fučia. 219. San. 220. Žumance u jajetu. 221. Kornjača žaba. 222. Mačka. 223. Konj osedlan. 224. Lastavica. 225. Jaje. 226. Ogledalo. 227. Repa. 228. Tava. 229. Snieg. 230. Vino. 231. Vino za misu. 232. Užina u torbi. 233. Kukuruz. 234. Čovjek, drljača i volovi.

P.

235. Igla. 236. Tkalo. 237. Zvono. 238. Igle pletice. 239. Igle u pletivu. 240. Mrtvaca kad nose. 241. Igle pletenice. 242. Plamen oko kotla. 243. Prsti i nos. 244. Ovce, vuk i pas. 245. Prsti, kad se njima u karlici zadržaje skorup, a mlieko se salieva u koto. 246. Nožvice. 247. Kukuruz. 248. Sito. 249. Varnice uz verige. 250. Brava i ključ. 251. Čovjek poručuje iz vodenice ženi, da mu pošalje kola, da vozi brašno. 252. Kiša. 253. Ožeg. 254. Baglići, plast. 255. Kvas. 256. Sito. 257. Godina. 258. Zviezde, mjesec i sunce. 259. Kosa. 260. Povraz preko kotla. 261. Kovčeg kad se zatvara. 262. Oči. 263. Vjetar i grmljavina. 264. Jaje. 265. Pokrovac, mutaf. 266. Igla. 267. Zubovi. 268. Puška. 269. Svieća. 270. Tikva, šipak. 271. Mjesec medju zviezdami. 272. Vinograd. 273. Knjiga poslanica. 274. Sjena od čovjeka.

R.

275. Pčela. 276. Repa. 277. Spuž.

S.

278. Brava. 279. Svieća. 280. Put. 281. Zviezde. 282. Srp. 283. Svieća lojanica. 284. Ovca u toru i pas. 285. Luk. 286. Oči. 287. Dim. 288. Stan. 289. Kvočka. 290. Kvočka 291. Žena kad siri. 292. Grozd. 293. Britva. 294. Zubovi i jezik. 295. Kvočka. 296. Iskra. 297. Jezik. 298. Mlin. 299. Lula. 300. Lastavica. 301. Britva. 302.

Koto rakinski. 303. Liešnjak. 304. Mješina. 305. Repa. 306. Kravske sise. 307. Strnište. 308. Šipak. 309. Krošnja siena.

Š.

310. Trlica. 311. Pušćano zrno. 312. Metla. 313. Mačka i miš. 314. Ždralovi. 315. Smokva. 316. Vrata. 317. Kosa. 318. Mrak. 319. Jaje. 320. Mjehur. 321. Sjena. 322. Jama. 323. Kruna. 324. Ime. 325. Kolo vodeničko. 326. Starost. 327. Igla. 328. Iskra. 329. Mlin.

X.

LJETOPIS KATOLIČKE CRKVE U BOSNI.

1. PROGONSTVO KRSTJANAH I REDOVNIKAH GODINE 1852.*

Tko je prevraćo stare ljetopise bosanske i motrio pomnjivo njihov sadržaj, mogao je razabrati, koliko je narod krstjanski u Bosni za ovo 4 stoljetja sužanjstva od Turakah pretrpio; koliko je redovnikah i krstjanah za svoj zakon glavom platilo; koliko je samostanah i crkvih porobljeno i uništeno; koliko je porodicah otačbinu s drugom zamienilo, nemogavši više podnositi pretežki muslomanski jaram i sveudiljno gnječenje. Svaki zakon u svojoj sredini imade i uviek je imao nevaljalih i zlih članovah; ovakog ljudskog izmeta bilo je dosta i medju bosanskimi krstjani, koji, za moći bolje i lašnje opačine činiti, poturčili bi se. Nije dakle čudo, što narod običaje reći: »da je jedna poturica gora od stotine pravih Turakah.« I doisto, od takvih je najviše krstjanin imo trpiti; jer su, kako spomenuh, poturice od naravi bili ljudi zlikovci, te što su sad gorji i krvoločni bili, to su tim svoje muslomanstvo zasvjedočiti nastojali. Nečudimo se dakle, što ova prije njekoliko godinah pretrpismo, ne od pravog Turčina Osmanlie, već opet od hrvatskog poturice *Omera!* —

Progonstva ova bila su golema, česta, dapače svagdanja. Odkad je pokojni sultan Mahmud II. i njegov nasljednik, sada vladajući sultan Abdul Medžid, počeo sve svoje podložnike jednako cieniti, očito izjavljujući, da su svi njegovi podložnici, kad su izvan crkve i džamie, pred sudom jednaki: od to doba krstjani bosanski gojili su nadu, da će već jednoč očima slobodno progledati, i da će se carska javna i sve-

* Ovo progonstvo nalazi se najpodpunije opisano u zagrebačkih »narodnih novinah« od godine 1852. br. 19., odkud je preštampano u »zagrebačkom katoličkom listu« iste godine br. 17.

čana obećanja, ako ne sasvim, a to barem u niečem izpuniti, i da će se nevoljno sužanjstvo u koliko u toliko ublažiti. Samo je sad svak želio, da se buntovnici Turci bosanski svladaju, koji su se carskoj uredbi protivili, i smetali carske namjestnike, da koju oblakšicu krstjanom neučine. Što se carska obećanja, u hatišerifu od Gjülhane sadržana, neizpunjavaju, to je svatko pripisivao ne carskim vezirom, već vladajućoj anarhii i neposlušnosti pašah i begah bosanskih. I tomu dodje kraj. Car opremi vojsku u Bosnu g. 1850. Nju je predvodio spomenuti poturica Omer-paša, kao načelnik (maršal) rumelijske vojske, koi u svom družtvu imadiaše cielo jato poturicah poljskih, magjarskih, talianskih i vlaških. Omer, vješt u naucih makiavelističkih, došavši u Bosnu, slanu ruku pruži biednoj raji, za moći njezinom pomoćju lašnje bosanske Turke buntovnike svladati. Odmah obrati se na svetjenike pismeno i ustmeno, da ovi narod uvjere i izvieste o carskoj milosti, koja će ih obasjati, dok buntovnici budu svladani; da će po tanzimatu ravnopravnost biti uvedena, i da će krstjani sve imati, što su od cara želili i molili, i što im je car obećao; zato neka njegovim namjestnikom budu poslušni; hranu, podvoz i ostala za carsku vojsku potrebita neka dragovoljno daju, jer će im se podpuno sve izplatiti. Što carski vojskovodja u ime carevo obećaje, to će zar tkogod o tom posumnjati? Krstjani, uviek carski vierni podložnici dosad, ostadoše i sad: hranu, konje, volove, i svaku službu kod vojske izpunjavahu. Rat se svrši: Turci biše nadvladani; i eto nam na vratih željnog tanzimata — eto jednakosti raje s muslomanom! Samo tiho, netreba se prenagliti. —

Omer-paša, nezasitivši se zadosta turske krvi, žedjaše još i za krstjanskom. Kad je vrieme prispjelo, da narodu dug od 6 milionah grošah izplati, da obećanu pravdu dieli: onda on list prevrne, kožu izvrati i novog se plana poprimi. Da izbjegne svaku sumnju kod muslomanah, u koju je upao po dosadašnjem svom vladanju, i da opet kao pravi musloman kod bratje osvjetla sebi obraz, počme nedužne krstjane tlačiti i progoniti nemilice. Krstjane, koje je imo rad

viernosti i poslušnosti pohvaliti, tuži sad u Cargradu, da namjeravaju dignuti bunu. Da su se krstjani htjeli buniti i da carskim obećanjem nisu vjerovali, zar njim nije lašnje bilo s bosanskimi Turci sjediniti se, pa bi vidili onda slavodobitja Omerova! Ali je u mutnoj vodi najlašnje ribu loviti. Omer ju zamuti; falio mu je još koi lovorov vienac, njega je htio u progonstvu biedne raje zadobiti. Premda nikakva dokaza neimavši o namišljenoj i izmišljenoj buni kristjanah, to on ipak očara tadašnju vladu visoke porte, da je ova sve kroz prste gledala njegove zulume.

S početkom g. 1852. po svoj Bosni stanu hvatati knezove i popove te kao marhu goniti vezane u Sarajevo; kasnie dodje red na trgovce i druge odličnie osobe, najposlje i na me istoga. Kristjani bosanski i njihovi svećenici, koji su toliku materialnu i moralnu uslugu učinili Omerpaši, mjesto nagrade i plaće dobiše tavnice i gvoždje. Ej nevjero, nigdje te nebilo! Kad je već njekoliko stotinah popovah, knezovah, trgovacah i ostale nedužne raje pozatvoreno u magaze i podrume sarajevske, onda po cieloj Bosni i Hercegovini začmu oružje od raje oduzimati; za mjesec danah sve oružje bude skupljeno i u gradove spremljeno, koje poslje Turci što je bolje bilo za se proberu i razjagme. Kristjanom, koji su uviek vierni i podložni bili, oružje nositi bude zabranjeno, a Turkom, koji su malo prije kao buntovnici svladani, nositi oružje bude dopušteno. Malo se gdje, osim u Bosni, slična šta pojavljuje! —

Dok se je oružje kupilo, sve je svetjenstvo katoličko i grčko od mjestnih mudirah s drugom odličniom rajom u tavnice pozatvorano, cienjeno, globljeno i zlostavljano. Strah je bio obćenit; bježati porad velike zime i sniega nije se moglo. Tavnice i magaze, osobito u Sarajevu, prepune su bile, gdješto od glada, što od zime, premnogi umrli su, koje bi kao mrcine izbacivali na sokake, odklen bi ih kristjani odnašali i pokopavali. Osim mene najviše prepatili su OO. Anto Gutić, župnik jajački i Franjo Zubić, kapelan kotorski, koji od jajačkih Turakah kod kajmakama travanjskog, poznatog kristjanskog krvopije,

neznam radišta osvadjeni, budu u gvoždje zakovani i u Travnik dotjerani, gdje su sedam nedjeljah u najgoroj tavnici kasarni pod basamaci (stubami), da se ni izpraviti nisu mogli, po noći zatvorani bivali, a obdan javno po čaršii led probijati i sokake čistiti morali. Poslje velike patnje budu na slobodu pušteni brez ikakvog suda i presude. Progonstvo ovo trajalo je oko 4 mjeseca. Kad je zima popustila, onda mnogi narod, osobito oko medje, jatomice nagne bježati i seliti se u Austriu i do 7.000 porodicah prebjegne na ovu stranu, i više bi ih bilo, da Turci oružjem nisu vraćali i marhu im zastavljali.

Omer-paša bude pozvan u Carigrad. Sužnji, koji nisu pomrli, pušteni su slobodni, a bogatii morali su ovu slobodu obilatim zlatom odkupiti. Svi dakle brez ikakvog suda i presude budu kućam razpušteni, samo mene na pola mrtva odvedu u Carigrad. Po odlazku Omer-pašinu nije ovo progonstvo sasvim prestalo; pojedini mudiri, osobito spomenuti kajmakam travanjski, podticani po bosanskih Turcih, koji svu svoju nesreću raji pripisivahu, sliedili su nedužni sviet globiti i na svaki način tlačiti. Poznato je, kako se je dvor austrianski kod turskog devleta za bosanske kristjane zauzeo. Isti sveti otac papa u ime toga pisao je sultanu. Sultan mu odgovori: da njemu ništa nije poznato o kakvom progonstvu u Bosni; al ipak da će poslati jednog komisara, da to izvidi. Čudit će se tkogod, što je sultan kazao, da on od toga progonstva ništa nezna, kad je već i tolika raja u drugu državu prebjegla; al to ipak u Turskoj može biti, gdje se mnoge stvari na ime sultanovo, a brez znanja sultanova čine od pašah samovoljno. Sljedeće godine 1853., car, kako je obećao, pošalje komisara Ćamil-pašu, sina bankrotiranog i poturčenog carigradskog čifuta, koi je prije desetak godinah na Bosni vezirom bio. Što Omer-paša i njegovi privrženici nisu imali kad učiniti, to podpuni Ćamil-paša; on mjesto da izvidi učinjene kristjanom nepravde, prosliedi zulum, mnoge ljude zatvarajući i globeći; dotlen je bio svojim tlačenjem dotjerao, da ga je turska vlada morala što prije iz Bosne natrag pozvati. I vezir bosanski

Veli-paša bude dignut, te mjesto njega dodje Kuršid-paša, pod kojm spomenuto progonstvo u njekoj mjeri utiša se — i prestane.

2. DUHOVNO SJEMENIŠTE MLADEŽI BOSANSKE U DJAKOVU.

Cielo krstjanstvo katoličko u Bosni povjereno je jedino brigi duhovnoj redovnikah S. O. Frane, koji od više vjekovah slavenske zemlje podložne Turskoj oblasti hranom duhovnom gojiše. Turci su to kroz prste gledali, ne zato, kao da bi trpili naš zakon; već samo s toga, da imaju raje, koja će im polja obradjivati i harač plaćati. Kad je Slavonia i južna Ugarska od Turakah očistjena, fratri se pobrinu za učionice i sjemeništa, gdje bi svoju mladež u naucih i ćudorednosti odgojivali za buduće duhovne pastire. Tako su bile učionice u Našicah i u Budimu otvorene, a njeki su i u Italiu slani. Al kad se provincia kapistranska oddieli od bosanske, onda Bošnjaci ostanu brez viših učionicah. Istina u 3 samostana učilo se je latinski; al za dalje nauke prostor samostanah bio je tiesan, a razširiti, oli iznova sagraditi alkoran nije dopuštjo. Prisiljeni su dakle bili u inostranstvu tražiti podpore. Godine 1785. tadašnji biskup, namjestnik apoštolski u Bosni, Augustin Okić, uteče se k caru Josipu II. moleći ga za novčanu pomoć; na koje se cesar dobrostivo smiluje i odredi 112.000 for. sr. u tu svrhu iz njeke fundacie, koja je bila odredjena, da u Jerusolimu pred sv. grobom svjetionica naviek gori. Ovoj svoti nadoda pobožni grof Nitzky, tadašnji ugarski savjetnik 12.000 for. b. v. Iz ove dakle glavnice plaćalo se je samostanom fratarskim u Ugarskoj, Hrvatskoj i Slavonii, po kojih su razdieljena bila 32 bosanska mladića, i to sve do god. 1842., koje godine bude od rimske propagande dalje slanje preko Save zabranjeno. To je velika šteta bila za cio puk katolički u Bosni, da takvu carsku milost, od toliko godinah sretno uživanu, moradoše brez krivice izgubiti. Istina, da je propaganda talianskim fratrom zapovje-

dila, da bosanske mladiće u svoje samostane primaju; ali ovi od tog ništa nisu htjeli znati brez plaće, koju su od propagande zahtievali, dapače i ono 24 mladića, što su odprije dragovoljno primali, sad počmu popri-eko gledati, držeći se one poslovice: »ako smo mi bratja, nisu nam kese sestre.«

Revni otac P. Pašalić svu je brigu bio uložio, da za bosansku mladež gdjegod sgradu zadobije. U tu svrhu ponudi mu senjski biskup, preuzv. g. Mirko *Ožegović,* njeki stari bivši benediktinski samostan u Senju. Kasnie izmoli od kneza L. Nugenta stari grad *Dubovac* kraj Karlovca; al ni za jedno ni za drugo nemogne privolenje iz Rima imati; i tako za 10 godinah ostane ta stvar u neizvjestnosti.

Poslje gotovo 10 godinah stvar se ova počme na novo pretresati i u kratko vrieme dobije novo veselie lice. Preuzv. g. *Josip Juraj Strossmayer,* postavši g. 1850 biskupom djakovačkim, komu je pravi naslov, »bosanski«, osobitim njekim srdca nagnutjem prama katolikom bosanskim potaknut, tê se stvari svojski primi i kod papina poslanika i kod vlade austrianske u Beču, te mu posao sretno za rukom podje. Iz Rima stigne opozvanje spomenute zabrane, a od vlade austrianske privolenje na oživljenje stare glavnice. Kad je stvar dotlen dotjerana bila, upute se u Beč o. Marjan Šunjić, za onda još exprovincial i o. Martin Nedić upravo k Nj. veličanstvu caru, od koga budu svesrdno primljeni i njihova molba uvažena. To je bilo godine 1852., i iste godine 16. studenoga pod br. 4722—4827 izadje visoko cesarsko riešenje, usljed koga glavnica se povraća zajedno sa zaostavšom kamatom, i bosanskim klerikom u biskupsko sjemenište djakovačko dopušta se dolazak na nauke mudroljubja i bogoslovja. Glavnica ova iznosi 94.720 for. sr. i donosi čista dohodka 4736 for. sr. godišnjih, iz kog se sjemeništu za svakog pitomca plaća na godinu po 240 for. sr. Ova glavnica bude iz Budima u Zagreb premještena. Te tako u početku sljedeće god. 1853. dodje u Djakovo bosanska redovnička mladež. Broj njihov dosad nije bio stalan polag malog prostora; najviše ih je dosad bivalo po 28, i dva bosanska

misnika, koji redovničku stegu (disciplinu) nadgledaju.

Opazivši, da sadašnje sjemenište za oboje klerike jest dosta tiesno, to naume fratarske starešine u sporazumljenju s biskupom novu sgradu podići. U to ime Nj. veličanstvu bude na novo podnešena molba za novčanu pomoć, koju poniznu molbu Nj. carsko veličanstvo najmilostivie uzme u obzir i daruje 10.000 for. sr. Preuzv. g. biskup Strossmayer pokloni zemljište i svu gradju milostivo obeća dati. Na godinu dakle spomenuta sgrada započet će se zidati.

3. NOVI SAMOSTANI I CRKVE.

Od 20 samostanah i mnogih crkvi, koje su u staro doba resile ovu pokrajinu, od zlobe nevjerničke samo su preostala tri samostana i dvie crkvice i to u dosta hrdjavom stanju; ostale sve pohara i obori zloba i nenavist muslomanska. Da su i ovi zaostavši samostani i crkve tiesne i za uzmnožavajuće se stanovničtvo svaki dan manje prikladne, od tog netreba spominjati, samo se po sebi razumije. Stare samostane i crkve razprostranjivati, kakono ti i nove graditi alkoran nije dopuštjo; dapače stare samo popravljati bila je velika nezgoda i s mnogim troškom skopčano; trebalo je mititi i podplaćivati najprije mjestne Turke, onda vezira, najposlje u Carigradu, dok bi se ferman za dopuštenje popravljanja izvadio; i pokraj svega troška i hodanja po kapiah opet se nebi tako lasno izvadio, dok se nebi koi krstjanskih državah poslanik za to zauzeo i ferman izposlovao. Radi toga više se je putah dogadjalo, da bi gradja pripravljena izagnjila i strunula, te se nova na novo sjeći morala. Vrieme se mienja — i Turci s vremenom odstupiše od strogoga tumačenja svoga alkorana. Godine 1853. sama vlada turska opomene franciskane, da ištu dopuštenje od devleta za gradjenje novih samostanah i crkvih. Oni takovu prigodu nepropuste, i tako dodje carsko odobrenje za 4 samostana i 5 crkvih. Trebalo je imati dopuštenje i iz Rima, koje lasno dobiju. Za trošak je bilo ponajgore; jer bosanski ka-

tolici dosta ubožno i siromašno životare i jedva danke izplaćuju; redovničke dakle starešine uteku se za pomoć austrianskoj vladi, koja razpiše na sve biskupate u carstvu, da za Bošnjake sabiraju dobrovoljne prineske; i bude dosad sabrano 5622 for. 16 kr. sr. Suviše austrianski biskupi uzmu na se bezplatno mise izgovoriti, a novci da se obrate u tu svrhu. Misah bude izgovoreno 44.312, što iznosi 14.720 for. 40 kr. sr. Ciela svota novčana, što je svetjenstvo austriansko priložilo, iznosi 20.382 for. 56 kr. sr. Francezka vlada poslala je 13.000 franakah od kojih 5.000 za narodne učionice, a ostalo za gradjene samostanah i crkvih; oko 100 dukatah dobiveno je od kraljestva napuljskog, a 100 c. dukatah dalo je srbsko praviteljstvo. S gradjenjem nije se kasnilo, već se odmah započme:

1. Crkva u *Docu*. Ovo je obćina katolička, četvrt sata od Travnika i kao pregradje istomu. Vriedni ondašnji župnik, o. Antun Tuzlančić, pomoćju najviše svojom i svojih župljanah sagradi novu crkvu, dosta prostranu, od samog kamena, na poštenje uznešenja Gospina i bude blagoslovljena 1. prosinca godine 1854.

2. Crkva u *Sarajevu*, za koju se je najviše brinuo plemeniti gosp. Antun Vranyczany, za onda bivši kod glavnoga konsulata austrianskoga u Sarajevu, a sada u Biogradu tajnik; koi za sreću ciele svoje častne porodice dade 1000 for. sr.; ostalo, što nije doteklo, pritekli su u pomoć ondašnji Hristjani sa 2.205 grošah. Crkva, posvećena na poštenje sv. Antuna od Padue, bila je blagoslovena 8. prosinca 1855.

3. Crkva u selu *Vidoši*, 1 sat od Lievna udaljenom, neutrudnim nastojanjem oo. Bone Jurića i Grge Lozića već je sgotovljena i 8. prosinca 1856. posvećena na poštenje neoskvrnjenog začetja B. D. Marie.

4. Crkva u *Varešu*, iz nova i na drugom mjestu sagradjena, 29. rujna 1856. posvećena na poštenje sv. Mihovila arkandjela.

5. Crkva u *Kreševu*, na prijašnjem mjestu, ali iznova i mnogo veća od prijašnje, na skoro će biti gotova.

6. Crkva u selu *Dubici,* nahie drventske, koja se zida nastojanjem o. Mihe Begca, a na poštenje sv. Josipa, zaručnika B. D. Marie.

Samostani: 1. u *Livnu;* već je jedno krilo od 20 sobah sagradjeno, a uz njega se zida crkva, koja došaste godine ima biti gotova. 2. Samostan u *Gučjojgori,* selu 1 sat od Travnika udaljenom, na poštenje sv. Frane Seraf. Temeljni kamen postavljen je licem na sv. Franu, 4. listopada 1855.; crkva je već ove jeseni pokrivena. 3. U *Zoviku,* selu 5 satih od Brčkog udaljenom. Temelj samostanu postavljen je g. 1854., i sada se radi o njem. 4. Samostan na *Plehanu,* poldrug sat od Drvente; i ovdje je nješto gradje pripravljeno; ali nesretni, svietu poznati dogadjaj drventskog hodže za vrieme je svako gradjenje obustavio, budući je ondašnji župnik sa dva kapelana u Sarajevu utavničen, od kojih jedan već umro, a ona dvojica već od godinu danah čame, premda je za njihovo izbavljenje plaćeno 600 car. dukatah. —

Za njekoliko dakle godinah bit će sgotovljeni ovi samostani i crkve, koje nesnosno i zlobnim okom prate bosanski Turci; al i vlada turska na to dobro pazi, nit jim pripuštja da načinjeno razore, a početo obustave, ili ikakvu zapreku ili smetnju učine, kao što su dosad običajni bili, i kao što se je u Skadru i Baru dogodilo. —

Nemogu propustiti, da ovdje nenapomenem u kratko i revnost bratje naše iztočnog zakona Hristjanah, koju pokazaše u gradjenju crkvih, i kako se carskom milosti koristiti požuriše. Da više svetjenstvo, kao što trgovci i prosti narod, za dobro obćeno mari, nevelim da se nebi i više sgradah na poštenje božje načinilo; medjutim za ovo četiri godine ipak je dosta učinjeno. 1. *Banja,* samostan i crkva u nahiji višegradskoj, kod Lima rieke, više Priboja, obnovi se g. 1854. Ovi je samostan ozido kralj srbski Nemanjić III., prozvan Hrapavi, koi se je tudi kupajući u banji — toplicah ljekovitih — izliečio; ležao je više godinah u razvalinah, dok spomenute godine najviše nastojanjem prote Dimitrie Popovića, koi se je potrudio ferman dobaviti, bude obnovljen zajedno s crk-

vom. Samostan ovi vrlo ima prijatan položaj, koi sam onuda prolazeći motrio. 2. *Papratnjica,* samostan pod planinom Borogovom, u nahiji maglajskoj. Zidati ga je počeo srbski kralj Dragutin, a dovršili su ga njegovi sinovi, Vladislav i Urošica, koji su tud i pokopani. On je više godinah stajao razoren i zapušten, dok ga bogoljubni Hristjani g. 1856. na novo uzdigoše. Crkve pak nove sagradjene su u *Tešnju, Visokom, Drventi, Modriči, Vozući,* selu kraj Krivaje u nahiji maglajskoj, *Dabru,* selu nahije bihačke, *Čipuljiću,* selu nahije skopaljske, u *Grahovu* (sv. Petra), nahie lievanske i *Osječanih,* selu gradačke nahije. Ovo su sve crkve zidane, a drvene toga iemna nezaslužuju.

4. SAMOSTAN I REZIDENCIA SV. JURJA U CARIGRADU.

Prije 10 godinah baveći se naši njeki redovnici u Carigradu, kûpe od ondašnjih Lazaristah njekoliko zemaljah u maloj Azii, 4 sata od Carigrada daleko, preko Bospora, gdjeno je kneza Čartoriskog *Adamčoe* dobro i mala naselbina Poljakah. Tu se pristojna kuća sa kapelicom sagradi i zemlja se počme obradjivati; al buduć da je od glavnog grada dosta udaljeno i naselbina gotovo pusta, a u Carigradu svaki dan bolje uvidjalo se potrebito stalno prebivanje koga bosanskoga misnika iz obzira duhovnog i vremenitog; duhovnog: jer u Carigradu ima katolikah našeg jezika ljudih izobila, koji su pod imenom Hrvatah poznati; iz Dalmacie i Arbanaske ovdje ili su naseljeni, ili se za vrieme raznim prometom zabavljaju; osim toga množtvo mornarah na Lloydovih i turskih parobrodih služećih, koji bi rado slušati riečbožju u narodnom jeziku; iz obzira vremenitog: Carigrad je glavno mjesto sviuh upraviteljstah i sudovah turskih, i po novijoj carskoj naredbi moraju biti ovdje zastupnici i opravnici sviuh narodnostih i vjerozakonah u Turskoj, dakle i katolici bosanski za tu svrhu potrebito je da imadu kakvu sgradu, gdje bi se ovi sklonili,

i bosanskih katolikah poslove kod carskog devleta opremali: — ova dobro promotrivši vriedni otac Pilip Pašalić, koi od više godinah u Carigradu stanuje i brižljivo ondašnjim katolikom duhovnu i vremenitu pomoć ukazuje, svaki mogući način upotrebio je za nabaviti pristojnu sgradu; što mu g. 1853 za rukom podje. U predgradju carigradskom »Galata« ima stari jezuitski samostan s crkvom sv. Jurja; ova sgrada bila je vlastitost pokojnog vikara apoštolskog Hilaroa, od koga ju od kupi za 83.333 for. 20 kr. sr. Sad dakle u toj sgradi obitavaju 4 misnika bosanska, služeći u bolnici austrianskoj i drugom pravoviernom puku. Za moći toliku svotu izplatiti, obraćo se je o. Pilip na više stranah. S tom namjerom putovo je g. 1855. do u Pariz; al kod c. kr. vlade austrianske najbolje je uspio; ova mu dade uzajam 30.000 for. sr. iz njeke marianske zaklade u Trstu, i to brez kamate, samo da izplaćuje onoliko, koliko svake godine prima od kirie na spomenutu sgradu; za ostalo pak, što nedotiče, dala mu je ista vlada preporuku na sve biskupe u carevini, da mu kupe dragovoljne priloge u tu svrhu. Taj posao uzeo je na se isti o. Pašalić, koi osobno idje od biskupa do biskupa, a ovi mu opet daju po jednog svetjenika za pratnju po biskupii. Tko pozna revnost katoličkih prelatah i svetjenikah u Austrii, nesumnja, da će oni ovu svetu stvar brižljivo poduprieti na korist katolikah u Carigradu, koih se broj sve većma umnožaje iz različitih krunovinah austrianskih.

5. NOVI BISKUP I NAMJESTNIK APOŠTOLSKI.

Od godine 1846. Bosna nije imala namjestnika apoštolskoga kao biskupa. Biskup Barišić te godine zamienio je Hercegovinu s Bosnom; za to dakle vrieme, dok je Hercegovina imala biskupa, Bosnom; je upravljao zanamjestnik apoštolski sve do godine 1854. Kako redovnici, tako osobito puk vruće je želio imati svoga biskupa posvetjena. Tu im želju izpuni s. o. papa Pio IX. naimenovavši 13. stud. god. 1854. otca *Mariana Šunjića* za biskupa panadskoga i

namjestnika apoštolskoga u Bosni. Kad je papina bula u Fojnicu stigla i pročitana bila, veselje i radost bijaše obćenita; jer je to bila želja i puka i redovnikah, da ta čast onomu zapane, koga tolike krieposti diče i kite. Sljedeće godine 18. veljače na dan nedjelje pedesetnice bude posvećen za biskupa u stolnoj djakovačkoj crkvi od pruzv. g. Jos. Jur. Strossmayera, u prisutju mnogog pobožnog puka i svetjenstva. Prigodom ovom izašle su dvie piesni u Osieku tiskane: ilirska od o. Martina Nedića, provinciala, i latinska od o. Blaža Josića, gvardiana djakovačkoga, iz kojih se u kratko razabrati može spomenutog biskupa životopis. Rodio se je u selu Bučići 1 sat od Travnika udaljenom, 6. siečnja 1798., a redovničku haljinu obuko 1813.

6. POPIS STANOVNIČTVA KATOLIČKOG U BOSNI.

Popis je ovi od godine 1854. Izvadjen je iz: *»Schematismus Missionariae Provinciae Bosnae Argentinae Ordinis Fratrum minorum S. P. Francisci regularis observantiae ad annum Christi MDCCCLVI. Budae typis caes. reg. universitatis hung. 1855.«* što ga je po izvjestjih župničkih liepo uredio o. *Mato Mikić*, učitelj u Sutiskoj.

a) Pod samostan *fojnički* spada 28 županah, koje broje 60.378 dušah stanujućih u 8551 kući.

b) Pod samostan *sutiski* spada 21 župa sa 50.517 dušah, živućih u 6351 kući.

c) Samostan *kreševski* broji samo 6 župah sa 11.970 dušah, koji žive u 1730 kućah.

Svega dakle ukupno broji se (sa 6 novih) 61 župa, sa 888 filialah; 17.132 kuće; 122.865 dušah; 130 misnikah, 70 klerikah i dva laika; 3 samostana i 8 crkvih.

7. NARODNE UČIONICE U BOSNI.

Premda mali broj svetjenikah nedopustja na više miestah otvarati učionice, ništa nemanje za ovo njekoliko godinah ipak je na novo njekoliko ih po-

dignuto, i pristojne za djetcu sgrade sagradjene. Broj učionicah narodnih bio je godine 1855. 13, a učenikah 528. Ovdje valja napomenuti s velikom blagodarnostju c. kr. austriansku vladu, koja je god. 1853. blagoizvolila odrediti za 3 godine 1500 for. na godinu za bosanske pučke učionice. Od ono 13.000 franakah, što je carsko-francezka vlada u Bosnu poslala, namienjeno je od iste vlade 7000 za pučke bosanske učionice.

8. NOVA KUSTODIA I NOVO NAMJESTNIČTVO APOŠTOLSKO U HERCEGOVINI.

Nesretna razpra, koja je više godinah trajala izmedju biskupa Barišića i fratarah bosanskih na štetu i jedne i druge stranke, a na veliku sablazan pravoviernih krstjanah, bila je povodom oddieljena vikariata apoštolskoga i kustodie hercegovačke. Godine 1843. njekoliko redovnikah rodom iz Hercegovine, a privrženikah biskupovih, ostave staro svoje gnjiezdo — samostan kreševski, i odu u Hercegovinu, gdje u dogovoru s ostalom svojom jednomislećom bratjom naume graditi novi samostan. Obrate se dakle s molbom preko papina poslanika u Beču Lud. Altieri-a na s. skup od razširenja vjere za dopuštenje. Propaganda, uvidivši razloge, privoljenje biskupa Barišića i generala cielog reda, Josipa Marie od Aleksandrie, i priobćivši stvar s. o. papi Grguru XVI., izdade dekret 6. veljače g. 1844., kojim se dopuštja fratrom hercegovačkim novi samostan graditi. Imajući sad rimsko dopuštenje, kûpe od njekog Turčina zemljište za 145 dukatah, zvano *Širokibrieg*, kraj rieke Lištice, južno od Mostara 5 satih udaljeno. Trebalo je sad imati carski ferman, koga na preporuku bivšeg hercegovačkog vezira Alipaše i po nastojanju biskupa, tada bavećeg se u Carigradu, dobiju 10. siečnja 1846., te tako iste godine 23. srpnja bude postavljen temelj samostanu i crkvi na poštenje uznešenja gospina, i oboje bude za dvie godine sgotovljeno. Za novčanu pomoć utekoše se rimskoj propagandi, koja im znat-

nu svotu dade, i dopusti, da se u tu svrhu kupi milostinja po cieloj Italii; a i lionska propaganda dosta je novcem podupirala. Kada je god. 1846. sadašnji sretno vladajući papa Pio IX., uvaživši razloge franciskanah bosanskih, njihovu molbu uslišao, Barišića s bosanskog vikariata uklonio, provinciu bosansku, naimenovavši nove redovničke starešine, u prijašnji normalni striliš postavio, onda je načinio iz županh hercegovačkih novo namjestničtvo apoštolsko, na koje je i spomenutog Barišića premjestio, podloživši njegovoj oblasti sve fratre hercegovačke, koji pod njom ostanu sve do godine 1852, koje godine 15. kolovoza od sv. stolice rimske i od generala reda dobiju ustanovljenu novu kustodiu hercegovačku pod zaštitom »uznešenja gospina«, i tako iste godine izaberu sebi redovničke starešine: jednog kustoda i dva diskreta, koi će samo od generala cielog reda zavisni biti; biskupu bude mjesto dano u skupštinah s glasom, kad se starešine diele i župnici razredjuju. Tako dakle postade novo namjestničtvo apoštolsko i nova kustodia u Hercegovini. Što je namjestničtvo hercegovačko oddieljeno, to je vrlo pametno bilo; jedan bo biskup s tolikom prostoriom nije mogao valjano upravljati, niti stada svoga uredno pohadjati. Nije tude samo dalečina mjesta od mjesta, većom stranom pustošna, već i nezgoda putovanja na konju; a na mjestih nemože se ni na konju, a gdje su ti još gorske haramie, od kojih putnik uviek preda! Što je crkva, samostan i nova kustodia utemeljena i postavljena, i to je dobro i velekoristno za ondašnje pravovierne; al što je ona sama o sebi, i što se je odielila od svoje majke provincie, to nitko pametan odobriti nemože. Vires unitae agunt; a slavni naš pjesnik Gundulić pjeva:

Svaka sila, snaga svaka,
Kadara je razdvojena,
Kriepost gubi, nit je jaka,
Kô u jedno sjedinjena.

Mala kustodia hercegovačka (broji samo 27 misnikah) nikad neće procvasti, niti toliku korist redu

i puku donieti, kao što bi, da je s majkom bosanskom sjedinjena. Ta znamo, da bugarska provincia upravo iz tog uzroka sjedinila se je prije njekoliko godinah s provinciom kapistranskom, da tako sebe od konačne propasti sačuva. Istina, komu su poznate okolnosti, za sada drugčie nije moglo biti; al kad ove jednoč već prestanu, imamo ufanje, da će se bratja hercegovačka sjediniti sa svojom bratjom bosanskom, te pod jednim obćim provincialom ujediniti svoje sile na čast reda i na korist duhovnu puka pravoviernoga; kao što su i odprije za 500 godinah obradjivali ujedno vinograd gospodnji, tako će i u napredak.

9. POPIS KUČAH I DUŠAH KATOLIČKIH U HERCEGOVINI.

Izvadjen je iz: »*Schematismus Missionariae neoerectae custodiae Hercegoviensis fratrum minorum regularis observantiae. Pro anno Dom. MDCCCLIII. Rachusii Typ. Franc. Martechini.*

Katoličko pučanstvo Hercegovine podieljeno je na 14 župah, te broji 37.789 dušah, koje žive u 5.087 kućah. Misnikah imade 27, klerikah 21 i 1 laik. Narodna učionica ima u Mostaru, gdje se do 50 djetce uči čitati, pisati, računati i nauk krstjanski. U samostanu imadu latinske škole za one, koji će redovnici postati; a za filosofiu i teologiu šalju se u Italiju. Biskup Barišić stanuje u Mostaru, gdje je god. 1847. liepu rezidenciu načinio; uz njega su jedan tajnik i dva kapelana, koji ondašnju župu služe i djetcu uče. —

10. NAMJESTNIČTVO APOŠTOLSKO TREBINJSKO.

Ovo namjetsničtvo, od koga sam i prije pisao, leži u Hercegovini preko Neretve, do medje dubrovačkog okružja, većom stranom u Popovupolju. Ono spada u duhovnoj struci pod nadziranje biskupa dubrovačkoga; al ovo nadziranje sastoji se nemalo u sa-

mom naslovu; jer biskup dubrovački ovamo prieko u Tursku nesmije preći, da svoje stado posieti; i premda je pokojni biskup Jaderlinić svakojako nastojao iz Carigrada dopuštenje imati za slobodan prelazak, ipak ga nije mogao zadobiti. Osim toga i u obziru svećenikah ima tude dosta nezgode; osim ono dva tri urodjena svećenika, dolaze tamo talianski jezuite, koji neznajući jezika, ćudi i običajah ondašnjih, kakvu mogu pravoveirnim utjehu udieliti! Istina, sad za ovu misiu imadu dva pitomca u kolegiu propagande u Rimu, a dva u Loretu; al kad se promisli, da su ovi od kozah tamo otišli, te kad se poslje toliko godinah kući povrate, bit će kao i tudjinci; jer takovi obično zaborave materinski svoj jezik. Kad dakle ove razloge promotrimo, nemožemo se zadosta načuditi njekim ljudem, koji ništa do duhovnog napredka nedrže, već jedino s petljaniom se zabavljaju. Svatko pametan vidi, da bi ovo pet županah valjalo predati franciskanom hercegovačkim i biskupu Barišiću pod duhovno upravljanje, jer to položaj mjesta i korist puka iziskuje; pa ipak tomu sjedinjenju, koje je isti puk želio, našlo se je smetalacah. Al s vremenom nadam se, da će propaganda i sv. stolica potrebu toga ujedinjena uviditi. Broj dušah ovog namjestničtva po schematismu dubrovačkom od godine 1853. bio je 8135; selah 115; kućah 1012, sa tri crkve; svećanikah 8, klerikah 4.

Ovako dakle katolikah ima u svoj Bosni: U namjestničtvu apostolskom a) *bosanskom* kućah 17.123, dušah 122.865; b) *mostarskom* kućah 5.087, dušah 37.789; c) *trebinjskom* kućah 1.012, dušah 8.135; ukupno kućah 23.222, duš. 168.789.

II

NAPOMENE

POZIV NA PREDBROJENJE KNJIGE BOSANSKI PRIJATELJ. — Poziv je objavljen u broju 122, str. 357, *Narodnih novina* od 29. 5. 1850. godine. Objavljivan je više puta, a prenio ga je i *Zagrebački katolički list* (broj 24 od 15. 6).

Tekst nije mijenjan. Izvršene su samo najnužnije pravopisne preinake: *tj* zamijenjeno je sa *ć*, vokalske grupe -ia-, -ie-, -ii-, -iu- dobile su intervokalno j, negacija je odvojena od glagolskih oblika.

BOSANSKI PRIJATELJ, I—III.

Prva knjiga objavljena je u Zagrebu, na trošak Ljudevita Gaja i štampana u njegovoj tiskari, druga piščevim troškom u istoj tiskari, a treća troškom »Matice ilirske«, u tiskari Antuna Jakića. Prva je posvećena J. J. Strossmayeru, druga Omer-paši Latasu.

Jukićev odnos prema posljednjem središnje je mjesto njegova stradanja. Da taj odnos nije bio slučajan i nepromišljen s Latasove strane svjedoči prilog objavljen u *Zagrebačkom katoličkom listu* 1851, potpisan šifrom *Jkć.*, što nije ništa drugo do skraćeno Jukićevo prezime. Članak u cjelini glasi:

Iz Bosne. 12. travnja (Dopis).

Ovdě kod nas kèrstjani u vrěme bune bosanskih turakah mnogo su tèrpili i još više štete podnili. Al hvala Bogu i čestitom marešalu seraskeru Omer-paši, koj ganut milosrdjem prama stradavšim, činilo je popisati sve štete, koje su kerstjani pretèrpili, i sve, što daju carskoj vojsci, obećavši izplatiti. I već je u Jajcu, gde su najviše postradali, plemenito blagoizvolio razděliti 30.000 okah (40 okah čini jedan mirov) kukuruza i 150.000 grošah (15.000 for. sr.), koje sve novce pokupio je od buntovnkah, koji su dionici bili toga zločinstva, i s one japie (gradiva) naložio je istim turkom, da moraju spomenutu cèrkvenu kuću iznova načiniti. Sami banjalučki buntovnici morali su u ime počinjene štete u deset danah izplatiti 1000 kesah (50.000 for. sr.). Velikodušno ovo dělo kerstjani sa zahvalnostju cěne, a turci buntovnici sa strahom izveršuju. Svih kerstjanah molitva jest: da nam Bog ovog pravednog gospodara i slavnog junaka na više vrěmena medju nami uzderži u zdravlju i junačkoj srěći!

(*Zagrebački katolički list*, 3/1851, 16 od 10. 4. 127-8. # Jkć.)

Za ilustraciju odnosa Jukića i Omer-paše korisne su i uspomene fra Ante Vladića, koje je objavio o. J. Vladić u

članku: Bilješke o Jukiću. — *Franjevački vijesnik*, 36/1929, 7/8, 247—251. Dio koji se odnosi na vezu s Omer-pašom glasi:

»Kad sam dopratio Omerpašu nakon druge pobjede nad Kraišnicima, nakon svladane Posavine i Hercegovine, Omer je bio upravo opojen svojom srećom i pobjedama i nije me pušćo od sebe. Jedne večeri nakon večere ponapivši se dobro, bili smo sami, reče mi: Franjo! šta se tebi čini, bi li ja mogo biti bosanski kralj? Odgovorim mu u svom zanosu: Eccellenca, za što ne. Za vas su dušom i tijelom i glavom i malom i crnogorski i srpski knezovi, Jelačić će vas sigurno podupirati a najvjerojatnije je, da će s vama i u savez stupiti, buduć Mađarska satrvena, Austrija oslabila, a vi imate uza se odanu vam i vjernu vojsku. Bosanske ste turke satrli, hrišćani bi i katolici svi listom uz vas pristali. Za po godine bi mogli imati novih, hrabrh vojnika do 40.000 najmanje. Kad bi to čuli Arnauti, ja se tvrdo nadam, da bi se za vama poveli, ter se i oni odmetnuli od Sultana. A iz Bosne bi mogli za glavnog savjetnika uzeti fra Marijana Šunjića, kome u političkim i diplomatskim stvarima Meternich ni do koljena nije, i koji se može u tom pogledu s Palmerstonom mjerti, a našo bi se i još koji.

Na što mi Omer odgovori: Boga mi Jukiću, ti dobro govoriš. Ja sam o tom mislio, i još ću se misliti, ali ti tog nikom ne kazuj o živu glavu, nego ćemo i mislit i radit, da mi to za rukom pojde.

Kad sam sa Fazlipašom išo u Zagreb, odnio sam Omerpašino pismo Jelačiću, koje sam mu tajno od Fazlipaše poslo po svom jednom prijatelju, preporučivši, da što prije na nj odgovori. Ali je Jelačić kazo, da ne može tako brzo odgovoriti. I mi smo otišli. Je li poslije šta odgovorio Omerpaši, toga nigda nisam saznao.

Kad mi je nakon nekoliko dana dozvolio Omerpaša, da mogu ići kući, opet mi je preporučio tajnu. Ja sam mu je obećo i održo sve do danas. I ovo tebi samo povjerih iz ogorčenja na Omerovu nevjeru.

Mislim, da je Jelačić, kano vjerni vojnik svog cara, makar i indirekte otkrio svom vladaru nakane Omerove; i da se je žestoko u Beču počelo raditi, da se Omer što prije ukloni iz Bosne. Kad je on to vidio, možebit da je posumnjao na me, da sam ja to otkrio. A opazio sam na njemu odmah sutradan iza one večeri kad mi je ono govorio, da se kaje što je ono u pijanstvu izrekao; ali mi nije ništa reko, pače se je vazda prijaznim prema meni pokazivo i pred drugim me odlikovo.

Kad sam ono pred Božić 1851. dobio poziv, da dojdem u Sarajevo, nado sam se, da je njegova stvar dozrila i osnove gotove, da Bosnu otcijepi od Sultana, ter da kani do proljeća urediti vojsku, jer su zimom i snjegovima zaprječeni bili putevi do Carigrada da ne može doći vojska u Bosnu. A za sigurno sam držo, da je nešto uglavio sa Srbijom, Crnom Go-

rom i Albanjom i niko me od te misli nije mogo odvratiti i o protivnom uvjeriti, ko što me u Docu ni ti ni Tuzlančić nijeste mogli odvratiti.

Kad sam došo u Sarajevo dvaput me je Omer najprijaznije primio i najprijateljskije sa mnom razgovarao, ter sam mislio, da će mi svaki čas otkriti, šta je glede Bosne uredio.

Kad sam trećiput došo, bilo je nekoliko njegovih ljudi s njim i poručio mi je neka čekam. Čeko sam na hazaluku tri sata. Tada je došo jedan juzbaša i četiri nefera i otpratili su me u Gjulagin han, gdje je bila Omerova posada. Odmah sam se dosjetio svom zlu i jadu; ali je bilo kasno. Nisam bio svezan; ali su svuda oko mene bile straže. Onaj mi je juzbaša često dolazio. Znao je naški, jer je bio iz Prizrena. Jednoć sam ga pito: Zna li on, hoće li me Serasker igda zovnuti i saslušati, il što ispitivati? On je odgovorio, da ne zna. Onda sam ga molio: bi li on htjeo kazati Omeru jednu moju poruku? reko je da bi, ako bi mu se pružila prigoda. Tada sam mu reko, neka mu reče: Da me pusti preda se, da mu samo u oči pogledam i nek tada radi od mene štagod hoće. — Poslje nedjelju dana dojde mi spomenuti juzbaša i reče, da je za me govorio Omeru, a da mu je on odgovorio: Jok, nigda. Možda na drugom mjestu, a u Sarajevu ne. Tada sam pao u desperaciju i počeo sam piti najžešći macedonski rum. Imo sam para jer mi ih niko nije oduzeo ni branio trošiti. U to se razbolim i prinesu me u hastalanu, gdje sam dvaput govorio nadgledniku hastalane, neka govori Omerpaši, da me pusti preda se samo na pet dekika = minuta; ali mu je on odgovorio: U Sarajevu ne.

Ja sam se pomalo oporavljao u hastalani; ali mi je bilo vrlo teško i nesnosno, dok ne dojdoše k meni u hastalanu Šunjić i Karaula. Tada ko da me je sunce ogrijalo, jer sam se nado, da će me izmoliti od Omera neka me pusti. Ali oni mi o tome ništa ne rekoše. Tada sam uvidio, da je ovog svijeta za me sve izgubljeno, ter rekoh Šunjiću, neka mi sasluša svetu Ispovjed. Ostali smo sami preko jednog sata. Nakon toga mi je pao velik kamen s duše i bio sam pripravan na sve. Oni su otišli, ja sam osto, istina tužan i zabrinut; ali sam svoju brigu i budućnost Bogu izručivo i molio sam, kako odavna nijesam molio. — I kad mi je došo jedan kolaz = poručnik, pa mi reko: Mušir, gitli, sen dahi giledžeksen = Otišo je Mušir, i ti ćeš ići — protrno sam; ali sam se brzo snašo i došo k sebi, ter sam se izručo u Božje ruke. Iziđem iz bolnice, i kad sam ugledao kljusinu osamarenu, koja je jedva mogla ići, a kamo li da mene nosi, bio sam u zdvojnosti; ali mi je pao na pamet Isus, koji je vas izranjen nosio sebi križ na Golgotu; što me je donekle okrijepilo, da sam uz pomoć dvojice jedva uzjašio na konja. Tada me ogrnuše nekakvom starom kabanicom, jer je pado snijeg s kišom. Jedan je išo na konju preda mnom, a dvojica za mnom. Bila je velika pomrčina sve do na Pale. Tude smo malo odjašili i odmorili se, a tad opet hajde dalje.

Dok sam prolazio našim krajevima, nekako mi je opet bilo lakše, čuo sam barem svagdje naš jezik i našu riječ. — Kad sam pošo iz Sarajeva prekrstio sam se i reko: In viam pacis et prosperititatis, prem sam slabo vjerovo, da ću igda imati i sreće i mira; ali sam se opet predo u Božju volju i cijelim sam putem molio Boga, što ga nijesam molio, dok sam pratio nevjernog Omera. Često su mi pale na pamet i tvoje riječi i riječi druge moje braće, ter sam se gorko kajo, što sam bio tvrdokoran. A čini mi se, da me je najviše krijepila ona pred Šunjićem ispovijed. I čini mi se, da se nijesam ispovjedio, da bi hotimice gdjegod svrato i pogino; a takvih prigoda u raznim vratolomnim klancima bilo na pretek, od čega su me odvratile najviše svete opomene mog ispovjednika. I znaj, Vladiću, da sam tekar onda potpuno upozno kako valja moć i vrijednost svete ispovjedi, ter došavši u Stambol odmah sam zatražio jednog Lazaristu iz manastira svetog Benedikta, koji je blizu Tereshane = arsenala, gdje sam bio smješten, da se ispovjedim, što me je nanovo okrijepilo. A kad mi je prviput u tamnici došo naš predobri meštar Pašalić, ogrijalo me je sunce; i odmah me upita: Ivane! — jer je Pašalić sve svoje učenike zvao vazda krsnim imenom — jesi li se ti ispovjedio? Kad sam mu kazo, da jesam, reče mi: E, onda ćemo lako za drugo, što me je vrlo utješilo, jer svi znamo, kako je on uvažen kod Porte .

Kad sam došo u Monastir = Bitolj, rekoše mi, da je ondje Omerpaša i nado sam se da ćemo se vidjeti, ali se ne vidjesmo. Iz Bitolja do Soluna sve sam bivo slabiji od napornog putovanja i pokvarenog želuca. Imo sam para; ali nijesam mogo ići na nogama, bile su mi utrnule od dugog jašenja i zlih vremena, nego su me prenijeli u lađu. U lađi sam najviše ležo i tako sam se odmorio do Stambola, da sam mogo ići na nogama.

Kad mi je drugiput došao Pašalić reče mi: Ivane! ima velike nade, da ćeš se osloboditi sužanjstva. Što me je veoma obradovalo i kano preporodilo. Uistinu ti kažem Vladiću, da mi je izbavljenje pribavio najviše naš Pašalić. Radio je i Prokeš, ali da nije bilo Pašalića ugleda i upliva kod Porte, da ne bi dobio ovake opširne amnestije, nego bih mora ostati u Carigradu ili otići u Palestinu. (Evo kako u fojničkom Necrologiju za Jukića pok. Vladić tada gvardijan u Fojnici napiso: Hic Pater lingvae slavoniae excolendae addictus, et antiquitatibus ejusdem perquirendis totus incumbebat de quibus objectis etiam opuscula quadem in lucem dedit, ideo publicam magnatum Regni suspicionem incurrit, et autorirate civili inocommodo carceris in hujus Provinciae Metropoli per dies 95. sustinuit inde Constantinopolim in comitva duorum Leopoldorum deportatus ibique arctae custodiae mancipatus fuit, u n d e c o n a t i b u s c u j u s d e m h u j u s P r o v i n... P a t r i s i b i e o t u n c m o r a n t i s, liberatus fuit.) Devetnesti dan mog tamnovanja dođe mi Pašalić i reče: Cras liberaberis I zbilja me sutradan pustiše, a

došavši k Pašaliću reče mi: Sutra ćemo otići k austrijskom poslaniku, a tada ćeš morati u Rim.

Bio sam veseo i Bogu sam zahvaljivo, što sam se oslobodio tamnice, ali mi je žao bilo, što ne ću moći da se vratim u svoju domovinu. Meni je u Đakovu veoma lijepo. Strossmayer je bolj nego otac i svi me drugi susretaju veoma prijazno i ljubezno; ali vjeruj mi, Vladiću, da mi je milije sa savske obale pogledati u našoj Gradišci onu našu staru kapelu = župnički stan, nego unići u najsjajniju dvoranu biskupa Strossmayera ili nadbiskupa Haulika. Prije sam ima potrebu od para, i slali ste mi ih i ti i Perišić. Hvala vam, neka vam Bog plati. Ja vam vratiti ne mogu. Osim što me muči anastalgija, muči me još calculus = kamen u mihuru. Neki mi govore, da idem u Beč i da ga dam izvaditi; možda bi mi Strossmayer platio troškove; ali se bojim, tražeć lijeka, da ne nađem smrti. A najposli ću morati i na to pristati«.

Još je Jukić pito za svoje stvari i knjige, na što mu je Vladić odgovorio: Čim se je čulo, da si otpremljen u Stambol, tvoje je sve iz Varcara preneš eno u Fojnicu i smješteno u onu sobu na gornjem boju gdje si stajo prije nego si u Varcar otišo.

Ondje su ostale njegove stvari do njegove smrti, a tada su neke rasprodane. Sat je s muzikom od dvije hrvatske pjesme: »Nosim zdravu mišicu« i »Nek se hrušti šaka mala« kupio moj † stric, a sada je kod mene u Rami. Neke raspoklanjane, a knjige, koje su šta vrijedile, stavljene u fojničku knjižnicu.

Krivo čine neki pisci — Marko Alapović u Izvještaju Sarajevske gimnazije — kad vele da je Omerpaša zaplijenio bogatu knjižnicu Jukića. On je imo vrlo malo knjiga. Služio se je većim dijelom knjigama iz Fojničke knjižnice, prijepisima što ih je donio iz Zagreba i Dubrovnika. Većim su dijelom u njegovoj ostavštini bile najnovije knjige štampane u Zagrebu i Zadru, koje je on rasprodavo; onda »Narodne Novine«, »Ilirska Danica«, Srpski Magazin, što smo mi djeca i klerici raznosili i čitali jer se je ona soba mogla otključati i ekserom.

Omerpaša nije imo ni kada da zaplijeni njegovu knjižnicu, sve da je hotjeo, jer i njemu nenadano došo poziv u Carigrad, kud je odmah moro i Jukić, jer je Omer svu svoju krivnju u proganjanju turaka svalio na Jukića, da time uguši svaku sumnju, da je htjeo Bosnu otcijepiti od turske carevine i on njome zavladati.

Ovako mi je o Jukiću u više navrata pripovjedo moj pokojni stric fra Anto Vladić.

Časopis nije ponovo izdavan. Anto Knežević izdao je IV knjigu časopisa pod istim naslovom, ali sasvim drukčije fizionomije (u Sisku, 1870).

Prijevodi latinskog teksta, I knjiga, strana (23):
Što je lijenost, zove se mudrost, Tit Livije.

Prijevod povelje sa strane 47:

Matija, božjom milošću kralj Ugarske, Češke itd.

Našim vjernim velemožnim banovima ili banovima zamjenicima mojih kraljevstava Dalmacije i Hrvatske, zatim vojvodama naše tvrđave i grada Skradina, sadašnjim i budućim, koji će poznavati sadašnje, pozdrav i milost. Kao što smo mi, dok smo prošlih dana boravili u Jajcu, ona dva samostana, koja su brat Aleksandar i opat Goto držali u provinciji Dalmaciji, redovničkoj braći reda sv. Franje, koje su, jer su naši podložnici, Mlečani protjerali iz nekih samostana sa otoka Krka, bili odredili i dali, tako im i sada dajemo, određujemo i predajemo. Naređujem stoga vašoj vjernosti da odsad ubuduće franjevce u spomenutim samostanima, koje smo im mi dali, morate svim snagama štititi i braniti od svih nasrtljivaca i uznemiravača.

U Zagrebu, trećega dana poslije svetkovine blaženog Vincencija mučenika. Godine Gospodnje 1481. Dvadeset i treće godine našega vladanja Ugarskom, a dvanaeste Češkom.

Bosanski prijatelj, knjiga II

Strana 246:

Djelo o životu, krepostima i čudesima Božjeg sluge Sebastijana od Apparicija, reda Male braće, laika provincije meksikanske. Autor djela fra Nikola Olovčanin, đakovački ili bosanski biskup. Djelo posvećeno presvetom ocu Inocenciju XII. Rim 1696.

Strana 247:

U ovom grobu leži biskup iz Olova, kojega je nevina pogubila neprijateljska desnica. On je trideset godina bio na čelu svome stadu, odlikovao se učenošću i pobožnošću.

Strana 248:

Da je ovaj kodeks, koji sadrži razne grbove mnogih plemićkih obitelji bosanskih, od davnine, to jest od zauzeća bosanskog kraljevstva, marljivo bio čuvan od poštovane braće franjevaca iz Fojnice, posvjedočujemo mi fra Grgur iz Vareša, biskup ruspenski i apoštolski vikar u otomanskoj Bosni, nazvanoj Srebrena. U Sutjesci, 6. srpnja 1800 . . . .

Strana 251:

Uzdam se u Gospodina, neću se smesti dovijeka, amen.

Strana 252:

O bosanskom kraljevstvu i njegovoj propasti pripovijedanje. Venecija 1781, str. 48 s opaskom. Ovaj katalog izvadili smo iz originala pisana rukom, koji se čuva u samostanu

svetoga Duha, u Fojnici, kod male braće, zajedno s njihovim grbovima; vjerno i marljivo prepisao ga je godine gospodnje 1724. Marijan Lekušić, sekretar pošt. oca Augustina od Tuzle, provincijala Bosne Srebrene; prepisani primjerak ostavio je u arhivu samostana svete Marije u Makarskoj u Dalmaciji, gdj se do danas čuva.

. . . .

. . . opazkom: Plemenitih obitelji, čija je uspomena među starim arhivskim rukopisima ove provincije bila sačuvana (sakrivena od turskog bijesa u fojničkom samostanu) i od slavnog muža oca Jospa Jakošića vjerno preuzeta . . .

Strana 256:

Trajno blago dopuštenjâ serafskog reda našeg sv. oca Frane . . .

Bosanski prijatelj, knjiga III
Strana 385:

. . . »Dođosmo u visoki grad Butrota«

Strana 393:

»Skadar opasuju dvije rijeke: Klausula, koja teče s istočne strane grada; Barbana sa zapada izivirući iz močvare Labeatide«.

. . . .

»Ovaj je rat prije bio završen nego što su u Rimu čuli da je započet«.

Strana 397:

»Svi su k njemu bili dovedeni i protiv obaveze zakletve pred njegovim očima najokrutnije bili ubijeni«.

Strana 403:

»Utaborio se kod Lihnida [grada] Dasarećana«. »L. Celije vratio je čete u Lihnid«.

. . . .

Ohrid, nadbiskupija bugarska, kako svi znaju. Sebastrocrator se tamo doveze, zatim krene u Deabolis, koji graniči sa susjednim područjima: Prespom, Pelagonijom, Soscom, Moliscom itd.

Strana 420:

Prvi je zakon povijesti da se ne usudi kazati ništa lažno; zatim da govori istinu. M. T. Cicero de Orat.

Strana 451:

Ovdje pali, ovdje sijeci, samo štedi za vječnost.

Strana 481:

Vi ste me, kad sam bio u ne maloj nevolji čitave Italije i svojoj vlastitoj, zaista prigrlili kao sina, primili me dragovoljno kao gosta i postupali sa mnom plemenito i darežljivo; a kad sam kod vas zatražio samo mjesto sina, vi ste mi s najvećom počasti dodijelili dostojanstvo oca i javnog učitelja. Kad su Srebrenica i čitav Ilirik pali pod Turke, ja sam kao malo dijete ugrabljen iz ruku najokrutnijih neprijatelja, došao vrlo mlad u Italiju, gdje sam se svom snagom dao na studij filozofije, a zatim sam u Parizu i Engleskoj studirao teologiju. Kad sam poslije trideset i tri godine dijelom zbog mržnje neprijatelja, dijelom iz ljubavi prema rodbini, poželio nepoznatu mi domovinu, tuđinac svojoj braći, stran svojoj majci, vi ste me posebnom ljubavlju obdarili, primili ste me gostoljubivo, kao svoga, obdarili ste me dobročinstvima; ovim ste mi, kako rekoh dali veliki podsticaj; ali ne samo ovim nego povjerenjem, velikodušnošću i čestitošću slavnih građana vašega grada i nekom očinskom ljubavlju, koja, kako svi znaju, ima najveću moć. Priroda čini da od najranije mladosti volimo mjesta u kojim smo kao djeca vrludali. Zato sam vama veliki dužnik. Mnogo sam, istina, vezan za vojvodu i državu urbinsku, ne samo za Frederika ili njegova brata Oktavijana nego i za Gvida Ubalda, kome sam bio prvi odgojitelj, neustrašivog vojskovođu i vrlo obrazovanog u grčkom i latinskom jeziku; veoma sam vezan sa slavnom kućom Mediči i s cijelom firentinskom državom; s vama međutim mnogo sam jače vezan ... itd.

Strna 482, prijevod pjesme Damjana Beneše:

Eto, ono što je onaj Skot bio za daleke Britance.
a što učeni Aurelije za svoje Maure,
ono što je vatreni Jeronim bio za Dalmatince na moru,
a Ambroz za svoje galske narode,
to isto si sada za nas ti, štovanja dostojni Jurju!
Tebe jedinog priznajem velikom slavom Ilirika,
jer tebi je bilo dano da umom prodreš u najdublje tajne vječnog Gromovnika
i da promatraš anđeoske korove.
Ti si nazvan dobrim, slavnim, mudrim i ozbiljnim Dobrotićem
i u naše doba posvuda si i svima drag.
Tebe su slavili u gradu Firenci,
tebe je zavolio Lorenzo, sličan djedu Cosimu,
tebe je prigrlio Nicen, ljubitelj česne mudrosti,
tebe je prigrlio i vojvoda od Urbina, strašan u ratnom umijeću.

Ništa ti, dakle, nije nedostajalo što može imati zemaljski putnik;
što god je dano živim ljudima sve si postigao.

(Prijevod uzet iz *Hrvatskih latinista* Zagreb, 1970 knjiga I, strana 540; Pet stoljeća hrvatske književnosti, knjiga 2. Preveo Vedran Gligo.)

Strana 482, Crijevićev epigram:

Najveći eter pročitao je očima kojima sve vidi ove mistične spise anđeoskog kora i reče začudivši se: »Evo mala stranica obuhvaća devet nebesa«.

Strana 482–3, epigram Karla Pocića:

Tko god želi spoznati anđeoske korove, uzvišene čete i prirodu stanovnika nebesa, neka marljivo pročita knjigu napisanu na materinskom jeziku i razmotri učeno djelo što ga je izdao Dobretić, kome će taj posao donijeti vječnu slavu.

Strana 586:

Sjedinjene snage djeluju ...

Numeracija strana u sadržaju pojedinih knjiga *Bosanskog prijatelja* izvršena je prema ovom izdanju.

TUMAČ VAŽNIJIH IMENA

Alberti, Leon Battista (1404—1472), talijanski arhitekt, slikar, književnik i filolog rane renesanse

Appendini, Franjo Marija (1768—1837), filolog i historičar, profesor na vjerskim školama u Dubrovniku i Zadru. Izučavao povijest i jezik. Glavno djelo u dvije sveske: *Notizie istoricho-critiche sulle anticluta storia e letteratura de' Ragusei* (Dubrovnik, 1802,1803).

Bačić, Antun, franjevac, prepozit franjevačke provincije Bosne Srebrene. Umro 1759. g. u Našicama. Teološki pisac. Misli se da je napisao *»Razgovor među kršćaninom i hrićaninom o pozdravu »Hvaljen Isus«* (Budim, 1736).

Beneša, Damjan (Dubrovnik, 1477—1539), humanist. Pjevao latinski i grčki (epigrami, ekloge, satire, epski spjev *De morte Christi).*

Bessarion, Ivan (1402?—1472), bizantski humanist, kardinal. Zalagao se za jedinstvo istočne i zapadne crkve.

Bohorič, Adam (okolica Brestanice, oko 1520 — Njemačka, oko 1600), gramatičar, pisac prve slovenske gramatike *Arcticae borulae* (Wittemberg, 1584).

Bonfini (Bonfinius), Antonio (oko 1427—oko 1503), talijanski humanist i povjesničar Ugarske *(Rerum Hungaricarum decades IV cum dimidia).*

Bopp, Franz (1791—1867), njemački lingvist. Udario temelje kritičkoj komparativnoj gramatici indoevropskih jezika.

Brlić, Ignjaz Alojz (Brod, 1. 8. 1795 — Nova Gradiška, 27. 3 1855), trgovac. Napisao Gramatik der illyrischen Sprache . . . (1833), izdao Palmotićevu *Kristijadu* (1835), *Ilirski kalendar* (1836—1855) i dr.

Boué, Ami (1794—1881), francuski diplomat (na službi u Travniku), pisac djela La Turquie d' Europe (Paris, 1840).

Cicero, Marko Tulije (106. p. n. ere — 43. p. n. ere), rimski govornik, filozof i političar.

Crijević, Ilija (Aelius Lampridius Cerva, Dubrovnik, 1463——1520), humanist, latinski pjesnik, pisac poslanica.

Crijević (De Cerva, Tubero), Alojzije (Dubrovnik, 1459—1527), historik. Napisao suvremenu povijest od g. 1490. do 1522. pod naslovom: *Commentaria de temporibus suis.* Kao slodoumno bilo zabranjeno. Crijević je i latinski pjesnik, poznat suvremenicima pod imenom Ludovicus Tubero.

Čuić, Mijo (Bukovica u Duvanjskom polju — Travnik 1844), bosanski franjevac. Ostavio u rukopisu prijevod s talijanskog *Život Isusa Krista* i prve knjige Jobove.

Della Bella, Ardelio, isusovac, filozof. Radio dugo u Dalmaciji, gdje je i umro 1737 (Split). Izdao rječnik 1728 *(Dizionario latino-illirico)*, gramatiku 1828.

Dobričević, Dobrić (Boninus de Boninis, Lastovo, oko 1450 — Treviso, 1528). Tiskar i nakladnik petnaestog vijeka. Radio u Veneciji, Veroni, Bresciji i Lyonu. Izdanje mu se odlikovalo ljepotom izrade i umjetničkim ilustracijama.

Dobrovský, Josef (1753—1829), češki filolog. Središnja ličnost češkog narodnog preporoda i slavistike svoga doba. Napisao češku gramatiku, sakupljao leksičku građu za njemačko-češki rječnik, napisao prvu znanstvenu gramatiku staroslavenskog jezika.

Du Cange, Charles du Fresne (1610—1688), francuski učenjak, leksikograf, jedan od osnivača bizantologije, pisac, rječnika latinskog i grčkog jezika, studija iz povijesti Bizanta, u kojim se govori i o južnim Slavenima.

Engel, Johann Cristian von (1770—1814), historičar. U djelu *Geschichte des Ungarischen Reichs und seiner Nebenländer* (1797—1804) obradio hrvatsku, bosansku i srpsku povijest (u drugoj i trećoj knjizi).

Eugen Savojski (1663—1736), princ, austrijski vojskovođa. Istakao se u borbama protiv Turaka i Francuza. Njegove pobjede (kod Sente 1697, Petrovaradina 1716, Beograda 1717) značile su kraj turskog napredovanja i učvršćenje Austrije u Podunavlju. Provalio u Bosnu do Sarajeva 1697. g.

Farlati, Daniele (1690—1773), isusovac, historičar. Zajedno s isusovcem F. Riceputijem prikupljao građu za crkvenu povijest Balkana. Kasnije nastavio rad sam i 1751. g. u Veneciji izdao prvi svezak djela *Illyricum sacrum*. Kasnije izdao još četiri sveske. Njegov rad nastavio G. Coleti i 1819. izdao osmi svezak. Djelo je važno za povijest južnoslavenskih naroda.

Ferić Gvozdenica, Đuro (1739—1820), pjesnik. Prevodio naše narodne pjesme na latinski. Glavna djela: *Paraphrasis psalmorum poetica* i *Fabulae ab Illyricis adagiis desumptae*.

Gavrilović, Jovan (1796—1877), historičar i političar, istraživač srpske prošlosti.

Gebhardi, Ludwig Albrecht (1735—1802), njemački historičar. Bavio se poviješću sjevernih i istočnoevropskih naroda. Za Allgemeine Weltgeschichte napisao *Geschichte des Reichs Ungarn und der damit verbundenen Staaten*, povijest Madžarske, Dalmacije, Hrvatske, Slavonije i Bugarske. U trećem odjeljku objavio *Geschichte der Königreiche Servin, Raszien, Bosnien und Rama*.

Gesner, Salomon (1730—1788), švicarski pjesnik i slikar. Pisac idila i pastorala.

Giljferding, Aleksandar Feodorović (1831—1872), ruski historičar, slavist, diplomat (na službi u Bosni). Bavio se poviješću Srba i Bugara, hrvatskim pitanjem, skupljanjem narodnih pjesama. Objavio knjigu o Bosni.

Iannus Pannonius (Česmički Ivan, Česmica kraj Čazme, 29. 8. 1434 — Medvedgrad kraj Zagreba, 30. 11. 1472), humanist, latinski pjesnik. Jedan od najglasovitijih latinskih pjesnika svoga doba, pečujski biskup, slavonski ban, učesnik urote protiv Matije Korvina. Pisao epigrame, panegirike, svadbene pjesme, elegije. Prevodio s grčkog na latinski Homera, Plutarha, Demostena, Plotina.

Ilić Oriovčanin Luka (Oriovac, 1817 — Novska, 1878), svećenik, historik. Surađivao u *Nevenu* i *Glasonoši*. Sabirao narodno blago, stari novac, bavio se arheologijom i poviješću, izdavao *Slavonske narodne pjesme* (1844—7).

Istvánffy, Miklós (1538—1615), madžarski državnik i historičar. Djelo *Historiarum de rebus Hungaricis libri XXXIV* (Köln, 1622) važan je izvor za ugarsku, hrvatsku i srpsku povijest.

Jurković, Janko (Požega, 21. II. 1827 — Zagreb, 20. 3. 1889), profesor, pisac drama, pjesnik pripovjedač.

Kačić Miošić, Andrija (Brist, 1704 — Zaostrog, 1760), franjevac, pisac *Razgovora ugodnog naroda slovinskog* (1756), u kojem je u stihu i prozi dao povijest južnih Slavena.

Kaić, Anto (Banja Luka, 6. 5. 1822 — 16. 7. 1861). Izučio slagarstvo. Radio u tiskari dra Ljudevita Gaja. Godine 1853. predložio provincijalu Šunjiću osnivanje tiskare u Sarajevu, ali kasnije odustao. Umro od tuberkuloze.

Kandija — Kreta

Kandijski rat (1645—1669) vodila Turska protiv Venecije radi Krete.

Kanižlić, Antun (Požega, 20. 11. 1700 — 24. 8. 1777), isusovac, pjesnik, propovjednik. Pisao teološka djela *(Kamen pravi smutnje velike,* Osijek, 1780); spjev *Sveta Rožalija panormitanska Divica* napisao pod utjecajem Ivana Gundulića i Đurđevića.

Karano-Tvrtković, Pavle, pop iz Tvrtkovog Brda kod Jajca. Pripisuje mu se izdanje prve veće zbirke dokumenata za srpsku povijst prepisanih iz dubrovačkih arhiva, iako je stvarno poslužio u tom poslu samo kao tehničko lice.

Karaula, fra Lovro (1. 1. 1801 — juli 1875). Nije pisao. Pristalica lirskog pokreta. Radio na organizaciji reda.

Katančić, Matija Petar (Valpovo, 1750 — Budim, 1825), književnik i naučnik, franjevac. Bavio se arheologijom, numizmatikom, geografijom, poviješću. Poznavao narodnu poeziju i pjesništvo XVI i XVII vijeka. Posmrtno objavljen njegov prijevod *Svetog pisma* (1831), koje je u »slavnoiliričkí izgovora bosanskoga prenešeno«.

Konstantin Sedmi Porfirogenet (905—950), car od 913. Za povijest južnih Slavena važan njegov spis *De administrando imperio.* Napisao ga da bi uputio sina Romana kako

će voditi spoljnu politiku. Opisao sve narode koji su živjeli u granicama bizantskog carstva, njihovu povijest, običaje i državno uređenje. Dao je podatke o seobi Hrvata i Srba, o njihovoj povijesti do sredine 10. vijeka, o dalmatinskim gradovima i o historijskoj geografiji južnoslavenskih zemalja u ranom srednjem vijeku.

Kopitar, Jernej (Repnje, 21. 8. 1780 — Beč, 11. 8. 1844), filolog i slovenski preporoditelj. Pomagao Vuku Karadžiću u izdavanju narodnih pjesama, gramatike i rječnika. Upoznao zapadni svijet sa slavenskim jezicima, književnošću, poviješću i folklorom.

Kunić, fra Filip (Kupres, 26. 5. 1821 — Livno, 1871). Školovao se u Ugarskoj. Kapelan i župnik. Sakupljao narodno blago. Za franjevačke gimnazijalce napisao latinsku gramatiku.

Lancaster, Joseph (1778—1838), engleski pedagog. U svojoj školi primijenio tzv. monitorijalni sustav, prema kojemu stariji učenici nadziru mlađe.

Latas, Omer-paša (1806—1871), turski vojskovođa, porijeklom dalmatinski Srbin.

Levaković, Rafael (Jastrebarsko, oko 1590 — Rim, između 1650. i 1653. g.), franejvac, teološki pisac i povjesničar. Značajnija djela: *Opća povijest ilirska, Razgovor o starom jeziku Ilira* i dr.

Lucius (Lučić, Lucić), Ivan (Trogir, 1604 — Rim, 1679), historičar Dalmacije. Glavno djelo: *De regno Dalmatiae et Croatia libri sex* (Amsterdam, 1666). Kritički analizirao izvore.

Lukarević, Jakov (Luccari) (Dubrovnik, 1551—1615). Historik Dubrovnika *(Copioso ristretto degli annali di rausa,* Venecija, 1605).

Margetić, Đorđe (1826—1916), učitelj. U Sarajevu radio od 7. 5. 1850. do 1855. godine.

Matijaš Korvin (1440—1490), hrvatsko-ugarski kralj od 1458, sin J. Hunyadija. Osnovao prvu centralističku državu u Evropi. Pomagao razvoj građanstva. Zaustavio privremeno prodor Turaka u Evropu.

Mehmed Drugi, zvan el Fatih (Osvajač) (1429—1481). Vladao od 1451. g. Osvojio Carigrad 1453, Srbiju 1459, Bosnu 1463. itd.

Miletić, Augustin (16. 2. 1763—1831), franjevac, biskup. Napisao i izdao u Splitu 1815. godine *Početak slovstva, napomena i kratko rastumačenje stvari potrebitih i nauka kristjanskoga.* Knjiga se zvala *biskupovača.* Zasebno štampan prvi dio (Split, 8^{0}, str. 22). Sadržavao uputu u čitanje i najpotrebnije molitve. Zvala se *liberica.* Kasnije autor dodao: kršćanskom nauku naredbe i zapovijedi za župnike i svećenike. Ova knjiga zvala se *velika biskupovača.*

Nadeždin, Nikolaj Ivanovič (1804—1856), ruski književni kritičar i publicist. U filozofiji pristalica Schellinga, u književnosti protivnik romantizma. Prethodnik Bjelinskog.

Nikolajević, Đorđe (Jazak, Srem, 1807 — Sarajevo, 8. 2. 1896), mitropolit dabrobosanski. Gimnaziju i bogosloviju svršio u Karlovcima, filozofiju u Pešti. Radio u Dubrovniku, od 1858. na bogosloviji u Zadru, od 1880. u Sarajevu, od 1885. mitropolit dabrobosanski. Bavio se književnim radom. Od 1842. do 1861. uređvao časopis *Srpsko-dalmatinski magazin.*

Nugent-Westmeath, Laval (1777—1862), austrijski vojskovođa, skupljač starina.

Obradović, Dositej (1742—1811), srpski književnik, filozof, pedagog, prosvjetitelj.

Ohmučević-Grgurić, Petar (Dubrovnik, XV vijek). Slikar. Sačuvana slika koja prikazuje posljednjeg bosanskog kralja Stjepana Tomaševića (u Strossmayerovoj galeriji).

Orbini, Mavro (Dubrovnik, sredinom XIV vijeka — 1611), historičar. G. 1601. izdao djelo *Il regno degli Slavi.* Pokušao prikazati povijest svih Slavena. Smaterao ih jednim narodom. Služio se literaturom, arhivskom građom i usmenim izvorima. Djelo sadrži zanimljive vijesti o zemljama u susjedstvu Dubrovnika iz XIV i XV vijeka.

Ožegović Barbalaševački, Mirko (1775—1869), senjski biskup.

Ovidije Nazon, Publije (43. prije nove ere — 18. poslije nove ere), rimski pjesnik. Glavno djelo *Metamorphoses* (petnaest knjiga), u kojem je opjevao dvjesta i pedeset grčkih mitova.

Pamučina, Joanikije (Zagradinje kod Trebinja, 13. 12. 1810 — Mostar, 9. 9. 1870), arhmandrit i mostarski župnik. Sakupljao narodno blago. Radove objavljivao u *Srpsko--dalmatinskom magazinu (1846—1867).* Napisao biografiju Ali-paše Stočevića-Rizvanbegovića, u kojoj je sadržana i hercegovačka povijest svoga doba.

Pavić, Emerik (1696—1780), franjevac, latinist, teološki pisac i prevodilac.

Pejačević (Pejacsevich), Franjo Ksaver (1707—1781), isusovac, historičar. Napisao povijest Srbije *(Historia Serviae a saeculo VII and XV),* u kojoj je opisana povijest Srbije, Bosne i Hrvatske.

Petranović, Božidar (1809—1874), historičar i pravni pisac. Osnovao Maticu dalmatinsku 1862, s ciljem okupljanja Srba i Hrvata. Izdavao časopis *Srpsko-dalmatinski magazin.*

Plinije, Gaj Sekund zvani Stariji (23—79), rimski pisac *(Naturalis historia,* enciklopedičko djelo u trideset i sedam knjiga s podacima o kozmografiji, geografiji, etnografiji, biologiji, medicini, mineralogiji i umjetnosti).

Plutarh (oko 45—125), grčki historičar i filozof. U Rimu podučavao filozofiju. Nastojao pomiriti platonovske i aristotelovske teze. Poznat po djelu *Paralelne biografije (Vitae parallelae).*

Rajić, Jovan (1726—1801), historičar. Glavno djelo: *Istorija raznih slavenskih naroda . . . .* Pisano u narodnom duhu.

Rask, Rasmus Christian (1787—1832), danski filolog. Jedan od osnivača komparativne lingvistike.

Razzi Serafin (1531—1611), dominikanac, historičar. Od 1587—1589. boravio u Dubrovniku. Napisao djelo *La storia de Raugia* (Lucca, 1595), u tri dijela.

Rousseau, Jean Jacques (1712—1778), francuski pisac i filozof.

Solarić, Pavle (1779—1821), književnik i prevodilac, učenik Dositeja Obradovića. Nastojao u književnost unijeti svjetovne teme.

Sreznjevskij, Izmail Ivanović (1812—1880), ruski lingvist, profesor univerziteta u Harkovu i Petrogradu.

Stojačković, Aleksandar (Sombor, 25. 5. 1822 — Budim, 21. 6. 1893), srpski historičar i političar.

Strabon (63. prije nove ere — 19. nove ere), grčki geograf, bavio se i poviješću.

Šafařik, Pavel Josef (1795—1861), filolog i historičar, jedan od prvaka češkog i slovačkog narodnog preporoda. Isticao slavenski doprinos evropskoj kulturi. Izdavao slovačke narodne pjesme, pisao povijest slavenskih jezika, izdavao *Slovenské starožitnosti.*

Šunjić, Marijan (1798—1860), bosanski franjevac, biskup, lingvista. Školovao se u Zagrebu, Ugarskoj, Austriji i Italiji.

Tirol, Dimitrije (1793—1857), srpski kulturni i javni radnik, prijatelj Vuka Karadžića. Osnovao u Temišvaru Društvo ljubitelja knjižestva srpskog.

Tommaseo, Nikola (Šibenik, 9. 10. 1802 — Firenca, 1. 5. 1874), pjesnik i filozof.

Toma Arhiđakon (Split, 1200—1268), historičar i političar. Napisao povijest solinske (splitske) crkve od rimskih vremena do svoga doba *(Historia Salonitana).*

Turóczy, János (oko 1435 — oko 1490), ugarski kroničar. Djelo *Chrona Hungarorum* sadrži podatke za južnoslavensku povijest.

Vergilije Maron, Publije (70. prije nove ere — 19. prije nove ere), rimski pjesnik, pisac bukolika i ekloga, didaktičnog epa *Georgica* i junačkog epa *Eneida.*

Vladimirović, Luka, iz Neretve, franjevac, generalni lektor u Šibeniku i apostolski legat, teološki pisac *(Cvit mirisa različnoga Krstjanskoga, razzmišljanja kršćanska za svaki dan od miseca,* Venecija, 1765, *Svrhu likarstva,* Venecija, 1775, *Život svetog Šime Zadranina,* Venecija, 1765).

Voltaire, Francois Marie Arouet (1694—1778), francuski pisac, historičar i filozof.

Zora dalmatinska, časopis, Zadar, 1844—9. Urednik Ante Kuzmanić.

Young, Edward (1683—1765), engleski pjesnik, preteča romantizma.

Aba (ar.) — 1. domaće sukno; 2. ogrtač skrojen od abe
abdest, abdes, avdest, avdes, havdes (pers.) — ritualno pranje muslimana prije molitve
adet (hadet) (ar.) — običaj, navika, tradicija
aferim (pers.) — bravo! odlično! tako je! živ bio!
agaluk (tur.) — 6. titula, dostojanstvo age; gospodstvo, zapovjedništvo; 2. posjed age, aginska zemlja; manji teritorij organiziran vojnički kao kapetanija; 3. vojno-administrativna teritorija kojom zapovijeda aga
ahar (aar, ar, jar) (pers.) — 1. štala, konjušnica; 2. gostinska soba, odvojena prostorija, »muško odjeljenje« u kući ili u avliji za primanje muških lica
akšam, ahšam (tur., pers.) — 1. prvi mrak, zalaz sunca, prvi dio večeri neposredno poslije zalaska sunca; 2. četvrta po redu muslimanska molitva koja se obavlja po zalasku sunca
alaj (grč.) — 1. skupina, gomila, masa, svjetina, mnoštvo; 2. parada, pompa, svečana povorka, svečanost; 3. puk vojske, čiji je komandant miralaj (= pukovnik)
alajbeg (tur.) — 1. zapovjednika spahija u sandžaku
alaša (tur.) — 1. čopor konja; 2. rulja, ološ
al-koran, al-kuran (ar.) — kur'an, muslimanska sveta knjiga
amajlija v. hamajlija
amal v. hamal
aman! interj. i aman supst. (ar.) — 1. uzvik preklinjanja i vapaja, ushićenja i razdraganosti, čuđenja; 2. aman kao supst.: milost, oproštenje, pomilovanje
amber (ar.-pers.) — vrsta indijskog pirinča
amorika — omorika
anterija (hanterija) (ar.) — vrsta gornje haljine. Muške anterije su kratke, obično od deblje tkanine, na prsima previjene. Ženske mogu biti duge i kratke. Prave se od svile, polusvile ili čita.
apelatorijum — žalbeni sud
araba (tur.) — teretna zaprežna kola
Arbanas — Albanac
arendator — ko daje zemlju u zakup
arhiepiskop (grč.) — nadbiskup, glavni biskup
Arnaut (grč.) — Albanac
aršin (tur.) — stara mjera za dužinu. Građevinski i zidarski aršin dug je 75,8 cm, čaršijski 68 cm, terzijski 65 cm

arzuhal, arzohal (arzuval, arzoal, arzovan) (ar.) — molba, predstavke, momorandum
asija (hasija, hasi) (ar.) — 1. grešnik, silnik; 2. odmetnik, buntovnik
asker (ašćer) (ar.) — vojska, vojnik
asura v. hasura
aša, ašati v. haša, hašati
ašićare (pers.) — otvoreno, jasno, očevidno, javno
ašluk v. hašluk
at (hat) (tur.) — konj plemenite pasmine
auditor — vojni sudac; slušalac; učenik
avazile (pers.-tur.) — glasno, na sav glas
avdes v. abdes
avlija (grč.) — kućno dvorište ograđeno zidom
avra (hebr.) — židovska bogomolja, sinagoga
avs, avsana v. haps, hapsana
azretli v. hazreti

babo, baba hipok. babaja, babajko, babuka (pers). — otac
badanj — velika šuplja klada što kroz nju teče voda, te obrće kolo na kašičari vodenici
badžak, batak (tur.) — noga, krak, bedro, stegno
baga (tur.) — 1. čvorugasta izraslina na nogama stoke; 2. žulj, kurije oko
bagav (tur.) — koji ima bage na nogama, koji boluje od baga
baglama (tur.) — šarka
Bajram (tur.) — muslimanski vjerski blagdan
bakračlija (tur.) — široki stremen, široke uzengije
bakšiš (pers.) — 1. dar, poklon; 2. napojnica, darak
balčak (tur.) — držak sablje ili mača
balija (ar.) — 1. muslimanski seljak, primitivan, prost čovjek koji ne pripada plemstvu i obrazovanom svijetu; 2. pogrdan naziv za bosansko-hercegovačke muslimane; 3. naziv za sirova, neotesana, silovita čovjeka uopće
bamja (bamija, bamuja, bamlja) — 1. biljka Abelmoschus esculentus (L.); 2. jelo spravljeno od mahunastih plodova ove biljke
bankrotirati — najaviti i izvršiti stečaj; doživjeti ekonomsku propast; potpuno propasti
bar, barem (tur.) — makar u najmanju ruku
baril tal. (barile) — starija talijanska mjera za ulje, vino, brašno itd. različite veličine; burence, bačvica
Barjam v. Bajram
baša (tur.) — 1. starješina, poglavar, prvak, odličnik; 2. titula odličnijih građana; janjičar titula prostog janjičara
bašaluk (tur.) — 1. zvanje, dostojanstvo baše; 2. posjed baše
bašibozuk (tur.) — naoruažne grupe sastavljene od demobilisanih vojnika koje su se odmetale u pljačku. Naziv upotrebljavan pogrdno za tursku vojsku u našim zemljama
bauk — koji bauče, izmišljeno živo strašilo
bazilika (grč.) — građevina pravokutnog oblika kojoj se unutrašnjost sastoji od triju ili više uzdužnih prostorija (la-

đa), odijeljenih redovima kupola. Srednja lađa, koja je šira od pobočnih, uzdiže se iznad njih, tako da dobiva svjetlo iz prozora iznad njihovih krovova, a završava u polukružnoj izbočini (apsidi).

bazerđan, bazrđan, bazarđan (bazdrđan, bozdrđan) (pers.) — trgovac

bedem, beden (ar.) — 1. zid tvrđave; 2. planinski lanac, masiv

bedevija (ar.) — kobila arapske pasmine

beg (tur.) — 1. plemić, plemićka titula; 2. pridaje se muslimanskom imenu iz poštovanja iako nosilac nije plemić; 3. gospodin, gospodar, odličnik; 4. zapovjednik sandžaka = sandžakbeg

begenisati (tur.) — svidjeti se, dopasti se; izabrati nešto po svom ukusu

beglerbeg (tur.) — vrhovni vojni i civilni zapovjednik veće oblasti ili pokrajine, koja se sastojala od više sandžaka

begluk (tur.) — 1. begovsko imanje, begov posjed; begovo imanje koje nije u kmetskom odnosu, nego beg njim direktno upravlja ili ga izdaje u zakup; 2. državno imanje, državna blagajna, fiskus, erar; 3. sjedište, konak, čardak bega ili paše; 4. uredska zgrada, uredske prostorije gdje je sjedio beg 5. rad na beglučkom imanju

bejaz, bejas (beaz, behas) (ar.) — bijel

bekrija (ar.) — pijanica, lola

belaj (ar.) — nesreća, zlo, jad, nevolja, patnja, muka, napast

beluk, benluk (belnuk, benuk) (tur.) — 1. jelek, ženski fermen; vrsta suknene odjeće, ženske i muške, s rukavima ili bez njih

bendeš — ime iz zagonetaka

benluk v. beluk

bensilah, benselah, bensilaj, bensilav (tur.-ar.) — širok kožni opasač, pojas, koji sprijeda ima više pregradaka za papire, novac, duhankesu, noževe, oružje

berat (ar.) — 1. carski dekret, ukaz, povelja, kojim se dodjeljuju zvanja, odlikovanja, privilegija, dobra; 2. dekret, povelja, dozvola

bešika (tur.) — kolijevka

bešlija (tur.) — pripadnik plaćene konjice, navalni konjanici

bešluk (tur.) — 1. turski stari kovani novac od pet groša, para; 2. predmet u dužini od pet aršina, u vrijednosti pet groša, težini pet oka itd.

bez (ar.) — 1. platno; 2. pamučno platno domaće izrade

bezbeli (tur.-ar.) — sigurno, zaista, bez sumnje, dabogme, dakako, svakako, naravno

bezistan, bezisten (ar.-per.) — pokriven trg, pokrivna čaršija u kojoj se nalaze radnje sa manufakturnom i galanterijskom robom

biga — svežanj, snop

biljur, bilur (ar.) — kristal

bimbaša, binbaša (tur.) — major, zapovjednik tabora u turskoj vojsci

binjadžija (binjadžija) (tur.) — dobar, vješt jahač
binjek, binjak (tur.) — 1. jahaći konj: binjek (kamen) »binjnjektaš«
binjiš, biniš (tur.) — široki ogrtač od čohe (ponajviše crvene) s dugim rukavima
birtuglija (bir-tuglija) (tur.-pers.) — paša sa jednim tugom
bisage (lat.) — dvostruka torba, dvije sastavljene torbe koje se prte preko ramena ili se vješaju o sedlo
bječva — čarapa, ženska dokoljenica (u Hrv.)
blazina — perina, uzglavlje
bogaz (tur.) — 1. grlo, grkljan, guša, ždrijelo; 2. grlo, vrat suda za vodu; 3. otvoreni gornji dio mangale; 4. klanac, tjesnac, tijesan planinski prolaz
bojali (tur.) — obojen
borija (tur.) — truba
bostan (pers.) — 1. vrt, bašča; 2. lubenice i dinje
bostandžija (pers.—tur.) — vrtlar
boščaluk (bohčaluk, bokčaluk) (pers.—tur.) — dar koji se sastoji od odjevnih predmeta zamotanih u jedan komad platna u bošču. Starinski boščaluk sadrži: gaće, košulju, čevru i jagluk ili učkur od svilenog beza vezen zlatom. Boščaluk poklanja mlada mladoženji, mladoženjinoj rodbini i svatovima, vlasnik novosagrađene kuće majstorima, dijete hodži kada hatmu učini
brašljenica, brašnjenica — jelo što se nosi na put
breče — drop, komina
breša, brešakinja, breška — puška iz Breše (Brescia) grada u Italiji
broćiti — bojiti u broću
bubina — augmentativ od buba; znači što i buba
budža (ar.) — 1. rupa, jama; 2. zatvor
bugarije — vrsta narodne tambure. Slična bugariji.
bujruntija, bujrultija, bujruldija (buruntija) (tur.) — naredba, zapovjedno pismo paše, valije
bukagije (tur.) — okov na nogama zatvoreniku u tamnici
Bukovina — pokrajina na sjevernom podnožju Karpata
bula (tur.) — 1. muslimanska žena; 2. udata žena
bulja — kukuruzno zrno na vatri raskokano, kokica
buljuk (tur.) — 1. četa vojske, kompanija (kod janjičara obično sto ljudi); 2. odred, dio, razdjeljak; 3. jato, skupina, grupa
buljukbaša, buljubaša, buljumbaša (tur.) — 1. u janjičara zapovjednik buljuka, oficir u rangu juzbaše, kapetana; 2. vodnik, zapovjednik jednog buljuka uopće
burmut (tur.) — duhan u prahu koji se upotrebljava ušmrkavanjem
butum, butun (tur.) — sav, čitav, cio

carevica — sitan novac
cekin (tal. zecchino /prema Zecca/ — kovnica u Veneciji) — dukat, zlatnik

credo v. kredo
cvancik (njem. — nekadašnji novac od dvadeset krajcara
čador, šator (pers.) — šator
čakija (tur.) — džepni nožić, perorez
čakšire (tur.) — vrsta istočnjačke muške donje odjeće sa dugim turom i uskim nogavicama koje se kopčaju sa strane. Prave se od čohe ili sukna.
čalma (tur.) — platno omotano oko fesa ili koje druge slične kape, saruk, ahmedija
čanak (tur.) — drvena zdjela
čaratanija — radnja gatareva
čarati — gatati
čardak (pers.) — 1. kuća okružena baščama, dvorac, ljetnikovac; 2. drvena zgrada na stuboviam; 3. velika soba na spratu sa lijepim vidikom; u Srbiji sporedna zgrada ili trijem (doksat)
časlovac — knjiga s molitvama što se čitaju na časovima
čatal (ćatal) (tur.) — dvostruki jular ili uzda sa dva povodca koja služi za ukroćenje silovita konja
čatija v. čatkija
čatkija, čatija (tur.) — 1. tanko svileno platno kojim se pokriva nevjesta (mlada), duvak; 2. vrsta ženskog prekrivača
čauš (tur.) — 1. U prvo doba osmanlijske države čauši su imali rang oficira, te su bili carski pobočnici i javeri (ađutanti). U janjičarskoj vojsci čauši su bili niži zapovjednici, i to čauši podnarednici, a baščauši i čaušbaše narednici i vodnici. Čauši su kao prenosioci naredaba u službi cara, paše, vezira i ostalih viših zapovjednika. 2. čauši su bili i u sastavu turske vojne glazbe; 3. pomoćnik ćehaje u zanatlijskoj organizaciji, esnafu, koji je izvršavao naloge ćehaje; 4. čuvar telegrafske linije; 5. vođa svatova koji se brine o redu u svatovima; 6. šaljivčina koji razveseljava
čavlen — čavlen put, put kuda (čavlima) potkovani konji idu
čavlenik — put kud (čavlima) potkovani konji idu
čebedžija v. ćebedžija
čehra (pers.) — lice, izgled lica, fizionomija
čeiz, čejiz, čejz (ar.) — djevojačka oprema koju nevjesta donosi u mladoženjinu kuću
čekrk (tur.) — 1. mašina na kojoj se izrađuju predmeti od drveta; 2. sprava za dizanje tereta; 3. naprava za sukanje prediva; 4. uopće ono što se vrti i okreće kao čekrk
čelebija (tur.?) — gospodin, otmjen i lijepo odgojen čovjek; titula mladića plemićkog roda.
čelenka (tur.) — vrsta perjanice napravljena od zlata ili srebra u obliku spojenih pera, ponekad ukrašena dragim kamenjem.
čemerli — gorak, čemeran
čengele (pers.) — 1. gvozdene kuke; 2. vješala napravljena od gvozdenih kuka

čengija (pers.) — kafanska igračica, plesačica
čeprkuša — brbljavo čeljade žensko ili muško
čibuk (tur.) — kamiš, cijev sa lulicom na jednom kraju koja služi za pušenje
čifluk, čiftluk, čitluk (čivlak) (pers.-tur.) — vrsta feudalnog posjeda koji gospodar obrađuje sam ili ga daje u zakup čifčiji
čifluk-sahibija, čitluč-sahibija (pers. tur.-ar.) — gospodar, vlasnik čifluka, (aga, beg)
čift, čivt (pers.) — 1. par, dvoje; 2. táko
čifta (pers.) — udarac konja, mazge ili magarca stražnjim nogama
čiftijane, čintijane, čivtijane (pers.-tur.) — ženske gaće, vrsta dimija; dodatne nogavice pri dnu dimija koje su od drukčijeg platna od onog u dimija
Čifut, Čifutin (Čivut, Čivutin) (jevr.) — 1. Jevrej; 2. škrtac
čilaš (tur.) — pjegav, bobičast konj
čit (tur.) — šarena pamučna tkanina, basma, cic
čitluk, čitluk-sahibija v. čifluk, čifluk-sahibija
čiviluk (tur.) — vješalica
čoha, čoja (pers.) — sukno bolje vrste, mekše i ljepše
čomaga (tur.) — toljaga, batina sa kvrgom (čvorom) na jednom kraju
čunak (pers.) — 1. vodovodna cijev; 2. maleno izdubeno korito u kojem se nalazi namotana cijev, koje se prilikom tkanja na stanu probacuje kroz uvodne niti s jednog kraja na drugi

ćaba (ar.) — 1. hodočašće do Ćabe; 2. svetilište uopće, u pravom i prenesenom smislu
ćage (pers.) — 1. papir, hartija; 2. napisano pisamce, potvrda; 3. papirni omot u kom se u trgovini drži pamuk, omot kupovnog pamuka
ćahabeg v. ćehaja
ćar (pers.) — dobitak, zarada
ćebedžija (čebedžija) (tur.) — zanatlija koji se bavi valjanjem, izradom ćebadi
ćefenak, ćepenak (tur.) — krilo, kanat starinskog dućana koje služi mjesto vrata
ćehaja (ćeaja) (pers.) — 1. pomoćnik, zastupnik vezira, paše, defterdara ili kojeg drugog velikodostojnika u Turskoj Carevini; 2. cehmajstor, starješina jednog esnafa
ćehra v. čehra
ćemane, ćimane (pers.) — violina
ćemerli (pogr. čemerli) (pers.-turski) — sagrađeno na ćemer, na svod
ćenar (pers.) — 1. rub, okolica, ivica, kraj, prikrajak; margina; 2. kraj, krajina, periferija; 3. vrsta prostirke: uski ćilim, struka, koja se prostire po krajevima sobe da pokrije praznine koje ćilim nije pokrio; 4. vrsta beza, pa-

mučnog platna, koji ima okolicu, odnosno znak na rubovima, te odjeća od tankog beza
ćiftijane (pogr.) v. čiftijane
ćispet, ćisvet, kisvet (ar.-tur.) — odjeća, odijelo; gizda
ćitab, ćitap, kitab (ar.) — knjiga; zakon; knjiga koja sadrži vjerska učenja i propise, kur'an, biblija
ćopekluk, kopekluk (tur.) — pasjaluk, obijest
ćorda, đorda (pers.) — sablja
ćoso, ćosa (pers.) — 1. muškarac rijetke brade i brkove, ili u koga ne rastu brada i brkovi, abarbis; 2. mudar čovjek, lukavac
ćufter (tur.) — vrsta slatkog jela koje se pravi od grožđanog mošta
ćulum (pers.) — topuz, buzdovan
ćulumak (pers.) — mali topuz, mali buzdovan
ćumez (tur.) — kokošinjac
ćurak (tur.) — muški kaput postavljen i opšiven krznom, bunda, kožuh
ćurčija (tur.) — 1. obrtnik koji pravi ćurkove i druge krznene predmete; 2. trgovac krznom, krznar

dabulhana, dabulana, davulhana, daulhana (dambulhana, danburana) (ar.-pers.) — banda, glazba koja se sastoji od daulbasa ili talambasa, bubnjeva i zurli. Nekad se i jedan ili dva od ovih instrumenata naziva dabulhana
dahija, daija (tur.) — silnik koji je nedisciplinovan u odnosu na vlast i državne zakone, a tiranin prema narodu
dahira v. daira
daidža, dajidža, dajdža i daidža (tur.) — ujak, materin brat
daira (dahira) (ar.) — 1. dvorana cara ili velikaša za vijećanje ili za primanje; službena kancelarija, ured; 2. skup zbog; 3. sazivanje i sabiranje džinova (demona)
damar (tur.) — žila (arterija i vena); živac; bilo, puls
daulbaz daulbas, davulbaz, talambas, talanbas, tulumbaz, dovulbas (ar.-pers.) — 1. naročita vrsta bubnja od tuča u obliku čanka ili duboke ćase sa razapetom kožom; 2. bubanj uopće
definitor (lat.) — jedan od najviših činova u katoličkoj redovničkoj hijerarhiji, (uz bok provincijala)
Delfi — starogrčko proročište u kojem je proricala Pitija
delfički orakul — delfijsko proročište
demiskija, demišćija v. dimiskija
demir (tur.) — 1. gvožđe, željezo; 2. gvozdena šipka u prozorskih rešetaka: »demir pendžer« — prozor koji ima željezne rešetke
derviš (pers.) — 1. pripadnik derviškog reda, sekte (tarika). Derviške sekte ili tarici su razni načini vršenja pobožnosti putem specijalnih obreda; skroman, povučen i pobožan čovjek
dever (ar.) — 1. borba kroz život, borba sa životnim nezgodama, život pod slabim okolnostima, kuburenje; 2. životno

zbivanje, životne tegobe, zaokupljenost životnim brigama; 3. muka, nevolja, neugodan doživljaj

devlet (devljet) (ar.) — 1. carevina, carstvo, država; 2. car; 3. sreća, zadovoljstvo, blagostanje

dijakritički znak (grč.) — nadredni znak na slovima kojim se razlikuju jedna od drugih (znak za razlikovanje š, č od s, c itd.)

dilber (pers.) — 1. kao imenica: dragan, ljubljenik, ljepotan; 2. kao pridjev — lijep, krasan, zanosan

dimiskija, dimiškinja, dimišćija, demiskija, demišćija, damaskinja (ar.) — sablja izrađena u Damasku

din (pers.) — vjera, vjerozakon

din-dušman (pers.) — vjerski neprijatelj; zakleti neprijatelj; zakleti protivnik

dipliti — svirati u diple

dirluk (tur.) — plata, egzistencija; ono što je potrebno za izdržavanje

dišari! dišeri! dišer! (tur.) — napolje! van!

divan (ar. i pers.) — 1. vijeće, skupština, savjet; carsko ili vezirsko vijeće, državni savjet; 2. dvor, kuća; carski dvor, carsko prijestolje, dvor vezira li paše; 3. razgovor, besjedenje; riječ; 4. vrsta sofe, kanabeta, otoman, sećija; 5. zbornik ili zbirka pjesama;

divanija (pers.) — blesast, sulud, lakouman

divit (ar.) — pernica sa tintarnicom zajedno

dizdar, dizdarac (pers.) — zapovjednik tvrđave, zapovjednik utvrđenog grada

dizgin, dizđin, (dizgen, dizgun) (tur.) — kajiš, kožni povodac od uzde

dram (grč.) — mjera za težinu: 1/400 oke, tačnije: 3,207 grama

dolaf, dolap (pers.) — 1. nepomični ormar sa policama, pričvršćen uza zid ili uzidan u zidu; postrojenje za navodnjavanje, kolo na rijeci

dolama (tur.) — vrsta starinske muške i ženske nošnje, slična kaputa, od ljubičaste (mor), zelene ili crvene čohe, sa dugim rukavima koji su zatvoreni ili razrezani, otvoreni (sa čevkenima), tako da vise ili se straga sapnu jedan za drugi da ne smetaju i da su ruke slobodne. Obično je do koljena, a može biti i duža. Dolamu su nosili janjičari, a kasnije je dobila značaj svečane narodne nošnje.

dova (ar.) — 1. molitva bogu; 2. blagoslov

dovu činiti — moliti se bogu

Druzi — narod u južnim dijelovima Sirije i Libanona, u etničkom pogledu Arapi

dukat (tal.) — zlatnik, cekin; zlatni novac

duman (tur.) — 1. dim, magla; prašina; 2. fig.: briga, zamagljenost misli, kao polusan

duvar (pers.) — zid

džada (ar.) — cesta, drum, put
džamadan, džemadan (pers.) — vrsta muškog zatvorenog prsluka koji se oblači na anteriju ili košulju; pravi se od čohe ili kadife, a ukrašen je gajtanima, srmom i dr.
džanum (pers.-tur.) uzrečica: dušo si mi draga, dušo draga
džebhana, džebana, džepana (ar.-pers.) — municija, oružna sprema
džeferdar, džeferdan, dževherdar (dževerdar, dževerdan, džehverdar, džehvedan) (pers.) — vrsta starinske puške ukrašene sedefom i dragim kamenjem
džehenem (džeenem) (jevr.) — pakao
dželep (ar.) — stado, krdo stoke
džemat (ar.) — 1. skupina, društvo, zajednica; 2. skup ljudi koji zajednički obavljaju molitvu; 3. muslimanska vjerska općina; područje jedne džamije ili jednog imama, ili jednog muhtara (starješine mahale); općina uopće
dženjak, dženak, džanak, (pers.) — bitka, okršaj, borba
dževab, dževap (ar.) — odgovor
džilit (ar.) — 1. kratak štap sa kvrgom na jednom kraju kao u topuza (zapravo čomaga) koji konjanici u istoimenoj igri bacaju jedan na drugog kao što se baca koplje; 2. vrsta konjičke igre
džilitati se — 1. bacati se džilitom; 2. fig. skočiti, baciti se tijelom
džin (ar.) — 1. nevidljivo duhovno biće, duh, demon; 2. div; 3. fig. udarljiv i nemiran, ali dosjetljiv i bistar čovjek ili dijete

đakon (grč.) — crkvena osoba koja još nije rukopoložena za svećenika
đaur, đaurin, đavur (pers.) — nemusliman, nevjernik; kršćanin
đeisija, đejisija, đejsija (tur.) — odjeća, ruho, odijelo
đela, gela (tur.) — hodi, izvoli, dobro došao
đemija, gemija (tur.) — lađa, brod
đerdan, gerdan (pers.) — ogrlica
đerđef, đerđev (tur.) — drvena naprava: okvir četverougaonog oblika na kojem je razapeto platno po kome se veze
đogat, đogo (tur.) — bjelkast konj, bijelac, bjelaš
đul (pers.) — ruža, ružica
đulsija, đuls (pers.-tur.) — razvodnjeni ekstrakt ruže, ružina vodica
đumišlija (tur.) — srebren predmet
đumruk (đumluk) (lat.) — carina, trošarina, taksa za prolaz
đumrukdžija, đumrugdžija, (đumlugdžija) (lat.-rur.) — carinik, trošarinac
đuvegija, đuveglija (tur.) — mladoženja
đevez (tur.) — zatvorenocrven, crveno-ljubičast
đuzel (tur. — 1. lijep, krasan; 2. ljepotica, dragana

efendija i efendi (grč.) — 1. gospodin, gospodar; 2. titula muslimanskog svećenika ili vjerski obrazovanog muslimana

egav v. heraveglen (jeglen) (tur.) — razgovor, sobet, zabava u prijateljaskom razgovoru
ekmekčija, ekmeščija ekmedžija (tur.) — pekar
elbet, elbete, elbetena; helbet, helbete, helbetena (ar.) — 1. svakako, sigurno, bez sumnje; 2. eda, jada, nadati se
endek v. hendek
eparhija (grč.) — crkveno-administrativni okrug pod upravom episkopa
episkop (grč.) — biskup, treći stupanj pravoslavne hijerahije (viši od đakona i jereja), osoba koja rukovodi svećenstvom jednog crkveno-administrativnog okruga
Erdelj — Transilvanija, Sedmogradska oblast u Rumunjskoj. Omeđena na istoku pristrancima Istočnih Karpata, na jugu Južnih Karpata, na zapadu Zapadnorumunjskim gorama
esap, esapiti v. hesab, hesabiti
eski, ešći (tur) — star
evlija (ar.) — sveti čovjek, »dobri«
ezan (ar.) — poziv (zov) na molitvu koji upućuje (uči) mujezin na arapskom jeziku sa džamijske munare

faklja — nakit na kalpaku, ne zna se kakav
ferman (verman) (pers.) — 1. sultanov ukaz, sultanova naredba, carska zapovijest; 2. fig. dugačko pismo
fermen (tur.) — dio stare narodne nošnje, vrsta prsluka, od čohe, kadife ili šajaka, izvezen gajtanima, sprijeda sasvim otvoren i ne skopčava se
fes (ar.) — kupasta kapa bez oboda koju nose muslimani
fesliđan, fesliđen, fesligen (feslidžan) (grč.) — bosiljak
feth, fet (ar.) — 1. osvajanje, osvojenje; 2. tursko osvojenje Bosne
fetva (ar.) — pravno rješenje ili upute (decizija) dana u obliku odgovora kako da se riješi izvjesno šerijatsko pitanje
findžan, fildžan (pers.) — šoljica za crnu kafu
fino-fes (tal.-ar.) — lijepi fes
fišek (tur.) — 1. naboj, metak za pušku; 2. papirnata kesica
forteca (tal. fortezza) — tvrđava
fučija (grč.) — drvena posuda slična burencetu u kojoj se drži voda, pekmez i sl.
fudljika — drvo od koga se čibuk gradi
fundacija (lat.) — zaklada, zadužbina, fond

gabela (tal.) — 1. carina, trošarina, dažbina; mitnica, malta
gadar (ar.) — nasilje, pohara; upropašćenje, šteta, zlo
gajret (gairet, garjet) (ar.) — nastojanje, zauzimanje, revnost; pomoć; zagrijanost, privrženost
gajtan (grč.) — pamučna ili svilena upredena ili pletena vrpca koja služi za porubljivanje i ukrašavanje odjeće.
galera v. galija
galija (tal.) — starinski brod na vesla na kome su veslali kažnjenici

galonja — galičast vo
gela v. đela
gloria (lat.) — stavak misne skladbe
gne — gospodine (skraćenica)
gobelja — naplatak, klin što drži naplatke u točka jedan za drugi
greblje — groblje
groš (lat.) — turski sitni novac od 40 para (akči) odnosno od 1/100 lir. vrijednosti

haber (habar, aber) (ar.) — 1. vijest, glas, obavijest; 2. saznanje, pojam; mar, osjećaj
harberdar (aberdar, haberdak) (ar.-pers.) — 1. vjesnik, glasonoša, glasnik; 2. top ili puška »oglasnik«, »obavještajac«
hadet v. adet
hadum, hadumac (adum, adumac) (ar.) — evnuh, uškopljenik
hahambaša (jevr.-tur.) — veliki rabin
hair, hajir, hajr (air, ajir, ajr) (ar.) — 1. sreća, dobro; 2. dobrota, korist; 3. dobro djelo dobotvorna ustanova, zadužbina
hair! (air!) (ar.) — ne!
hajati — mariti za koga ili što
hak (ar) (ar.) — 1. pravo, pravda, istina; 2. zasluga; 3. određeni do prinosa zemlje koji je čifčija davao vlasniku zemlje — agi ili begu
halaliti (alaliti) — 1. oprostiti; 2. pokloniti
halka, alka (ar.) — 1. kolut, karika, obruč; 2. krug; 3. burma, vitica
ham — ajam, prednji kraj od samara, što stoji upregnutu konju oko vrata
hamajlija (amajlija amalija) (ar.) — 1. zapis zavijen u platno ili kožu, obično u obliku trokuta, koji se nosi uza se privezan na mišicu ruke, obješen o vratu ispod odijela ili prišiven na odjeću; amulet, talisman. Mjesto zapisa može biti zavijena i neka druga stvarčica koja, po narodnom vjerovanju, štiti od uroka, bolesti i drugih nezgoda; 2. mala knjižica sa izrekama iz kur'ana i molitvama na arapskom jeziku
hamal (amal) (ar.) — nosač
han (an) (pers.) — zgrada koja služi za prenoćište putnika, svratište
hadžija (andžija) (pers.-tur.) — onaj koji drži han
haps (aps, apst, havs havst, avs, avst) (ar.) — zatvor
harač, harč (arač, arč) (ar.) — 1. trošak, izdatak
harač (arač) (ar.) — glavarina, vrsta ličnog poreza koji se za turske vladavine ubirao od muškaraca nemuslimana
haračlija (aračlija) (ar.-tur.) — onaj koji ubire harač, poreznik
harambaša (arambaša) (ar.-tur.) — vođa hajduka, hajdučki poglavica, starješina hajdučke čete; vođa odmetnika, razbojnika

haramija (aramija) (ar.) — razbojnik, bandit; hajduk
harčiti, arčiti — trošiti
harem (arem) (ar.) — 1. žensko odjejenje u muslimanskoj kući gdje je stranim muškarcima zabranjeno ulaziti; 2. odrasla ženska čeljad, žena, domaćica; 3. ograđeno džamijsko dvorište koje je često jednim dijelom i groblje
haremluk (aremluk) (ar.) — 1. žensko odjeljenje u muslimanskoj kući. Stare muslimanske kuće imale su odjeljenje za žensku čeljad »harem« ili »har emluk« u koje strani muškarci, koji nisu ukućani ili srodnici, nisu zalazili, i muško odjeljenje »selamluk«, gdje su se primali gosti muškarci; 2. groblje, osobito groblje uz džamiju
harluk, arluk (ar.-tur.) — vrednoća, valjanost
hasura (aura) (ar.) — prostirač ispleten od meke trstike, šaše ili rogozine
haša (aša) (ar.) — lijepo ukrašen vezeni konjski pokrivač kojim se pokriva sedlo i sapi konja
hašluk (ašluk) (ar.-tur.) — trošak, novac za trošenje, novac za podmirenje troškova
hat v. at
hatar, hator, hater, hatur (atur, ator, hajter, ajter) (ar.) — 1. misao, pamet, pamćenje sjećanje; 2. ljubav, volja želja; 3. žao (mi je); 4. pristrasnost
hatardžija, haterdžija, hatordžija, haturdžija (ar.-tur.) — onaj koji radi po hataru, tj. pristrano, po svojoj ličnoj naklonosti
hatihumajun (ar.-pers.) — svečana povelja (ferman) turskog sultana (prvobitno vlastoručno sultanovo pismo). Poznat je Hatihumajun sultana Abdul-Madžida od 18. 2. 1856. g. kojim se garantuju vjerske slobode hrišćana u Turskoj Carevini
hatišerif (ar.) — isto što i hatihumajun
haznadar, haznedar (aznadar), (ar.-pers.) — čuvar riznice, blagajnik
hazreti (ar.) — sveti, uzvišeni, poštovani
hazurola (hazurala, azurola, azurala) (ar.-tur.) — spremni da ste, spremajte se!
hendek (endek, jendek) (pers.) — opkop, rov iskopan oko zidina utvrđenog grada
herav, herlav, hegav, erav, erlav, egav (tur.) — kao pridjev: kriv iskrivljen nagnut na jednu stranu; 2. kao prilog: krivo, nakrivo
hesab, hesap (esab, esap, jesap) (ar.) — račun, broj, procjena
hindat v. indat hodža (odža) (pers.) — muslimanski svećenik; vjeroučitelj
hizmet (izmet) (ar.) — služba, dvorba, podvorenje, usluga
hojrat, horjat, hojratin, horjatin (ojrat, orjat, hurjat, ojratin, orjatin) (ngrč.) — prost čovek, seljak, neotesanac, prostak
horda (tur.) 1. kod skitničkih plemena zajednica od nekoliko porodica; 2. fig. divlja gomila, neobuzdana rulja, čopor
hošđeldija, hožđeldija, hošgeldija, hozgeldija (pers.-tur.) — dobrodošlica

hrisovulja (grč.) — zlatna bula, vrsta vladarskog pismenog akta velike vrijednosti
hrka (ar.) — gornja haljina od raznih tkanina, naložena pamukom i praošivena pamuklija
hrkać — rkać, ovako kršćani u Dalmaciji zovu rišćane
hrz, herz v. rz
hufman (njem.) — rudar

ibrišim (pers.) — 1. vrsta svilenog konca; 2. »ibrišim-pamuk«, najtanji i najfiniji pamuk; »ibrišim-kajasa« — kajasa od ibrišima
ićindija, ikindija (jećindija, jekindija) (tur.) — treća po redu dnevna molitva muslimana. Obavlja se oko sredine vremena između podneva i zalaza sunca. Isto se zove i dio dana kada se molitva obavlja.
ićituglija, ićtuglija (tur.-pers.) — 1. paša sa dva tuga; 2. fig. čovjek sa dvije žene
iftira (ar.) potvora, kleveta, objeda
ilam (ar.) — sudska odluka koju izdaje kadija; zvanično rješenje
ilika, ilike (tur.) — rupica ili petlja na odijelu za koju se zakopčava dugme. Radi ukrasa, ponekd su izrađene od gajtana ili kakvog metala.
imam (ar.) — 1. muslimanski svećenik koji predvodi zajedničku molitvu; 2. lice koje rukovodi zajedničkim klanjanjem (molitvom); 3. titula velikih islamskih učenjaka;
iman (ar.) — vjerovanje u jednog boga
inad, inat (ar.) — kapric; prkos, tvrdoglavost, upornost u protivljenju; svađa, zavada
indat, imdat (hindat) (ar.) — pomoć (u novcu ,hrani, ljudstvu, vojnoj opskrbi)
inkvizitor (lat.) — član suda inkvizicije; okrutan čovjek, mučitelj, strog sudac
investitura (lat.) — uvođenje u posjed ili pravo
Ipek (tur.) — Peć
istifan, istivan (grč.) — mladinski, nevjestinski vijenac
istolkovati — istumačiti
išaret (ar.) — gestikulacija; predosjeća, znak
izmet v. hizmet
izun (izum) (ar.) — dozvola, dopuštenje, privola, pristanak

jabandžija (jebandžija) (pers.-tur.) — stranac, tuđin
jacija (tur.) — 1. vrijeme (doba) oko dva sata poslije zalaza sunca, kada se klanja istoimena muslimanska molitva; 2. noćna muslimanska molitva koja se klanja oko dva sata iza zalaza sunca. (U narodnim pjesmama spominju se prve ili male jacije, dva sata iza zalaza sunca, i kasne ili velike jacije, doba iza pola noći do prije zore, u koje se može moliti ova molitva.)

jafta (japta javta, jalta) (pers.) — 1. tabla sa natpisom; cedulja, etiketa pismeni raspored; 2. odjeljenje, odred, grupa; grupa sela koja pripadaju manjoj općini ili džematu
jagluk (jaglak, jaglek) (tur.) — duguljasti rubac od finog beza zlatom izvezen na jednom uglu
Jaguman — muško ime izmišljeno u narodnoj zagoneci
Jahudija v. Jehudija
janjičari, jenjičari, janičari, janjičar (tur.) — poznati rod turske vojske koju je osnovao sultan Orhan 1328.g. U početku su vonici regrutirani od pomuslimanjenih hrišćana. Ukinuti su uvođenjem nizama 1826. g. za vlade Mahmuda Drugog.
jaramaz, jaramazin (tur.) — nevaljalac, nepristojan, nemiran, nestašan
jàrak (tur.) — oružje, bojna oprema
járak (tur.) — prokop za odvođenje vode
jaran (pers.) — prijatelj, drug
jarina — vuna od jaganjaca
Jasija — Jaš
jatagan (tur.) — dugi krivi nož poput sablje koji se nosi za bensilahom; handžar
jauklija (tur.) — draga, voljena djevojka, odabranica
javta v. jafta
jazija (tur.) — 1. pismo, pisanje, natpis, ono što je napisano; 2. u kovanog novca ona strana na kojoj je brojem označena vrijednost
jazuk (tur.) — 1. šteta; 2. šteta! žalibože! na sramotu!
ječerma (tur.) — dio muške nošnje
jedek (tur.) 1. povodac od julara; uže kojim se vodi konj u povodu; 2. dugo uže za pripinjanje konja, da može pasti na livadi, a da ne pobjegne; 3. uže, konopac, ono što se drži u rezrvi za slučaj potrebe, osobito konj koji se u povodu vodi kao rezerva; igra »jedeka«: podijele se igrači na dvije grupe, pa jedni vuku konopac na jednu, drugi na drugu stranu
Jehudija (Jahudija) (jevr.) — Jevrejin
jemenija (emenija) (ar.) — rubac (marama) od tankog platna, išarana granama, kojim se povezuje glava
jenjičari v. janjičari
jol (tur.) — 1. put, staza; 2. staza kod mutapčija
jol-teskera (tur.-ar.) — propusnica, pasoš
jular, ular (grč.) — oglavina i povodac za konja od užeta
jerban — u zagonetkama, (ždral)
juzbaša (tur.) — kapetan, zapovjednik

kabil (ar.) — 1. mogućan; 2. moguće
kabul (ar.) — primljen, uslišan, prihvaćen
kadar, kader (ar.) — mogućan, sposoban, koji je u stanju da učini
kadifa (ar.) — svilena baršunasta tkanina; svileni rutavi samt

kadija (ar.) — šerijatski sudija
kadiluk (ar.-tur.) — 1. kadijsko zvanje; 2. nadležno područje jednog kadije, srez
kaduna, kada, kade (tur.) — gospođa, ugledna žena; dobra domaćica
kahve-odžak, kahvodžak (ar.-tur.) — 1. otvoreni odžak koji služi samo za kuhanje kafe; 2. manja soba u društvenim prostorijama ili ustanovi u kojoj se kuha kafa
kaik, kajik, kajak (tur.) — čamac, čun
kail, kajil (kaio) (ar.) — sporazuman, voljan
kaima, kajiam (ar.) — turski papirni novac
kain, kajin (tur.) — šura, ženin brat
kajasa i kajas (tur.) — kožna uzica; remen
kajda (ar.) — 1. melodija; 2. muzička nota
kajmekam, kajmakan (ar.) — zastupnik vezira ili valije u jednom upravnom području ili u nekoj dužnosti; sreski načelnik
kajsar, kajser (lat.) — crveni sahtijan, crveno obojena učinjena koža od koze
kalac — mlada trava
kalajdžija (tur.) obrtnik koji kalajiše suđe
kalauz, kalavuz (tur.) — 1. putovođa, vodič; 2. poseban ključ kojim se može otvoriti svaka brava
kalčine (tal.) — dokoljenice od abe, suknene bijele dokoljenice koje se nose u čizmama
kaldrma (grč.) — kamenom popločan put ili avlija
kalem, kalam (grč.) — 1. olovka, pero od trstike; 2. mosur, cijev, cjevčica za namotavanje niti, konca, žice; 3. cjepivo, navrtak kojim se voćka oplemenjava; mlada oplemenjena biljka; 4. alatka od čelika za šaranje
kalež (lat.) — čaša osobita oblika koja se upotrebljava pri bogoslužju u katolika, u pravoslavnih putir
kalpak (tur.) — 1. vrsta kape: vojnička kapa kod koje je obod od krzna; 2. kaciga
kamiš (tur.) — trstika, štap od dugog čibuka, čibuk
kanat (tur.) — krilo
kantar (lat.) — starinska sprava za mjerenje težine
kapidžija (tur.) — vratar
kapija (tur.) — 1. vrata; 2. fig.: dvor (carski)
kapudanpaša (tal.-tur.) — ministar mornarice u Turskoj Carevini
karaduzen (tur.) — vrsta male tambure od četiri žice
karan — kola
kasaba (ar.) — varoš, manji provincijski grad
kaštiga (lat.) — kazna
katana (madž.) — husar, naoružani vojnik-konjanik
katmer (tur.) — cvijet karanfil, Dianthus L.
katura (tur.) — mazga
kauk (tur.) — kapa od debele vunene ili pamučne tkanine oko koje je omotana uska čalma

kaur, kaurin (pers.) — 1. isto što i đaur; pokatkad ova riječ označava katolike ili Latine
kavaz (gavaz) (ar.) — stražar, pandur; sudski pozivar; tjelohranitelj kod velikodostojnika, a naročito kod stranih diplomatskih predstavnika u Turskoj Carevini
kazan (pers.) — veliki bakreni kotao koji ima sa strane ručke za nošenje
kerep (madž.) — 1. skela od više povezanih lađa; 2. dno ili lađa na kojoj stoji mlin
kesedžija, ćesedžija (tur.) — 1. onaj koji siječe, koji odsijeca; 2. fig.: junak, dobar borac
kesim, ćesim (tur.) — najam, najamnina; ugovor o davanju krave na ishranu i korišćenje, s tim da zakupac ima da plati vlasniku izvjesnu količinu mliječnih proizvoda, prema pogodbi. Kesimom se naziva i onaj mliječni proizvod koji vlasnik prima. Obično se kesim daje u maslu. Priplod od krave koja je data »na kesim« ili »pod kesim« polove, prema običaju, ako nije što drugo ugovoreno vlasnik i zakupac.
keva — 1. velika drvena kašika za zahvatanje brašna; 2. štap savijen na vrhu
kika — kosa, perčin, pletenica
kiridžija, ćiridžija (ar.-tur.) — kirijaš, onaj koji s konjima i kolima prevozi robu uz nagradu
kismet, krsmet (ar.) — sudbina
kirije elejson (grč.) — »Gospodine smiluj se«; prve riječi katoličkih litanija i početni, pristupi dio mise; često i naziv muzičkih kompozicija koje prate jutarnje bogosložje
kleđen, kleden — u narodnoj zagoneci — nos
klember — zvono, u narodnoj pripovijeci
klerik, klirik (grč.) — učenik bogoslovije, svećenički pripravnik
kolan (tur.) — 1. jednostruki ženski pojas; 2. jednostruki muški pojas; 3. konjski pojas koji drži sedlo ili samr čvrsto uz konja
kolegij, kolegijum (lat.) — 1. službeno određena grupa osoba koje sačinjavaju neki administrativni, upravni ili savjetodavni organ; 2. predavanja iz jednog predmeta na visokim školama
kolonel, kolonelo — pukovnik
koluma (lat.) — stupac, štampana strana
komac — strmen, strmac, strmenica
konak (tur.) — 1. prenoćište, noćište; 2. jednodnevno putovanje, dan hoda; 3. bolja kuća, kuća kakvog uglednog domaćina; 4. zgrada valije ili kojeg drugog visokog turskog upravnog ili vojnog zapovjednika; saraj, dvor, rezidencija; 5. muško odjeljenje; muška kuća
konakdžija, konagdžija (tur.) — onaj koji je zanoćio kod drugog, gost na prenoćištu, konačar
koncesija (lat.) — ugovor kojim država ili municipalna vlast pod određenim uvjetima daje na korišćenje poduzeća ili

zemlju s pravom vađenja korisnih ruda, gradnje poduzeća itd.; dopuštenje, ustupanje, ustupak, povlastica

konzistorija (lat.) — 1. vijeće kardinala; 2. savjetno vijeće biskupovo u stvarima uprave biskupije; 3. vrhovna duhovna vlast

kopča, kovča (tur.) — sprava, sveza, metalna kukica i mali metalni kolutić za koji se kukica zadijeva

koporan (tal.) — 1. gornji kaput od domaćeg sukna; 2. vojnička bluza

koran v. kur'an

košer (hebr.) — čist, prihvatljiv; prema židovskim ritualnim propisima dopušteno i priređeno jelo

krajcar (njem.) — sitan mjedeni novac u nekadašnjoj Austro-Ugarskoj, stoti dio forinte; naši izrazi: novčić, križak, križar

kramar (njem.) — trgovčić, sitničar

kr'at, krhat i kr'atat, krhatat (tur.) — konj zelenko, konj sivac

kratelj — kolera

krk (tur.) — četredeset

krome — osim

kršla (tur.) — vojnička kasarna

krzli (tur.) — crven

krvarina — globa za učinjenu krv, za ubojstvo

kubura (tur.) — 1. mala puška koja se puni barutom; 2. kožna torba (futrola) pričvršćena na sedlu u kojoj se drži mala puška; 3. uski dugi hodnik ili natkriveni prolaz koji spaja pojedina odjeljenja u kući sa drugom manjom zgradom i koja služi kao kuhinja ili muško odjeljenje; 4. od kamena ozidan ili od drveta napravljen sanduk kockastog oblika, oblika humke na grobovima velikana. Drvene kubure u turbetima pokrivene su zelenom čohom. 5. fig.: tegoba, teškoća, nevolja ,nedaća, slabo životno stanje

kulaš (tur.) — konj sivopepeljaste boje, konj boje olova, mišje boje

kulćehaja (tur.) — sultanov izaslanik s posebnim ovlašćenjima

kuluk (tur.) — 1. besplatan lični fizički rad za državu na izgradnji puteva, cesta, utvrđenja itd.; 2. težak rad bez direktne koristi za onog koji taj rad obavlja

kumaš (ar.) — vrsta starog svilenog platna, stari svileni atlas

kumašli (ar.-tur.) — svilen, od kumaša izrađen

kumirikuša (ar.-tur.) — ptica gugutka, vrsta grlice

kupula — kupola

kurada (tur.) — rđavo kljuse, kljusina

kur'an (koran) (ar.) — muslimanska sveta knjiga koja, po islamskom vjerovanju, sadrži božju objavu, objavljenu preko Muhameda

kurdelj, gurdelj i kurdela (tal.) — traka, pantljika, vrpca

kuvet (kuhvet) (ar.) — 1. snaga, sila, jačina; 2. fig.: vojna oprema

kuzo — posuda napravljena od kore drveta
kvartir (franc.) — 1. stan, nastamba; 2. vojnički logor

lagum (pers.) — mina
lahur (laur) — vrsta tanke fine vunene tkanine kao delin, koja se uvozila sa istoka
laik (grč.) — svjetovnjak, čovjek koji ne pripada svećeničkom staležu
láik, lájik (ar.) — dostojan, koji čemu odgovara, kome što pristoji
lakomica — lakoma ženska glava; žlijeb kojim teče voda u badanj; lijevak; vrh u raonika
lala (pers.) — 1. dvorski dostojanstvenik, carski dvorjanik, carski miljenik; 2. odgojitelj i pazitelj djece
lama (tal.) — 1. lim; 2. pokov na pušci; 3. turpija, pila
leđen, legen (leđan) (grč.) — lavor za umivanje, odnosno za pranje ruku
levit (hebr.) — 1. Židov iz plemena Levijeva iz kojega su isključivo uzimani svećenici; 2. svećenik
licej (lat.) — srednja škola
londža (tal.) — 1. mjesto (u kući ili izvan kuće) gdje se održavaju sastanci, gdje se sjedi, razgovara, vijeća ili pije; 2. mjesto gdje se sastajao odbor i esnafska skupština, a tako se nazivao i sami odbor esnafa i esnafska skupština; 3. skupština, vijeće, sjednica; 4. trijem, terasa, hladnjak
lumbarda (tal.) — starinski top
lunta (njem.) — vatreno oružje koje se palilo na fitilj

madžarija (madž.-ar.) — madžarski zlatnik koji se i danas kao dukat nalazi u prometu, a upotrebljava se kao ženski nakit
magaza (ar.) — magazin; dućan sazidan od kamena, podrum
mahala (maala, mala) (ar.) — 1. dio grada ili sela, gradska četvrt, zaselak; 2. ulica, sokak
mahalbaša, malbaša (ar.-tur.) — starješina jedne mahale; seoski starješina
mahrum (ar.) — lišen (nasljedstva)
mahzar (mazar) (ar.) — 1. kolektivna molba ili tužba, peticija, upućena iz naroda višim turskim vlastima; 2. izvještaj
mahzardžija (ar.-tur.) — onaj koji nosi ili podnosi mahzar
majdan (ar.) — rudnik, mjesto odakle se vadi ruda ili kamen
makul (ar.) — 1. pametan, razuman, smišljen; 2. pametno, razumno, smišljeno
mal (ar.) — 1. imovina, imetak; 2. stoka, blago
malvazija — vrsta grčkog vina iz Malvazije na Moreji
mamen — pomaman; bijesan
mandal (maldan, mandan) (tur.) — zasovnica, zavor; drvena greda ili željezna šipka koja se stavlja preko vrata sa unutrašnje strane radi zatvaranja
manipul (lat.) — 1. vojnička jedinica starorimske vojske, trećina kohorte (100—1200 ljudi); dio katoličke svećeničke misne odjeće, tzv. naručnik (prvotno rubac oko ruke)

mangar i mangura (mong.) — 1. turski sitni bakreni novčić koji je kovan za prvih sultana osmanskog carstva. Po vrijednosti tada niži od akče. 2. bakreni novčić promjenljive vrijednosti; novčić, para
marijaš — 1. stari novac (groš sa slikom bibl. Marije); 2. vrsta kartaške igre
maštrafa (maštrap) (ar.) — čaša, naročito čaša sa ukrašenim staklom iz koje se pije šerbe
matrikula (lat.) — 1. knjiga u koju se vrše upisi (rođenih, studenata itd.) matica, matična knjiga, matičnjak; 2. isprava pomoraca za plovidbu
mavi (ar.) — plav kao nebo
mavluta (tur.) vrsta turske kabanice
mazar v. mahzar
mazgal (tur.) — puškarnica na kamenoj kuli, prozorčić na kamenoj kuli ili tamnici, koji je s unutrašnje strane širok, a s vanjske uzak, tako da se može samo puščana cijev proturiti
medžidija (medžedija) (ar.) — 1. turski novac, kovan od srebra, u vrijednosti od dvadeset groša, u doba sultana Abdul-Medžida (1844. g.), po kome je i ime dobio. 2. orden ustanovljen od sultana Abdul-Medžida
mehćema, mešćema, mehkema (ar.) — sud, sudska zgrada
mejdan, megdan (ar.) — 1. povelik prazan prostor u gradu, polje, trg; 2. marvena pijaca, vašarište; 3. boj, dvoboj, duel; fig.: vidjelo, javnost; 5. mejdan dijeliti, mejdan podijeliti, izići na mejdan, znači: boriti se s kim na mejdanu
mejdandžja, megdandžija (ar.-tur.) — onaj koji mejdan dijeli, koji se bori
mekteb, mektep (mejtef, mehtef) (ar.) — muslimanska osnovna vjerska škola
memleće, memleke i memlećet, memleket (ar.) — država, zemlja; zavičaj, rodni kraj; mjesto, kraj
menzil, menzul (mezil) (ar.) — 1. tatarska pošta u Turskoj Carevini; državna pošta u Kneževini Srbiji; 2. tatarski konj na kome se pošta prenosila
menzildžija, mezildžija, mezuldžija (ar.-tur.) — tatar — poštar koji je prenosio poštu na konju
menzilhana, menzilana, mezilana, mezulana (ar.-pers.) — turska poštanska stanica
meram (ar.) — želja, volja; cilj, namjera
merdžan (ar.) — koral
mestva, mestve (tur.) — vrsta duboke obuće od mekane kože sa tankim đonom
mešćema v. mehćema
meteriz (pers.) — opkop od zemlje, rov, šanac
mezar (mehzar) (ar.) — grob, raka
minder (tur.) — slamnjača ili šiljte vunom napunjeno koji se steru po sećiji; katkad znači i samu sećiju

minej (grč.) — crkvena knjiga u pravoslavnih u kojoj su životi svetaca i službe za svaki dan u mjesecu
minorit (lat.) — pripadnik franjevačkog reda (Mala braća)
miralaj (pers.-tur.) — 1. pukovnik; 2. sinonim za alajbeg
Miriditi — arbanaško pleme (gorštaci-stočari)
mirija (ar.) — 1. zemljišne nekretnine s posebnom pravnom naravi koja je normirana u Ramazanskom zakonu, tzv. »Erazikanunnama«. Pravo vrhovnog vlasništva na ovim zemljištima pripada državi, a posjednik ima ograničeno pravo raspolaganja. Za miriju je postojao i poseban nasljedni red. Za razliku od mirije, ostala slobodna zemljišta nazvana su mulk nekretnine (mulkovna dobra); 2. carska imovina, carsko blago
Misir (jevr.) — Egipat
misket, mišćetin (sanskrt) — vrsta mirišljavog grožđa
mišć, misk (sanskrt) — mošus, mirisava mast crnkaste boje koja se dobiva iz žlijezde mužjaka gazele
mitropolit (grč.) — najviše zvanje pravoslavnih episkopa
mizrak, mizdrak (ar.) — 1. koplje čiji bodež ima bridove; 2. koplje od barjaka
mjesecoslov — crkvena knjiga u kojoj su popisani sveti mučenici redom po mjesecima i danima (martyrologium)
mor (tur.) — ljubičast
morija — kuga
Moskov (rus.) — Rus
motovilo — vitlo
mrcina — strvina, uginulo živinče
mubašir, bumbašir — glasnik, izaslanik; komesar
mudir (ar.) — 1. upravitelj, direktor; 2. upravitelj sreza ili sreske ispostave
mudroljublje — filozofija
muftija (muhtija, muktija) (ar.) — najstariji po rangu muslimanski svećenik u jednom okrugu ili u jednoj pokrajini
muhur (muur, mur) (pers.) — pečat
muhurli (pers.-tur.) — snabdjeven pečatom, zapečaćen
muhur-sahibija (pers.-ar.) čuvar carskog pečata (veliki vezir)
mukadem (ar.) — muški pojas bolje vrste od posebne tkanine koja se uvozila sa Istoka, a upotrebljavala se za pojaseve, saruke, šamije. Ovako se naziva i sama tkanina.
mukata (ar.) — paušalna godišnja zakupnina koja se daje za nekretninu uzetu pod dugogodišnji zakup. Nekretnina izdata pod mukatu naziva se isto.
mula, mulla, munla (ar.) — učen čovjek, teolog; kadija u većim gradovima; 2. titula koju je sultan dodjeljivao učenim ljudima kao odlikovanje; 3. titula koja se dodaje uz ime čovjeka koji je učio vjerske škole, pa ma bio i sa manjom spremom
mulaluk (ar.-tur.) — nadležno padručje jednog mule, kadije
mulazim (ar.) — poručnik (u vojsci)

murasela (ar.) — poslanica; službeno pismo kadije upućeno kao pozivnica ili kao nalog
musaf (ar.) — kur'an
muselim (ar.) — sinonim za kajmekam; zastupnik paše u sandžaku koji mu je dat kao arpaluk; oblasni upravitelj; sreski načelnik
muselimluk (ar.-tur.) — 1. muselimska služba, muselimsko zvanje; 2. oblast kojom upravlja muselim
mušir (ar.) — maršal
mušketa (tal.) — starinska vojnička puška na fitilj, poslije na čekrk; isto i mešket
mušmula — vrsta voćke
muštuluk (mustulk) (pers.-turs.) — bakšiš ili nagrada koja se daje onom koji prvi javi kakvu dobru, radosnu vijest
mutap, mutab, mutaf, mutav (pers.) — pokrovac od kostrijeti, prostirač od kostrijeti
muzevir (ar.) — spletkar, smutljivac

nabodica — koji nalijeće na drugoga
nadžak (tur.) — dio starinske bojne opreme: sjekirica na dugom dršku, u koje je s jedne strane oštrica, a s druge strane ušice (malj) u obliku čekića
nafaka (navaka, nabaka) (ar.) — 1. hrana, jelo, piće; 2. ono što je čovjeku od koga određeno da pojede i popije na ovom svijetu
nahija (ar.) — župa, upravna jedinica manja od kadiluka. Dvije ili više nahija čine sudbenu jedinicu (srez) kadiluk.
nalet (ar.) — 1. prokletnik; fig.: đavo, šejtan; 2. prokletstvo
nalune, nanule, nalule (ar.) — vrsta drvene otvorene obuće
nazimac — vepar, krmak od jedne godine
nazorce, nazorice — ide za njim izdaleka, ali tako da ga nazire, jednako ga vidi ma i slabo
nazli (pers.-tur.) — dražestan, dopadljiv, koketan, otmjen
neimar (ar.) — arhitekt, graditelj, građevinski inženjer
nešuš — ono što idući ne šuška
nićah (ar.) — 1. brak, vjenčanje; 2. fig.: mehr, tj. gotovina ili imovina koju daje muž ženi prilikom sklapanja braka
nišan (nikšan) (pers.) — 1. cilj, meta prilikom pucanja iz vatrenog oružja; naprava na pušci ili na topu za ciljanje; 2. biljeg, znak na tijelu, mladež; 3. orden, odlikovanje; 4. biljega, obilježje, dar koji se daje djevojci prilikom vjeridbe ili prosidbe; 5. nadgrobni kamen na muslimanskom grobu
nišador i nišader (pers. i ar.) — salmijak, Chlorammonium
nizam (ar.) — 1. regularna vojska u Turskoj Carevini, ustanovljena 1826. godine; vojnik te vojske; 2. red, poredak, raspored
non plus ultra (lat.) — dalje se ne može; nešto što se ne može nadmašiti
norac — ronac, gnjurac; budala
nurija (grč.) — župa, parohija

obrst (njem.) — pukovnik
ocal (srednjolat.) — čelik, nado, mazija
ocjel v. ocal
obehutiti, obevutiti — obeznaniti, onesvijestiti
odaja (tur.) — soba
odžak (tur.) — 1. kuća, dom; porodica, koljeno, rod; 2. plemićka, begovska kuća čija su vrata uvijek otvorena za putnike — namjernike i u kojoj se, zbog toga, vatra na ognjištu (na odžaku) ne trne; dobra, bogata kuća; 3. »janjičarski odžak« je janjičarski štab koji se dijelio na jedinice zv. »orte«; 4. tabački odžak sačinjavaju sve tabhane (kožarska radionica) i tabaci (kožari) jednog mjesta
oficij (lat.) — 1. služba; službena molitva (brevijar); 2. državna uprava, državna služba
ogra — ogrlica
ograma, agrama (tur.) — nervoza, vrsta nervnog oboljenja ako se nagazi na čini, po narodnome vjerovanju
oka (ar.) — stara mjera za težinu: četiri litre po sto grama, odnosno 1,283 kg težine
okahariti (se), okahriti (se), okariti (se) — ožalostiti (se), snuždìti (se)
omarika — omorika
onbaša (tur.) — desetar u vojsci, kaplar
orba (tur.) — 1. sredina, središte, fig.: mejdan, pozornica; 2. srednji; 3. orba janjičarska — janjičarski odred, bataljon od 400 vojnika
ordija (tur.) — vojska, armija u Turskoj Carevini
orma — konjska oprema
ostan — ostanj, bodilo, ošljača
ošice — zamka
ošve — opšivena traka na košulji (za ukras)
ožđeldija, ožđeldun v. hošđeldija, hošđeldun
ožeg — vatralj, žarač

padišah (pers.) — car, vladar
pafte, pavte, papte (pers.) — 1. kopče na ženskim pojasevima od srebra ili kojeg drugog metala, lijepo izrađene i ukrašene; 2. toke na narodnoj nošnji; metalne spone ili karike
paj (tur.) — dio
pakl (njem.) — paketić, zamotljaj, zamotuljak; isto i paklo
paklina — kao katran, što se kola mažu; vrsta kolomasti
pala (tur.) — 1. sablja, odnosno kratki široki mač u koga su obično držak i korice okovane srebrom; 2. štap kojim se igra klisa
palac (tal.) — velika kuća, dvorac
pamukli (pers.-tur.) — pamučan, od pamuka
pandur (madž.) — stražar, oružani čuvar
panađur (grč.)) — vašar
pantoš — u zagonetkama, jedinkalo
paramenti (lat.) — crkveni ukrasi, misna odijela i slično
parip (grč.) — konj, kljuse

parize — u zagonetkama, valjda makaze
parohija — župa
paša (tur.) — titula visokih dostojanstvenika i vojnih lica osim u duhovnoj hijerarhiji; rang generala
pašalija, pašajlija (tur.) — pašin čovjek, čovjek u službi paše
pašaluk (tur.) — 1. oblast kao područna teritorija jednog paše; 2. zvanje paše
patrijarh (grč.) — glava samostalne pravoslavne crkve
pavta v. pafta
pazar (per.) — 1. pijaca, pijačni dan; 2. kupoprodaja, trgovanje; promet, novac od trgovačkog prometa
pečaliti — kinjiti, mučiti
pedepsa (grč.) — kazna
pejik, peik (pers.) — glasnik, kurir, ulak
pendo — zvečak (u zagonetkama)
pendžer (pers.) — prozor
pepelnica — pepeljava srijeda, vjerski svetac
perali, perli — pernat, peran, s perima
perčin (pers.) — pramen ili čuperak kose na vrh glave ili na zatioku kod muškaraca; kika na čelu u konja
peškeš, pešćeš (pekšeš) (pers.) — 1. dar, poklon; 2. »peškeš učiniti« — pokloniti
peškir, pešćir (pers.) — otirač, ubrus, marama
pišac — pješak
pleta (grč.) — starinski sitan novac, cvancika
podruga — poruga, poruganje, podsmijeh
pojata — staja
popečitelj — ministar
porfir (grč.) — 1. vrsta kamena; vulkanska ruda s krupnim kristalima; grimizni kamen; 2. purpur, grimiz
pramaljeće — proljeće
prange — okovi oko vrata
prangija (franc.) — mali top, mužar
predika — propovijed
prekladanj — kamen sa strane na ognjištu da ne bi drva spala sa podglavka
prilehemiti (prileemiti) — pripojiti, spojiti nešto ljepkom
princip (lat.) — glavar poglavar, vladar, vladalac, gospodar, car, kralj, knez
prior (lat.) — 1. poglavar samostana kod nekih kat. redova; 2. izabrani gradski poglavar u nekim talijanskim srednjovjekovnim komunama
procip — procijep
providur (tal.) — naslov poglavara zemlje u doba mletačke uprave u Dalmaciji
provincijal — naslov starješine nekog katoličkog crkvenog reda čija vlast obuhvaća nekoliko samostana
prten — lanen; rđav
psaltir (grč.) — knjiga psalama
pusat, puset (tur.) — 1. oružje; 2. konjska odora, konjska oprema

rabin (hebr.) — židovski svećenik; učenjak
Rac — madžarski podrugljiv naziv za Srbina i Hrvata
raf, rafa (ar.) — pregrada u ormaru ili stalaži; polica
rahmetli i rahmetlija (ar.—tur.) — umrli; pokojnik
raht (raft, rat) (pers.) — konjska oprema, konjski nakit
ramazan (ar.) — ime devetog mjeseca muslimanskog vjerskog kalendara, mjesec posta
rat v. raht
rešma (ar.) — 1. lančić, mreža, mrežasti vez; 2. luksuzna potpuna konjska oprema; 3. đem od sindžira na konjskoj uzdi; 4. kupovna vrpca sa izrescima po rubu
rezil (ar.) — 1. osramoćen, obrukan, blamiran, ponižen; 2. »rezil biti« — osramotiti se; 3. »rezil učiniti« — osramotiti
ridžal (ar.) — dostojanstvenik, velikaš, odličnik
riza — odjeća, odijelo, ruho, haljina
rota (lat.) — vrhovni papinski sud u Rimu
ručanica — kad je doba ručku, ručano doba
rudina — zemlja kuda je porasla sitna trava
Rumelija, Rumenlija, Urumelija, Urumenlija (lat.-tur.) — evropska Turska
rz, hrz, herz (ar.) — poštenje, čest, obraz

sabah (saba) — 1. zora, jutro; 2. muslimanska jutarnja molitva
sabur! (ar.) — strpi se
sač (tur.) — željezni ili zemljani poklopac pod kojim se na ognjištu peče jelo
sačma (tur.) — 1. sitna olovna zrna za punjenje metaka za lovačke puške i starinske male puške; 2. ures na peškirima, košuljama itd.
sačmalija (tur.) — košulja ili peškir koji imaju sačme, tj. rese naokolo
sadaka (ar.) — milostinja
sagrija (sargija) (tur.) — korice od sablje ili noža
sahtijan (saftijan, saktijan, taftijan) (pers.) — 1. učinjena kozija koža crvene (kajs ar) ili žute boje; 2. obuća ili neki drugi predmet napravljen od sahtijana
sahtli (pers.-tur.) — neveseo, brižan, mučan
saja (tur.) — prebrojavanje
sajhan — ime u nar. zagoneci, bijeli ovan ili jarac
sajuz — savez
sala (tur.) — nosila
sàla (ar.) — žalovito učenje mujezina na munari povodom smrtnog slučaja
salam v. selam
samur (pers.) — samurovina, koža od kune zvane samur, Martes zibellina; »samur« ili »samur-kapa« — kapa od samurovine
sandal (ar.) — vrsta polusvilene tkanine; »sandal-gaće«, »sandalije-gaće« — gaće od sandala

sandžak (tur.) — 1. zastava, bajrak; 2. oblast ili okružje u bivšoj Turskoj Carevini 3. »sndžak-bajrak« — glavni bajrak sandžaka
sandžaktar (tur.-pers.) — zastavnik, bajraktar
sarač (ar.) — obrtnik koji prvi i prodje razne predmete od kože
saruk (tur.) — zavoj oko kape, čalma
sedef, sadef (ar.) — 1. unutrašnja strana ljušture biserne školjke koja se sastoji od bijelih sjajnih slojeva. Služi za ukrašavanje predmeta. 2. ruta; 3. dugme od sedefa
sedefli (ar.-tur.) — optočen, ukrašen sedefom
seiz, sejiz (ar.) — konjušar
sejmen, sejmenin, segmenin (pers.) — 1. pripadnik jednog roda janjičarske pješadije; 2. stražar, pandur
sejsana, seisana, seksana i séjsana, (ar.-pers.) — 1. tovarni konj u svatovima, konj natovaren djevojačkom opremom; 2. vodič uz konja natovarenog djevojačkom opremom, ili vodič i konj zajedno (u Janju)
seksan, seksen (tur.) — osamdeset
seksana v. sejsana
selam (salamet) (ar.) — 1. muslimanski pozdrav; »selam nazvati«, »selam poslati« — pozdraviti; »selam ćeš mu« — pozdravi ga;
selamet, salamet (ar.) — 1. spas, spasenje; povoljno stanje; 2. pravi put
sepet (pers.) — kotarica, košara, krošnja
serasker, serašćer, sarasker, sarašćer (pers.-ar.) — glavni vrhovni komandant, postavljen iz redova vezira. Po položaju od njega stariji samo veliki vezir, koji je u ratu nosio titulu serdari-ekrem
serdar (pers.) — glavar, starješina, zapovjednik, vojskovođa; 2. serdar ili »serdari-ekrem« je veliki vezir kao vrhovni zapovjednik vojske u ratu; 3. starješina janjičara u jednom manjem upravnom području; 4. plemenski starješina i titula za više glavare u Crnoj Gori
serg v. srg
serežan — narednik
serhat (ser'at, serat) (pers.-ar.) — krajina, pogranični kraj, granica
sevab, sevap (ar.) — dobro djelo koje zaslužuje božju nagradu; nagrada za dobro djelo
sevdah (ar.) — ljubav, ljubavna čežnja, ljubavni zanos
sijaset (ar.) — 1. mnoštvo, velika množina nečega, silesija; nešto krupno, neprikladno; 2. kazna; 3. bijeda, nevolja, stradanja, napast
sikter! (tur.) — napolje! gubi se! marš!
sile, sinle, silne i sila, sinla (pers.) — šamar, pljuska
sindžir (pers.) — lanac
sirišnjak — 1. vrsta trave; 2. sud za sirenje
skemlija, sćemlija (lat.) — stolica

sofa (ar.) — 1. trijem; uzdignuti prostor pred džamijom uz džamijski zid na kome se klanja ako nema mjesta u džamiji; 2. natkriveno ili uzdignuto sjedište u bašči; hladnjak
sofra (sovra, sopra) (ar.) — trpeza, sinija
softa, sohta (sopta) (pers.) — učenik medrese
soha — račvasto drvo; račve, raklje
sokak (ar.) — ulica
somun, samun (grč.) — okrugli pekarski kruh u kvas; domaći kruh u kvas
spahija (pers.) — 1. posjednik timara, spahiluka, koji je dužan kao konjanik ići u vojsku u slučaju rata; lenski konjanik; 2. bolje stojeći seoski domaćin islamske vjere u Bosni i Hercegovini
srča (tur.) — staklo
srčali (tur.) — staklen
sȑg (tur.) — duga motka, obješena, na koju se vješa odijelo
srma (tur.) — srebro, čisto srebro, srebrena žica
srmali, srmajli (tur.) — srebren, srmom vezen, srmom ukrašen
stelja — dio samara; talog; što se nastire pod blago
stola (grč.) — naramenica u katoličkih svećenika bez koje ne mogu vršiti ni jedan bogoslužni čin
stopanica — domaćica
struga — gdje je plot provaljen, torić u kome se ovce muzu; veliki tor
struka — vrsta ogrtača
stopram, stoprv — istom, jedva
stupčiti — koračati, činiti stupaje
subaša (tur.) — 1. nadzornik imanja, onaj koji ubire aginske i begovske prihode sa čifluka; 2, ranije u Turskoj Carevini gradski nadzornik
sùra (tur.) — red, linija
súra i súre (ar.) — poglavlje u kuranu
surgun (tur.) — 1. progonstvo, izgnanstvo; 2. prognan, protjeran; 3. »surgun učiniti« — protjerati
surgunluk (tur.) — progonstvo, izganstvo
surtuč — riječ nejasna značenja, možda znak dostojanstva, koje daje nekom samostalnost

šaban (ar.) — ime osmog mjeseca po muslimanskom kalendaru
šadrvan, šadervan, šedrvan (pers.) — vodoskok sa bazenom
šajka — nekakva lađa
šargija, šarkija (r.) — vrsta tambure slična bugariji, samo veća
šavka — 1 vrsta psa; 2. vojnička kapa; 3. vez od slame ili rakite
šeftelija i šefteli (ševtelija, ševteli, šeptelija) (pers.) — breskva
šeh, šejh (ar.) — starješina tekije, prvak derviša jednog reda
šeher (šeer) (pers.) — veliki grad
šeher-ćehaja (ers.) — gradski načelnik

šeherlija (šeerlija) (pers.-tur.) — građanin, velegrađanin
šehit (ar.) — musliman koji junačkom smrću pogine u borbi za vjeru; nevino pogubljeni; mučenik
šejhul-islam, šehislam (ar.) — najstariji vjerski dostojanstvenik muslimana u Turskoj Carevini
šejtan (šeitan) (jevr.) — 1. đavo, vrag, fig.: dosjetljiv čovjek, obješenjak
šenluk (šemluk, šamlak) — (pers.-tur.) — veselje, slavlje uz pucanje iz pušaka
šerijat, šeriat (ar.) — muslimanski vjerozakon, islamski propis; islam
šešana, šišana (šeišana) (pers.) — vrsta duge puške u koje unutrašnji dio cijevi ima šest izdubljenih pruga
šićar (pers.) — 1. korist, dobitak, plijen; 2. blago, imetak
šikli, šikali (franc.-tur.) — nacifran, dotjeran, suhim zlatom, varakom oblijepljen
šiljte, šilte (tur.) — vuneni četverouglasti dušečić za sjedenje; vuneni madrac koji se stere po sećiji
šinik (grč.) — mjera za žito, razne veličine, u nas obično 80 oka
šiš (tur.) — 1. naprava za prženje kafe; 2. gvozdeni ražanj; 3. vrsta starinskog oružja: šiljasta željezna šipka sa tri ivice na vrhu kao bodež za probadanje pancir-košulja
šišana v. šešana
šokac — kršćanin, (podrugljivo)
štola v. stola
šura (ar.) — skupština, mjesto gdje se vijeća
štuc (njem.) — kratka puška, karabinka

tabak (ar.) — kožar, onaj koji štavi, učinja kože
taht (pers.) — prijestolje
tahta (pers.) — daska
talambas, talanbas v. daulbaz
talir (njem.) — vrsta starog austrijskog novca
talmud (hebr). — zbirka starovjerskih religiozno-dogmatičkih knjiga
talum (ar.) — vježba; vojna obuka; dresiranje
talumiti (se) — vježbati (se), poučavati (se)
tambura, tanbura (pers.) — poznati muzički udarni instrumenat sa žicama
tanzimat (ar.) — reforme
Tanzimati-hajrije (ar.) — dobre, blagotvorne uredbe (zakoni) izdane na osnovu Hati-šerifa iz 1839. g. u Turskoj Carevini kojima su provedene reforme
tapija (tur.) — javna isprava o vlasničkom pravu na nekretninu
tarana v. tarhana
tarhana, tarana (pers.) — izdrobljeno tijesto na mrvice u obliku zrnaca i osušeno, od čega se pravi istoimena čorba
tatar, tatarin (pers.) — poštar konjanik u Turskoj Carevini

tefter, tevter, defter (grč.) — bilježnica, registar, protokol; računska knjiga; trgovačka knjiga dugovanja i potraživanja
tekija (ar.) — derviška zgrada u kojoj se obavljaju derviški obredi. Svaka tekija ima svoga starješinu, šeha.
telal (telar) (ar.) — 1. javni objavljivač, dobošar; izvikivač na javnim licitacijama; trgovački posrednik, staretinar; 2. »dati na telala« — objaviti ili prodati preko telala; »pustiti telala« — objaviti nešto preko telala
tembih, tenbih (ar.) — 1. opomena, saopštenje, naredba; 2. »tembih učiniti« — upozoriti
temre (tur.) — 1. koplje; držak od bajraka; 2. držak od đerđefa
tenef (ar.) — konopac, uže
terdžuman (ar.) — tumač stranih jezika, prevodilac
terzija (pers.) — krojač, krojač čohe (krojači sukna zovu se abadžije)
teskera (ar.) — pismo, pisamce; isprava, potvrda; poziv
testir, testijer (pers.) — 1. dozvola, dopuštenje; 2. majstorsko pismo; proizvođenje kalfe za majstora; dozvola izučenom šegrtu da može obavljati zanat za koji se osposobio
tevabija (ar.) — pratnja; pristalice, sljedbenici, istomišljenici
timar (pers.) — 1. njegovanje, čišćenje i uredno hranjenje konja; 2. »timar učiniti« — očistiti konja češagijom, četkom; 3. feudalni posjed, leno, spahiluk u Turskoj Carevini koji donosi godišnje do 20.000 akči; 4. timári, pl., poljsko dobro, seoski posjed
tkanica — tkan pojas
toka (tur.) — kopča na kajišu, opasaču, na ženskom pojasu
tokali (tur.) — s tokama, s pucama
toke (tur.) — 1. poveće metalno puce; 2. metalne pločice i dugmeta prišivene na prsima na đečermi ili džemadanu kao ukras (nekad služile kao oklop)
tomruk (tur.) — 1. klada, panj, oblica, drvo za gorenje; 2. drveni vodovodni čunak; 3. tomruci su bili u ranije doba neka vrsta drvenih okova za osuđenike, kažnjenike
topuz (ar.) — buzdovan: u početku drveni štap sa kvrgom na jednom kraju, kasnije kugla od gvožđa sa drvenim ili gvozdenim drškom
Toska — pripadnik arbanaških plemena
traboloz, trabolos (grč.) — svileni šareni pojas sa kitama na krajevima koji se izrađivao u Siriji i za turske uprave uvozio u naše krajeve
trabozani (grč.) — debeli parmačići (kočići) kojima se ograđuju stepenice, sofe ili što drugo; balustrada
tučenik — nekakav pušćani prah
tug (pers.) — znak pašinskog dostojanstva: čelenka napravljena od šarenih dlaka konjske strune. Čin paše razlikovao se prema broju tugova. Paša s jednim tugom zvao se »birtuglija«, s dva tuga »ićituglija«, a s tri tuga »učtuglija«. Sandžakbezi su bili birtuglije, beglerbezi ićituglije, a

veziri učtuglije. Veliki vezir, sadrazam, imao je četiri ili pet tugova.
tunja — dunja
turban (pers.) — čalma, saruk
turbe (tulbe) (ar.) — mauzolej, natkrvena grobnica
turma (lat.) — 1. odred od 32 konjanika u vojsci starih Rimljana (najmanja konjička taktička jedinica), eskadron; 2. skupina, grupa ljudi uopće; 3. karavana
tutun (tur.) — duhan
tutundžja (tur.) — duhandžija, onaj koji se bavi duhanom

uisati — dolikovati, ličiti
ujam — što se vodeničaru daje za mljevenje
ular v. jular
ulefa (uleva) (ar.) — plaća, obično vojnička plaća ili prinadležnosti spahije
ulema (ar.) — muslimanski vjerski učenjak; muslimanski vjerski učenjaci, muslimansko učeno svećenstvo
ulema-medžlis (ar.) — glavni islamski vjerski organ jedne pokrajine ili republike, preko koga se vrši uprava i nadzor nad islamskim vjerskim i vjersko-prosvjetnim životom. Jedan ulema-medžlis postojao u Sarajevu, drugi u Skopju.
umeteriziti se — ušančiti se
unkaš (tur.) — prednji uzdignuti dio sedla koji se još zove jabuka ili obluk
Urumelija, Urumenlija v. Rumelija
usijati — izgubiti
ustabaša (pers.-tur.) — glavni majstor, stručni organ i najbolji majstor u jednom esnafu
vakat (ar.) — 1. vrijeme, doba; 2. vrijeme muslimanske molitve — namaza; sama molitva, namaz
vakuf (ar.) — muslimanska zadužbina koja služi islamskim vjerskim, kulturno-prosvjetnim i humanim ciljevima; muslimanska vjerska imovina
valah, valaha, vala, valaj (ar.) — bogme, bogami; baš, e baš
valahi! (ar.) — tako mi boga! kunem se bogom!
valija (ar.) — guverner jedne pokrajine (vilajeta) u bivšoj Turskoj Carevini
vapor (tal.) — 1. para; 2. parobrod
varakli (ar.-tur.) — 1. sa varakom, pozlaćen, posrebren; 2. srebrenaste boje
varićak — žitna mjera
vaša — komad kože što se odadre s tijela
većil, vekil (ar.) — 1. punomoćnik, zastupnik; 2. »većil učiniti« — opunomoći
venedički — mletački
Venedik — Venecija, Mleci
verem (ar.) — sušica, tuberkuloza
verige — lanac, sindžiri
verman v. ferman

vilajet (vilaet (ar.) — 1. pokrajina, provincija, teritorija jednog valije; 2. zavičaj, rodni kraj
vižao, vižle — prepeličar (pas)
vižlin — turski novac od 60 para
vlah — hrišćanin (pogrdno)
vran — crn, mrak

zabit (ar.) — oficir
zaoblica — bravče cijelo s glavom ispečeno ili samo odrto za takovo pečenje
zaptija (ar.) — redar, policajac; policija
zeman (ar.) — vrijeme
zenđil, zenđin, zengin (tur.) — bogat
zijafet (ar.) — gozba; ručak ili večera sa više raznih jela i za više gostiju
zijan (pers.) — šteta, kvar, gubitak
zijaret (ar.) — posjeta, obilazak, pohod
zile (tur.) — cimbal, kastanjete, činele, zvonce, zvončići
zor (pers.) — sila, snaga; muka, tegoba; žestina, nasilje
zulum (ar.) — nepravda, nasilje, bezakonje, teror
zulumćar (ar.-pers.) — nasilnik, tiranin
zurna, zurla (pers.) — vrsta svirale sa veoma jakim, piskavim glasom

žezlo — skiptar, šibika vladalačka
župan — plodan (zemlja)

SADRŽAJ

Ivan Franjo Jukić

SABRANA DJELA
knjiga II

Izdavač:
»Svjetlost«, izdavačko preduzeće, Sarajevo

Za izdavača:
Abdulah Jesenković

Tehnički urednik:
Hilmo Hadžić

Korektor:
Boris Ćorić

Ova knjiga je oslobođena osnovnog poreza na promet na osnovu mišljenja Republičkog sekretarijata za obrazovanje i kulturu SR BiH br. 02-413/17 od 19. II 1973. godine.

Štampa:
Grafičko preduzeće »Radiša Timotić«, Beograd.